Lansius Th.

56. CONSULTATIO de principatu inter provincias Europae Friedr. Achillis habit. Tubingae. Editio II. ed. Thom. Lansius. 4to. Tubingae 1620. vel. . . . . 10 fr.
Ce volume contient le discours de Maxim. de Mosch pour, et celui de Acacius Axelius de Goexholm contre la Pologne.

Serenissimo Principi,

JOANNI FRIDERICO,

DUCI WÜRTEMBERGIÆ ET TECCIÆ:

COMITI MOMPELGARDIÆ:

Dynastæ Heidenhæmii, &c.

Quod fore prædixeram, Serenissime Princeps; ut CONSULTATIO de principatu inter provincias Europæ, auspiciis Celsitudinis T. fratris, Ducis FRIDERICI ACHILLIS, &c. ante annos aliquammultos in Illustri Collegio habita, tot & tam adversa subiret judicia, censurasque pateretur invicem valde pugnanteis: id verò experientia docuit postea exemplis, & frequentissimis, & sanè luculen-

a tis.

tis. Erant enim non solùm in hac nostra Germania, sed & extra eam, magni Principes, aliique summates viri præcipuæ dignationis & eruditionis edecumatæ; qui scriptum illud invidendis exornabant elogiis: ob quem honorificum applausum mihi quoque tacitè gratulabar; à tantis nempe humani ingenii decoribus probatum fuisse, quod à me tantulo venisset. Nam quædam scintilla sapientiæ est, virtutum luminibus applicari. E regione autem erant alii, qui album calculum aversati in alia omnia ibant. Et quidem Romæ purpurati Patres, à Paulo V. Papa censendis & expurgandis libris auctorati, jam ante hos quatuor annos CONSVLTATIONEM nostram cum aliis bonæ monetæ libris è Reipubl. literariæ confinio omni-

omniq; hominum commercio, quantum in ipsis fuerat, pœnali decreto proscribebant; offensi, credo, liberæ subinde sed non immaturæ sententiæ in Romanas superstitiones objectu. Scilicet quemadmodum purpura, colorum pulcherrimus, irritare tauros solet: ita Papales illos censores sincerior & ab AntiChristi tyrannide vindicata Religionis professio aliquando sic rapit in transversum; ut pluris jugés blanditias & lucrosas adulationes, quàm animas suas, majoris Favonium Vaticani cœli, quàm auram gratiæ Christi faciant. Quanquam tam vehemens sacræ illius Cardinalitiæ congregationis nunquam est improbitas, ut motu probi ac constantis viri digna esse debeat. Scimus enim & olim Marcellorum monumenta sublata fuisse

habebant admirandum: si tamen ullus honor publici testimonii mihi affectandus foret, excelso tuo judicio confidenter niti possem; vel fidicinis illius exemplo, qui indignatus considentium turbam, sibi & Musis cantum ciebat; vel secundum Heraclitum, qui summam laudis arbitrabatur placere uni, si esset optimus, qui probaret. At enim qui solvendis & agendis gratiis par esse nequeo, faciam jam nunc, quod solent improbi debitores, qui adhuc alieno ære depressi, cupiunt secundo nexu fœnoris obligari.

Quare, Serenissime Princeps, hanc iteratam, & toties è multis locis à me efflagitatam CONSULTATIONIS editionem, quæ priorem non contemnendo, uti spero, auctario superat, ad S^rmæ^ CELSITUD. T. aram humiliter depono, supplici prece obtestatus, ut librum semel abs te in tutelam sponte acceptum, etiam posthac potenti tuo patrocinio complecti ne dedigneris: quâ summâ gratiâ cæteris tuis multò maximis & immortalibus sæpenumerò mihi collatis beneficiis hic accedet cumulus & titulus ad numerum, qui solus quamlibet voti avaritiam explere posit. Deum veneror, Serenissime Princeps, ut CELSITUD. T. largiatur prosperos etiam supra vota successus: quô cœlesti fœcundi matrimonii benedictione dives, sanctâ liberorum indole & præclarissimis ornamentis lætus, gloriâ rerum gestarum inclytus, & omnibus omnino corporis, animi, & fortunæ bonis beatus, hanc incomparabilem posteritati laudem relinquere queas; ut quæ in prælustribus majo-

majoribus valuerant aliis magnatibus olim in exemplum, eadem in te conjuncta, imò & istis ampliora filii ac nepotes suspiciant, sectentur, & tanquam hæreditaria Principalis Domus oracula commendent seculis futuris. Scripsi Tubingæ, ipsâ Dominicâ LÆTARE: An. Christiano, CIↃ IↃCXX.

Serenissimæ CELSITUD. T.

vel priscâ solduriorum lege devotus

Thomas Lansius.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

IBit CONSULTATIO *illa haud dubiè multorum in manus: & vix à quoquam, aut oppidò paucis, abibit sine censura. Ut enim hodie mores sunt; omnes sapiunt, omnes censent. Et quidem sicuti nonnulli ad rerum dijudicationem prudentissimè attemperant candorem & animi dexteritatem; quam cum præclara & solida scientia eleganter miscent: ita bene magna censorum pars affert judicium, sed quod jam antè sit præjudicii atq; adfectus mancipium; aut, quod ignorantiæ proprium est, planè nullum. Illos primos autem, quia ingenuè monent & docent, nemo sanæ mentis vereatur, quin potius revereatur; nemo calumniâ persequatur ingratus, sed omni laude gratus prosequatur. Et cur aliter? Cum optimus & gravissimus quisque confiteatur, se multa ignorare, & multa cottidie sibi etiam atque etiam addiscenda esse: & inprimis Divus Imperator Justinianus,* imbecillitatem humanam *operibus hominum* naturaliter inesse, *majorum oraculo egregiè confirmet isto:* Omnium habere memoriam, & penitus in nullo peccare, Divinitatis magis, quàm mortalitatis esse. *Atqui alteros, quia rei modici, audaciæ immodici, inania tantùm crepant, & fortè syllabas & tertiata verba ineptè fringultiunt, nemo*

l. 2. C. d. vet. jure enucleand.

)(corda-

cordatus moretur. Ut corvus, aut graculus, id solum, quod didicit, crocitat aut garrit; si convitia docueris, convitiabitur, diebus ac noctibus perstrepens maledictis; hoc illi carmen est, hanc putat cantionem; & ubi omnia, quæ doctus est, maledicta percensuit, denuò repetit eandem cantilenam: sic illi Choræbi critici suarum sunt prodigi nugarum. Quemadmodum tamen levissima maris ejectamenta ubique litorum ventis expelluntur, salo expuuntur, tempestate reciprocantur, tranquillo deseruntur: ita quoque illi sine judicio judices ubique sunt frustra; ubique, apud bonos certè, (de aliis ne manum verterim) sperati applausus ferunt repulsam. Verùm, quicunque es, mi Lector; ut de inclyti Principis mei, FRIDERICI ACHILLIS, *Ducis VVürtembergiæ, &c.* CONSULTATIONE *judices, quod æquius melius: hanc monitiunculam à me cape.* CONSULTATIO *illa non est SCtum aliquod Romanum, nec aliqua S. R. Imperii sanctio, quæ jubeat & definiat sine provocatione: sed est libera de moribus, ingeniis, & indole plerarumque Europæ provinciarum dissertatio; quæ nisi calculum utrumque, album & nigrum, ad rationes conferat, parùm justa videri possit; ut propterea in nationum prærogativis verè æstimandis, & principatu inter ipsas rectè decernendo, singularum non laudes modò, sed & vituperia necessariò audiendum sit. Quare sicubi in unam aut alteram Orationem incideris, Lector, adfectus tuos frenis cohibe, nec statim omnia proba, aut etiam damna; sed judicium tantisper suspende, usque dum* CONSULTATIONEM *legeris & intellexeris totam; adeòque Celsi excelso ingenio JCti regulam memoriâ subinde repete, qui* incivile esse *dicebat*, nisi totâ lege perspectâ, unâ aliquâ particulâ ejus propositâ, judicare vel respondere. *Quod si nihilominus tamen ex vario tot Orationum argumento præter omnem meam exspectationem offensiuncula in animum irrepserit tuum; etiam tunc humanitati, quæso, aliquid tribue; & mihi bonâ fide asseveranti accrede, nulli omninò Principum, Baronum, Nobilium, quibus in* CONSULTATIONE *ista partes dicendi obtigerant, unquam venisse in mentem, ullam nationem aut populum dicteriis arietare, & contumeliosè lacessere: cum illis omnibus in quacunque sententiarum discordia hæc summa sit concordia, hæc sola æmulatio, & hoc unum certamen, quisnam eorum cognatas & consanguineas gentes quasvis diligat magis; atque dum supremis medullitus viribus contendunt universi, & singuli vincere conantur, vincitur nemo. Neq; verò etiam, Lector, illam multiplicem opinionum diversitatem, & tot sensus veluti Proteos, in hoc illustri Principum juventutis florisq́; Nobilitatis Germanorum conventu propositos, in popularium nostrorum ignominiam trahe, aut prorsus detestare. Ecce tibi par versuum; quorum alter* bonorum, malorum *alter exhibet catalogum:*

l. 24. ff de LL.

LEX,

Lex, Rex, Grex, Res, Spes, Ius, Thus, Sal, Sol, *(bona)* Lux, Laus:

Mars, Mors, Sors, Fraus, Fex, Styx, Nox, Crux, Pus, *(mala)* Vis, Lis:

Ecce, inquam, par versuum: qui singuli, si vox Bona, *aut* Mala, *ad Dactyli constitutionem in regione quinta sedem figat perpetuam, toties cæterorum* undecim *vocabulorum transpositionibus sunt mutabiles; ut sensu, perspicuitate, & Heroici carminis integritate semper salvâ & eâdem permanente, collocatione autem & ordine verborum semper apparente alio, variari possint, vicibus* undequadragies millies mille, *&* non-genties sedecies mille, *atque insuper* octingentis; *quod characteribus arithmeticis barbaricis sic exprimitur; 39916800. Ingens profectò in unico versiculo variationum multiplicatio: & quæ, si in scripturam redigenda sit, expeditum scribam, licet rapido calami ductu singulis diebus vel mille ac ducentas variationes illinat chartis,* totos annos nonaginta unumque, *&* dies quadraginta novem, *strenuè & sine induciis sit exercitura. Et hæc omnia tam sunt certa, quàm est indubium, ter tria esse novem. At verò si unicus versiculus in tot & tot myriadibus variationum sibi constare potest: quidni etiam in hac inenarrabili humani ingenii amplitudine, & infinita fere specierum comprehensarum copia, aliquis dissensuum Euripus, sine ullo tamen virtutis detrimento aut injuria aliqua, concedi ferrive possit? Ut igitur inter omnes homines summa est formarum externiq; adspectus convenientia, quantumvis facie simillimi quoque sint dissimiles: ita in hoc Illustris Collegii Consilio omnium ad veram gloriam par est studium, ad charitatem omnium æqualis est propensio; et si singuli inter se se aliquibus opinionum aut sententiarum dissidiis aliquantulum discriminantur. Desino Lector, & tibi nomina cunctorum, qui* Consultationi *vel præfuerunt, vel interfuerunt, edo: ut uno quasi intuitu cognoscas omnes.*

Sed unum adhuc, Lector, es obiter admonendus mei causâ; ut ne sinistrè nimis opineris, quasi illâ penè innumerâ unius & alterius Vertumnalis (ut sic nominem) καὶ πολυτρόπου versiculi variatione, cujus supra mentionem feci, tibi ludos facere voluerim. Non ita soleo. Et videsis atq; expende illam, quam proximè hîc tibi ob oculos pono, tabulam, & calculum: nisi prorsus es ἀνάριθμος, rem primâ fronte vix credibilem illico credes, & in ista levi demonstratione non invitus acquiesces. Salve verò ita, & vale, mi Lector.

Lex.	Lex. Rex. Rex. Lex.	Lex. Rex. Grex. Lex. Grex. Rex. Rex. Lex. Grex. Rex. Grex. Lex. Grex. Lex. Rex. Grex. Rex. Lex.	Lex. Rex. Grex. Res. Lex. Rex. Res. Grex. Lex. Grex. Rex. Res. Lex. Grex. Res. Rex. Lex. Res. Rex. Grex. Lex. Res. Grex. Rex. Rex. Lex. Grex. Res. Rex. Lex. Res. Grex. Rex, Grex, Lex. Res. Rex. Grex. Res. Lex. Rex. Res, Lex. Grex. Rex. Res. Grex. Lex. Grex, Lex. Rex. Res. Grex, Lex. Res. Rex. Grex. Rex. Lex. Res. Grex. Rex, Res. Lex. Grex. Res. Lex. Rex. Grex. Res, Rex, Lex. Res. Lex. Rex. Grex. Res. Lex. Grex. Rex. Res, Rex. Lex. Grex. Res. Rex. Grex. Lex. Res. Grex. Lex. Rex. Res, Grex Rex. Lex.
unitatis non est variatio.	duarum vocum transpositio.	trium vocum transpositio.	quatuor vocum transpositio.
1	1 2 — 2	2 3 — 6	6 4 — 24

24 5	
120	quinq; voces transponuntur toties.
6	
720	sex voces transponuntur toties.
7	
5040	septem voces transponuntur toties.
8	
40320	octo voces transponuntur toties.
9	
362880	novem voces transponuntur toties.
10	
3628800	decem voces transponuntur toties.
11	
3628800 3628800	
39916800	undecim voces transponuntur toties.

EPHORUS
ILLUSTRIS COLLEGII,
JOANNES JOACHIMUS à GRüENTHALL,

OMNIBUS REIPUBL. LITERARIÆ TUBINGENSIS ORDINIBUS SALUTEM DICIT, ET officiorum promptitudinem offert.

MULTI SUNT HODIE TAM averso à literis animo, ut in earum perniciem Catilinariam conjurationem iniisse, & vesperas Sicilienses minitari videantur: cum etiam literaturæ possessionem, vel levem tantùm, cum Nobilitatis læsione conjunctam esse extemporali garrulitate calumnientur; & literatos ipsos compositis ad despectum dicteriis procaciter insectentur. Nimirum inter homines nihil tam est sanctum, quod illi virtutum sandapilarii, & bonæ mentis tortores, sacrilego ore non contaminent; nihil tam honestum, quod non furialiter allatrent; nihil tam pulchrum, quod non improbè commaculent. Latè autem nimis in multis Christiani orbis regionibus grassatur istud malum, & est veluti epidemica missæ in publicum nequitiæ pestis. Sicq; vacant virtutes, & vitia occupatissima sunt: & cum olim apud Romanos Decembri mense tantùm fuerint, hodie toto anno, anno autem? ferè dixerim toto seculo sunt Saturnalia. Quin ut in servo fuga est species cujusdam libertatis; sic in multis meri tituli sunt species cujusdam virtutis. Verùm uti

 Germania

Germania nostra ab illa barbarie est remotior: ita inclyta hæc Tubinga imprimis sapientiæ fortiter adhæsit semper, deditque exempla in omni ætate & ordine, quæ instruere, erudire, & excitare posteritatem possint. Tantarumque laudum ingressuri vestigia illustrissimi Principes, generosi Barones, & cæteri ex Nobilium tribu, qui in illustri Collegio vivunt; cum exploratissimum haberent, non magis armis quàm literis Rempub. ornari juvarique; & literas esse, quarum præsidio nemo non cum Vlysse specus Cyclopis securè introëat, sed egrediatur; solis boves videat, sed abstineat; ad inferos demeet, sed ascendat; Scyllam præternaviget, nec abripiatur; Charybdi conspiciatur, nec retineatur; Circes poculum bibat, nec mutetur; ad Lotophagos adeat, nec remaneat; Sirenes audiat, nec accedat: illi, ut publicè suum de bono publico præclarè merendi studium testarentur, Consultationem repub. literariâ non indignam, ductu magni Principis, Domini FRIDERICI ACHILLIS, Ducis Würtembergiæ, &c. aliquot diebus habere instituerunt: & quam cras, horâ septimâ antemeridianâ, loco solito, cum bono Deo auspicabuntur. Ad eam audiendam quicunque ex literatis literarumvé amantibus, quâcunque sint dignatione aut conditione, venerint: venient illi grati acceptique, & facient illustrissimis Principibus & toti illustri Collegio rem gratissimam; operam daturis, ut vicissim datâ occasione benevolentiam & officia sua cumulatè demonstrent. Perscriptum & sigillo illustris Collegij insignitum: XXV. Martii: Anno Christiano CIↃ. IↃC. XIII.

ORATIO

ORATIO ET RELATIO FRIDERICI ACHILLIS, *DUCIS WÜRTEMBERGIÆ ET* TECCIÆ; COMITIS MOMPELGARDIÆ, *Dynastæ Heidenhemii, &c.*

de nationum & provinciarum Europæ inter ipsas principatu atque prærogativa.

CHINENSES, POTENTISsimus extremæ Asiæ populus, eo feruntur esse ingenio, ut reliquos mortales omnes, tanquam rudes, inertes, barbaros, alto arrogantiâ supercilio despiciant; se verò, suaq; omnia magnificè prædicent, & exquisitis laudibus gloriosè prosequantur. Cui rei fidem facit invidiosum nimis & percelebre inter eos dicterium illud: Chinenses duos habere oculos; Europæos unum; & quod hominũ est reliquum, cęcutire. *Ego verò, ut maximè mores atq; statuta Chinensium pleraq; sint præclara, nec omnes virtutum & elegantiarum thesauri in hoc Occidentis gurgustiolo lateant; illud tamen, quo se illi à communi aliorum populorum commercio sponte distrahunt, neq; ulli civium imperii limites impunè excedere permittunt, cum ab omni humanitate alienum, tum sanctißimis mutuæ benevolentiæ & charitatis decretis, quæ totum genus humanum*

Rectiùs dicuntur *Sinenses*; & *Sinæ*, illorum regio. Lusitani primi omnium, quòd sibilum exprimere non possent, Chinas vocârunt: & hinc vitiosa appellatio Chinarum, ἀντὶ τῶ Sinarum aut Tzinarum, in omnem Europam propagata est. *Ios. Scaliger Isagog. Chronologiæ Canonum lib. 3. p. 319.*

num arctißimis nexibus æquè devinciunt, contrarium esse assero: adeò, ut, quantumvis aliâs oculatißimi & Argo, qui totus fuit oculeus, circumspectiores habeantur, hîc talpâ cæciores meritò debeant æstimari. Idem quoq; delirium olim incessit Lycurgum & Platonem: uti Moschovitas etiam hodie fere poßidet idem. At per Deum immortalem quæ dementia, an dicam insania, est; creaturam leges creatoris arbitrari; opus factoris sui prudentiam censere velle? Nunquam pictor fuit, qui Apellis statuæ, nunquam poeta, qui Maronis Aeneidi (quid verò hæc sunt aliud, nisi vanitatis somnia?) ultimam manum imponere ausus sit: sed ecce temerarium homulorum de tribu levi manipulum, cui cœli Capitolium invadere, & æternæ sapientiæ Senatusconsultum adulterare ludus est. Quid est θεομαχεῖν, si hoc non est? Deus per Cancellarium suum Mosen edixit, peregrinos non minùs atque cives benignè habendos esse: DEUS Christi ore sanxit, proximum esse diligendum: DEUS per naturam rationis humanæ integritati impreßit, hominis interesse, beneficio affici hominem: nihilominus Chinenses, & qui sunt erroris socii, ineptiunt contrà; peregrinos nec in Reipub. ditiones admittendos, nec civibus, ut peregrinentur, ullâtenus indulgendum esse. Utris credendum, religio & pietas majestati divinæ debita prohibent, ne quæram. Nam, si de Imperatoris judicio disputare sacrilegii instar est: quo crimine, quo flagitio, quo scelere se obstringet ille, qui oracula cœlestia in dubium vocat? Qui divinæ

Vide & Joan. Bacquetium, du droict d'Aubaine. part. 1. c. 2. & Laz. Soranzum in Ottomanno, in Epist. ad Lectorem.

Exodi cap. 23. Numeri cap. 15.

Johan. c. 15. Luc. cap. 10. ad Roman. cap. 12.

l. servus eâ lege. 7. ff. de serv. export.

l. disputare. 3. C. de crim. Sacrilegii.

divinæ legis sanctitatem aut nesciendo omittunt, aut negligendo violant & offendunt; sacrilegium committunt: Imppp. Gratianus, Valentin. & Theod. AAA. Eutropio præfecto prætorio rescripserunt. Sacrilegi itaq; Chinenses: sacrilegi Moschovitæ, & asseclæ: qui, nisi humanitatis jura interverterent, nisi charitatis igniculos hebescere, aut omninò extingui paterentur; societatem humanam pro virili conservare, vicinos & dißitos pupulos, tanquam consanguineos & fratres amare, juvare, cum illis bona communicare: quinetiamsi omnibus fortunæ atque terrenæ felicitatis opibus beati, & propterea alieni nullius vel consilii vel auxilii indigi, supra communem hominum sortem essent evecti; vi tamen naturalis obligationis incomparabile gratiæ divinæ flumen in se largiter effusum per hospitalitatis canales & tubulos officiorum in alias gentes quaquaversum omni studio & promptitudine derivare deberent. Meâ sententiâ, universus terrarum orbis communis omnium hominum patria, communis urbs, ac domicilium commune est: & ex mea mente Socrates interroganti, cujatem se ferret? mundanum respondit. Quæ enim sit indignitas, animum, quem vix cœlum capit, in sesquipedali terræ frustillo captivum teneri? Quæ sit iniquitas, passerculum liberrimo per infinitos spatiorum tractus frui aëre; & hominem cæterorum animalium dominatorem caveæ unius agelli aut urbeculæ includi? Quemadmodum autem alta & ætheria ingenia gaudent motu: ita diffusæ magnæq; illius patriæ

l. 1. C. de crim. Sacrileg.

Cicero lib. 5. Tuscul. Quæst.

triæ partes nobiliores pedibus & oculis usurpâsse, atq; cum judicio penitiùs cognovisse, incredibile est, quantùm utilitatis publicè privatimq; cum maximo sæpenumero gloriæ & existimationis fœnore secum trahat: ut mirum haut sit, optimum quemque patriæ suæ amantem, induciis ad tempus cum laribus paternis & jucunda amicorum consuetudine factis, admiranda variarum nationum scrutari, mores asperiusculos limâ peregrinationis emollire, domesticam rusticitatem extero civilitatis cultusq; sale macerare: eniti deniq; ut ea, quæ alibi audiverit, viderit, animadverterit laudabilia, in succum & sanguinem convertere, datâq; postea occasione Reipubl. suæ negotiis cum fructu & gratia attemperare queat. Hinc Galli non malè: un honneste homme, est un homme meslé. *Equidem si penitiores cogitationum recessus mihi sint explicandi, tantum abest, ut testudinum more domunculis infixarum domi semper hærere cupiam, ut flagrantissimo potiùs proficiscendi desiderio, ad quasvis cœli injurias viæq; labores ac molestias invicto, accensus, statim comitatum instruere, sarcinas componere, ocreas induere & calcaribus armare, sumere penulam, equo insilire sim paratissimus; præcipuè ab insignibus cùm aliorum Principum, tùm familiæ meæ exemplis ad æmulationem stimulatus; nempe serenissimi & magnanimi patris mei, divi* Friderici, *fratrum charissimorum* Johannis Friderici, Ludovici Friderici, & Julii Friderici, *honoratissimorum adgnatorum beatæ memoriæ,*

moriæ, Eberhardi, *cognomento Barbati, nec non* Christophori, *augusti nominis* Würtembergiæ *Ducum: de quibus singulis, quod Poëtarum Princeps de Vlysse, verissimè & sine jactantia effari possim:*

πολλῶν ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, καὶ νόον ἔγνω.

Homerus Odyss. A.

Verùm dum corpore nondum peregrinor, animi causâ interea peregrinor animo, & cogitationum alis florentissima Europæ regna frequentiùs emetior. Quanquam vix unquam hoc facio, quin bilem mihi moveant benè multi ex peregrinatoribus nostratibus; qui

vix è conspectu patriæ telluris in oras

digressi peregrinas, si Galliam limis oculis aliquando adspexerunt, Gallica omnia; si Italiam intuiti sunt, Italica omnia; si alterum pedem in Hispaniam intulerunt, Hispanica omnia; si in Anglia pernoctârunt, Anglica omnia; & undecunq; tandem peregrè redierunt, peregrina omnia, mores, gestus, ceremonias, vestitum, linguam, histrionicâ temeritate ac stultitiâ probant, jactitant, extollunt; Germanicis & paternis omnibus neglectis, fastiditis, rejectis. Cuiusmodi histrionem, eumq; Anglum, graphicè depinxit Thomas Morus: cujus Epigramma dignum censeo, quod illustrissimo huic auditorio recitetur.

Amicus (*ait Morus*) & sodalis est Lalus mihi,
Britanniâque natus altusque insulâ:
at cum Britannos Galliæ cultoribus
Oceanus ingens, lingua, mores, dirimant;
spernit tamen Lalus Britannica omnia;

miratur

miratur expetitque cuncta Gallica:
togâ superbit ambulans in Gallica,
amatque multùm Gallicas lacernulas;
Zonâ, locello, atque ense gaudet Gallico,
& calceis, & subligare Gallico,
totoque denique apparatu Gallico.
Nam & unum habet ministrum, eumq; Gallicum:
sed quem, licet velit, nec ipsa Gallia
tractare quiret plus (opinor) Gallicè:
stipendij nihil dat, atque id Gallicè:
vestitque tritis pannulis, & Gallicè hoc:
alit cibo parvo & malo, idque Gallicè:
labore multo exercet, atque hoc Gallicè:
pugnisque crebrò pulsat, idque Gallicè:
in cœtu, & in via, & foro, & frequentia,
rixatur objurgatque semper Gallicè.
Quid? Gallicè illud? imò semi-Gallicè.
Sermonem enim, ni fallor, ille Gallicum
tam callet omnem, quàm Latinum psittacus.
Crescit tamen, sibique nimirum placet;
verbis tribus si quid loquatur Gallicis:
aut Gallicis si quid nequit vocabulis,
conatur id verbis licet non Gallicis
sonoque saltem personare Gallico,
palato hiante, acutulo quodam sono,
& fœminæ instar garrientis molliter,
sed ore pleno, tanquam id impleant fabæ;
balbutiens videlicet suaviter

Bey solchen gewanderten Narren muß alles Frantzösisch sein vnd heissen.

pressis

pressis quibusdam literis, Galli quibus
ineptientes abstinent, nihil secus
quàm vulpe gallus rupibusque navita.
Sic ergo linguam ille & Latinam Gallicè,
& Gallicè linguam sonat Britannicam,
& Gallicè linguam refert Hispanicam,
& Gallicè linguam refert Lombardicam,
& Gallicè linguam sonat Germanicam;
& Gallicè omnem, præter unam Gallicam.
Nam Gallicam solam sonat Britannicè.
At quisquis insulâ satus Britannicâ,
sic patriam insolens fastidiet suam;
ut more simiæ laboret fingere
& æmulari Gallicas ineptias:
ex amne Gallo ego hunc opinor ebrium.
Ergo ex Britanno ut Gallus esse nititur:
Sic Dii jubete, fiat ex Gallo capus.

Tales Lalos, tales Gallos, Cybeles sacerdotio dignissimos (& isti sacerdotes quoque Galli, sed semimares atque capi erant) in media Germania videmus oppidò multos: qui sicuti in Hispania equas à vento Favonio concipere ajunt, *sed fœtu evanido: ita & illi Austro blandientium opinionum gravidi, domi serium nihil pariunt, sed ut tumidi tantùm utres ventos fabularum & mendaciorum evaporant. Imò uti in vico Lutetiæ vicino Eccho est, quæ vocem semel acceptam tredecies & sæpius reddit: sic illi peregrinatores multiplicant visa vel audita; & non modò Indicas formicas*

Natalis Comes Mytholog. lib. 9. cap. 5.

Plin. Hist. natur. lib. 4. c. 22.

Le Pont Charenton.

vulpium

vulpium aut luporum magnitudine; arbores tantæ proceritatis, ut sagittis superari nequeant, tantæ capacitatis, ut sub una ficu turmæ condantur equitum; Spythamæorum Pygmæorum arietum caprarumq; dorsis insidentium trimestres in grues expeditiones; generationes Basiliscorum; Ægypti Pelicanos; Phoenices Arabiæ; Gryphos Scythiæ Asiaticæ; Madagascaris Rukos; Scotiæ anseres è ligno putrefacto enatos, quos Angli Bernacles, *Scoti* Clakes *&* Soland-Geese *vocant; sed & alia ex Plinio, Luciano, S. Brandano, & aliunde denarrant, quæ neque viderunt unquam, neq; etiam videbunt unquam, & tamen tanquam à se visa, additis interdum dejerationibus, in circulis stultè eblaterant:*

de nihilo magna: & de parvo maxima fingunt.

Aliter prudentes & cordati Germani peregrinantur: aliter de patria Germania sentiunt: nec iis tanti est exoticum vitrum, quanti domesticum aurum.

At enim, jucundissimi mei cognati Principes, Magne *frater, vosq; qui ex Baronum & Nobilium ordine huic splendido consessui interestis, colloquia vestra, quibus vel mensas, vel deambulatiunculas cottidie condire soletis, præsertim, quæ de* Europa terrarum longè pulcherrima, & victoris omnium gentium populi altrice, *deq; singularum Europæ provinciarum inter se comparatione & prærogativa habuistis creberrima & suavissima, sæpè mihi salivam moverunt, ea auditione repetitâ penitùs imbibendi. Quod dum*

Plin. Hist. nat. lib. 11. c. 31. lib. 7 c. 2. Strabo Geogr. rer. lib. 2. & 15. Gabr. Rollenhagen in den glaubwürdigen Lugen.

Aviculas ex vetustis & putrefactis navium carinis procreatas testari possunt, qui navem quâ Fr. Drake orbem circumnavigavit, in Tamisis ripam subductam viderunt; cuius carinæ exteriùs eiusmodi aviculæ magno numero inanimes & inplumes adhæserunt. Quarum tamen semina non fuisse è truncis, sed ab Oceano, quem rerum parentem dixêre Poëtæ, opinari libet. G. Camden. in Scotiæ Buchania. p. 713.

Plin. Histor. natur. lib. 3, cap. 1.

dum faciliùs à vobis impetro, quàm ipse petere ausus sum; dumque huic negotio conficiundo aliquot dierum usuram mihi transcribitis propriam; næ facitis, Principes, & vos Nobilitatis ocelli, ut & ego in omnes occasiones gratitudinis declarandæ intentus studium meum tantò vobis sim probaturus luculentiùs.

Et sine prolixiori digressiuncula: præbeo vacuas aures: vos adfectibus vacui liberè & ingenuè sententias dicite; & quod felix faustumque sit, Ex nationibus & provinciis Europæis, quæ hodie præ reliquis dignitatis palmam & laudum principatum mereatur, edisserite.

Tu illustrissime cognate, Francisce Carole *Dux Saxoniæ, nisi grave est, fac initium.*

ORATIO FRANCISCI CAROLI DUCIS SAXONIÆ, ANGARIÆ, & Westphaliæ; PRO GERMANIA.

NON solùm hoc, FRIDERICE ACHILLES Dux, charissime mi cognate; sed & omne militabitur bellum. Cur enim fructuosos hosce aversarer conventus? Cur Reipub. tyrocinia negligerem? Sicuti miles per lusoria certamina se præparat pugnæ: ita nos prudentiæ civili, & rerum agendarum arenæ per frequentiam προγυμνασμάτων assuefieri oportet. Luctantes, binos simul ac ternos fatigant, ut faciliùs singulis resistant: cursores, quòd intra exiguum spatium de velocitate eorum judicetur, id sæpè in exercitatione decurrunt, quod semel decursuri sunt in certamine. Multiplicatur ex industria labor, quo condiscimus; ut levetur, quo decernimus.

Seneca controversiar. lib. 9. in princip.

Verùm, priusquam Relationis tuæ aurâ fortiùs impleantur vela orationis meæ, & subvehar in altum longiùs, in peregrinationes aliquid habeo dicere: quas ut tu studiosè laudavisti, & Reipub. utilissimas esse voluisti; ita ego, uti hodierni mores & peregrinandi consue-

consuetudo ferunt, eas Chinensium exemplo gravissimo edicto, si mei arbitrii res sit, prorsus inhiberem, aut saltem accuratissimas peregrinandi leges præscriberem. Nam cum juventuti id unicè sit addiscendum, quod ad Reipub. utilitatem pertineat, & virilem ætatem ornet: absonum & ab omni prudentia alienum fuerit, id quærere extra patriam, & petere ab extraneis, qui toto vitæ genere, & penè totâ imperandi & parendi ratione dissident à nobis. Ut, qui è sartoria vestem poscit Hungarus, formulam usitatam, non Hispanicam, non Americanam, aut aliam moribus improbatam poscit: sic in Republ. omne est improbum, quicquid usus & ratio non comprobavit. Nostri verò Germani quàm inopes & egeni virtutum peregrè redeant, experientia satis superq; testatur. Quantus eorum est numerus, de quibus spes concepta erat, fore, ut aliquando Agamemnonis personam sustinerent: qui tamen ex Italia, aut alio voluptatum stabulo reduces, ubi perdito ætatis vere intra paucos menses aut annos sibi tristissimam vitæ hyemem accelerârunt, domi vix Thersiten agere potuerunt? Quis satis Germanus, quis satis vir domum revertitur? Scapulas contrahendo attollere, in amico salutando pronis cervicibus & vestigiis verrentibus terram dexteræ tibiæ illius integumentum infra genu timidissimâ manu libare, capillum in varios gyros frangere, ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollicie corporis cum fœminis decertare, & immundissimis se ex-

 colere

colere munditiis; ad numerum ire, salire, garrire: hæc nostrorum peregrinatorum specimina sunt. Nec miror valde, quòd non sint alia. Quemadmodum enim Q. Mutius Scævola scribam pro Rege Porsena habuit & appetiit, quòd ille pari fere ornatu sedens multa ageret, cumq́ milites vulgò adirent: ita foris non satis cauti juvenes vitia virtutum, ut meretrices honestarum matronarum, mentientia habitum præproperè amplectuntur. Et uti Paris Homericus, è prælio profugus, cum Helena se oblectat; ita illi, relictis seriis, voluptuaria sectantur. Et deniq́ quod medici de cucurbitis, quas affigunt corpori, tradunt; non nisi pravum eas vitiosumq́ sanguinem educere: ita illi attrahunt ad se non nisi mala. Atque ô si attraherent tantùm, nec etiam in alios dispergerent virus, & contactu nocerent! Nam unde est alicubi in Germania luxus vestiarii varietas? unde est, quòd in contumeliam naturæ adscitâ & adoptatâ undique pompâ penè in simulacra migratur; quòd vestium partim tomento, partim tormento, omnis membrorum gratia corrumpitur; nemine ditiorum satis ornatum se putante, nisi admirantis plebeculæ trahat oculos, & cultum ab humiliori extorqueat? unde diversiformes pilei pretiosi, thoraces ventricosi, aut omninò eviscerati, caligæ follicantes, tibialia in rugas composita, pallia cucullis & manicis superbientia, collaria pavonum caudas æmulantia? unde stolæ fœminarum aliquando pretiosissimè subtiles & perlucidulæ, quibus

Livius lib. 2. Decad. I.

Vide Er. Puteani Commum.

Ulricus Dux VVürtembergicus dixisse fertur: *Novus vestitus introducit novos mores: novi mores introducunt novos homines: novi homines expellunt veteres.*

quibus vix sexum tegunt; aliquando verò prodigè fluentes, sinuumq́ multiplici nexu industriè crispatæ, & circa femora farciminibus monstrosis vel circulis ferreis ad brachia reclinanda aut vitium uteri celandum suffultæ? unde capitis cirri, tutulus & adoptivæ comæ suggestus, colli vallum, linei candoris radii? unde unionum auriq́ non jam ornamenta, sed onera; unde aurium vulnera & elenchi? unde calcei turriti, & reliqua stultitiæ schemata, unde sunt? Docuit illa omnia peregrinatio. Unde alicubi conviviorum apparatus, certissima patrimoniorum exitia? unde dapes, unde condimenta, palati irritamenta, in novorum Apiciorum culinis & mensis, fugatâ antiquâ frugalitate? Docuit peregrinatio. Unde alicubi libidinum gymnasia, modi Veneri litandi detestabiles, Messalinarum redivivarum greges cellis tantùm non pretium superscribentium? unde quædam, si Dîs placet, virgines sic maturè languentes, pallentes, prurientes: dum etiam cerussam, purpurissum, melinum, & si quid hujusmodi offuciarum spernunt; & luridum ac morticinum colorem insano facinore adfectant; aliis pertinaci jejunio vigorem emacerantibus, aliis venam secantibus, aliis frugum semina, cuminum, carbones, calcem, cineres, terram vorantibus, acetum haurientibus, ipsamq́ valetudinem pallori impendentib; ex votopulchris, quando vultu cadavera sunt, & sanguinis in facie non hæret gutta?

Docuit peregrinatio. Unde alicubi violentia morborum

borum nuper exortorum inexpugnabilis, Gallica lues, Anglicus sudor, Hungarica labes, Africana lepra? Docuit peregrinatio. Quid commemorem alia discrimina? Quot Germani animi gratiâ in Italiam profecti sunt, qui ibi animum & animam perdiderunt? quot opum augendarum causâ in Hispaniam abierunt, qui Iro pauperiores domum redierunt? quot pietatem in Gallias intulerunt, qui impietatem inde retulerunt? quot morum constantiam & sanctitatem foràs asportârunt, qui inde levitatis & inconstantiæ flagitia reportârunt? Quid dicam de aliis, qui intra lares paternos expectatione primi, & quibus meliores fingi ne voto quidem poterant, foris apostatæ, hostes patriæ, Nerones & Sardanapali evaserunt? Nemo istiusmodi erronum tempus malè locatum ad calculum facilè revocat. Nemo in istis sordium amoribus cogitat de remedio. Quanquam dubito, an remedium morbi gravitas admittat? Asserunt quidem Medici, hominem ab epoto veneno servari, si statim in exenteratum mulum se abdiderit, & tam diu ibi maneat involutus, donec calor nativus bestiæ penitus evanescat; tuncq; in alium mulum eodem pacto ingrediatur, rursusq; in alium atq; alium; ac quò plures induerit mulos, eò certiùs vitæ periculum superaturum; fuisseq; Principes, qui triginta vel etiam quadraginta mulorum impendio præsentissimum mortis discrimen depulerint: sed si ex hujusmodi peregrinatoribus venena, quæ foris in vitiorum patria suxerunt, essent

Vide in hanc sententiam Lanovium discursu 5. & Alex. Pontamerium in libello de la Noblesse Françoise.

Bartholomæus Maranta Methodi cognosc. simplicium lib. 3. c. 11.

essent educenda; omnis mulorum, omnisq; asinorum in illorum gratiam mactandorum natio non suffecerit. Imperiales sanctiones vitâ & bonis multant, qui improbam monetam à commerciis exclusam in Germaniam invexerint: quare sicam non etiam stringimus in illos, qui graviori peccato peregrinas vitiorum merces in patriam important, & non ut monetarii numos aliquos, sed popularium integritatem radunt, fingunt, conflant, permutant, corrumpunt? O igitur hac quidem in re parùm sapientes Germanos illos! O nimis improvidos patres illos! qui nullo cum fructu, fructu autem? imò damno inæstimabili, filios suos, carnem & sanguinem suum, in Italiam, in Galliam, in Hispaniam; vel ut propriè magis & Latiniùs loquar, in Veneris & Floræ ergasterium, in nequitiæ & flagitiorum amphitheatrum, in metallum deniq; omnium scelerum, non mittunt, sed relegant, sed deportant, sed damnant. Credite, mei Collegæ; piissimorum majorum nostrorum cineres, nisi illa peregrinandi licentia & hæresis reprimatur, aut modus ad prudentiæ & boni publici regulam statuatur, ultores alienigenas & barbaras tortorum legiones in capita nostra excitabunt: quin & posteritas nostra, si qua futura est, hanc nostram incogitantiam seris, at seris, lachrymis prosequetur, mores & puritatem Germanorum priscam undique quæsitura, inventura nusquam. Etenim oberrandi & divagandi æstus magis magisque succrescit; & nostrates, communi erro-

Petr. Denaisius in noviss. juris Compend. cap. 19.

Chi vuol andar salvo per lo mondo, bisogna aver occhio di falcone, orecchie d'asino, viso di scimia, bocca di porcello, spalle di camello, e gambe di cervo.

re imprudentibus jus dictante, gregatim peregrino solo impluunt, non aliter quàm coturnices ortygometrâ duce, aut cynchramâ, vel lingulacâ, evolant gregatim & advolant, fluvios ac maria tentant, sed volatu defatigatæ demerguntur; ex quo fit, ut earum piscatio utilior sit quàm piscium Octobri mense, ac præsertim in litoribus maris Siculi & Tyrrheni. Sunt tamen quidam, qui peregrinationes sibi suscipiendas esse putant, ut saltem terræ admiranda & regionum amplitudinem foris videant, quæ domi non vident: quos pulchrè refutavit pridem Rodolphus Camertium Princeps: qui cuidam amore per orbem terrarum peregrinandi capto injungens, ut Maceratam usque proficisceretur, tum eidem domum reverso dicebat: jam vidisti orbem terrarum universum, qui nihil est aliud, quàm colles, montes, valles, planities, silvæ, & hujus generis alia. *Omnino sicuti pueri pilam percutiunt & repercutiunt sterili voluptate: pari modo peregrinatores illi plagas terrarum aliquammultas inaniter errant & pererrant, regna inutiliter emetiuntur atque remetiuntur. Quid enim conducit, Cairum, Pyramides & Mumias in Ægypto; Romam & Capitolia, atque ædem Lauretanam, portumque Anconitanum, Puteolos, Pratelinum, San-Marcanum thesaurum Venetum in Italia; flammivomum Ætnam in Sicilia; Fontisbellaquei, San-Germani, & Luparæ palatia, San-Dionysiaca Mausolæa, cervam cornigeram Blesensem, in Gallia; in Hispania San-*

Bodinus in theat. naturæ: lib. 3.

Theodorus Zvvingerus in Method. Apodem. lib. 2. Melch. Junius in Orat. de laudib. German. Adde & Frid. Furium Ceriolanum in libello de Conciliis & Consiliariis: qui hanc historiolam tradit paulò aliter.

Laurentianum Escurialis monasterium, San-Jacobum Compostellanum, Hispalensem Indicorum negotiorum domum; quid alia perlustravisse juvat? quid

> evasisse tot urbes
> Argolicas, mediosque fugam tenuisse per hostes?

Et quantum spatii ita est decursum? Quantum distat Cairus Compostellâ? Sanè ubi capacissimam terræ totius intercapedinem rumino, parasangas mihi videor aliquot; ubi tabulam Geographicam, palmum; ubi verò cœlum intueor, nihil quicquam promovisse. Eudoxus vovit, & Deos rogavit, ut sibi facultatem darent Solem proximè cernendi, ejus formam, magnitudinem, & pulchritudinem contemplandi; isto spectaculi pretio, ut ille illicò cremaretur: ita hîc ferè fit; & nostri peregrinatores evadunt Eudoxi, qui cum vitæ jactura venantur cassam scientiam, cujus possessio punctum temporis sit mansura. O perversitatem ingenii & naturæ nostræ! Ea quæ assunt, curamus minimè; quæ absunt, maximè: & nullibi minùs esse volumus, quàm ubi esse debemus; nullibi minùs sumus, quàm ubi sumus. Appetitus noster

> transvolat in medio posita, & fugientia captat.

Sic Lauretani libentiùs vota solvunt Jacobo Compostellano; & Compostellani malunt Mariæ Lauretanæ reddere.: Thusci Spadanas aquas Leodiensium; Leodienses Thuscorum Lucenseis æstimant: magnus

Michael de Montaigne liv. 2. des Essais chap. 12.

Aeneas Silvius Epist. 19. ad Richardum de Valentia.

Mich. de Montaig. l. 2. c. 15.

Cato fœminam adhuc uxorem suam negligebat: alii verò nuptam postea impensè diligebat.

Epist. 104.

Omnia in fasciculum colligit sapientissimus Seneca; quando ita ad Lucilium: Quid per se prodesse peregrinatio cuiquam potuit? Non voluptates illa temperavit, non cupiditates refrenavit, non iras repressit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla denique animo mala eduxit, non judicium dedit, non excussit errorem: sed ut puerum ignota mirantem, ad breve tempus rerum aliquâ novitate detinuit. Cæterùm inconstantiam mentis, quæ, cum maximè ægra est, lacessit, & mobiliorem leviorémque reddit ipsa jactatio. Itaque quæ petierant cupidissimè loca, cupidiùs deserunt, & avium modo transvolant, citiusque quàm venerant abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium, novas tibi montium formas ostendet, invisitata spatia camporum, & irriguas perennibus aquis valles, & alicujus fluminis sub observatione naturam: sive, ut Nilus æstivo incremento tumet; sive, ut Tigris eripitur ex oculis, & acto per occulta cursu integræ magnitudini redditur; sive, ut Mæander, Poëtarum omnium exercitatio & ludus, implicatur crebris anfractibus, & sæpe in vicinum alveo suo admotus, antequam sibi influat flectitur: cæterùm neque meliorem faciet, neque saniorem.

Nunc ad scopum tuæ, amplissime Præses, Relationi proprium, & quem huic illustri Consessui proposuisti,

suisti, linguam vocemq; compono; & statim in principio mentem meam nudè, ut Germanum decet, explico tribus verbis; Germania Europæ Princeps. *Quod candidè dico, & ne unquam mihi aliquid ex sententia, nisi hoc ex animi sententia dico. Ad cujus meæ sententiæ comprobationem, nullam Oratoriam, nulla pigmenta, nullas ingeniorum fatiganteis persuasiunculas desidero; nec etiam aurea veterum Oratorum flumina vacuis votis evoco, quorum vis* ἐπὶ τὸ πλεῖστον *in causis dubiis & desperatis præpollebat: sed hoc magis mihi attendendum, & evigilatis consiliis elaborandum est, ut ex immensa rerum pulcherrimarum & nobilissimarum copia, quam difficulter orationis modus capere queat, verissimarum & debitarum laudum vel summa tantùm capita compendiosè & breviter decerpam. Et quemadmodum Geographi in Orbis descriptione Nilum, Gangem, Rhenum, Rhodanum, Eridanum, Tagum, Tamisim, & fluvios alios prægrandeis (minutulorum enim non habetur ratio) tenuissimis lineolis; Romam, Constantinopolim, Olisiponam, Londinum, Lutetiam, Coloniam, Gandavum, Viennam, & alias urbes potentissimas, exiguis punctulis designant: ita ego de maximis minima dicturus, cætera transultaturus, officio strictim defungar. Quicquid tamen dixero, minus erit.*

Quid autem? Quid tenebris lucem aspergo? Quid hirsutam hyemem veris floribus frustra investio? Quis, ait Tacitus, præter periculum horridi & ignoti maris,

C. Cornel. Tacit. de morib. German.

ris, Asiâ, aut Africâ, aut Italiâ relictâ, Germaniam peteret, informem terris, asperam cœlo, tristem cultu adspectuque, in universum aut silvis horridam, aut paludibus fœdam, frugiferarum arborum impatientem, pecorum quidem sed improcerorum fœcundam? *Quis gentem laudaret* argentea vasa non in alia vilitate quàm quæ humo finguntur reputantem, sine urbibus agentem, somno ciboque deditam, inertem, literarum secreta ignorantem; aleam inter seria exercentem, tantâ lucrandi perdendíve temeritate, ut, cum omnia defecerunt, extremo ac novissimo jactu de libertate & de corpore contendat? *Quis populum prædicaret, qui Cæsare teste,* maximam laudem in eo ponit, quàm latissimis circum se vastatis finibus solitudines habere; qui latrocinia extra fines cujusq; civitatis juventutis exercendæ ac desidiæ minuendæ causâ permittit? *Hæc & alia plura Cæsar, qui aliquoties cum Germanis conflixit: & Tacitus, qui sub Vespasiano Belgicæ Gallicæ rationes administravit. Utinam verò & Cæsar, & Tacitus, & qui olim extremas insuperabilis Germaniæ oras timidè attigerunt, (interiora enim & regionis meditullium Romanus non nisi captivus & servus adspexit.) vel rumusculis aliquid acceptum literis mandaverunt; utinam reviviscerent, & ipsimet oculatâ fide omnem, quanta quanta est, Germaniam jam dispicerent; tot florentissimas provincias, tot munitissimas & præclarissimas urbes, tot vicos amœnissimos, tot agros omnium*

Cæsar. lib. 6. de bello Gall.

Plinius nat. hist. lib. 7. cap. 16.

nium frugum fertilissimos; tot fodinas auri, argenti, plumbi, ferri, & omnium metallorum ditissimas; tot denique in Martio & victore populo, scientiarum & virtutum gloriâ longè Principe, amplissimas Regum, Archiducum, Ducum, Marchionum, Landgraviorum, Comitum, Baronum, Equitum, familias; & quicquid in felicitatis Germanicæ theatro spectatorem morari & in stuporem cojicere potest, accuratè considerarent: nullus dubito, Auditores, quin illi redivivi & orci liberti, veritatis lumine & rei novitate attoniti, in hanc sententiam liberè fassuri sint: Nos Romani in multis olim in hostium vitia creduli, in non paucis etiam ingenii nostri figmento injurii fuimus: sed in plerisque hoc omnibus sensibus convicti nunc testamur, Germaniam hodie esse aliam. Nos fuimus Troës; & omnis nostra gloria in cadaveribus tumulata est, posteris majorum fortia facinora otio, torpore, squalore, miseriâ, & vitiorum cœno turpificantibus: Germani autem sunt heroës, majorum virtute magni, & suâ maximi atq; incomparabiles: sunt fortissimi, sunt justissimi, sunt religiosissimi, sunt fortunatissimi; sunt, uno verbo, beati. *Quid faceret vitæ seculoq; redonatus Virgilius, divini ingenii Poëta? Ille dignum venâ & spiritu æthereo argumentum nactus, relictoq; Augusto sacratissimum Imperatorem nostrum* MATTHIAM, *repudiatâ Româ Romæ magistram Germaniam, devoto & humilimo obsequio amplexus, opus æternum supra Odysseæ*

Odyssea & Æneidos perfectionem moliretur; initio forsitan in hunc sensum facto:

Ille ego qui quondam gracili modulatus avenâ carmen, & effudi laudes magnæ Urbis in Orbem;
gratum opus Augustis. at nunc horrentia Martis arma, virosque cano: Romæ qui mœnia primi æquavêre solo, superatis Alpibus; amplos & de fortuna tandem duxêre triumfos, &c.

Sed hæc, Auditores, sic interpretor, ut non tam examinare, quales majores nostri fuerint, quàm inquirere debeamus, quantum nos usque huc profecerimus, quantum ad illorum virtutes labore & vigilantiâ nostrâ accesserit. Hæc enim benignitatis divinæ lex est, spargere dona in ætates, & in homines, nec in unam illam, aut huncunum, omnia simul & semel conferre.

Homerus.

ἀλλ᾽ οὔπως ἅμα πάντα θεοὶ δόσαν ἀνθρώποισιν:
Sed non insimul & semel omnia Dii sua donant.

Genebrardus Germanomastix historicus lib. 1. Chronolog.

Quid igitur profecimus? Sine DEO olim fuimus. *Imo nunquam sine* DEO *fuimus: quanquam & sine* DEO *fuimus: quia* DEI *non fuimus, quia sine Christo fuimus; ut & ipsi Romani, atque gentiles omnes. Verùm* DEI *ineffabili gratiâ, & immensâ bonitate, jamdomestici* DEI *sumus; jam in familiam & nomen Christi cooptati omnia filiorum familiâs jura, honores, & privilegia consequuti sumus: quæ una prærogativa*

va meretur, ut benignissimi & plusquàm paterni numinis omnipotentiam & clementiam per omnes seculorum decursus devotissimè veneremur, atque nunquam depositâ inenarrabilis beneficii memoriâ perpetuò grati exclamemus: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus DEUS exercituum: plena est omnis terra gloriâ ejus. *Et quemadmodum multa flumina statim ab ipsis fontibus tantâ vi fluunt, ut naves onerarias subvehant; ut quidem in Gallia Ligerellus Aureliorum; aut aliquot pistrinenses molas intorqueant, uti in hoc Ducatu Blavius: sic lumen Evangelij in Germania divinitùs exortum eam mox totam splendore suo complevit, radiisq́ gratiosissimis emortua & ex glaciali paganæ superstitionis bruma torpentia & rigentia pectora, etiam in remotissimis regionibus, admirabili celeritate & virtute excitavit. Inde secutum pietatis certamen in omnium ordinum hominibus; nemine se satis felicem & pium esse existimante; nisi in pauperes, in scholarum, templorum, monasteriorum substructiones, & alios religiosos usus, insignem patrimonii partem attereret, aut etiam totum cederet. Et, qui excessus charitatis & devotionis fuerat, Imperatores & Principes Germani totas provincias & ditiones nobilissimas Ecclesiastico ordini donavêre; & fecêre Pontifices Regibus, Episcopos ipsis Ducibus potentiâ pares, auctoritate, dignitate, & externo pompæ satellitio majores. Nemo profectò in Ecclesiam Romanam magnificentiùs bona elargitus est ipsis Germanis:*

Esaiæ cap. 6.

Bodin. in theatro naturæ: lib. 2.

D

manis: & nemo Patriæ suæ Ecclesias liberaliùs dotavit, quàm Germani suas. Ex Abbatis unius potentia de Archiepiscopis, & Episcopis, quorum ingens est numerus; de Præpositis, Abbatibus, Prælatis, & id genus, quorum non est numerus (nam in sola Belgica supra sex septem millia Vestalium tantùm sunt, nec satis etiam dixi) judicium ferte: Unus Fuldensis Abbas sexaginta millia bellatorum Imperatori præbebat olim in hostem.

Lips. in præfat. ad Syntagma de Vestalib.

Ita testatur idē Lips. in Cent. miscell. Epistol. 27. ad C. Utenhovium: sed vereor, ne error calculi numerum au-[illegible]erit.

Verùm ut in amænissimo quoque arboreto præter hortulani spem nonnunquam senticetum, & in tritico lolium internasci solet: ita Satanas juxta DEI domum ædiculam sibi extruens proximè, plurimum superstitionis Religioni sanctissimæ immiscuit: & fuere inter fortissimos Prætorianos Christi milites factiosi turbones, quibus haram quàm aram, noctem quàm lucem, terram quàm cœlum, appetere gratius; quibus contra legem, contra Mosen & Prophetas, contra vetus & novum Testamentum, novos novarum Religionum articulos condere & credere erat Religionis summa. Itaque cum Ecclesia Christiana tractu seculorum non in putidum Augiæ, boum fimo, sed horrendum Antichristi monstris oppletum stabulum transiisset; in quo missarum, purgatorii, exorcismorum, indulgentiarum, idololatriæ, & alia in Christi meritum, in Sacramenta, imò in omnes divinarum Pandectarum & Symbolorum parteis, injuriosa portenta morabantur; periculi jugulum Fidei & Religionis

gionis petentis magnitudo Herculem, non fabulosum illum, qui geminos à Junone immissos angues elideret, Antæum suffocaret, aprum Erymanthæum cæderet, Stymphalides aves expelleret, Busirim interficeret, Cerberum caperet, obtruncaret Nemeæum leonem, hydram opprimeret, & quicquid præterea Herculeorum laborum fingitur exantlaret; sed novum aliquem invictum Christi militiæ imperatorem requirebat, qui Antichristo εἰς πρόσωπον ire ausus omnia illa hæretica prodigia ferreâ verbi divini clavâ prosterneret, confringeret, perderet. Sed Germania una digna fuit, quæ tanto miraculo inclaresceret. Nam Martinus Lutherus Augustinianus Monachus, homo aliàs nullâ natalium aut fortunæ gratiâ pollens, cum blasphemias totâ Europâ exundantes & infame indulgentiarum mercimonium diutiùs pati non posset, ancipiti verbi divini gladio tutus in Babylonicum imperium, quod adversus omnium temporum injurias perpetuo & sacro quodam fœdere securum sibi esse videbatur, magnâ vi irruit, & in Papam ipsum impetu facto, quasi uno momento omnia regni ejus fundamenta quassavit. Et quo tempore? Tunc, quando passim credebatur, Papam in his, quæ ab Apostolis statuta fuerunt, & contra sancita in Concilio totius Ecclesiæ, dispensare posse: quando passim scribebatur, Papam in omnibus & per omnia posse dicere & facere, quicquid sibi placet, etiam auferendo jus suum, cui velit; nemine adversum hiscere audente, cur ita facis? quando passim affirmabatur,

Vide Natal. Comitem Mytholog. lib. 7. c. 1. de Hercule.

Philip. Mornæus de Ecclesia c. ult. & in Historia Papatus ad finem.

Ludov. à Peguera decis. 52. n. 5. & 6. Ph. Decius Consil. 588. n. 4. & 5. ex Speculatore & Baldo. adde omninò Leonhard. Hutterum in Orat. de Iliade malorum regni Pont. Rom.

batur, Papam contra jus, supra jus, & extra jus omnia posse; omnia & super omnia esse: *quando Papa dicto & facto Principes ditionibus & provinciis liberâ cum potestate evertebat, subditos fidei nexu resolvebat; quando Principes atque Imperatores ipsi Papam adorabant, & humili officiorum cultu reverebantur.* παράδοξόν γε, οὐ γὰρ; ἀληθὲς δέ. *Sic cœlestis ille Germanus Anti-Christum, anteà terribilem omnibus, solâ oris buccinâ conterruit; & parvâ Sodalium infirmitatis contra potentiam, simplicitatis contra fraudes, humilitatis contra fastum, contra crudelitatem patientiæ arma conjungentium, manu stipatus, in restitutione Evangelii eos fecit progressus, ut exiguo tempore, non pagi, non oppida, non civitates, sed totæ provinciæ, & tota regna atque imperia à sede Romana defecerint; maximi Reges & Principes Diabolicum superstitionis jugum rejecerint, & spoliis bestiæ onusti libertatem palam fuerint professi, etiamnum post partam victoriam Angelo vocem illam fortiter intendente*: Cecidit, Cecidit Babylon magna: exite de illa populus meus. *De Luthero mecum Beza, Poëta aliâs quàm Theologus melior:*

mira sanè res: quis dubitet? at vera tamen. Aelian. lib. 8. cap. 12.

Apocalyps. cap. 18.

Theod. Beza in Epitaphiis.

> Roma orbem domuit, Romam sibi Papa subegit:
> viribus illa suis, fraudibus iste suis.
> Quantò isto major Lutherus, major & illâ;
> illum illamque uno qui domuit calamo?
> I nunc, Alcidem memorato Græcia mendax:
> Lutheri ad calamum ferrea clava nihil.

Ecquod

Ecquod miraculum hodie in orbe terrarum, nedum in Europa, huic Lutherano par est? Ecquis Europæ populus supremi & divini beneficii fructum non percepit? Ecquis hominum erit solvendo? Ecquis inter Europæos in Principatu Germanis deferendo potest esse tardus?

Et quid profecimus ampliùs, Auditores? Sine literis fuimus. *At hodie qui sumus? Literatissimi sumus, eruditissimi sumus, doctissimi sumus: jam*

& pueri nasum Rhinocerotis habent.

Tacit. de morib. German.

Mart. lib. 1. Epigram.

Nec longinqua est argumentorum venatio. Veritatis enim tanta est vis, ut J. Bodino, quem aliâs ut hostem & inimicum Germanorum à testimonii dictione jure repellamus, vel invito calamum digitis impegerit, & in hæc verba scribenda duxerit manum: Nullum illustrius est, quàm Germanorum exemplum: qui cum à feritate belluarum non procul abessent; cum in paludibus ac silvis ferarum more vagarentur: cum inveterato quodam odio semper à literis abhorruissent; nunc tantum profecerunt, ut humanitate Asiaticis, militari disciplinâ Romanis, religione Hebræis, Philosophiâ Græcis, Geometriâ Ægyptiis, Arithmeticâ Phœnicibus, Astrologiâ Chaldæis, opificiorum varietate populis omnibus superiores esse videantur. *Quid P. Jovius, & ille erga Germanos aliâs non bene affectus?* Literæ (*ait*) non Latinæ modò, sed Græcæ & Hebraicæ in Germanorum terras fatali commigratione transierunt. Neque enim

Reiner. Reineccius Comment. de Saxonum Orig. l. 3. ff. de testib. Just. Reuber de testib.

Joan. Bodin. in Method. Hist. & de Rep. lib. 5. cap. 1.

Paul. Jovius in Elogiis doctor. viror. ad finem.

 con-

contenti illi ſuâ vetere militiæ laude, quâ Martium decus, Romanis gentium victoribus ereptum, ſtabili diſciplinæ ſeveritate feliciter tuentur, ipſa etiam pacis ornamenta, literas optimasq; artes, decoquenti Græciæ, ac Italiæ dormitanti (quod pudeat) abſtulerunt. *Et quidem Macchiavellus ſuæ ætatis Italos urbanè increpabat, quòd cum ingenioſi admodum ſibi viderentur; attamen Germanos accirent ad metiendos fines agrorum. Ita Joannes Regiomontanus ob decimæ ſphæræ, incluſas diurnâ rotatione rapientis, inventum, ab Italis Thaleti, Eudoxo, Calipo, ipſiq; Ptolomæo prælatus, Romam à Pontifice vocatus eſt; ut annum ex vetuſta intercalatione faſtis minimè reſpondentem ad ſtatas ex curſu lunæ Paſchales ceremonias revocaret. Incredibile autem eſt, quàm Scholæ in Germania, præſertim poſt Concilium Conſtantienſe, pullulaverint: cum ibi penè plures nunc numerentur Academiæ, quàm in reliqua Europa univerſa. Nam ut ſcholas majorum gentium (ut ſic dicam) tantùm attingam; in quas confluunt ex Europa omni bonarum literarum Studioſi; ſunt Viennenſis, Heidelbergenſis, Baſileenſis, Pragenſis, Lipſienſis, Roſtochienſis, Erfordiana, Francofordiana, Wittebergenſis, Jenenſis, Ingolſtadienſis, Marpurgenſis, Moguntinenſis, Colonienſis, Trevirenſis, Regiomontana, Gripſwaldenſis, Friburgenſis, Lovanienſis, Helmſtadienſis, Wirzburgenſis, Dillingana, Gieſſenſis, Leidenſis, Franeckerana, Altorfina, Argentinenſis; & quæ minimè poſtrema eſt, Tubingenſis.*

Bodin. in Meth. Hiſtor. cap. 5.

Paul. Jovius in elogio Regiomontani.

Lipſ. in Lovanio lib. 3. c. 8.

Viennæ ſeptem ſæpe Studioſorum millia recenſita ſunt. Ant. Bonfin rer. Ungar. Decad. 4. lib. 5. *Baſilea donata eſt omnibus privilegiis; quibus fruuntur Academia Bononienſis, Colonienſis, Heidelbergenſis, Erdfordienſis, Lipſienſis & Viennenſis.* Joſ. Simlerus de Rep. Helvet. lib. 2.

genſis. In hiſce & aliis pluribus ſcientiarum omnium ſecreta recluduntur, & præmia bene meritis conceduntur: & tam honori maximo eſt civi Germano bene nato Athenas illas vidiſſe, quàm rubori & opprobrio maximo illas non vidiſſe. Atq; ut amor literarum nihil remitteret, ſed magis dignitatum pabulo aleretur; Imp. Lotharius Saxo, cum à Carolo M. Germano excitatæ ſcholæ barbarorum illuvie devaſtatæ eſſent, non ſolùm ſitum & ſqualorem diſpulit, ſed & ſtudia inſtauravit, cathedras & publica ſuggeſta præſertim in Italia reſtituit, jure Juſtinianeo, quod cum tineis ἄσπονδον gerebat bellum, in libertatem, lucem, & exiſtimationem reducto; unaq; conſuetudine titulorum Scholaſticorum, Magiſtrorum & Doctorum creandorum ſolennibus ceremoniis coboneſtatâ. Quâ honorum eſcâ illecti bonæ mentis & famæ candidati tantâ diligentiâ & contentione in ſtadio Academico decurrerunt poſtea, ut in ſola Wittebergâ intra centum annos tantùm à Philoſophico Collegio lauru Magiſterii quater mille quadringenti & triginta quinq; Studioſi donati ſint. *Et cognoſcite, mei Auditores, fervorem atq; inexplebile diſcendi deſiderium Germanicæ noſtræ Nobilitatis. In primis literaturæ in Germania noſtra renaſcentis incunabulis, in Fuldenſi cœnobio ſexcenti nobiliſſimorum Equitum filii, Sturino Abbate cum aliis triginta Doctoribus artes & linguas ibidem tradente, uno eodemq; anno ingenii exercitiis incubuerunt. Quid Nobiles tantùm memoro? Etiam Barones & Comites, etiam Principes dulciſſi-*

Petr. Heigius part. 1. quæſt. 7. num. 49. 50. quæſt. 8. n. 44. & part. 2. quæſt. 11. n. 47. 48. 49. &c.

*W*olff. Franzius in Orat.

Hermannus Kirchnerus in Orat. de magnatibus Doctoribus, &c.

dulcißimo literarum Nectare, in ipsarum amorem rapti, Magistri aut Doctoris titulos non minori studio & aßiduitate aucupabantur; quàm si cum Jasone aureum vellus ad Colchos capturi essent. Joannes Dux Megalopolitanus totos XX. annos Lutetiæ studiorum gratiâ commoratus, non ante, nisi publicè S. Theologiæ Doctor renunciaretur, ad ditionum suarum gubernacula reverti voluit. Hermannus Hassiæ Princeps, in Academia Pragensi summâ Cæsaris Caroli IV. & Bohemiæ regni Procerum congratulatione Magister artium factus est. Richvvinus Lotharingiæ Dux & Episcopus Argentinensis Magisterii gradum assumpsit, & inter ornamenta duxit. Albertus Comes Hohenbergensis, Decretorum Doctor, & Eberhardus Baro Starenbergius, Theologiæ Doctor, ingenio infulas meruerunt: ille Frisingensem, Episcopalem; hic Salisburgensem, Archiepiscopalem. Sed Geldriæ Ducum exemplum admirabile est. Arnoldus & Wilhelmus fratres erant: quorum ille literatus, iste illiteratus: ille in gratia Regum & Pauli Pontificis, iste ob ruditatem neglectus. Quam ignominiam ne hæreditariam cum patrimonio in liberos transmitteret Wilhelmus, filios suos in Academiam Lutetianam missos, inde redire noluit prius, quàm publicis Academiæ testimoniis probati Magistri artium liberalium evasissent. Aliquot centurias Principum, Episcoporum & Archiepiscoporum, qui Doctoris, Magistri, aut Licentiati titulos acceperunt, jam producerem, nisi ad alia properaret

M. Crusius Annal. Suev. part. 3. lib. 4. câp. 14. Hier. Megiserus Annal. Carinthiæ lib. 9. cap. 58.

peraret oratio. Baccalaureum tamen unum atq; alterum è Magnatibus videte. Albertus IV. Dux Bavariæ, Ingolstadianæ Academiæ autor, artium studia eo dignatus est honore, ut non tantùm ipse adolescens primi gradus laurum Lutetiæ sumpserit, verùm etiam insignia, quæ Baccalaureos ab aliis Ordinibus distinguunt, publicè per plateas gestaverit. Sigismundus Baro Herberstenius, cujus historiam Moschoviticam lectu dignißimam judicant eruditi, inter omnes dignitates & honores tum variis legationibus, tum aliis expeditionibus, muneribus & laboribus partos, primas detulit titulo Baccalaurei; quia illum non generis & Principum blandimentis, sed solis ingenii viribus in Academia Viennensi sibi propriè comparâsset. At quis, Auditores, in tanto literariæ gloriæ splendore Germaniam jam dicere illiteratam ausit, nisi impudenter effrons? Quis verò tantæ felicitatis originem ac fontem scrutari cunctetur, nisi improbè lividus? Et quis Imperatorum exemplum aliis legem, & ex Aula in omnes Imperii provincias Musarum amorem sparsum fuisse diffiteatur, nisi stolidè fatuus? Quid enim Carolus Magnus noster? Noster enim, & frustra pugnantibus Gallis, Germanus, & ex Germanis est: de quo Sigebertus natione Gallus ita: Carolus non solùm patriâ linguâ, sed etiam peregrinis linguis eruditus, barbara & antiquissima carmina, quibus veterum Regum bella & actus canebantur, scripsit & memoriæ mandavit. inchoavit etiam Grammati-

Arnold. à Raiger in quæstione, an Doctoratus Nobilitatem dedecoret.

Sigebertus in Chronico ad annum Domini 794. adde Joannem de Serres in Carolo. Felicem Fabrum Histor. Suevor. lib. 1. cap. 7. Henning. Ar-

cam patrio sermone: mensibus anni juxta propriam, id est, Theutonicam linguam, vocabula imposuit: ventos etiam duodecim propriis nominibus appellavit, cum anteà quatuor tantùm cardinales venti nominarentur. *Ille Carolus literarum amantissimus Lutetiæ examinibus Studiosorum sæpè intererat, eos ipsemet tentabat; memores officii & frugi bonæ à reliquis segregabat; plebeios diligentiâ laudabiles honorum spe confirmabat; Nobilibus ignavis, nisi resipiscerent, ordinis imminutionem comminabatur.* *Quid* Otto Secundus? *Ille quoque felicissimo Martis & Artis conjugio maximus, hoc ex re literaria tulit beneficium; ut Romanorum & Beneventanorum fugacium culpâ in Italia à Græcis victus, & in fuga à nautis interceptus, quia se militem gregarium simulabat, & eâdem fecilitate linguam Græcam, quâ suam loquebatur, lytro persoluto incolumis nec agnitus evaserit, posteritati cogitandum relinquens, quantæ sit utilitatis Principem esse doctum & linguarum gnarum.* *Quid* Fridericus Secundus? *Ille bonis literis excultus, & literatorum familiaritate semper usus, Germanicè insuper, Latinè, Græcè, Italicè, Gallicè, & Saracenicè doctus, præcipuam paravit inde famam, quòd Aristotelis opera ex Græco & Arabico in Latinum transferri sermonem, & eadem Bononiensi Academiæ dono missa publicè legi curaverit.* *Quid* Carolus Quartus? *Ille verè Aquilas Imperii in Musarum hortis jucundissimè pascebat, purpuram & diadema cathedræ inter*

nisæum de Translat. Imperii, num. 33. Chr. Lehman. Chronico Spirensi lib. 2. c. 45. P. Heig. part. 1. Quæst. 5. num. 26. Steph. Forcatulum in Polonia Felice. Wolff. Gruningius in quæst. an Doctoratus Nobilem dedeceat?

Nauclerus volum. 2. generat. 33. Crus. Annal. Suev. part. 2. lib. 5. cap. 2.

Petr. de Vineis Epist. lib. 3. Epist. 67. Leander in Italiæ descript.

Camerarius meditation. Hist. centur. 3. cap. 67.

inter subsellia scholastica sæpe submittebat, prolixas Professorum atque Magistrorum disputationes Augustalibus epulis & dapibus delicatiores, & suaviores, & utiliores æstimabat; necquicquam murmurantibus Aulicis. *Quid* Carolus Quintus? *Ille individuus Thucydidis (autor iste mirificè probus res quidem nec multas nec magnas nimis scripsit, sed palmam fortasse præripit omnibus, qui multas & magnas.) etiam in castris amicus, amicus quoque P. Appiani, Humelii & aliorum Mathematicorum amicus, Doctor sanè non erat, magnitudine statim Imperii tener adhuc à studiis abductus; attamen reverentiam literarum, ubi ubi poterat, constantissimè propagavit, & Doctores atq; doctos sincerissimè dilexit: qui aliquando, ô humilitatem in fastigio! Lovanii Rectori Academico loco cessit & latus texit: qui aliquando Ulissingæ ventos navigationi idoneos expectans, in multam noctem cum Georgio Sigis. Seldio locutus, intereà familiâ omni sive dormiente, sive alibi divagante, & nemine ad nolæ signum apparente, ipse Carolus Doctori Seldio quantumvis recusanti lychnum prætulit, eumq; per gradus deduxit;* Hoc tibi monimentum, *inquiens,* Cæsaris illius Caroli habeto, Seldi, tot exercitibus & excubiis quondam stipati; quem nunc solum à familia etiam desertum vides; & cui tot annos serviisti, is tibi nunc etiam serviit, & tibi lumen prætulit. *Quid* Maximil. II. *Europæ linguarum; quid* Rudolphus II. *Matheseos, peritissimi? Nunquam nostra Germania fuit doctior:*

Lips. in not. ad lib. 1. Pol. c. 9.

Treutler. in Orat. funeb. Wilhelmi Hass. Landgr.

Lipsius in Lovanio lib. 3. cap. 4.

D. Chytræus in Orat. funeb. Caroli V.

nunquam eruditorum in omnibus ordinibus messis fuit copiosior. Et ut iterum ex summatibus viris & Germaniæ proceribus paucos nominem: non ita pridem Georgium Anhaltinum Principem Germania mirata est, & optimi Principis, & sanctissimi Pastoris munere fungentem, in cubiculo templum, Academiam, & curiam habentem: & hodie ex eadem stirpe magnanimum heroa, illum Martis & Musarum amasium, illum prudentissimum juxta & fortissimum Principem Christianum admiramur. Henricus Julius Brunsuicensium Dux potentissimus, avunculus meus, ingenium & doctrinam in numerato habet: quicquid aliis præstat longa cogitatio, illi dat prima animi intentio. Mauritio autem Hassiæ Landgravio, quem exteri inter Principes omnes, qui hoc tempore vivunt, ingenii opibus & excellentiâ doctrinarum habent parem? Pater Wilhelmus, aquila Astronomorum fuit, & velut alter Atlas, qui cœlum humeris quasi suis sustinuit: sed filius Mauritius literarum helluo & gurges est, πανσοφίαν & scientiarum orbem animo complexus: Musicus est: Poeta est: Orator est: Philosophus est: Jurisconsultus est: Theologus est: & quis non? Princeps immoderati adversum se imperii, et in omnia paratus. Nunquam verbi inopiâ subsistit: sed velocissimo cursu ac facilimo ad omnes res beata confluit oratio: & quo dicit, eodem scribit impetu: non illi de verbis in consilium venire necesse est. Utrinque, & voce & stylo rerum potitur. Sed quis sit modus in illa ingeniorum multitudine?

Elias Reusner. in stirpe Ascania.

H. Treuler. in Orat. funeb. Wilhelmi Hass. Landgr.

titudine? Si enim jam ex cæteris doctorum Germanorum Aristarchis, veteribus ac novis, quos gratius sit audivisse, quàm olim apud Romanos vidisse consulem triumphantem; & quidem ex Theologorum ordine (in Facultatum ordines ex communi scholarum consuetudine, Auditores, Germanos Doctores nostros, pro singulorum tamen professione præcipua, etiam hîc dispono sciens prudens: cum aliàs plerosq; eorum, quippe plerarumq; Facultatum arcana rarâ felicitate perscrutatos, pluribus honorificis plurium quoque ordinum literariorum titulis judicem longè dignissimos) si, inquam, ex Theologis præter illum supra laudatum, & nunquam satis laudandum, MARTINUM LUTHERUM, laudem Joh. Brentium, Hadrianum VI. Papam, (salvâ enim pietate, doctrinam & virtutem in quibuscunq; vel hæreticis vel sectariis, etiam in gentilibus, admirari & laudare possumus.) Ph. Melanchthonem, Erh. & Theod. Schnepffios, H. Zwinglium, duos Andreas & duos Lucas Osiandros, M. Bucerum, J. Oecolampadium, G. Cassandrum, Bidembachios, H. Bullingerum, Joh. Wigandum, Gretserum, Z. Ursinum, Jac. Andreæ, M. Chemnitium, Jac. Herbrandum, Æg. Hunnium, Steph. Gerlachium, B. Menzerum, L. Hutterum, Musculum, Paræum, J. Winckelmannum, Joh. Georg. Sigvvardum, Rungios, S. Gesnerum, Nic. Selneccerum, D. Chytræum, Mylium, Pappum, Becanum, Pelargum, Lyseros, M. Hoë, Cunr. Theodericum, Fr. Balduinum, B. Krackevizium, Joh. Haubc-rum,

rum, J. Schröderum, B. Meisnerum, M. Schæferum, Theod. Thummium, *& nostrum optimum* καὶ μάλιστα θεοδίδακτον Matthiam Hafenrefferum: *si ex Politicis ac JCtis* Fr. Baronem Schenckium, Baronem G. Ac. Enenckelium, Rich. Streinium Baronem, Camerarios, U. Zasium, J. Mynsingerum, A. Gailium, B. Wurmserum, H. Viglium, Seb. Fabrum, M. Wackerium, M. Welserum, J. Leunclavium *(cui legationis à Rodolfo Cæsare ad Osmanicam Portam missæ occasione veram Turcicorum annalium, atque adeò recentis Orientalis historiæ, quam luculentis scriptis illustravit, cognitionem debemus)* J. Lipsium, Marq. Freherum, Eb. à VVeihe, Pruckmannum, Er. Cothmannum, Hub. Gifanium, M. VVesenbecium, J. Fichardum, Pistores, H. Schurfium, J. Oldendorpium, M. Clingium, M. Colerum, H. Vulteium, J. Gœddæum, G. Obrechtum, A. Reigerum, C. Rittershusium, H. Rosenthalium, L. Schraderum, M. Lycklema, J. G. Hervvartum, J. Sichardum, R. Sixtinum, N. Vigelium, P. Denaisium, Chr. Gevvoldum, M. Goldastum, Chr. Besoldum, Fr. Hortlederum, J. Gruterum, H. Kirchnerum, Hug. Grotium, J. Halbritterum, J. Harpprechtum, H. Bocerum, D. Arumæum, P. Friderum, Forsteros, R. Rulandum, J. Alemannum, A. Knichen, P. M. Wehnerum: *si ex Medicis* A. Vesalium, L. Fuchsium, G. Copum, Th. Erastum, J. Cratonem, Hadr. Junium, J. Guinterium, J. Langium, I. Pi-

Thuan. Hist. lib. 80.

J. Pistorium, Bauhinum, Cornarium, Milichium, Ph. Theophrastum, Ad. Bodensteinium: *si ex Philologis & Philosophis* Albertum, *illum* Magnum, *(qui profundâ rerum omnium divinarum & humanarum contemplatione, & curiosâ latentium reconditarumque in natura potestatum indagine hoc consecutus est, ut veræ magiæ ministerio, inferiora superiorum dotibus copulando, artemque ad naturæ commercium flectendo, stupenda sæpe miracula ediderit: à profanis cæteroquin Diabolicæ magiæ imposturis alienissimus.)* J. Trithemium, J. Reuchlinum ἀλεξιβάρβαρον, J. Nauclerum, B. Pirckheimerum, Erasmum, (*cujus eloquentia* Christophoro Longolio *pluris fuit, quàm totius Galliæ opes.)* B. Rhenanum, U. Huttenum, C. Celten, *(qui primus in Germania Frider. IV. Imp. Augusti manibus* Poeta *coronatus est.)* A. Cranzium, J. Aventinum, I. Cuspinianum, W. Lazium, I. Sleidanum, Laur. Surium, H. Golzium, H. Megiserum, S. Neugebauerum, Chr. Lehmannum, Mich. Piccartum, M. Berneggerum, J. Kirchmannum, G. Agricolam, *(illum in rei metallicæ cognitione omnibus antiquis præstantiorem)* J. Scheckium, G. Xylandrum, Gu. Canterum, Conr. Gesnerum, I. Simlerum, Th. Zvvingerum, J. Sturmium, M. Junium, G. Lieblerum, Sam. Heilandum, M. Crusium, Nic. Frischlinum, R. Goclenium, H. Arnisæum, Corn. Martini, Jac. Martini, G. Vvei-

Paul. Scalichius de Magia naturali.

Joh. Trithemius in Chronico Hirsaug. ad ann. 1280.

Chr. Longolius lib. 5. Epist. ad Jac. Lucam.

G. Vveiganmeierum, J. Buxtorfium, Joh. Meursium, P. Bertium, B. Keckermannum, Siberos, Eobanum, Sabinum, Lotichium, C. Utenhovium, P. Melissum, D. Baudium, D. Heinsium, Fr. Taubmannum, G. Calaminum: *& si speciatim ex Mathematicis (quâ quidem disciplinâ Germani tantopere excellunt, ut exteris rectè judicaturis ad Ovidium eundum sit, ut transformentur, & novos animos induant magnitudinis illius capaces.) si, inquam, dilaudem* Joh. Regiomontanum, *(quem jam ante C. annos Georgii Trapezuntii, ut creditur, filii, qui Germanum ab Innocentio VIII. ad corrigendum Kalendarii errorem Romam evocatum, Græcis longè doctrinâ superiorem ferre non poterant, veneno extinxerunt) si collaudem* Peurbachium, Joh. Stöflerum, N. Copernicum, T. Brachéum, M. Mœstlinum, J. Kepplerum, Chr. Clavium, J. Stadium, Reinholdum, Schonerum, Appianum utrumque, Gemmam Frisium, Vadianum, Dryandrum, G. Jo. Rhæticum, S. Stevinum, G. Mercatorem, Ab. Ortelium, Seb. Münsterum, P. Merulam, Ph. Cluverium: *& ex Musicis (ne ignoremus, Germanos Musices esse restauratores)* Orlandum Lassum, Hasleros, Lechnerum, Daserum, Prætorium: *at* DEUM *immortalem! quantum eruditorum Germanorum exercitum nullibi desinentem adhuc prospicio? & quantillum dixi? Profectò, Auditores, paulò plus, quàm nihil. Adeò latè disseminata & sparsa est divina & beatissima ingeniorum Germaniæ ubertas. Quin & ibi hodie literæ*

Thuan. Hist. lib. 76.

Tanti fecit Clavium Jos. Scaliger, ut maluerit ab illo corrigi, quàm ab alio laudari. *Scalig. in Castig. Calend. & Richeome en la Plainte Apologetique pour les Jesuites.* Lud. Guicciardinus in Belgii descr.

ræ nidificant, ubi aliâs minimè solitæ. Jam enim & mercatorum officinæ bibliothecas ambiunt; & mercatores cum Musis mansuetioribus ineunt societatem. Atque ut illi aurum gemmasq; lanariis saccis aut vinariis vasis nonnunquam includunt, & transvehunt itinerum periculis declinandis; ita quoque ex iisdem bene multi sunt artium bonarum mystæ vocabulo mercatorum; hoc ipso invidiæ immunes & laudandi, quòd rem ipsam habent coluntque, laudis & titulorum securi. Ergo nos Germani in literaria Repub. nulli secundi, & cum pace aliorum populorum dixerim, omnium primi sumus.

Gauger ic Rivius in præf. ad Principem literarium J. Lipsi.

Venimus ad summum fortunæ, pingimus atque
psallimus, & luctamur Achivis doctiùs unctis.

Horat. lib. 2. Epist. 1.

Eant verò calumniarum artifices, mendaciorum institores; perfricent os, & si quæ pudoris supersunt reliquiæ in Utopiam eas relegent; & denuo maledicè eructent & despuant illud: I Tedeschi hanno l' ingegno nelle mani: Germanorum ingenium in manu positum est. *Siccine, nugivendi, cum veritate cerebrum omne abjecistis, ut Theologiam, Politicam, Jurisprudentiam, Medendi peritiam, Historicam, Mathematicam, & universam pulcerrimæ Philosophiæ contemplationem; quibus omnibus Germanos præcellere non nescitis, & maximè in Mathematum disciplinis præ illis pueros & infantes & nullos vos esse probè scitis; in extremis digitis collocare non sitis veriti? Dediscite depudere miseri; & discite, Germanorum hodie,*

Henric. Stephan. in encomio nund. Francof.

Bodin. in Meth. Hist. cap. 5. & de Repub. lib. 5. cap. 1.

non hominum, sed semideorum, Religionis, Virtutum, & Scientiarum sancta nomina esse.

At verò, illustrissimi Principes, Auditores cæteri humanissimi, quia adeò ingeniosas habemus manus, vel adversariorum confessione; agite dum, in hoc Germaniæ miraculum oculos mecum cursim vibrate. Italos sine controversia vincimus: qui non solùm ipsi gentes nobis omnes in architectura cedere asseverant; *sed & ex patria nostra avorum adhuc memoriâ* architectos, pictores, statuarios, sculptores & perargutæ manus artifices, ac item aquileges, septempedariosque mensores petierunt. *Et Galli manus dant; qui testantur, omne genus supellectilis & instrumentorum à Germanis* tam artificiosè, tam affabrè fieri, ut ea cæteri populi mirentur, imitari non possint. *Omnes celebriorum urbium tabernæ atque officinæ hujus rei documenta dant cottidie: quæ vota hominum prævertunt, & novitate atq; indole suâ si non numos, saltem extorquent à prætereuntibus applausum & admirationis murmur. Norimbergensium certè industria non est horna: jamdudum exteris creditum fuit, illorum opera non de grege opificum, sed planè egregia esse. Sicuti Augustanorum quoq; aurifabri, bractearii, cælatores, annularii, textores, quorum omnium in nulla Europæ urbe est compar numerus, in Orientem & Occidentem usque solidam nec intermorituram suarum artium laudem protulerunt. Sed quod de Norimbergensibus, quod de Augustanis dixi, de omnibus urbi-*

Aen. Silvius Epist. 170. ad Johan. Campisium. Paul. Jovius in Elog. doctor. viror. ad fin.

Bodin. in Meth. histor. cap. 5.

Ulricus Hutten. in Epist. ad Birckheimerum: quâ ille vitæ suæ rationem exponit.

urbibus Germaniæ pro cujuslibet conditione intelligi velim. Ubilibet fervent opificia: nisi quòd alia oppida in uno, alia in alio magis occupantur. Videre enim est Friburgi Brisgojæ expoliri chrystalla, & inde pocula, capulos, & alia miræ subtilitatis opera elaborari: videre est Essendii sclopetorum; Ulmæ autem pannorum, quos **Barchet** *&* **Golsch** *vocant, incredibilem copiam quotannis parari. Ita aliam civitatem orichalcarii, aliam chartarii, aliam stannarii, aut quadrigarii, aut ahenarii, aut tormentorum fusores, aut plumbarii, aut ferarii, aut cultrarii, aut falcifices; aliam fullones, tinctores, textores; aliam coriarii, restiones, ephippiarii; aliam plaustrarii, scriniarii, fabri lignarii, cæmentarii, statuarii, vitriarii, figuli; aliam alii nobilitant. Et qui gestit compendio manuarias acuminis Germanici artes intueri, is Saxonicum Dresdæ, Würtembergicum Stutgardiæ, Bavaricum Monachii, ceimiliarchium videndi veniam impetret; comprehendet uno intuitu, cui planè perspiciendo non satis erit annus; & oculos admirabili rerum mirandarum ac nullibi visarum delectu lassabit, non sattabit. Et quod de Superiori Germania nostra memoramus; in eo Inferior, sive Belgium, haudquaquam est inferior:* quam opificibus supra cunctas orbis provincias abundare, *Thuanus scribit. Annales habent, Anno M. CCC. XXX. Lovanii tantùm tantam textorum multitudinem fuisse, ut ad tria, imò quatuor millia textrinorum in urbe essent: quolibet*

Thuan. Hist. lib. 46.

 tex-

Lipſ. in Lovanio lib. 2. c. 2. ſ. 11.

textrino non minus triginta aut quadraginta homines exigente, qui lanam præpararent, qui carminarent, qui nerent, qui fullonicam aliasq́ tales operas exercerent. Sicq́ ex ſolo illo genere ad centum ſexaginta millia in una urbe degere aliquando oportuit. Et quæ gloria panno Britannico Londinenſi hodie tribuitur; eam poßidet beneficio Lovanienſium & aliorum Belgarum lanificum; qui pannificii colonias in Britanniam intulerunt, Angloſq́ artificium, antea agriculturæ & pecuariæ ſolum deditos, docuerunt: nuper etiam, cum in Belgio nil niſi excidium gentis ſpiraret truculentus Albanus, profugis & extorribus Belgis aliquot inſulæ urbes infrequentes antea & penè deſolatas, Norvicum præcipuè, Colceſtriam, Maidſtonam, Sandvicum, Hamptonum, & alias inſtaurantibus; qui tunc quoque artem conficiendi levidenſas, quas Bayes & Sayes *vocant, & id genus linea & lanea variâ texturâ primi Anglis monſtrabant. Textoria autem Belgarum novis inventionibus ſemper ſe ipsâ ſurgit ornatior & pretioſior: dubiis tamen rerum æſtimatoribus, pluſne in lanificio, an verò in linificio illi præſtent. Nam in hocce Batavorum ſolertia eſt ſingularis: qui linearum telarum toto orbe celeberrimarum ſubtilitate Arachnæos labores et Palladias manus provocant; earum candore nivem, tenuitate ſindonem, & byſſum pretio peræquante. Textiles item picturas Flandrorum, maximè Aloſtenſium & Oudenardorum, Regum & Principum pompa jamdudum auri*

G. Cambden. Annal. rer. Angl. ad An. Chr. 1568. Thuan. Hiſt. lib. 46.

Hadr. Junius in Batav. hiſtor. cap. 15.

auri ponderibus antepoſuit: cum fere nullum palatium ſit, quod ex illa Belgica acupictoria officina non inſtruatur. Scio veteres varia in veſte mirabiliter luſiſſe. Cui enim ignotæ ſunt Iſtrianæ pexæ? cui Phryxianæ togæ? cui Attalicæ auro intextæ? cui Babylonicæ Martiali laudatæ eleganti verſu?

Non ego prætulerim Babylonica picta, ſuperbè
texta, Semiramiâ quæ variantur acu.

Martialis lib. 8. epigr. 28.

Sed vetus illa pulchritudo cum Belgica comparata in agris & ſilvis nata videatur. Superat res ipſa fidem: adeò in immenſum crevit Acupictoriæ ſplendor. Nullus hîc color abeſt: cogita, quem voles. Ac ſi exemplum poſcis, nulli pavones tam variâ venuſtatis veſtiuntur plumâ, quàm Belgicæ noſtræ tapetia: ita multicoloria, diſcoloria, verſicoloria videas; totiesq́ propè mutanda, quoties movenda; ac in omni flexu reflexuq́ alium atq́ alium colorem oſtentantia: ut ambigas, ludat n'e aliquis error in re ſeria firmâq́. Sic in reliqua arte pictoria omni nemo facilè alium populum Belgis compoſuerit: è quibus primam laudem obtinent Quintini, Florii, Bruegelii, Clevii, Brilii, Cockii, Congneti, Mabuſæi, Moſtardi, Mori, Schoorelii, Ærtſii, Hemskerkii, Pourbuſii, Barenſii, Vvinghii, Hofnaglii, Cocxii; & cum multis aliis Joannes EicKius, *qui, quomodo coloribus oleum ſit miſcendum, primus invenit. Ad ſummam tamen pictoriæ gloriam, quantum ego hîc judicare poſſum, conſcendit* Albertus Dürer *Norimbergenſis; qui Italorum invidiam ingenio compeſcens ipſos adegit*

Carol. Scribanius in Antverpia. c. 15.

Carol. Scribanius in Antuerpia cap. 12.

G. Mercator in ſuo Atl.

Ulr. Hutten. ad B. Birckh. de vitæ suæ ratione.

egit & ad veritatis confessionem, & ad falsi commentum: cum Dürero quidem herbam porrigerent; sed ut opera sua facerent vendibiliora, fraudulentâ Dureriani nominis inscriptione ea proponerent. Veniant jam, qui unquam manuum dexteritate immortalitatem sibi pepererunt; veniant pictores, Apelles, Xeuxis, Protogenes, Parrhasius, Aristides Thebanus; veniant architecti, Ctesiphon Gnosius, qui templum Ephesinæ Dianæ construxit; Dinocrates, qui Alexandriam Ægypti; Philo, qui Pyréum Atheniensium; veniant sculptores, Leochares, Alcamenes, Bryaxis, Pythis, Scopas; veniant statuarii, Polycletus, Praxiteles, Ctesias, Lysippus; veniant artifices opifices alii quicunque; invenient in utraq; Germania magistros, sub quorum disciplina artium tyrocinia iterasse reputabunt omnis suæ felicitatis caput: sed rapientur omninò extra sese, ubi Solem & Lunam miraculorum, illa duo illustrissima inventionum Germanicarum sydera, illa duo maxima manuum humanarum, imò ingenii prodigia. Quid hoc est? An novus aliquis Albertus, aut Magnus ille redivivus, statuam ad vivi hominis imaginem construxit, quæ libramentis quibusdam rotisq; intra latentibus, & linguam quâdam machinarum disciplinâ peritissimè moventibus, verba quædam articulatè pronunciet? Qualem statuam cum aliquando Thomas Aquinas (ab Alberto missus in cubiculum, ubi illa latebat) inopinatò clarâ voce loquentem audiret, vehementer perterrefactus, fuste eam confregit: quâ re statim

Isaacus Wake in Rege Platonico.

tim intellectâ, Pol, *inquit Albertus*, triginta annorum opus uno momento contrivisti. *Aut, an novus aliquis Regiomontanus aquilam fecit ligneam, quæ ante Imperatorem Norimbergam ingressurum in aëra subvolet, atq; præcedat usq; ad portam? Tenuia hæc sunt, Auditores, & veluti nebulosæ stellulæ in serenissimo undecunque emicantium & fulgentium astrorum cælo. Sed illa longè maxima sunt*: Bombardæ & Typographia: *illæ Martis, & hæc Artis, propria: digna unis Germanis inventoribus; ut qui armorum & literarum gloriam obtinerent, iidem quoq; armorum & literarum gloriam plus aliis gentibus adaugerent. Bombardarum equidem & muralium tormentorum vis per est terribilis; non solùm, quòd flammas & flammeos globos evomunt, ingenti fragore detonant, fulgurant, fulminant; sed & quòd pro sifonis modulo hostem intra centum, trecentos, mille passus, & ampliùs consistentem, eminus feriunt, & telum fronti eius, pectori, aut quocunq; tandem dirigitur, certè & cum interitu impingunt; quòd arces fortissimas, muros crassissimos diverberant & deiiciunt. Et quàm nihili sint hodie Balearidum fundæ, catapultæ, balistæ, scorpiones, arietes, & reliquæ antiqui moris machinæ? Unâ bombardâ colubrinâ aut quassatoriâ maius infertur damnum, quàm mille matribus, mille tragulis. Etiam fulmen & tonitru ipsum sono superat ictus bombardarius: quod observatione longâ comprobatum Ostendana nupera obsidio totum triennium, & fere in dies singulos fecit indubiũ; cũ Lovanii mugitus machi-*

Henr. Salmuth in comment. ad G. Panciról. nov. repert. c. 10.

Bodin. in Meth. histor c. 7.

Lips. in Epist.

machinarum fulminalium horis matutinis facilè exaudiretur. Pace tua dicam, Juppiter, *inquit Scaliger pater*: fulmina nostra sunt terribiliora tuis: age, coge nubes, ut tonare queas: nos etiam te tranquillo iratum regnum tuum faciemus. *Atq; hujus miraculi inventor fuit* Berchtoldus Schvvarzius, *Franciscanus, Philosophus. Sed alterum,* Typographiam, *Monguntiaci invenit* Iohan. Guttenbergius, *vir Equestri dignitate:* quod unum cum omnibus omnium veterum inventis certare facilè potest. *Nimium certè natura rerum sibi permisit, cum illum Germanum Guttenbergium gigneret; & omnem munificentiam superavit, cum rationem excudendorum librorum nobis aperiret: ut Philippus Beroaldus Italus, ille, qui eruditißimis commentariis Apuleii* Asinum aureum *instruxit & exornavit, tantis Germaniæ meritis ad gratitudinis confeßionem impulsus exclamaverit:*

> O Germania muneris repertrix,
> quo nil utilius dedit vetustas,
> libros scribere quæ doces premendo!

Quanti olim labores erant devorandi in authoribus exscribendis, & à vetustatis injuriâ conservandis? Quantum operæ adhibuit Imp. Tacitus ut gentilis sui Taciti historias ab interitu vindicaret? Et licet illas in omnibus Bibliothecis reponi, & singulis annis decies describi curaverit; tamen satis non cavit, quin fere fieret, quod timuit: ac periisset scriptor aureus, nisi Corbeiense monasterium in Westphalia *custodiam suscepisset,*

Jul. Cæs. Scaliger in Orat. de Turc. Vien. obsid.

Aventin. Annal. lib. 7. Polyd. Vergil. de rer. invent. lib. 2. cap. 7.

Bodin. in Meth. hist. c. 7.

Joh. Naucler. vol. 2. generat. 49.

Joan. Mercerius Opinion. lib. 1. c. 12.

Cuspinian. in Tacito Imp.

H. Kirchn. in Orat. de Stud. Histor.

pisset, & post tot seculorum silentium loquendi libertatem Tacito restituisset. Tantos verò exscribendi labores nimium exasperabat incuria librariorum: de quorum negligentia & fraude semper conquesti sunt olim literarum mystæ. Equidem Cicero testatur, suo tempore libros Latinos adeò mendosè scribi solitos, ut nesciret, quò se verteret. Inde factum est, ut Christiani autores putârint, librarios esse adjurandos, ut cautiores fierent. Sanctus enim Irenæus, fine operis, per Christi nomen diemq; tremendi judicii adjurat transcriptorem, ut postquam descripserit, conferat & diligenter emendet ad exemplar. Cæterùm Typographia tempori cuncta abligurienti, & sub mortalitatis jugum trahenti frenum injecit: illaq; verè est ars memoriæ, & mors oblivionis, & ingeniorum asylum. Hisce enim elogiis divinum illud inventum jure ornare possumus: nequaquam eo facto ultra justæ laudationis modum progreßi; quemadmodum olim Philon Medicus, qui alexipharmaca sua Deorum manus *appellabat; & hodie Medici facere solent, qui ingenti jactatione compositiones suas vocant* manus Christi, Apostolicon, gratia Dei, antidotum Paulinum, *& id genus superstitiosè inditis vocabulis. Quamobrem* Joanni Frobenio *&* Joanni Oporino, *qui Basileæ;* Christophoro Plantino, *qui Antuerpiæ;* Aldo Manutio, *qui Venetiis;* Robertis & Henrico Stephanis, *qui Lutetiæ & Genevæ; & aliis Typographis; qui nulli parcentes sumptui rem literariam suâ diligentiâ promoverunt,*

Cicero in Epist. ad Atticum.

Vide & Euseb. Cæsar. in Hist. Eccles. Fr. Juretum ad Symmach. lib. 1. Epist. 18.

Ulr. de Hutten in libro, de morbo Gallico. c. 6.

Thuan. histor. lib. 59. de Manutiana familia honorificentissimè.

runt, editis summâ characterum elegantiâ innumeris veterum ac recentium monumentis; plus debet Christianus orbis, quàm cuiquam fortissimorum belli ducum ob propagatos fineis patria debuit unquam. *Et de Aldo Manutio venustè admodum Beza*:

Thuan. Hist. lib. 25.

Beza in Juvenilibus. cui adde Nicolaum Leonicenum in libello de morbo Gallico: ubi in Aldi laudem præclarè.

Didonis cecinit rogum disertus
Maro: Pompeii rogum Lucanus:
et disertè adeò hoc uterque fecit;
ut nunc vivere judicetur illa,
nec jam mortuus hic putetur esse:
imò sunt redivivi & hic, & illa.
Ergò credere fas erit poëtas
Divos; utpote qui loquendo possint
vitam reddere mortuis: quod ipsis
est Divis proprium & peculiare.
Quòd si credere fas Deos Poëtas;
vitam reddere quòd queant sublatam:
quantò est justius æquiusque, quæso,
Aldum Manutium DEUM vocare;
ipsis qui potuit suo labore
vitam reddere mortuis poëtis?

Quando igitur Typographia mortuos in vitam revocat, & propterea Diva est: quid aliud Germani nisi Dii, qui illam genuerunt? Hæc sunt duo illa maxima Germaniæ miracula; quæ nos fecimus optima, quia toti Orbi communia; & iisdem omnibus hominibus viam ad pacem publicam, viam ad virtutum & doctrinarum mysteria, ad Religionem, ad cœlum, ad Christum ipsum

ipsum Salvatorem nostrum communivimus. Tribuunt nobis Itali, & verè, etiam machinarum rotulis tempora & syderum cursus recursusq́ distinguentium inventionem: I. Tedeschi, *inquiunt*, sono stati inventori della Stampa, dell' Artigliaria, & dell' Horologio à ruota, cose nobilissime: *quod ut laudum nostrarum non est exigua accessio; ita silentio illud minimè præterire volui. Cujus ergo nationis, Auditores mei, inventum est bombarda? Nostræ Germaniæ. Quis memoriæ statuit æternitatem typis æneis? Nos Germani. Quis horologiorum rotulas docuit? Nos Germani. Nos Germani, Auditores*, bombardâ Iovis iram imitati sumus: tempus ipsum librorum perpetuitate superavimus: horologiis temporum comites, rotarum circumactiones, effecimus.

Boter. in Relat. Europ. part. 1. lib. 1. de Germ.

Verba sunt Iul. Scaliger. exercit. 99.

Quid verò profecimus ampliùs, Auditores? Sine urbibus fuimus. *Sed hodie non sumus: hodie alias regiones antecellimus. Unus Ducatus Würtembergicus continet urbes* sexaginta, *& quod excedit. Una Hollandia, exiguo ambitu Comitatus*, triginta tres *urbes comprehendit. Ex turri Goricomensi, in regione planissima, prospectus est in* viginti duas *urbes facilimus. Ita Ultrajectum inter* quinquaginta *sedet urbes: quarum quæ absunt longissimè, unius diei itinere distant. Quin pleraque Germania urbibus referta est, vicinitate ita fere conjunctis, ut altera alteram quasi manu ducere videatur. Omnes penè naturâ loci, & operibus firmissimæ; ædificiorum structuris, templorum*

Caspar Ens de bello Gallo-Belg. tom. 1. lib. 1.

molibus, fontium deliciis, viarum nitore, & omni elegantiâ ornatißimæ, cultißimæ, pulcherrimæ. Quid enim Christiani Orbis clave Viennâ, quid Harlemo (quæ & Typographiæ inventionem sibi adscribit) quid Amstelodamo, Argentorato, Brunsuico, Ingolstadio, Dresdâ, Lubecâ, Hamburgo, Bremâ, Magdeburgo, Antuerpiâ, munitius? Quid Augustâ, Monachio, Lipsiâ, Breslaviâ, Græcio, Saltzburgo, Lunæburgo, Basileâ, Tiguro, Bernâ, Norimbergâ, Lugduno, & Caßiteridum insularum (Hispanis Azores dicuntur) inventricibus Brugis, magnificentius, purius, & spectabilius? Quid Lovanio, Gandavo, Pragâ, Erfordiâ, Coloniâ, capacius? De quibus omnibus, & aliis multò pluribus, quorum catalogus nimis foret longus, dici potest, quod in Vienna Austriæ laudatur, ut quæ sint civium domus, eæ Principum palatia esse videantur. *Asserit Strabo, Græcos vinci à Romanis puritate urbium: Itali autem scribunt, Romanos longè vinci à Germanis.* hora i Tedeschi avanzano di gran lunga i Romani. *Et quod encomium aliquando serenißimus Archidux Carolus, Imp. Max. II. frater, in honorem Florentiæ proferebat,* eam civitatem tantùm diebus festis & solennibus monstrari debere; *uti scilicet pretiosæ vestes in magna pompa & festivitate solùm indui solent: id rectius usurpabimus de civitatibus Germanorum. Antuerpiam inspicite. Locus quis? ad flumen pulcherrimum, pulcherrima planities; & in hac juxta illud pulcherrima urbium, quas Europa, Africa,*

An. Christi, 1417. ex mensione, procerum certamine instituta, compertum est; Lovanium superare Gandavum tribus virgis, Leodicum octo, Lutetiam decem, Coloniam octodecim. Lipſ. in Lovanio lib. 2. cap. 7.

Aen. Silvius Epist. 165. in descript. urb. Viennens. adde Ant. Bonfin. rer. Ungaric. decad. 4. lib. 5. in Vienna, Gi. Botero nel Relat. univers. part. 1. lib. 1. de Germania.

Africa, Asia, videt: structurâ, ordine, symmetriâ, mœnibus, ædificiis, viis, universâ elegantiâ, non est quæ illam superet, imò æquet. singula si spectentur, aliæ forsitan excedent: sed omnia corporis, ut sic dicam, membra junctim qui exploraverit, suffragium judicio meo dabit. Quanta fuerit, cum supra omnia Orbis emporia nuper fuit, *docet Germani sanguinis germen, Julius Cæsar Scaliger, isto Epigrammate, quod fecit de Antuerpia:*

Lipſ. in præfat. quadam ad S. P. Q. Antuerp.

Thuan. histor. lib. 6.

> Oppida quot spectant oculo me torva sinistro:
> tot nos invidiæ pallida tela petunt.
> Lugdunum omnigenum est, operosa Lutetia, Roma
> ingens, res Venetûm vasta, Tolosa potens.
> Omnimodæ merces, artes priscæque novæque;
> quorum insunt aliis singula, cuncta mihi.

Si nunc urbium singularia conquirere; & magnitudinem templi Ulmensis in Suevia, pulchritudinem Freidenstadiensis in Würtembergia, Monachiensis Jesuitici magnificentiam in Bavaria; Grüningensis in Episcopatu Halberstadensi nitorem; si Augustanorum augustißimos fontes & machinas aquarum tractorias, Spirensium montem oliveti, Dresdensium equile & armamentarium, Ratisponensium pontem; Stutgardiæ suburbicarium Ducale prætorium, & hortos omnium deliciarum sedem: si turrim Argentinensem, Viennensem, Landshutensem, Antuerpiensem, se se altiùs è terra attollentes, quàm turris Babylonica; si item multa millia

millia singularium alia, quæ spectatores ita titillant, ut quò videant sæpius, eò recedant illibentiùs, & quæ totos Deliciarum libros *hodie conficiunt, investigare vellemus: ubi, & quando tandem desinendum esset?*

Tacit. de morib. German. Mela. lib. 3. c. 3.

Atqui in regione terris informi, cœlo aspera, cultu adspectuq; tristi, in universum sylvis horrida, paludibus fœda, frugiferarum arborum impatiente, sine agriculturæ honore, sine vinetorum coronis, sine pecorum gloria, sine auro & argento, & sine ferri copia, etiam sine commercio; & latrones, & aleatores, & pauperes, & tantùm non crucis candidati fuimus. Vereor, Auditores, ne prisci Romani fuerint auditionum faciles in Germaniæ opprobrium, & rumusculos interdum exceperint è tonstrina. Describunt nobis bestiarum & lucifugarum serpentum sterilitate & omni infelicitate damnata cubilia, non domicilia hominum. Non tamen hîc repugnabo acriter illud affirmantibus: dummodò & id cogitent, non omnes antiquorum narratiunculas esse Evangelia aut Fidei articulos. Quid enim de Zona torrida tradiderunt veteres? Quàm fecerunt illam torrentem & ustulantem omnia: & tamen adeò temperatam experiuntur nostri Belgæ, Hispani, Galli, Angli; ut neq; vestem ob æstum deponere, neq; ob frigus sumere cogantur: nisi quòd Josephus Acosta in Indiam navigans, cum sub Æquatore versaretur, sole in Arietem mense Martio ingresso, eas frigoris sensit morsiunculas, ut ab apricatione calorem mutuari habuerit

Thuan. Hist. lib. 11. Busbeq. Turc. Ep. 1. Joseph. Acosta in Ind. nat. hist. lib. 2. cap. 9.

buerit necesse. Quid prodiderunt Aristoteles & alii de cygnis? Quot seculis creditum; quòd

Arist. de histor. animal. lib. 9. cap. 12.

Dulcia defectâ modulatur carmina linguâ
cantator cygnus funeris ipse sui?

Martial. in Xeniis.

sed falsimoniam illorum suaviter febrientium meridies veritatis refellit experientia. Quid antiqua consector? cumhis etiam temporibus reperiantur Itali, Hispani, Galli, qui de Germanis non aliter disserunt, atque si Germania Utopiæ provincia censeretur. Witeberga Electorale Saxoniæ oppidum Natali Comiti est urbs propè inexpugnabilis, in planitie plana nudaque sita, quadratâ formâ, cujus pars extensior fluvium habet conjunctum, quæ potest vel procul accedentes conspicere, &c. *In hac descriptione quot verba, tot fabulas enunciat Historicus. Quin Joan. Boëmus, Aubanus, Germanus, & ipse de Germanis nonnunquam tam inscitè tricatur, ut eum vigilantem somniasse putem. Quid si & Tacitus aliquando dormitârit? quem Budæus scriptorem omnium sceleratissimum, Tertullianus mendacissimum, Orosius adulatorem appellavit. Hæc verò censoria nomina nimis acerba non probo: & cum Lipsio potiùs Tacitum inter Latinos scriptores prudentiâ & judicio facio primum; cujus equidem historia est veluti hortus & seminarium præceptorum, quæ moribus & affectibus emendandis tanquam sapientiæ gemmas narrationibus suis ingeniosè inserit: dico tamen illum erroris manifestum, quòd*

Plin. hist. nat. lib. 10. cap. 23. Frideric. Tileman. de histor. del. Georg. Rollenhagen in den warhafften Lugen/ cap. 22.

Lib. 3. Histor.

J. B. Aubanus de gentium morib.

Bodin. in Meth. Hist. cap. 4.

Lips. in not. ad lib. 1. Polit. c. 9.

Tacit. lib. 5. hist.

quòd Judæos ab Ida Cretensium monte deduxit. Ita omni malo Punico granum inest putidum.

Verùm facite ita esse; fuerimus infelicißimi omnium, & fuerit Germania ipsa barbaries. Quid profecimus? Aperite fenestras: circumspicite, Auditores. Ubi sunt illæ fœdæ paludes? Ubi est Hercynia sylva; cujus latitudo IX. dierum iter expedito patuit, & cujus initium nemo, cum dierum iter LX. processerit, dicere potuit? *An ruderibus suis humata disparuit? Sylvas quidem habet Germania, sed ad necessitatis & utilitatis modum; quem focus, & opificia, & mercatura circumscribunt: imò in Frisia occidentali & tractu proximo lignorum inopia est; si inopia dici potest, quam admirabilis cespitum è palustri terra effossorum, & ad solem torrefactorum copia, incredibili fœnore compensat. Nam loca etiam uliginosa, aliàs frumenti haud feracia, Germanorum labor ad Reip. commodum attemperat: cum abrasa superficie unctuosas tessellas eximunt, & siccant; quæ ignem & facilè concipiunt & diu servant, præbentq́; carbones multò quàm quodvis lignum ardentiores. Cætera terrarum omnia cultißima & fertilißima sunt. Quid enim ad felicitatem huic nobilißimo Würtembergiæ Ducatui deest? Sumen est. Quid Alsatia, tota ditio Rhenensis, quid Belgium est? hortus est. Quid Westphalia, Hassia, Saxonia omnis, Bavaria, Silesia, Thuringia, quid Misnia est? horreum est. Quid Franconia, Helvetia, quid Tirolis est? cella penuaria est. Quid Styria, quid*

Cæsar de bello Gall. lib. 6.

Torffe.

Casp. Ens hist. Belg. tomo 1. lib. 1. in Frisia.

quid Austria est? paradisus est. Quid universa Germania est? cornu copiæ est.

Illius immensæ ruperunt horrea messes.

Virg. in Georg.

Certè solum agricolarum labores magnâ mercede frumentorum, frugum, & fructuum omnis generis liberaliter remuneratur: non tantùm quando pingue est, uti in Austria, ubi vili & strigoso equo ager sulcari potest; sed etiam, quando est arenosum & macrum. Nam in Campania Brabantiæ, & aliis quibusdam locis aridis, coloni terræ corium latiori vomere in bracteas abradunt, easq́; artificiosè congestas subjecto igne redigunt in cineres; quibus in excoriatos illos agros inspersis, siticulosas arenas ita lætificant, ut supra quàm credi potest triticum profundant. Paucæ in Germania nostra provinciæ inveniuntur, quibus domi non suppetat tritici affatim: si quæ tamen ob populorum frequentiam indigeant, vicini subvehunt abundè. Sic in Hollandia, quæ tamen supra modum fœcunda, sed parvula est; frumenti non satis crescit pro tanta & stupenda hominum multitudine: nihilominus in Hollandia frumentum è reliqua Germania est copiosissimum. Quemadmodum & aliæ res eò cumulatißimè importantur; dante mari, quod terra negavit: ut non immeritò inter miranda numeraverit Josephus Scaliger, qui sic ad Dousam.

Heins. in laudat. funeb. Jan. Dousæ.

Ignorata tuæ referam miracula terræ,
Dousa, peregrinis non habitura fidem.

Joseph. Scaliger.

H Omnia

Omnia lanicium hîc lassat textrina Minerva:
lanigeros tamen hinc scimus abesse greges.
Non capiunt operas fabriles oppida vestra:
nulla fabris tamen hæc ligna ministrat humus.
Horrea triticeæ rumpunt hîc frugis acervi:
pascuus hîc tamen est, non Cerealis ager.
Hîc numerosa meri stipantur dolia cellis:
quæ vineta colat nulla putator habet.
Hîc nulla aut certè seges est rarissima lini:
linifici tamen est copia major ubi?
Hîc mediis habitamus aquis: quis credere possit?
et tamen hîc nullæ, Dousa, bibuntur aquæ.

Germaniam verò frumentorum esse divitem, esuriens Hispania magno suo commodo quotannis experitur: nec etiam Italia diffitebitur. Cum enim ante hos XXII. annos illam universam, & præsertim urbem Romam dira fames pressisset adeò, ut Judæis, meretricibus, & hominum purgamentis cæteris ejectis, in singula capita octo tantùm panis unciæ cottidie distribuerentur, decreto ad id facto; quod antequam jussu Pontificis promulgaretur, populum exarmari necesse erat: Holsatia, Dania, & Hanseaticæ Vandalorum civitates, atque Belgium, Italis in communi totius provinciæ necessitate suppetias promptè tulerunt, & multas naves annonâ oneratas, circumnavigatâ Galliâ & Hispaniâ, per angustias freti Herculei in mare Mediterraneum & Ligusticum, & in ipsos Italiæ portus, salvas magna cum gratulatione pauperum deduxerunt;

A. C. 1591.

Jansonius in Merc. Gallo-Belg. tom. 1. lib. 4.

runt; Pontifice cursorem, qui nuntium adventantium Germanorum primus attulerat, mille ducatorum honorario donante. Verùm de fertilitate Germaniæ quis conjecturam capiat ex ditione Bernatium in Helvetiis; quæ licet neque Alsatiæ, neque Vvürtembergiæ, neque Austriæ, quæ jam olim exterorum calculo sine pari fuit, *frumentorum proventu comparari possit; tamen agro Mediolanensi, qui totius Italiæ longè feracissimus est, æquatur; dicentibus Italis:* che Berna & il Bernese, vale Milano & il Milanese.

Cuspinian. in Austria. Ant. Bonfinius rer. Ungar. decad. 4 lib. 4.

Boter. in Relat. Europ, part. 1. lib. 1. in Germania.

Nec vinis indigenis in Germania, iisq́ generosis destituimur; quæ in Angliam, in Poloniam, in Moschoviam, & in Septentrionis regna longè lateq́ exportantur. Quod enim Rhenensi est delicatius? quod Neccarico subtilius? quod Franconico fortius? quod Austriaco suavius? & si magis specialia libare juvat: quod Pfetersheimio, quod Vvangemio, quod Traminio dulcius? quod Vvipachico, quod Valtelino, nobilius? quod Baccharensi Principum mensis dignius? O Baccharam, Bacchi aram!

Hæc mihi pocula sint: contemnam Gallia quotquot,
Græcia quotquot habet, quæcunq; dat Itala tellus.
Nec sitiam varios, mihi quos lautissima Roma
sæpe ministravit, latices: me judice quamvis
Romanæ Bacchi sint maxima gloria mensæ.
Nam varia ob varios passim celebrantur honores

Henric. Stephanus in laudatione Baccharæ.

Sicut Imperator Augustus quondam delectabatur vino Rhætico; Tiberius verò Sifaro: ita Carolus IV. Baccharensi;

& Maximiliano I. Buchbergensi, ut constantissimo, quocunq; vehatur. Cruf. Annal. Suev. part. 3. lib. 5. cap. 12.

vina, sibi propriam poscentia singula laudem:
at tua cunctorum cumulata videmus honore,
cunctorumque simul titulos laudesque mereri.
Bacchi igitur meritò tribuit tibi nomen ab ara,
Bachara: quicunq; est primus tibi nominis autor.

Franconia cum Falerni montis autumno hodie audeat contendere de copia vini & bonitate. Stephan. Forcatulus in Polonia Felice.

Cum vini bonitate quoque certat copia: quæ, nescio, an alibi sit major. Si quis autem est, qui gravatè mihi assentiat, is velim Herbipolim, urbem antiquitus celebri Dianæ fano, nunc verò Episcopali sede clarissimam, abeat; & in montes vitibus vestitos, quibus illa circumvallata est, excurrat; spondeo, illum in dubium vocaturum; quî fieri possit, ut tot vasa atq; dolia, vino colligendo & asservando parata, urbs una capiat: Aut divertat is in proximam Stutgardiam; & inter perpetuos vitiferorum collium anfractus paulisper deambulet; vel in editissimum adscendat locum, & periculum faciat, an vinearum tractum universum possit oculis emetiri: scio, credet ille, non procul omnino à verò aberrare Stutgardianorum hyperbolen, jactantium: sibi plus vini, quàm aquarum esse: *& si rationes subduxerit, comperiet, ut hodie rerum sunt pretia, si vineæ Stutgardianæ omnes de integro statuminibus impedandæ essent,* centum millia aureorum, *& forsitan adhuc amplius, in eam unam rem insumptum iri: Aut etiam secundo Danubio in Austriam ligneo festinet equo, atque è monte Cæsio prospectum agri Viennensis circumcirca petat, observetq; quantum vinearum cultura hodie promoveat? Nam ante CLX. annos, quo tempore*

S'on ne cuilloit de Stutgard le raisin, la ville iroit se noyer dans le vin, *dicunt Galli.*

re urbis felicitas in summo tamen non fuit, Æneas Sylvius in hæc verba scripsit de Vienna: Incredibile videri potest, quot per dies singulos in civitatem victualia ingeruntur. Ovorum atque cancrorum multæ quadrigæ adveniunt: pistus panis, carnes, pisces, volatilia, sine numero afferuntur: ubi advesperascit, nihil venale ex his invenies. Vindemia hîc ad quadraginta dies protenditur: nullo non die trecenti currus onusti vino bis terque inferuntur: ducentos & mille equos indies ad opus vindemiarum exercet. Cellæ vinariæ adeò profundæ & spatiosæ sunt, ut sub terra non minus, quàm supra terram ædificiorum apud Wienam esse feratur. *Contingit etiam aliquando, vindemiam apud nos ita abundare, ut nobilissimi liquoris æstimatio fere sit nulla. Nam in Suevia A. C. 1432. & 1483. & sequenti, vinum satis bonum nec ignobile eâ fuit vilitate; ut vas plenum pro vase vacuo daretur; multum, quod condi non poterat, effunderetur, aut calci ad ædificandum macerandæ adhiberetur. De prisco, & post aquæ lactisq; usum antiquissimo, quippe quem etiam ante terrarum inundationem primi seculi mortales habuisse videntur, si vini usum primus invenisse rectè creditur Noachus; de peculiari, inquam, Germaniæ & totius Septentrionis potu,* cerevisia, *sive hordeacio vino, quod Rostochii præcipuè, Brunsuici, Zervestæ, Torgæ, Einbeccæ, Breslaviæ, Dantisci, Delphis, Paderbornæ, & ubi non? coquitur optimo vino conferendum: itidem de* medone, *Creticum dulcedine*

Epist. 165. in descript. urb. Viennens.

Vienna.
αἴναγε.
En vina.

Crusius Annal. Suevic. part. 3. lib. 6. cap. 16. lib. 8. cap. 17. & 19.

Ph. Cluverius German. antiq. lib. 1. c. 17. Et vidit Cluverius biram Dantiscanam annorum LX. miranda nigredinis spissitudinisq; : quæ tamen post tantam vetustatem non in sitis, sed morborum remediis habetur.

cedine suâ vincente; quid attinet multa dicere? Nisi quòd Italis perfectiorem gustum mentemq́ saniorem precamur, qui cerevisiam capitali odio & sic persequuntur, ut eam à suis doliis & cellis vinariis gravi indictâ pœnâ proscripserint. *Quid de* croco *Austriæ*, quo *nullum invenitur excellentius*; de thure *&* myrrha *Moraviæ*, de glycyrriza *Franconiæ*, de rubia *Silesiæ*, de *Thuringiæ* glasto? *Quid de* arborum *opulentia? quid de pomariorum hortorumque ad invidiam amœnorum & præstantium opibus? Singula singulas orationes postulant. In* pecuaria *quoque, quàm cœlum solumq́ nobis est benignum? quàm proclive in commoda nostra est & promptum? Carnes omnis generis ferinas & domesticas, & saporis exquisiti, habemus abundè: nec spinis argenteis dentes fodiendo, ac si quid reliquiarum hæsisset, ludimus famem: sed mundis dapibus pellimus.* Quid laudatius Germaniæ pabulis? *ait Plinius. Et quid laudatius Germaniæ armentis? ajunt hodie scriptores fere omnes. In Geldriam magna vis boum è Dania usq́ ad pascuorum saginam mittitur quotannis. Hollandiæ ex hac una re quanti proventus? ab una vacca nonnullis in locis undecim lactis mensuræ, id est, fere congii tres, emulgentur æstivis diebus. Unde tanta butyri caseiq́ optimi, Placentino nihilo inferioris, copia est; ut ex eo, quod ad exteras regiones effertur*, decies centena aureorum millia annua *cogi Lud. Guicciardinus testetur: quæ sanè summa preciis nostro tempore immane quantum ob pecuniarum auri argentique incrementum*

Jac. Menochius lib. 4. præsum. 152. num. 11.

Plin. Hist. nat. lib. 17. cap. 4. Bodin. in Meth. Hist. cap. 5.

Quin etiam in Selandiæ et Hollandiæ agris oves ter quaterque singulos annos (non sine admiratione) fœtare vidimus, & interdum tergeminos, & quatergeminos parere: ait Bod. de Rep. lib. 5. c. 1.

mentum auctis, jam multò major sit ratio dictat. Helvetia nostra

Quàm dives pecoris nivei, quàm lactis abundans?
Sic Bavaria, quæ numerosissimos suum *greges suppeditat aliis regionibus, quantum lucri facit? quantum numorum ex eodem mercimonio corradit Vvestphalia? quas Principum extraneorum mensas* pernæ Vvestphalicæ (*quæ à Gallis Moguntinenses*, les jambes de Mayence, *vocantur perperam) non intrant? cibus tam divinus, ut famen apud saturos inveniat vel in epuli calce.* Equis *quoq́ Germanicis, quibus non tantùm in domesticis laboribus, sed & inprimis in bello gloria summa est, ut inhiant Galli? & quis animosiùs cataphractum militem ferat Frisio? quid non expectari possit à Carstiis, Pomeranis, Hassis, Bohemis, & vicinis Steinlachianis? & quot celebres passim equorum mercatus sunt in Germania? Francofurti solum nundinarum tempore quanta multitudo vel uno die videtur in spatiosissimo hippodromo? quanti est, vel unum ex Holsatiæ Principibus, illustrissimum tuum*, cognate Joachime Erneste, *Parentem, mille & ampliùs insignes equas propaginum causâ alere? Sed ubi sunt hodie fœdæ paludes Taciti? Rarissima apud nos aquarum fœditas: imò maxima pulchritudo, commoditas, utilitas, & salubritas est. Non exspatiabor in maria: non expiscabor lacus. Non etiam Pomeraniæ, Prussiæ, Livoniæq́ litora adibo*, succinum *lecturus: quod tamen præcipua & copiâ & nobilitate (nobilissimum autem est, quod candi-*

Virg. in Ecloga 2.

Vide Ph. Camerar. meditat. Histor. Cent. 2. cap. 91. & 92.

Ph. Cluver. Germ. antiq. lib. 3. c. 44.

candidum.) in ea *Prussiæ regione, quæ vulgò incolis dicitur* die Sudaw/ *Regiomontio contermina, invenitur: adeò, ut illud, quod ad Hispaniæ, Britanniæ, aliarumq; terrarum litora olim legebatur, quodq; etiam nunc legitur, semper æstimatum fuerit pravum, vile, nulliusq; pretii, omnisq; fama & præstantia omni ævo uni soli* Prussiaco succino *(quod hodieq; Turci summopere expetunt, eoq; Persæ sua conclavia, Muséa, & sacraria ornare solent.) manserit; atq; etiam Tacitus & Theodoricus Rex,* solos omnium hominum Æstios id legere, *rectè pronunciaverit. Sed quæ alia regio nobis par est, fluminum nobilitate? Noster est Danubius, omnium Europæ fluviorum Rex,*

qui centum populos, & magnas alluit urbes;

noster est Rhenus, noster Albis; nostri sunt Nicer, Mœnus, Mosa, Mosella, Scaldis, Amasius, Visurgis, Suevus, Viadrus, Vistula, Dravus, Savus, Athesis, Licus, Oenus, *Trauna, Anisus, Ilcius unionum ferax; & qui*

fluit Isara Jaspide multo,
Isara, qui *Slesiis* quanquam sit montibus ortus,
gemmiferam tamen amne vehens prædator arenam
Bojemum limphis ditat furacibus Albim;

& multò plures alii fluvii, quos supervacaneum sit recitare, nostri sunt: qui omnes & mercium, commeatuum, aliarumque rerum sine magno impensarum damno inserviunt subvectionibus, locaq; quæ alluunt omni bonorum

Aug. Busbeq. Turc. Epist. 3.

Piscationis annuus proventus in Belgio, Guicciardino supputante, vicies centenis aureorum millibus æstimatur. *Caspar. Ens in histor. Belg. lib. 1*

Nic. Henelius in Slesiographia cap. 2.

rum affluentià collocupletant; & varietate piscium admirabilem ac multitudine quæstuosissimum piscatum reddunt. De Trauna ita scribit Silvius: habet Trauna miri saporis pisces; nescio an alius feracior sit fluvius: nusquam terram aut arenam juxta hoc flumen effodies, quin aquâ intercrescente mox pisces invenias. *Jovio quodam opus sit, qui salmones, salares, husones, fundulos, percas, lucios, thymallos, truttas, & mille piscium delicatorum genera describat: quos si Praga condierit, nemo nisi insulsissimi sit gustus negabit, & pisces esse suavissimos, & culinam Pragensem hac in re erudire orbem posse. Sed quid de cancris fluviatilibus? Æsopo olim, nepotum omnium gurgiti maximo, tam suaves ac jucundi fuêre, ut ab urbe Roma in Istriam navigaverit, ubi eorum copiam nasci audierat: sed cum in Istriam venisset, & multò grandiores ac meliores in Africa gigni intellexisset, repente portu solvit, & Africam petiit, ut grandiorib. cancris se exaturaret. At si Æsopus resciscere potuisset, Austriæ aliquot amnes prægrandibus cancris scatere; totam verò Marchiam Brandenburgensem prodigiosè & abundantissimè plenam esse: momento temporis procul dubio, valedixisset Africæ, & in Germaniam nostram advolâsset. Sunt & inter aquarum dotes non ultimæ, cum* salinæ: *quarum virtus & opes Lunæburgi, Halæ Saxonum, Halæ Tirolensium, Halæ Suevorum, Halæ Bojorum, Halæ Austriorum, & alibi sunt inexhaustæ: tùm* fontes salubres, *qui sunt valetudinis afflictæ per-*

Aen. Silvius Epist. 170. ad Joh. Campisium.

P. Jovius scripsit de piscibus Romanis accuratè.

Bodin. in theat. naturæ lib. 3.

fugium; ad quos ex remotis terræ plagis primæ quoque dignitatis viri fœminæq́ confluunt: vereq́ sunt isti officinæ, in quibus natura ipsa medicinam facit, & artis suæ majestatem infinitis miraculis contra Hippocratis & Æsculapii placita cottidie confirmat: vixq́ est ulla Germaniæ provincia, cui provida & benefica illa parens ejusmodi fontium & balneorum canalibus non prospexerit; & quibusdam sic cumulatè, ut hæc Vvürtembergia sola plures ostendere, quàm foris tota regna ostentare queant. Cumq́ rerum naturalium mystæ doceant, singularem illam aquarum in pellendis morbis efficaciam à metallicis saporibus eas imbuentibus conciliari; non importunè fecerimus, si interiores patriæ sinus & reconditas penetralium divitias per transennam quasi inspiciamus. Si enim qui in Galliis peregrinantur, S. Dionysii thesaurum, qui Venetiis versantur, gazam S. Marci perlustrare plerumq ambitiosè satagunt: cur nos à domesticis gazophylaciis, quibus Gallus ille Dionysius & Italus ille Marcus collati è Codri familia esse videantur, oculos fastidiosè avertamus? E terræ autem visceribus non tantùm eruimus marmora diversa, candidi, nigri, rubri & variegati coloris; è quibus mensarum tabulæ, instar speculi relucentes, magnificarum ædium camini, columnarum coronides, bases, scapi, aliaq́ monumenta adornantur; & alia saxa lapidesq́ & gemmas omnis generis, pretii, & usus varii; carbones lapideos admirandos, qui super infusâ aquâ accenduntur, oleo autem

Veneti thesauri æstimatio vicies centena aureorum millia æquare dicitur. Phil. Camerar. medit. Hist. cent. 1. cap. 64.

ut in Ducatu Limpurg. & in Comitatu Namurcensi. *Lud. Guicciard. & G. Ens.*

tem extinguuntur; verùm etiam effodimus aurum, argentum, æs, stannum, plumbum, ferrum, & quicquid ad metalla referri potest. Fodinæ visuntur hinc inde celeberrimæ in Saxonia, Bohemia, Silesia, Austria, Styria, Alsatia, Belgio: & nulla provincia est metalli sterilis. Aurum *quidem licet natura non semper trimodio & toto horreo admetiatur: tamen metalla reliqua eò largitur uberiùs.* Argentum *enim fere omne Gallia, Hispania, & Italia, habuit ex Germania, ante novi orbis inventionem. Tamque illud est copiosum; ut totæ massæ prægrandes ex nonnullis fodinis eruantur. Et quidem una in Snebergi* Georgio *effossa est tantæ magnitudinis, ut illius videndæ gratiâ* Albertus bellicosus *Dux Saxoniæ in ipsam* Georgium *descenderit, cumque is & ejus corporis stipatores massam illam in mensæ usum adhibuissent, dixerit;* Imperator Fridericus (*erat tunc ejus nominis IV.*) potens & dives est, hodie tamen ejusmodi mensam non habet. *Ita alia insignis massa patrum memoriâ reperta est in valle Joachimica, in capite fodinarum venæ, quæ &* Stella & Suicera *dicitur, pondo decem talentorum Atticorum. Quin argenti eà passim reperitur abundantia, ut nostrum seculum possit dici argenteum; cum, quod olim Equestri ordini erat factu difficillimum, hodie vel paulò lautiores rustici, potissimùm in hoc Ducatu, argenteis & inauratis poculis aliisque utensilibus mensas & mundum ornent: quæ in pecuniarium æstimationem redacta,*

Georg. Agricola de natura fossilium. lib. 8

quot aureorum, aureorum autem? imò tonnarum myriadibus summa circumscribetur? Ut etiam inde non leve ducatur argumentum, quare prædia & quæcunque alia bona hodie tam grandi pretio emantur vendantur, præ quàm olim æstimata fuerunt. Nam olim Episcopus Pataviensis Albertus vendidit Ulrico & Henrico fratribus Comitibus Schaumburgensibus Eferdingam, superioris Austriæ oppidum, cum omni jurisdictione & jure, quater mille libris numulorum Viennensium, hoc est, ut noster loquendi mos est, quatuor florenorum millibus; singulis florenis quindecim baciûm: at hodie illius oppidi pretium ad centum millia surget. Totum hoc oppidum Tubinga olim venit octies mille & ducentis libellis obolorum: at hodie prædia sunt in territorio Tubingensi, qui majoris sunt. Olim Balinga à Friderico Comite Zollerensi viginti duobus millibus florenorum ad Vvurtembergiam pervenit: hodie privatorum ædes inveniuntur non paucæ, Augustæ Vindelicorum, Norimbergæ, & Viennæ, quæ triginta, quadraginta, & amplius florenorum millibus taxantur. Copia, inquam, argenti pretia rerum exaggerat: & ipsius vilitas omnium rerum invehit caritatem. Etiam ipsi Helvetii jam argentum noverunt. Nam illo tempore, quo cum Carolo Pugnace Duce Burgundiæ bellum gesserunt, tantâ premebantur inopiâ, ut ipsorummet legati ad Carolum de pace missi inter alia demonstraverint, pluris debere æstimari calcaria & equorum frena in exercitu Carolino,

A. C. 1367.

A. C. 1301. *hoc est: 5857. flor. 4 solid.*

A. C. 1408.

Responſe de Bodin au ſieur de Maleſtroit. Idem Bodin. de Repub. lib. 6. cap. 2.

rolino, quàm omnem eam pecuniam, quæ ex ipsorum agris cogi posset: & cum superbum hostem pacis nomen fastidientem posteà propè Gransonium vicissent ac fugâssent, prædâ opimâ & regiâ omninò potiti, ignari tamen, quantas opes & divitias consecuti essent, pecuniam captam non numerabant, sed pileis dividebant; tabernaculum quoddam Caroli longè pulcherrimum & exquisitissimum in multa frusta discindebant; patinas argenteas nonnulli, cum stanneas esse putarent, vilissimo pretio vendebant; adamantem item Caroli toto orbe celeberrimum, cui erant appensi aliquot uniones, quidam, ubi reperisset, in pyxidem reponens, mox sub currum abjiciebat; paulò pòst reversus recipiebat, & sacrifico cuidam vendebat aureo numo: isq; deinde à sui oppidi magistratu, cui miserat, accipiebat aureos duos. Verùm Helvetii eâ occasione de auro argentoq; communem hominum opinionem apprehendere cœperunt; & eâ dexteritate progressi sunt, ut facti pecuniosissimi argentarios nunc justè & utiliter argentum versandi & collocandi modum docere possint; nec raro ab illis tanquam bonæ fortunæ depositariis Galli & alii populi in maximis necessitatibus ingentes pecuniarum summas impetrârint. Quod autem de argenti reditibus dixi; idem de plumbo, stanno, ferro, & reliqua omni metallica opulentia intelligendum est: quæ non minori fœnore labores impensasq; fossorum & patronorum hactenus beaverunt. Audite, quid Imperator Maximilianus I. invictissimi Domini Imperatoris nostri MATTHIÆ

A. C. 1476.

Cruſ. Annal. Suev. part. 3. lib. 7. cap. 12.

Pbilip. Cominæus commen. lib. 7.

THIÆ *abavus, de Comitatu Tirolensi, metallis fœta provincia, judicaverit: & idem judicate de aliis locis metallorum fertilibus*: illam *scilicet* rudem & agrestem rustici tunicam, multis quidem plicis & rugis horridam ac deformem; valde nihilóminus bonam, calidam, ac commodam esse. *E montium enim illius Comitatus scriniis hauriuntur permagni auri, argenti, metallorumq; omnis generis optimorum thesauri: cacumina silvis ferarumq; multitudine plena sunt, colles & clivi frugibus ac vineis: valles fluminum ac fontium aquis irriguæ, armentis & pecoribus refertæ sunt; quæ pabulo non minùs, quàm lacus & stagna intermontes spatiosissima variis & nobilissimis piscibus abundant: ut ita Tirolis non solùm Ducatui, verùm etiam regno divitiis possit æquiparari. Audite verò etiam, quid Germaniæ nostræ Plinius, Georgius Agricola, de Germaniæ metallis scripserit:* Nostris temporibus, *ait*, Germania præter cæteras Europæ regiones magnam metallorum copiam effundit. Etenim auri ramenta defert Albis, Edera, & multi rivi, idem effoditur in Vestophalis Corbachi: in Francis, Steineheidæ: in Lygiis Reichesteini, & Zucchemanteli; in Carpato monte. Argentum verò eruitur in Saxonia Cellerfeldi, & in finitimis locis: in Misena Fribergi, Mariebergi, Annebergi, Snebergi: in Boëmia, in valle Joachimica, Cottebergi, & in multis aliis locis. Argento autem vivo in Boëmia fœcundum est Schonbachum, item Beraunum. At æris copiam suppedi-

Steph. Pighius in Hercule Prodicio.

Boter. in Relat. Europ. part. 1. lib. 1. de Comitat. Tirol. Georg. Agricola de veterib. & nov. metall lib. 1. contra nugatur Renatus Herpinus in Apologia pro J. Bodin. Republica.

suppeditat Melibocus & Carpatus. Plumbi candidi fertile est in Misena Aldebergum & Irberesdorfum: in Boëmia Slacchevaldum: sed plumbi nigri mons Ramelus ad Goselariam in Saxonia: cinerei in Misena Snebergum. Ferrum autem innumeri loci dant, sed optimum in Sorlandis Segena: in Francis, Sulcebachum: in Misenis, Gishubelum & Lauesteinum. *In hac omnium fortunæ bonorum affluentia, jubebat charitas aliquid, imò quicquid domi non erat usui & necessitati sublevandæ, foris in proximos & egenos auxilii populos elargiri: sed jussum prævenit Germanorum promptitudo; quæ*

nil negat, & sese vel non poscentibus offert.

Olim, dum barbari tamen adhuc dicebamur, quemcunque mortalium arcere tecto nefas *putabamus*; pro fortuna quòque advenam apparatis epulis excipiente, nemine notum ignotumque, quantum ad jus hospitii discernente. *Nondum degeneravimus, populares mei: virtutem illam charitatis dexteram retinuimus: & haud dubiè portio ejus est non aspernabilis hodie mos iste, peregrinos vino & lautiis honorandi, qui non exiguis sumptibus absolvitur. Sed & extra hæc lautia animus Germanorum multò lautissimus vel ipsam provocat munificentiam. Ille*

nunquam divitias nigrantibus abdit in antris,
nec tenebris condemnat opes; sed largior imbre
assolet innumeras hominum ditare catervas.

quippe

Claudian. lib. 2. in Eutrop.

Tacit. de mor. ib. German. adde Cæsar. comment. 6. Diodor. lib. 5.

Claudian. in panegyr. Probi.

quippe velut denso currentia munera nimbo
usque videre licet populis nudare penates,
assiduos intrare inopes, remeare beatos.

Ne tamen omnia dando, & nihil accipiendo, imprudenter in egestatem præcipitaret patria; honesta populo permissa est mercatura: ut quicunque infra nobilitatis gradus essent, liberè res domi superfluas aliò efferrent, & inde utiles domum referrent. Quod rei cum publicæ tum privatæ lucro cessit maximo: civibus etiam bene multis privatorum conditionem ita feliciter supergressis, ut ad magnatum fortunas pervenerint. Ut autem nulla non Germaniæ civitas mercaturæ vacat: sic Inferiores Germani hâc laude Superiores superant plurimùm: cum viri pariter & fœminæ, senes & juvenes ibi negotientur, in eamq́ rem plures singuli linguas addiscant: & insuper ipse regionis lectus se accommodet commercio totius orbis. Quod vel navium multitudo planum facit dubitantibus: siquidem quotannis in Hollandia solùm, millenas circiter naves construi ajunt oceano sulcando aptas; quarum singularum nuda fabrica & materia, sine armamentis, binis constet aureorum scutatorum millibus: ut à vero non abeant, qui credunt, Ordines Belgii confœderatos, si in continente nullo bello implicentur, majorem navium classem in mare educere posse, quàm Principem alium in Christiano Orbe quemquam: cum Daniæ Rex ob injuriam legato suo illatam uno eodemque tempore sexcentas naves Hollandicas per Cimbricum fretum navigan-

Casp. Ens in hist. Belg. lib. 1.

Petr. Matthæus in histor. Henrici IV. G. R. lib. 6. narr. 3.

vigantes detinuerit; quæ omnes ex eodem portu, Flevi scilicet ostio, fuerant profectæ; præter eas, quæ ex eodem & aliis locis in Angliam, Scotiam, Galliam, Hispaniam, Lusitaniam, Norvegiam, Italiam, Ægyptum, Turciam, veteris denique & novi orbis insulas solverunt. Amstelodamum, quod hodie florentissimum Europæ est emporium, tot unico sæpe die ex diversis oris & regionibus appellunt vela, quot annus integer dies complectitur. Qualis fuit Antuerpia, antequam Martis intemperiem passa est? Uno ibi mense plura & majora inter mercatores tractabantur negotia, quàm Venetiis duobus annis. Et qui studiosius quævis rerum admiranda in memoriæ codices referre solent, observârunt; in illa temporum felicitate, cum ditiores totius penè Europæ mercatores cum suis opibus in hanc urbem confluerent, eam aliquando trecentas è sola Hispania familias, pleras q potentes incoluisse: ibidem tunc singulis diebus bis, statis horis antemeridianis & pomeridianis, in celeberrimo urbis compito, quod medium Janum quidam non immeritò, alii Bursam dixerunt, supra quinque hominum millia negotiationibus Orbis terrarum expediundis conventus egisse: item sæpe ibi in Scaldi flumine bis mille & quingentas naves mercatorias in anchoris stetisse; & quotidie quingentas minimùm adnavigasse, aut enavigasse, variis mercibus onustas; multoties unico maris æstu quadringentas appulisse: vix diem insuper abiisse, quæ non ducentos viderit currus vectoribus gravidos, non annumeratis

Joan. Jsac. Pontanus in hist. Amstelodam. lib. 2. cap. 19.

vi si facevano piu facende in un mese, che in Venetia in due anni. Boter. in Relat. Europ. part. 1. lib. 1. de Brabant.

Carol. Scribaus in originib. Antuerpiensib. cap. 8.

meratis plaustris Germanicis, Hansaticis, Lotharingicis, Gallicis, quæ unâ septimanâ millia adæquabant; nec etiam in istum numerum venientibus carris rusticis commeatum copiosè deportantibus, qui unâ septimana decem millia superabant: denique in perennibus hisce commerciorum vicissitudinibus & jugi exercitio, singulis annis, in rerum emptiones ac venditiones quingentos argenti milliones, auri nimirum centum triginta tres, & quod excedit, erogatos fuisse; extra tamen cambia & recambia (sic enim hodie loquimur: & utimur sermone tanquam nummo, cui publica forma dat pretium) sive campsualem pecuniam, illam reciprocam & tanquam adlabentis relabentisq́ oceani æstu adfluentem refluentemque statâ accessione & fugâ; dum per universum orbem inambulat fenerario itu redituq́; quam nulli propè numeri capiant, nulla Arithmetica expleat. Unde cum urbs hæc Anno Christi 1576. ab Hispanis immaniter & avarè direpta esset, pecunia tantùm collecta & extorta (omnem tamen non potuêre nancisci; multis parvo se redimentibus, qui ter centum florenorum millia & plus in arcis custodiebant) ad vicies centena millia coronatorum æstimata fuit; in ea summa minimè comprehensis gemmis & pretiosis cimeliis, aureis vasis & argenteis; nec etiam incendii damno, quod non fuit minoris: milite intereà incertum relinquente, majoréne licentiâ pecuniam corraderet, an jam partam dilapidaret. Mox enim in ipsa Bursa men-

Rationibus sc. ad valorem monetæ Belgicæ subductis.

Em. Meteranus in histor. Belg. libr. 6. & Thuan. hist. lib. 61.

sæ

sæ in aleæ lusum publicè collatæ sunt, in quibus plerique ex gregariis etiam militibus uno die adversâ aleâ ad decem coronatorum millia perdiderunt. Consultiores cum periculosum ducerent, prædam extra urbem deferre, pugionum & ensium manubria, alii galeas ac loricas ex auro solido confici & sandarachâ infucari curabant, ne colore dignoscerentur: qua in re tamen aurificum astu decepti sunt, qui cupri & æris mediâ parte auro admistâ direptionis partem ab ignaris prædonibus callidè reciperârunt. Nec tamen sic abiit pecuniaria negotiatio ex ista urbe: sed & in ipsis mediis Martis furoribus ad miraculum floruit postea. Vidimus annis superioribus, paulò ante pactas inducias, è privati nobilis negotiatoris manu, ingenti ausu, vix solidis diebus viginti, in militaria stipendia supra septingenta aureorum millia fuisse expensa; vidimus deinde ab eadem manu, mense uno, auri millionem unum: ab eadem denique, mensibus non tribus integris, portentoso conatu, auri milliones duos, & super hæc, aureorum septingenta millia. Inter humani animi prodigia ducit Plinius æs alienum Milonis illius, qui P. Clodium occidit. At quid sestertiûm septingenties (tantum debebat Milo) ad auri milliones sex, quos privati duo Antuerpiæ privato debuerunt nomine, sed quibus Rex ipse plura longè debuit? Sed missis Antuerpiæ opibus, auriq́ tonnis ac millionibus,

Ita scribit Carol. Scribanius in Antuerpia cap. 9.

Natural. Histor. lib. 36. c. 15.

 relin-

relinquamus Belgii mercaturam; & aliquem mercatum sive panegyrin in Superiori Germania consideremus. Florent & vigent hoc nomine Linzium, Freistadium, & Crembsa in Austria; Lipsia in Misnia, Bozenum in Tiroli, Argentina in Alsatia, Nordlinga in Suevia, Francofordia in Marchia, Numburgum in Thuringia, Græcium in Stiria, & plurima oppida alia: sed Francofurtum, quod ad Mœnum sedet, omnium totius orbis nundinarum est caput; ubi quis merces non solùm quascunque requisierit, sed plerasq; etiam, de quibus ne cogitaverit quidem, & de quibus nec ipse nec alii multi quicquam fando audierint, expositas videbit: idque cum tanta in unoquoque genere copia, ut non è multis civitatibus, sed ex orbis universi regionibus coactas congregatasq; fuisse crediturus sit.

Henric. Stephanus in encomio nund. Francof.

Tot tibi nostra dabit pulchras Francfordia merces:
hæc habet, ut dicas, quicquid in orbe fuit.
Gargara quot segetes, quot habet Methymna racemos;
æquore quot pisces, fronde teguntur aves:
quot cœlum stellas, tot habet Francfordia merces;
Mercuriusque suo prostat in emporio.
Seu caperis nostram peregrè advenientibus urbem;
Ante oculos veniet merx numerosa tuos:
sive petis merces patrias, tibi mille placebunt;
cogêris voti nescius esse tui.

Quid verò Auditores? Num latrocinia non turbant commercia? Num itinerantibus mercatoribus nullæ timen-

tiuntur prædonum tendiculæ? Olim fieri potuit in illa bellicosa & Martiali mundi ætate, cumjus in viribus omnes gentes haberent, ut nec majores nostri fortè ubique fuerint innocui: sicuti & Cimbros Gallicâ linguâ latrones dici Sextus Pompeius memoriæ mandavit; eâ videlicet significatione, quâ Ægyptius superstitiosum, Chaldæus astrologum, Sibarita delicatulum denotat. Et quidem illa priscorum latrocinia, quæ juventutis exercendæ ac desidiæ minuendæ causâ instituebantur, à communi hominum existimatione eam honestatis sumpserant speciem, ut ii, qui ducem sequi detrectarent, in desertorum ac proditorum (patriâ linguâ, **Verrähter vnd Schelmen**) numero ducerentur, omniumque rerum iis postea fides abrogaretur. Atque hanc audaciam sive animositatem æquè olim usurpabant Ægyptii, Scythæ, Assyrii, Medi, Persæ, Græci, Romaniq; cum in exteras gentes imperia constituerent; ut propterea etiam ipse Alexander populusq; Romanus latrones passim apud scriptores audiant. Verùm hodie in nostra Germania mera regnat innocentia: probitas & gravitas proborum & gravium virorum testimonio nobis est nativa, non semper in Gallorum gente (nec etiam apud alias) reperienda. Et quemadmodum Eberhardus I. Dux Vvürtembergiæ (qui cum Hierosolyma peteret adhuc investis, sed redux referret barbam, & postea præter ætatis suæ morem aleret, Barbati nomen accepit.) non tam familiæ tuæ, Friderice Achilles cognate, quàm seculi sui lumen; illud inter

Cæsar. comment. lib. 6.

Phil. Cluverius Germ. Antiq. lib. 1. c. 19. & 46.

Lipsf. in Epistolis.

Cruf. Annal. Suev. part. 3. lib. 7. cap. 14.

meritorum & laudum summa ponebat, quòd in media æstate ruri possit securus cubare in gremio cuiuslibet suorum civium, & suaviter quiescere: ita idem jam licet in Germania omni; quæ tota securitatis est portus, magistratibus in id strenuè operam collocantibus; ut & Philippus Hassiæ Landgravius inter notas boni Principis retulerit, viarum securitatem. *Tantum autem illi Germanorum nativæ probitati semper tributum est, ut maximi quique Imperatores, Reges, ac Principes, sese vitamq suam eorum custodiæ crediderint. Hunc honorem exhibuit pugnacissimæ & fidelissimæ genti Augustus, Tiberius, aliique ad Galbam usque;* qui cohortem Germanorum, *ait Suetonius,* à Cæsaribus olim ad custodiam corporis institutam, multisque experimentis fidelissimam, dissolvit. *Sed receperunt eos postea reliqui Imperatores. Etiam Herodes Judææ Rex nostram gentem in satellitio habuit. Quæ laus adhuc perennat: Imperatore, Papâ, Hispaniarum, Galliarum, Sarmatiæq Regibus, & magno Duce Hetruriæ, aliisque exteris præclaris Principibus, vitam & salutem suam Germanorum tutelæ committentibus: ut nunc optimo jure possimus non Romæ in aliquo Pompeii theatro, sed in omnium orbis universi ordinum consessu cum legatis Frisiis gloriari;* nullos mortalium armis, aut fide ante Germanos esse. *Equidem jactura nulla tanti fuit, ut fidem non prætulerint. Unde & in pessima aleæ consuetudine prisci patres, cum omnibus deficientibus rebus, in quas luderent,*

W. ab Erenberg de onerib. subdit. cap. 6. n. 37.

Lips. ad Tacit. lib. 13. Annal. num. 50. & Aventin. in procem. Annal. lib. 2. Suet. in Galba capit. 12.

Tacit. Annal. lib. 14.

De Germanis observantissimis juris jurandi singulariter traditur hodie: ait Alber. Gen-

rent, extremo ac novissimo jactu de libertate & de corpore contenderent, victi voluntariam servitutem adierunt; & quamvis juniores, quamvis robustiores, alligari se ac venire passi sunt: fidem *id postulare dixerunt. Servitus tamen illa minimè fuit Romana, id est, crudelis, veluti imperium esset in bestias, non in homines: cum Germani rarò verberarent servum, ac vinculis & opere coërcerent; domino frumenti tantùm modum, aut pecoris, aut vestis, ut colono injungente; & servo hactenus parente. Sed ille aleæ furor atque etiam servitus ipsa hodie nobis ignoratur.*

Verùm enimverò probitas nationis nostræ quasi arbor est floridissima, quæ in omnes partes pulcherrimos virtutum ramos fructibus onustos & pendulos projicit: ingrati simus, nisi aliquid decerpamus & legimus. Castitas & pudicitia, *quæ sententiâ Ægidii sodalis Franciscani est veluti illustre speculum, sed quod solo anhelitu infici ac maculari potest, ubi terrarum est integrior? ubi incontaminatior?* Intra annum vigesimum fœminæ notitiam habuisse, in turpissimis habent rebus; *de Germanis scripsit Cæsar.* Sera juvenum Venus, eòque inexhausta pubertas; nec virgines festinantur: viri singulis uxoribus contenti sunt: paucissima in tam numerosa gente adulteria, quorum pœna præsens; *uti &* publicatæ pudicitiæ nulla venia: *de iisdem scripsit Tacitus. Nec alii mores sunt hodierni: quibus* nostra maximè omnium nationum honesta-

tem

til. de jure belli lib. 3. cap. 13.

Tacit. de moribus Germ.

Hâc aleæ insaniâ immaniores fuêre Hunni. *Vide Lips. in not. ad Tacit. German n. 67.*

Pet. Rodulphius Seraph. Relig. lib. 1. pag 63.

Cæsar de bello Gallic. 6.

Tac. de morib. German.

Thuan. Hist. lib. 71. ad fin.

tem conjugiorum juxta DEI præceptum colit: *scribit Thuanus.*

Horat. lib. 4. carm. ode. 5.

Nullis polluitur casta domus stupris;
mos & lex maculosum edomuit nefas:
laudantur simili prole puerperæ:
culpam pœna premit comes,

Venusque illicita tam est exosa, ut nothis non tantùm viam ad honores literarios alicubi, sed & in opificiis exercendis libertatem, quâ legitimè nati fruuntur, plerisque in locis intercludat. Ideò optimus quisque impudicitiæ vindex est acerrimus. A quo crimine Maria *Regina Hungariæ, Imperatoris Caroli V. soror, antiqui moris & gravitatis fœmina, supraq; sexum fortissima, tantopere abhorrebat, ut nunquam à Cæsare exorari potuerit, ut cuidam ex primaria nobilitate juveni, fratri percharo, qui unam ex domesticis ipsius virginibus corruperat, culpam condonaret, palam interminata, sicubi illum nancisceretur vel in fratris comitatu, fore, ut extremo supplicio adficeretur. Neque discivit heroina à proavo* Carolo pugnace, *Belgii Principe: qui sine adspectu & adfectu in præfectum* oppidi *cujusdam Zeelandici memorabili exemplo animadverterat. Iste præfectus fœminam corpore & moribus scitam, sed animo meliorem deperibat; tentabat omnia, quæ solent & possunt amantes; frustra tamen. Dein ex desperatione ad scelus properans maritum amatæ fœminæ proditionis insimulat, & vinctum*

Thuan. Hist. lib. 21.

Just. Lipsius in monit. Polit. lib. 7. cap. 0.

ctum in carcerem compingit: ac mulieri virum castè amanti, & pro liberatione illius impigrè omnia agenti, innuit; mariti vitam in amoris fructu verti; simulq; ad talia trepidanti, rubenti & pallenti, vim adhibet, & potitur. Voti compos nihilominus maritum in carcere damnari, damnatum capite plecti, atque cadaver in arcam ligneam includi curat, mox sepeliendum; imò conjugem ex pacto maritum recipere sperantem, & nihil suspicantem, abire & tollere jubet: quæ tristi spectaculo perculsa super cadaver se abjicit, diuq; lamentata, consilium viamq; ultioni exquirit. Venit in Aulam querula, & rem ordine Principi denarrat: qui, præfecto vocato, interrogato, perplexè multa loquente, tandem confitente, & gratiam implorante, etiam mulieri, ut injuriam solatio aliquo corrigeret, se in matrimonium offerente; illi primùm abnuenti, posteà aliorum suggestionibus annuenti, novum maritum copulat; etiam persuasum, ut supremis tabulis, si prior sine liberis moriatur, conjugem hæredem ex asse statim instituerit. Quibus peractis, fœminâ jam animo suo factum esse satis testante, Carolus nondum sibi satisfactum esse declarat; & illâ ablegatâ, Præfectum in illum ipsum carcerem duci, in quo maritus cæsus, & pariter cæsum in arcam ligneam sive capulum deponi imperat. Tunc mulierem ignaram eò mittit: quæ inopinato iterum casu conterrita, duobus maritis, eodem fere tempore, eodem certè supplicio amissis, mox in morbum incidit & fato obiit: hoc solùm alteris nuptiis lucrata, ut li-

beros ex priore conjugio divites relinqueret novâ hæreditate. Sic pudori & castitati consulitur, Auditores: sic stimuli & pruritus vagæ libidinis in Germania retunduntur. Addi quoque meretur Mariæ avus Imperator Maximilianus I. qui inter alias dotes fuit corpore pulcherrimus; sed ita verecundus à conspectu aut contactu, ut nemo vir aut fœmina nudum eum viderit aut retectum. Subducebat se furtim, aquam sumpturus; ad lectum iturus, nec cubicularium quidem ad exuendum, deponendum, collocandúmque se admittebat: adeò ut nulla virgo magis teneri pudoris fuisse videatur. Insuper testamento cavit, caligas & feminalia mortuo sibi induci: ut & tunc cura pudoris esset, cum jam non esset. Sed illibatæ fidei conjugialis quàm illustria nobis suppetunt monumenta in vicinia? Vuinsbergum Vuürtembergiæ adhuc calet amore uxorum in maritos. Cum enim Cæsar Conradus III. in illo oppido Guelphonem Bavarum obsedisset, fœminarum precibus hoc dedit, ut inviolatæ abirent, hâc lege, ut nihil secum, nisi quod humeris possent, auferrent: quæ fide majore dicam, an pietate, relictis aliis rebus omnibus, dulcissimum onus, maritos tergis, puerulos brachiis, omnibus insigne & admirabilis charitatis strategema commiseratione & applausu prosequentibus, foras bajulant; sicq; victorem Imperatorem, qui de mundo tantùm muliebri cogitaverat, ipsum vincunt; lacrymis nobile facinus comprobantem; & maritis vitam atque libertatem, quam perdi-

Cuspinian. in Maximil. Lips. in monit. Polit. lib. 2 cap. 17. *Mich. de Montaig. lib. 1. des Essais. chap 3.*

Laurentius Medices, ex hujus Historiæ recitatione à morbo convaluisse dicitur. Bodin.

Naucler. volum. 2. generat. 38. Cruf. Annal. Suev. part. 2. lib. 10. cap. 3. Bodin. in procem. meth. histor.

perdituri fuissent, generosè conservant. Saltu jam trajiciamus in alium probitatis ramum, qui est modestia: *non illa, quâ insolitâ animi magnitudine Imperator Carolus V. post Diocletianum, Anastasium II., Theodosium III., Isacium Comnenum, Michaëlem Rangaben, Michaëlem Ducæ F., Nicephorum Botoniaten, Manuelem Comnenum, Joannem Cantacuzenum, Lotharium Ludovici Pii F. (plerosque invitos) se imperio & omnibus provinciis abdicavit; XII. ministris, & uno equo, quo propter imbecillitatem veheretur, contentus: aut quâ Imp. Fridericus IV. non tantùm Bohemorum, verùm etiam Moravorum, Regnum & Marchionatum, Ladislao Pragæ mortuo, offerentium vota modestâ excusatione frustratus est: aut quâ Fridericus Elector Saxoniæ Imperii dignitatem recusavit, suoq; Carolum V. designavit suffragio: aut quâ Joannes Gropperus Cardinalitiam purpuram repudiavit: sed illa, quæ est in cultu; quem uti non contemnunt probi Germani omnem, ita ejus apparatu virtutes non metiuntur, minùs mentiuntur. Sicuti enim nani diffundunt se laxiori veste, pedum digitis natant, ansati ambulant; ut grandes & corpulenti videantur: ita bonæ mentis exules, quales sunt Thrasones, histriones, funambuli, mangones, fatui, & id genus, in transmarini luxus & externæ pompæ splendore dementiæ latibulum quærunt, virtutemque fingunt, quam non habent. Imperator Carolus Quintus, in omnibus maximus, in cultu tamen*

Thuan. histor. lib. 16.

Cuspin in Friderico.

Sleidan. comment. de statu Relig. lib. 1.

Thuan. hist. lib. 16.

modicus vel potiùs tenuis fuit: quod notârunt Itali, & mirati aut calumniati ſunt in ſolenni ejus ingreſſu Mediolanum. Cives enim omnia magnificentiſſimè inſtruxerant, plateas aulæis, tabulis, frondibus, & ſeſe quiſque veſtibus exornaverant, ut nihil auguſtius & opulentius in ornamenta triumfalis pompæ excogitari præſtarivé potuerit: ſed ille & Imperator, & non ſemel Rex ac Princeps, in atra penula & vili pileolo ſpectari voluit; cum fœminarum & plebis curioſa vanitas pictam ex auro trabeam, & fulgentem gemmis in Cæſaris capite coronam exſpectaret. Rudolphus I. ejuſdem ſanguinis, in illa tenuitate Carolo adhuc major fuit: qui ab Ottocaro, potente Bohemiæ Rege, cujus ille olim curiæ magiſter fuerat, homagium accepturus, indutus erat veſte griſeâ, ſive cinereâ; cumque monitus eſſet, pararet ſe cultu ornatiore & Imperatorio, talem tantumq́; Regem auro, argento, gemmis, ſerico radiantem admiſſurus; ille renidens, imò Rex Bohemiæ, inquit, griſeam meam veſtem ſæpe deriſit: nunc ipſum veſtis mea griſea deridebit. Quod & factum. Nam licet Ottocarus ſub papilione fidem præſtaret, deprecatus ignominiam, ne publicè genibus eius advolutus conſpiceretur, cujus ſervitio & miniſteriali operâ olim uſus fuerat: tamen ſolutili tentorio opportunè remiſſo & in partes diſtracto, ille non ſine ludibrio ſupplex Imperatorem adorare viſus eſt. Ottocaro luxu pares Græci; quos Germani, Imperatoris

P. Jovius hiſtor. lib. 40. & Lipſ. in moni. Polit. libr. 2. cap. 15.

Albert. Argentinenſis in Chronico. Cuſpinian. in Rudolpho. *Wolf.* Lazius Genealog. Auſt. Comment. lib. 1. cap. 11. Lipſ. in monit. Polit. lib. 2. cap. 15.

Henrici VI. (non V. ut Lipſius vult.) legati, acerbè inſectati ſunt. Res eſt digna relatu. Ille miſerat ad Alexium Angelum, Principem Byzantinum, magnam pecuniæ vim tributi nomine petitum. Alexius ut opes ſuas & potentiam oſtenderet, & oculos exterorum veneratione aut metu præſtringeret, omnes ſuos quàm ornatiſſimos comparere jubet, auratos gemmatosq́: ipſe autem à capite ad calcem nil niſi ſplendor & nitor. Tum Græculi Germanos affari, cubitis tangere, & digitis præire; ut Imperatoris veſtem & gemmas adſpicerent; quibus ille, ut floridum aliquod pratum, aut Alcinoi hortus, variè nitebat; En, ajebant, vel in media hyeme veris opes & gratias uſurpate, & oculos iis paſcite atque hilarate. Quid verò ad hæc noſtri Germani? Nobis, inquiunt, admirationi non ſunt iſta veſtra muliebria ſpectacula: atque adeò tempus jam eſt, ut his ſepoſitis ferro aurum commutetis. Si Imperator Alexius poſtulata neget, neceſſitas ei imponetur pugnandi cum viris ejuſmodi; qui non gemmis, ut prata floribus reſplendeant; neque veſtibus variegatis, ut pavones, glorientur; ſed qui veri Martis alumni flammas nitoremque ex oculis in acie jaciant, ac ſudorem margaritis ſplendidiorem totos dies ſtillent. Exitus hic fuit: ut Henricus, qui pendi ſibi quotannis quinquaginta centenarios auri popoſcerat, legatione Alexii mitigatus ſedecim auri talentis acquieverit. Et tunc primùm ab Alexio tributum, quod Alemanicum appellabatur, inſtitutum eſt. Quæ res moleſtiæ plena

M. Cruſ. Annal. part. 2. li. 12. c. 4. Lipſ. in monit. Polit. lib. 2. c. 15. uterque ex Niceta Choniate. lib. 1. de Alexii Comneni imperio.

Vide Gloſſarium Meurſii.

cum tumultum minaretur, Alexius sacra donaria è templis auferre conabatur: quod ubi successu caruit, sepulchris Imperatorum effoßis ornamenta eorum abstulit, ne Magno quidem Constantino parsurus, nisi intercessum fuisset. Sic ad septuaginta centenarios argenti, & non nihil auri, confecit: sed Henricus, antequam pecunia mitteretur, in vivis esse desiit. Ast quô provehor? Quô me virtutum Germanicarum flumen rapit? Singulas si exequar:

Virgil. lib. 1. Aeneid.

ante diem clauso componet vesper olympo.

Attamen tacere non possum Imperialem & Regiam gentis nostræ virtutem, Fortitudinem; *quâ salus Christiani orbis per tot secula stetit inconcussa: quamvis dicere gestientem verba amplitudini & majestati paria deficiant. Et, quæ infelicitatis non levis est accesßio; res majorum nostrorum fortiter olim gestæ fere caruerunt scriptoribus: cum illi non stylum, sed pilum, non pennam, sed bipennem, versarent: exteri autem sua tantùm mirarentur & extollerent, Germanorum incuriosi. Ita in hisce talibus etiam ludit & illudit sive fatum, sive fortuna; ut quidam meritis, quidam famâ sint magni.*

Tacit. Annal. lib. 2. in fine.

Horatius carmin. lib. 4. ode. 9.

Vixere fortes ante Agamemnona
multi, sed omnes illacrymabiles
urgentur, ignotique longâ
nocte: carent quia vate sacro.

Nisus & Euryalus non attigissent nostram ætatem, nisi immortalibus Maronis carminibus vitæ fuissent

Vide Marq. Freherum lib. 1. de gloria. cap. 3. 5. 11.

sent redditi: Ulysses Homero, Mecœnas Horatio, Lucilius Senecæ id debent, quòd nomina illorum indeleta atque indelebilia videat posteritas in actis memoriæ. Propterea Scythæ & Gothi aliquando literas omnes ac monumenta veterum à stirpe convellere conati sunt; quod acerbè ferrent, Græcorum ac Latinorum Bibliothecas & parietes rerum à se gestarum magnitudine repleri; reliquos omnes, tametsi res quoque magnas ac memorabiles gesßissent, turpiter omissos, vel etiam atroci verborum contumeliâ notatos.

Joan. Bodin. in Meth. Hist. cap. 4. in princip.

Verùm quas hinc inde in hostium archivis deprehendimus tenuißimas licet fortium & illustrium factorum à majoribus nostris patratorum stricturas, illæ hoc facilè evincunt; majores nostros tantas res gesßisse, quantas audere vix hominum; perficere nullorum, nisi Germanorum fuerit: ut præ illorum præliis Alexandri Magni bella, murium ac ranarum fuisse videantur. Non advocabo illos ultimarum antiquitatum Reges, Tuisconem, Mannum, Ingævonem, Istævonem, Hermionem, Marsum, Gambrivium, Suevum, Vandalum, & alios: spectate mihi, Auditores mei, gentem nostram totam, & nomen ipsum examinate. Germani sumus; Alemanni sumus: hoc est, viri bellaces, & toti viri: apud quos scutum reliquisse, enorme flagitium; Principi virtute vinci turpe; turpe comitatui, virtutem Principis non adæquare: infame verò in omnem vitam ac probrosum, super-

Welcher im Krieg will Unglück han: Der fang es mit den Teutschen an.

Tacit. de morib. Germanor. Crus. Annal. Suev. part. 1. lib. 1. c. 1. Mynsing. in proœm. Instit. Just. num. 7. & 13.

Tacit. de morib. German.

superstitem Principi suo ex acie recessisse: illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ ejus assignare, præcipuum sacramentum est: *qui Gallis ita terribiles, ut quoties isti de transgressu vel adventu transRhenanæ nationis audirent, ingeminarent trepidi,* adventare Germanos. *Nam Gallia Germanis semper patuit; Gallis vix contra mutire ausis. Cumque hi vererentur, ne aliquando ipsis sit omninò domo emigrandum, aliud domicilium, aliæq; sedes remotæ à Germanis petendæ: Julium Cæsarem totius fere Galliæ legati, principes civitatum, convenerunt,* ut sibi secretò, in occulto, de sua omniumque salute cum eo agere liceret. *Eâ re concessâ,* sese omnes flentes Cæsari ad pedes projecerunt: non minùs se id contendere & laborare, ne ea, quæ dixissent, enunciarentur, quàm uti ea, quæ vellent, impetrarent; proptereà, quòd, si enunciatum esset, summum in cruciatum se venturos viderent. *Loquebatur pro omnibus Divitiacus Æduus: qui ubi finiit,* omnes, qui aderant, magno fletu auxilium à Cæsare petere cœperunt. *Animadvertit Cæsar unos ex omnibus* Sequanos *nihil earum rerum facere, quas cæteri facerent,* sed tristes capite demisso terram intueri. ejus rei quæ causa esset miratus, ex ipsis quæsivit. nihil Sequani respondere, sed in eadem tristitia taciti permanere. cum ab iis sæpius quæreret, neque ullam omninò vocem exprimere posset; idem Divitiacus Æduus respondit; hoc esse miseriorem & graviorem fortunam Sequanorum, quàm reliquorum; quòd

Lipf. in not. ad Tacit. de morib. German. num. 9.

Cæsar. lib. 1. de bellô Gallico.

quòd soli ne in occulto quidem queri, nec auxilium implorare auderent, absentemq; Ariovistum (*is erat Suevorum Rex*) velut si coram adesset, horrerent. *O mulieres Gallos! O Germanos semideos & heroes! At Cæsar rebus cognitis, Gallorum animos verbis confirmavit, pollicitus sibi eam rem curæ futuram. Quamobrem ad Ariovistum misit legatos, qui ab eo postularent, ut aliquem locum medium utriusque colloquio deligeret; velle se se de Repub. & summis utriusque rebus cum eo agere. Ei legationi Ariovistus respondit:* Si quid ipsi à Cæsare opus esset, se se ad eum venturum fuisse; si quid ille à se velit, illum ad se venire oportere. *Et Cæsari iterum legatos mittenti, atque Gallorum injurias non neglecturum denuncianti, denuo Ariovistus referri jussit:* Si ipse populo Romano non præscriberet, quemadmodum suo jure uteretur; non oportere se à populo Romano in suo jure impediri: Æduos sibi stipendiarios esse factos. cum vellet, congrederetur; intellecturum, quid invicti Germani, exercitatissimi in armis, qui intra annos quatuordecim tectum non subissent, virtute possent. *Ita utrinq; bellum: sed non sine vehementi & periculosa Cæsarianorum commotione. Nam cum illi percontarentur, & ex Gallis ac mercatoribus intelligerent;* ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute, atque exercitatione in armis esse, quibuscum sæpenumero congressi eorum ne vultum quidem atque aciem oculorum ferre potuerint; *tantus subitò timor*

omnem occupavit exercitum; ut multi discedendi veniam, alio aliam proficiscendi causam meditante, à Cæsare peterent; nonnulli pudore adducti, ut timoris vitarent suspicionem, remanerent quidem, sed neque vultum fingere, neque interdum lacrymas tenere possent; alii abditi in tabernaculis aut suum fatum quererentur, aut cum familiaribus suis commune periculum miserarentur; vulgò totis castris testamenta obsignarentur. *Atq; sic Gallos, sic Romanos tunc conterruerat Suevorum virtus: in quorum gloriam & illud ferebatur*: Suevis ne DEOS quidem immortales pares esse posse; reliquum quidem in terris esse neminem, quem non superare possint. Galli *equidem* paulatim assuefacti superari, multisque victi prœliis, ne se quidem ipsi cum Germanis virtute comparabant: *& Rhemorum legati, Iccius & Antebrogius, apud Cæsarem testantur*; plerosque Belgas, qui omnium Gallorum sunt fortissimi, esse ortos à Germanis, Rhenumq; transductos propter loci fertilitatem ibi consedisse, Gallosque qui ea loca incolerent expulisse; solosque esse, qui patrum memoriâ omni Galliâ vexatâ, Teutones Cimbrosque intra fines suos ingredi prohibuissent. *Hinc* Treveri, quorum inter Gallos (*uti Cæsar Gallias tum arbitratu suo definiverat: cujus tamen circumscriptionem ac divisionem castigavit postea Augustus*) virtutis opinio est singularis, & Nervii, circa affectationem Germanicæ originis ultrò ambitiosi fuerunt: tanquam per hanc gloriam sanguinis à simi-

Cæsar lib. 4. de bello Gallico.

Cæsar lib. 6. de bello Gallico.

Cæsar lib. 1. & 2. de bello Gal.

Joseph. Scaliger in Notitia Galliæ.

Cæsar lib. 2. de bello Gall. Tac. de morib. Ger.

similitudine & inertia Gallorum separarentur. *Nam falluntur illi, qui credunt, Belgium non meliori jure Germaniæ nomine censeri, quàm Asia, in qua Scythæ tanto tempore rerum potiti sunt, Scythia esset: falluntur illi. Præterquam enim quòd tot seculorum consuetudine magna pars Belgarum dicuntur* inferiores Germani, *quòd loquuntur Germanicè, quòd Imperio, ditione, & Burgundico circulo Germanorum continentur, & ipsimet Germaniam* magnam *suam* patriam *vocant: quòd etiam Imperator Trajanus Germaniæ* (*profectò non nostræ trans-Rhenanæ, sed Belgicæ*) *præsedisse à Panegyrista laudatur: quis omnium regionum fines semper eosdem fuisse, esse, aut fore affirmabit? Quemadmodum enim urbes terminos habent incrementi & decrementi ambulatorios; jam mœnia panduntur latiùs, jam contrahuntur angustiùs: aut uti flumina non semper æquabili in lecto decurrunt; nonnunquam decentiùs, aliquando fluunt superbiùs: sic & regionum sua sunt fata, quæ finium regundorum judicium exercent, statuuntq; ex occasionibus modum: & ferme quot novi reges, tot mutationes provinciarum & nova nomina oriuntur. Non igitur Rhenus, Danubius, & Vistula* Germaniam, omnium Europæ provinciarum maximam, *claudunt; sed per medios Germanorum delabuntur agros: cum extra illos Belgium, Helvetia, Rhætia, Alpes, Styria, Carinthia, Carniola, Austria, magna Sarmatiæ pars, Dania, Suedia, Norwegia, Finnia, & aliæ potentissimæ & patentissimæ regiones in linguam, potesta-*

Uti Thuanus hist. lib. 40.

Plin. in Panegyrico Trajani: & ibidem Lips. in commentar.

Multis Italis & Gallis, qui nunquam extra lares suos pedem extulerunt, persuasum est; Germanos unam eandemq; urbem inhabitare, & sæpe accidit, ut quærant; quàm latè urbis Germaniæ, (La Magna *vocant*) *pateat ambitus.* Ph. Camerar. in medit. Hist. Cent. cap. 44.

Thuan. histor. lib. 56.

Consule & præfat. M. Goldast. in tomo ult. Constit. Imp. ad Brit. R. Iacobum. & A. Kranzium lib. 1. Daniæ. P. Cluver. German. antiq. lib. 1. c. 11.

potestatem, & nomen Germanorum jam olim commigrârint. Sed hæc ἐν παρόδῳ. Quid si autem Galliam non modò Germanorum captivam, ô quoties! sed & Germanos Gallorum patres fuisse doceamus? In Galliam vacuam populos quosdam ab insulis extimis & tractibus trans-Rhenanis, crebritate bellorum & alluvione fervidi maris sedibus suis expulsos; *ait Ammianus Marcellinus. Sed ubi terrarum sunt illi tractus trans-Rhenani, nisi in Germania? Et res est, verisimilima. Cum enim non uno eodemq́ tempore Orbis populorum colonias acceperit, sitq́ planum, antiquissimas populorum profectiones terrâ & pedibus, non mari & classe, susceptas esse; fatendum est, eas regiones priùs cultas fuisse, quæ Armeniæ montibus sunt propiores, & aditu faciliores: ut ita Asia minor & Græcia ante Italiam; Pannoniæ & Germania ante Galliam, Belgicam, Britannias, & Hispaniam, hominibus frequentari cœperint. Et hâc ratione in universum æstimanti, Germanos vel multitudinis minuendæ causâ, vel ulteriora visendi studio, in Gallias & Britannias vicinas gentis suæ examina effudisse credibile est. De Belgis supra probavi: de Britannis non frustra conjicio*, rutilas Caledoniam habitantium comas, magnos artus, Germanicam originem asseverare. *Cui accedit sermonis cognatio, de qua Tacitus:* dextro Suevici maris litore Æstyorum gentes alluuntur; quibus ritus habitusque Suevorum, lingua Britannicæ propior. *Quanquam verè dici potest, antiquitus eandem*

Am. Marcel. lib. 15.

Marc. Velser. rer. Boicar. lib. 1.

Tacit. in vita Jul. Agricolæ.

Tacit. de morib. German.

Post omnes vide Ph. Cluver. German. Ant. lib. 1. cap. 5. & Isac. Pontan. in

dem Germanis, Illyriis, Hispanis, Gallis, & Britannis fuisse linguam, dialectis tantummodo variè discrepantem: quod viri doctissimi dudum demonstraverunt. Si verò quidam pertinaciùs opinentur, Gallos, *& inprimis* Belgas, vicinum Britanniæ solum occupâsse; *per nos quidem licet, abundent suo sensu; sed interim illud Cæsarianum animo recoquant*, plerosque Belgas esse ortos à Germanis; *& unà credant, Germanos si non patres, tamen Britannorum avos esse. Pergamus vincere Gallias & Britannias. Non autem immorabor cum* Gothis *in Gallia Narbonensi, cui subjugatæ nomen dederunt* Gothiæ: *unde quoque prodiit appellatio* Languedoc, *quasi* Langue de Goth: *licet alii differentias idiotismi Francici in illis appellationibus*, Langue d' ouy & Langue d' oc, *satis ridiculè venentur: nec cum propagine Gothica-Vandalica*, Burgundionibus, *in regnum ipsorum Burgundicum, in quod compegerant virtute suâ Burgundiæ Ducatum & Comitatum, civitatem Lugdunensem, Delfinatum, Sabaudiam & Provinciam, exspatiabor:* Francos, *Francos nostros sequamur: gentem omnium, quotquot magna illa atq; vasta Germania tulit, generosissimam & florentissimam, haud dubium Romani Imperii excidium: illos, inquam, acerrimos libertatis propugnatores: qui cum ex pluribus Germaniæ populis pro Reipub. & patriæ gloria in unum corpus & novum* FRANCORUM *nomen, quo universi in posterum adpellarentur, coivissent feliciter, & jam inclaruissent sub Imperatoribus*

M 3 *Valeria-*

Glossario prisco-Gallico, & in Appendice ad itinerar. de Tolosa.

Tacit. in Agricola. & Cæsar lib. 5. de bello Gal. Adde G. Cambden. in Britann. de Belgis.

Estienne Pasquier des Recherches de la France liv. 1. chap. 13. *Jean de Serres* in princ. Hist. Gall. Jos. Scaliger de hodiernis Franc. linguis. Merula Cosmogr. par. 2. lib. 3. cap. 37.

Ph. Cluver. Germ. antiq. lib. 3. cap. 2. Est. Pasquier des Recherch. de la Fr. l. 1. chap. 13.

Valeriano & Gallieno; illo à Persis capto, isto Imperium per ignaviam & luxum fœdante; audenter & magnâ spe in Galliam primò, ac deinde in Hispaniam irruperunt, vastato direptoq; Tarraconensium oppido; ubi pars eorum navigia nacti, in Africam penetrârunt. Inde illi perpetua belli materia Romanis; victores sæpissime, superati quidem nonnunquam, sed victi nunquam. Inprimis Imperatoris Probi ævo paucorum ex illis captivorum memoranda eluxit audacia; qui post acceptas à victore Principe sedes, defectione factâ, magnam navium prædatoriarum copiam usque à Ponti faucibus corripuerunt: quibus Græciæ Asiæq; oram universam depopulati; Syracusas, navalibus victoriis inclytas, magnâ clade editâ ceperunt: atque postea plerisque Libyæ litoribus non impunè adpulsi, tandemq; rejecti à copiis, quæ Carthagine veniebant, Gaditani freti angustias perruperunt; ac sine ullo suorum detrimento in patriam reversi sunt. Sed nihil intentatum relinquente illorum fortitudine; cum Gothi Vandalos & Suevos, Franci Gothos ex Galliis per Pyrenæos montes in Hispanias exturbarent, & Vandali iterum à Gothis ex Hispania ejecti in Africam transirent, ibiq; Carthagine captâ totam provinciam Romanis adimerent; Franci interim in Gallia novam Franciæ Occidentalis monarchiam condunt; & Gallos novo adoptandi modo, nomini, potestati, & imperio Francorum inferunt, perpetuoque mancipant; sine ulla spe metúve emancipationis: simul omnibus eius ætatis

Jan. Dousa fil. in Batavia.

Idem Dousa ex Zosimo & Panegyrico scriptore Adde & Fr. Hotomanum in Franco-Gallia cap. 4.

Jean de Serres in princ. Hist. Gall. Paul. Merula Cosmogr. part. 2. lib. 3. cap. 16. Vide Hermanum Comitem à Nuenar de Francorum origide & sedibus.

ætatis Principibus reverentiâ Francicæ virtutis injectâ. Nam ut flumen, quod pluviarum largitate intumuit, quà data porta ruit, & sternit aquarum voluminibus, quicquid obstaculum esset allaturum: ita Franci victoriarum cursu omnes antiquos limites transgressi tanto pavore induerunt Europam, ut etiam Valentinianus Augustus commune periculum fuerit testatus vulgato proverbio isto: τὸν Φράγκον φίλον ἔχοις: γείτονα οὐκ ἔχοις: Francum amicum habe, aut non vicinum. *Quapropter indignabatur Rex Francorum Theudibertus factum Justiniani, passim se* Francicum *dicentis; cum is nec subegisset* Franciam, *nec domuisset* Francos. *Quanquam cognomina isthæc parta de victis gentibus transibant olim inq; successores. Quemadmodum &* Germanici *nomen inter titulos Imperii erat, eoq; usi omnes, qui Germanicum Cæsarem sanguine vel adoptione contingerent; ut Caius, Claudius, Nero, Vitellius, Domitianus, Trajanus; omnesque qui in spe Principatus; ut etiam filium sinu retinens Vitellius* Germanicum *dixerit. Qui mos Romanæ superbiæ alumnus ut evanuit: sic gloria Francorum nostrorum, ut flamma in altum, supra omnia laudum famæ alis evolavit; hoc consecuta, ut jam Caroli Magni ævo universa Gallia, omnisque Germania, quæ à Rheno ad Illyricum usque pertinet,* Francia *dicta fuerit; atque Asiatici Europæos hodie universim, & Turci Christianæ cultores Religionis vocent* Francos; *Abissini autem*

G. Cambden. in Annal. Anglic. ad An. 1559. J. Gorop. Becan. lib. 1. Franc.

Alb. Gentil. disp. Maccabæor. cap. 5.

Lips. in comment. ad lib. 1. Annal. Taciti. & in Paneg. C. Plinii.

Gotfrid. Viterb. p. 17. Lehman Speirischer Chronick. lib. 2. c. 2. P. Merula Cosmogr. part. 2. lib. 1. cap. 4. Leunclavius in Onomastico Turcico, &

autem Africani nos Alfrangues, *Christianorumque regionem nuncupent* Frankiam.

Hist. Musulm. Turc. libr. 1. p. 38.

Sic ergo, mei Germani, Fortitudine nostrâ bis sumus patres Gallorum. Imò eâdem etiam sumus bis patres Britannorum. Nam Saxones, quos à Sacis praestantissimo Asiae populo ortum traxisse opinantur viri eruditissimi, animi magnitudine, corporis viribus, laborum tolerantiâ Germanorum fortissimi habiti, *ut Zosimus*; Romanis maximè formidati, quia repentini, *ut Marcellinus*; virtute & agilitate terribiles, *ut Diaconus, affirmant; circa Annum* CHR. *CCCCL. à Britannis contra Pictorum Scotorumq; incursiones, rapinas & violentiam, quas diutius sustinere non poterant, in auxilium accersiti, è Germania in insulam trajecerunt; & eandem post multas casuum vicissitudines in potestatem redactam Anglico Imperio honestaverunt. Britannia tamen demum circiter annum salutis* IↃCCC.X. *dicta fuit* Anglia; *cum anteà ab adventu Saxonum obliterato fere Britanniae nomine* Transmarina Saxonia *vocaretur. Atque adhuc Angli, qui se suâ linguâ* **Englischman** *nominant, à Cambro-Britannis, Hibernis, & silvestribus Scotis* **Sassen** *dicuntur: & de avita Saxonum virtute ipsa Anglorum lingua; ipsa provinciarum Saxonica in Cantium, Southsexiam, East-Angliam, Vuestsexiam, Northumbriam, East-sexiam, & Merciam, distributio; atque ipsa nomina oppidorum recentiora, quae plerunq; desinunt in* **Burrow/ Berry/ Ham/ Sted/ Ford/ Thorp/ Wich;**

G. Cambdenus in Britannia, de AngloSaxonibus.

Bonifacius Episc. Mogunt. in Epistol. ad Zachariam PP. & G. Cambd. d.l.

G. Cambd. in Britann. de nomine Britanniae.

Wich; *& Germanicis terminationibus,* **Burg/ Berg/ Heim/ Statt/ Furt/ Dorpe/ Wic/** *respondent, clarissimè attestantur.*

Sed nonne Scoti & Hiberni quoque nostra sunt soboles? Illi quidem ante Constantinum Magnum sedes suas in Britannia non posuerunt; ut gerrae sint, quod quidam Scoti scribunt, Scotorum nomen & regnum plurimis ante Christum natum seculis floruisse. Transmiserunt autem ex Hibernia in Britanniam. Nam & Isidorus Hiberniam à Scotorum gente Scotiam vocat, Scotosque Hiberniam coluisse, Orosius, Beda, & Eginardus, sunt testes omni exceptione majores. Atq; Scotorum nomen, tam Hibernis quàm Scotis commune, à vicinis suis & progenitoribus Scythis traxerunt: sicuti & ipsi Hibernorum Historici Nemethum Scytham, & longo pòst tempore Delam è Nemethi progenie, id est, è Scythica, inter primos Hiberniae habitatores connumerant. Quòd enim Scoti majores suos ex Hispania in Hiberniam, & inde in Scotiam digressos esse jactantiùs contendunt; in eo suaviter & ἀνιστορήτως errant; non attendentes, Scythas in Hispania olim fuisse; ibi Scythicum in Cantabris promontorium Hiberniae proximum notum, & Concanos Cantabriae gentem è Massagetis, qui sunt Scythae, procreatos; Susanam quoque urbem inter Lucensios Hispaniae positam ab iisdem Scythis constructam; & ex Lucensiis atque Concanis, qui inter Cantabros erant vicini, Lucenos & Ganganos in illa Hiberniae ora, quae

Uti Georg. Buchan. in histor. Scotica.

G. Cambd. in Britan. de Scotis.

Hispaniam prospectat, progenitos esse. Si quis autem roget, quinam illi Scythæ fuerint, qui in Hispaniam devenerint: quid aliud, scientiâ & conscientiâ concordibus, respondebimus, nisi Germanos fuisse? Germanos enim jampridem in Hispaniam pervasisse, tum ex Plinio, qui Oretanos Hispaniæ Germanos cognominat, *tum ex Seneca Hispanorum sapientissimo constat:* Pyrenæus, *ait Philosophus*, Germanorum transitus non inhibuit: per invia, per incognita versavit se humana levitas. *Germanos etiam Scythas dictos fuisse, non solum ex Ephoro & Strabone clarum est, qui gentes ad Arctum omnes Scythas vocârunt; sed etiam ex Plinio, qui* Scytharum nomen usquequaque transire in Sarmatas atque Germanos tradit. *Quod si verò Hiberni Scotiq; illos Lucensios & Concanos Germanorum nepotes pro patribus suis agnoscere renuant: in quo tandem nisi patrum numero numerabunt illos* Germanos ulteriores, *illos Francos, qui Gallieno imperante,* abrasâ potiti sunt Hispaniâ; *& inde ex Gallæcia per Constantinum Magnum pulsi in Hiberniam demigrârunt? Cumque Franci iidem fuerint, aut Francis vicini, qui Cauci & Menapii priùs dicti erant, quâ ratione affirmantibus, Caucos & Menapios, quos in Hibernia statuunt Geographi, ab illis nostratibus satos fuisse, refragabuntur? Assiduus, Auditores, majorum nostrorum fuit discursus: non unâ comprehendi & circumscribi Germaniâ virtus & multitudo Germanorum potuit: quotidie in orbe aliquid*

mutavit

Plin. Nat. hist. lib. 3. cap. 3.

Seneca in Consol. ad Helviam cap. 6.

Strabo lib. 1. & 11. Plin. Nat. hist. lib. 4. c. 12. Ph. Cluver. Ger. ant. l. 1. c. 2.

Paul. Orosius lib. 7. cap. 22. Joan. Vasæus in Chronico Hispaniæ.

mutavit: novas semper colonias, ad exonerandas vires emisit: nova imperiorum fundamenta jecit: nova gentium nomina, exstinctis prioribus, aut in accessionem imbecillioribus conversis, imposuit. Germania enim & hâc prærogativâ supra omnes alias orbis regiones est admirabilis: quòd tantâ fœcunditate populos pariat, ut meruerit appellari, vagina gentium & hominum officina. *Illustris me-Christe gloria; tantóque illustrior, quantò prima DEI benedictio illa,* Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subjicite eam, *apud Germanos effulsit uberior; tantò sanctior, quantò multitudo imaginum DEI ibi est grandior; tantò denique major, quantò gens nostra tot gentium, Cimbrorum, Suevorum, Gothorum, Langobardorum, Francorum, Saxonum, Alanorum, Burgundionum, Normannorum, Herulorum, Gepidarum, Anglorum, Vandalorum, Danorum, Hunnorum, & aliorum multorum, in orbem terrarum distributione, orbis imperio est dignior. Et quemadmodum jure Romano numerosa proles tribuebat honores, & ab oneribus vacationes; cum è re Reipublicæ* maximeque sit necessarium, imperium hominum adjectione ampliari, *ut Paulus*; repleri liberis civitatem, *ut Pomponius; &* legem utilem Reipub. subolis scilicet procreandæ causâ latam, adjuvari interpretatione; *uti Terentius Clemens, Jurisconsulti eminentissimi, eleganter loquuntur: adeòque Senatus Romanus, cum Neroni ex Poppæa filia nata esset, templum*

N 2 *Fœcun-*

Vid. Jornandem de reb. Getic. & Olaum Magnum in præfat. lib. 14. de condit. Aquilonar. pop. *Illud etiam incredibile, verum tamen sit, ad Septentriones aut parem, aut majorem esse marium, quàm fœminarum ubiquecunque piam: ad Austrum verò multò plures esse in omni genere animantium fœminas, quàm mares.* ita scribit Bodin. de Repub. lib. 5. cap. 1.

Marc. Vertranius in lib. singulari de jure liberorum.

l. 7. §. si plures ff. de bon. damnat.

l. 1. ff. Soluto matrim.

l. 64. ff. de condic. & demonstr.

Tacit. lib. 15. Annal.

Fœcunditati decernebat: ita Germani nullis satis augustis privilegiis, nullis satis magnificis templis, honorari possunt; cum illi publicæ fœcunditatis magistri, an potius publici orbis patres? non tantùm suam Rempublicam, sed & complurimas alias liberis repleverint & corroboraverint. Nam ubicunque vicit Germanus, ibi habitat. *Neque nos in insolitè prodigiosâ mulierum fertilitate laudem illam publicæ fœcunditatis fundamus.* Margareta *Florentii IV. Comitis Hollandiæ filia, & Hermanni Comitis Hennebergiæ uxor, annos quadraginta duos circiter nata, An.* CHR. CIↃ.CC. LXXVI. *ipso die Parasceves, horâ nonâ antemeridianâ,* trecentos sexaginta quinque enixa est liberos; *qui à Guidone Suffraganeo Trajectensi in pelvi simul jacentes sacro fonte abluti, masculis* Ioannis, *fœmellis* Elisabethæ *nomine indito, omnes uno eodemq; die cum matre fatis concesserunt. Ita alia* Margareta *cujusdam Comitis Holstenii uxor, tricesimo septimo anno post, totidem infantes maturo partu edidisse fertur. Sed talia, inquam, prodigia ad communem naturæ ordinem, quem in propagatione generis humani inter Germanos servat, non referimus: cum vel exemplorum raritas, & momentanea infantium fere prius denatorum quàm natorum vita; siquidem idem dies fuit natalis & fatalis; id jubeat. Fortitudo Germanorum fortiorem, & diuturniorem postulat sobolem, communi tamen omnium fœcunditate suffultam. Et considerate mecum, mei collegæ, & vos cæteri Auditores,*

Had. Junius in Batavia cap. 20. Petr. Scriverius in Batavia illustrata.

tores, illam Tubingæ vicinam arcem Æntringam, quam serenitate aëris ad deambulationes invitante sæpius aspicimus; in ea ante ducentos annos concorditer & amanter vixêre viri Nobiles quinque, cum uxoribus; & centum liberos, *spe omnes, re plerosque magnos, procreaverunt: nempe Joannes ab Halfingen ex Nippenburgensi uxore genuit XX. Rudolfus ab Ehingen ex Truchsesia XIX. Marquardus ab Halfingen ex Ursula Bubenhofia itidem XIX. Georgius porro Halfingius ex cujuge Kabina XXI. Hugo deniq; à Giltlingen ex sua totidem. Considerate & Dalburgiam illam, genere nobilem, quæ in sexto gradu descendente posteros vidit; unde nati & hi versus:*

(1.) Mater ait (2.) natæ; dic (3.) natæ, filia (4.) natæ
Ut moneat, (5.) natæ plangere (6.) filiolam.

Ein Mutter zu ihrer Tochter sprach/
Sag deiner Tochter / ihr Tochter Gemach
Erschall / daß ihr Tochter rein
Kleins Kindlein in der Wiegen wein.

Considerate verò mecum & Babonem *Comitem Abenspergium, Babonis Schirorum Principis filium; qui ex duabus uxoribus XXXII. filios, atque VIII. filias tulit, bene educavit, & superstites reliquit: qui aliquando ab Imp. Henrico II. venatum secum cum paucis ire jussus, & occasionem nactus, quâ familiam suam tanto Principi commendaret, omnes filios, jam tum puberes, scitos admodum & elegantes, ad venationem instruit, & ita cum omni filiorum turma, an exercitu? ad Impe-*

Crus. Annal. Suev. part. 3. lib. 8. cap. 2.

Videantur ad hanc rem Camerar. Cent. 2. medit. Hist. Simon Maiolus in dieb. Canicularib. M. Piccartus observ. Historico-Pol. decad. 11. c. 3.

Aventinus Annal. Bojor. lib. 5.

Imperatorem procedit; cui multitudinem admiranti, & pro paucis, qui debuerant, tot equites, qui non debuerant, adesse obmurmuranti, Babo respondet: cum uno equidem dunaxat famulo, sanctissime Cæsar, præsto sum; reliqui sunt tui, Principum optime, famuli; filii mei; quos tuæ majestati exhibeo, committo; quodque bonum, faustumque felixque sit, talem electorum juvenum & fratrum cohortem, in pace decus, in bello præsidium, dono do. ut ingenuam decet sobolem maximâ curâ tibi educavi. adolescentes solertes sunt: spero, te dignos & utiles Reip. fore. Gratissimum munus tale juvenum fratrum examen Augusto fuit, singulos adolescentum benignè appellanti, dextrâ & osculo excipienti, filios nuncupanti, & postea præfecturis & prædiis ditanti: ex quibus præcipuam nobilitatem Nariscorum, Vindelicorum, Noricorum, Charionum, Bojorum, Francorum, & Rhenensium, genus trahere boni autores volunt. Quid verò fœcunditatem publicam ex familiis tantùm dijudico? Totas civitates, & provincias mecum, Auditores, inspicite. Quæ regio, quæ ditio non est plena urbibus & pagis? quæ urbes pagive non sunt oppleti domibus? quæ domus refertæ non sunt familiis numerosissimis? Quo tempore primùm Hispani cum Philippo II. Rege suo in Flandriam venerunt, pagorum populique frequentiam demirati judicabant, totum Comitatum perpetuam & πολυάνθρωπον urbem esse: sed hoc judicium & singulæ Germanorum provinciæ sibi non invitis Hispanis

Mercator.

spanis adscribere possint: ut Boterus viri boni officium fecerit, errorem à se commissum publicè castigando, quo Germaniæ, angustissimè licet circumscriptæ, centies centena hominum millia tantùm tribuerat; & ita altero tanto majorem hominum numerum posteà Germaniæ annumeraverit: rectiùs tamen, & vero similiùs scripturus, si tertio tanto ampliorem numerum fecisset. Veggo, ait, che quella amplissima provincia passa dicianove millioni d' anime, senza comprendervi i regni di Denemarca & di Boemia. Unde licet ex Germania vel ducenta militum millia (uti nullum magni momenti bellum in Europa sine Germanis jam à multis seculis confectum est) forâs emittantur; domi nihilominus illa viribus suis tuta est, nec publicè hominum infrequentia sentitur. Decumanus quidam fluctus, Auditores, ex Britannico mari me in Germaniam rejecerat: iterum tamen Normanni nostri inde me retrahunt: illi Normanni nostri bellicosissimi, non obsequiis, sed armis semper magni; nobilissimorum regnorum in Anglia & Sicilia conditores. Cum enim Caroli Magni temporibus per Frisiam, Belgicam, Angliam, Hiberniam, & Galliam licenter vagarentur, & nominis sui terrorem istis populis tam profundè imprimerent, ut ad averruncandum eorum vim publicis Ecclesiarum supplicationibus & hoc fuerit additum; A furore Normannorum libera nos Domine: posteaque Carolos, Calvum, Crassum, & Simplicem, multis magnisq; damnis adfligerent, nec priùs vincendi facerent

Boter. in Relat. Universal. part. 2. lib. 1. & 2.

Nella lettera al signore di Monforte.

Robur exercituum plerunq; est in Germanis militibus firmitateq; earum legionum. Petr. Victorius in Orat. funeb. Max. II. Imp.

G. Cambden. in Britan. de Normannis. Estienne Pasquier, des Recherches de la France, liv. 1. chap. 12.

facerent in Gallia finem, donec totam Neustriam, ab illis Normanniam *dictam, subegissent; Carolo Simplice denique coacto, ut Rolloni eorum Principi è sacro baptismatis fonte suscepto filiam elocaverit, & dotis titulo Normanniam concesserit: quam rem vetus manuscriptus codex monasterii Andegavensis sic non illepidè recitat:* Carolus Stultus dedit Normanniam Rolloni cum filia Gisla: hic non est dignatus pedem Caroli osculari: cumque comites illum admonerent, pedem Regis acceptione tanti beneficii oscularetur, linguâ Anglicâ respondet; Nese by God; quod interpretantur, non per DEUM: Rex verò & sui illum deridentes, & sermonem ejus corruptè referentes, illum vocaverunt BIGOD: unde Normanni adhuc vocantur BIGODI: *Rollonis tamen posteri non solùm parta fortiter conservaverunt; verùm etiam ex illis Guilielmus Conquæstor, cum Edwardus Sanctus, cognomento Confessor, Rex Angliæ, è Saxonica stirpe ultimus, in cœlestem patriam cum summo suorum desiderio emigrâsset; defuncti is promissis, adoptione & affinitate fretus, contra Haraldum diadema & imperium Angliæ perfidè arripientem signa convertit; quo victo & interfecto, Londinum advolat, magnâque lætitiâ & festis acclamationibus exceptus & Rex salutatus, inde regnum & sanctioribus legibus, & novâ heredum prosapiâ exornavit. Tancredus autem, qui quintus fuit à Rollone, liberis dives, opibus pauper, cum sibi & filiis, quos habebat XII. opimiorem fortunam*

Thom. Fazellus post decad. lib. 6. cap. 2. de reb. Siculis.

nam sub alieno cœlo parare constituisset, circa Sergii IV. Rom. Pontificis tempora in Italiam, quam tum Berengarius Hunniq; vexabant, intravit & stipendia fecit. Eratque in patre & fratribus, totoq; eorum comitatu, ea majestas, ea corporis proceritas, virium ac sapientiæ magnitudo, ut qui eos ignorabat, non ex uno parente, sed ex toto terrarum orbe selectos, nec ad militandum, sed ad regnandum genitos judicaret. Atque illius Tancredi posteritas, ejectis è Sicilia Saracenis, non paucos annos regnum tenuit, & in terra quoq; Sancta res maximas magna cum laude gessit: cui Siculi hodieque, quòd in solo patrio sunt, quòd liberi vivunt, quòd Christiani sunt, *ingenuè acceptum ferunt. Rogerus Hovedenus de Normannis præclarè:* Audax Francia Normannorum militiam experta delituit; ferox Anglia captiva succubuit; dives Apulia sortita refloruit; Hierosolyma famosa & insignis Antiochia se utraque supposuit. *Vereor, Auditores, ne à priscis nostris Germanis discesserim longiùs: ad quos nisi regrediar, ingratus sim: de quibus Romani, & hostis quidem, testimonium hoc contemnendum non est:* Sexcentesimum & quadragesimum, *ait*, annum urbs nostra agebat; cum primùm Cimbrorum audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone Coss. ex quo si ad alterum Imperatoris Trajani Consulatum computemus, ducenti ferme & decem anni colliguntur: Tam diu Germania vincitur. Medio tam longi ævi spatio multa invicem damna. Non Samnis, non Poeni,

G. Cambden. in Britan. de Norman.

Tacit. de morib. German.

Poeni, non Hispaniæ, Galliæve; ne Parthi quidem sæpius admonuère. Quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis, quàm cædem Crassi, amisso & ipse Pacoro, infra Ventidium dejectus oriens objecerit? At Germani Carbone & Cassio, & Scauro Aurelio, & Servilio Cepione, M. quoque Manlio, fusis vel captis, quinque simul Consulareis exercitus populo Romano; Varum, tresque cum eo legiones etiam Cæsari abstulerunt. Nec impunè C. Marius in Italia, divus Julius in Gallia, Drusus ac Nero & Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibrium versæ. Inde otium, donec occasione discordiæ nostræ & civilium armorum, expugnatis legionum hibernis, etiàm Gallias affectavère: ac rursus pulsi inde, proximis temporibus triumphati magis quàm victi sunt. *At verò hæc omnia cum Germanis bella tunc gerebat populus Romanus, cum non Urbis modò, sed fere totius Orbis esset arbiter, cum potentiâ suâ fortunam complexus, quas nationes funditus exscindi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorumq́ capiti regium circumdari decus oporteat, quæ ruant urbes, quæ oriantur, suam jurisdictionem esse è summo Capitolio intonaret. Et tamen in illa tremenda summi & maximi Imperii amplitudine plus erat, aut Germanorum Rhenum transinisisse, aut casulam aliquam rusticam ibi exussisse, aut Herciniæ oras attigisse; quàm alibi reges*

Seneca lib. 1. de Clementia, cap. 1.

reges cepisse, regna occupavisse, & provincias aliquot Imperio adjecisse. Caligula, quia conchas, *tanquam* spolia Oceani Capitolio Palatioque debita *in litore Batavico legerat, id materia decreti fuit triumfi maximi, & quantus nunquam alius antè fuit: ad quem is procerissimum quemque Gallorum, &, ut ipse dicebat,* ἀξιοθριάμβευτον, *ac nonnullos ex Principibus legit ac seposuit ad pompam: coëgitq́ non tantùm rutilare & submittere comam, sed & sermonem Germanicum addiscere & nomina barbarica ferre. O fucatum & mendacissimum hominum vanissimi triumfum! Caligulàne de Germanis triumfaret; quos ille ita metuebat, ut eorum rebellione auditâ, adventuq́ in Italiam nunciato, mox* fugam, & subsidia fugæ, classes apparârit; uno solatio acquiescens, transmarinas certè sibi superfuturas provincias, si victores Alpium juga, ut Cimbri, vel etiam Urbem, ut Senones quondam, occuparent? *Caligulà melior Augustus, tantoque melior, quantò malus distat ab optimo; ille Augustus, qui tam prospero fortunæ cursu per omnes felicitatis humanæ gradus grassatus est, ut successoribus Imperatoribus inter publica vota acclamatum fuerit;* Felicior Augusto: *attamen ille bonæ fortunæ filius* graves ignominias cladesque, duas omnino, nec alibi quàm in Germania accepit, Lollianam & Varianam: sed Lollianam majoris infamiæ, quàm detrimenti; Varianam penè exitiabilem, tribus legionibus cum duce legatisque & auxiliis omnibus cæsis. Hac nunciatâ excubias

Sueton. in Caligula cap. 46. &c.

Sueton. ibid. cap. 51.

Sueton. in Augusto cap. 23.

excubias per Urbem indixit, ne quis tumultus existeret; & præsidibus provinciarum propagavit imperium, ut à peritis & assuetis socii continerentur. Vovit & magnos ludos Jovi Opt. Max. si Rempub. in meliorem statum vertisset: quod factum Cimbrico Marsicoque bello erat. Adeòque consternatus scribitur, ut per continuos menses barbâ capilloque submisso caput interdum foribus illideret, vociferans, QUINCTILI VARE, LEGIONES REDDE; diemque cladis quotannis mœstum habuerit ac lugubrem. *Ita plerunque luxuriantem Romanorum & superbiæ pennis altius evolantem fortunam cohibuit virtus Germanica: sed quam Julius Cæsar dexterè attemperare solitus est negotiis suis, in auxiliis Germanorum momenta victoriarum quærens; ut sint, qui scribant, Julium Germanorum virtute bella Gallica potissimum confecisse & profligâsse. Sanè aleam pugnæ Pharsalicæ Germanica virtus Julio fecit secundam.* Nam cum diu æquo Marte contenderent, jussuque Pompeii fusus à cornu erupisset equitatus, repente hinc signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecêre impetum, ut illi esse pedites, hi venire in equis viderentur. sicque terrore latiùs dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi unâ manu facta est. *Alii autem Imperatores cum meliori gratiâ obtinere non possent pacem & amicitiam à Germanis, emerunt sæpius: & Poëta,* semper, *dicit:*

Jan. Dousa in Batavia. lege & Ph. Cluverium de Rheni alveis & eorum accolis cap. 18

Florus lib. 4. cap. 2.

Illi

Illi terribiles; quibus otia vendere semper
Moserat, & requiem, & fœdus mercede pacisci.

Claudianus.

Imò pax Romana ipsorummet Romanorum judicio nullo vinculo fortiùs connectebatur, quàm Germanorum inter se odio: ut Tacitus solenne votum in hæc verba conceperit: Maneat, quæso, duretque gentibus si non amor nostri, at certè odium sui: quando urgentibus imperii fatis nihil jam præstare fortuna majus potest, quàm hostium discordiam. *Quod Imperatorem Carolum V. non latuit, cum ipse Germanus Germanorum imperii majestatem quorundam Principum castigatione tueri discuperet; statimq; didicit, frustra se futurum, nisi viribus eorum divisis Germanicum robur contrario Germanorum robore frangeret. Nam ut summæ virtutis atque prudentiæ fuit, bellum Smalcaldicum Protestantium, omnium quæ gesta sunt in Germania & nostris & majorum temporibus maximè memorabile, feliciter confecisse: ita quoque nullus Principum conficere potuisset, nisi Germanus, nullius nisi Carolus, & nullis nisi Germanorum inter se studiis scissorum auxiliis. Non enim ad victoriarum palmas suffecisset; Cæsarem ipsum heroicæ fortitudinis & imperterriti animi specimen undique exhibuisse, exemplo & generosis hortatibus suos confirmâsse, asperâ admodum hyeme sub pellibus cum milite mansisse, ut ipsi militi militaris patientiæ exemplum esset; aut etiam aliquot Hispanorum & Italorum centurias, imò legiones in Germaniam adduxisse: non his Ulrici*

Tacit. de morib. German. vide & Julium Pflugium in Orat. de Rep. German.

Thuan. histor. lib. 2.

Thuan. histor. lib. 4. Sleidam. comment. lib. 18.

 Vvürtem-

Vvürtembergici magnanimitas labefactari, non Philippi Landgravii ἀφοβία luxari, non Joan. Friderici Electoris Saxonis constantia, quâ vel inimicorum testimonio adversam fortunam superavit, & mortis sententiam latrunculorum lusu in contemptum securè vertit, concuti potuisset: qui Principes singuli ævi nostri Harminii & Heroes nominandi essent, nisi Harminio & priscis heroibus meliores & majores essent: sed in eo confecti gloria belli consistit; quòd Cæsar tot annorum expeditionem ita ordinaverit, ut ipsi, contra quos parabatur, longo tempore nihil de ea subveriti sint; quòd animos popularium inter se commiserit, aliis metu in suas partes pertractis, ut sibi invicem per mutuam lanienam exitio fuerint; quòd privatas Alberti & Joannis Brandenburgicorum contra Hessum simultates, & Mauritii ambitionem atque adeò occulta in Joan. Fridericum odia arte & mirâ versutiâ in suam utilitatem converterit, eoq; illos furore cæcos adegerit, ut religionis, quam profitebantur, & libertatis Germanicæ spreto periculo, arma pro patria expedienda in sese ipsi strinxerint. Et tamen ex toto illo bello parum emolumenti rediit ad Cæsarem. Nam si tormenta & aliquot auri tonnarum multa demantur; quid ex omni præda post victoriam victori fuerit reliquum, non video. Quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. *Proinde Græcus ille* (a) *verissimè:* se nullam gentem nosse honestiorem Germanicâ; quæ si concors sit, invicta sit.

(a) Chalcondyles Atticus lib. 2. rer. Turcic. ἔστι δὲ γένος τοῦτο μέγα, καὶ ἐπὶ πολὺ διήκον τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην: ὡς εἰ ταυτὸ φρονοίη ὑφ᾽ ἑνὶ ἄρχοντι ἡγεμόνι ἀμαχητόν τε ἂν εἴη καὶ πολλῷ κράτιστον.

Verùm

Verùm quid dicemus de legione VII. Germanica, (ut rursus ad antiqua tempora retrocurramus) quæ in Hispania Tarraconensi regno Legionis nomen dedit? Quid de Vandalis illis, qui Andaluziam; de Suevis, qui Gallæciam insederunt? Quid de Langobardis, qui in Italia institutum à se imperium in annos propemodum ducentos propagaverunt? Quid de Gothis, quorum & supra mentio facta est, & qui ante Langobardos non tantùm Italiæ, sed penè totius Europæ magistri fuerunt? Hi enim sunt ex nostratibus fortissimi illi poliorcetæ: qui Romanis rerum dominis & titulos & potestatem infregerunt; qui urbem æternam & orbis arcem, & quam Catonis ævo Smyrnæi, sub Augusto Pergameni, sub Hadriano Athenienses, dixêre divinam, sanctam, augustam, sacram; (etiam templum Urbi, veluti Deæ, Smyrnæi statuerunt primi; & Alabandenses exemplum sunt secuti, ludosq; insuper anniversarios ei Divæ instituerunt) illi nostri Gothi non semel eam captivam, servam, & cadaver effecerunt: qui Romanum omne solum Gothorum Imperium & facere & vocare voluerunt; ut esset Gothia, quod Romania fuisset; fieretque ATAULPHUS, quod quondam Cæsar & Augustus. *Atq; ab his nostris popularibus nuper admodum potentissimi Hispaniarum Reges stemma suum repetebant: uti & Itali quiq; nobilissimi hodie ab illis vel genus ducunt, vel ementiuntur: Imp Carolo V. dictitare solito,* ex Gothia totius Europæ nobilitatem exortam esse.

Tac. Annal. lib. 4. & ibi Lips. in comment. num. 125. Livius libr. 43. P. Merul. Cosmograph. p. 2. lib. 4. cap. 22.

Paulus Orosius lib. 7. c. 43. Goldastus in præf. ad tom. ult. const. Imperial. G. Cambden. in Brit. de Scot.

Thuan. Hist. lib. 1.

Lev. Lemnius in Epist. ad Eric. Suetiæ R.

Cæterùm

Cæterùm quæ hactenus de priscis nostris patribus, prout memoria veluti per saturam suggerebat, deque variis Germanorum nostrorum populis eorumq́ rebus bene gestis, sparsim disserui; illa sunt quasi experimenta, quibus illi orbis terrarum subjectionem periclitabantur. Cumq́ Suevi, Gothi, Vandali, Franci, Saxones, Langobardi, Normanni, & alii nostrates, iter in Capitolium & ad Aquilas perpetuis militiæ laboribus stravissent; Imperio ipso Romano in factiones diviso; tandem istud virtute Caroli Magni cum Repub. Germanorum unitum est, & in eam Imperii Romano-Germanici formam tot secula jam laudatissimè perdurantem coaluit, ut nullum robustius corpus aut hodie sit, aut olim fuisse homines meminerint. *Hujus nostri Imperii Majestas nullâ dicendi copiâ enarrari, nec comprehendi potest, nisi fortè quis ex comitiorum serie, de omni Imperii magnificentia & amplitudine, hoc est, ex guttula de flumine, ex scintilla de flamma, ex radio de sole, judicium ferre velit. Ibi Imperator veluti numen in cœlis præsidet: cui assident quasi VII. Planetæ in Zodiaco Imperii statas officiorum periodos obeuntes, illi Septemviri: & undiquaque circumsident nobilissimi stellarum chori; tot Archiepiscopi & Episcopi, tot Archiduces, Duces, Principes, Comites, tot proceres & magnates. Quid in omni antiquitate ejusmodi conventui est conferendum? nisi aut Amphictyonum consessum ab Amphictyone Athéniensium Rege, Deucalionis F. Promethei N. ad Thermopylas*

Thuan. histor. lib. 2.

las & apud Delphos institutum, qui XII. Græciæ populos complectebatur; aut Achæorum concilium, quod sub Arato Sicyonio maximè immensum viguit, opponere quis velit. Verùm hæc cum Germania comparata, quasi musca ad elephantum. *Dignitatem autem hanc Germanorum Imperialem cum Carolus Magnus primùm Germanorum sanguini immiscuisset, eam Posteri ita sibi devinxerunt, ut hæc jam inter Imperii fundamentales sit leges,* ne (a) quis exterus & non Germanus in Imperatorem eligatur. *Et certè Germanicæ existimationis intererat. Quare enim ferremus ex peregrina natione Imperatorem, cum domi tot Imperatorias numeremus familias? Quare summum decus & honorem à nostris Carolis, Henricis, Ottonibus, Fridericis, Ludovicis, Albertis, Rudolfis, Maximilianis, Ferdinandis, & reliquis terrestribus Diis, tot laboribus & sudoribus partum & conservatum, tot illustribus accessionibus auctum & exornatum, in alienigenas transferremus? Sine pari est Imperatoria majestas; & quæcunque dignitas in terris secunda est, ea procul procul abest. Et Imperator* Vir DEO proximus est; *qui* per orbem nihil non venerationis meretur; *cujusq́* fortuna omnes supereminet alias: *ille est Athanarici Gothi elogio,* sine dubio terrenus DEUS, & quisquis adversus eum manum moverit, ipse sui sanguinis reus existit: *ille Baldi verbo est* summus superior, dominusq́; Orientis, Occidentis, Meridiei, & Septentrionis: *ille confœderatorum Belgarum sententiâ, omnium dissidiorum*

(a) Pet. de Andlo de Imp. Rom. lib. 2. cap. 3. & ibid. Freherus in not. Eberh. à VVeihe in probl. reg. utrius regni conditio melior &c. P. Heigius part. 1. Quæst. 5. *Ferdinandus I. quidem in Hispania, & Fridericus II. in Sicilia, nati sunt; sed ambo nihilominus Germanis annumerandi: quia filius sequitur originem patris & avi paterni;* l. assumptio. §. filius. ff. ad municipal. Gœden. Consil. 1. *& qui ex Campanis nascitur, Campanus est, licet in Campania natus non sit.* l. 1. ff. ad Municipal. l. 3. C. de muncipibus & Origin.

Symmach. li. 10. Epist. 27. Eutrop. lib. 8. l. pen. C. de bon. quæ lib.

C. Sigon. l. 8. de Occid. Imp. Quetta cons. 1. n. 11. Cassan. in catal. gl. m. p. 5. consid. 27.

Thuan. lib. 66.

rum & controversiarum orbis Christiani à DEO *judex constitutus est & arbiter: ille est, qui in signum incomparabilis excellentiæ triplici coronâ insignitur: ille fons est perennis, à quo fluit quodcunque genus humanæ celsitudinis: ille &* creator Regum *est. Quod postremum solum omnes alios Principes & Reges longè infra Imperatorium solium destituit. Nam ut antiquitus Romanum Imperium Reges dabat Judæis, Syris, Parthis, Albanis, Colchis, Iberis, & aliis: ita posteaquam ad Germanos illud est devolutum, eadem reverentia mansit, ut Imperatores nostri Bohemiæ, Poloniæ, Daniæ, & alios Principes Regalibus dignitatibus decoraverint; Carolo Burgundo quoque Imperator Fridericus IV. tanti honoris insignia ambienti conferre recusaverit. Primatus itaque Imperatoris & totius Germaniæ vel sic liquet; ut qui ampliorem rei clarissimæ probationem sit petiturus, veritati convitium facere velle videatur. Quid? quòd ipsa Barbaria, ipsi Christianorum & maximè Germanorum atque Imperatoris capitales & jurati hostes Turcæ, primas Imperatori nostro tuentur. Cum enim Davides Ungnadius, Legatus Cæsarius, Constantinopoli Sultano valedicturus esset, & Legatus Persicus eadem de causa ad Divanum (locus est audientiæ publicæ) se contulisset: ille serius adveniens & Persam jam primum occupâsse locum conspicatus, insalutato Sultano discessurus erat, nisi Mechemetes Bassa Vezirazemes (*πρωτοσύμβουλος, *consiliarius supremus) eâ re animadversâ Persam,*

P. de Andlo de Imp. Rom. l. 2. c. 8. Cass. in catal. gl. m. p. 5. consid. 27. F. Pacianus de Probationib. lib. 2. c. 35. n 2. & 66.

M. Freherus in not. ad P. de Andlo lib. 2. c. 8. de Imp. Roman.

Crus. Annal. Suev. part. 3. lib. 7. c. 9.

Jo. Leunclavius in suppl. Annal. Osmanid.

Persam, licet Mahumetanum, inferiore loco sedere jussisset. Sic in celebritate circumcisionis Muchametis III., quæ duravit totis XL. diebus & noctibus continuis, præsentibus Constantinopoli maximorum propè totius orbis principum legatis, Rudolfi II. Christianorum Imperatoris Augusti legati loco spectaverunt primo.

Verùm ut noster Imperator inter omnes orbis Principes est primus & Princeps: ita patriæ nostræ Nobilitas, quæ ab illo ut ex scaturigine descendit & ad omnem virtutem irrigatur, meritò primas tenet: neq; ullo modo peregrino indiget splendore. Sicut enim Germani nostri foris imperaverunt: ita quoque ubilibet seminaria suæ Nobilitatis reliquerunt: ut laterem lavent, qui in Italia Nobilitatum quærant origines. Germania cepit Italiam, non Italia Germaniam: Germania præfecit Italiæ Duces, Comites, Præsides, Juridicos, & non semel immisit populorum & unà Nobilium examina: nihil tale vicissim accepit Germania ex Italia; nisi forsitan illos cives suos aliquando recepit, aut eorum nepotes reduces; aut nisi hoc malimus, victores Germanos interdum ex Italia captivorum multitudinem ad operas domum misisse, aut etiam nonnunquam Romanos, publicos alieni raptores, domi deprensos servituti addixisse. Nam ex Variana *tantum* clade quàm multos splendidissimè natos, Senatorium per militiam auspicantes gradum, fortuna depressit? alium ex illis pastorem, alium custodem

Seneca Epist. 47.

casæ fecere Germani. *Et fortaßis hodieq; multi in rustica Vvestphalorum plebe reperiuntur, qui præcipuas Consulares & Cæsarias veteris Romæ familias adgnatione contingunt. Aliàs nullas hodie scimus Romanas Consulares familias: nullibi est Junia, nullibi Valeria Poplicolarum, Maximorum, & Messalarum; nullibi Lucretia Tricipitinorum; nullibi sunt Horatia, Posthumia, Menenia, Caßia, Virginia, Sulpicia, Æbutia, Veturia, Cloelia, Sempronia Atratinorum, Minucia, Claudia Regillensium, Servilia Priscorum, Gegania, Pinaria, Nautia, Furia, Fabia, Cornelia Maluginensium; Æmilia Mamercinorum, Paullorum, Lepidorum; Manlia, Quinctia Capitolinorum, Quinctia Cincinnatorum, Quinctilia, Papiria Mugillanorum, Papiria Crassorum, Sergia, Licinia Crassorum, Cornelia Scipionum, Papiria Cursorum, Aquilia, Popillia, Plautia, Marcia Rutilorum, Marcia Philipporum, Livia, Decia, Junia Brutorum, Ælia, Atilia, Regulorum, Cornelia Rufinorum, Claudia Marcellorum, Fulvia Pætinorum, Domitia Calvinorum, Æmilia Barbularum, Sempronia Sophorum, Cornelia Lentulorum, Curia, Fabricia, Æmilia Paporum, Valeria Lævinorum, Cæcilia, Fulvia & Valeria Flaccorum, Atilia Calatinorum, Sempronia Longorum, Servilia Cæpionum, Servilia Geminorum, Aurelia, Lutatia, Sempronia Tuditanorum, Sempronia Gracchorum; Valeria Faltonum, Quinctia Flamininorum, Portia Catonum, Acilia,*

Vide Rich. Streinii Baro. Schvvarzenavii gentium Romanarum Stemmata: & Eliæ Reusneri γενεαλογικὸν Romanum.

lia, Mucia, Hortensia, Licinia Lucullorum, Æmilia Scaurorum, Servilia Vatiarum, Maria, Licinia Murænarum, Tullia Ciceronum, Pompeia Rufforum, Pompeia Magnorum, Antonia: & quicquid tandem ad hanc revocari classem potest: nullibi, nullibi sunt: sicut & ex veterum Regum atque Imperatorum sanguine nulli amplius sunt. Nulli enim Julii, nulli Octavii, nulli Domitii Ahenobarbi, nulli Vespasiani, nulli Antonini, Severi nulli; minùs verò ulli amplius Romuli, ulli Numæ, Hostilii, Marcii, Tullii, Tarquinii: nulli sunt omnes, & emortui sunt omnino omnes, & in cineribus hospitantur. Germanica autem Nobilitas ubique viget; vespillonum opera frustranea adhuc est: & Itali ipsi non obscurè illius gloriam extollunt, plenâq; collaudant manu. Campanus enim in oratione Ratisbonensi; Vestra, *inquit*, Nobilitas totum penè orbem, ut fons uberrimus inundavit; ut nulla gens, nulla regio sit, quæ non nobilitatem suam à vobis habere gaudeat, jactet, lætetur. *Et Æneas Sylvius;* Ita agamus, *ait*, ut potiùs Germani, quàm Itali nuncupemur: & si parùm possumus, studia tamen nostra semper huc dirigamus, ut inclytæ nationi semper mos à nobis geratur. *Nec aliter probi Itali de Germania loqui possunt: cum nobilißimi quique hodie ex illis, ut monui, aut Germanorum nepotes sint, aut certè omnem suam fortunam & splendorem Germanorum gratiæ debeant. Origine autem veri & indubitati Germani sunt, uti Italico sermone denominantur;*

J. Ant. Campanus.

Aen. Sylvius.

Felix Faber Histor. Suevor. lib. 1. cap. 7.

Francesco Sansovino della Origine & de' fatti delle famiglie illustri d' Italia. Jul. Pflugius in Orat. de Repub. Germanor.

Signori de Collalto, della Scala, di Castel Barco, della Rovere, di Beccaria, del Carretto, di Montefeltro, di Porcia, Azzoni & Avogari, Pii, Carraresi, Bolchetti, Carrafi, Rossi, Landriani, Caraccioli, Farnesi, Bentivogli, Brancaleoni, Gonzaghi, Gabrielli, Pallavicini, Roverelli, Chiavelli, Malatesti, Correggi, Costanzi, Soardi, Savorgnani, *& multi alii. Ita quicquid Itali in Nobilitatis suæ honorem magnificè aut dicant, aut faciant; semper in partem laudum Patres Germani venient. Et idem gratitudinis vinculum Europam tenet omnem. Nam laudent Polonia, Dania, Suecia, Reges suos; illa religiosissimum* SIGISMUNDUM, *ista fortissimum* CHRISTIANUM, *hæc generosissimum* GUSTAVUM ADOLPHUM: *unà tamen cogitent, illos & fere omnes eorum cives veros Germanos esse, & olim Imperatores nostros aliquot eorum decessoribus summa Regii culminis ἀξιώματα donavisse. Factitet etiam magna Britannia, illa Angliæ, Scotiæ, & Hiberniæ, nobilium regnorum triga, imcomparabilis sui* JACOBI *illustrissimas virtutes; & prætereà in Principes, Comites, Barones & Equites suos, præconia decantet: sed unà meminerit; illorum majores, invictos Germanos, Saxones & Normannos, fuisse; quibus hoc inter principes curas fuit, ut posteris summæ fortitudinis, laudatæ justitiæ, & omnium virtutum opulentam hæreditatem relinquerent. Hispania quoque suæ Nobilitati & suis Regibus primatum poscat: sed interim sedulò expendat,*

M. Freher. in not. ad Petr. de Andlo lib. 2. cap. 8. p. 186.

Stuarti, Danorum progenies: ita asserit Jovius in Scotia.

dat, & ignara discat, gnara fateatur; Suevos, Vandalos, Alanos, Gothos, Hispaniam domuisse, hodieq; Austriacos ibi rerum potiri; atque omnium ignobilissimos & vilissimos esse, qui ibi Germanos avos ciere non possunt. Gallia insuper sua decora, & XII. seculorum regnum, ostentet, eòque nomine aliis nationibus novitios & nudiustertius sumptos titulos objiciat, ac totos heroum exercitus è sua Nobilitate consarcinet, inque Orbis theatro ad adorationem usque aliis proponat: sed eàdem operâ observantiam parentibus Germanis debitam ne neget, atque testificetur, maximam sui partem à Francis & aliis Teutonibus hodie habitari; quin etiam, si adfectus pietatis semimortuæ est reliquus, publicâ grataque voce denunciet universis, Germaniam jam per amplius XII. secula Gallis imperavisse, & tres Regum ordines successivè, per Merovæum Francum Merovingios, per Carolum M. Ingelhæmium Carolingios, & per Hugonem Capetum, magni Vvitekindi Saxonis trinepotem, Capevingios, (ex quibus Ludovicus XIII. in spem gentis post patris Henrici IV. funestissimam cædem, nuper sceptrum capessivit) inauditâ felicitate præfecisse. Ita foris, quicquid nobile & generosum est, tantùm Germanum fere est. Domi verò, quæ Nobilitas nostra est, Auditores? Majora sane illius sunt merita, quàm ut æstimari, nedum à me laudari possint. Ut quædam gemmæ sunt, quæ ob miram pulchritudinem, magnitudinem, & rarissimas alias dotes, omnem excedunt æstimationem et pretium: ita nostra domestica

est

est Nobilitas: omnis extranea cum illa composita, plebs est. Hujus infima classis, Ordo Equestris, nihil sapit plebejum, nihil spirat ordine suo indignum: imagines refert, sed virtutes præfert; (οὐ γὰρ ἐν ἄλλῳ τινὶ τὴν ἀνθρωπίνην εὐγένειαν ὑπάρχειν νομίζει, ἀλλ' ἐν ἀρετῇ) quas exercitiis propriis, decursionibus, hastiludiis, torneamentis, ad leges censorias Imperatoris Henrici Aucupis strictissimè servandas, veluti in schola sibi reddit familiares. Sed in Equestrium familiarum stemmata saltem indicem intendere digitum, fuerit invidiosum. Si enim unam prædicavero, sexcentæ aliæ indignabuntur, sibiq; ignominiosâ præteritione notam censoriâ graviorem inustam fuisse conquerentur. In honoranda Comitum Baronumq; classe idem me pungit scrupulus. Fürstenbergii, Helfenstenii, Montfortii, Ottingi, Mansfeldii, Nassovii, Schvvarzenburgii, Hohenloii, Oldenburgii, Ostfrieslandii, Barbii, Hannovii, Eberstenii, Schaumburgii, Zollerii, Lippii, Solmii, Salmii, Reingravii, Benthemii, Ortenburgii, Tubingenses, Stolbergii, Vvaldecci, Bronkorstii, Vviedii, Falckenstenii, semper-liberi Limpurgii, Gleichii, Reussii, Rappolstenii, Cimbrii, Castelli, Erbachii, Leiningi, Vvaldburgi, Sulzi; & aliæ ejusdem dignationis gentes amplissimæ, ac quàm plurimæ sunt: quarum potentia & auctoritas singularum plus habet ponderis, quàm alibi Principum & Ducum. Sed de suprema Principum, Augustalis fastigii candidatorum classe, quid dicam, aut non dicam

Melch. Haiminsfeld. Goldastus tomo 2. Constit. Imperial.

cam? Quot & quantæ circumspicienti occurrunt Imperatoriæ & Regiæ familiæ? Narrat Gulielmus Brussius Scotus, se ut in Italia palatia & antiquitatum monumenta, in Gallia milites, in Hispania præsules, in Anglia agricolas, in Polonia Nobiles; ita in Germania Principes omni laude & admiratione dignos invenisse. Verissimè invenit. Quanquam & hos & illa omnia in Germania invenire potuisset. Et, agite, mei Auditores, aliquot Principales familias nostras contemplemur. Tua, Friderice Achilles cognate, rebus pulcherrimè gestis à multis seculis est maxima. Nota est Ulrici VII. amabilitas, Ludovici probitas, patris tui Friderici magnanimitas, avi Georgii humanitas; Ulrici IX. Eberhardi primi, secundi, tertii, fortitudo. Et quantus Princeps fuit Eberhardus Barbatus? quem virtutum ipsius radiis Itali inflammati quasi cœleste numen coluerunt ante alios Principes, atque venerati sunt: cujus sepulchrum aliquando invisens Maximilianus I. Imp. Aug. hâc illi solidâ laude benedixit & parentavit: ibi jacere Principem, eâ virtute & prudentiâ, quâ nullum in Imperio habuerit, & ex cuius consiliis sæpe ingentes perceperit fructus. Quantus fuit Christophorus? quem Catharina Galliarum Regina, Antonio Navarro & Francisco Guisio mortuis, cum domi neminem dignitate & auctoritate parem videret, cui regis pueri subditi licentiæ assueti pariturí essent, atque inprimis ipsa Condæi ac Momorantii parium ducum potentiam vereretur, Rascalone cum literis fi-

G. Brussius in consil. de bello advers. Turcam felicit. gerendo. Bern. Zierizius in comment. de Princip. prærogat. *Principes Germaniæ Baldus pro Regibus habet*: in l. fin. C. de test. milit.

Marsilius Ficinus. Cruf. Annal. Suev. part. 3. lib. 9. cap. 6.

Cruf. ibid. c. 7.

Thuan. histor. lib. 34.

An. Christi, 1563.

ducariis Stutgardiam misso, multis precibus rogavit, ut in Galliam cum III. CIↃ equitum ac peditum Germanorum veniret, & ibi res pace ac bello suo arbitrio moderaretur. Sic tua, cognate Joachime Erneste, inclyta Holsatiæ Principum familia, quot splendidissimis præfulget titulis? Surculus ex magno nostro Vvitikindo, & tanto parente digna soboles est: cujus virtutes præstantissima licet Daniæ, Norvegiæ, Gothiæ, & Vandaliæ regna; potentes Schleswigæ, Holsatiæ, Stormariæ, & Diethmarsiæ Ducatus; opulenti Oldenburgi & Delmenhorsti Comitatus; minimè æquare possunt. Immortalis operum & benefactorum memoria patrui tui Friderici II. avi Christiani III. abavi Christiani I. regum optimorum, pro me loquitur. O felicitatem magni Vvitikindi, qui tot annorum centuriis post mortem in posteris magnus est! Magnus olim fuit in illis Saxonibus Imperatoribus Henrico Aucupe, Ottone I. II. III. & Henrico II. magnus & adhuc est in Galliæ Capetis: magnus in Sabaudiæ Ducibus: magnus quoque est in Marchionibus Misniæ, & Saxoniæ Ducibus; & quidem præcipuè in Henrico illustri ac munifico, Friderico admorso, Friderico gravi, Friderico bellicoso, Ernesto, Alberto dexterâ Imperii sive Rolando; Friderico sapiente; Joanne, & Joanne Friderico, constantibus, Mauricio, & Augusto, & hujus filio Joanne Georgio, qui hodie gentis suæ & Imperii decus singulari auctoritate tuetur, maximis Principibus. Mea autem Saxonica familia, bis Electoralis, an minus meritorum

rum magnitudine est illustris? Inter majores meos Bernardus Elector Henrico VI. Cæsari Imperium Romanum licitanti, & illud in hæredes sanguinis jure transmittere annitenti, acerrimè restitit, omnesq; tanti præjudicii molitiones in herba præfocavit. Factum ob conservatam Germaniæ libertatem omnibus trophæis & triumphis anteponendum! Sed injungit pudor & modestia, ne quid ampliùs de meis addam. Anceps quippe & lubricus hic locus est, etiam cum necessitas lenocinetur. Etenim si alienæ quoq; laudes parùm æquis auribus accipi solent, quàm difficile est obtinere, ne molesta videatur oratio de se, aut de suis differentis? Solatio sit, quòd

adhuc spes duret avorum.

Ita Anhaltina familia, originis honore cum mea Saxonica in vetustissima stirpe Ascania concurrens, quot virtutum numina? Sigismundum, Vvolfgangum, Rudolfum, Joachimum, Joannem, Joachimum Ernestum; & quot alios Principes exhibet? In Badensi verò familia, tantùm ab uno illo publicæ tranquillitatis custode, illo Jacobo; qui ubi in ditione sua latrocinium commissum esse didicerat, iis, quibus damnum fuerat illatum, tantum ex fisco reddebat, quanti jurejurando illud æstimavissent; quot ab hoc uno Reipubl. nostræ columina sunt exorta? Joannes & Jacobus Archiepiscopi Trevirenses honoratissimi, Philibertus, Christophorus, Carolus, viri summi; & qui hodie totius Principalis domus est anchora, Marchio Georgius Fridericus; dignus, cujus virtute & bono publico nixis cupi-

Aen. Silvius in Parall. Alfonsin. lib. 4. cap. 7.

cupiditatibus fortuna præstet fidem, hocq; certiùs, quò
in illius filio Friderico, juventutis principe, omnia no-
bilissimæ gentis merita novo exemplo efflorescunt pul-
chriùs. In familia Brunsuicensi, Conradus Cardinalis,
Henricus Leo, Henricus junior Leonis F. Albertus
magnus, Otho cocles, Henricus pacificus, Gulielmus
victoriosus, Ericus senior & junior, Julius Juliæ Aca-
demiæ pater, & Henricus Julius literis & armis, togâ
sagoq; nemine Principum hodie minor: In Mechelbur-
gica, Henricus Hierosolymitanus, Henricus Leo, Al-
bertus I. Henricus suspensor, Magnus II. Vlricus:
In Pomeranica, Suantiborus I. Suantipolcus II. Ca-
simirus III. Ericus I. Bugslavus X. Philippus I: In
Hassiaca, Henricus ferreus, Ludovicus mitis, Impe-
rii purpuram recusans; Hermannus Archiepiscopus
Coloniensis, Philippus belli fulmen, & Mauritius
Musarum amor: In Brandenburgica, Fridericus IV.
Joannes I. patris voluntate Electoratum fratri Fride-
rico cum ferreis dentibus cedens; & ingenti animo
benevolentiam paternam omni pompæ, honestumq; oti-
um splendido negotio præferens; Albertus à fortibus
facinoribus Achilles Germanicus, Joannes, ab elo-
quentia Cicero Germanicus, Joachimus I. & II. Jo-
annes severus, Georgius Fridericus: quid aliud sunt
illi omnes, nisi reliquorum agnatorum expressissimæ
imagines? quid aljud sunt, nisi pietatis, religionis, pro-
bitatis, sapientiæ, justitiæ, fortitudinis, bonitatis, hu-
manitatis, & omnium virtutum genuinæ effigies? In

familia Palatina--Bavara, quamcunque stirpis totâ
Europâ illustrissimæ partem contempler, statim cir-
cumfunditur memoriæ admirabilis præcelientium
Principum series. Inde enim veluti ex equo Trojano
immortalium & propè cœlestium heroum prodiêre co-
hortes. Otho major Comes Vvitelsbachius, qui vir-
tutis ergo Bavariam ab Imp. Friderico I. accepit: Lu-
dovicus I. Dux Bavarus, nulli bono Principi secun-
dus: Ludovicus II. Elector, legum, justitiæ, & Reip.
custos acerrimus: Ludovicus & Rupertus Imperato-
res, majestatis Imperii studiosissimi: Ludovicus barba-
tus, Fridericus victoriosus, Ludovicus III. Otho Hen-
ricus, Fridericus pius, Electores, & veræ sanctæq; vir-
tutis promi condi lectissimi: Vvolfgangus Bipontinus,
qui peditum quinque & equitum sex millia, à Rheni li-
mite in intima usque Aquitaniæ, semper inter longè nu-
merosiores hostium exercitus & per infesta loca ince-
dens, transmissis tot periculosis fluviis, contra omnium
Gallorum opinionem deduxit: Stephanus II. Ingolsta-
diensis, qui nullum Boium esse asseverabat, in cujus sinu
solus & inermis tutò dormitare non possit: Ludovicus
dives Landshutensis, qui patris duritiem obsequio vi-
cit: Albertus III. Monacensis, qui regno Bohemiæ de-
stinatus legatos ea de causa ad se missos liberaliter do-
natos re infectâ domum remisit: & Maximilianus con-
summatæ prudentiæ Princeps, cujus hodie inter Impe-
rii optimates existimatio & auctoritas per est magna:
omnes, omnes illi inter homines divinorum æmuli, ante

De la Noue du memorable passage du Duc de deux ponts.

mortem fato æternitatis eripuêre confeßionem. Sed quâ fronte Philippum *Palatinum illum bellicosum hîc omitto? illum, qui unà cum Nicolao, natu grandiore, Comite Salmio, Solimanni, omnium Turcicorum Imperatorum fortunatißimi, votum virtute fecit irritum. Iste enim cum tria ante mortem sibi perficienda divinitus concedi optaret: instaurationem aquæductus maximi, per viginti plus minus milliaria ex ipso Danubio copiosas aquas in urbem Constantinopolin ferentis; quem ab auctore Valentem, aut Valentianum (non Valentinianum) Historici dixerunt: duorum pontium in utroque sinu maris refectionem: & Viennæ Austriæ occupationem: prioribus duobus perfectis, tertium ei Palatina fortitudo in sempiternum nominis Othomannici dedecus turpemq́ fugam commutavit. Obsedit autem Solimannus urbem nondum propugnaculis, ut hodie, munitam* ter centum hominum millibus, *eamq́ interclusis omnibus itineribus aquâ terrâq ita circumsedit; ut ex edita S. Stephani pyramide, unde longißimè prospectus patet, humani oculi acies exercitus magnitudinem metiri nequiverit: tantâ nihilominus constantiâ & fiduciâ propugnatoribus, quorum tantùm* sedecim millia *erant, immanem illam & barbaricam molem excipientibus; ut Turci* vicies *quidem muros urbis aggresßi, sed & toties à mœnibus generosè ita rejecti fuerint, ut, frameis licet ac fustibus adhibitis, nullâ vi ad oppugnationem redintegrandam ampliùs compelli potuerint. Magnum profectò benignitatis divinæ testimonium*

Joan. Leunclav. in Pandect. histor. Turc. c. 196.

Descriptio Obsidionis Viennensis.

Joan. Leunclav. in Pandect. histor. Turc. c. 224.

monium! magnum Germanicæ virtutis in pauculis legionibus experimentum! magnum Philippi Palatini in omnes Christianos beneficium! Fac enim Viennam Deus, Deus, *omen hoc averte!) à Turcis captam: audio jam in Italia, in Gallia, in Hispania, in extremis orbis Christiani oris tumultuari.* Quid autem de Austriaca loquar familia? *Quæ oratio mentem, quæ mens gentis hoc seculo & toto orbe maximæ amplitudinem capere potest? Equidem si poëta essem, pectus mihi optarem æreum, linguas centum, & ora centum; si orator, enthymemata Demosthenis, aut Tullii opulentiam: nunc qui neuter sum, potiùs utar Papæ cujusdam, ad Imperatorem scribentis verbis; & audenter dicam, non si omnia silvarum ligna vertantur in linguas, suffectura s tamen commemorandis tot virtutum exemplis. Nam*

In familia Austriaca nullum unquam tyrannum vel legimus vel audivimus fuisse. H. Kirchnerus in Morvillerio lib. 2. cap. 1. num. 83.

> micat inter omneis
> *Austrium* sidus, velut inter igneis
> Luna minores.

Horat. carm. lib. 1. od. 12.

Audiant hoc, & exaudiant

> &nati natorum, & qui nascentur ab illis;

Virgil. 3. Aeneid.

audiat universa posteritas, & in Annales relatum discat, ac sæpißime ruminetur: nunquam in unam stirpem tot sublimia imperia, tot diademata & sceptra coiisse, atque in hanc unam: ut tellus pondere suo sit nutatura,

> ni foret Austriacæ gentis suffulta columnis.

Paganæ

Pagana antiquitas multa olim de Diis ſuis ingenioſè commenta eſt, & neſcio quos Joves, Saturnos, Martes, Neptunos, Jaſones, Hercules ſomniavit: ſed Auſtriaca domus familiares Deos ſuos longè veriori ἀποθεώσει in cœlum inferre, & colere poſſit; cum illam ſolam natura omnibus virtutibus cumulaverit, & illa ſola naturæ univerſas virtutes repræſentaverit. Quid enim ex undecim Auſtriacis Imperatoribus Romanis de Rudolfo primo ſentiendum: qui dixit, ſe in qualibet mundi parte cum electis quatuor galeatorum, & quadraginta peditum armatorum de Alemannia millibus, ſtare invictum? Quid de Imp. Alberto I. qui Adolpho Cæſare in agro Spirenſi prælio ſuperato & occiſo, cum ritè non fuiſſet electus, comitiis convocatis coronam depoſuit, & Imperii jus ordinibus reſignavit; ne de violenta uſurpatione atq; occupata tyrannide notari poſſet? Quid judicandum de Imp. Alberto II. qui cum ab Electoribus Cæſar Auguſtus appellatus, & ad ſuſcipiendum tantæ majeſtatis decus vix perſuaſus fuiſſet; altâ voce non ſine ſuſpiriis exclamavit: O prodigioſa fortuna, nec diu manſura: tria uno anno regna nobis obtrudis? Quid de Imp. Friderico IV. qui in annos LIV. ſummâ moderatione res Imperii adminiſtravit? quid item de Maximiliano I. & II. quid de Carolo V. quid de Ferdinando I. quid de Rudolfo II. Imperatoribus invictiſſimis, ſanctiſſimis, humaniſſimis: à quibus ipſa virtus & fortuna ipſa nominis ac famæ ſuæ æternitatem accepiſſe

Albert. Argentinenſis in Chronico.

Cuſpinianus in Alberto I.

Cuſpin. in Albert. II. & Stephan. Pighius in Hercule Prodicio.

cepiſſe

cepiſſe videntur? Quæ nova præconia & elogia, tot novis Diis optimis maximis digna, ingenium humanum conquiret unquam? Quid verò de ſacratiſſimo & clementiſſimo noſtro Imperatore MATTHIA? quid dicam, mei Auditores? Cum Timanthes Iphigeniam Oratorum laudibus celebratam, ſtantem ad aras, & perituram, in tabella exprimere vellet; mœſtos pinxit omnes circum, præcipuè patruum; jamq; omni triſtitiæ imagine conſumptâ, patris ipſius vultum velavit, quem dignè non poterat oſtendere: idem, Imperator Auguſte MATTHIA, in diſſimili quidem affectu, dum tuam majeſtatem venerabundus ſuſpicio, mihi contingit. Nam dum Patriæ noſtræ dulciſſimæ elogia pro modulo virium tenuiter ediſſero, & quæ in ea, quâ homines, quâ terrarum omne genus dotes, ad meritas laudes compono; tam omnem ingenii vim exhauſi, ut, cum te Patriæ Patrem non poſſim dignè oſtendere, Timanthis velum tibi injicere cogar: voto tamen animitus concepto DEUM precatus, ut te generi humano, cujus tutela & ſecuritas ſaluti tuæ commiſſa eſt, incolumem florentemq́ue præſtet. Annue, ô DEUS!

Plin. nat. hiſt. lib. 35. c. 10.

Quanti ergo nos Germani ſimus, quantum profecerimus, jam intelligis, ampliſſime Præſes; jam capitis, mei Collegæ; jam videtis, mei Auditores: ut vel incogitans, vel ineptus, vel cæcus ſit; qui hanc noſtram prærogativam non intelligat, non capiat, non videat. Quemadmodum igitur olim Plato naturæ gratias egit, quòd

R natus

natus esset homo, non bellua; masculus, non fœmina; Græcus, non barbarus; præsertim verò Socratis temporibus: ita ego Divinæ Majestati hymnos laudum & gratiarum purissimo corde decanto, & decantabo, quàmdiu hujus lucis fruar usurâ; quòd me fecerit hominem, quòd Christianum, quòd Germanum; & cumprimis quòd vitæ meæ periodum in hoc felicissimum produxerit seculum, atque ad tempora gloriosissimi Principis, IMPERATORIS MATTHIÆ AUGUSTI.

PRINCEPS

FRIDERICUS ACHILLES, &c.

Quid verò tibi videtur, mi charissime cognate,

Dn. JOACHIME ERNESTE,

Dux Slesvici-Holsatiæ?

ORATIO

ORATIO

JOACHIMI ERNESTI,

HEREDIS NORVVEGIÆ; DUCIS Sleswigæ, Hosatiæ, Stormariæ, Diethmarsiæ, Comitis Oldenburgi, & Delmenhorsti:

pro

GALLIA.

IMperator MAXIMILIANUS, *qui non tantùm à nomine, quod in sacro regenerationis fonte volentibus ita parentibus Augustis accepit proprium, verùm etiam ab incomparabili in Remp. Christianam meritorum magnitudine, cumprimis à singulari sapientiæ, & de omnibus dexterè judicandi gratia, inter omnes sui seculi Principes, meritò* primus *est; is aliquando in familiari colloquio ad domesticos & aulæ suæ proceres nobilissimum Galliarum regnum in hanc sententiam collaudâsse fertur:* Si per rerum naturam *(dicebat)* fieri posset, ut quis ex hominibus mortalis evaderet DEUS, egoq; is essem; sic ultimam voluntatem, quantum ad familiæ herciscundæ judicium, disponerem; ut ex filiis meis primogenitus esset Deus post me, & natu secundus Galliis imperaret. *Quo augustissimo elogio maximus*

Hierôme Bignon de l'excellence du Royaume de France: lib. 4.

Imperator testari volebat; potentem Gallorum Regem omnibus orbis terrarum monarchis, Principibus, & dynastis, honorum palmam facere ambiguam; sed & illius regno nullum aliud sub sole componi, nedum anteponi posse. Atq. hâc præfatione hîc utor eò libentiùs; cum, ut apud te, Friderice Achilles cognate, *& vos collegas reliquos, audientiam conciliem attentiorem; tum, ut tanti Imperatoris suffragio munitus quàm longissimè à me adulationis invidiam amoliar: si, quò me veritatis majestas non ducit, sed trahit, præ Germania, cui ut patriæ charissimæ vitam, spiritum, & omnia acceptum fero, & ubi ubi necessitas postulabit, pro illius salute omnia fundere sum paratissimus; si præ aliis etiam omnibus Europæis regionibus, uni jam Galliæ patrociner. Sed quod censeo, procul dubio censebunt mecum haud parum multi, adeòque in castra mea veluti pedanei transibunt volentes; si invictis rationum momentis, non amori aut odio, locum dare maluerint. In altum igitur laudum Galliæ, vestrâ bonâ cum veniâ, Præses, Collegæ, & Auditores, exspatiabor; & argumentis sole meridiano clarioribus evincam; Galliis propter summam planeq. prodigam soli fertilitatem; propter populi plurimorum populorum patris, & de omnibus in universum populis, heri & hodie, olim & nunc, præclarissimè meriti, excellentiam; & deniq. propter venerandam Regum supra omnes alios Reges ac dynastas majestatem; omni jure prærogativam existimationis & gloriæ principatum deberi.*

Qui

Qui Galliam aliquando oculis minimè ad livorem contortis perambulaverunt; testimonium dicent non inviti; eum esse Galliæ situm, ut non possit esse nobilior. Posita enim est veluti in meditullio Europæ: cœlo quàm maximè salubri, benigno, & temperato eam ambiente: ita ut nec ob immanem frigorum sævitiam stubas *Germanorum, nec ob insolitam æstus gravitatem Mauritanorum specus subterraneas desideret; neque etiam corrupti aëris totas morborum legiones parturientis vim reformidet. Et quod situs felicitatem perficit, illa undique libera, & ad totius generis humani commercia terrâ marique aperta est undique; ac quasi arbitra & regina in medio sedens, Principum Europæorum arma ad nutum & voluntatem suam unit, dividit, temperat: modò immoderatum petulantiùs in vicinos grassantium pruritum cohibendo, modò justitiam tenuium validè juvando; ut ut commodissimum Reipubl. Christianæ visum fuerit: ita à fronte terrens Italos, à tergo Britannos frenans; dexterâ Hispanis compedes crucesque minitans; & sinistrâ Germanorum furorem compescens: denique contra quorumvis hostium impressiones & truculenta consilia circumcirca secura; mari mediterraneo & oceano duo illius latera claudentibus; montibus quoque Pyrenæis & Alpibus alteraduo circumvallantibus; arte naturam, ubi opus est, strenuè adjuvante. Hanc situs ἐξουσίαν terræ ipsius nunquam satis prædicata bonitas etiam exuperat; quæ*

Michaël Surianus Venet. in Relat. Gal.

 tantæ

tanta est, ut nullam aliam mundi regionem sol intueatur clementius. Nam quemadmodum vas Cretico vino plenum ex omni parte, si relinatur, dulcissimum fundit liquorem: sic Francia tota, quanta quanta est, omne genus divitiis infarcta, veluti ex copiæ cornu, quaquaversum missilia luxuriantis fortunæ non jacit, sed spargit; ut hanc laudem sibi vindicare possit propriam; creditricem se esse ditionum mundi omnium, debitricem nullius. Cumq; aliâs communi naturæ lege

Voyez la Responſe de Bodin au ſieur de Maleſtroit.

non omnis ferat omnia tellus,

Claudianus.

sed quælibet singulari quâdam dote gaudeat, quæ cæteris sit denegata: soli & uni Franciæ privilegium hoc cœlitus concessum est, ut fertilis sit bonorum omnium, nec ullibi apud peregrinos tam rarum carumq; inveniatur quicquam, quod Gallis non sit domesticum & commune. Quam Franciæ prærogativam Itali in laudes suas alioquin nimiopere prodigi, in aliorum parci satis, candidè agnoscunt, & publicis scriptis luculenter contestantur, profiteri nihil erubescentes; omnia quæ in Italia quibusdam iisq; paucis in locis singulari memoriâ & admiratione digna occurrunt, ea in Gallia passim & ubivis reperiri. Laudes igitur, quas olim Strabo & Plinius Narbonensi provinciæ, & Salvianus Aquitaniæ, tribuebant; ego jure hodie adscripserim Galliæ universæ. ἡ Ναρβωνῖτις ἅπασα, (*verba sunt Strabonis*) ὥσπερ ἡ Ἰταλία, τοὺς αὐτοὺς ἐκφέρει καρπούς. Narbonensis provincia, *inquit Plinius*, agrorum

Boterus in Relat. univerſal. part. 2. lib. 1. de Gallia.

Strabo. lib. 4.

Plin. H. N. lib. 3. cap. 4.

rum cultu, virorum morumque dignatione, amplitudine opum, nulli provinciarum postferenda: breviterque, Italia veriùs, quam provincia. *Et*, nemini dubium est, *ait Salvianus*, Aquitanos ac Novem-populos medullam fere omnium Galliarum, & uber totius fœcunditatis habuisse; nec solùm fœcunditatis, sed, quæ præponi interdum fœcunditati solet, jucunditatis, voluptatis, pulchritudinis. illic omnis admodum regio aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut distincta culturis, aut consita pomis, aut amœnata lucis, aut irrigata fontibus, aut interfusa fluminibus, aut crinita messibus fuit: ut verè possessores ac domini terræ illius, non tam soli istius portionem, quàm paradisi imaginem possedisse videantur.

Salvian. lib. 7.

Inprimis autem quatuor sunt, quæ supra opinionem hominum in Gallia mirificè abundant; videlicet Frumentum, Vinum, Cannabis, & Sal: *quæ non ineleganter Boterus dixit* Galliæ magnetes. *Ut enim magnes, non tamen omnis, sed cœruleus, & præsertim Æthiopicus, cui laus summa datur, pondusq; argento rependitur, domitricem illam rerum omnium materiam, ferrum attrahit, sistit, & complexu tenet: sic isti Gallici magnetes; qui Æthiopico tantò sunt meliores, quantò Gallia est nobilior & cultior Æthiopiâ; omnem extraneorum pecuniam, omne aurum & argentum ad se trahunt, & Galliam constituunt quasi thesaurariam Orbis terrarum universi.* De frumento *quidem dubium nemini esse debet, perfectissimum id nasci*

In Relat. univerſal. part. 2. lib. 1. de Gall.

Plin. hiſtor. natur. lib. 36. cap. 16. *Aethiopici argumentum eſt, quòd magnetem quoque alium ad ſe trahit.*

Jul. Solin. Polyh. cap. 34. & ibi Joan. Camers. P. Mela lib. 3. cap. 2. & ibi Joach. Vadianus.

nasci in Galliis : quas propterea Solinus felices præpinguibus glebis, accommodas proventibus fructuariis; *& Pomponius Mela*, terram frumenti præcipuè feracem, *prædicaverunt: sine dubio multò altiore buccinâ agri excellentiam decantaturi, si hodiernam culturam priscâ illâ immane quantum ditiorem redivivis oculis jam præsentes arbitrarentur. Nec subticuit Cicero, suâ ætate ingentem frumenti vim ex Galliis inopiæ publicæ sublevandæ aliorsum transvectam fuisse: uti nec Plinius ille naturæ protonotarius; qui hoc addit amplius*, Gallicum esse nitidissimi grani, & quatuor libris plus panis reddere, quàm far aliud. *Hodie certè famelicæ Hispaniæ Gallia tanquam bona nutrix largiter succurrit, & annuis frumentationibus fastuosæ & ingratæ gentis mensam instruit opiparè; sed tanto cum fœnore*, ut Hispani directum Peruviæ dominium, & Galli utile habere videantur. Vino *verò Gallico non opus est suspensâ hedera : siquidem illud ingenti pretio comparant, & cottidie immensâ copiâ domum asportant Angli, Scoti, Belgæ, Germani, Dani, Sueci; & quicquid populorum bibacissimus continet septentrio. Cujus rei argumentum majus habeo nullum, quàm quòd unus* Lauda *mercator Cameracensis, Anno* M. D. LXXVIII. triginta tria millia modiorum *vini terrestri vecturâ in Belgium exportari curaverit, tametsi aditus arduos ac multis locis ab hostibus interclusos sibi videret. pretium in singulos modios ut minimum fuit quatuor coronatorum. Ex quo intel-*

Pro Fonteio & alibi.

Plin. hist. nat. lib. 18. cap. 7.

H. Bignon du Royaume de Fr. lib. 1.

Bodin. lib. 6. de Repub. c. 2.

intelligi potest, quantò plura navibus deducantur. Atque ut streptos *uva ubique cum sole se circumagit : ita Nectar Gallicum ad solis cursum se studiosè componens passim terras omnes dulcissimo liquore suo, veluti aureo quodam imbre, refocillat. Quin & exquisitissimam Italorum gulam jam priscis temporibus sibi fecit vectigalem; fidem huic rei facientibus Columellâ, Plinio, Plutarcho: ut propterea, quid Vopiscus & Eusebius velint, dum Imp. Probum Gallis potestatem vites serendi dedisse tradunt, viri docti nondum capiant. Hodie verò inter primæ nobilitatis vina sunt Aurelianensia, Andegavensia alba, Turnonia, Benearnensia Juranconia, Burdegalensia, Provincialia pleraq́ue, Belnensia, & quæ in Burgundiæ Comitatu nascuntur ad Arbosium, Vadam, (apud Arbosianos & Vadanos vasa vinaria sunt ingentis magnitudinis, & quæ altitudine domos propemodum æquent; fortè nihil aut parum capacitate suâ celebribus in Germania vasis*, Tubingensi, Heidelbergensi, *vel* Grüningensi, *concessura.) item ad Grimoniam arcem, Polichnium, Lothanum, Castrum Caroli, Villephanum, Gyum, Morellum. Jam* de lino, *tertio Galliæ magnete, quibusvis gemmis & lapidibus pretiosis pretiosiore, quid dicam? Quem enim non in stuporem conjiciat herbam esse, herbam tam parvulo semine prognatam, tam gracili avenâ, vix paulò altiùs ulnâ à terra sublatam, nonnullâ cum naturæ injuriâ viribus exutam, audaciáque hominum artificio passam tusamq́ue, & in mollitiem lanæ coactam; talem, in-*

Plin. nat. hist. lib. 14. cap. 3.

P. Merula Cosmogr. p. 3. lib. 3. cap. 3.

Plin. Hist. nat. lib. 19. in proœmio.

quam, herbulam esse, quæ admoveat Ægyptum Italiæ; in tantum, ut Galerius à freto Siciliæ Alexandriam septimâ die pervenerit, Babilius sextâ, ambo præfecti: æstate verò proximâ Valerius Marianus ex prætoriis Senatoribus à Puteolis nono die, lenissimo flatu? herbam esse, quæ Gadeis ad Herculis columnas septimo die Ostiam afferat, & citeriorem Hispaniam quarto, provinciam Narbonensem tertio, Africam altero: quod etiam mollissimo flatu contigit C. Flacco legato Vibii Crispi Proconsulis? herbam esse; quæ Santonum Rupellam & Floridam XVII. dierum spatio, cIↄ. c. leucas emetiendo conjungat: quod prospero successu evenit Dominico Gurgio Gallo? herbam esse, quæ ventos & procellas, Æolum & totum ipsius satellitium ad obsequium componat & mansuefaciat? herbam denique esse, quæ orbem terrarum ultrò citroque portet; quæ Orientem & Occidentem, Meridiem & Septentrionem, in quavis mundi plaga societ, & ad omnia humanitatis atque charitatis officia uniat? Ubi autem lini copiosior proventus, quam in Gallia? Ubi quæstus ex telis, velis, rudentibus, & hujusmodi instrumento nautico est amplior? Ubi mercatus uberior? Itáne & Galliæ (ait Plinius) censentur hoc reditu? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges, ultimique hominum existimati Morini, imò verò Galliæ universæ vela texunt. Imò nisi hodieque Galli vela texerent; unde Hispani equitatus suos ligneos, quos tot tantosque singulis annis

Thuan. Hist. lib. 44.

Plin. hist. nat. lib. 19. cap. 1.

annis in utrasque Indias, innocentes & simplices populos excarnificatum & spoliatum mittunt, sint instructuri, non video.

Transeo ad salem, verè omnium condimentum condimentorum: quod præter medicinæ & alios in vita humana usus excitat aviditatem invitatq; in omnibus cibis, ita ut sit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta: quod adeò necessarium est elementum, ut pecudes armentaq; & jumenta maximè solicitet ad pastum, multò largiore lacte, multoq; gratiore etiam in caseo dote. Nascitur & conficitur hic magnes in multis terrarum tractibus, nec copiâ contemnendâ: cum Africa circa Uticam conficiat acervos salis ad collium speciem; & Carræ (est Arabiæ oppidum clade Crassi nobile) muros domosq; è massis salis faciant, aquâ ferruminantes; & Hammanientes restagnantibus ibi Mauritaniæ aquis domos sale, montibus suis exciso, ceu lapide, construant: & apud Indos ex monte Oromeno lapicidinarum modo sal cædatur renascens, majori regum ex eo vectigali, quàm ex auro est atque margaritis. Atqui sal Gallicus, cujus cumulos veluti argenteos quosdam colles non modò terra suppeditat, sed & Oceanus ipse litoribus acervatim alluit, ipso Phœbo statim & feliciter coquente, quantum & à copia & à bonitate longè præstat aliis omnibus? Quantum nummorum quotannis in arcas infert regias? Nam regiones ad Arcton excurrentes, quibus, ut Catulli quidem verbis, non autem sententiâ utar,

Plin. hist. natur. lib. 31. cap. 7.

Plin. hist. natur. lib. 5. cap. 24.

Plin. hist. natur. lib. 5. cap. 5.

Catullus.

vix in tam magno corpore mica salis,

quot millies millenos modios è salsissima Gallia singulis annis domum vectant? Exploratum enim & experientiâ diuturnâ compertum est, nec Belgas, nec Britannos, nec Danos, sale Gallico vacare posse. Et cum antea Imperator Carolus V. Belgas non tantùm ab Hispanis sal accipere cogeret, verùm etiam Gallico sale uti prohiberet; civitates ac populi, qui ab Hispanis sal emerant, animadverterunt, piscarias merces, quarum uberrimus & copiosissimus est in Belgio quæstus, Hispanico sale propè extabuisse, propter acrem nimis & arrodentem salis Hispanici vim ac naturam; importunisq; rogationibus obtinuerunt, ut Gallicis salibus, qui vegetiores & suaviores sunt, uti liceret. Unde sæpissime navium peregrinarum classes ad littus Celticum appellunt salium emendorum causâ: & quia frumento, vino, oleo, cæterisque rebus ad vitam beatiùs commodiusque degendam necessariis abundat Gallia, illi negotiatores vacuas naves arenâ aut lapidibus onerant, ut emere liceat, cum rariùs permutare possint.

Bodin. de Rep. lib. 6 cap. 2. *& en la Responce au sieur de Malestroit.*

Ad tot tantasque Galliæ divitias non parum emolumenti adcrescit ex oleo, ficubus, malis aureis, cytreis, granatis, pyris, nucibus; vitri item pastillis sive glasto, oryza, cocco, croco, nardo, (quod ad Theriacam conficiundam ex Gallia peti, Galenus testatur.) libanotide sive rosmarino (cujus in Languedocia non minor copia, quàm apud nos juniperorum) aliisque herbis, & floribus: quibus omnibus non tam ad vitæ necessarios usus, quàm

H. Bignon du R. de Fr. liv. 1. P. Merul Cosmogr. p. 2. lib. 3. cap. 3.

quàm ad delicias & medicinas in certamen usque pleræque provinciæ Gallicæ luxuriant. Ita pascua lætissima, innumeri ovium, caprarum, suumque greges, infinita boum armenta; avium examina, exercitus cervorem, ferarumq; omne genus; quid utilitatis, quid jucunditatis, quid solidi gaudii non afferunt? Et quidem lanæ Gallicæ jam olim summam nobilitatem habebant. Et nonne nos hodieq; pannos Bituricenses, Parisienses, & alios Gallicos æstimamus, & ex iis elegantiora pallia caligasque conficimus? Neque etiam illaudatos Gallia generat equos; qui nullos non labores sustinent fortiter, atque in pugnis facilè ante omnes obtinent palmam: Lotharingicis tamen Neapolitanorum & Turcicorum gloriam proximè æquantibus. Sed præcipuè Celticas equas olim laudibus & pretio efferebant Romani: sicuti & iidem ex Galliis canes venaticos, tanquam aliis generosiores petebant; speciatim canes Gallicos appellando. Atenim dum canem Gallicum nomino, an istius amphitheatrum, silvas & lucos, non simul nominem? Refert Strabo, nullas in Gallia esse terras otiosas & inutiles; nisi ubi lacubus & sylvis impeditur: sed si hodie Strabo Galliam perlustraret, omnino eam undiquaque fertilem, utilem, & beatam, sine omni exceptione & laudum temperamento, diceret; nec ulla loca deserta, nulla inculta, nulla impedita & ad usus hominum inepta, quantumvis oculatissimâ pervestigatione jam reperiret. Stagna enim, quæ adhuc supersunt, reditus præbent opulentissimos; & sylvæ luciq; reliquæ

Pet. Quinqueranus de laud. Provinc. inter alia ita: *Quid totam Provinciam dictis commovere opus: cum Insula Arelatensis agri plus quatuor millibus equarum alat; bovini verò pecoris millibus item non minus sexdecim? quam copiam ego sat scio alibi totis provinciis, iisq; cultissimis desiderari.* Addesis etiam Phil. Camerar. meditat. hist. Centur. 2. cap. 99.

telluri emolumento pares, nisi & superiores sunt. Nam præter venationum delectamenta concessa Equestri Ordini sine agricolarum injuria, & præter umbrarum suavitatem, isthinc populus focum culinamq́ armat, isthinc belli machinas instruit, isthinc utensilia parat, isthinc mari sulcando & fluminibus domandis, naves, rates, pontes extruit; isthinc casas, horrea, domos, palatia ædificat. Nec omiserim taxum, *quæ olim Galliis fuit copiosissima, venenatam arborem; sed innoxiam, si in ipsam clavus æreus adigatur. Eam Dioscorides Narbone tam præsentis esse veneni tradit, ut qui obdormiant sub ea, cibumve capiant, moriantur. Vasa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum est. Unde sunt, qui &* taxica *hinc appellata dicant venena, quæ nunc* toxica *dicimus.*

Plin. hist. nat. lib.16.c.10. P. Merula Cosmogr.p.2.lib.3. cap.3.

Atq hactenus, Auditores, faciem & purpuram Helenæ Gallicæ extremis tantùm lineis adumbravi: sed quia ad gloriam ejus pertinet, ventrem quoq illius, non tamen ex edicto prætoris, nec ex Divorum fratrum rescripto, parumper inspicere fas sit. Metalla *innuo, quibus non minùs prægnans est Gallia, quàm regiones aliæ: & quidem ferro maximè, optimo pessimoq́ vitæ instrumento. Siquidem hoc tellurem scindimus, ferimus ambusta, ponimus pomaria, vites squalore deciso annis omnibus cogimus rejuvenescere: hoc figuramus tecta, cædimus saxa, innumerosque ad alios usus ferro utimur; ita ut incolæ insulæ* de los ladrones, *quamvis omni metallo*

ff. de vent. inspic.

Plin. hist. natur. lib.34. cap. 14.

tallo destituantur, à navigiis prætereuntibus, non aurum, non argentum, sed tantùm ferrum altâ voce efflagitent; non nescii, ferrum inter metalla omnia utilitate primum esse. Sed & eodem utimur ad bella, cædes, latrocinia, non cominus solùm, sed missili volucriq́; nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc verò pennato; quam sceleratissimam humani ingenii fraudem arbitror: siquidem, ut eius mors perveniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennasq́ ferro dedimus. quam ob rem culpa nobis, non naturæ fiat accepta. Videtur autem natura propterea Galliam ditioribus ferri venis infersisse, ut fortissima & mascula Gallorum natio ex hoc inexhausto armamentario invictas suas legiones perpetuò armare, & fortunâ virtuti famulante, omnibus totius orbis partibus catenas & compedes innectere posset. Gladii sanè Gallici semper famam, & laudem, & pretium habuerunt. De singulis verò metallorum speciebus tædiosum sit aures illustris hujus consessus fatigare longiùs: satis sit, Galliam jam sub Augusti imperio cum aliis populis, & nominatim cum Hispanis, pro gloria metallaria, singulis terræ suæ patriæ divitias extollentibus, contendisse. Et quamvis argento eam carere scripserit Diodorus: è Pyrenæis tamen montibus, cum silva casu accensa conflagrâsset, liquatum argentum hîc, ut & in Hispaniis profluxisse narrat Athenæus. Nemo verò etiam tam vanâ opinione imbui se patiatur, hodie in Galliis quasi effœtâ tellure, omnes auri argentiq́ venas exaruisse; cum cottidie novæ se prodant, quæ

Jul. Pollux Onomast. lib. 1.c.10.

Athenæus lib.6.

Voyez l'Apologie de René Herpin pour la Republique de J. Bodin. *ou Dominique Bertin asseuroit, s'il eust eu les moyens, qu'on tireroit plus d'or & d'argent des Pirenes, qu'il n'en vient du Perou.*

quæ ad indaginem diligentiorem avaritiæ operas sollicitant & provocant: & quidem Dominicus Bertinus existimabat, ex Pyrenæis montibus, si quis scrutetur, plus auri argentiq; effodi posse, quàm colligatur ex venis Peruviæ. Sed Gallorum virtus, cœlo proxima, cum inferis parum habet commercii. Cum enim illorum terra summâ sui parte tribuat bona omnia, quæ sive necessitatem, sive delicias considerem, omnibus humanæ vitæ desideriis satisfacere, & ad nova etiam delicatissimos Apicios stimulare possint: cur in tam sanctæ & benignissimæ matris ventrem sæviant? cur viscera ejus cruentent? cur tot hominum exercitus sepeliant vivos, & in sede manium opes quærant, quas longè sanctiores & innocentiores possident in horreis? Utinam sic viveremus ubique! Quàm enim beata, & omni pretio major esset vita; si nihil aliud, quàm supra terras, & quod secum est, concupisceret? Scilicet

Ovidius.

itum est in viscera terræ,
quasque absconderat, Stygiisque admoverat umbris,
effodiuntur opes, irritamenta malorum.

Hoc verò etiam attingendum est. Cum Galli ædificia certatim extruerent: ea ut robusta, ac splendida, & in longam temporum senectutem durarent; natura illic ex terræ gremio omnis generis lapides ad structuram idoneos, quosdam ipsâ duritie immortales, alios autem, quamvis dentatâ serrâ secentur, tamen contra tempestatum insultus fortes, & contra vetustatem fideles, quin

H. Bignon du R. de Fr. lib. 1.

quin & ingentem pulcherrimorum marmorum, & versicoloribus maculis eximiè distinctorum, quibus mirificè fœcundi sunt montes Pyrenæi, apparatum affatim suggessit: ut & inter plurima Galliæ miracula antiquitas observavit, lapides ibi renasci, & lapicidinarum hulcera sponte compleri iterum.

J. Bodin. in naturæ theatro lib. 2. Ulp. in l. fructus. 7. §. si vir. 13. ff. soluto matrim.

Reliquas autem Galliæ dotes aquarias cur superioribus brevi sermonis filo attexere cunctêr? Ac licet saluberrimæ passim aquæ cunctas provincias, intra supraq; terram, venis, ut siphonibus, discurrentibus, ad miraculum usq; humectent, irrigent, foveant; adeòque quibusdam in locis, potissimum in Benearnia, (cui regioni cum in montibus, tum in planitie, mirandus est genius & stupenda indoles: & vix oppidum ibi, vix pagus, cui non aliquid singulare) medicinas faciant, nec Morboniæ in Gallia locum esse facilè patiantur: non minori tamen gratitudine pensandum beneficium est illud, quòd innumeras piscium species, & saporis exquisitissimi, naturâ novas semper pariente, emittunt; & tantâ vi, ut multoties capturam ea impediat, & piscatoribus speratum, retibus molem ponderis non tolerantibus, eripiat fructum. Et ut in piscium & aquarum miraculis paulùm hæreamus: in Arari flumine, ut habet ex Callisthene Stobæus, nascitur magnus quidam piscis, Clupea nominatus ab incolis; qui crescente lunâ albus est; decrescente eâdem, nigrescit; & corpore nimium aucto à propriis spinis interimitur. in hujus piscis capite lapis perhibetur reperiri, similis grani salis,

P. Merula. Cosmogr. p. 2. lib. 3. cap. 45.

P. Merula Cosmogr. p. 2. lib. 3. cap. 3.

lis, qui optimè facit ad quartanas, sinistro lateri corporis alligatus decrescente lunâ. Sic inter Burgundiæ Nozerethum & Ripariam locus est in Bonvalle, lupis, percis, & aliis piscibus abundans; qui septimo quoq; anno in aliquot hebdomadas suffugiens & delitescens iterum emergit. Et alius lacus in eadem Burgundia, cui à Voraginibus nomen; in cujus superficie coit limus in eam duritiem, ut terra continens videatur: super quo tamen equites currusq; securè non ambulent, sed soli pedites. is cœlo pluvioso & nebuloso non emergit, nisi serenitatis sit index. tunc enim per foramina brevi tempore se se effundit, & totam Columbanam planitiem rigat. Nec in exiguo censu ponendus est ille aquarum Galliæ fructus: quòd probatissimum, id est, quàm maximè rubens, & quàm ramosissimum generent corallium: cujus baccarum autoritas non minùs Indorum viris quoque pretiosa fuit, quàm olim fœminis Romanis uniones Indici. gignitur id quidem & in Rubro mari, sed nigrius; item in Persico, vocaturque Iace; sed laudatissimum in Gallico sinu circa Stœchadas insulas. Quo autem in numero nisi primo & supremo illud collocandum est, quòd totum regnum plurimis iisq; præstantissimis & gratiosissimis fluminibus perluitur; quæ loca mediterranea non minùs quàm maritima commerciis aptant; sicque in singulis provinciis omnium divitias & totum Mercurii imperium ubique monstrant? Catharina Medicéa, Gallorum Regina, dicere solebat, Galliam à pluribus

Merula ibid. c. 47.

Plin. hist. nat. lib. 32. cap. 2.

H. Bignon. du R. de Fr.

Boter. in Relat. universal. part. 2. lib. 1.

ribus

ribus navigiorum patientibus fluviis interlui; quàm reliquas Europæ regiones omnes. Quod ut sit oratoriè dictum, & hyperbolen sapiat; ea tamen Boteri Itali judicio à veritate quàm proximè abest. Et quanquam inter tot flumina nullum est, quod singulari quodam naturæ privilegio non gaudeat; quibusdam etiam aurifodinarum æmulis, in ramentis absolutissimum aurum, scilicet cursu ipso tritúque perpolitum, vehentibus; ut propterea Galli Hispanis Tagum suum, Padum Italis, Hebrum Thracibus, Asiaticis Pactolum, & Indis Gangem invideant haudquaquam: inter omnia tamen Sequanæ præcipua nobilitas; cujus ea est aquarum amœnitas & munificentia, ut oculos & palatum pelliciat; ea innocentia & riparum obfirmatio, ut accolas populos securè in utramq; aurem dormire jubeat; lectum non facilè evagetur, minimeq; omnium orbis fluviorum interdictum Prætoris de ripa munienda exerceat; ea cursus mansuetudo, ut omnibus vicinis familiaritatis usumfructum sinuosis suis flexibus & mæandris, ob quos sæpe creditur reverti, (nam Lutetiâ Possiacum, quæ itinere terrestri inter se leucis VI. distant, navigantibus plus XXVI. numerantur) cupiat exhibere; ea denique in navigationibus commoditas, ut nesciam, an in aliis amnibus sit par, nedum major.

Julianus Imp. in Misopog.

Thuan. hist. lib. 42.

Hæc igitur est Gallia; hæc terrarum nobilissima, & verè felicitatis humanæ epitome; hæc omnium deliciarum

ciarum & elegantiarum paradisus; hæc est, quam Manilius divitem, *quam Dion* divitiis florentem, *quam Josephus* beatitudinis fontem, omnes terrarum tractus opibus & bonis irrigantem, *quam Cicero* omni copiarum genere abundantem, *quam Procopius* Hispaniâ, *& Bignonius* omnibus Imperii Romani provinciis potentiorem, *dixerunt. Hæc ipsa est, cujus opibus & viribus Julius Cæsar incredibiles æris alieni sarcinas excussit, omnes amicos & familiares suos egenos locupletavit, plerosque Romæ proceres & primores in sententiam suam pertraxit; immensa congiaria populo, & militibus donativa dedit; palatium magnificentissimum, cujus area constitit* HS. millies, *quæ sunt* viciesquinquies centena millia Philippæorum, *extruxit: breviter; quâ Imperium Romanum universum in potestatem redegit. Unicum tanquam* ἐπίμετρον *consummatissimæ Galliarum bonitatis addo hoc: terram Gallicam aut paucis, aut nullis affligi incommoditatibus. O ineffabilem naturæ indulgentiam! Quæ enim alia in mundo provincia, quæ plaga, quis agellus est; cuius felicitatem nulla flagellet calamitas, vis major nulla conturbet, nulli etiam novercantis fortunæ præmiatores contaminent. Ægyptus flumen Nilum habet potu fœtiferum, & coloni vice furgentem, qui auctu magno per omnem planitiem exspatiatus satietatem, hilaritatem, securitatem, & delicias affert: sed idem Nilus habet Crocodilum, quadrupes malum, & terrâ pariter ac flumine infestum. Cyrenaica*

Sueton. in Julio cap. 22. 26. 54. Plutarch. in Julio. H. Bignon du R. de Fr lib. 1. Lipf. de Magn. Rom. lib. 3. cap. 7.

Plin. hist. nat. lib. 7. cap. 3. lib. 18. cap. 18. lib. 5. cap. 9. lib. 8. cap. 25.

naica rosas fert odoratissimas, atque unguentum pulcherrimum: sed eadem quoque generat Basiliscum, frutices necantem, non contactos modò, verùm & afflatos, exurentem herbas, saxa rumpentem, internecivum humani generis; omnibus, qui oculos ejus vidêre, confestim expirantibus. Sic Arabia ab odoribus, quos spirat & in totum spargit orbem, felicis *cognomentum adepta est: sed eadem noxiis serpentibus colore mentientibus terram, & pestilentibus morbis ex gravitate aëris contractis, ita impetitur, ut* infelicis *cognomentum non malè gerere possit. Sic China apud omnes audit fertilissima, amœnissima, & Orientis horreum: sed eam mille pericula, miseriæ mille circumstant & obruunt sine indiciis; modò igne cœlitus immisso totos pagos, oppida, urbes, & provincias totas diglutiente; modò inundationibus & diluviis obvia quæque prosternentibus; modò terrâ horrendo cum fragore intremiscente, & diductis faucibus homines, pecora, & seipsam sorbente ac devorante. Sic etiam aliorum regnorum & imperiorum prosperitatem, semper aliqua comitatur clades & injuria. Una verò Gallia, & unica Gallia, quietè & securè suis opibus fruitur: una serenantis fortunæ domicilium & regiam obtinet: una semper sine omni periculo uberrimam omnium deliciarum colligit messem. Hinc Crocodilum non novit, basiliscum non videt, serpentum morsus non sentit; leonum, tigridum, ursorum, & reliquorum vel nomine solùm terrentium animalium laniatus non dolet;*

Plin. lib. 21. cap. 4. & libr. 8. cap. 21.

H. Bignon du R. de Fr. lib. 1.

Plin. lib. 2. cap. 80.

let; aëris pestilentiam, ignium cœlestium ingluviem, excidia aquarum non timet; & denique terræ murmura, mugitus, rupturas, & cætera prodigia non audit. Qui itaque hæc omnia, huc usque pro Galliis proposita, vacuis percepit auribus; is, nisi me omnes sensus decipiunt, si anteà non credidit, in posterum mihi accredet, & assensu suo stabiliet, que la France est le petit oeil & la perle du monde.

h. e. *Galliam mundi ocellum & gemmam esse.*

Venio ad secundum Orationis meæ caput, & Gallos Galliâ suâ dignissimos laudatum eo: quorum sive multitudinem, sive virtutes ad Lydium rationis lapidem vocem, undique ad miracula animus & lingua fatiscunt. Salomonis Regis oraculum veneror, ut sapientiæ genimen: In multitudine, *inquit,* populi dignitas Regis, & in paucitate plebis ignominia Principis. *Quæ etiam causa fuit, ut* DEUS *Abrahamum exaltaturus, promiserit ei, fore, ut posteritas illius in tantum excresceret populum, cujus numerus non magis, quàm stellarum cœli, aut arenæ maris, iniri possit. Et divi Hadriani rescriptum ignobile non est; apud quem favorabilem causam liberorum Albini filiorum numerus fecit; cum ampliari imperium hominum adjectione potiùs, quàm pecuniarum copiâ mallet. Sed quis Galliæ est angulus, quæ loca ibi in ulla ostendi possunt parte, quæ non frequentia hominum obumbret, quæ non gentium hinc inde commeantium & discurrentium exercitus occupet? Nulla ibi solitudo, nihil vacuum, & desertum nihil.*

Proverb. 14.

Gen. 12. 13. 15. &c.

l. cum ratio. 7. §. si plures 3. ff. de bon. damn.

Omnia

Omnia itinera & viæ omnes ædificiis, domibus, arcibus, pagis, oppidis, urbibus sunt repletæ: vixq; transeunti aliquod ex oculis elabitur, & alia decem circumspicienti comparent: ut tota Gallia tantùm una urbs quædam in regiones & vias distincta esse videatur. Et quemadmodum in formicarum receptaculis & domiciliis nihil est inane, sed omnia solertissimo animalculo in cumulos sine numero perpetuò circumrepente sunt plenissima: ita Gallia tota hominibus infarcta, & ubique populus est. Rex Agrippa cum Judæos contra Romanos arma & rebellionem parturientes in officio & obsequio continere cuperet; quæsivit ab illis, an opulentiâ Gallos, fortitudine Germanos, Græcos firmâ inter se concordiâ animorumque contesseratione antecellerent, qui omnes tamen Imperii Romani jugum subiissent: &, ut impotentiam illorum, potentiâ, quam isti habebant, & tamen Romanis impares erant, constringeret, atque ad sanitatem reduceret, sic de Gallia loquitur; eam supra fidem beatam & omnium divitiarum feracem, trecentis & quinque populis, atque supra mille ducentis amplius oppidis insessam esse. *Sed hodie quàm nihil decrementi passa est Gallia? Numerat civitates infulâ* (a) *Episcopali illustres CII. & Metropolitanas XIV. ultra has, urbium oppidorumque totas numerat chiliades: & qui curatiùs calculum sub Henrico II. Rege subduxêre, numerant parœciarum XXIV. CIↃ. IↃCCC. XXVII. non venientibus*

Joseph. de bell. Judaico lib. 2. cap. 16.

(a) Jos. Scaliger in Notitia Galliæ. *Sunt in Gallia CIV. Episcopi, XII. Archiepiscopi, DXLVIII. Abbates, Curionum XXVII. millia et CCCC. si modò singulis urbibus & pagis singuli Curiones tribuantur: extra minores Archimandritas, & cœnobia tenuium Monachorum vicatim mendicantium: ait* Bodin. de Rep. lib. 5. cap. 2. vide & Aub. Miræum in Not. Episcop. lib. 4. cap. 14.

in

in numerum Burgundionibus & Pictonibus. Et ô quantum, quantum hominum sub tot tectorum myriadibus degit? Quantum capit Narbo Martius, specula *olim* & propugnaculum populi Romani?

Cicero pro Fonteio.

Salve Narbo potens salubritate,
urbe & rure simul bonus videri,
muris, civibus, ambitu, tabernis,
portis, porticibus, foro, theatro,
delubris, capitoliis, monetis,
thermis, arcubus, horreis, macellis,
pratis, fontibus, insulis, salinis,
stagnis, flumine, merce, ponte, ponto:
unus qui venerere jure divos,
Lenæum, Cererem, Palem, Minervam,
spicis, palmite, pascuis, trapetis:
solis fise viris, nec expetito
naturæ auxilio, procul relictis,
promens montibus altius cacumen.
Non te fossa patens, nec hispidarum
objectu sudium coronat agger. &c.
Quid? quòd Cæsaribus ferax creandis,
felix prole, virum simul dedisti,
natos cum genitore Principantes?

Sidon. Apollinaris Carm. 23. ad Consentium.

Et quantum capit Nemausus, urbs toto orbe Romano, si Romam unam excipiamus, antiquitatis venerandæ monumentis, amphitheatro, palatio, delubro Vestæ extra urbem, & admirandæ passim pulchritudinis ruderibus ac fragmentis, quæ cum recentibus regum

Thuan. hist. lib. 46.

gum ædificiis integris etiam hodie certant; fonte etiam cognomine veterum testimoniis famoso, spectatissima? Quantum capit Mons Pessulanus? quâ urbe nihil amænius, cujus civibus nihil humanius, aëre nihil salubrius, territorio nihil fertilius, & nullum fere, quod Simplicium, ut loquuntur, herbarum majorem exhibeat proventum: quæ res maximè Medicorum ordini hunc locum, in quo studiis suis ponerent sedem, commendavit; institutâ Academiâ eo fere tempore, quo Saracenis Hispaniâ pulsis Medicæ artes inde cum discipulis Arabum, Avicennæ, Averrois, & aliorum huc feliciter concesserunt. Quantum capit urbs Constantina, sive Gallula Roma, Arelas? de qua ita Imp. Fl. Constantinus: Tanta est loci oportunitas, tanta est copia commerciorum, tanta illic frequentia commeantium, ut quicquid usquam nascitur, illic commodiùs distrahatur. Neque enim ulla provincia fructus sui facultate lætatur, ut non nisi hæc propria Arelatensis soli credatur esse fœcunditas. Quicquid enim dives Oriens, quicquid odoratus Arabs, quicquid delicatus Assyrius, quod Africa fertilis, quod speciosa Hispania, quod fœcunda Gallia potest habere præclarum, ita illic exhibetur affatim, quasi sibi nascantur omnia, quæ ubique constat esse magnifica. Iam verò de cursu Rhodani & Turoni recursu, necesse est, ut vicinum faciant & pœnè conterminum, vel quod iste præterfluit, vel ille quod circuit. Cum ergo huic serviat civitati, quicquid habet terra præcipuum; ad hanc

P. Merula Cosmogr. p. 2. lib. 3. cap. 37.

Joseph Scaliger in lectionibus Auson. Jo. Isac. Pontanus in Itinerario Gall. Narbon. Fr. Juret. ad Symmach. lib. 9. epist. 16. ubi hanc Constitutionem adscribit Honorio & Theodosio.

hanc vel navi, vel vehiculo, terrâ, mari, flumine deferatur, quicquid singulis nascitur; quomodo sibi non multum Galliæ nostræ præstitum credant; cum in eâdem civitate præcipiamus esse conventum, in qua divino quodam munere commoditatum & commerciorum opportunitas tanta præstatur? *Et quantum capiunt Durocortorum Remorum, Avaricum Biturigum, Cæsarodunum Turonum, Lugdunum Segusianorum, Genabum Aurelianorum, Samarobrina Ambianorum, Augustobona Tricaßium, Augustoritum Pictonum? Quantum Tolosa, Rotomagus Venellocaßium, Condivicinum Nannetum, Avenio Cavarum? Et quantum capit caput omnium Lutetia Parisiorum?* Parigi città, *ait Boterus*, che di popolo & di abbondanza d'ogni cosa avanza di gran lunga tutte l'altre di Christianità: *hoc est*: Lutetia & populi frequentiâ, & copiâ omnium rerum, longissimo intervallo superat orbis Christiani civitates quascunque: *ut lepidi sint Thuringi, qui cum Tityro Virgiliano totum mundum aliquot dierum itinere concludunt, & præ Erfordia sua omnes civitates despiciunt, Erfordiamque non urbem, sed justam aliquam provinciam & regionem crepant. Multò plus salis miscuit* Franciscus I. *Galliarum Rex, cum is Imperatori Carolo V. apud se divertenti, & interroganti*, Ecquæ urbium in Gallia esset primaria? Rotomagum *responderet: replicanti verò Imperatori*, Ecquid de Lutetia futurum sit? Eam non urbibus, sed propter amplitudinem,

lib. I. delle cause della grandezza delle città.

Pierre Matthieu in Hist. Henrici 4. G. R. lib. 6. ad fin.

De Lutetiæ divitiis ita scri-

nem, & populi rerumque omnium ingentem vim, provinciis accensendam esse *diceret. Bonis etiam authoribus habeo, Christophorum Ducem Vvürtembergicum, tuum*, cognate Princeps, Friderice Achilles, *agnatum, Principem prudentißimum, solitum affirmare*; Lutetiæ non minus hominum esse, quàm in agro Vvürtembergico universo. *Quis facilè hæc credat, qui Lutetiam non vidit? Et quis non credat, qui Lutetiam vidit; & qui simul expendit, intra hos XL. annos, & quod excedit à morte Christophori, Vvürtembergiam civium numero incredibile incrementum accepisse? Exoriatur aliquis novus generis humani pædagogus, aliquis novus Lipsius, qui* Admiranda Galliæ *bono publico donet; & istud majusculis literis consignet*; Unam Galliæ Lutetiam tantam populi multitudinem comprendere, quantam Vvürtembergiæ continet Ducatus penè totus; cui tamen multæ urbium decuriæ & pagorum centuriæ insunt. *Tantoque populo Lutetiano omnis rerum abundantia ita præsens est; ut Vigenerius existimaverit, si à se cœna δωδεκάθεος Lucullo, Pompejo, Ciceroni, & aliis συγχρόνοις heroibus Romanis instruenda esset, se Lutetiæ, & quidem unico tantùm die præmonitum, & duntaxat trium hominum, popinarii, dulciarii, obsonatorii, operâ adjutum, nec totis mille ducentis coronatis in eam rem insumptis, eo illos splendore & lautitiâ excepturum: ut sint ingenuè fassuri, se per omnem vitam* nullibi

ptum reliquit Bodinus in Responso ad Malestretum: *Or si nous venons à nostre âge, nous trouverons qu'en six mois le Roy à trouvé en Paris, sans aller plus loing, plus de trois millions quatre cents mille livres, hors les deniers des offices, qui furent aussi trouvez en Paris; outre les deniers des aides & du domaine.*

Pet. Matth. in hist. Henric. 4. G. R. lib. 5. narr. 6.

nullibi meliùs cœnavisse. Huic verò ingenti & maximæ Parisiorum civitati cum alii reges multi studuerunt, tum maximè Henricus IV. contulit, quicquid ad auctoritatem, nitorem, & amplitudinem illius poterat conducere; sæpe cum votis luctans, in tot annos vitæ prolongationem exoptando, quibus & Luparam arcem ædificare, & suburbia Parisiensia muris cingere, atque ita de domo & urbe omnium totius orbis, illa elegantissima, ista maxima, gloriari posset. Propterea etiam illud mundi & omnium divitiarum compendium ullis novis oneribus gravari nequaquam permittere volebat optimus Rex: atq; mercatorum præfectum urbisque decuriones, qui facultatem indicendi pecuniolas in fontium tubulos, ut epulares sumptus in XL. Helvetiorum Legatorum gratiam faciendos sustinerent faciliùs, petierant, ingeniosè repellebat; Aliâ, inquiens, inventione opus est: solius est Iesu Christi, aquam in vinum commutare.

Petr. Matth. in hist. mortis Henrici 4. G. R.

Verùm, ut cœlum inter omnia naturæ corpora pulcherrimum, idemque stellarum populis augustissimum est, & istarum virtutes planè supernates atque cœlestes, & Divinis proximæ sunt: ita quoque Gallia omnium terrarum florentissima & populosissima; & Gallorum virtutes omninò sunt Gallicæ, hoc est, heroicæ. Neque enim effœminat animos regionis amœnitas nimia, aut ad corrumpendum illorum vigorem cœli indulgentia operatur aliquid: imò virtutis est cum summa rerum copia tale certamen; ut illa in imperio,

perio, hæc in obsequio gloriæ summam quærat; nec malè quis, Gallum virtutem heroicè animatam dicere possit. Et quemadmodum virtus tantùm in libero habitat animo: ita idem libertatis, quod Gallorum est, domicilium; servitute undique pulsâ. Ideoque servi peregrini, ut primùm Galliæ fines penetraverint, eodem momento liberi fiunt. Id quod vetere SCto Parisiorum decretum est adversus Legatum quendam Hispanum, qui servum in Galliam deduxerat. Uti & hominum memoriâ factum: cum mercator peregrinus servum in Hispania coëmptum Tolosam secum duxisset: hospesque re intellectâ servo persuasisset, ut ad libertatem proclamaret. Rogatione enim ad octoviros perlatâ, & mercatore accito, advocatus fisci ex Archivis deprompsit antiqua privilegia, quibus servos, simul ac Tolosam ingressi fuissent, liberos fieri constitutum erat. Propterea mercator, qui quidem exceptiones suas proponebat, metuebat tamen, ne & servo obsequentissimo, & pretio carere cogeretur, ei libertatem dedit, pactus operas serviles, quamdiu ipse dominus viveret. Consimiliter in obsidione Metensi servus fugitivus hero relicto, & abducto magni pretii equo Hispano, in urbem transierat: quem cum Lud. Avila equitatus Cæsarei præfectus, tubicine cum literis ad Franciscum Guisium summæ rei in urbe præfectum misso, reposceret; Guisius quidem equum jam divenditum conquiri, & pretio persoluto redemptum ad Avilam remitti curavit; quod ad servum, respondit, jam in interiora

Bodin. de Rep. lib. 1. cap. 3.

Anno Christi 1552.

Thuan. hist. lib. 11.

teriora regni penetrasse: cæterùm terræ Franciæ id juris esse, ut quicunque servilis conditionis pedem in ea posuerint, mox libertatem recuperent: quod jus adeò honorificum & Christianæ genti summopere conveniens cum violare neque debeat, neque verò velit, ea in parte desiderio ejus satisfacere se non posse.

Estienne Pasquier de Recherches de la France, liv. 1. chap. 3. Marc. Velser. Rer. Boicar. lib. 1. Fr. Hotoman. in Franco-Gall. cap. 3. Strabo. & Supplem. in Curt. lib. 2.

Hanc autem libertatem Galli cum militari gloria felicissimè sociaverunt: de qua quid attinet dicere? cum illi ab omni ætate bellicæ laudis famâ claruerint ita, ut qui illustrissimi; pugnaverint, ut qui fortissimi; vicerint, ut qui fortunatissimi. Legimus quidem Alexandrum Magnum ex Gallis aliquando quæsivisse, Quidnám in humanis rebus præ cæteris extimescerent, *ratum nominis sui magnitudinem ante omnia ipsis formidolosam fore: illi hoc se inprimis timere respondebant,* Ne fortè in se se cœlum rueret. *Legimus & Celtas, sive priscos illos Gallos,* ἀνθρώπων φιλοκινδυνοτάτους, *adeò duxisse ignominiosum fugere, ut è collabentibus ædificiis sæpe, cum possent, non effugerint, ne ardentibus quidem, ita ut incendio perierint: multi etiam inundantem Oceanum sustinuerint; quidam in ejus fluctus armati se conjecerint, quorum impetus excipiebant protensis gladiis & hastis, perinde ac si terrere vel vulnerare possent. At hodie Galli, qui veris virtutum nominibus Thrasonicos titulos & ampullas vitiorum annumerare non solent, hæc talia potiùs stoliditati, amentiæ, & summæ temeritati tribuerint: justissimè tamen invidendis gentis suæ laudibus conjunxerint istud in*

Aelian. lib. 12. c. 23.

Salluft. in fine belli Jugurth.

in historia Romana pervulgatum, Romanos cum cæteris gentibus de gloria, cum Gallis pro salute certavisse: *atque ut* facundiâ Græcos, *sic* gloriâ belli Gallos ante Romanos fuisse.

Salluft. in conjur. Catil.

Equidem cum apud Romanos certa ætas faciendis stipendiis præfinita esset, quâ exactâ missionem impetrare possent: bello tamen Gallico nemo civis Romanus sibi ullâ excusatione utendum putabat; *& ne sexagenarii quidem, nec ipsi etiam sacerdotes militiâ solvebantur. Adeòque Gallia Romanis erat terribilis, ut post mortem Dictatoris Cæsaris in Senatu fuerit propositum; illam, licet in provinciam jam redactam, iterum juri suo & libertati restituendam esse. Quin etiam in Græciam & Asiam virtus Gallorum pervasit, tantâ nominis reverentiâ; ut* non solùm Reges, non lacessiti quoque, ultrò pacem ingenti pecuniâ mercarentur, verùm etiam sine mercenario Gallorum exercitu nulla bella gererent, & pulsi regno ad nullos alios quàm ad Gallos confugerent; sicque aliter majestatem suam tutam, neque amissam recuperare se posse sine Gallica virtute arbitrarentur. *Galli illi, Galli sunt illi, qui Poëtæ verbis*

Lips. de milit. Rom. lib. 5. dialogo 19.

Cicero pro Fonteio.

Joan. Rosinus Antiquit. Roman. lib 8. part. 2. cap. 1. Appian. lib. 3. bell. civil.

Justin. lib. 24.

Justin. lib. 25.

————————————per omnem
invecti Europam, quasi grando Aquilone vel Austro
importata, gravi passim sonuêre tumultu.
Scit Romanus adhuc, & quam Tarpeja videtis
Arx attollentem caput illo in monte superbum

Pannones,

Pannones, Aemathii norunt, scit Delphica rupes.
Intravêre Asiæ fines: propè litora Ponti
in gentem crevêre novam, quæ tenditur usque
ad juga Pamphilûm, Garamantica sidera contra,
inter Cappadoces posita, & Bythinica regna.

Fidem etiam faciunt rerum gestarum magnitudini sparsæ tot ubique terrarum Gallici nominis coloniæ. Nam & major & melior Italiæ pars de Cisalpinæ Galliæ nomine appellatur. Et si ambitiosa & fabulosa Romanorum ad res Iliacas origines suas referentium commenta rejiciamus; quis dubitat, quin Veneti non ab Henetis Paphlagonibus, sed à Venetis Armoricanis (quicquid contra Cæsar, quicquid Polybius de Venetis sermone à Gallis diverso utentibus scribant) originem ducant? Quorsum illa Senonum, Bojorum, Cenomanorum, atque adeò Insubrum nomina in Italia spectant, nisi ut intelligamus, Gallos olim hæc loca tenuisse, & ad tradendam posteris originis suæ memoriam de suo nomine appellâsse? Et aspicite, auditores, nostram Germaniam. Nónne fuit tempus, cum Germanos Galli virtute superarent, *ultrò bella inferrent, ac popter hominum multitudinem agriq; inopiam trans Rhenum colonias mitterent? Nónne fertilissima Germaniæ loca circum Herciniam silvam* Tectosages occupârunt; gente ad hoc tempus iis sedibus se continente, summamque (*Cæsare teste*) justitiæ & bellicæ laudis opinionem habente? *Nónne & illi populi sunt Galli, qui inopiâ audaces, occupato inter Rhenum*

Thuan. histor. lib. 1.

Polyb. histor. lib. 2.

Cæsar de bell. Gall. lib. 6.

Würtembergici.

Tacit. de morib. Germ. P. Cluver. Germ. Ant. lib. 3. c. 4.

Danubiumq; dubiæ possessionis solo, decumates agros exercebant olim, postea Alemanni & Alamanni *dicti? Nónne & Boji in Vindelicia, qui hodie Bajoari sunt, ad Bojos Gallos primordia referunt? Nónne etiam Britanni Gallorum sunt propago? Nónne Celtiberi, Eburovices, Helvii, Braccati in Hispania; atque in Lusitania Celtici; nónne Galatæ seu Gallo-Græci in Asia; ex quibus Trocmi oram Hellesponti, Tolistobogi Æolida atque Joniam, Tectosages mediterranea Asiæ loca sortiti sunt; nónne insigne sunt monumentum fortitudinis Gallicæ? Et si verò tandem etiam à Romanis bello domiti sunt, tamen omnibus aliis bellatoribus oleum & operam perdentibus vix decennio à florentissimo duce C. Cæsare, & ipsorummet Gallorum factionibus laborantium viribus, in fidem accepti sunt:* Heduis & Sequanis, amicis Pop. Rom. & Arvernis fratribus vocatis; *sub quibus nominibus Gallia libertatem quodammodo retinuit. Indè post aliquot secula Gallis & Francis in unam Gallo-Francorum gentem coëuntibus, circa annum Salutis* CDLXXX. *regnum in Gallia cognomine condiderunt, quod ad hæc usque tempora omnium clarissimum & validissimum toto orbe Christiano fuit: ex quo præter infinita in Rempub. totius orbis merita prodierunt à Tancredo Normanno Siciliæ Reges; à Gulielmo notho iidem Normanno, & Gothofredo Plantageneta Andegavensium Comite, Reges Angliæ; à Lusinianis, Reges Syriæ, Cypri, & Græciæ; etiam ipsâ Constantinopoli Imperii*

Tacit. de morib. German.

Cæsar de bell. Gal. lib. 5. Tacit. in Agricola. Cambden. de prim. incolis Britan.

Thuan. hist. lib. 65.

Civilis in Tacito hist. lib. 4.

perii Orientalis capite à Gallis Imperatoribus longo tempore possessâ. In omni antiquitate, etiam in fabulis, nihil cum fortibus istorum Gallo-Francorum facinoribus comparari potest. Quid enim expeditionibus in terram sanctam legitur simile? Videor mihi, Auditores, videre ipsum Godifridum Bononiensem, Ducatu suo ob eam causam Episcopo Leodiensium vendito, Francorum exercitum per Germaniam, Hungariam & Græciam, in Asiam & in Syriam usq; nusquam irrito conatu, nihil insidiis & astu Imperatoris Constantinopolitani, nihil ingentibus fluminibus & inaccessis montibus, nihil sitis diræq; famis malo, nihil immensis barbarorum agminibus indomitos animos retardantibus, ad insolitum decus ducentem; centies variis cruentisque successibus dimicantem; Solimanum Turcorum Dynastam, Chalypham Ægyptium, & tot alios fortissimos barbaros fugantem & vincentem; Nicæam, Edessam, Antiochiam, & tot alias potentes urbes, imprimis Hierosolyma capientem. O virum mirificissimum & maximum! Sed quantò se ipso fuit admirabilior; cum unanimi procerum consensu Rex Hierosolymorum salutatus, decorum fortasse aliis, sibi verò superbum Regis nomen pio invictoq; adversus fastum animo repudiaret; nefas esse reputans, ea in urbe auream coronam ferre, in qua Christus spineam tulisset? Quantò se ipso fuit major; cum jam Rex, & in obsidione urbis Assur hæreus, regulis vicinis munuscula afferentibus & offerentibus, atq; ipsum cultu simplici, omninò gregarii militis habitu,

Lanovius Discursu. 22.

Villermus Tyrensis Archiepisc. de bello Sacro. P. Jovius in elog. vir. illustr. de Godifredo Bolonio.

habitu, sacco stramine pleno humi insidentem, suos, quos pabulatum emiserat, expectantem, invenientibus, & propterea non sine stupore quærentibus; cur tantus Princeps & tam admirabilis Dominus, (verba Tyrensis Archiepiscopi sunt) qui ab Occidente veniens totum concusserat Orientem, & regnum maximum in manu valida occupaverat, ita sederet inglorius, ut neque tapetia neque holoserica circa se more haberet regio; nec stipatus satellitibus armatis fomidabilem se præberet accedentibus; responso planè divino duplicaret stuporem, & diceret: Homini mortali sufficere meritò terram pro sede temporali posse, cui post mortem perpetuum domicilium sit præstitura? O majestatem in humilitatis amore summam! O gloriam in pompæ contemptu incomparabilem! O immortalitatem in mortalitatis memoria cœlestem! Dignus, dignus Godifridus, ille divinus Achilles, ille Christi athleta, cui reguli abiturientes, & meliores quàm venerant, acclamaverint: quia verè hic est, qui universas regiones debeat expugnare; & cui repositum est de vitæ merito, populis & nationibus Principari. Sed de singulis Gallorum & Franco-Gallorum aliquid dicere velle, id esset incipere & nunquam desinere: cum illorum virtus totum complexa mundum, nullum fere orbis angulum sine lauru, aut trophæo, aut triumfo prætermiserit. Proponite enim vobis, Auditores, ante oculos Bellovesum ac Sigovesum, qui per alpes inexuperabiles visas, nullâq; dum viâ superatas, & per juncta cœlo

Vuillermus Tyrensis Archiep. Histor. lib. 9. cap. 20.

Livius decad. 1. lib. 5.

cœlo juga veluti in alium orbem terrarum, in Italiam, & in saltus Hercinios transierunt; Brennum, qui Romam expugnavit; & alterum Brennum, qui Europam & Asiam tremefecit; Dumnorigem, Divitiacum, Orgetorigem, Diviconem, Vercingetorigem, qui Cæsaris arma & animum sæpe hebetaverunt: miramini Carolum Martellum, qui Christiani orbis tutor Saracenicam tempestatem innumerabilium hostium occidione dispulit; Pipinum, qui Langobardos Italiâ ejecit; Bertrandum Guesquinatem, qui Petrum Castellæ regem ob tyrannidem omnium odio pressum regno spoliavit, & Henricum Spurium, unde posteà Isabella Ferdinando Arragonio nupta genus duxit, portione hereditariâ exutum, regem constituit: contemplamini Bayardum, qui facie ad hostem conversâ mori voluit; Gastonem Foxium, qui penè prius dux quàm miles, triumphator quàm imperator, Ravennatium campos insigni victoriâ, sed fatali suo interitu nobilitavit; Paulum Thermum, qui per omnes militiæ gradus, egregiâ cum laude decursos, summam dignationem apud Regem in re tenui ad mortem usque, certissimo vitæ innocenter actæ argumento, retinuit; Ossunium, cujus pugnacitas, ut Thermi prudentia, in proverbium abiit; Carolum Cossæum Brissacum, qui omneis populareis suos duces, qui signa in Italiam intulerunt, in expeditionibus feliciter suscipiendis, & in bello partis prudenter conservandis, longè superavit; Blasium Monlucium, qui nunquam victus est; Matthurinum Scutum

Cæsar passim.

Thuan. Histor. lib. 1.

Froissardus lib. 1. Mariana de reb. Hispaniæ lib. 17.

Mich. de Montaigne lib. 2. cap. 3.

Paul. Jovius in elogio Gastonis Fox.

Thuan. Hist. lib. 34.

Thuan. histor. lib. 35.

B. Monluc. in commentar. lib. 1 & 5.

tum

tum Romegasium, Equitem Hierosolymitanum, qui tantum nominis sui terrorem toto Oriente sparsit, ut matres parvulis infantibus etiam hodie pro terriculamento ejus nomen inclament. Atque ex his, & talibus ducibus, de totius Gallo-Francici populi fortitudine judicate, Auditores. In universum enim Galli omnes armis insueverunt; & inter tubarum clangores, perdentium ac pereuntium hostium clamores, telorum & gladiorum fragores, terrificos tormentorum boatus, semper impavidi, semper imperterriti lætitiâ exultant, & ultrò passim militiæ dant nomen; ac gregarii milites ut duces sint, virtute suâ merentur. Et tamen ex infinita multitudine fortium Gallorum, qui saltem intra proximos mille annos adversis vulneribus mortem admiserunt, quotusquisque nobis est notus?

Thuan. Hist. lib. 50.

Colinius apud Thuan. Hist. lib. 51.

Mich. de Montaigne lib. 2. cap. 16.

Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura:

neque belli ducum tantùm, etiam pugnarum & victoriarum memoria fere sepulta est. Quid autem Galli nostri præstent non solùm equitatu, quo omnibus populis præripiunt palmam: adeò ut jam olim in bello Africo equites minus XXX Galli Maurorum equitum (quæ tamen gens eo militiæ genere maximè pollebat.) duo millia fugarent: nec Parthi, Antonio cum illis bellum gerente, aliter coerceri aut frangi potuerint, quàm Gallorum equitatu: verùm etiam, quid valeant peditatu; Turci hodie, qui sanè sunt militaris scientiæ censores accuratissimi, in Hungaricis expeditionibus seriò testati sunt: Sultano ipso à Rege Galliarum per legatum

Hirtius in bello Africo.

Plutarchus in Antonio.

 tum

Petr. Matth. in hist. Henr. 4. G.R. libr. 6. narr. 4.

tum & literas benevolentiæ & officiorum plenißimas enixè postulante; ut ille Gallos suos è militia Hungara severo edicto domum revocare, & contumaces graviter punire vellet. Non enim gregarios tantùm Gallos viderunt Turci in Hungaria, & ipsos viros insuperabiles; sed & ad Baronis Vaubecourii *Campani, in intercipiendo Javarino portam machinâ effringentis, & Ducis Mercurii Albam Regalem capientis, virtutes planè cohorruerunt. Quantum etiam contra nos Germanos hodie poßint Galli, intellectum est in obsidione Metensi, cui Imperator Carolus V, Gallorum & aliorum opinione* le plus grand capitaine de la Chrestienté, *ipse præfuit: cum illi arctißimè obseßi quosvis hostiles conatus generosè eliderent, & creberrimis eruptionibus alacritatem suam probè ostenderent: Cæsar autem satis haberet, instructum exercitum tantùm ostentare; quem ubi stupefactum & tristitiâ mutum in murum apertum insilire nolle animadverterat, ingemuit simul & indignatus est, hæc subinde verba ingeminans:* nunc me desertum à meis, nullosque circa me homines video. *Ita tunc invidiosum illud Caroli* PLUS ULTRA *monstratoribus Gallis metam invenit Metis; poëta postea Carolino isti symbolo subscribere auso,*

Lanovius *du passage du Duc de deux ponts.*

Thuan. histor. lib. 11.

Si metam nescis, urbs est quæ Meta vocatur.

Atq; eidem Imperatori Tiercellinus Gallorum vires argutè, & cum aliqua puncticuncula objecit, quærenti, Quot dierum itinere Pedemontium abesset Lutetiâ? Si, *ait*, singulos dies pro singulis justis pugnis capiat, fore

Le Mercure François lib. 6.

fore duodecim; dummodo aggressor in prima statim non occubuerit. *Nec verò Metis solùm, sed & præcipuè* Sancerræ, *& quidem contra Gallos, Galli specimen & exemplum dedêre militari ordini urbis fortiter defendendæ.* Oppugnabat eam Carolus IX. Rex, *Protestantium odio, omnibus viribus; propugnabant obseßi animo majori: & quidem fragore tormentorum ex continuata pulsatione per convalleis & vicinas silvas reboante attoniti cervi per media castra perrumpebant, & in fossam usque penetrabant. longè tamen crudelior hostis* fames erat, *quàm hostis ipse. Nam penuriâ omnium rerum invalescente, ad insolentiores mox cibos ventum est; atque coriis bubulis, pellibus agninis, equinis, caninis, aliisq; consimilibus victitari cœptum: membranæ etiam & chartæ pragmaticæ, quantumvis putri situ obsitæ, tympanorum quoque ac cribrorum pelles in hunc usum depromptæ. non publicis, non privatis familiarum instrumentis ac documentis, quorum jacturam alio tempore tanti æstimâssent, in tali angustia parcitum. tum paludamenta è bubulo corio confecta, capistra, antilenæ & postilenæ cum equorum ephippiis, Zonæ coriaceæ, ventralia, ansæ flabellorum, amenta clitellarum lagenarumq; è nervis bubulis; equorum & boum ungulæ: cervorum, caprearumq; & aprorum pedes olim foribus affixi, ossa fimetis effossa, laternarum cornua; & herbæ noxiæ, neceßitate suggerente ad victum adhibebantur. palea ipsa minutatim concisa cum acere, juglandium putamina; cærulei*

Lauren. Medices in ore sæpe habuit illud: *Galliam, si suarum sit gnara virium, totum orbem Christianum in angustias cogere posse.* Le Soldat François.

Thuan. histor. lib. 55.

rulei lapidis, quem vulgò ardosiam vocant, tegulares laminæ commolitæ & tusæ usum panis præbebant. ex incerniculo sebum, axungia utcunque vetus & rancida, in deliciis erat. oletum quoque per vicos diligenter & certatim collectum. fimus item equorum, omnesq; è fimeto sordes ac veteramina, quorum alioqui odore solo nemo non læderetur, in alimoniam subducta. & ne quod ad extremæ necessitatis exemplum deesset, puella triennis ex fame mortua, & jam elata, de consilio vetulæ refossa ipsis parentibus cibo fuit; qui tamen, re compertâ, magistratus sententiâ ad ignem damnati sunt. ita indies ad XXX. fere fame perimebantur, mortis morâ magis quam ipsâ morte cruciati. ut hæc obsidio Samaritanæ famis in sacris literis memoratæ, Hierosolymitanæ à Flavio Josepho descriptæ, & Numantinæ historiis Romanis celebratæ, quæ vix à multis creditur, fidem adstruat: unâque doceat, bellum non esse legitimum modum tollendæ ex Ecclesia scissuræ. *Nam ubi quis religione ducitur, in eo nullum habent momentum vexatio & dolor; isque, si vel in Phalaridis tauro perurатur, exclamabit,* Dulce est, & ad me nihil pertinet. *Quo nomine si ulla natio laudem meretur, uti merentur plurimæ: Gallia tamen habebit primas; quippe quæ omnium est religiosissima, & fortissimè pia. Nec in argumentum traho illud Cæsaris:* Gallia est admodum dedita religionibus: *uti nec illum veterum Gallorum arcesso morem, quo victoriam consecuti Diis captivos immolabant, & resecta hostium*

Seneca Epistol. 66.

Cæsar de bello Gallico lib. 6.

Strabo. Diodorus. P. Merula Cosmogr. p. 2. lib. 3. cap. 13.

hostium capita spectaculi gratiâ pro portis oppidorum adfigebant; vestigio consuetudinis hodieq; permanente in eo, quòd Nobiles in Galliis, & alibi quoque, capita ferarum, quas vel ipsi vel majores eorum interfecerint, adfixa foribus ostendere solent. Nihil enim nobis in religione laudatum, quod Christianum non est. Sed in eo Gallorum pietatem & religionem extollimus; quia illi primi, aut inter primos, singulari Zelo & devotione Christianam religionem propagaverunt; & propemodum soli ex omnibus populis hæreseon monstra quàm maximè à finibus suis removerunt. Qua in re sanctissimi viri operam præstiterunt fidelissimam: cumprimis Hilarius Episcopus Pictaviensis, Arrianæ pravitatis domitor, Hieronymo eloquentiæ Latinæ Rhodanus *dictus; Sulpitius coætaneus Hieronymi, Pontius Paulinus Episcopus Nolanus, Rusticus, Phæbadius, Prosper, Ecdicius, Avitus, Mamertus Viennensis Archiepiscopus, Sidonius Appollinaris Episcopus Arvernorum, Lupus Episcopus Trecensis, Germanus Autissiodorensis Episcopus, Eucherius Archiepiscopus Lugdunensis, Salvianus & Gennadius Presbyteri Massilienses, Gregorius Turonensis Episcopus, Remigius Rhemensis Archiepiscopus, Ivo Carnutensis Episcopus, Bernardus Abbas Clarevallensis, & multi alii. Hinc in religionis controversiis decidendis tunc temporis plerunque judices è Gallis deligebantur: sicuti & Stephanus III. Papa per legatum à Pipino Rege Episcopos doctrinâ & moribus insignes ex Galliis ad*

H. Bignon du R. de Fr. liv. 2.

Sigonius de regno Ital. lib. 3. ad A.Chr. 768.

ſe mitti petiit, quorum authoritate & conſilio in reformanda & inſtauranda Eccleſia uteretur. Neque his finibus ſtetit pietas Gallorum; ſed inſuper charitatem reddidit fertiliſſimam, quæ fructus protulit penè ſupra fidem magnos: quibus Eccleſiaſticus ibi ordo ad tantas pervenit divitias, ut Lanovii calculo hodie in reditibus annuis poſſideat ducenties centena millia libellarum. *Equidem cum Caroli IX. Regis juſſu cenſus ageretur bonorum Eccleſiaſticorum in Gallia,* quater millies ſeſtertium (XII millions, CCC mille livres) *annui reditus in cenſum relatum eſt, extra pecuniam & gratuitas oblationes: & illud parcè ac tenuiter; ne ex vero cenſu invidia aut periculum ordini Pontificio crearetur. Nam Alemanus rationum publicarum Prætor Johanni Bodino curioſiùs omnia conquirenti narrabat,* duos fere trientes agri Gallici ad ſacrum Ordinem poſſeſſione vel domino pertinere.

Lanovius Diſcurſu 20. 20000000. Francken järlich einkommen.

Bodinus de Repub. lib. 5. cap. 2.

Verùm ut omnem religionis gloriam maximopere auxit literarum ſtudium; ita hoc nullibi ferbuit magis, quàm in Gallia. Priſci celebraverunt Herculem Gallicum, de cujus lingua quàm plures auréæ penderent catenulæ, quibus ille populos auribus revinctos duceret nec invitos, quò quò volebat: iſte Hercules nihil fuit aliud, niſi animus Gallorum Muſagetes, qui plurimos populos ad ſpontaneum obſequium flexit, atque ob domitam barbariem ſibi benevolâ obligatione obſtrinxit. Et quidem Maſſilia, Phocenſium colonia, (quæ hodieq; ſitu & opere præpotens in Aſia,

Joan. Bochius in hiſtor. narrat. inaugurat. Alb. & Iſab.

Aſia, Africa, & aliis remotiſſimis regionibus longè lateq; negotiatur) fuit olim magiſtra ſtudiorum, bonarumq; artium mercatus opulentiſſimus; eôq; neglectis jam Athenis, Romani, Galli, Hiſpani, omnesq; quibus licebat, Philoſophiæ Græcæq; linguæ gratiâ ſe conferebant: ut propterea Cicero audiente populo Romano in Defenſione Fontei dixerit: Civitatis illius diſciplinam atque gravitatem non ſolùm Græciæ, ſed penè cunctis gentibus anteponendam. *Quæ nobiliſſima ſanè & beata bonarum literarum doctrix Gallos itâ* φιλέλληνας *reddebat,* ὥστε καὶ τὰ συμβόλαια ἑλληνιστὶ γράφειν, *ut contractus omnes Græco idiomate conficerent, & in omnibus publicis privatiſque rationibus Græcis literis uterentur: imò etiam ex ea conſuetudine in ſuum Gallo-Romanum ſermonem frequentiſſimos transferrent Helleniſmos. Et quod relatu mirum, verumtamen eſt; Lucius Plotius, Gallus, Romæ primus Latinè docere cœpit: ad quem cum fieret concurſus, & ſtudioſiſſimus quiſque apud eum exerceretur, dolebat Cicero tum puer, ſibi idem non licere. Ac iiſdem quaſi temporibus, & ibidem, Marc. Antonius Gnipho, Gallus, ingenii magni, memoriæ ſingularis, nec minus Græcè, quàm Latinè doctus Orator, præcepta eloquentiæ tradidit: cujus ſcholam clari quoque viri frequentârunt, & in his Marcus Cicero etiam cum Præturâ fungeretur. Lugdunum quoque, licet à natura factum pro commerciis Europæ, atq; ita pecunioſum, ut reges Galliæ nonnunquam in neceſſitatibus ad* ſex ſeptem milliones auri *à ci-*

Tacit. in Agricola. Strabo lib. 4.

P. Merula Coſmogr. pag. 2. lib. 3. cap. 39.

Sueton. de clar. Rhetorib.

Sueton. de ill. Grammat.

Pet. Matth. in hiſt. Henric. 4. R. G. lib. 2. narr. 2.

civibus Lugdunensibus, & mercatoribus ibi degentibus extraneis, mutuarentur: idem tamen oppidum etiam Musis favit; certamine Graecae Latinaeque facundiae, ad aram D. Augusto sacram, à Caligula quondam illic instituto; quo ferunt victoribus praemia victos contulisse, eorundem & laudes componere coactos; eos autem, qui maximè displicuissent, scripta sua spongiâ linguâve delere jussos, nisi ferulis objurgari, aut flumine proximo mergi maluissent. *Quò respexit Juvenalis;*

Sueton in Caligula. cap. 20.

> palleat, ut nudis pressit qui calcibus anguem,
> aut Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram.

Juvenal. Sat. 1.

Valentia item frequentissimo Athenaeo valuit: nec Vienna fuit illiterata. Ita enim Martialis:

> Fertur habere meos, si vera est fama, libellos
> inter delicias pulchra Vienna suos.
> Me legit omnis ibi senior, juvenisque puerque,
> & coram tetrico casta puella viro.
> Hoc ego maluerim, quàm si mea carmina can-(tent,
> Qui Nilium ex ipso protinus ore bibunt:
> quàm meus Hispano si me Tagus impleat auro;
> pascat & Hybla meas, pascat Hymettos apes.
> Non nihil ergo sumus, nec blandae munere linguę
> decipimur. credam jam puto, Lause, tibi.

Martial. Epigram. lib. 7.

Certè jam tunc Galliarum studia florentissima fuisse, multis aliis posset confirmari testimoniis: nisi S. Hieronymus pro omnibus esset; qui alicubi inquit: Sola Gallia monstra non habuit, sed viris semper fortissimis & eloquentissimis abundavit: *& alibi:* Post studia Galliarum, quae vel florentissima sunt, misit Romam, non parcens sumptibus, & absentiam filii spe sustinens futurorum, ut ubertatem Gallici nitoremque sermonis gravitas Romana condiret. *Quanquam nec inelegans est Constitutio Impp. Valentis, Gratiani, & Valentiniani, ad Antonium Praefectum Praetorio Galliarum; quae dicit;* Frequentissimas civitates in Galliis fuisse, quae pollerent & eminerent claritudine Praeceptorum, Rhetorum, & Grammaticorum, Atticae Romanaeque doctrinae. *Et ad istam antiquorum Praeceptorum tribum referendi sunt Druides, Eubages, Bardi; aut potius Votienus Montanus, Domitius Afer, Gabinianus, M. Aper, Jul. Florus, Jul. Secundus, Nazarius, & Nazarii filia Eunomie, Eumenides, P. Terentius Varro Atacinus, Phavorinus, Latinus Pacatus, Rutilius Numatianus, Ausonius Gratiani & Valentiniani Praeceptor, & alii. Quibus tamen neque pauciores neq. indoctiores habuerunt sequentia secula; Academiis pluribus munificentiâ Regum extructis: inter quas Lutetiana non Galliae modò, sed totius Orbis regina, & omnium* Europae Academiarum mater, *virtutis & eruditionis officina, ita semper Innocentii III. Papae adfectus possedit, ut ex ea una omnes Christiani orbis Episcopos, & ad alias Ecclesiae dignitates viros idoneos legerit: honestissimo inde elogio hucusq. permanente:* Studium Parisiense esse fundamentum Ecclesiae. *Quod Sorbona, collegium à* Roberto de Sorbo-

Hieron. advers. Vigilantium.

Hieron. in Ep. ad Rusticum Monachum. Fr. Juretus in not. ad Symmach. libr. 6. epist. 34. & lib. 9. epist. 83. Th: Sitzman. in Animadv. ad Rutilium. n. 209. & seq.

l. 11. de Med. & Professorib. C. Theod. lib. 13.

H. Bignon. du R. de Fr. lib. 2.

Lips. in Lovanio lib. 3. cap. 5.

H. Bignon du R. de Fr. lib. 2.

Sorbona, Theologo, D. Ludovico Regi familiari, institutum, dum se machinationibus Paparum, in Gallicanæ Ecclesiæ & libertatis Christianæ præjudicium multa novantium, opposuit masculè, sæpe fecit liquidissimum. Stetit omnium nobilissimæ Academiæ laus & illustrium Doctorum numero, & multitudine Studiosorum, viginti & aliquando triginta millium, inconcussa & potens; donec Jovis Capitolini emissarii & præmiatores Jesuitæ non illi tantùm, sed & multis aliis Europæ Academiis florem juventutis subtraxerunt. Lutetianæ autem veluti succenturiantur Tolosana, Bituricensis, Aurelianensis, Andegavensis, Pictaviensis, Burdigalensis, Mompeliensis, Nemausensis, Rhemensis, Nannetensis, Cadurcensis, Avenionensis, Cadomensis, Sedanensis, Dolana, aliæ. Ex quibus simul omnibus tanta profluxit eruditorum ubertas; ut quicquid literæ habent hodie, quod sit elegans, sit tersum, politum & perfectum, in Gallia tantùm effloruisse videatur. Nostri Theologi præter illos supra nominatos, venerabiles Episcopos & Patres, magnifaciunt Jo. Gersonis insignem παῤῥησίαν, Petri Lombardi Magistrales sententias, Gentiani Herveti eruditissimam & commendatissimam in Tridentino Concilio pro honestate matrimoniorum habitam orationem; Francisci Vatabli, Ioannis Merceri, & Gilberti Genebrardi, in linguis Chaldaica & Hebraica anteà inauditam peritiam; Joannis Calvini vehementem facundiam, Theodori Bezæ multiplicem scientiam, Antonii Sadeelis suavem subtilitatem;

Le franc & veritable discours sur le restablissement de Jesuites.

Pierre Lombard premiere pierre de l'universté de Paris: Estien Pasquier des Recherch. de la France liv. 3. chap. 23.

tem; Frontonis Ducæi candidam, et minimè Iesuiticam, integritatem; & supra omnes illos hodie ponunt Philippum Mornæum, doctorum nobilissimum, & nobilium doctissimum: quem virum? quem unum, Platonis, Demosthenis, et Augustini simul compositorum idea vix exprimat. Et omnes illi Galli sunt. Jurisconsulti nostri mirantur Andreæ Tiraquelli, singulis annis singulos liberos ac libros Reip. dantis, felicitatem; Fr. Duareni, inter quatuor Franciscos, qui eàdem ætate eandem scientiam profitebantur, primatum; Æmari Ranconeti, in omni scientiarum genere simul omnia exactè habentis, quæ singula singulos posteritati commendare possent, excellentiam; Michaelis Hospitalii in omnibus togæ gradibus virtutem omnem; (qui vir profectò non vultu tantùm Aristotelis os, quod ex utriusq; imaginum in Gallia passim prostantium comparatione constat, sed Solonis, Lycurgi, Charondæ, ac Platonis deniq; sapientissimorum legislatorum pectus, mores, doctrinam & judicium, quibus longo rerum maximarum usu & experientiâ confirmatam prudentiam junxerat, in omni vitæ sive privata sive publica actione referebat.) Caroli Molinæi, cujus lucubrationes, apud Gallos pro ratis juris decisionibus habentur prærogativam: Baptistæ Menilii, à cujus sententia seu rogatione nunquam fere senatus dissentiebat, animi rectitudinem: suspiciunt & Guil. Budæum, Erasmi elogio ob raram eruditionem, Galliæ portentum; Fr. Olivarium, P. Fabrum, P. Rebuffum, B. Chassanæum, H. Donellum, F. Hottomannum, Fr.

Thuan. histor. lib. 21.

Fr. Duarenus. Fr. Conanus. Fr. Hottomanus. Fr. Balduinus.

Thuan. Histor. lib. 23.

Thuan. Histor. lib. 56.

Thuan. Histor. lib. 39.

Thuan. Histor. lib. 46.

Fr. Conanum, Ant. Contium, Ant. Fabrum, Barnab. Brissonium, Dion. Gothofredum, Robertum, Corasium, Bellonum, Bodinum, Paponem, Charondam, Ærodium, Costalium, P. Gregorium, Pythoeum, Renat. Choppinum, St. Forcatulum, Enimundum Bonefidium, (de quo Cujacius censebat, si ipse moriens rogetur, ut olim Theophrastus, non alium habere se, quem discipulis suis posset ostendere successorem) & deniq; ipsum, qui coryphæus esse queat, Jacobum Cujacium, seculi nostri Papinianum. Sed & illi Galli sunt. Nostri Medici Joannem Fernelium, Jacobum Hollerium, Andream Laurentium, Joan. Gorreum, Jac. Dalechampium, Quercetanum, & tot alios novos Hippocrates admirantur. Verùm Galli sunt & illi. Ita omnes literati celebrant Orontium Fineum, Joannem Penam, Petrum Montaureum, Petrum Ramum, Michaëlem Nostradamum, Mathematicos subtilißimos, & præsertim Franciscum Vietam inventionum acumine in eo ordine facilè principem: quibus meritò sociandus Petrus Lescotus, qui cum iisdem disciplinis egregiè à puero innutritus esset, demum ad archutecturam præcipuè animum appulit; in qua supra omnes hujus ætatis architectos excelluit, ingeniiq; sui insigne specimen dedit cum aliis ædificiis privatorum, tum maximè Luparensibus regiâ magnificentiâ à se designatis; quæ utcunq; inchoata, nequedum consummata, cuncta palatia Italiæ, quæ summopere hujusmodi structuris luxuriat, stupendi operis magn. tudine & elegentiâ, vel Italorum ipsorum confeßione vincunt: concelebrant etiam, & meritißimò, Jac. Augustum Thuanum, qui suæ ætatis Historiam summo judicio & fide, sine odio & gratia, ad Dei gloriam & publicam utilitatem, prudentißimè conscripsit: opus & styli elegantiâ, & gravißimarum rerum copiâ ac majestate cum quibusvis sive veterum sive recentium in eo genere scriptis conferendum: item Sammarthanos fratres, qui Thuanum in toto opere multum operâ suâ & diligentiâ adjuverunt; quos publico nomine atque inprimis Petrum Puteanum, & Nic. Rigaltium, hortamur & rogamus, ut editionem reliquorum necdum publicatorum librorum & lucubrationum, quæ omnia supremo elogio eorum fidei commendaverat Thuanus, pro virili maturent, nec longiori morâ Reip. literariæ desiderium & exspectationem summam frustrentur: item Petrum Ronsardum, omnium post Augusti excessum poëtam præstantißimum; & cui in Gallica poëtica secundum faciunt, Joachimum Bellajum, & tertium, Remigium Bellaquam: Hadrianum Turnebum, & Michaelem Montanum, veros raræque eruditionis & probitatis Philosophos, (& illum hujus judicio à mille annis inter omnes doctos literatißimum) Marc. Antonium Muretum, oratorem suavißimum; Isacium Casaubonum, omnes doctrinæ opes veluti in sanctiore quodam ingenii ærario reconditas habentem; & illum omnis literaturæ Dictatorem, Josephum Scaligerum; qui

Thuan. Hist. lib. 59.

Thuan. Hist. lib. 65.

Thuan. Histor. lib. 64.

Mich. de Montaig lib. 1. c. 24.

P. Scriverius.

Idumæus, Arabs, Syrusque, & Indus;
Chaldæus simul, Æthiopsque civis;
quemque Achæmenii suum vocarent,
Pelasgus simul, & simul Latinus,
& Grajus vetus, & quotidianus;
& Thuscus simul, & simul Britannus;
& quod altera secula obstupescant,
Hispanus simul, & simul Batavus;

& idem tamen ortu Gallus est; & reliqui, Galli sunt omnes. Prætereundum verò nec hoc est, quòd Galli omnium scientiarum & doctrinarum capace linguâ utantur propriâ, eâque elegantissimâ, lenissimâ & suavissimâ; cum qua, verborum sive venustatem sive copiam spectemus, neque cognata Græca, neque mater Latina, neque sorores Italica atque Hispanica, contendere possint; nedum nostra Germanica ad horrorem usque adspirationibus barbarè infarcta, quam propterea Galli voce barbarâ Barragouin *vocant: adeò, ut si omnes aliæ linguæ intercidérent, ex sola Gallica omnes disciplinæ & artes instaurari & denuò consummari possent. Ideoque Imp. Carolus V, divino ingenio Princeps, uti Gallos, (fertur enim aliquando Philippo filio dixisse,* supremum suum honorem in eo verti, quòd ex illustri Regum Galliæ prosapia per aviam Mariam Valesiam descendisset) *sic & Gallicam linguam ante alias amavit plurimùm; & unà adfectum in domesticos ita transmisit, ut in illius aula ea evaserit familiarissima: Inferioribus Germanis hodieq; eundem animum retinentibus; apud quos major fere passim Gallicæ, quàm vernaculæ domesticæque linguæ est usus. Et quia in tota Europa non invenitur lingua in tantis finium angustiis, quæ tot habeat discrepantias dialectorum; nullaque tam emendata est dialectus, cui non adjaceant* παραδιαστροφαὶ: *purissima tamen Francici idiotismi proprietas quasi habitare videtur in Belsia Blœsis, & potissimùm Aureliæ; ut Gallis omnibus sit* Aurelianismus, *vocibus quibusdam emotis, qui Græcis quondam Atticismus. Ac mirum in modum virgines Aureliæ elegantias linguæ venantur; in eâq; sic excellunt, ut Pindarum exprimere se glorientur, quod* Pindariser *appellant. Verùm enimverò & linguam, & doctrinam, & virtutes, & omnia alia miranda, perfecerunt Galli summâ naturæ suæ dexteritate; illoque in universis sensibus vigore, apud alios non quærendo, non inveniendo: de quo Julius Scaliger Italus, homo minimè vanus, & judicio limatissimo:* Illud est, *ait*, cumprimis animadvertendum: non esse cum animorum mobilitate conjunctam fidei jacturam. Gallos enim video ad omnia momenta vel eventuum vel disciplinarum promptos, paratos, versatiles: ut semel quicquam vel visum, vel auditum, illico apud eorum ingenia & deponat & amittat novitatem. in eo ipso penitus exemplo videntur nati atque educati. qui animorum vigor igneus maturaque celeritas nulli

Jos. Scaliger. in Diatriba de hodiern. Franc. linguis.

M. Freher. in quæst. quâ linguâ prisci Francor. Reges propriè usi.

H. Bignon de R. de Fr. lib. 4.

P. Merula Cosmogr. p. 2. lib. 3. c. 15. & 22.

Jul. Scalig. de subtilitat. ad Cardan. exercit. 167. sect. 1.

alii nationi data est à natura. quoquò incubuêre, felicissimè se dant, ocyssimè proficiunt: gnaviter exercent mercaturam, artes, arma, literas, eruditionem, subtilitatem, candorem, eloquentiam. Omnium tamen gentium atque nationum fide sunt maximè integrâ & constanti. *Cui Pauli Merulæ, doctißimi viri, elogium in Gallicæ Nobilitatis & literarum gloriam maximè est geminum:* Videre est, *ait*, in Gallia summo loco natos illustribusque ortos familiis noctes diesq; inhærere chartis, & nunquam non Musarum sacris operari. Novi cum stupore, qui de quacunque re in medium prolata expeditissimè poterant, methodo admirandâ, extempore & absque ulla præmeditatione, per horas aliquot disserere. *Ex quibus omnibus manifestum est, convitia, quæ paßim jaciuntur in Gallos, vel ex livore & malitia, vel ex stulta credulitate & ignorantia profecta, adeòq; falsum esse, quod tradit Servius,* Gallos pigrioris esse ingenii; *quod Julius Firmicus,* stolidos; *quod Julianus,* stupidos & rusticitatem amantes; *quod Polybius,* doctrinæ & artibus operam non dare; *quod idem cum Diodoro, Athenæo, & Clemente Alexandrino,* infidos esse, crapulæq; & ebrietati deditos; *quod Livius Polybiusque,* molles esse & effœminatos; *quod Mela,* auri avidos, superbos, superstitiosos; *quod Solinus,* vaniloquos; *quod Plutarchus,* pecuniæ insatiabiles; *quod denique Cicero,* Gallos minimè ullâ Religione moveri.

P. Merula Cosmogr. p. 2. lib. 3. cap. 18.

P. Merula Cosmog. p. 2. lib. 3. cap. 11.

Cæterùm quod in Gallia nobilißimum, & ob quod ipsa

ipsa inter omnia Europæ imperia est nobilißima, illud sunt Reges: *quorum tantus honor, gloria, & majestas, rerumq; gestarum tanta est copia, ut neque poßit quisquam,* ne si mentiri quidem velit, majora confingere; *neque vera consectans omnia tam brevi temporis spatio persequi: sed aut ab ipso multa, aut ipsum à tempore deseri necesse sit. Quæ enim illa sunt encomia, quæ præconia, quæ laudes?* Quantò cæteros homines regia dignitas antecellit, tantò cæterarum gentium regna regni vestri culmen excellit: *ait D. Gregorius ad Childebertum Regem.* Reges Gallorum opposuerunt se tanquam murus inexpugnabilis pro populo Christiano; *ait Honorius III.* Regnum Galliæ est quasi pharetra, quam Christus sibi circa femur accinxit, ex qua sagittas electas extrahens, ipsas, ut sibi gentes & regna subjiciat, in arcu brachii potentis emittit; *ait Gregorius IX.* Rex Galliæ est Christianissimus inter omnes Christianos, *ait idem.* Rex Galliæ est Princeps inclytâ devotione præclarus, Princeps Christianissimus præcellentium meritorum, athleta Christi strenuus, & sollicitus fidei Christianæ defensor; *ait Urbanus IV.* Rex Galliæ est tanquam stella matutina in medio nebulæ meridionalis, est corporalis quidam Deus in regno suo; est super omnes Reges; ejusque umbrâ totus mundus regitur; *ait Baldus. Imò* orans pro Rege Gall. habet centum dies indulgentiarum concessarum à Clemente, & decem ab Innocentio IV. *ait S. Thomas. Sed qui potest esse primus gradus magnitu-*

M. Anton. Muretus in Orat. pro Carolo IX. Gall. R. ad Pium V. PP.

Belluga, JC. Hispanus, et Oldradus suæ ætatis decus, negant quemquam in orbe terrarum Principem Rege Francorum superiorem esse. Bodin. de Repub. lib. 1. c. 9.

B. Chassanæus in Catalogo glor. mundi. part 5. consid. 30.

dinis Regum Galliæ, Regnum illud ex lege Salica inter colos non distrahitur:

Gallorum Imperii successor masculus esto.

Nam natura huc ducit & ratio: cum in viro animus, corpus, vox, visus, & omnia sint robustiora, atque reverentiam creent; in fœmina verò omnia mollia & levia, quæ flectunt magis ad amorem: in illo auctoritas, & majestas; in ista timor, & contemptus: in illo prudentia & constantia; in ista argutiæ, & in decretis sensibusq; Euripus. Et quæ sit injustitia, viros, quibus divino jure traditum est imperium, sequiori sexui parere? Quæ sit iniquitas, fœminis jus potestatis & imperium denegari in familia privata:

Ant. Faber. in Jurisprud. Papin. tit. 8. pr. 8. Martial. Epigr. lib. 8.

(Inferior matrona suo sit, Prisce, marito;
non aliter fuerint fœmina, virque pares.)

& tamen in magna Reip. familia illis omnem & summam potestatem conferri? Quemadmodum igitur semper sexus masculinus etiam fœmininum continet; sed exemplo pessimum est, fœminino vocabulo etiam masculos contineri: *ita in imperiis & regnis bene constitutis semper viris fœminæ subesse, nunquam præesse,* atque ab omnibus officiis civilibus vel publicis removeri debent: *ut propterea Hispani & Britanni* γυναικοκρατέμενοι, *ac deterioris conditionis existimari possint. Ac licet sint muliebris imperii boni & felicis aliquot exempla; & historiæ commendent Zenobiam Palmyrenorum reginam, Pulcheriam Theodosii junioris sororem, Isabellam Castellanam Ferdinandi*

l. qui duos. 62. ff. de leg. 3. l. si ita scriptum 45. ff. de leg. 2. & l. servis legatis. 81. ff. de leg. 3. Gœd. ad l. 1. ff. de V. S.

l. 2. ff. de Regul. Jur.

nandi Arragonii uxorem; & nuper admodum Elisabetha Angla virtute suâ omnibus bonis Principibus præluxerit; fœmina præter multas corpis dotes, supra sexum prudens, multisq; literis expolita, Græcè & Hispanicè mediocriter, Latinè verò Gallicè & Italicè ad miraculum docta; quæ uno & eodem die tribus maximorum Regum Legatis, Latinè uni, alteri Gallicè, tertio Italicè respondere audita est: tamen Athaliæ & Laodices, toties parricidarum, & toties culeos meritarum; Cleopatræ Ægyptiacæ, Messalinæ & Faustinæ Imperatricum, Fredegundis Gallicæ, Joannarum Neapolitanarum; quæ omnes omnium flagitiorum sordidæ fuerunt cloacæ; & tot aliarum sævissimarum tigridum, atque impurissimarum luparum, infelix memoria, nigrum theta fœmininis sceptris præfixit. Eumolpus, aut potius Porphyrius poeta, sub Constantino in exilium missus, sic muliebrem levitatem indicat:

Casp. Ens in histor. Belg. tom. 4. lib. 8. ad fin.

Petron. Arbiter in fragmentis.

Crede ratem ventis, animum ne crede puellis:
namque est fœmineâ tutior unda fide.
Fœmina nulla bona est: & si bona contigit ulla,
nescio quo fato res mala facta bona est.

Deinde, quod aliud & eminens privilegium est; Reges Galliæ non moriuntur. *Nam Reginæ Mariæ proximè inopinâ mariti morte consternatæ & exclamanti,* Helas! le Roy est mort: *Cancellarius actutum respondit;* Vostre Majesté m' excusera: Les Rois ne meurent point en France. *Non moriuntur autem: quia nascuntur, non eliguntur. Et sicuti in omni successione, Gallorum*

Bodin. de Rep. lib. 1. cap. 8. Papon. in Arrestis, lib. 4. tit. 2. cap. 4. Le Mercure François lib. 6.

Gallorum loquendi formulà, le mort saisit le vif: *ita in regno, ubi*

uno avulso non deficit alter,

agnatus proximus, si vel millesimo distet gradu, jure sanguinis statim succedit. Quod non solùm utrinq; inter Principem & subditos charitatem fovet & auget: sed etiam interregni tempestates omnes prævenit, & perpetuam tranquillitatem æternitate regiæ domus firmat. In electione contra, quæ turbæ? Quæ mala? Quæ adfectuum & respectuum certamina? Quis alienam rem curat ut suam? Quis electus solutiùs & minore curâ non administrat? Ut quid enim rei nec diu suæ, nec posteà suorum, nimis acriter intendat? Quæ sæpe intervenit sententiarum nundinatio? Romanum imperium statim à Claudio, qui primus à militibus electus est, & fidem eorum præmio pignoravit, in vilissima capita & pessima hâc venit electione; an palam emptione? Nam & hoc scimus, velut sub hasta venale pependisse; & non aliud magis clarum certumq́ exitium rei tum Romanæ fuisse. Interdum etiam qui Senatui placuerat, legionibus displicebat: ac sæpissime tot Imperatores, quot in provincias exercitus dispersi fuerant, creabantur: ut uno tempore triginta facti sint, cum Zenobia Imperatrice. In Germania nostra quot electio dedit interregna? Quot annos illa post mortem Imperatoris Friderici II. inter tot capita fuit sine capite? Quis licentiæ, confusionis, fraudum & deprædutionum fuit modus? Et quæ bella, pluribus per factiones electis

Bald. in c. 1. de feud. March. n. 5. H. Bignon du R. de Fr. lib. 3.

Lips. in monit. Polit. lib. 2. c. 3.

Bod. de Repub. lib. 6. cap. 5.

electis, multoties sunt exorta? Et quæ fuerunt prensationes Caroli IV? Vendidisset is, uti & Wenceslaus, Imperium; modò emptorem habuissent. Sanè ita deplumaverunt Aquilam, ut cæteris animantibus sit contemptui; & Imperator Maximil. I. dixerit; Carolum illum fuisse dissipatorem Imperii, alterum Crassum, vitricum Imperii; & pestilentiorem pestem Germanis nunquam contigisse. *Et quia me oratio huc duxit, non possum non animitus ingemiscere, & statum Imperii nostri, hac quidem in re, sonticum morbum miserari. Nam cum olim sub Imp. Friderico I. viribus licet Imperii jam tunc admodum attenuatis & imminutis, annui reditus fuerint* sexaginta tonnæ auri, *sive* sexagies centena aureorum millia: *hodie ea est Imperatoris, eorum quos ex Imperio percipit, redituum exilitas: ut eximii JCti Schneidewini judicio* disponendis & alendis postis vix sufficiat, *nedum ut ille inde se & familiam commodè sustentare; imò nisi ex hæreditariis provinciis multa centena aureorum millia impendat annua, Imperialem & in tanto fastigio necessariam pompam minimè tueri possit; Granvellano etiam apud Landgravium in colloquio Spirensi intrepidè affirmante;* ex Imperio ne tantillum quidem emolumenti habere Cæsarem. *Quâ tenuitate in orbe Christiano regum novimus neminem. Sed illos Comitiales imperiorum morbos non patitur Gallia: successione Regum secura. Atque ut incolumitas ejus tantò esset durabilior & constantior, Regibus data est*

Crantzius in Saxon.

Warem. de Erenberg de oneribus subdit. cap. 5 n. 42 43. Spigelius in Comment. ad Ligurin. lib. 5.

Schneid. Inst. de success. ab intest. sub rub. de success. Fisci. num. 5.

J. Pflug. in orat. de Rep. German.

Sleid. comment. lib. 17.

summa & liberrima potestas, nemini hominum devincta. Et si liberè & candidè loqui volumus, Rex Galliæ majori præditus est potestate, quàm Imperator noster. Operâ enim & literis abutuntur, qui cum Bartolo hæreticos esse pronunciant, quicunque Imperatorem Germanicum universi terrarum orbis dominum esse negant; & qui scribunt, regnum Galliæ Imperatori subjectionis vinculo jure ipso obligatum esse: quia scilicet Imperator Antoninus responderit Eudæmoni Nicomediensi; (a) ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης: ego quidem mundi dominus, lex autem maris: quia Evangelista dixerit; Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis. & Nicolaus de Ubaldis captiosè; qui regnum Galliæ de facto liberum esse; hoc est, uti Bartolus id ipsum explicat, per injuriam Imperatori non subesse; contendit. Aliter disputant Galliarum Reges cum Imperatoribus nostris: aliter illi sceptrorum jura æstimant ac tuentur. Neq; enim sumus immemores, cum Ferdinandi Cæsaris nomine L. Madrutius à Francisco II. Rege Blœsis restitutionem Tulli, Viroduni, & Divioduri Mediomatricum, quas civitates Henricus II. Rex ab Imperio Germanorum avulserat, urgeret, quid fuerit responsum: cum deliberatione super ea re institutâ, Franciscus Olivarius Cancellarius generosè, antequam alii sententiam dicerent, occuparet, & dignum capitali pronunciaret supplicio, qui Regi tam fœdi consilii auctor esset. Quin imò majestatem Imperii Romani ne comiter quidem observant;

B. Cassan. in catal. gl. mundi p. 5. consid. 30.

(a) l. ἀξίωσις 9. ff. de L. Rhod. de jactu. Bodin. de Rep. lib. 1. cap. 9. A. Tessaurus in præf. ad Decis. Pedem. n. 14. Vide H. Kirchner. in Legato libr. 1. cap. 8. St. Forcatulum in Cupidine Jurisperito cap. 9. adde A. Knichen in Epopsi Hypot. Dauth. num. 24. 25. 26. &c. D. Covaruviam in Relect. cap. Peccatum. §. 9. num 5. F. Vasquium in præfat. illustr. controvers. & part. 1. lib. 1. c. 20. & seq. Chr. Besoldum de Appellationib. cap. 2. §. 7. R.

Thuan. Histor. lib. 59.

servant; ut Lutetiæ Romana jura doceri aliquando vetuerint, & speciatim Blœsensi edicto caverint; ne quis publicè profiteretur Romanas leges in Academia Parisiensi, néve quem ad Scholasticos ejus disciplinæ gradus auderet provehere. Hinc Hospitalius Caroli IX. Cancellarius, Rege ipso & regni ordinibus præsentibus, in senatu Rotomagensi demonstraturus, Regem XIV. annum ætatis vix ingressum, tamen majorem, & regni per se administrandi capacem censendum esse; nec ut in minorum restitutione à momento ad momentum tempus computari, verùm ut in publicis muneribus & honoribus annum inceptum pro completo haberi; in eam rem vulgarem juris Romani regulam, cum præfatione & petita venia ex Pandectis adduxit. Etsi, pro mea sententia, Romanarum legum neque publica in Scholis professio, neque etiam quotidiana in vita communi foroque observatio, extra Imperii ditiones tessera subjectionis esse posit: cum illarum non authoritas & sanctio, sed ratio tantùm & æquitas foris spectentur. Quare nec olim Romani, dum civitatem suam legibus Græcorum fundabant, ideò sub Græcorum imperium concesserunt: nec hodie Turcæ, si Codici Justinianeo, quem & in lingua sua barbara habent, eorum Laconismus & in foro procedendi simplex modus, vereque strepitus omnis expers, atque cum singulari subitæ executionis rigore conjunctus, permitteret in judiciis locum, ob hanc causam quicquam vel Romano Imperio adderent

Renat Chopin. in præf. ad leges Paris. municip.

A. Chr. 1563.

Thuan. Histor. lib. 35.

Rectè contra Knichen id asserit Chr. Besoldus de Appellation. cap. 2 §. 7.

l. 2. §. 4. ff. de Orig. jur.

Jo. Leunclavius in Prologo ad antiq. paratit. libros. & in proœmio ad Historiam Musulmanam.

 potestatis

potestatis, vel sibi demerent libertatis. Porrò legibus soluta potestas Regum Galliæ cum in belli indicendi, pacis firmandæ, legum sanciendarum, creandorumque magistratuum jure, & in aliis rebus, tum in indictione tributorum & exactionibus cognoscitur maximè: cum non ordinum supplicare conventibus cogantur, ut alibi fieri solet; sed secundum Reipub. necessitates ipsi arbitratu suo subditis præstationes injungant. Nam regnum Galliæ est pratum florentissimum, in quo pascuntur infiniti ovium greges aureis velleribus, quæ tonderi possunt, quoties pastori libuerit. Illam tamen suam libertatem potentissimam, & potentiam liberrimam, Franciæ Reges omnium virtutum excubiis ita circumsepiunt; ut nemo de injustitia conqueri possit. Cui rei plures curiæ explicandis gravaminibus & litibus judicandis constitutæ; sine provocatione verò & summæ sunt, Tolosana, Gratianopolitana, Burdigalensis, Aquensis, Divionensis, Rotomagensis, Rhedonensis; & quæ antiquitate & dignitate cæteris excellit, Parisiensis, ac singulari quodam jure Curia Parium & Parlamentum *sine loci adjectione appellatur: in cujus acta referuntur omnia ad Rempub. pertinentia; edictis quoque regiis nihil valituris, nisi in supremo illo Senatorum consessu fuerint promulgata: adeò, ut etiam Reges bellum suscepturi Curiam autorem fieri velint. Atque ut Gallia est Europæ lumen, Lutetia Galliæ oculus; ita Parlamentum hoc est Lutetiæ pupilla; consessus senatorum totius mundi amplissimus & augustissimus,*

Girard. de Maynard sing. quæst. lib. 4. cap. 58. sic scribit: *Excepté la province de Languedoc, en laquelle le Roy ne peut commander tailles & subsides quels qu'ils fussent, sans l'expres consentement de trois Estats du dit pays de Languedoc: la plus part des autres pays est servilement traictée, & sans autre mystere que d'une simple iussion taillée chargée contraincte, comme l'on void.*

Bod. de Repub. lib. 3. cap. 1. & cap. 6.

simus, Principum arbiter, innocentiæ custos, æqui & iniqui judex: quod tanquam illustrissimam majestatis regum Galliæ effigiem cum admiratione viderunt Sigismundus, & Carolus V, Imperatores; atque Reges Portugalliæ, Neapolis, Siciliæ, Scotiæ, Navarræ. Nullum verò justissimi Consistorii majus argumentum est, quàm quòd Reges & Principes exteri ab extremis Germaniæ, Italiæ, & Hispaniæ oris ad illud, velut ad Divæ Themidis templum magno concursu non rarò confluxerunt. Imperator Frid. II. controversias, quæ illi cum Innocentio IV. Papa intercesserunt de regno Neapoleos, ad hunc senatum detulit. ita Comes Namurcensis ibidem causam egit adversus Carolum Valesium, pro Comitatu Namurcensi; non veritus gratiam tanti Principis, quem judicio superavit. ibi consimiliter Philippus Tarenti Princeps Burgundiæ Ducem vicit, cum ageretur de sumptibus factis pro imperio Græcorum recuperando. ibi etiam pari voluntate Dux Lotharingus & Vidus Castillionæus ejus sororius familiæ herciscundæ judicium acceperunt. ibi Delfinus & Comes Sabaudiæ, cum de Marchionatu Saluciarum inter se contenderent, & suâ se voluntate eò contulissent, Comes judicio victus, ac rursus alio judicio fractus omnem causam restituere damnatus est. ibi quoque Cameracenses liberi populi in jus vocati, ut rebus à Senatu judicatis acquiescerent, se judicio stiterunt. ibi denique (infinitum enim sit omnia exempla exequi) Regum Castellæ & Lusitaniæ fœdera, cum ea non prius vim

Pert. Matth. in hist Henr. 4. G. R. lib. 3. nar. 1.

Estienne Pasquier des Recherches de la France. liv. 2. chap. 2. pag. 59 & 62.

Bodin. in meth. Hist. cap. 6.

habitura judicarent, ab amplissimo ordine sancita, & patentibus portis promulgata sunt. Et quod authoritatem ordinis Parlamentarii ab omni macula immunem conservat, nemo inter purpuratos recipitur, nisi virtute & eruditione illustris per legitimum examen ad dignitatem illam conscenderit; ordinis ipsius privilegio hoc requirente: ut nec Henrici II. Regis quidem habita fuerit ratio; qui, cum quendam à summate fœmina Parlamentariis proceribus commendatum in examine rejectum fuisse audivisset, dixerat; que parmy tant de chevaux d'Espagne un asne pouuoit bien passer: inter tot equos Hispanicos etiam asino locum dari potuisse. Iisdemq; integritatis propugnaculis circumvallantur magistratus etiam alii. Et quidem Parisiis ad mercatorum Præfecturam nemini, qui vel minimis vitiis, imò sinistrâ tantùm opinione urgetur, patet aditus. Unde puero, fortè inciviliori sibilo publicè lascivienti, statim commune istud objicitur dicterium; tu ne seras point Prevost des marchands: tu Præfecturam mercatorum non geres. Sed in conferendis magistratibus & officiis Regis Ludovici XII. prudentia erat summè admirabilis: qui catalogum sive codicem semper habebat secum, in quem nomina virorum, meritis præstantium, & à se cognitorum, referret. Cumq; aliquando scribam quendam, eleganti in oratione Aurelius ad se habitâ pulcherrimè stantem, illi honoratorum codici inscribi curavisset; post aliquod tempus istius Oratoris recordatus, ei Officium de Juge Mage,

Bl. Monlucius in comment. lib. 7.

Franc. Des-Rues en la description de la France.

Bl. Monluc. d. l.

Mage, quod Aginni in Nitiobrigibus non est ignobile, ac tum ob mortem curatoris erat vacuum, nihil tale cogitanti, misso diplomate, gratiosè concessit. Exemplum omnibus Principibus ad imitandum proponendum: & ob quod unicum Justi cognomentum Ludovico dandum fuisset; cujus tam sancta & venerabilis etiam nunc inter Gallos viget memoria, ut quoties in consistorio Principis, in regni curiis & comitiis, de optimo regimine & rebus in meliorem statum reducendis agitur, toties Ludovici XII. honorifica mentio habeatur. At verò ut Galliæ Reges omnem suspicionem iniquitatis à se depellerent, æquè ac privati legibus & judiciis patriis acquiescere solent. Et quidem Ludovicus Sanctus præter alia multa sanctissima præcepta, etiam hoc filio dedit; ut in causis dubiis ipsum & subditum concernentibus, & in quibus veritatis dispectio sit lubrica & incerta, semper contra se pronunciaret. Sæpe quoque Reges ipsimet judicia exercebant; & Carolus VIII. omnibus septimanis binos dies, ut olim Ludovicus pius ternos, destinabat juri in publico reddundo: idq; aditu tàm libero, ut nemo vel è fece plebis regio conspectu & affatu arceretur. Ita enim justi sunt Galliarum Reges: ut etiam sint humanissimi & familiarissimi, visu faciles, dictuq; affabiles. Namq; ut sol quamprimùm manè nobis oritur, omnes gratioso suo lumine irradiat, nec magis Crœsum quàm Irum, Aquilium quàm Corydonem intuetur: sic illi omnes suos pari humanitate & gratiâ complectuntur. Rex Chinensis nunquam pedem

Thuan. histor. lib. 1.

H. Bignon du R. de Fr. lib. 3.

Jean. de Serres in vita Caroli VIII. & Lips. in monit. Polit. lib. 1. cap. 9.

Alex. Valignanus in admirand. regni Sinensis.

pedem effert è regia, & plusquam Assyriorum Principum solitudine inclusus otiosam majestatem ineptissimâ gravitate damnat, ubique per internuncios imperans: at Galliarum Reges in amore civium venerationem sui & imperii sempiternum robur quærentes, omnibus amici, omnibus patres publici sunt: sermone benigni; vultu, qui maximè populos demeretur, amabiles, æquis desideriis propensi, nec etiam iniquis acerbi. acerbi autem? imò clementes sunt. Quid enim statuit Ludovicus XII. in hostes suos? Is adhuc Dux Aurelianensis in disgratia erat Caroli VIII. regis; plerisque procerum & vulgi auram præsentis fortunæ captantibus, & illum aversantibus: sed Carolo subitò extincto, & Ludovico ad regnum evecto, cum Aulicus quidam magnâ fiducia à novo Rege civis cujusdam Aurelianensis, qui tristi tempore inter acerrimos Ludovici erat inimicos, bona peteret; Rex animo planè regio effatur: Tu verò aliud à me pete, & meritis tuis gratia erit. de isto omitte. nam Rex Galliæ non exsequitur injurias Ducis Aurelianensis. *Quid Henricus IV. in Parisienses Ligistico furore in transversum à fidei & obsequii semita abreptos decrevit? Urbem is nec opinantem, tot armatorum millibus stipatus, composito & modesto ingressus agmine, sine ullo terrore, sine ulla direptione, sine ulla noxa sibi asseruit; libertatem illi reddidit; hostem externum, cujus præsidio captiva tenebatur, sine tumultu, sine cæde, sine sanguine, partim novitate exempli,*

Lips. in monit. Politic. lib. 2. cap. 12.

Isac. Casaubon. præfat. in Polybium.

exempli, cui simile nihil ætas ulla unquam viderat, attonitum & stupentem; partim Benearnensis *nominis terrore perculsum, & Borbonicæ virtutis fulmine afflatum, exire præcipitem & longè terrarum facessere coëgit: urbs ipsa, cujus ruinam omnes timuerant, solâ lætitiæ significatione fuit commota: capta fuit, se captam esse non credidit: victorem vidit & obstupuit, victam se esse non sensit. Ut enim vilis calculus decoctus in smaragdum mutatur: ita regius miles, etsi longâ patientiâ irritatus, egenus, victor & triumfator, clementissimi tamen regis moribus temperatus, & ejus exemplo formatus, prohibitione cohibitus, Catone abstinentior, Xenocrate evasit continentior & castior. Hæ verè sunt regiæ & imperatoriæ artes; hæc sunt boni Imperii insignia: quibus qui gaudet, illum non adulatione vanâ adducti* Patrem patriæ *appellamus. Cætera enim cognomina honori magis damus:* Magnos, *&* Felices, *&* Augustos *dicimus, & ambitiosæ majestati quicquid possumus titulorum congerimus; sed* Patrem patriæ *vocamus, qui utitur potestate patriâ; quæ est temperatissima, liberis consulens, suaq; post illos ponens. cum tardè sibi pater membra sua abscindat; etiam cum absciderit, reponere cupiat; & in abscindendo gemat, cunctatus multum diuq. Quare paternus ille Regum in cives suos amor tantum potest, ut ipsorum corda & intimos adfectus plerunq; possideant in solidum, atque unico sæpe verbulo benigno, & intuitu blandulo, veluti potentissimo quodam fascino eorundem*

Seneca lib. 1. de Clementia. cap. 14.

B. Monluc. in comment. lib. 1.

dem voluntates, arcas & scrinia expugnent. Et ut in proximæ memoriæ exemplis permaneamus, fervor & exundans & undique protuberans amoris, observantiæ & venerationis civium adfectus, nónne in teterrimo & funestissimo Henrici IV. parricidio satis apparuit? Nónne omnes γνήσιοι Galli in luctum ἀπαρηγόρητον conjecti? Nónne ceu tonitru cujusdam fragore subito & vehemente edito alii repente conciderunt, alii statim expirârunt, vel in morbos inciderunt, quibus mox sunt extincti? Nónne simul ac de Rege palam factum est, omnis ætas, sexus, conditio, dignitas, parenti communi, & pio quodam in Stygium parricidam furore parentavit? Quilibet ingenium exercebat in excogitandis novis carnificinæ et torturæ instrumentis: nemo non Ravallaci *& corpus & animam Diabolo adjudicabat*; multis indignantibus, monstro illi hominum remissionem peccatorum à sacrifico annunciari.

Isa. Casaubon. in præfat. in Opuscula Josephi Scaligeri.

Pet. Matth. de morte Henrici IV.

Verùm quis civici amoris potentiam, & regii favoris magnitudinem, & omnium prærogativarum excellentiam satis ponderare possit? Et si omnia in æquitatis statera collocentur, quæ pro Gallia & Gallis dixi, quanquam pro magnitudine & multitudine rerum breviter & nimis tenuiter dixi, quis Galliam Germaniæ, nedum cæteris Europæis provinciis præferre nolit? Quis Christianissimo Regi & natu maximo Ecclesiæ filio non concedat lubens meritoq́ primum locum? Ac licet Imperator *veteri consuetudine inter* omnes

omnes Principes sit primus, *& quoslibet reges antecedat: tamen Regi Franciæ hoc privilegium stetit inviolabile à longo seculorum ductu, ut præ omnibus aliis regibus honoratior semper fuerit habitus. Et quemadmodum simplici* Poëtæ *nomine per excellentiam intelligimus Homerum aut Virgilium,* Episcopi *nudo vocabulo denotamus Pontificem Romanum: sic solâ* Regis appellatione venit *Rex Galliarum. Quodq́ negligendum non est; in ipsa Gallia Galliarum Regi exteri Reges & hospites erant secundi. Nam Carolus VI. Gallus, & Henricus Anglus, Reges, cum unà Lutetiam inter festas populi Parisiensis congratulationes cum comitatu ornatissimo ingrederentur, Gallus equitabat à dextris, primusque reliquiâs Sanctorum osculabatur. Solus Hispaniarum Rex à quadraginta aut quinquaginta annis potentiæ & fortunæ suæ fiduciâ regi Christianissimo controversiam de honorificentiori loco movere, & apud Pontificem importunis efflagitationibus secundum se pronunciari petere ausus est: legatis illius apud omnes Principes & Respublicas idipsum sollicitè ambientibus; ut Mendoza quoque in Concilio Tridentino, cum supremum inter regios legatos locum obtinere non posset, declaraverit,* se nolle quidem anteire, tamen cogi non posse, ut Francorum legatos sequeretur. *Sed conservata fuit antiqua possessio Christianissimo Regi apud Pontificem, Anglos, Polonos, Venetos, & alios; & postremò Vervini in ipsa Gallia, in ultima inter utrumq́ Regem pacificatione; frustra*

Thuan. Hist. lib. 77.

Bodin. de Rep. lib. 1. cap. 9.

B. de Vitalinis in Clementin. præf. Molinæus in Consil. super facto Cõcilii Trident. B. Choveronius comm. in tit. de publ. concubinariis. H. Bignon du R. de Fr. lib. 4.

An. Ch. 1420.

Eng. Monstreletus in Carolo VI.

Bodin. de Rep. lib. 1. cap. 9.

Thuan. histor. lib. 36. & 56. Pet. Matth. in hist. H. 4. libr. 1. narr. 2. *Gio. Bat. Adriani nella Storia libr. 17. & 18.* &c. Goldastus in Seniore lib. 1. cap. 17.

frustra disceptantibus, frementibus, frendentibus, & ringentibus Hispanis; atque in illis immoderatæ ambitionis & fastus stimulis ingratitudinem suam prodentibus; quâ Gallorum vetera & nova beneficia, toties illorum virtute sub Carolo Martello, Carolo Magno, Ludovico pio, Roberto, Philippo I. Carolo V. Carolo VI. & aliis, crudelißimis Sarracenorum persecutionibus & aliis extremis periculis erepti; toties divino Regum Galliæ attactu à strumarum (a) fœditate liberati; improbâ alienæ existimationis imminutione turpiter compensare voluerunt. Cogitarent saltem Hispani, Reges Galliæ non sine causa dici Christianissimos, semper fuisse primos ut dignitate & honore, ita meritis & virtutum gloriâ. Non enim omnes boni Galliarum Reges uni annulo inscribi possunt; minùs tàm illustria singulorum elogia tam brevi temporis spatio memorari. Merovæus Attilæ typhum in campis Catalaunicis compescuit: Chlodovæus Gothorum victor, & tot hostium domitor, cum in Christianæ fidei capitibus à S. Vedasto esset institutus, Rhemos profectus, ibi aquâ salutiferi fontis cum tribus hominum millibus est ablutus à S. Remigio Rhemensi antistite, his tunc in sacra actione verbis utente; Mitis depone colla Sicamber: adora, quod incendisti; incende, quod adorâsti: Childebertus, Almarico Gotho interfecto, magnam Hispaniæ partem subegit: Clotarius indomitos Saxones domuit: Dagobertus æquitatis oracula sparsit: Pipinus Ecclesiam Romanam adversus Aistul-

(a) St. Forcatulus de Gall. Imp. & Philos. libr. 1. Petr. Bizarus lib. 17. Histor. Genuens. Le Capitaine, qui conduisoit les Espagnols, rapporta attestation des Prelats d' Espagne d' un grand nombre de gueris par l' attouchement du Roy. *Pet. Matth. in hist. H. 4. lib. 5. narr. 2.*

Gregor. Turonens. & alii Francicarnm rer. scriptores.

Aistulfum Langobardorum regem defendit, & Exarchatu Ravennatensi donavit: Carolus Magnus supra omnes Principes orbis evasit magnus; quem Reges Scotiæ & Gallitiæ, tanquam illius cives & subditi, humiliter coluerunt: Ludovicus Pius quadraginta dies ante mortem nullo alio cibo quàm sanctæ cœnæ usus est: Robertus literatum regem asino coronato prætulit: Ludovicus Crassus Imperatorem Henricum V. nomine solùm suo terruit & in Germaniam fugavit, atque Papas ex Italiâ profugos Paschalem II. Calixtum II. Honorium II. & Innocentium II. humaniter excepit: Philippus Augustus de quorundam suorum benevolentia dubius coronam de capite detraxit, & si quis se sit regno dignior, illi se sponte & cum bona gratia cessurum, & coronæ copiam facturum, testatus est: S. Ludovicus ipsam Barbariam in admirationem virtutis Christianæ rapuit: qui (dicendum enim est aliquid) cum in Ægypto victoribus Sarracenis, in quorum potestatem venerat, ex lege transactionis deberet libellas quinquies mille centenas, & verò accidisset, ut, dum expeditiùs pondere quàm numero Sarracenis dabantur pecuniæ, per eorum incuriam decem millia Galli retinerent, ideoq; veluti solertes eo compendio exultarent; Rex optimus, ubi hoc rescivit, tantum abest, ut hoc suorum factum probaverit, ut potiùs malum lucrum detestatus excanduerit, & Philippo Montfortio dederit in mandatis, curaret, ut quamprimum integra summa exolveretur; hostibus ad tam illustre bonæ fidei & præ-

Du Haillan en la vie de Charle Magne. l. Avant victorieux pag. 99.

Jo. Sireus in Chron. D. Ludovici c. 5. St. Forcatul. de Gall. Imper. & Philos. lib. 2.

claræ justitiæ exemplum obstupescentibus: Carolus V. consilio Anglis extorsit, quicquid illi multis victoriis acquisiverunt: Carolus VIII. non totis quinque mensibus Italiam subegit: Ludovicus XII. pater populi, totam Lombardiam, non integro mense, sub imperium redegit: Franciscus I. novus Musarum præses (quem & ad Robertum Stephanum, typographum suum, subinde visitasse, & cum ei non vacaret, quòd eorum quæ tum edebantur emendationi intentus sederet, paulùm expectare jussum esse, legimus) Helvetios memorabili pugnâ ad Melenianum in Italia devicit: Henricus IV. *omnibus illis major; & inter* sexaginta tres *Galliarum Reges maximus: in quo cum virtus & fortuna certarent, utra vinceret, utraque vicit; aut magis, ipse utramque vicit: qui licet* è tribus justissimis prœliis, è quinque & triginta armatis congressibus, è quadraginta supra centum prœliis regiâ pugnatis manu, è trecentis locorum oppugnationibus, *totus laureatus, undiquaque tamen pacis fuit amantissimus; ut idem sit creditus publicæ tranquillitatis propugnator, status Reip. redhibitor, Ecclesiæ ornamentum, Christianorum arbiter, Orbis delicium. Tanti Principis aboleri memoria non potest: universorum pectoribus infixus est: nec commendatione ceræ aut pigmentorum fucis renitet, sed novo cottidie desiderio effloreſcit animorum.* Una Henrici oblivio est humani generis occasus. *Post tanti numinis nomen, imò post tot numinum sanctissima nomina deficio: cum nemo hominum sit,*

Dan. Heinsius in Epist. An Literato sit ducenda uxor.

sit, qui illis non assurgat meritò, & omnes splendoris, nobilitatis, & majestatis fasces non submittat lubens.

Quare, illustrissime cognate Præses, hîc cursum orationis meæ sisto: &, cum Galliam natura, virtus autem Gallos, & felicitas Gallorum Reges, ad principatus culmen duxerint, censeo; Galliam omnibus Europæ provinciis omni jure anteponendam esse.

PRINCEPS
FRIDERICUS ACHILLES, &c.

ET QUID TU CENSES Magne, *mi frater?*

ORATIO

ORATIO MAGNI, DUCIS WÜRTEMBERGIÆ ET Tecciæ, Comitis Mompelgardiæ, Dynastæ Heidenhæmii:

pro

HISPANIA.

IMperator CAROLUS V. *Augustus, quamvis natus & educatus in Germania, Hispaniam tamen ex omnibus aliis regionibus delegit unam, quam profusiore benevolentiâ & amore dignaretur: cum non solum, quamdiu per bella Germanica, Gallica, & Africana licuit, præcipuam in ea sedem habuerit; sed & postremò, renunciato Imperio, & abdicatis à se regnis, ibi privatus mori voluerit. Et, quod curiosè à Cæsarianis scriptoribus observatum est, cum ille Sudeburgo cum Helionora Franciæ, & Maria Hungariæ, reginis sororibus solvens, Euroque propitio profectus, sine ulla nausea in Hispaniam trajiciens, Laredum in Callaicis portum appulisset; ubi primum terram tetigit, prostratus ei osculum fixit, &* Salve, *ajebat,* mihi optatissima mater: nudus ex utero matris exivi, nudus ad te tanquam alteram matrem redeo: & quod unum possum, pro tam

Thuan. histor. lib. 17.

tam multis in me meritis corpusculum hoc & ossa mea do dedicoque. *At quorsum ista? Nimirum ut tenellis infantibus amuleta quædam ab officiosis matribus, contra oculorum linguarumve aut alias fascinationes, de collo appendi solent: sic ego tanti Cæsaris præjudicium orationi meæ, quam pro* Hispania *habere animus est, tanquam amuletum, aut potius ut* salvam guardiam *præfigere volui; cum ut aliorum obnoxios calumniæ & invidiæ adfectus, quibus Hispanorum natio passim in circulis vapulat, averterem aut corrigerem; tum etiam, ut tantò confidentiùs laudes omnium nobilissimæ provinciæ, & illi debitum Europæ principatum propugnarem. Quia verò prærogativarum tam illustria concurrunt & affluunt argumenta, &*

adeò sunt multa, loquacem ut
delassare queant Fabium,

elaborabo, mi frater Friderice Achilles, *ut breviter magis & ad rem propositam, quàm prolixè & ornatè dixisse videar.*

Hispaniam *terrarum esse felicissimam, si aliunde non liqueret, hoc unum possit testimonio esse gravissimo, quòd* prima ea à Romanis tentata, & ultima subacta fuerit. *Romani enim, & Ecclesiasticus Pontificius ordo, pari fere ingenio iis tantùm in locis potentiæ suæ domicilia constituerunt, in quibus cum illorum cupiditatibus certaret omnium rerum ubertas: ut veluti novi Jasones non nisi opimam & auratam prædam semper respexisse & inhiasse videantur. Sed altius*

 Hispa-

Hispaniæ dotes repetendæ sunt. Et, quod in quolibet loco primùm in laudem vocatur, temperies cœli tota vitalis ac perennis salubritatis est, ut non immeritò beatorum hîc felices sedes & Elysios campos Homerus & alii statuerint. Æqualis aëris tractus per omnem regionem nullâ paludum gravi nebulâ inficitur: & ab auris marinis omnem provinciam penetrantibus, eventilato terrestri spiritu, præcipua omnibus sanitas redditur. Indeneq, ut Africa, violento sole torretur; neq, ut Gallia, assiduis ventis fatigatur: sed media inter utramq, tum calore temperato, tum felicibus & tempestivis imbribus, in omnia frugum genera sic fœcunda est, ut non ipsis tantùm incolis, verùm etiam Italiæ, urbiq Romanæ cunctarum rerum abundantiam sufficiat. Quin suppeditat Hispania plerisq Europæis, sed & sub sole calentibus Indis, vina generosissima, oleum perfectissimum, sales candidissimos, gallam (cujus tum ad atramentum conficiendum, tum ad densanda hircorum caprarumq coria, quæ vulgo corduana dicunt, magnus est usus) olivas muriâ maceratas, Græcas nuces seu amygdala, ficus; & quoslibet arborarios fructus sapidissimos; metalla quoq omnis generis copiosissimè: etiam Germaniæ nostræ aliquando in publica penuria frumentum subministravit. Hispalensis ager ita pinguis & fertilis est, ut omnes terrarum alios eo nomine facilè superet: ac, quo tempore Ferdinandus Sanctus illum Maurorum jugo eripuit, centum millia, quâ villas, quâ trapeta, in iis olivetis, quibus Assaraffio nomen est, numerata fuerint. Ingens numerus: sed Alfonsi tamen regis Sapientis historiæ autoritate probabilis. Et Plinii ætate, cardui duntaxat apud Carthaginem magnam, Cordubamque præcipuè, sestertia sena millia reddiderunt. Planities Granatensis tantis honoratur proventibus; ut ex solis mori arboris foliis, quibus bombyces vescuntur, præter multas serici libras, triginta millia coronatorum quotannis in vectigal regium inferantur. Sed in singula locorum me non effundo. Lina quoque pretiosa sunt: & nobilia pecoris vellera nullibi gentium sunt meliora:

> Vellera nativo pallent ibi flava metallo,
> & linit Hesperium bractea viva pecus.

Etiam alibi, & præsertim in Gadium insula pabuli ea est lætitia, ut pascentium pecorum lac non serescat, caseusq non nisi multâ affusâ aquâ coëat; & ni menstruo quoque tempore vena illis tundatur, ex nimio abdomine suffocationis sit periculum. Equorum verò primatum quis extra Hispaniam quæsierit? Petrus Quinqueranus ait, ex omni genere equorum pulchritudine præstare Hispanos, ferociâ Turcos, velocitate Numidicos. Nec malè ita censet Quinqueranus. Etenim in Andalusia & Granata natura equos (quos incolæ Genettes vocant) eâ effingit industriâ, ut ad velocitatem, generositatem, & ad omnem elegantiam nihil illis desit: unico sæpe

Homer. 4. Odyss. Natalis Comes Mythol. lib. 3. cap. 19. Lud. Nonius in Hispan. cap. 5.

Just. lib. 44.

A. C. 1561. Lud. Nonius in Hisp. cap. 13.

Jo. Mariana de reb. Hisp. lib. 13. cap. 7. adde & L. Non. in Hisp. cap. 16.

Plin. hist. nat. lib. 19. cap. 10.

CL. millia coronator.

L. Non. in Hisp. cap. 22. Boter. in Relat. univers. part. 1. lib. 1. in Hispania.

Martial. Epigram. lib. 9.

Strabo Geograph. lib. 3. L. Non. in Hispan. cap. 9.

P. Quinqueran. de laud. Provinciæ. P. Camerar. Med. hist. cent. 2. c. 91. Boter. d. l. in Hispan.

equo multis aureorum millibus constante. Nec certè ignobiles sunt Asturcones, *ab Asturiæ regione (cui universa Hispania debet & Christianæ religionis, & avitæ Gothicæ Nobilitatis adversus hostes Mauros defensæ conservationem) ita dicti: queîs non vulgaris in cursu gradus, sed mollis alterno crurum explicatu glomeratio: de quibus Silius:*

L. Non. in Hispan. c. 43.

Silius lib. 3. de bello. pœn.

His parvus sonipes, nec Marti notus, at idem
aut inconcusso glomerat vestigia dorso,
aut molli pacata celer trahit esseda collo.

& Martialis:

Martial. in Apophoret. 199.

Hic brevis ad numerum rapidos qui colligit ungues,
venit ab auriferis gentibus Astur equis.

Just. lib. 44.

Neque tamen summa tantùm terræ Hispaniæ laudanda sunt bona, et si perpauca adhucdum laudavimus: etiam abstrusorum felices sunt divitiæ. Lapidum ad ædificia mirabilis ubique est copia: & quod miraculo adscribendum, non procul à Barcinone mons se extollit præcelsus, vulgò Mon-Ivi, *ab antiquis* Mons Jovis, *aut, ut alii melius,* Mons Judæorum, *dictus, in quo inexhausta & perennis lapicidina: ac licet ad urbis muros, & ad complures Nobilium domus, assiduò hinc materia petatur, adimplet tamen liberalis natura montis illa ulcera, & cicatricem obducit, ut tot annorum decursu nihil penè excisum videatur. Singulariter tamen pulcherrimos lapides & marmora perbella, ad palatiorum & substructionum decus, in omnibus fere provinciis invenit*

L. Non. in Hispan. cap. 88.

invenit magnificentia: quod vel ad stuporem usque intuentium San-Laurentianum monasterium in Escuriali *ostendit; admirandi operis egregia & verè regia moles; in quam Philippum II.* ducenties centena millia coronatorum, *sive* viginti milliones auri, *insumpsisse aiunt. Et jactitent licet Ægyptii suas Pyramides, Græci sua delubra, Romani sua amphitheatra, theatra, ludos, circos, thermas, capitolia, palatia, & vanis numinibus sacrata templa: dum sese Hispania hoc Escurialis monasterio cætera orbis miracula superare noverit. Quid enim ad summam perfectionem peritissimi artifices illic requirant? An materiam? nihil eâ rarius. An architecturam? ne Vitruvius quidem dederit exactiorem. An magnitudinem? vel quatuor Regibus simul hospitium commodè præbuerit. An etiam hortorum nitorem, fontium amœnitatem, silvarum umbracula? ne ipsa Antiochiæ Daphne se comparaverit. At quot præterea ex illis Hispaniæ lapidicidinis sumptuosissima aquæductuum, pontium, arcium, aliarumq́ structurarum opera; quot fortissimæ & ornatissimæ prodierunt urbes? Quàm jucundum sit, illustrissimi & dilectissimi Collegæ & Auditores, si jam præsentes coram eas invisere possemus. Peponem pro corde habeat, qui videndi ardore non stimuletur. Quæ enim urbs est* Hispali opulentior?

l'on dit avoir cousté plus de vingt millions d'or. Petr. Mat. in Hist. Henr. 4. lib. 1. narr. 4.

L. Non. in Hisp. cap. 71.

Hispal, æquorius quam præter labitur amnis:
submittit cui tota suos Hispania fasces:

Auson in urbib.

ubi binæ quotannis classes, auro argento gemmisq́ onustæ,

stæ, Americæ divitias exponunt, (magnificâ in eum finem extructâ domo, cui ab Indicis negotiis nomen impositum est, La casa de la contraction de las Indias) *& civitatem tantis opibus beant, ut illa Regi singulis annis* sesquimillionem aureorum *obsequii & vectigalium ergo pendat; & veraci feratur proverbio:* qui non ha visto Sevilla, non ha visto Maravilla. *Quæ est* Olisipone *illustrior? ubi thesauri ab Afris Asiaticis & Indis advecti liberali manu dispensantur per universam Europam: &*

L. Non. in Hispan. cap. 16. Johan. Baptista Villalpandus Cordubensis Explanat. in Proph. Ezech. cap. 27. vers. 7. pag. 10.

L. Non in Hispan. cap. 35.

ubi in parvo est India tota sinu.

Jul. Cæs. Scaliger.

Quæ Granatâ *capacior? ubi tot ædificia, tot domus, ut quemadmodum* malum Punicum *granosum, & acinis refertum est, ita & hæc nobilissima* Granata *densissimas domos &* dehiscentis granati *similitudinem referre videatur: ubi vetus regium, vermiculato opere, & immensis sumptibus extructum palatium in* Alhambra, *tantæ amplitudinis est, ut defensores commodè admittat ad quadraginta millia, ideoq; urbs potiùs, quàm domus dici possit. Quæ* Toleto *clarior? ubi minimum* septendecim, *quot alibi nusquam*, Concilia *celebrata fuerunt; ubi olim Gothorum aula; ubi templum augustissimum; ubi Archiepiscopus primas Hispaniæ, secundus à Rege, & ditissimus; ubi aquæductus nobile* Janelli Turiani *Cremonensis opus, qui hydraulicâ machinâ, magnâ versatili rotâ aquas ex Tago, ingenti impetu per tubos ductiles in editissimam urbis partem pertraxit,*

L. Non. in Hispan. cap. 22. Boter. d. l. in Hispania. P. Merula Cosmogr. p. 2. lib. c. 23.

L. Non. in Hispan. cap. 59. P. Merula Cosmogr. p. 2. lib. 2. c. 20.

pertraxit, unde in multos rivulos insigni civium commodo distribuuntur: ubi lanificio sericoq; vitam quærunt hominum millia fere decem. *Quæ* Vallisoleto *nobilior? ubi Philippus II. Rex natus; locusq; est in amœnissima Pisvergæ ripa, non Hispaniæ solum, sed Europæ totius pulcherrimus: ubi forum spectatissimum capacissimumq; cujus ambitus DCC. passuum est. Quæ* Legione *præstantior? ubi in augusto templi omnium in toto regno artificiosissimi sacrario sepulti jacent* septem & triginta Reges, & unus Hispaniæ Imperator. *Quæ* Segoviâ *est laboriosior? ubi nemo conspicitur mendicus, nisi qui per ætatem aut morbum ad opus est inidoneus; ubi lanificium est laudatissimum: ubi aquæductus est, magnum architecturæ ornamentum. Quæ* Matrito *gratior? ubi Imperator Carolus V. quartanâ diu ante conflictatus solâ aëris clementiâ morbum molestissimum brevi fugavit. Quæ* Valentiâ *formosior? ubi perpetua tam hyeme quàm æstate inter citreos parietes & citrea conclavia est viriditas; ubi loci elegantia advenis oblivionem patriæ inducit: ubi Borgia familia duos Pontifices Calixtum III. & Alexandrum VI. Ecclesiæ Romanæ dedit: ubi Philippi III. conjux Margarita eâ pompâ introducta est, ut* tricies centena coronatorum millia *insumpta fuisse dicantur. Quæ* Flaviobrigâ *sive* Bilbao *negotiosior? ubi quotannis lanâ tantùm circiter quinquaginta naves oneratæ in varias regiones transvehuntur. Quæ* Cæsar-Augustâ *est augustior? ubi tantus ædiũ nitor,*

L. Non. in H. cap. 56. & Paul. Merula Cosmogr. part. 2. lib. 2. cap. 19.

L. Marineus Siculus lib. 3. de reb. Hispan.

P. Merula Cosmogr. part. 2. lib. 2. cap. 19.

L. Non. in Hisp. cap. 71.

J. Mariana de reb. Hisp. lib. 12. cap. 19.

L. Non. in Hisp. cap. 69.

Jo. Bochius in hist. narratione profect. Alberti & Isabel.

L. Non in Hisp. cap. 79.

nitor, ut nulli urbi sit secunda. Quæ Barcinone est mundior? ubi ad majestatem patriæ conciliandam civium virtus & fortuna nihil prætermisit. Quæ Compostella est religiosior? ubi non modò Hispani, sed omnes quasi nationes, pia quâdam superstitione excitæ, cum votis donisq; ad S. Jacobi, uti credunt, reliquias comparent frequentes. Sed quis amor, Collegæ & Auditores, ex lapicidinis in urbes, & ex tot longè præstantissimis in pauculas (nam Pompejus M. trophæis suis, quæ statuebat in Pyrenæo, DCCCXLVI. oppida ab Alpibus ad fines Hispaniæ ulterioris in ditionem abs se redacta testatus est) istas deduxit? Quis genius me Compostellam abduxit? Redeo ad lapides. Suntq; juxta Antiqueram montes singulari fœcundi lapide, quem Hispani vernaculâ linguâ nuncupant Hiesso: ex quo gluten conficiunt architecti, usitato nomine Tarram dictum, muris consolidandis aptissimum. Lapis enim ille igne coctus, tusus, & per incerniculum cribratus, aquâ deinde maceratus, tam tenaces incrustationes reddit, ut ædificia ex continuo lapide nata, non manufacta esse videantur. Et si lapidum pretiosiorum copiam quis desideret; non procul à Flavio Brigantio, hodie la Corunna, & propè Cluniam, quæ hodie Crunna del Conde, præstantissimæ Jaspidis sunt latumiæ. Sed ad metalla abeo, quæ in Hispaniis sunt abundantissima. Et Plinius disertè loquitur: Metallis plumbi, ferri, æris, argenti, auri, tota ferme Hispania scatet: citerior & specularibus lapidibus: Bætica & minio: sunt

L. Non. in Hisp. cap. 52.

Plin. hist. nat. lib. 3. cap. 3.

P. Merula Cosmogra. part. 2. lib. 2. cap. 3.

L. Non. in Hisp. cap. 54. & cap. 77.

Plin. hist. nat. libr. 3. cap. 3.

sunt & marmorum lapidicinæ: ut verè Posidonius scripserit; τὸν ὑποχθόνιον τόπον οὐχ ὁ Ἅδης, ἀλλ᾽ ὁ Πλούτων κατοικεῖ; loca subterranea Hispaniæ non à Plutone, sed ab opulentiæ Deo Pluto incoli. Georgius autem Agricola ex nostris, in palma Hispaniæ deferenda nil cunctatur. Qui, ait, Europæ regiones, è quibus multa metalla quondam fuerunt effossa, considerant; primas tribuunt Hispaniæ, secundas Thraciæ, tertias Britanniæ, quartas Galliæ, quintas Græciæ, quas reliquæ sequuntur. Apud Cantabros præter plumbum, & magnetem lapidem, quem nonnulli ferrum vivum vocant, ferri chalybisque venæ adeò sunt divites, ut Vulcanus illic officinam, & Mars armamentarium posuisse dici possit. Et Plinius auctor est, in Cantabriæ maritima parte montem esse præruptè altum, totum ex ferro. Sic & auri ferrique gloria Bilbilin nobilitavit: teste Martiali;

auro Bilbilis, & superba ferro.

Maximam quoque argenti fodinam quondam apud novam Carthaginem, & in illa quadraginta hominum millia in labore versatos fuisse, singulisq; diebus Populo Romano XXV. drachmarum millia, quæ Budæi calculo sunt bis mille & quingenti coronati, inde accrevisse, ex Strabone discimus. Et Bebelo argenti puteus, ab Hannibale inchoatus, auctori suo CCC. pondo, quæ Budæo sunt tria aureorum millia, in dies subministravit. Argenti ex Pyrenæorum nati incendio, si modò Diodorus & Strabo historiam, non fabulam narrant, tanta

P. Merula Cosmogr. part. 2. lib. 2. cap. 3.

Georg. Agricola lib. 1 de veterib. & nov. metall.

Plin. Hist. nat. lib. 34 cap. 14.

Mart. Epigram. lib. 12.

Plin. histor. nat. lib. 33. cap. 6.

P. Merula Cosmogr. part. 2. lib. 2. cap. 3.

Aristot. in lib. de mirabilib. auscult.

tanta fuit copia, ut Phœnicum naves illud nec capere, nec ferre potuerint; ipsis etiam anchoris inde conflatis. Aurum verò ubi non invenitur in Hispania? Gallecia æris ac plumbi uberrima, & auri feracissima; adeò ut etiam aratro frequenter glebas aureas excindant agricolæ. Et olim Romanis, Asturia, Lusitania, & Gallecia, singulis annis vicena millia pondo auri præstiterunt. Sed quota illæ sunt totius Hispaniæ pars? Quid universam præstitisse putabimus? Consulite Livium, Auditores, & in acervum conferte triumphales Romanorum ducum manubias ex Hispaniis asportatas; & videbitis, exiguo annorum spatio populum Romanum deprædatum fuisse supra sexcenta millia argenti infecti pondo, argenti Oscensis quadraginta millia; auri verò circiter decem millia; signati autem infinitam copiam: non computatis in eam summam, ducum, militumque rapinis, donativis, stipendiis; quæ sine dubio multò superant: ut id temporis Hispania Romanis eo fuerit loco, quo nunc Hispanis est America: & parum absit, quin assentiar illis, qui credunt Tartessum Hispaniæ urbem olim notissimam, hodie ignorantiæ tenebris involutam, esse regnum Tharses, & Ophir, quô Salomon classem mittebat, ad aurum argentumque avehendum. Sanè regionis circumjacentis felicitas, auri argentiq; perennis fœcunditas, & scriptorum ea de re consentiens opinio, plurimum persuadent: præsertim cum Tyrii ac Phœnices, ex qua gente et inter Salomonis classiarios quidam erant, Hispaniam frequentârint, & inde

Justin. lib. 44.

Plin. Hist. nat. lib. 33. cap. 4.

I. Non. in Hispan. cap. 12.

inde domum ἄχρυσοί τε καὶ ἀνάργυροι ὄντες non redierint.

Arist. de mirab. ausc.

Sed quid? An Hispaniæ aquas sicco transibimus pede? Comparatur amplissimæ illius provinciæ forma à Strabone, Pomponio Mela, Ptolemæo, & aliis, corio bubulo humi protenso; cujus partes fere omnes circumluunt maria: ita, ut Aquilonare latus Cantabrico oceano, Occidentale Atlantico claudantur; Meridionale pulsetur freto Herculeo & mari Balearico; Orientale autem occupetur corii collo sive Pyrenæis montibus, ubi Hispania in eas coit angustias, ut Joannes Vasæus memoriæ prodiderit, cum per Cantabriam iter faceret, in monte divi Adriani, Ferdinando Colone istarum rerum peritissimo commonstrante, nisi fefellerint oculi, utrumque mare se vidisse, oceanum scilicet, cui erant proximi, & eminus, quantum oculorum prospectus ferre poterat, mediterranei maris albicantes fluctus. Tot verò maria, tot insuper flumina, (sunt, qui numerant centum & quinquaginta, & in iis pontes septingentos & amplius) tot stagna lacusque, tot thermas, tot fontes, (in territorio enim Pacis Augustæ solus Xericii ager fontes habet mille & quingentos) tot alios aquarum sinus ac recessus, & earum summas opes cum paribus miraculis conjunctas, in hac temporis fuga nunc enarrare, nedum pro singulorum pretio meritisq; laudare non possim: etsi nihil aliud jam dicendum foret. Quemadmodum igitur, Anas, hodie corruptè dictus Guadiana, procul ab ortu suo ex hominum conspectu se eripit, & per subterraneos meatus ad septem milliaria

P. Merula Cosmogr. p. 2. lib. 2. cap. 2.

Joh. Vasæus in Chronico Hisp. cap. 8.

Merula d. l. cap. 7.

Plin. hist. nat. libr. 3. cap. 1. Georgius ab Austria apud Ortelium hoc controvertit:

 fluit

ſed alii Hiſpani Plinio & receptæ opinioni ſuffragantur. L. Non. in flum. Hiſpan.

fluit lucifugus, *donec propè Villahartam, ſæpius naſci gaudens, iterum in lucem erumpit, majori vi & alveo latiori: ut inde accolæ jocandi materiam ſumpſerint, dum patrio ſermone ferunt*, pontem eſſe in Hiſpania, ubi perpetuò plurima armentorum millia paſcantur: *ita ego nunc ſimul omnia flumina & aquas Hiſpaniarum in Anæ latebras abſcondo, donec alibi ſit occaſio prolixioribus laudationibus ſingulorum dotes proſequendi. Auream tamen laudem non reticeo; quòd pleraq; auri grumulos, tanquam telluris ſpolia Oceano deferunt: & in fidem vetuſtæ gloriæ Luſitanorum Regum ſceptrum ex Tagano auro, quo purius nullum inveniri poſſit, conflatum eſſe memoratur.*

Talis eſt illa altera Imperatoris Caroli V. mater: talis eſt illa omnium Europæ provinciarum regina Hiſpania: de qua Claudianus optimè,

Claudianus de laude Serenæ.

> Quid dignum memorare tuis, Hiſpania, terris
> vox humana valet? primo lavat æquore ſolem
> India, tu feſſos exactâ luce jugales
> proluis, inque tuo reſpirant ſidera fluctu:
> dives equis, frugum facilis, pretioſa metallis.

In Panegyrico Theodoſ. A.

Et Latinus Pacatus, Gallus, elegantiſſimè: Hiſpania terris omnibus terra felicior, cui excolendæ atque adeò ditandæ impenſiùs quàm cæteris gentibus ſupremus ille rerum fabricator indulſit: quæ nec Auſtrinis obnoxia æſtibus, nec Arctois ſubjecta frigoribus, mediâ fovetur axis utriuſque temperie: quæ hinc Pyrenæis montibus, illinc Oceani æſtibus, inde Tyrrheni maris litoribus

litoribus coronata, naturæ ſolertis ingenio velut alter orbis includitur. Adde tot egregias civitates: adde culta incultaque omnia vel fructibus plena, vel gregibus: adde auriferorum opes fluminum: adde radiantium metalla gemmarum. Scio fabulas poëtarum, auribus mulcendis repertas, aliqua nonnullis gentibus attribuiſſe miracula: quæ ut ſint vera, ſunt ſingula: nec jam excutio veritatem. Sint, ut ſcribitur, Gargara proventu læta triticeo; Mevania memoretur armento, Campania cenſeatur monte Gaurano, Lydia prædicetur amne Pactolo: dum Hiſpaniæ uni, quicquid ubique laudatur, aſſurgat.

Verùm Hiſpani *ipſi, quales ſunt? Ab omni memoria, Auditores, fuerunt fortiſſimi, libertatis retinentiſſimi, & omnino mortis contemptores.*

Silius Italic.

> Prodiga gens animi, & properare facillima mortem.
> Namque ubi tranſcendit florentes viribus annos,
> impatiens ævi ſpernit noviſſe ſenectam:
> & fati modus in dextra eſt.

Juſtin. lib. 43.

In bello Punico celebris fuit patientia ſervi; qui ultus dominum inter tormenta riſu exultavit, ſerenâq; lætitiâ crudelitatem torquentium vicit. Et in bello Cantabrico cum Auguſtus Cæſar magno tandem labore gentem debellaſſet, major pars, ne ſervitutem ſerviret, igne, ferro, aut veneno ſe à captivitate vindicavit. Ac fuerunt matres, quæ amore libertatis liberos ſuos necaverunt, ne in hoſtium manus pervenirent;

Luc. Florus lib. 4. cap. ult. Strabo Geograph. lib. 3. P. Merula Coſmograph. part. 2. lib. 2. c. 8.

puer, qui mandatu patris parentes fratresq; omnes captos, ferrum nactus interfecit; & mulier, quæ unà secum vinculis mancipatos obtruncavit. Stupendus certè mortis contemptus. Ait Silius:

Silius Ital. lib. 3.

> Cantaber ante omnes hyemisque æstusque famisque
> invictus, palmamque ex omni ferre labore
> mirus amor populo:

&

> omnis in armis
> lucis causa sita est, damnatum vivere paci.

Valer. Max. lib. 2. cap. 1.

Celtiberi in acie gestiebant lætitiâ, tanquam gloriosè & feliciter vitâ excessuri; lamentabantur in morbo, quasi turpiter & miserabiliter perituri:

Sil. Ital. lib. 3.

> his pugnâ cecidisse decus: corpusque cremari
> tale nefas; cœlo credunt superisque referri,
> impastus carpat si membra jacentia vultur.

Valer. Max. lib. 6. cap. 6. Flor. lib. 2. c. 6. Augustin. de civit. Dei lib. 3. cap. 20.

Quid de fide & ærumnis incluta Sagunto, *cujus reliquiæ hodie* Morviedro, *quid dicam? Saguntini victricibus Annibalis armis intra mœnia urbis suæ compulsi, cum vim Punicam ulteriùs nequirent arcere, fessi fame, machinis, ferro, & igne, versâ denique in rabiem fide, collatis in forum quæ unicuiq; charissima, atq; undique circumdatis accensisq; ignis nutrimentis,* ne à societate populi R. descisцerent, *publico & communi rogo semetipsos superjecerunt. Crediderim tunc ipsam fidem humana negotia spectantem mœstum gessisse vultum, perseverantissimum sui cultum iniquæ fortunæ judicio*

judicio tam acerbo exitu damnatum cernentem. Sicque Hannibali non Saguntum, sed fidum Sagunti sepulchrum capere contigit. Quid referam de fortium militum genetrice Numantia? *Quæ cum esset sine muro & turribus, cives patriæ fuerunt pro propugnaculo, non secus ac prisci Spartani. illa quatuor millibus Celtiberorum Romanum XL. millium exercitum per annos XIV. sola sustinuit, magnisq; cladibus & pudendis fœderibus affecit; ita, ut Numantini viri non vocem, non conspectum ferret Romanus miles. Sed tandem à fatali urbium eversore Scipione Africano victa, cum omnia, quæ famem trahere poterant, consumpsisset, ad ultimum humanorum corporum dapibus usa; compluribus jam eâ captâ inventis, qui artus & membra trucidatorum corporum sinu suo gestaverunt; nullum de se hostibus gaudium, nec spolia quidem reliquit.* Unus vir Numantinus non fuit, qui in catenis duceretur: præda nulla: triumfus fuit tantùm de nomine.

Flor. libr. 2. cap. 18. Valer. Maxim. lib. 7. cap. 6.

Quæ perseverantia, aut potius summæ fidei & fortitudinis περιουσια *fuit* Calaguri? *Calaguritani enim, quò interempti Sertorii cineribus, obsidionem C. Pompeii frustrantes, fidem præstarent constantiùs; quia nullum jam aliud in urbe eorum supererat animal, uxores suas natosq; ad usum nefariæ dapis verterunt, quôque diutius armata juventus viscera sua visceribus suis aleret,* infelices cadaverum reliquias salire non dubitavit. *Sicq; dulcia vitæ pignora, quæ aliàs hominibus proprio spiritu chariora sunt, ea Calaguritanis fidei*

Valer. Max. lib. 7. cap. 6.

fidei causâ prandia atque cœnæ extiterunt. Et propè Laurenam, Logronno *hodie, cippus antiquus incomparabile fidei Calaguritanæ exemplum ostendit: cujus hæc verba:* Diis manibus Q. Sertorii me Bebritius Calaguritanus devovi; arbitratus religionem esse, eo sublato, qui omnia cum diis immortalibus communia habebat, me incolumem retinere animam. Vale viator, qui hæc legis: & meo disce exemplo fidem servare. ipsa fides etiam mortuis placet corpore humano exutis. *Memor tantæ & inimitabilis fidelitatis Augustus Cæsar cohortem Calaguritanorum in corporis sibi custodes delegit: uti & ante ipsum Julius Cæsar Hispanorum cohortem habuit custodiæ suæ. Sed quid potuerit Hispanorum virtus contra vires Romani Imperii, in pauca compegit Paterculus:* Per ducentos annos, *ait*, in Hispaniis multo mutuoq; ita certatum est sanguine, ut amissis P.R. imperatoribus exercitibusq; , sæpe contumelia, nonnunquam etiam periculum Romano inferretur imperio. Illæ enim provinciæ Scipiones consumpserunt; illæ contumelioso X. annorum bello sub duce Viriatho majores nostros exercuerunt; illæ terrore Numantini belli populum Rom. concusserunt; in illis turpe Q. Pompeii fœdus, turpiusque Mancini, Senatus cum ignominia dediti imperatoris rescidit: illa tot Consulares, tot Prætorios absumpsit duces; patrumque ætate in tantum Sertorium armis extulit, ut per quinquennium dijudicari non potuerit, Hispanis Romanisve in armis

Ambrosius Morales. L. Non. in Hispan. cap. 81.

Sueton. in Aug. cap. 49. & in Jul. capit. 86.

C. Vellejus Paterc. hist. lib. 2.

plus esset roboris; & uter populus alteri pariturus foret. *Quid verò in paganæ vetustatis hæreo exemplis: cum Christiana sint in propinquo & in promptu? Sanctius Castellæ Rex (audite, quæso Auditores, stupendum exemplum, simile fortè alibi non audituri) Sanctius, inquam, Castellæ Rex* Tariffam, *quæ veterum* Tartessus *est sive* Carteja, *de Mauris ceperat: sed illo anxio custodiendi & tenendi, ob hostium viciniam, & ingentes sumptus;* Alfonsus Peresius Gusmanus *pace & bello, etiam opibus, & quod in opibus rarum, recto earum usu, magnus vir, ultrò in se curam tuendæ urbis suscepit, & partem stipendii de suo daturum promisit; rege intereà alias res agere jusso. Paulò pòst frater Regis Johannes ad Maroci Regem transiit, & copiis ab eo acceptis subitò Tariffam obsedit. Obsessi nihil trepidare, in sua & ducis virtute fidere, animos supra periculum habere; nisi quòd infregit eos casus inopinatus, Alfonsi unicus filius interceptus, & quem Mauri ante mœnia ostendebant, & nisi opidum dederetur, sub oculis statim interfecturos se, & fœdè lancinaturos, comminabantur. Ad eas voces pater nihil commotus, quin animo adversus privatas charitates pro Republicæ & patriæ salute planè invicto constanter edicit,* si vel centum filios Mauri in potestate haberent, non ideò se à fide & honesto abiturum: *Et si tanta, inquit ad hostes,* vobis libido jugulandi est, en gladium: *& cum dicto suum è mœnibus projecit, atque inde ad prandium abiit imperterritus Alfonsus. Vix abiit, & mox*

A. C. 1293. Joh. Mariana de reb. Hispan. lib. 14. cap. 16. J. Lips. Monit. Polit. lib. 1. cap. 7.

mox dissono clamore & vehementi militum ejulatus revocatus, denuo in mœnibus se sistit. Quærenti consternationis causam, refertur, Filium barbarâ crudelitate jussu Joannis Principis trucidatum esse. Hoc erat? inquit. Credebam urbem ab hostibus captam. Et sic pari tranquillitate ad prandium uxoremq́ rediit. Hostes magnitudine viri attoniti, re infectâ discesserunt. Libet hîc exsultare: libet hîc interrogare; sitne factum vel in omni antiquitate fortius, vel laudabilius? Gratulor genti & domui illustri Ducum Methymnæ Sidoniæ; quæ ad hunc auctorem stemma & sanguinem refert. Ego in militares & totas laureatas Hispanorum Academias hinc me inferam passu paulò liberiori. Equidem nulla gens est hodie, nullus populus in universo orbe terrarum, qui militaris disciplinæ laude æquè floreat, ut Hispani: dignissimi, quos alii imitentur. Pulcherrimum visu est, inter eos militem novitium statim atque in numerum est relatus, erudiri à veteranis; alibi peccantem humaniter corripi; & illum monitiones grato animo admittere, nec malè interpretari: laudatissimum est, inter eos tale vigere obsequium, ut nemo vel maximus legitimum etiam minimi detrectet imperium; talem modestiam, gloriæ tamen amore egregiè excitatam, ut veluti in schola sermo tantùm sit de officio militum & ducum, de obsequio, honore, virtute, & quicquid armorum decus concernit; insolentiâ, petulantiâ, atque jurgiis longè pulsis; quod Petrus Pasius, tribunus, suarum laudum cumulo meritò ad-

Jac. mag. Brit. Rex lib. 2. Basil. dor.

Lanovius Discurs. 15. & 16.

tò addere poterat, cum affirmaret, in ea legione, cui præerat, & quæ ex XXIII. signis Hispanorum erat composita, octodecim mensium spatio nihil fuisse turbatum: admirabile deniq; est, inter eos eam regnare charitatem, ut se tanquam fratres mutuò diligant; lacerum commilitonem, ne ordini & nationi toti sit dedecori, vel jejunio pecuniam ad id comparsuri vestiant, vulneratum aut aliàs ægrotum pro virili benignissimè juvent. Hâc disciplinâ gens sagax et bellicosissima tantam rerum maximarum molem confecit, ut nullius ætatis, nullius seculi, & nullius gentis imperium ita excreverit unquam, cujus felicitatem virtus & fortuna Hispanorum non antecellat. Atque ut posteritas in Annalibus omnia cum stupore est lectura: ita hodieq; venerantur Turcæ Alvarum Sandæum; qui quatuor millia peditum Hispanorum, in ipsa Barbaria, per quinq; milliarium planitiem, hostili XX. millium Maurorum equitatu variis assultibus perpetuò, & sexies omnibus viribus petitus, cum LXXX. suorum jactura, sed internecione DCCC. barbarorum, in tutum deduxit: & illorum Hispanorum continentiam magni faciunt, qui Horuccium Barbarussam Algerii Regem, longissimo cursu per arenosas Mauritaniæ solitudines fugientem, cum passim aurum, ut persequentes distineret, callidè sed frustra effudisset, fortiter occiderunt. Galli laudant illos bis mille Hispanos, qui ex clade Ravennatensi justis ordinibus abeuntes insequentem hostilem equitatum adorti, et ducem ipsum Gastonem Foxium jam

Lanovius in paradoxo secundo.

Paul. Jovius in elog. Horuccii.

Lanov. paradox. 2. Fr. Guicciard. hist. lib. 10.

victorem vicerunt & interfecerunt: & inprimis cohorrescunt ad memoriam Gonzalii Ferdinandi Aguilarii, Magni ducis *cognomentum meriti, qui illis Neapolitanum regnum summâ fortitudinis & nominis Hispanici laude eripuit; à Ludovico XII. Galliarum Rege vel in hoste virtutem veram admirante, post accumulatas laudes aureâ torque è collo regio in ejus cervicem injectâ donatus: extollunt etiam impigrum & providentissimum* Antonium (a) Levam; *qui*

implicitus cunctis morbo artubus, horrida bella
artibus & ferro gessit & explicuit:

& Petrum Enriquez Comitem Fontanum *reformidant, qui in Belgio non defendit solùm fines, sed etiam protulit; & opida recepit ac expugnavit in medio ardore duplicis belli, quæ recipi & expugnari vix in votis, certè in spe non erat Belgarum. Itali verò, imò alii etiam populi, timent adhuc* Ferdinandi Alvari Toletani Albæ Ducis *maneis; qui Romam cum capere potuisset, noluit; qui Galliam terruit, Hungariam tutatus est, Africam vicit, Germaniam utramque compescuit; qui Hispaniam castigavit; qui expeditionem Lusitanicam statim post Sebastiani cladem per literas & amicos urgere non cessans, dicterio, cum de exequiis mortuo faciendis ageretur, addito,* debere Regem Sebastiano regi Olissiponæ justa persolvere, *denique mortuo Henrico* quinquaginta dierum intervallo totam Lusitaniam subegit; *ejus militibus contra* baccalaureos (*ita contemptim præcipuos Doctores in Consistorio regio vocabant*)

P. Jov. in vita Con. alvi M.

(a) Ce grand capitaine Antoine de Leve gouteux & impotent a plus gaigné de victoires dans sa chaire, qu'autre de nostre aage n'a faict à cheual. *Blas. Monluc. comment. lib. 3.*

Rainerius.

Justus Lips. in præfat. ad Physiolog. Stoicor.

Thuan. Histor. lib. 69.

H. Contestag. lib. 8. de Portug. & Castel. conjunct.

bant) ingeminantibus, se hoc regnum Lusitanicum prorsus eo modo, quo regnum cœlorum acquiritur, cepisse; nimirum comedendo panem & bibendo aquam, & à rebus alienis abstinendo: *& hoc dicebant, quia solo buccellato vixerant, nullâ urbium prædâ ipsis concessâ. Profectò nos Germani etiamnum miramur* illam præsignem Hispanorum decuriam, *qui in bello Saxonico vestibus exutis, nihil tormentorum ictibus scloppetorumve grandine territi, gladios ore transversos deferentes, natando erranteis scaphas in Albi flumine assecuti, post breve certamen, XXXV. ex hostibus cæsis, in citeriorem ripam adduxerunt. Et magis adhuc demiramur* Christophorum Mandragonium, *Belgicis bellis clarissimum ducem, qui fœderatis Belgis Tergoam Zelandiæ obsidione acriter prementibus, audaci omnino & memorabili facinore in insulam pedestri itinere, per longum admodum & aquis stagnantibus importunum ac cœnosum tractum, cum delectis aliquot Hispanorum, Germanorum, & Gallorum centuriis penetravit; ipseq; Mandragonius, quamvis jam ætate affectâ, sed crudâ senectute, primus vadum ingressus duarum horarum spatio transmisit, militibus arma & saccos pulvere sulphureo plenos supra capita gestantibus, ex usq; IX. tantùm, qui amnium interfluentium rapiditate, dum longiùs deerrant, abrepti sunt, amissis: cujus penè supra humanas vires generosi incœpti is successus fuit, ut multi fœderatorum, dum ad insperatam Mandragonii præsentiam consternati tu-*

A. Chr. 1547. Thuan. histor. lib. 4.

A. Chr. 1572.

Thuan. Histor. lib. 54. Janson. in supplem. Mercur. Gallo-Belgici.

multuariâ fugâ naves suas conscendere festinant, fluctibus fuerint intercepti, &, Paceco impreßionem in ultimum agmen faciente, eorum ad Ioccc *in conflictu perierint. Et quid verba perdo? Si verum amamus, si fateri & audire volumus:* Hispania rerum potitur in Europa. *Nam non solùm domi jam est unita, pluribus regnis sub unum imperium redactis: verùm etiam Galliæ & Germaniæ per Burgundiam & Belgicas provincias jamdudum compedes injecit; Italiæ autem dominatur ita, ut ipsa poßideat Longobardiæ cor Mediolanensem Ducatum, regnum Neapolitanum, Siciliam, Sardiniam, & insulas reliquas; Hetruriam ex Plombino, Herculis portu, Telamone, Orbitello, fortibus argumentis ad observantiam & modestiam cogat; Genuenses quæstus dulcedine, dum eorum pecunias grandi fœnore pascit & ad se trahit, sibi insolubili nexu devinciat, atque sub specie protectionis temperet ad nutum; Romam denique ipsam per gulam, &* per gli capelli, *hoc est, per commeatuum subvectiones ex vicinis Hispanicæ ditionis locis & per Cardinales pensionibus emptos, in officio contineat.*

Thuan. Histor. lib. 61.

Petr. Matth. in hist. H. 4. lib. 1. narr. 4.

At verò adsint hîc novi Anaxagoræ, novosq; & infinitos constituant mundos: Hispania habet Alexandros, qui subjiciant, & qui gubernent. Hispani sunt, qui Novum Orbem *invenerunt & cœperunt: &, si audimus Jurisconsultos, ceperunt omni jure: cum Dei sit sententia;* quicquid calcaverit pes tuus, tuum fiet; &, cœlum cœli domino, terram autem dedit possidentibus; *& ratio doceat, populos, qui ferarum modo magis quàm hominum viventes sine ulla omninò religione sunt, quasi piratas, communes hostes omnium, bello persequendos, & in hominum mores conformandos esse; & insuper jus gentium velit, quæ bona nullius sunt, ea fieri occupantium. Equidem Lusitani Africæ portibus nobilioribus & adjacentibus insulis captis, Asiæ oram maritimam penè omnem & Indiam Orientalem fecerunt captivam aut tributariam; inprimis virtute fortißimorum ducum,* Francisci Almeidæ, *qui Campsonis Sultani Ægyptii classem profligavit; &* Alfonsi Albuquercii, *qui Goam occupavit, ibiq; Proregum Indiæ sedem constituit; dein Malacam aureæ Chersonesi metropolim expugnavit, arcem Calecuti condidit; toties Turcis, aliisq; Sarracenis & paganis, non minus ad pugnas animatis quàm armatis, feliciter fusis ac fugatis, cum singulis Lusitanorum sæpe quingenti hostes opponerentur. Quod & ipsum tamen divini fere herois, & omnium qui post homines natos usquam fuerunt, imperatorum gloriam supergreßi,* Ferdinandi Cortesii *copiis in Occidente usu venit. Successêre incomparabili illi Lusitanorum pari in Indica prætura, longè maxima,* Lupus Suares, Jacobus Lupus Sequera, Eduardus Meneses, Vascus Gama, Henricus Meneses, Lupus Sampasius, Nonius Cugna, Gratianus Norogna; & Johannes Castrensis, *qui memorabili illâ in Diensis arcis*

A. Tessaur. in præf. ad decis. Pedemont. n. 14.

Alb. Gentil. de jure belli lib. 1. cap. 9.

Instit. de rer. divis.

H. Conestag. de Portug. & Castel. conjunct. lib. 1. Joh. Petr. Maffejus in histor. Ind. passim. Thuan. histor. lib. 1. G. Sciop. in Consilio Regio.

arcis à Turcis obsessæ propugnatione contra Cambajæ regem partâ victoriâ, Lusitanorum imperium in Oriente firmavit: & alii: qui omnes ea multoties gesserunt, ut miraculo sint propiora; numero paucis stupendam & antea incredibilem navigationem perficientibus, numerosissimas hostium copias vincentibus, vastissimum maris & terrarum imperium parantibus, & cruces suas in extremo Oriente, ubi nomen Christianum nefando quidem erat notum, statuentibus. Castellani autem & Hispani cæteri, ducibus Christophoro Columbo, Americo Vespucio, Joh. Pontio, Ferdinando Magellano, Ferdinando Cortesio, Guterisio Vargo, Francisco Pizzarro, & aliis, insolito victoriarum successu novum Orbem, sive Indias Occidentales occupaverunt, maximos reges sub jugum miserunt, gentes barbarissimas & hominivoras, quæ captivos sæpe jungebant suis cognatis sobolis procreandæ causâ, quam postea ut gallinarum pullos vorarent, Religionem & Virtutem docuerunt. Quid verò omnibus illis Hispanis, quid viris tantis, mei Auditores, in universo heroum theatro invenitur simile? Quæ secula tulêre pares? Et ubi comitatus invidiæ potest esse major? Facessant hinc fabulosi illi Argonautæ, & in cœlestium numerum falsò relati Bacchi Herculésve: Hispani sunt, qui titulos illos & decora sibi jure vendicent: quibus illi comparati in nullo censu futuri sint. Cœlo descendat Argo navis, tantulo ex Græcia tantùm per Pontum facto itinere celebrata, & Magellani VICTORIA

Boter. in Relat. univers. part. 4. lib. 5.

CTORIA ascendat; quæ prima inaudito post omnium seculorum memoriam cursu totum Orbem emensa, & in Hispaniam cum nauclero suo Johanne Sebastiano Cano, (ex oppido Guetaria Vardulorum, ad Pyrenæum: ne patriam novi Neptuni ignoremus) viro fortissimo, feliciter redux, clarissimum de Oceano triumfum nullo casu, & nullo temporum fato interiturum, reportavit. Verùm difficilè est dicere, Auditores, splendidiorne sit gloria Hispanorum, qui Orbem novum invenerunt & aperuerunt, & in quo sine rivali dominantur: an verò majus inventi Orbis sit beneficium, quod is ab inventoribus accepit. Nam illi quidem ab Europa extrema festinatis itineribus rapti, sed nec tot marium novorum discriminibus, nec tot terrarum incognitarum periculis, nec tot laborum & curarum fatigationibus victi, in alio Orbe, & sub alio penè dixerim sole positos Americanos, ipsos Antipodas, quos superioribus seculis in rerum naturâ quæsivisse hæreticum erat, homines ipsâ barbariâ magis barbaros vicerunt, & tantæ amplitudinis regiones, quæ ipsam Europam & Africam, quantæ quantæ sunt, magnitudine superent, tam brevi annorum curriculo subegerunt, ut, si Hispanica virtus pro dignitate causarum æstimanda sit, jure contenderim, equites illorum Pegasis, pedites talaribus vectos fuisse: (victoriæ omnes fuêre pennatæ.) cum interim Fortuna Americanorum & Indorum illos adventitios Deos, & Viracochas (sic Hispani in Peruvia appellantur.) post terga respectans,

Joh. Petrus Maffejus Histor. Ind. lib. 8.

Joseph. Acosta histor. nat. Ind. lib. 1. cap. 21. & lib. 6. cap. 22.

ſpectans, in modum amentis attonita avolaret; neque ullum conſilium, ullamve rationem, aut denique ſpem, quæ poſtrema miſeros deſerit, ſequeretur: quin ipſos viæ implicabat errores, & nunc dextra, aut læva, nunc veſtigiis ſuis obvia, incertum iter ancipiti ambage texebat. quoties ſibi ipſam putamus dixiſſe, quò fugio? bellumne tentabo? ſed filiis DEI altiſſimi *impar ſum. exulatum ibo? ſed nullus exilio locus ſupereſt. petam mare? ſed & ibi piſcium ſum eſca. quid ergo faciam? à tergo premor hoſtibus, à fronte omnibus aliis miſeriis. moriar, & evaſi. ſed ecce nec animum ſequitur manus, nec manum gladius. Itaque ut clauſæ caſſibus feræ quæſito diu exitu deſperatoq́ue conſiſtunt, & ubi omnes fugiendi impetus conſumpſerunt, tandem præ timore non fugiunt: ſic illa Americana Fortuna ipſo quo agitabatur metu alligata, ad pedes Hiſpanicæ Virtutis ſe provolvit, fidemq́ue ſuam perpetuo tributo aſtringit; traditque mox auriferos amnes, montes aureos, mare unionum ferax, gemmis gravidam tellurem, aromata, ligna, novas fructuum & animalium ſpecies; & quicquid cupiditatibus humanis lenocinari poteſt, annuis claſſibus in Europam deportandum ex omnibus locis, unicâ tantùm* argenti fodinâ Potozienſi in Peruvia ſingulis diebus ſupra XXX. millia Philippicûm dante, *prompta conquirit. Quæ omnia, etſi maxima ſunt: & talia, ut anguſtè Majeſtatem Hiſpanorum ponderet, quiſquis id tantùm de illis, quod ab aliis populis fieri poteſt, credit: tamen beneficium, quod illi in Novum & inventum*

ita Hiſpani ipſi ſe nominabant, cum primùm advenissent in Americam. Urb. Calveto.

Joſ. Acoſta hiſt. nat. Ind. lib. 4. cap. 7.

ventum Orbem, quaſi ab humanitate derelictum & expoſitum, contulerunt, eſt omni illâ gloriâ multò majus, omnibus illis ſpoliis & reditibus præſtantius. Quemadmodum enim infantes omnis intellectus & bonarum artium rudes à parentibus fari, legere, ſcribere, res inter ſe diſcernere, & alia in hominum vita neceſſaria aut utilia diſcunt: ſic Americani & novè reperti Indi, quibuſvis elementariis indoctiores, ab alteris parentibus Hiſpanis inæſtimabilia bona, humanitatem, literas, pondera, menſuras, veſtimenta, vina, triticum; & qui eſt omni bono melior, omni magno major, & omnium rerum creator & pater, DEUM *ipſum acceperunt. Nam ibi locorum Chriſtus, & Chriſtianorum religio, ante Hiſpanorum adventum prorſus ignorabatur: ut Hiſpani meritò dicantur* Apoſtoli novi Orbis. *Sanè, qui primi illic vineam Domini excoluerunt, hanc laudem ſoli poſſident in ſolidum, quòd in ulla terrarum parte nemo unus tot hominum millia ſanctæ regenerationis aquâ abluerit, quàm ibi ſinguli: ut ex Patribus Franciſcanis unus ſolum*modo circiter quadringenta millia hominum ſacro fonte tinxiſſe *ſcribatur. Sicuti & Jeſuitæ, qui in Luſitania* Apoſtoli *appellantur, in Indiis Orientalibus ſpiritualem militiam eo cum fructu laudabiliter exercuerunt; ut integra regna, quæ idololatris referta erant, expugnârint, & ad Chriſti ovile deduxerint. Viri equidem meritis maximi, extra Hiſpaniam non ita reperiendi.*

Mich. Montan. lib. 3. c. 6.

Boter. in Relat. univerſ. part. 4. lib. 3.

Unde etiam intelligi potest, quàm religiosi & literarum studiosi sint Hispani, ingenii præstantiâ cæteris Europæ populis superiores; *quamvis & ingeniorum monumenta illud ipsum ingrato seculo cottidie non sine ignaviæ exprobratione inculcent. Nam si audire juvat* Theologos, *adsunt Vigilantius, Aquilius Severus, Prudentius, Osius, Avitus presbyter, Marcianus, Paulus Orosius, Pacianus, eiusq́ filius Dexter, Audentius, Isidorus, Justinianus, Leander, Martinus, Fulgentius, Eladius, Eutropius; quibus annumerandi, quamvis adventitiæ stirpis & sectæ Judaicæ, (censuram Religionis hîc mihi non sumo: ad inquisitores hæreticæ pravitatis ea notio pertinet.) Rabbi Aben-Ezra, Rabbi Moyses, Rabbi David Chimhi, Moses Cordubensis, Rabbi Camora. Adest &* Franciscus Ximenes *Cardinalis & Archiepiscopus Toletanus, ille,* qui amplius sexaginta millia ducatorum in Complutensium Bibliorum editionem erogavit; *summus certè vir, & felici sidere istis temporibus Hispaniæ datus, quibus singularis quidam & divinus in constituendis Academiis ardor occupaverat magnatum animos; cum tunc Franciscus Alvarus* Toletanam, *Magister Rodericus à sancta Ælia, qui dictionarium Ecclesiasticum composuit,* Hispalensem, *Fernandus Talabricensis Hieronymianus, primus eius urbis antistes,* Granatensem, *Mercatus Abulensis Episcopus, in mediis Cantabrorum montibus* Onnatinam, *in Bætica Gironius Uraniæ regulus* Ursaonensem, *Alexander VI. Pont. Maxim.* Valentinam, *& magnus ille Ximenes* Complutensem, *erigerent. Adsunt etiam ex Theologorum ordine, Hieronymus Osorius, Andreas Resendius,* Benedictus Arias Montanus, *(hic rarâ in hoc seculo benignitate, & magno posteris exemplo, Lipsium, non ut hospitem aut amicum, sed quasi filium, sæpius è Belgio in Hispaniam, suamq́ domum invitavit, & se vivo rerum suarum consortium, mortuo successionem ex asse obtulit) adsunt duo Dominicani lectissimi; alter* Ludovicus Granatensis, *summo ingenio & eloquentiâ verè ad pietatem natâ præditus; alter* Franciscus Forerius *Olissiponensis, non solùm scriptis editis, sed & Synodi Tridentinæ, cujus pars magna fuit, actione clarus; hoc uno infelix, quòd in Lusitanico bello, cum alienus à Philippo commissas utrinque acies ad Almadam spectaret, & suos partim cæsos, partim in fugam versos videret, tam vehementi seu pavore seu moerore correptus est, ut sellâ, in qua sedebat, præ indignatione eversâ retrò aversus supino corpore corruerit, & defixis in cœlum oculis obrigescens nullâ voce emissâ subitò exspiraverit, haut multùm sexagenario major: adsunt quoque Societatis Jesu Theologi, Hieronymus Pradus, & Joan. Baptista Villalpandus, laboriosissimis & elegantissimis in Ezechielem commentariis illustres; Fr. Turrianus, Bened. Pererius,* Joannes Maldonatus; *ô virum qualem! ô quantum! qui cum ad exactum Philosophiæ & Theologiæ studium singularem pietatem, morum candorem & accerrimum judicium attulisset, Lutetiæ, ubi in Claro-*

Bodin. de Rep. lib. 4. c. 1.

P. Merula Cosmogr. part. 2. lib. 2. cap. 8.

Alvar. Gomecius de reb. gest. Fr. Ximenii lib. 1.

Aub. Miræus in vita Just. Lipsii.

Thuan. Histor. lib. 75.

Thuan. Histor. lib. 70.

Claromontana schola totos X. annos professus est, unus in causa extitisse meritò creditur, ut sodalitium illud toti Academiæ valde invisum, & alioqui jam prudentioribus suspectum, ob tanti viri gratiam ac commendationem à Senatu, apud quem lis adhuc indecisa pendebat, tam diu toleraretur. Ostendunt viri summi doctrinam eruditissima commentaria in IV. Evangelistas Mussiponti edita, operâ ac curâ Clementis Puteani ex eodem sodalitio viri doctissimi; meliora & integriora multorum judicio futura, si superstite autore edita fuissent: quibus tamen si pari diligentiâ elaboratæ in Acta Apostolorum & Apostolicas Epistolas interpretationes, quas scripsisse illum constat, olim accedant, habebunt profectò omnes docti & pij opus paucis in hoc genere comparandum, & quod unum multorum instar esse possit. At quid unum & alterum, aut paucos Jesuitas commemoro? Adest totus eorum ordo, qui in Hispania natus, in vetere & novo Orbe jam supra trecenta Collegia juventuti instituendæ destinata habens, pomœrium regni Christi mirabiliter profert; in Indiis utrisque versatur; & in Japonia sola, præter alias vastissimas regiones, ultra vicies centena millia ad fidem Christi convertit, tresq; regulos Japonenses, qui nationum suarum nomine superfluo quodam pietatis Zelo Pontifici Romano se dediderunt, ante paucos annos Romam ad insolitum spectaculum stupentem deduxit. Malè quidem audit hic ordo passim; atque ut Hirsaugiensibus Palatinis

Thuan. Histor lib. 78.

Casp. Cichocki in anatomia Consilii contra Jesuit. passim.

Genebrard. in Chronolog. lib. lib. 4.

nis & Schildanis Misnicis ridicula quæque, & quibus audiendis vel ἀγέλαστος ille Crassus in cachinnos solveretur, imputari solent: ita vix tam horrenda scelera in Republica perpetrari possunt, in quorum conscientiam Jesuitæ non arcessantur. Sed quî possim non sentire meliùs de Jesuitis, ad quos convolat ex omnibus mundi plagis melior & nobilior juventutis pars? quibus Henricus IV. Rex Galliæ prudentissimus, cum eos viros probos, bonos & doctos, adeoq; Timotheos in domibus, Chrysostomos in cathedra, Augustinos in disputationibus, & omnino alios esset expertus, quàm antea fama vel livor descripserat, & ipse crediderat, non solùm honorem et bona restituit, multa nova beneficia concessit, sed & illis denique cor suum dedit legavit. Si verò, Auditores, Jurisconsultos Hispanos in consilium vocare lubet; venient Calixtus III. Pont. Max. Fortunius Garzia, Didacus et Antonius Covaruviæ, Ant. Augustinus, Arius Pinellus, Ferdinandus Vasquius Joannes et Franciscus Vergaras, Emmanuel Soarez, Did. à Segura, Joan. à Villalobos, Alvarus Valascus, Joan. Gutierez, Antonius Goveanus, (de quo Cujacius testatum reliquit, illum ex omnibus juris Justinianei interpretibus, quotquot sint, aut fuerint, unum esse, cui, si quæratur, quis excellat, palma deferenda sit) & alii. Sin Medicos videre animus est; apparebunt Averroës Cordubensis, Rasis Almansor, Messahallah, Abincenna Hispalensis, Petrus Nonius, Amatus, Christophorus à Vega, et alii. Sin cum Philosophis et reliquis bonarum

Voyez le Cavalier de Savoye.

Petr. Matth. in Panegyr. Henrici 4. Le Mercure François lib. 6.

Thuan. Histor. lib. 38.

rum literarum ſacerdotibus placet colloquium; ſe-
ſiſtent Seneca Philoſophus, qui morali ſapientiâ ſu-
peravit [Lipſ. Manud. ad Stoic. Philoſoph. lib. 1. diſſert. 18.]

τοὺς ὄντας, τούς τ᾽ ἐσσομένους, καὶ τοὺς πρό τ᾽ ἐόντας:

Seneca Rhetor (cujus memoria in miraculum uſque proceſſerat: cum duo millia nominum recitata, quo ordine erant dicta, referre; & ab his qui ad audiendum præceptorem convenerant ſingulos verſus à ſingulis datos, cum plures quàm ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens uſque ad primum recitare poſſet) [Seneca Rhetor lib. 1. controver. in procem.] Lucanus, Silius Italicus, Martialis, Columella, Fabius Quintilianus, Pomponius Mela, Trogus Pompejus, Juſtinus; Alfonſus Rex Caſtellæ, cujus ſunt tabulæ Alfonſinæ; Henricus, Infans Portugalliæ; Arnoldus Villanovanus, ejuſque diſcipulus Raymundus Lullus; (qui popularibus tanti eſt, ut illum pro Ariſtotele juventuti interpretentur) [L. Non in Hiſp. cap. 95.] Ælius Antonius, Ludovicus Vives, Ferd. Nonius, Ambroſius Morales, Hieron. Surita, Alvarus Gomecius, Joannes Barroſius Indica hiſtoriâ, ſummâ fide conſcriptâ, bene de ſuis & omnibus, qui harum provinciarum famâ tantùm olim notarum cognitione delectantur, meritus; [Thuan hiſtor. lib. 64.] & Aloyſia Sigæa, virgo Toletana, quæ linguarum quinq; adeò fuit perita, ut Paulus III. Pont. Max. literas illius ad ſe ſcriptas videns Latinè, Græcè, Hebraicè, Syriacè, & Arabicè, admiratus fuerit in tenella & muſtea virgine tam multiplicem ingenii fructum, in viris etiam rarum: [L. Non in Hiſp. cap. 59.] & alii docti Hiſpani ſexcenti, quos

aget

aget pennâ metuente ſolvi
fama ſuperſtes.

Quod igitur Auſonius de Cæſare Auguſto amplificatione poeticâ cecinit; id nos de tota Hiſpania nullo placendi ſtudio, & pro rei magnitudine parcè ſatis, ita effari verè poſſumus:

> Bellandi fandique potens Hiſpania honorem [Auſonius.]
> bis meret; ut geminos titulos, qui prælia Muſis
> temperat, & Geticum moderatur Apolline Martem
> arma inter. quantum ceſſat de tempore belli;
> indulget Clariis tantum inter caſtra Camœnis.

Verùm enimverò Hiſpanici Imperii magnitudo me remoratur; & cum ſit ſupra tenuiter adumbrata, jam comparationem ſubire gaudet. Extra aleam quidem eſt dubitationis, à condito mundo nulli Imperatorum, Regum, vel Principum, majus imperium obtigiſſe eo, quo Philippus III. Hiſpaniarum & Indiarum Rex hodie potitur: [F. Vaſq. in præf. illuſt. contr. P A. Canonher. ad Tacit. Boter. in Relat. part. 2. lib. 4. Cervera de Turre l. 2. c. ult. de felici exceſ. Philip. 2.] ſed rem certiùs definivero, ſi dicam, Philippi imperium decuplo eſſe majus quàm ſit Turcarum Imperatoris; [Bodin. de Rep. lib. 2. cap. 2.] qui tamen tenet in Europa meliorem Hungariæ partem, Boſniam, Serviam, Bulgariam, Macedoniam, Epirum, Græciam, Peloponneſum, Thraciam, Archipelagum cum ſuis inſulis; in Aſia & Africa id omne, quod ab oppido Belis de la Gomera ad Alexandriam Ægypti; à Bugia ad Guargalam; ab Alexandria ad civitatem Siene; & ab Heroum urbe, quæ nunc Suez vocatur, ad Suachem uſq; eſt: aut ſi di-

cam,

cam, Romanum imperium quando vel maximum fuit, Hispanico minus fuisse. *Trajanus Imperator possedit* in Asia *Colchidem, Iberiam, Albaniam, Pontum, Bosphorum, Cappadociam, Galatiam, Bithyniam, Armeniam, Syriam, Arabiam, Palæstinam, Ciliciam, Pamphiliam, Lydiam, & Asiam totam minorem*; in Africa, *Ægyptum, Cyrenaicam, Marmaricam, Gætuliam, Africam propriam, Numidiam, Mauretaniam*; in Europa, *Italiam, Hispanias, Gallias, Inalpinos, Rhætiam, Noricum, Illyricum, Macedoniam, Epirum, Græciam, Thraciam, Mæsiam, Daciam, Pannoniam: sed Philippus III. Hispaniarum Rex hodie dominatur multò latiùs, ut quòcunque se die noctéq; sol vertit* nunquam in Philippico regno cernat occasum, *adeòq; semper terram regiæ ditionis aliquam collustret, nullo Cæsarum aut Regum præsentis ævi aut præteriti exemplo. Neq; crediderim ex alia causa Reges Portugalliæ, quorum potentia omnis hæreditario jure ad Philippum II. Hispaniarum Regem transiit,* sphæram mundi *insignibus suis conjunxisse, quàm ut ostenderent, ipsorum imperium in omnes mundi partes, in Ortum & Occasum, in Meridiem & Septentrionem extendi. Nam ex CCCLX. gradibus, quibus orbis terrarum describitur, Portugallia* ducentos *usurpat: ut jam dicere liceat;*

Lipſ. de magnitud. Rom. lib. I. cap. 3.

J. B. Villalpand. præf. in Ezech. p. 7.

Petr. Matth. in hist. H. 4. lib. I. narr. 4.

> Juppiter in cœlis, in terris regnat Iberus:
> divisum imperium cum Jove Iberus habet.

Nihil hactenus, Auditores, quàm Hispanica audivistis

stis miracula: sed primum mihi omnium est miraculorum, tantum imperium, aut potiùs, tantum tot imperiorum corpus, tantâ prudentiâ & felicitate gubernari. Nam præterquam quòd inter Regem et subditos ea est in imperando & parendo harmonia suavissima, ut neq; ille de istorum contumacia & inobedientia; neq; isti de illius inhumanitate & contra libertatem præsumptis molitionibus justè conquerantur, et verissimè Rex Hispaniarum, non Rex asinorum, ut Gallus; non Rex diabolorum, ut Britannus; non Rex Regum, ut Imperator; sed sit Rex hominum: *quod Imperatorem aut Regem quempiā aliquando dixisse memini: hoc tamen fato quodam Hispaniæ videtur esse factum proprium, ut illa sit*

> Principibus fœcunda piis.————
> ————Fruges, æraria, miles,
> undique conveniunt; totoque ex orbe leguntur:
> Hæc generat, qui cuncta regant.

Claudian. in laude Serenæ.

Cedant itaque huic terræ, terra Cretensis, parvi Jovis gloriata cunabulis; & geminis Delos reptata numinibus; & alumno Hercule nobiles Thebæ: una Hispaniæ Italica, *quæ multorum opinione hodie est* Sivilla la veja, *multò maximorum Deorum ortu est felicior. Hæc enim dedit Imperatorem Trajanum, sub quo Imperium Romanum fuit florentissimum, & qui eâ gloriâ vitam transegit, ut posteris Imperatoribus in Senatu non aliter fuerit acclamatum, nisi,* felicior Augusto, melior Trajano; *& Plinius in Panegyrico post accumulatas summas laudes tandem in hanc amplificationem cum impietate*

Lat. Pacat. in Panegyr. Theodos.

L. Non. in Hisp. cap. 17.

Eutropius in Breviario.

conjunctam solverit linguam; nihil felicitati Rom. Reip. astrui posse, nisi ut Dii Trajanum imitentur: hæc dedit Imperatorem Hadrianum, literatissimum, humanissimum, laboriosissimum; qui omnes penè partes orbis nudo capite, & in summis plerunque imbribus ac frigoribus peragravit: hæc dedit Imperatorem Theodosium I, moribus & vultu & successu rerum Trajano similem; qui labentem Remp. in pristinas vires restituit; & imperium, quod otio & negligentiâ trium Principum consenuerat, rejuvenescere fecit. Complutum etiam priori seculo dedit Imperatorem Ferdinandum I, & dedit perillustri cum fœnore cum ex hac causa, quòd tantus Princeps ibi natus esset, perpetuâ vectigalium immunitate fuerit donatum: Republicâ Complutensi in hunc usque diem ad beneficii impetrati monumentum Ferdinandi cunas & crepundia servante. Et fuit Ferdinandus ille Princeps prudentiâ, justitiâ, libertate, mansuetudine, assiduitate, vigilantiâ, nulli secundus; in quo supra eas omnes virtutes, pietatis & pacis in domo Dei constituendæ præcipuum studium erat. Sed Hispania illos Imperatores omnes dedit nationibus aliis. Quid dedit sibi? Dedit & sibi, Auditores, numero plurimos; bonitate optimis, rerum gestarum magnitudine maximis æquales, sæpe superiores: quorum tamen omnium opes, potentiam, virtutes, cum propriis decoribus mirificè copulavit Philippus II. vir non seculi sui, sed omnis ævi prudentissimus: quem paulò accuratius, quæso, contemplamini mecum. Quæ enim illius fuit

Cuspinian. in Hadriano.

Pompon. Lætus, in Theodosio.

Alv. Gomecius de reb. gest Fr. Ximen. lib. 3. Sig. à Sarnau in Oratio. funeb. Ferd.

Thuan. Histor. lib. 36.

fuit cautio in administratione Reipublicæ? In officiorum distributione circumspectissimus & ita erat moderatus, ut quantumvis multos ex magnatibus impensissimè amaret, tamen non nisi idoneis, sicque pro singulorum meritis munera concederet: cum sciret, honores in homine inepto, ut cibos delicatos in malo stomacho corrumpi; nec cujuslibet esse magnam fortunam concoquere. Et ut omnia præclara ingenia sibi devinciret magis, quoscunque literis aut armis inclytos præmiis mactabat. Non enim sartorem pro Feciali, tonsorem pro Legato, medicum pro Cancellario habebat, quod factitatum à Ludovico XI. Galliarum Rege, homine sordidissimo, qui idem ad ludibrium usque abjectè vestiebatur, pileo præpingui imaguncula plumbeis & cochleis squalenti, vesteque laneâ vilissimi pretii ac tetrici coloris utens; cum in publicis rationibus exstent duo capita; quorum altero XX. asses expensi feruntur, ut thoraci regio brachialia nova consuerentur; altero denarii XV, pro axungia ocreis regiis inungendis: altiori cothurno incedebat Philippi prudentia. Quodque in illo summopere laudandum: nihil in Reip. gravioribus negotiis tentabat unquam, quod Consilio, quod appellabat Conscientiæ, examinandum priùs non proposuerit: quod ei maximo sæpe cessit lucro & commodo. Cumprimis autem in acquisitione regni Lusitaniæ multa modestiæ hujus suæ dedit specimina. Nam extincto Sebastiano Rege in bello Mauris temere facto, & postea etiam Henrico

Petr. Matth. in hist. H. 4. lib. 1. narr. 4.

Phil. Cominæus comment. lib. 3. Bodin. de Rep. lib. 6. c. 2.

Rege mortuo, plures erant candidati, qui Lusitaniam ambibant, suis quisque titulis: Philippus Rex Hispaniarum, Emanuel Philibertus Dux Sabaudiæ, Rainutius Farnesius Alexandri Parmæ Ducis filius, Joannes Dux Bragantiæ, Antonius nothus Prior Cratensis, & Catharina Medicéa, Galliæ Regina. Unde factiones, dissidia, & denique arma. Philippus legationibus quàm legionibus rem conficere mavult, à vi adeò alienus, ut Antonium in quodam cœnobio latitantem, quamvis facilè potuerit, tamen inde extrahere, & in illo velut torre extinguere incendium surgens noluerit; etiam Ducis Bragantiæ filium à Mauris captum per legatum suum redimi curaverit; eundemq; cum retinere posset, contra aliorum opinionem liberum dimiserit. Ideò jus suum ante omnia disputari à Theologis & consultis ejus facit, deq; eo certior postea copias promovet. Jam verò in limite erat Lusitaniæ, & mora noxia; moratur tamen ille iterum, iterumq; peritos convocat, & per Deum & Fidem obtestatur, liberis vocibus sensibusq; edicerent, ecquid juris sui esset: hoc non cupere se modò, sed jubere. Omnibus uno ore jus affirmantibus; tum demum Albanus invadit, & brevi tempore Lusitaniam totam subjicit, uno prælio Antonio, qui regem se ferebat, pulso. Cumq; inter Academias Hispanicas; quarum Salamanticensis illustrissima, Complutensis religiosissima, Ilerdensis frugalissima est; in regno Portugalliæ Conimbricensis *maximè florens studiis jus Regis Philippi verbis & scriptis obstinatissimè impugnâsset, & quidam auctores essent illius, tanquam tumultuum seminarii, et in qua* IV CIↃ. *juvenum quasi jurisdictione regiâ solutorum liberè vagarentur, exstirpandæ: Rex tamen & innatâ clementiâ & causæ suæ fiduciâ impulsus non tantùm Academiæ antiqua jura, privilegia, ac libertates servavit; sed etiam eos Doctores, qui contra ipsum legerant aut scripserant, dissimulatâ generosè injuriâ fovit, & præcipuo favore prosecutus est, confirmatis & auctis stipendiis. Qui verò Philippi fuit amor in Rempublicam?* Ingens est gloria Principis, Rempublicam magis amare, quàm filios. *Philippus ita amavit, Auditores. Erat illi filius unus & unicus* Carolus, *qui more Gallieni* censuram parentis ferre non poterat, votivumque illi erat, ut imminentem cervicibus gravitatem paternam non haberet. *Et quidem Carolus insidiarum suspicionem patri non vanam pepererat: cum non solùm scloppetulos binos summâ arte fabricatos caligis gestaret, sicq; somnum caperet, ut sub pulvillo duos gladios strictos & totidem scloppetos ad displodendum paratos semper disponeret, item in arca asservaret duos majores scloppetos pulvere & glandibus oneratos: verùm etiam sacerdoti confessus esset, habere se in animo quendam occidere, & hac de causa Absolutionis repulsam passus ab eodem petiisset, ut sibi saltem ad publicam offensionem vitandam panis non consecratus coram populo traderetur. Philippus hæc & alia omnia edoctus,*

H. Conestag. lib. 3 de Portug. & Castel. conjunct.

Lips. in monit. Polit. lib. 2. c. 3. H. Conestag. passim. Cambd. in Annalib Anglic. A. C. 1581.

H. Conestag. lib. 8. Thuan. hist. lib. 73.

Flav. Vopiscus in Tacito.

Trebel. Pollio in Gallieno.

edoctus, filii conatus antevertit, & ipsum redigit in potestatem; mox S. Inquisitionis Senatui facinus filii detegit, & ab eo exquirit, quomodo sit animadvertendum. Senatus censet, cum Rex per clementiam ignoscat illis, quos amet minimè, non posse eum non ignoscere illi, quem inter omnes homines debeat amare maximè: & addit preces, ut Caroli Magni imitari velit exemplum, qui filium Pipinum gibbosum ob initam conspirationem extrema meritum veniâ dignatus est, sed ad nequitiam denuò prolapsum monasterio inclusit. Sed Rex respondet; ex naturæ lege se plus filium, quàm semetipsum diligere, ex lege verò DEI *salutem populi filio, & publicam charitatem privatæ antehabere;*

Vide Thuan. histor. lib. 43. Pet. Matth. in Hist. H. 4. lib. 1. narr. 4. *Gio. Batt. Adriani nella Storia lib. 20.*

præferre patriam liberis, regem decet;

Seneca in Troade.

simul quærit, num illæsâ conscientiâ filio criminum gratiam facere, nec tamen miseriarum, quas fortè clementiâ suâ in Repub. creaturus esset, accusari queat. Theologis ad hanc inopinam quæstionem nutantibus, & invitis quamvis dicentibus, salutem populi filii incolumitati præponendam, multaque ingeniis donanda, sed donanda vitia, non portenta esse; *Rex tandem omnino illis Carolum submittit, hoc procedendi ordine præscripto; in negotii totius disceptatione regiam authoritatem suam non plus æstimarent, quàm subditorum vilissimum, & filium Carolum non aliter, atque si ipsemet Rex esset, respicerent, donec criminis enormitas talem respectum non rejiciat: & præcipuè animo memori repeterent, ipsos gerere imaginem judicis illius, qui Ange-*

Seneca 10. controvers.

Angelos judicaverit, & olim sine discrimine Reges terrarum & Regum filios, uti alios homines, sit judicaturus. Ita Inquisitionis Senatus judicium tulit, mortisq; sententiam dixit; & Philippus pater subscripsit. DEUS *bone! quos conflictus sustinuerit, dum sententiam signabat, & affectus paternos catenis justitiæ ligabat? dum semetipsum in sententia de filii capite lata condemnatum sentiebat. Pater erat: nunquam hi affectus in tantum vincuntur odio, ut non ad naturam suam tandem revertantur. Sed debuit patrem exuere, ut pater patriæ, ut verus & justus Rex esset. Ita Carolus, cum sibi sæpius parricidales manus inferret, sed sine successu; tandem vim ultimam tanquam reus damnatus passus est: Ita sol novus, quem Grandes Hispaniæ jam adorabant, cum totius Europæ stupore, in ætatis Oriente occidit, plurimis simul ad istud Bonæ Spei caput naufragium facientibus; anno Christiano, quem vates prædixit isto versiculo:*

Quintilian.

A. Chr. 1568.

fILIVs ante DIeM patrIos InqVIrIt In annos.

Ovidius.

Sed quid dicam de Philippi pietate? Quæ tanta erat, ut Paulus IV. Pontif. Max. moriens dixerit, se DEUM *vocantem æquo ac propenso animo sequi, præsertim cum Philippum Catholicæ fidei defensorem à* DEO *datum relinqueret; quo vindice Remp. Christianam quantumvis adflictam recreari & in pristinum statum restitui posse minimè dubitaret: & Gregorius XIII. pro salute suâ Romæ preces concipi audiens, liberum hoc ad familiares protulerit verbum:* Vitæ meæ prolongatio

A. Chr. 1559.

Thuan. Histor. lib. 23.

Petr. Matth. in hist. H. 4. lib. 1. narr. 4.

tio parum poteſt Eccleſiæ conferre utilitatis; ſiquidem Pontifex me melior facilè habebitur: ſed orate pro incolumitate Hiſpaniarum Regis: illa univerſo Chriſtiano orbi eſt neceſſaria. *Non neſcio, Philippum à Proteſtantium orthodoxa doctrina fuiſſe alienum; atque utinam non fuiſſet! ille tamen ſuæ Pontificiæ religionis propagandæ fervor ſatis indicat, in eo pietatem altiſſimè radices egiſſe, admirabiles allaturam fructus, ſi præſcriptâ tot ſeculis ſuperſtitione non fuiſſet impedita. Conſtantia ejus & Patientia Chriſtianiſſimum animum pulcherrimè produnt. Erat extra aut ſupra affectus; non gaudio, non dolori pervius; vultu æquabili; nec ſpe, nec metu fractus. Quando enim curſor lætum attulit nuncium de victoria Lepantina, cognito pugnæ navalis ordine & ſucceſſu, ſine ullo lætitiæ ſigno frigidè ſubjiciebat:* D. Joannes multum periclitatus eſt. *Et quando curſor alius mœſtum attulit nuncium magnæ illius claſſis in mari diſſipatæ & perditæ, nihil commotus dicebat;* contra homines, non tempeſtates claſſem ſe emiſiſſe. *Morbos tulit ſæviſſimos, & quidem extremum pedicularem paucis hominibus communem: ſed pertulit tantâ conſtantiâ & animi præſentiâ, ac ſi dolores, impatientia, & quicquid ſatellitii ſecum invaletudo aliàs ducit, ad ſe nihil pertinerent. Voces etiam tum quaſi ex oraculo effabatur, quibus ſub exemplo ſui præclarè filium & filiam admonebat, ut reputarent animo rerum humanarum inſtabilitatem, ac miſerrimam vitæ conditionem.*

Dom. Baudius in Notis ad Poemata. Cervera de Turre in libris de exceſſu Philippi 2. Hiſp. R.

tionem.

tionem. Cum enim accitu eius adſtarent ægro, En, *inquit,* adſpicite in hoc afflictiſſimo corpuſculo quàm tenui filo pendeat pompa & ſplendor magnitudinis terrenæ! de vita mortali quidem actum eſt, ilicet: ſola ſepulchri cura reſtat, & ſupremus honor exſequiarum: *de quo multa ſigillatim & curioſè præcipiebat, ita ut de ſuo ex hoc mundo egreſſu non aliter, quàm de magnificentiſſimo in primariam Hiſpanici imperii urbem & triumfali ingreſſu, atque de ſepultura veluti de regia inauguratione diſſereret. Et ut aſſiduâ mortis commentatione firmaret ſe ſe adverſus imminentem metum, juſſit pheretrum, quo componi corpus defuncti oportebat, in conſpectu ſuo collocari; coronamq́, regium capitis decus, unà cum mortui calvaria ſuper imponi; non abſimili ritu, quàm quo veteres Romani triumfantibus adjungere ſolebant infimæ conditionis hominem, qui eodem curru vectus identidem inculcaret,* HOMO ES, HOMINEM TE ESSE MEMINERIS. *Quid verò deniq; de Philippi majeſtate dicam? Illa ut familiaritate nimiâ in contemptum, ita ſeveritate nimis auſterâ in odium abire ſolet. Sicuti Fridericus Urbini Comes tam erat comis, ut obvios quoſcunque compellaret, & pileum quaſi continuò manu teneret; ab Octaviano Ubaldino neceſſario ſuo propterea dicterio petitus, qui, ſi quando hominem valdè negotioſum & feſtinantem conſpiceret, eum* Comitis Friderici pileo occupatiorem *eſſe dicebat. Et Turcorum Sultanus Bajaſites I. ita erat rigidus, & præcipitis ſimul iracundiæ*

Caſp. Ens Epidorpid. lib. 1.

atque implacabilis, ut consiliarii eius percussi formidine, humi dejectis oculis ne mutire quidem auderent; capitali propterea, eiq́ justissimo & communi omnium odio subjectus tyrannus. Philippus verò noster ita erat familiaris, ut autoritatem & gravitatem nunquam exueret; ita severus, ut clementiam non deponeret. Annon admirabile est, illum perpetuò fere in Escuriali suo inter amicos diversantem, calamo tamen plus sibi venerationis apud omnes subjectos in tam dissitis locis paràsse, quàm si multis legionibus armatus semper terrorem secum circumtulisset: adeò ut unicus ab illo in provincias missus homuncio regio mandato & membranâ instructus plura effecerit, quàm in aliis imperiis multa militum millia & multi auri milliones expedire potuissent? Annón stupendum auditu est, illum, cum Ducem Albanum tot adoreis illustrissimum, potentiâ etiam & ætate magnum Ducem, quia is Friderico filio è Tordesillarum carcere (in quem conjectus fuerat, quòd datâ fide de quadam Nobili virgine è Gynæcéo Elisabethæ reginæ in uxorem ducenda eam stupràsset) evadendi dederat consilium, simulq́ Albæ Mariam Garsiæ Toletani filiam uxorem ducendi consensum impertierat, Vzedam ad vitam quasi deportasset, eidem, licet jam Lusitanicæ expeditionis summo præfecto, veniam tamen in aulam veniendi & regiam manum deosculandi, quod summæ gratiæ loco petebat, denegàsse; ut Albanus ad exercitum proficiscens dixerit, se catenis & compedibus vinctum à rege ad acquirenda regna mitti?

Johan. Leunclavius Histor. Turc. lib 6.

Petr Matth. in Histor Henr. 4. G. R. lib. 1. narr. 4.

H. Conestag. de Portug. & Castel. conjunct. lib. 4. Thuan. hist. lib. 69.

mitti? Quid multis? Rex Philippus, & reges Hispaniæ omnes, facinorum miraculis & operibus immortalibus demonstrant: nihil eorum virtuti esse reliquum, quod effectum dare non possint. Et quemadmodum DEUS, *si ædificat, condit mundum; si irascitur mundo, diluvio absorbet mundum; si mundo gratiam confert, filium cruci & morti tradit pro salute mundi; si præmia distribuit mundo, dat paradisum: si arma induit, angeli aciem ducunt, elementa in hostem irruunt, nubes de die, columnæ igneæ de nocte præeunt, maria ad transitum se findunt, sol ipse stat immotus, ut victorias illuminet: ita, si modò infiniti cum finito est aliqua comparatio, possit dici de Hispanis; illos ad magna tantùm natos, & magna tantùm patrare; & quando ædificant, tunc illos extruere palatia San-Laurentiana, templa Hispalensia, & talia: quando irascuntur, tunc illos Maurorum & Judæorum sordes omnibus regnis pellere: quando Reip. incolumitati consulunt, tunc illos filiorum charitates saluti populi postponere, & pro Repub. devovere: quando præmia exolvunt, tunc illos restituere Muleassem Tuneti, ex Præceptoribus facere Papas & Hispaniæ Primates: quando verò arma sumunt, tunc illos novos Orbes, Reges Mexici, Peruviæ, Galliæq́, & Principes Germaniæ capere; Turcas in fugam vertere; inter spolia autem totas classes auro argento & margaritis plenas domum reducere, tormenta captiva Mediolani, Neapoli, & alibi ostendere; & denique toti Orbi tacitam vel*

Hadrianus VI. Papa fuit Præceptor Imperatoris Caroli V. & Joan. Martinus Siliceus, Primas Hispaniæ, fuit Præceptor Philippi II. Reg. Hisp.

subjectionis, vel imparitatis confeßionem extorquere.

Quare, charißime mi frater, FRIDERICE ACHILLES, *sicuti aliis Europæ provinciis suas & proprias laudes non subduco; & nulla non peculiari quâdam prærogativâ lætatur: ita cum videam & sciam, Hispaniam inter omnes solium gloriæ occupâsse, & nulla tanta sit in orbe potestas, quam majestas illius & meritorum amplitudo fulgore & lumine suo non hauriat, lubens meritò eidem suffragio meo decerno principatum.*

PRINCEPS

FRIDERICUS ACHILLES, &c.

ET TUAM SENTENTIAM, Cognate perdilecte, Dn. RUDOLFE MAXIMILIANE, *Dux Saxoniæ, perquam audire aveo.*

ORATIO

ORATIO

RUDOLFI MAXIMILIANI,

DUCIS SAXONIÆ, ANGARIÆ, & Vvestphaliæ, &c.

contra

GALLIAM.

ACTIUS *Syncerus Sannazarius poëta, qui Maroni*

Musâ proximus, ut tumulo;

cum in Venetiarum urbis gloriam, laudem & honorem, condidisset hexastichon illud:

(Viderat Adriacis Venetam Neptunus in undis
stare urbem, & toto ponere jura mari:
nunc mihi Tarpejas quantumvis Juppiter arceis
objice, & illa tui mœnia Martis, ait;
sic pelago Tibrim præfers. Urbem adspice utramque;
illam homines dices, hanc posuisse Deos.)

Petr. Bembus in carminib.

S.P.Q. Venetus, carminis elegantiâ oblectatus, poëtæ ingrati & benigni animi signum pro singulis versibus singulos centenos aureos liberaliter donavit. Multò verò merita tua, cognate Princeps, Joachime Erneste

Fr. Schottus & H. Capugnanus in Italiæ itinerario, parte 1. Jo. Baptista Crispus in vita Sannazarii.

Erneste, Dux Schlesvvigæ Holsatiæ, &c. in Galliarum regnum sunt majora; qui, quicquid laudabile in imperium aut populum dici potest, id singulari quâdam adfectus benevolentissimi ubertate omne in Gallos prodegisti: ut vel ob hoc unum beneficium propriè Gallicum à Rege inter Conchiliatos Equites San-Michaelios, & Regni Pares, esses connumerandus. Sed omisisti unum, quod omittendum non erat; & quod Joannes Bodinus contra Aristotelem negantem excandescens, & totus in fermento, Galliæ suæ fortiter ivit assertum. Is ita conqueritur: Neque tamen verum est, quod Aristoteles scribit; nullos in Gallia Hispanis proxima asinos reperiri; cum tota fere Gallia, ac potissimùm in agris Andium (*Bodinus autem est Andinus*) & Arvernorum robusti sint asini; unde muli prægrandes ac robustissimi nascuntur. *Tanti Bodino est patriæ caritas, ut etiam ab asinorum majestate illius supremum præconium mutuetur. Potuisset addere, in Galliis lepores quoque permagnos esse: ut Varro jam olim annotavit. Quid vetat in gratiam Bodini par versuum proludere?*

Bodin. in theat. nat. lib. 3.

Arist. de histor. anim. lib. 8. c. 28 ἐν δὲ τῇ Σκυθικῇ καὶ Κελτικῇ ὅλως οὐ γίγνονται οἱ ὄνοι.

Varro de L. L.

> Dum laudas asinos patriæ, Bodine, quid erras?
> Ignotúmne tibi γνῶθι σεαυτὸν erat?

Beza in Juvenilibus fere iisdem verbis in Ponticum.

Extra jocum: Bodinus immoderato patriæ amore cæcus in eodem luto hæsitat cum illo stulto: qui, quoties aliarum civitatum referri encomia inaudiret, hactenus ea admittebat, ut semper patriam suam præferret; & cum aliquando etiam fatuorum fieret mentio, nec ille patriæ

patriæ gloriam obscurari patiebatur, in hæc verba prorumpens: Quid illi illepidi? Nullibi præstantiores fatui, quàm in mea patria. *Atqui omnem Galliæ felicitatem esse personatam & bracteatam tantùm, intus contemptibilem si despoliaveris, jam nunc liquidum & sic faciam planum, ut te,* Princeps Joachime Erneste, *pœniteat tuæ sententiæ, & collegæ nostri omnes intelligant, Galliam, quando abest proximè, tum valde procul adhuc distare à fastigio quæsiti primatus. Multa per noctem habita terrori, dies vertit in risum. Ideò equum empturus, solvi jubet stratum: siquidem ementibus ornamenta ipsa suspecta sunt: cum mangones, quicquid est quod displiceat, aliquo lenocinio abscondant:*

Seneca Epistol. 80.

> Regibus hic mos est, ubi equos mercantur, apertos
> inspiciunt:

Horatius.

ita nos de Gallia judicaturi, priùs ei demamus personam; & deprehendemus, multum mali sub illa latitare. Nisi mali nimium est, aut si quod nimio exuperantius malum esse potest: quòd Gallia in Furiarum vinculis jam animam agit, & postremas exspectat dapes. Quod capitale periculum vir Gallus, sed Galliâ suâ melior; qui dum cæteri proceres ac belli duces Galli, sive ævi sive aulæ vitiis corrupti, gentis suæ existimationem decoquerent, unus antiquum Gallici nominis decus innocentiâ vitæ, fortitudine, astrictâ militari disciplinâ, ac prudentiâ, quæ cunctæ simul in eo virtutes incomparabiles & sine fuco fuerunt, domi forisq; assertum

Thuan. histor. lib. 68.

tum conservavit; capitale, inquam, periculum Fr. Lanovius *prævidit, & patriæ suæ imminentem* πανωλεθρίαν *intimis & justis singultibus deflevit. Quemadmodum enim aqua torrens semper defluit; nec cursum sistit, nisi quando fluvii aut maris sepulchro excipitur: sic Galli enormium vitiorum Rhodano abrepti certatim præcipitant in abyssum perditionis. Ecquæ autem illæ sunt Furiæ, quæritis? Lanovius ingenuè commemorat; & profitetur*, Impietatem, *quæ conscientias;* Injustitiam, *quæ communem hominum societatem; &* disciplinæ corruptionem, *quæ familias perpetuis fidiculis excarnificat, hodie in Gallia regnum obtinere; & interitui illam constituere vicinam, mox cadaver futuram, nisi divinum numen dexteram salutis clementissimè porrexerit.*

Lanovius Discursu 1.

Impietatis *autem Gallicæ tragœdiam spectabat nuper cum horrore mundus universus; qui munerarios sive editores tam execrabilium ludorum unanimi omnium bonorum consensu æternâ infamiæ notâ condemnavit. Quæ enim gens tam fuit temere superstitiosa unquam, aut tam religiosa crudeliter, ut consanguineos ac fratres suos, secum eundem* Deum *adorantes, eundem Salvatorem Christum venerantes, tantùm, quia alicubi opinionibus scindebantur, tanquam fœdissima carcinomata è corpore expunxerit? Scilicet parum erat, prætextu Religionis Religionem ipsam, & cum Religione Deum in crucem agere, in exilium pellere, charitatem & fraternum amorem in immanem tigridis*

dis furorem convertere, purpurâ sanguinis Protestantium & innocentium (heu quot myriadum!) campos & flumina inficere: nisi ad tantorum malorum Iliada accessio fieret Conjuratio San-Bartholomæana, *omnium scelerum & flagitiorum panthera: cujus memoriam Jacobus Thuanus, Parlamenti Parisiensis Præses, totâ vitâ graviter detestatus, illos Statii Papinii versus in dispari re licet, huc accommodare solebat:*

Thuan. hist. lib. 52.

> Excidat illa dies ævo, nec postera credant
> secula: nos certè taceamus, & obruta multâ
> nocte tegi propriæ patiamur crimina gentis.

Namque ut impietas eò splendidiorem tunc ageret triumfum; perfidiæ cassibus Rex Carolus IX, (a) qui cum lacte hanc disciplinam hauserat, ut dejerare, pejerare, contumeliosè nomen Dei *ciere, scortationibus & adulteriis se polluere, fidem, religionem, consilia dissimulare, vultum componere, ludum duxerit, implicabat nimis credulos & nimis bonæ fidei plenos Protestantes; paratis ab illo magna cum pompa sorori Margaritæ & Henrico Navarræo nuptiarum festivitatibus; palam tamen verissimo augurio civibus Parisiensibus primariis in colloquiis passim jactantibus;* in illis nuptiis plus sanguinis quàm vini effusum iri. *Initium tragœdiæ factum Parisiis, & quidem à vulnere Gasparis Colinii Thalassiarchi, herois incomparabilis; quod mox truculentissima & maximè sanguinaria clausula secuta, omnes regni provincias in metum,*

(a) Ita describitur Carolus in literis ad Colinium apud Thuan. lib 52. *Idem Carolus in nauci hominem,* Albertum Tudinum, *institoris Lugdunensis filium; à quo Divinum nomen dejerationibus impiè lacessere didicerat; post summos in eum indignè collatos honores, uno quinquennio sexcenta aureorum millia donationibus prodegit.* Philip. Camerar. in medit. histor. Centur. 1. c. 4.

metum, luctum & turbas conjecit. Quam putatis tum fuisse rerum faciem, Auditores? Sæviebat Lutetiæ à carnificum cohortibus in insontium capita & fortunas sine discrimine; peculiari hoc veluti penso illis attributo, dum plebs à decurionibus & centurionibus huc illuc circumvolitantibus irritata in conciveis, effusâ ad omnem intemperiem licentiâ, baccharetur. Tum strepitu concursantium ad cædes & prædam plateæ & viæ personare, morientium aut proximorum periculo queruli ululatus exaudiri, cæsorum cadavera per fenestras deturbari, ædium areæ ac conclavia ipsa cæsis oppleri, cadavera per compita & lutum provoluta raptari, cruore per alveos vicorum tantâ copiâ exundante, ut sanguinei huc illuc torrentes in subjectum flumen dimanarent. Innumera multitudo cæsa, virorum, mulierum, etiam prægnantium, & puerorum. Spectemus tragœdiam propiùs. Colinius igitur ante Villemurianas ædes pedes iter faciens, dum libello fortè porrecto legendo intentus lentiùs incedebat, ex fenestra, linteo velata, scloppeto à Morevellio *Guisicæ factionis sicario disploso, duabus glandibus ictus est: cum Rex quidem, quamprimùm tam atrocis facinoris nuntium in sphæristerio acceperat, statim illiso in terram reticulo, quasi casu inopinato consternatus, facti indignitatem scriptis ad præfectos provinciarum literis detestaretur, & tanti criminis polliceretur severissimum exemplum; quin etiam Regi Navarro & Condæo abitum ex urbe molientibus, fidem, re in majus exaggera-*

geratâ, vehementissimis pro more diris obstringeret, se de percussore, auctoribus, fautoribus, ac consciis eas pœnas sumpturum, quæ & Colinio & amicis satisfaciant; imò Colinio ipsi, quem unà cum Regina matre, fratribus, & multis Principibus comitatus inviserat decumbentem, & subtristi anxioque vultu de valetudine diligenter interrogaverat, additis in laudes illius invidendis & præclarissimis elogiis, eadem prolixè confirmaret; nihilominus contraria omnia (ô minimè Regium Regem!) cum alibi, tum postremò in Lateranis ædibus, ubi conscii adultæ & diu coctæ conjurationis, imprimis Rex ipse, Regina mater, Andinus, Nivernius, Engolismensis nothus, Biragus, Tavanius, & Radesianus, consilium deambulandi specie habebant in commune omnium Protestantium exitium & excidium; (siquidem morte unius hominis Colinii, in cujus tamen corde & anima totam Protestantium vim ac potestatem acquiescere, vivere, ac vigere asseverbat sanguinaria factio, omnes illius asseclæ extingui nequeant) impiè & proditoriè machinaretur. Itaque profundâ jam nocte, quæ festum Bartholomæanum antecessit, summâ violentiâ prorumpunt latrones; ad arma, ad arma, *ubique vociferantur, furentem plebem ad cædes promiscuas inflammant, & primo impetu in ædes Colinii facto, gladium in pectus imperatoris fortissimi scelerate intorquent, quem repetitis ictibus exanimant, sanguine deturpatum per fenestram in aream præcipitant, contumeliosè calcibus impetunt, cadaver miris*

modis injuriosè fœdatum in stabulum proximum abjiciunt, & postremò capite amputato, quod Romam usque perlatum est, pudendis item & manibus ac pedibus truncatis, per vicos ad Sequanæ ripam trahunt; cumq; in eo esset, ut in profluentem à pueris mergeretur, inde retractum ad furcas Monfalconias, cruribus in altum sublatis, & propendente corpore, ferreis catenis suspendunt; igne præterea subjecto, quo tantùm ustularunt, non etiam consumpserunt; ut ita omnium elementorum carnificinam experiretur. In terra enim occisus, aquis mersus, in aëre pendulus factus, & denique igne ambustus est. Eadem tempestas mox Franciscum Rupifulcaudium Comitem, regi alioqui ob facetias & venustatem gratiosum, cum hesternâ die ad intempestam usque noctem, sed intempestivè, cum Rege jocatus fuisset, domi, cum à personatis sicariis seminudus crudeliter interficeretur, absorpsit. Sic & Telinius, Colinii gener, per tegulas domuum discursando frustra refugium quæritans: sic Antonius Claromontius Renelii Marchio: sic Antonius Marafinus Guerchius, Baudineus, Pluvialius, Bernius, Carolus Quellevetus Pontius Armoricæ regulus, Carolus Bellomanerius Lavardinus & Bellovarius, uterque olim pueritiæ Navarri moderator: sic Claudius Gaudimelus excellens Musicus, qui Psalmos Davidicos, vernaculis versibus à Clemente Maroto & Theodoro Beza expressos, ad varios & jucundissimos modulationum numeros aptavit: sic Briolius Marchionis Contii pueritiæ

ritiæ admotus canitie venerandâ senex inter amplexus alumni sui, brachia protendentis & se ad ictus opponentis: sic Franciscus Nompar Caumontius cum filiolo: (nam non feras tantùm, sed cum feris catulos omnino perdendos esse ingeminabant Assassini) sic Petrus Ramus Aristoteli-mastix quidem, & propterea communi & gravissimo Professorum odio flagrans, sed ex eo commendatione dignissimus, quòd ingenio, diligentiâ, assiduitate & opibus etiam suis, quantum in ipso fuit, rem literariam juvit ac promovit; institutâ Mathematices Professione, cui annuum vectigal IƆ. librarum è facultatibus suis attribuit: sic, inquam, Ramus ille à Carpentario æmulo Philosopho, & seditionis camino oleum copiosè suffundente, immissis sicariis, è cella, in qua latebat, eductus, & post depensam pecuniam inflictis aliquot vulneribus è summis ædibus in aream dejectus, effusis visceribus, quæ pueri frementes magistellorum pari rabie incitatorum hortatu per vias sparserunt, & cadaver ipsum scuticis in Professionis opprobrium diverberantes contumeliosè & barbarè raptaverunt: sic Magdalena Brissoneta Gulielmi Brissoneti Cardinalis neptis, fœmina lectissima nec mediocriter erudita, ad ejerationes frustra adacta, contis confossa, & cum semianimis in fluvium projecta supernataret, concursu naviculariorum quasi ad canem rabidam suffocandam facto, variis ac lentis ictibus summâ immanitate obruta: sic Petrus Placius Curiæ vectigalium primarius Præses, Annas Terrerius

500. Francken.

rius Chapius, Montamarius, Montalbertus Robereus, Joach. Vassorius Cunerius, Rupius, Colombarius, Velavaurius, Gervasius Barberius Francurius Navarri Cancellarius, Hieronymus Grolotius Aureliani præfectus, Stephanus Cevalerius Pruneus regiæ gazæ in Pictonibus curator, Pardallanius, Sammartinus, Bursius, Armannus Claromontius Pilius; sic multa millia hominum, utriusque sexus, omnis ætatis, omnis conditionis, sine ullo humanitatis, pietatisve immanium tyrannorum sensu, crudelissimo fato, paucissimis diebus, & Lutetiæ tantùm, involuta sunt. Fuitq; inter Canibalicos illos conjuratos Cruciarius quidam aurifex, verè cruce dignus, qui sæpius posteà cum horrore bonorum visus & auditus est væsanâ confidentiâ jactare, cum nudum exereret brachium, isto se CCCC. amplius homines in illa laniena mactavisse. Neq; etiam illa summæ impietatis tempestas in unos Parisienses detonuit;

Claud. in Ruff. lib. 1.

> sed velut infecto morbus crudescere cœlo
> incipiens, primò pecudum depascitur artus,
> mox populosque urbesque rapit;

& quôquô venit, sandapilarios occupat opere diurno nocturnoq; ita isti Væjoves Gallici fulminibus suis Galliam penè universam funeraverunt. Cumprimis Augustobonæ Tricassium, Andegavi, Aureliani, Meldis, Avarici Biturigum (ubi Franciscus Hotomanus & Hugo Donellus Juris Professores discipulorum suorum ac præcipuè Germanorum ope præsenti periculo

culo erepti sunt) Valentiæ Cavarum, Romanii, Tolosæ (ubi ex primoribus Parlamentarii Senatores aliquot, & nominatim Iohannes Corasius, à profligati pudoris & perditæ vitæ homuncionibus, qui juris civilis scientiæ operam dantibus immisti gladiatoriam in ea urbe faciunt, inter quos excellebat Turrius, immaniter trucidati, & deinde geminatâ sævitiâ ad ulmum in area palatii Senatorio cultu suspensi sunt) Charitæi, Rotomagi, Burdigalæ; & multò crudelissima strages edita est Lugduni. Huc cum Petrus Autissiodorensis fisci procurator, homo ingenitâ pravitate & libidinibus probrosis infamis, per veredarios equos advolasset, & sine ullis literis, quasi in ipsius dignitate satis ponderis ac fidei esset, ac Francisco Mandeloto Urbi præfecto hanc esse Regis atque Reginæ voluntatem confirmasset, ut Protestantes, qui comprehensi essent & comprehendi possent, ad unum omnes quamprimùm, nec expectato alio mandato, delerentur; continuò Mandelotus, à circumfusa multitudine seditiosa, sanguinis sitientissima, instante victus, dat manus, & ad horrendæ sententiæ nuncium conversus; Idem tibi, inquit, Petre, quod Petro olim Christus, edico; quicquid ligaveris, quicquid solveris, ligatum solutumque esto. Hâc publicatâ licentiâ, confestim nefarii quique & ad omne flagitium prompti ad cædes & rapinas discurrunt. Verùm cum illi carnificis urbici operâ in ea re patranda, uti vellent, ille omnino recusabat; & legitimi magistratus sententiæ se quidem parere

rere paratum ostendebat, atqui promiscuis cædibus fatigari aut immisceri se nolle. Cumq; idem præsidiariis arcis postea mandaretur, illi pariter ultra modum commoti, non carnifices se esse, nec militari decori tam probrosum factum convenire, indignabundè respondebant; nullam à miseris hominibus sibi illatam injuriam dictitantes. Itaq; è macello & fece plebis purgamenta & postremi mortalium deniq; conducuntur. Et sic quod carnifices, quod homines exteri constanter à se rejecerant, illud cives in cives suos alacriter susceperunt. Nec mora, in supplices illos, qui in Episcopio attinebantur, ac DEI *hominumq; fidem implorabant, statim irruunt novi tortores, eosq; immisericorditer, priùs tamen miserorum crumenas sagaciter scrutati, occidunt; luctuosissimo utique spectaculo; cum filii patrum collo implicati, patres filios complexi; fratres, amici, se ad constantiam invicem hortantes, ab efferatis laniis, bajulis, naviculariis, ceu pecudes mactarentur, inter ululatus, lamenta, clamores horrendos, qui totâ urbe personabant. Inde sub vesperam ejusdem diei iidem lanii ad Rhodamnensem publicum carcerem veniunt, & novo crudelitatis genere in vinctos sæviunt, laqueisque in colli insertis miseros cruciant, & semineces ad flumen proximum raptant. Et quia contrucidatorum cadaveribus in Archiepiscopalium ædium area jacentibus sepultura negabatur, eadem quoque in fluvium ab effreni plebe præcipitata sunt: opimioribus & pinguioribus cadaveribus ad adipem conficiendam, pharmacopolis*

macopolis ea deposcentibus, concessis. Supernatantia autem per Rhodanum corpora tanto ad Turonium cumulo ripas compleverunt; ut oppidani casu inopinato territi, tanquam hostis adesset, ad arma conclamarent; mox horrore perculsi & sceleris auctores abominati, quamvis à Protestantium religione alieni essent, administros adhiberent, qui ad amovendum spectaculum rapido fluctu delata cadavera contis à ripa averterent. Nec minùs illud execrabilis crudelitatis exemplum aversati homines sunt Viennæ, Valentiæ Cavarum, Burgi, Vivarii, ad Spiritus-fanum, etiam Avenione, ubi tamen majus Protestantium odium. Arelate verò, ubi puteorum & fontium penuriâ aquam è fluvio vicino haustam potant, ultra facinoris detestationem gravissimo incommodo oppidani conflictati sunt; cum esu piscium & aquâ, quæ ipsis è solo Rhodano suppetunt, uti nollent, & à conspectu fluminis ipsius abhorrerent. At verò magnitudinem perniciei in viros fortissimos, in regni proceres, in veræ pietatis alumnos, in florem utriusq; sexus innocentissimum et pulcherrimum, ab orci emissariis sic immaniter exercitæ, quâ, si Volfgango Prisbachio credimus, triginta hominum millia interfecta, centum millia honestissimarum familiarum, triduo in Gallia, latrociniis & rapinis oppressa fuerunt; viduis ac pueris orbis innumerabilibus ad summam vel mendicitatem vel inopiam redactis; *nulla lingua satis edisserere potest. Quis enim*

W. Prisbach. in Resp. ad orat. habitam apud Helvetios.

——— ———prodere tanta relatu

funera

Claudian. in Ruff. lib. 1.

funera? quis cædes posset deflere nefandas?
Quid tale immanes unquam gessisse feruntur
vel Schinis Isthmiacâ pinu, vel rupe profundâ
Scyron, vel Phalaris tauro, vel carcere Sylla?
O mites Diomedis equi, Busiridis aræ
clementes! Jam Cinna pius; jam Spartace lenis
his Gallis collatus eris.

Hæc tamen Gallorum, Auditores, est pietas; hæc Religionis eorum sunt sacrificia; hic divini numinis est cultus: hæc sunt Regis & sociorum in DEI *honorem edita munera; hæc sunt fidei antiquæ monumenta; omnia tam illustria, omnia tam sancta, & religiosa;* ut Enimundus Augerius ea ab Angelo DEI patrata, pro concione multoties repetito sermone, identidem Burdigalæ inculcaverit; *ut Parlamentum Parisiense SCto, IX. Kalend. VIIbr. quæ B. Bartholomæo dicta est, amburbiis supplicationibus quotannis celebrandam indixerit; ut Rex æmulatione veterum Imperatorum in memoriam victoriæ varios numos argenteos & aureos, cum talibus gloriosis inscriptionibus:* Virtus in Rebelles: Pietas excitavit justitiam: Carolus IX. Rebellium domitor: *flaverit; ut Pontifex de tragœdia feliciter peracta factus certior statim cum Cardinalibus ad B. Marci concesserit, D.O.M. pro tanto beneficio sedi Romanæ collato gratias ritu solenni egerit; Jubilæum toto Christiano orbe publicaverit; in Hadriani mole publicæ lætitiæ signum festâ tormentorum displosione dederit, totam rei bene gestæ historiam parietibus ar-*

Thuan. histor. lib. 53.

tifici penicillo illeverit, nihilq; eorum, quæ in cunctis ac maximis quibusque pro Ecclesiæ Romanæ victoriis fieri solent, prætermiserit: ut denique Cardinalis Lotharingus tam optatum afferenti evangelium mille aureorum evangelia numeraverit. Scilicet hæc omnia ab omni fide tam sunt aliena; ut inde unanimi Orbis Christiani sine adfectu judicantis suffragio, cum æterna & nunquam interitura infamia, atq; odio in seram posteritatem transituro, antiqua levitatis *nota, antehac aliquatenus excusata, nunc planè credita & Gallorum propria facta sit: hæc ab omni honestate tam sunt devia; ut inter ipsos Gallos viri dignitate, pietate, integritate, ac doctrinâ præstantes, & aliàs vanitatis & fuci hostes, Schombergius, Morvillerius, Thuanus, Monlucius, Bibracius, Belleureus, Cujacius, passim in Polonia, Germania, Gallia, & alibi; ut regni regisq; bono, famæ, & honori inservirent; officiosis mendaciis scelus patratum, quod intra se omnibus diris & imprecationibus flagellabant, aut simulatè laudare, aut astutè imminuere, vel exquisitissimis ex falsa narratione detortis ratiunculis ingeniosè diluere necesse habuerint: ita deniq; à bona conscientia illa omnia sunt exorbitantia, ut Rex ipse post infelicissimum San-Bartholomæanum casum ex horroribus nocturnis damna somni senserit terribilia; quem interruptum adhibiti symphoniaci pueri expergefacto reparabant; & posteà is Musices studio* Orlandum Lassum *è Norico paulò ante mortem evocârit. Non itaque*

Thuan. histor. lib. 53. & 56.

Thuan. histor. lib. 57.

Juvenal. Sat. 13.

evasisse putes illos, quos conscia facti
mens habet attonitos; & surdo verbere cædit
occultum quatiente animo tortore flagellum.
Pœna autem vehemens, ac multò sævior illis,
quas & Cæditius gravis invenit, & Rhadamanthus,
nocte dieque suum gestare in pectore testem.

Memoria verò maximè dignum est, quòd Theodorus Beza novam Stellam, *quæ post lanienam Parisiensem mense Novembri proximo sub Caßiopeæ asterismo apparere cœpit, tanto fulgore, ut Jovem etiam in perigæo eccentrici & epicycli superaverit, & Cornelius Gemma Frisius scripserit, post natum Christum vix aliud phænomenon illuxisse comparandum, sive sublimitas signi, sive raritas & diuturnitas spectetur, ad stellam illam, quæ Christo nascenti præluxit, & internecionem infantum sub Herode, ingeniosè accommodavit; Carolumque Regem, qui se lanienæ autorem fassus jam erat, ut timeret, hoc versiculo monuit:*

Cambd. in Annal. Anglic. A. Chr. 1572 Thuan. hist. lib. 54.

Th. Beza in Epigram.

Herodes caveas tu tibi quisquis erit.

Nec vanâ quidem fide. Mense enim post stellæ hujus disparitionem quinto ille sanguinis profluvio inter longos et graves dolores expiravit. Non autem immanissima ista Gallorum Impietas sine comitatu & ministerio incedit: quin sequitur horrendum & vastum famulitii agmen. Videre ibi est Atheismum; homines sine Deo, creaturas sine creatore; lanienarum civilium genuinos fructus. Ce ont nos guerres pour la Religion, qui

Lanovius Discursu 1.

qui nous ont fait oublier la Religion. Bella Religionis, tollere memoriam Religionis: *querela est prudentissimi Lanovii. Audire ibi est sanctißimi numinis execrationes ac contumelias omninò alibi inauditas (quanquam ex Italia insolitarum blasphemiarum merces in Galliam invectas esse ajunt) exemplo ab aula corruptelarum sede in urbes, & ab urbibus ad paganos ac rusticos, à pueris virilis ætatis etiam in pueros infantes vix septennes, tantâ licentiâ grassante; ut tertio quoq; verbo Dei caput, mortem, sanguinem, ventrem, & alia membra: cœlum & terram nefariè insectentur; sicq; ex omni parte injurias in* Deum *pestiferè eructent. Intueri ibi est magorum & sortilegorum (& hoc ex Italia maximè venisse ajunt) culicum instar hinc inde circumsusurrantium tota agmina; ut* Triscalanus Cenomannus, *illorum Princeps, cum judicio capitali in ipsum lato veniam hâc lege impetrâsset, si indicaret criminis affines, fassus fuerit ipsi Regi Carolo IX,* In Galliarum regno tunc supra XXX. millia magorum esse: *qui tamen plerique omnes peßimo publico impunè abierunt. De qua impia Caroli Regis gratia ita judicabat, & piè quidem, Joannes Bodinus;* Credibile esse, si Rex, qui alioqui bene compositis membris & lacertosâ corporis mole erat, in Triscalanum & sceleris conscios, ex lege DEI morte dignissimos, meritâ ignis pœnâ animadvertisset; Deum pro ista justitiæ administratione fuisse ipsi diuturniorem & beatiorem vitam concessurum. *Quanquam Catharina*

Thuan. hist. lib. 53. vide Novell. Justiniani 77. Ut non luxurientur homines contra naturam, nec jurent per capillos Dei, &c.

An. Ch. 1572.

Bodinus de Dæmonom lib 3. cap. 5. Lanov. Discurs. 1.

Thuan. histor. lib. 53. & 57.

Catharina regina, Caroli mater, vetitas artes cognoscendi curiosa mulier, & hujusmodi præstigiatorum operâ non rarò per familiariter usa, procul dubio illa infernalium muscarum examina auxisse videri potest. Certè tantum tribuebat execrandis hariolorum prædictionibus; ut etiam de filiorum fortuna, & eorum successoribus, ab illis edoceri voluerit: magistro quodam profanæ artis ei speculum, *quod aulam sive augustum conclave referebat, exhibente; in quo Reginæ filiorum quilibet toties circumambulabat, quot annos regno esset præfuturus: cumq́ Henricus III. suas periodos absolvisset, Dux Guisius quasi fulgur speculum percurrit; & postea etiam Navarræ Princeps bis supra vicies se se ostendens confestim disparuit. Qui hæc & plura talia audit, non mirabitur, poëtam, nescio quem, istos versiculos in Catharinam licentiùs effundere fuisse ausum:*

Petr. Matth. in histor. mortis Henr. 4. G. R.

> Tres Erebi Furias ne posthac credite vates:
> addita nam quarta est nunc Catharina tribus.
> Quòd si tres Furias à se dimitteret Orcus:
> hæc Catharina foret pro tribus una satis.

Nemo etiam mirabitur, patrum memoriâ creditum, Parisiis scholam magorum *haberi; cum nuperrimè adhuc aula regia, imò tota Gallia studio damnato nefariis libris de evocandis dæmonibus, & conjurationibus, Orcinum pruritum proritantibus, operam dederit; omnibus elementis, & quæcunque cœlum & terra complexu suo fovent, in execrabiles impiißimi servitii abusus*

usus raptatis: & ex præcipuis insani magisterii artificibus Nostradamo *famosißimo Mathematico, veluti ex Apollinis Tartarei tripode de omnium cujuscunque conditionis hominum fortunis & vitæ mutationibus cum stupore oracula cottidie pronunciante. Nemo item mirabitur, non ita pridem ex sacro ordine Normannum quendam in vicinia Lutetiæ, sub patibulo, sacra Diabolo fecisse, Missæque horrendum carmen præposterè à calce ad caput recitâsse. Quid? quòd non modò domi suæ pietati bellum indixêre Galli, verùm etiam nomini Christiano universo vulnus inflixerunt incredibile, in detrimentum Religionis & Reipublicæ: dum Rex Franciscus I. qui tamen tot tantisq́ue laudibus celebratur, & Henricus ejus filius, insigni ad omnem posteritatem infamiâ, tantùm stimulis ambitionis & invidiæ ob felicitatem & gloriam Augustalis domus Austriacæ, se se quaquaversum expandentem, perpetuò pungentibus fatigati, in viscera Europæ attraxerunt sævißimum hostem Turcam; fœdere utrinq́ solenniter sancito: quo factum, ut*

Lahovius Discursu 1.

Le Mercure Francois lib. 5.

Leunclavius in Pandect. hist. Turc. cap. 225. & in supplem. Annal. Turc. Joh. Bapt. Hadrianus hist. lib. 3. & 4. Vvaremund ab Erenberg. lib. 2. Meditat. pro fœderib. Le Cavalier. de Savoye.

> gens inimica Deo Tyrrhenum invaserit æquor,
> Turciam in Italiam portans;

& Hariadenus Ahenobarbus Solimanni heri sui jussu infaustas Gallicis rebus suppetias ferens, vastatâ Liguriâ & Hetruriæ orâ; Ilvâ prætereà, Igylio, Ænariâ & Liparâ insulis, crudeli populatione adflictis; ingentem hominum miserorum, puberum & impuberum prædam sub intolerabile Turcicæ servitutis jugum miserit:

Thuan. hist. lib. 3.

serit: cum antiquitus tamen Francisci Henricique majores, Ludovicus junior, Philippus Augustus, Ludovicus Sanctus, & alii, in Asiam & Africam lilia victricia adversus Mahumetanos pro Christianorum salute & incolumitate gloriaque laudabiliter inferre consuevissent. Tametsi Galli causæ iniquitatem variis æquitatis coloribus, uti scilicet in culina interdum carnes rancidæ condiri embammate solent, infucare conati sunt: cum exemplis nihil huc facientibus ipsi vanè persuasi, aut vanius persuasuri aliis, dicerent; Davidem Regem & Prophetam sanctissimum, à Saule inclementius habitum, ad Regem idololatram Achis confugisse; Azam Judæorum Regem contra Israëlitam Regis Syriaci suppetias expetiisse; Constantinum Magnum Gothis, Narsetem Langobardis; Imperatores Heraclium & Fridericum, Basilium & Constantinum Joannis Imperatoris Constantinopolitani filios, Henricum & Fridericum fratres Reges Castellanos, Sarracenis; & Christianos alios plures paganorum & gentilium operâ in expeditionibus bellicis usos fuisse: illo crudeli Blasio Monlucio, qui fere semper famulitio carnificum (quos vulgus appellabat les Laquais du Monluc *) cingebatur, insuper dictitante, ex quolibet ligno contra hostem fingi debere sagittas, & se vel omnes infernales Dæmonum legiones in perniciem illius, qui sibi periculum creet, evocaturum esse: sed hic idem Monlucius conscientiâ vellicante gratiam temerarii dicti Deum precatus statim subjunxit*, Dieu me le pardoint; *fassus*

præterea,

Vide ad hanc rem Alb. Gentil. de jure belli lib. 3. cap. 19.

Blas. Monlucius Commentar. lib. 1.

præterea, post illam immemorabilem Muhametis & Christi confarreationem Gallorum res non habuisse meliùs. Quin etiam Antonius Pratensis, Franciæ Cancellarius, fœderis inter Regem suum & Solimannum initi capita manus suæ subscriptione confirmare constanter recusabat; quòd totum hoc negotium & ad Regis & ad universæ Reipubl. Christianæ ignominiam & damnum vergere judicaret. Certè DEI *ἔκδικον ὄμμα impiam istam confœderationem torvùm aspexit. Nimirum*

quotidie ille scit, quis hic quærat malum,
qui hic litem adipisci postulat perjurio:
mali res falsas qui impetrant apud judicem,
iterum ille eam rem judicatam judicat:
majore mulctâ mulctat, qui litem adferunt:
bonos in aliis tabulis exscriptos habet.

Ecce enim vindictam divinam lento quidem passu incedentem, sed peccata parentum vel in liberis tandem animadvertentem, & tarditatem pœnarum gravitate probè compensantem. Namque etsi aulici quidam Placentini, qui quoslibet impios Principum conatus instar divinarum sanctionum venerari, et aliis ad assensum et obsequium minaciter inculcare solent, inter adversa Francisci I. Regis fortè numerent; quòd ejus emissarii Cæsar Fregosius, & Antonius Rinco, uterque transfuga, ille Genuensis Germanici, Hispanus iste Hispanici Imperii subditus, quia per Italiam contendebant Constantinopolim, ut novas res cum Sultano molirentur;

Casp. Ens Epidorpid. lib. 1.

Plaut. in Rudente.

H. Kirchner. in Legato l. 1 cap. 8. num. 18. &c. G. A. Enenckel Baro, in l. 2. Thucyd. n. 98.

in

in Insubria trucidati fuerint: in quo facinore jus gentium violatum esse nemo sobrius Politicus, nemo juris publici bene consultus mihi persuaserit; cum proditores illi nomine & jure legatorum contra Dominum ac Cæsarem suum Carolum proficisci haud potuerint; deinde furtim & occultè transcurrerint per Insubriam cum exulum comitatu, quod ipsum capitale est ejus regionis consuetudine: tamen videri potest, omnia regis illius infortunia extremâ & supremâ felicitate prorsus obscurata & sublata fuisse: cum is ære alieno omni exoluto moriens amplius millies sestertium, id est, decies septies centena coronatorum millia in ærario publico reliquerit; præter tributa ac vectigalia, quorum dies venerat; imperii insuper finibus Mediolanum usque prolatis, & pace terrâ mariq; cum omnibus finitimis pactâ. At simul ac Henricus filius mortuo patre regni gubernacula suscepit, sensim omnia mutaverunt; & priori felicitati parvula quidem, duarumq; tantùm literarum, sed longè infaustissima syllaba accrevit. Novus enim Rex non modò annis paulò minus duodecim omnes opes pessundedit, Republicâ ære alieno usque adeò oppressâ, ut amplius decies millies sestertium deberetur, accisis etiam imperii finibus, Insubriâ, Corsicâ, & Allobrogum provinciâ amissis; sed & ad Dianæ Pictaviensis, superbi & impotentis animi fœminæ, quæ philtris & magicis artibus sibi illum devinxerat, prostitutus libidinem, omnia pacis ornamenta, regni robur, florem &, decus reliquum fidemq; decoxit; demum inter

Sleidan. lib. 14.

Bodin. de Repub. l. 2. cap. 4. & l. 5. cap. 4.

Summa fuit ex rationibus publicis expressa, quadraginta tres milliones, C C C C. L X X X I I I. millia, DCCC. XXXIX. libræ Turonenses.

Thuan. hist. lib. 3. & 22.

inter nuptialia orgia & hastiludia in ludicro duello, ita numine justo volente, quòd ille serium inter Vidum Cabotium Jarnacium, & Franciscum Vivonum Castaneum, duellum, rem Christianâ religione vetitam, infaustis regni auspiciis adprobasset, à Gabriele Comite Mongomerio casu extinctus; relictis filiis penè pueris, sub uxore vidua Catharina Medicéa, pessimam faciente medicinam, & factionum pocula, quippe quæ inter filios neque tutam pacem, neque pertinax odium ferre poterat, nimis profusè miscente. Successit Franciscus II. non tam adversâ valetudine, & pravo ab infantia corporis habitu, quàm tumultu Ambosiano jactatus; mancipium Guisianorum: qui homines privatis cupiditatibus lenocinantes, & ærario exhausto omni ratione vel cum aliena injuria supplendo intenti, cum ex cunctis fere regni provinciis ad novum regem confluerent, qui debita, remunerationes, beneficia exigebant, præfracti juxta et inhumani importunas illas petitiones unicâ responsione expungendi consilii auctores fuêre; ut patibulo erecto edictum ille proponeret, quo injungeretur, ut omnes, cujuscunque conditionis essent, qui quacunque de causa vel debiti, vel remunerationis, aut beneficii à rege impetrandi, in comitatu essent, intra XXIV. horas aulâ excederent; ni parerent, ignominiosè patibulo suffigerentur. Franciscum, qui nondum exacto decimo octavo ætatis anno mortalitatem expleverat, alter frater Carolus IX secutus est: cui Hospitalii Cancellarii ore in primis Comitiis à fratre præter plorare

Thuan. histor. lib. 3.

Thuan. histor. lib. 23.

Thuan. histor. lib. 61.

Thuan. histor. lib. 27.

rare nihil sibi relictum conquerenti condolere possemus, nisi ipse excitatis civilium bellorum carnificinis sacra profanis, cœlum terræ miscendo, causam subditis perpetuò plorandi & calamitates suas lugendi dedisset: supremâ tamen voce charitatis erga suos indice testans; gaudere se, quòd in ea ætate moriturus nullos liberos regni hæredes relinqueret; quippe qui proprio exemplo abundè expertus esset, quàm misera regum puerorum conditio existeret, quamque deplorandus regni status foret, cui pueri turbatâ republicâ præessent; & de fratre Henrico sic existimans, futurum; ut is de se conceptam non solùm Gallorum, sed & externorum Principum expectationem aliquando frustraretur. Quod livore dici ab ipso tunc creditum, cum favoris & gratiæ omnium ordinum in fratrem concursum non sine occulto morsu cerneret; non prorsus falsum fuisse postea eventus demonstravit. Siquidem Henricus profugus ex Polonia, quod ipsi regnum postea Poloni abrogaverunt, quamprimùm rediit in patriam ad capessendum hereditarium imperium, mox tristi exemplo suo fidem fecit illi veriverbio Xenophontis; ὑπερμέγεθες ἔργον εἶναι τὸ καλῶς ἄρχειν; & Diocletiani adhuc dum privati; Nihil difficilius esse, quàm bene imperare. Et adjuvabat ille statim ab imperii initio malè ominantium opinionem, moribus admodum à Gallorum indole alienis: cum non, ut decessores ejus consueverant, regio more se populo visu facilem & dictu affabilem ostentaret, sed plerunque cibum sumens septis ante mensam

Thuan. hist. lib. 57.

Xenoph. l. 1. Pæd. Cyri. Fl. Vopiscus in Aureliano.

mensam positis cunctos accessu prohiberet, ac post prandium audiendis supplicibus properanter defungeretur, interdiu intra privatum conclave se contineret, raros eosque juvenes neque ullo digno operæ pretio gratiam ejus promeritos ad colloquium admitteret, proceres & meritis subnixos excluderet, majestate regiâ & vetere disciplinâ paulatim in fastum & mollitiem solutâ. His accedebat impotens effundendi cunctaque perdendi libido, constituto dignitatibus primariis & præfecturis militaribus immodico pretio; quô eas à dignis, & qui virtutis ac fidei ergo illas à regibus meruerant, mercaretur, atque in indignos transferret. Crescebat æs alienum in illamorum intemperie mirum in modum, & in dies magis magisque; & quod jam in Comitiis Blœsensibus, An. Chr. 1579. habitis quadragies millies, sive centum auri milliones excedebat: (ita enim Rex tunc ad regni ordines loquebatur, d' adviser au moyen d' acquitter sa Couronne engagée à plus de cent millions d' or) & quod omnes regni calamitates & miserias adhuc multò superat, summopere cruciabatur capitali & contumacissimâ animorum ac voluntatum inter subjectos distractione. Quibus horrendis malis sanandis cum impar esset Æsculapius, tantisque monstris eradicandis impar esset Hercules, & severa atque regiâ magnanimitate digna adversus invalescentem contemptum & occultas familiarium machinationes in tempore non applicaret remedia; teterrimum tandem

Thuan. histor. lib. 58.

Histoire de dern. troubles liv. 1.

tandem, & quantum Gallia sustinuit unquam sacerrimum LIGÆ *monstrum, pessimo imminutæ & conculcatæ majestatis exemplo, suo assensu formavit, omnibusq́ viribus in suam propriam & communem reipublicæ perniciem, imprudentissimè armavit; cum abominabilis & portentosa bestia illa sub speciosissima Religionis & boni publici persona exinde, non ut serpentes Indici solidos cervos taurosq́, sed totas provincias & populos abligurirет: cum illa instar hyænæ, sermonem humanum inter pastorum stabula assimulantis, nomenq́ alicujus addiscentis, quem evocatum foris laceret; regis salutem ac subditorum incolumitatem proditoriè mentiens, illius autoritatem, & istorum fidem ac obsequium cum omnium præsentissimo discrimine cardinibus sic emoveret, ut isti illum quibuslibet famosissimis dicteriis & libellis dilaniarent,* Magum, Sathanæ discipulum, *(monstrantibus è suggestu imagunculam sacrificis, & illam idolum Diaboli esse, quod tyrannus adoret, dejerantibus) appellarent, ad Chilpericum in monasterium relegarent; infantibus quoque in precularum recitationibus ejus memoriam execrari jussis. Atque Parisienses ut docerent, quousque scelera progredi possent, illum Regem suum indulgentissimum, & ad superstitionem usque religiosum, urbe pellunt, per Inferni prolem,* Jacobum Clementem, *tectum cucullo sicarium, ad Clodoaldi pontem occidunt, atque ita* Valesiam familiam *(ecce vindictam divinam!) delent totam; tantò detestabiliori scelere, quòd prius*

Plin. hist. nat. lib. 8 c. 14.

Plin. histor. lib. 8. c. 30.

Le Catholicon d'Espagne. L'histoire de dern. troubl. liv. 1.

Frere Jacques Clement. ἀναγραμ. c'est l'enfer, qui m'a creé.

prius monachum amplissimis præmiorum, divitiarum, infulæ Episcopalis, galeri Cardinalitii, & prærogativæ in Paradiso super aliorum beatorum conditionem eminentis, promissionibus ad facinus parricidale audacissimè perpetrandum nequissimè animaverunt; & deinde parricidæ confossi imagine ædes decoraverunt; eundem in Martyrum & Sanctorum numerum recensitum superstitiosè coluerunt; omnibus, qui sanguine ipsi junctierant, publicâ pecuniâ & stipe liberaliter ditatis. Perculsus erat Rex ante aliquot annos, cum jam illa Ligæ *conjuratio passim glisceret in regno, memorabili somnio. Nam visus sibi fuit per somnum à leonibus laniari: quod ille de leonibus, quos more inter reges usurpato in area Luparæ subjecta alebat, interpretatus, statim eos à stationariis, suppresso nihilominus somnio, scloppetorum ictibus interfici jussit. Id mirati initio pleriq́, qui causam ignorantes, ubi ex amicis in arcano resciverunt, somnium longè aliter ac veriùs interpretati sunt; cum Regem à miseris leonibus, quos caveis conclusos tenebat, securum degere, in factionis jam adultæ duces, qui jam tum Regis lanienæ multorum judicio fatis destinabantur, inspicere potius debuisse, si mens non læva fuisset, palam dicerent. Cæterùm licet illa nefaria* Ligæ *conjuratio postea felicitate, sapientiâ, & fortitudine Henrici IV. ad incitas & restim redacta, postremò profligata & penitus dissipata jacuerit: tamen quod interdum in pestilentia contingere solet, ut etiam exuviæ ægrotorum*

Thuan. hist. lib. 78.

Quand Italie sera sans poison, France sans trahison, Angleterre sans guerre; sera lors le monde sans terre. ita proverbium habet.

rum veneno afflatæ longo tempore pòst creent periculum; ita Ligæ *purgamenta tam diligenter everri non potuère, ut non corripuerint turbam levium Gallorum bene magnam; qui patriæ funus gratioribus oculis, quàm solem aspicientes, illi maximam capitis in ipso capite deminutionem, per tot bella, tot conspirationes, tot insidias, tot Barrerios, Castellos, Bironios, intentando, inexpiabile crimen concipere ausi, multoties quidem speratis successibus exclusi frustra fuère, donec tandem perditissimus Engolismensis Alastor* Ravaillacus, *cultro impacto, nefariâ & clandestinâ molitione, in omnium lætitia, inter gratulantium certamina, in alta pace,* Henricum *illum, illud os augustum, illud sacrum pectus extinxit, & Gallorum oculis eripuit, nescio an aliquid simile domi unquam visuris. O prodigium, non hominem! O monstrorum cubile* Engolismam! *O parricidarum hospitium Lutetiam! O nomen* Henricorum *infaustum!*

Il ne faut plus nommer HENRYS le Roys de France,
La mort par deux cousteaux, & un esclat de lance,
A tué trois Henrys: l'un joustant à cheval,
L'autre en son cabinet, le tiers en son carosse.
Cinq Roys du nom de IACQUES (*a*) ont fait croire à l'Escosse,
Qu'il y a dans le noms quelque secret fatal.

(*a*) *Quinq; Reges Scotiæ,* IACOBI, *omnes violentâ morte ante diem perierunt. I. à conjuratis in cubiculo trucidatus est. II à machina violentiâ ignis, internè furentis, excusso cuneo ligneo, in terram dejectus, exanimatus est. III à subditis interfectus est; Ordinibus regni factum approbantibus. IV in pugna contra Anglos vitam amisit. V veneno sublatus est.* Petr. Matth. in Hist. Henr. 4. lib. 6. narr. 2. Paul. Jovius in Scotiâ. G. Buchananus in histor. Scot. passim.

Verùm enimverò facessere hinc jubeamus Impietatem: & alteram Galliarum Erynnin, quæ Injustitia *est, ad*

ad censuram paucis vocemus. Illa autem tot atrocibus passim grassatur flagitiis, tot sceleribus & iniquitatibus texendis noctes diesq; impendit solertissimè dolosa, ut prima Furia huic collata fere perdat nomen primæ, & haberi possit secunda; adeòq; facinorum & stropharum enumeratio non exiguam sit paritura molestiam,

tempora si fastosque velis evolvere mundi. (Horat. l. 1. sat. 5.)

Hæc secunda tamen ambitiosissima est, & gaudet sanctissimo Justitiæ salutari & honorari nomine: quo eam etiam summo studio palliant ac imperiosè venditant fucati & nequam magistratus bene multi; qui autoritatem juris præferentes omnibus fraudum & mille novarum exactionum decipulis circumveniunt, opprimunt, tondent, & sic excoriant populum inopem & pauperem, ut vix oculos ad deflendum, vix linguam ad enarrandum propudiosa justitiæ miracula habeat integra. Quod ipsum publicæ furatrinæ artificium in illis patrimoniorum depeculatoribus cum dolore advertebat nuper oculatissimus Rex, Henricus IV, cum queritaretur; duplex tributum à subditis exigi; unum pro Rege, alterum pro Officialibus; sed primum per secundum fieri intolerabile; vixq; caveri posse, quin & Rex & subditi simul exspolientur. Qua in re illustre fecit tyrocinium superioribus bellis civilibus quidam Præses curiæ Normanorum; qui jussus aureorum XXX. millia iis, qui Protestantium religionem profitebantur, extra ordinem impera-

Lanovius disc. 1.

Petr. Matth. in histor. mortis Henr. 4. G. R.

Bodin de Rep. lib. 3 c. 4.

 impera-

imperare, ipſe cum hanc procurationem ſibi decerni petiſſet, trecenta millia extorſit, præmia popoſcit, & tulit etiam pro temporum calamitate maxima. At verò cum Injuſtitiæ in Galliis quamplurima ſternant latam viam, nihil tamen meâ ſententiâ malo ſponte ſurgenti plus confert virium ac roboris, quàm illud, quod per aulicorum avaritiam peſſimo more invaluit, nempe ut Juſtitiæ magiſtratus paſſim turpiſſimâ nundinatione proſtent, & infami auctioni publicâ autoritate ſubjiciantur. Cui licet quidam auri ſacrâ fame profanati ablandiantur, ante hos triginta annos publicè profeſſi, ex venditionibus officiorum, viginti annorum curriculo, in arcas regias centum & undequadraginta milliones libellarum, ſive circiter quadraginta ſex milliones coronatorum illatos fuiſſe, atque hoc ipſum ita legitimè & laudabiliter fieri exemplo Venetorum tueri conentur, qui cum in bellum, quod inter ipſos & Ludovicum XII. Gallorum Regem geſtum eſt, ſupra quinque milliones ducatorum prodegiſſent, ut exhauſtum ærarium denuò replerent, & ipſi quaſi ſub haſta publicis venditionibus officia & magiſtratus proſcripſerunt, unde centum milliones poſtea corraſiſſe feruntur: naturæ tamen quodam ductu hoc eſt conſequens, ut tam prodigioſo mercimonio probis antelati nequiſſimi, prudentibus imprudentiſſimi, doctis indoctiſſimi, ex juſtitia ipſa rem faciant promercalem: cum quæ emeris, vendere juris gentium ſit. Sicut enim lanii bovem uno pretio emunt, quem poſt in macello per partes multis

Hiſtoire de dern. troubl. lib. 3. p. 81.

Fr. Hotomanus in Franco-Gallia. cap. 27.

tis pretiis diſtrahunt: ita &, qui magiſtratum uno comparat pretio, eundem quoque veluti per partes poſtea in adminiſtratione, ſingulis jus officiumve poſtulantibus, tot pretiis ſine ullo conſcientiæ ſcrupulo divendere ſolet. Nam ſi Præſes aut Procurator Generalis duodecim, quatuordecim, aut viginti millia librarum ſive Francorum in emptionem magiſtratus expenderit: (modò pretia hoc tempore non ſint majora. car la vente des offices aujourd' huy eſt montée à ſa periode.) niſi talis emptor contemptor ſit pecuniæ & familiæ diſſipator, procul dubio in omnes occaſiones evigilabit, quò lacunam marſupii unâ grandi emptione factam plurimis deinde muneris ſui venditionibus iterum cum lucro explere poſſit. Lex quidem eſt ſanctiſſima & vetuſtiſſima, ab Impp. Theodoſio & Valentiniano lata, omniumque populorum uſu firmata, ut nemo ambitione vel pretio ad honoris inſignia promoveatur, & magiſtratum auſpicaturus publicè jusjurandum det, ſe nihil eo nomine neque per ſe neque alium dediſſe, aut promiſiſſe: in Gallia autem quamvis illud ipſum juramentum omnibus magiſtratuum mercatoribus in omnibus Parlamentis deferatur; pleniſſimâ tamen perfidiæ confidentiâ accipitur, conceptiſque verbis præſtatur: cum pauci admodum, ac propè dicam nulli, totâ Galliâ monſtrari poſſint, qui præſenti pecuniâ officium ac juriſdictionem non ſint mercati. Atque ut ingenioſa eſt avaritia, etiam cum bonorum oppreſſione; ſic

ſans ſcrupule de conſcience on vent en detail la juſtice, qu' on a acheté en gros.

Anti-Macchiavel. lib. 3. c. 35.

Mercure Fr. lib. 5.

l. ult. C. ad l. Jul. repetundar.

Fr. Hotoman. d. l.

hæreditariò transmittere in indignos satagit plurima judiciaria & quæstoria munera Edicto Pauletæ*: cui à Pauleto quodam nomen & fama, cum illis usitatis loquendi formulis,* Iay Pauleté, *&* ay payé la Paulette, *erunt immortalia. Quare Elisabetha Regina, Caroli IX. Regis uxor, Imperatoris Maximiliani II. filia, virtutis & integritatis Germanicæ vel in juvenili ætate, & inter Gallos, retinentissima fœmina, cum defuncto marito reditum ad patrem in Germaniam pararet, & donationis propter nuptias, quæ amplissima ei in Boiis & Segusianis attributa erat, administrationem Petro Gondio Parisiensium Episcopo & aliis viris probitatis perspectæ committeret; pudendam illam honorum & officiorum mercaturam detestata, istis speciatim in mandatis dedit, ut munera publica, ac eorum inprimis, qui jus dicunt, viris idoneis, de quorum integritate nullum sit dubium, nullo accepto pretio concederent: quod & religiosè observatum est, laudando potiùs quàm imitando Gallis exemplo. Neque verò sperandum est, illam artem Injustitiæ institoriam meliorum & incorruptorum magistratuum subrogatione facilè emendari posse: cum judicum, advocatorum, procuratorum, scribarum, accensorum, & reliquorum vulturum togatorum, forensi latrocinio misellorum clientum patrimonia deprædantium (in Justitiam enim à populo facti sumptus bis superant regni exactiones & vectigalia, ut Archiepiscopus Bituricensis in Comitiis Blœsensibus*

Mais la Paulette est revoqueé, ostée, & abolie par le Roy Louys XIII. l'an. 1615. *Claud. Malingre en l'histoire de Louys XIII. p. 580.*

Thuan. hist. lib. 60.

Hist. de dern. troubl. liv. 4.

sensibus An. Chr. 1588. calculum subducebat) multitudo tam sit immanis; ut muscarum, culicum, pulicum, pediculorum, lendium, tinearum, erucarum, acarorum, cimicum, & id genus bestiolarum, hominibus divexandis natarum, examina æquare videatur; & quâ vel decem mundi optimè compositi turbari & corrumpi possint. Equidem hodie Rex Galliarum, etiam Stephani Paschasii, Galli, eruditissimi simul & integerrimi viri opinione, citiùs & minori negotio domi collegerit ducenta millia *scribarum* (de chiquaneux & gaste-papiers, suivans l'estat de la plume) *quàm militum millia vel triginta tantùm. Et Vvolfgangus Prisbachius, aut quicunque tandem Gallus sub isto nomine, ut in sicarios Parisienses veritatis stylum stringere posset liberiùs, latere voluit, arbitrabatur;* in unica Galliæ Lutetia plures numerari rabulas, quàm in universa Germania, *quæ tamen duabus partibus Galliâ major esse memoretur. Et huc pertinet illud nobile scilicet forensium declamatorum & rabularum encomium: quòd vix in omnibus Europæ regionibus & imperiis simul omnibus tot lites, quàm in uno Galliarum regno concreverint: imò nullum sit caput legis, nullum verbum, nulla syllaba, nulla litera, ex qua Galli argumenta aut vera, aut verisimilia, ad litium propagationem exprimere non possint. Ac meminit Bodinus cujusdam judicis, propter vitæ infamiam postea relegati, qui novis legibus inhians*

Vide Claud. Seyssellium de Monarch. Fran. G. Budæum in Pandect. Fr. Hotoman. in Franco-Gall. cap. 27.

de Recherch. de la Fr. l. 1. c. 3.

Plackschr.

in Resp. ad orat. habitam apud Helvetios.

Bodin de Rep. l. 6. c. 2.

De Rep. lib. 6. c. 6.

inhians, cum in Curia lex aliqua promulgaretur, dicere ſolebat; Hem præſto ſunt lites, & aureorum cumuli. Neque verò minori periculo Juſtitiam involvit, & amplexibus ſuis penè enecat immenſa & incredibilis legum multitudo; quâ Gallia ſola anteit & vincit reliqua Orbis imperia & regna univerſa. Atque hoc legum diluvium comitantur judiciorum in eodem argumento pugnæ, arreſtorum ἐναντιώσεις, ſubtilitatum griphi, conſuetudinum farragines, opinionum cerebrina æquitas: & quæ peſtis eſt ſingularis, legum & Senatusconſultorum etiam optimorum aut breviſſima aut nulla obſervatio. Et profectò nihil tam parabilis copiæ eſt, ac fere dixerim tam publicæ mercis, quàm reſcriptum impetrare ſuper libello ἀναψηλαφήσεως ſeu revocationis arreſtorum. Ut jam ſuprema Galliæ curia, cujus olim ſacroſancta autoritas erat, nihil propemodum ex priſtina majeſtate retineat præter umbram magni nominis & inania dignitatis: & conſtitutiones regiæ, quibus tamdiu ſtetit hoc imperium, pompæ tantum & oſtentui ſint, ac vel in uſu, vel contemptu paulatim exoleſcant. Quem edictorum decretorumq; et legum neglectum etiam Legatus Venetus, ingenioſius an acriùs incertum, perſtringebat; cum Henrico IV. Regi pro decreti alicujus Veneti abrogatione verba facienti reſponderet; Domine, *inquiens*, Senatus Venetus diu deliberat, antequam decernat: ſed quod decrevit, revocat nunquam. Ce ne ſont pas cris de Paris: Venetorum decreta non ſunt Pariſienſium proclamationes.

La France a plus de loix, que tout le reſte du monde enſemble. *Montan. lib. 3. c. 13.*

Dom. Baudius cent. 1. Epiſt. 2. p. 6.

Le Mercure François liv. 6

nes. Et nonne idem Rex in viſceribus ſuis poſtea ſenſit eam Galliæ Curiarum incuriam & parricidalem in exequendis regiis ſententiis torporem? Etenim cum Rex Henricus II. animadverteret olim, Lutetiæ viam Ferroneriam, quâ ex arce Lupara ad Turriculas tranſiri ſolet, juſto eſſe anguſtiorem, edicto ſanciebat, ut omnes officinæ et ſubſtructiones, quæ tranſitum impeditiorem reddere poterant, diruerentur: quod licet ratum habuerit Parlamentum Pariſienſe, tamen quia executione fuit fruſtratum, nefario Ravaillaco in Henricum Quartum illac ciſio vehentem, & ob plauſtrorum occurſum ſæpius morulas facientem, facinus dudum conceptum perpetrandi occaſionem demum præbuit. Sed quemadmodum in tempeſtuoſo mari nulla particula à commotionibus libera eſt, nihil ibi quietum, nihil ſtabile; unda trudit undas; & quæ navis anchoris nixa priùs circumſpiciebat læta diffuſum ſine terminis æquor, nunc ea inter altiſſima fluctuum præcipitia cum naufragii periculis luctatur, nec eluctatur: ſic Gallia illo pravitatis oceano inundata tota, inter mille voragines, inter ſcopulos mille, hoc unum ſolatium habet reliquum, nullam ſperare ſalutem. Ita domi juſti ſunt Galli. Quales ſunt foris? Nimirum ut morbus Gallicus familiaritate & conſuetudine Gallorum longiùs progreſſus in plurimis extra Galliam locis ſævitiæ ſuæ ſtigmata inuſſit: ita ſi quando Galli regna & provincias ſubegerunt, quod factum eſt aliquoties, non minùs immaniter & injuſtè

Petr. Matth. in hiſt. mort. Henrici 4. G. R.

semper se gessère; sic tamen, ut pari fortunâ cum eorum cognomine morbo, tandem ignem, ferrum, & omnia ultima remedia passi sint; nihilq; foris præter suorum funera, cadavera, sepulchra, & infamem memoriam reliquerint. Quod demonstratu per est proclive Annalium memoriam retexenti; creditu perfacile audienti: sed aurium vestrarum patientiam tentabo, Auditores. Carolus Andegavensis, Sancti Ludovici Galliarum Regis frater, à Papa, magnificentissimo alieni largitore, utriusque Siciliæ regno donatus & Ψευδοβασιλεὺς factus; cum perfidiâ Nobilitatis Apulæ & plerorumque regni incolarum succollante, Manfredo Rege debellato & occiso, rege puero legitimo herede Conradino, & ex Hohenstauffensium Imperatoria familia ultimo, jam victore, per insidias Alardi victo, & à piscatore prodito, & unà cum Austrio Duce Friderico carnificis manibus obtruncato; O tyrannum!

Naucler. volum. 2. generat. 43. Cruſ. Annal. Suev. part. 3. lib. 2. cap. 15. 16. 17. 18. 19. Philip. Mornæus in Historia Papatus.

———Quis talia fando
temperet à lacrymis, luctumque coherceat altum?

Veramente di sasso sarebbe colui, che non fusse da un tanto crudele essempio commosso; che un Re tanto generoso, & da tanti Cæsari derivato, & un Duca tanto valoroso, & amendui giovenetti, fussero trattati vilmente con sommo vituperio; & poi senza alcuna ragione per consiglio di Papa Clemente quarto decapitati: Saxeus, ait Italus, esset, cujus animum tanta

Marc. Guaz. in Chronicis.

Consultus Papa respondisse fertur, *Vita Conradini, mors Caroli: mors Conradini, vita Caroli.*

tanta crudelitas non frangeret, in Regem generosissimum tot Cæsaribus ortum, inque Ducem fortissimum, eosque ambos ætate adolescentes edita: qui pessimo & infami ad omnem posteritatem exemplo vilissimè habiti, dein inclementissimo Clementis IV. consilio securi percussi sunt: Ille Carolus, ille Petri Aragonici Regis elogio, Nerone Neronior, & Sarracenis crudelior; cujus truculentiam gener ipsius Robertus Flandriæ Comes eâ ferebat impatientiâ, ut protonotarium Robertum Barium, qui è cathedra capitalem sententiam tenuissimæ conditionis homo, adversus tantæ excellentiæ Principes pronunciaverat, tanquam vitâ indignum, ense confoderit: Ille, inquam, Carolus cum omnem Siciliæ utriusque ditionem cepisset; magistratus ex popularibus suis Gallis ubique constituebat, qui jura dicerent, et provinciæ præessent: quod officium illi ita obibant; ut fastu, luxuriâ, crudelitate opplerent omnia, insolita vectigalia imponerent, intolerabilia tributa exigerent, fœminas nobiles et opulentas ad matrimonia adigerent, nuptas adulterarent; sub prætextu laneorum substragulorum, quæ Judæi ac cæteri pro viribus facultatum militibus & ministris regiis curiæ jussu exhibere tenebantur, domos ingressi, suppellectilem omnem excuterent, mulieres impudicè tangerent, in cives non aliam ob causam, nisi quia lautioris fortunæ essent, proscriptionibus, relegationibus, bonorum publicationibus, infremerent. Verùm Siculi XVII. annorum tyrannidem composito animo, inter murmura

Pandulf. histor. Neapolitan lib. 4.

Thom. Fazellus de reb. Sicul. poster. decad. lib. 8. c. 4.

murmura tamen tacita perpeßi, ſimulac illos primùm Zelotypiæ ſenſus inceßit; tum quoque indignari, excandeſcere, concurrere; conſilia, arma, bona & ſanguinem in Gallorum excidium conferre cœperunt. Inprimis ad Nicolaum III. Pontif. Max. mittunt legatos, qui eum tali exordio affati: Miſerere mei fili David: Filia mea malè à Dæmonio vexatur: ad Gallorum feritatem & petulantiam compeſcendam longâ ſerie recitatis criminibus excitant: inde per Johannem Prochytam etiam Palæologum Imperatorem Conſtantinopolitanum, et Petrum Aragoniæ Regem, ſibi contra Carolum conciliant; & deniq; communibus ſuffragiis conjurant, de omnibus Gallis in tota Sicilia, nullo ſexus, ætatis, conditionis, diſcrimine habito, uno eodemq; tempore, cum primùm circa veſperam campanæ ſignum auditum fuerit, improviſò occidendis. Igitur Anno Chriſti CIↃ CCLXXXII.mo Caroli verò regni XVII.mo 3. Kalend. April. ad æris ὁμόχρονον per totam inſulam pulſum Siculi in Gallos nil tale unquam veritos ſummâ violentiâ & uno quaſi impetu derepente inſurgunt; omnibus, qui quidem arma ferre poterant, Monachis quoque, punctim cæſimq; rem agentibus: quâ re ultionis ardori ſic indulgebant, ut etiam prægnanteis exenterârint, & parvulos (ne quid Gallici generis ſupereſſet in Sicilia) ſaxis illiſerint; bihorii tantùm ſpatio octo Gallorum millibus interfectis. Hæc, Auditores, Gallorum in Sicilia fuit juſtitia: hæc licentiæ diu exercitæ fuit remuneratio: hæc dæmonii

filiam

filiam exagitantis fuit profligatio: hic proverbio celeberrimus fuit Siculus Veſper. Et quis ambigat, ſi Galli vel ſexcenta imperia ſubjugarent, quin ubilibet Veſperum Siculum ſint habituri? Equidem vicini quid in Gallos machinaturi eſſent, Attrebatum docere poſſit: quo à Rege Ludovico XI. expugnato & in poteſtatem redacto, multi ex civibus maluerunt ſuſpendium ſuſtinere, quàm dicere, Vive le Roy, Vivat Rex.

Mich. Montan. lib.1.cap.40.

Quid dicam de Franciſco Alençonio? Ecquod Juſtitiæ monumentum, ecquam fidei, integritatis, & clementiæ memoriam reliquit ille Belgis ſuis? Credebatur primùm à Rupellanis, Montalbanenſibus, Nemauſenſibus, & aliis Proteſtantibus, quaſi Hercules novus, (& erat id ei olim nomen) ad mala pellenda & monſtra Galliæ debellanda è cœlo in terras demiſſus eſſe: ſed quia is domi faſtum & ambitionem ſaturare non poterat, captatâ ex turbis Belgii, cui jampridem inhiabat, occaſione, protinus ad Ordines, qui à Philippo II. Hiſpaniarum Rege defecerant, Fugereum mittit cum mandatis, quibus ſe ſuamque operam & opes prolixè deferebat.

Thuan. hiſtor. lib.61.

Interea VIII CIↃ peditum, & CIↃ equites ex voluntaria Nobilitate conſcripſit: quibus cum ſtipendium non numeraretur, immane quàm ſævâ ubique graſſati ſunt licentiâ, ne Nobilium quidem domibus per agros parcentes; patiente Rege Henrico III, qui fratrem quâvis conditione cum ſequacibus ſuis extra regnum eſſe percupiebat; nec illi tanquam auxiliares, ſed quaſi infeſtiſſimi hoſtes Belgium

Thuan. hiſtor. lib.66.

 ingreſſi

ingressi sunt. Intellecto autem ex legatis, quos deinceps alios miserat Alençonius, adventum suum Belgio non ingratum fore; venire nihil cunctatur, & quantum potest iter maturat. Sed antequam proficisceretur, ex compacto cum parente regina ad levandam invidiam, dissimulatis veris causis, (Solenne enim hoc est imperiorum invasoribus. Et ô quoties hanc fabulam jam spectat hic orbis? Quoties in hanc scenam novi prodeunt histriones?) specioso programmate enarrat & testatur, procerum & ordinum Belgii rogatu se invitatum esse, ne provinciam Hispanorum tyrannide tamdiu vexatam, & olim coronæ Franciæ beneficiariam, in tantis calamitatibus desereret. Et verò quamvis dissuadente carissimâ matre cæterisque Principibus, eorum preces contemnere noluisse, sed boni Principis officium se facturum existimasse, si honorificis adeò conditionibus oblatis in tam necessario bello occasioni non deesset. Nam suum hoc votum ac desiderium unicum esse, non ut rebellanteis adversus legitimum Principem populos protegat, verùm ut pacem concordiamque ordinum tueatur, & quæ per superiorum temporum injuriam perversa sunt corrigat, atque antiqua privilegia ac libertates conjunctæ Gallico nomini nationi operâ suâ conservet. Proinde Deum se obtestari, non avaritiâ aut ambitione, vel convellendi cujusquam imperii desiderio, sed officio tantùm & afflictæ adeò provinciæ commiseratione stimulatum

tum hoc bellum suscipere. Post hæc, cum certis conditionibus cum Ordinibus transegisset, Defensor Belgicæ libertatis promulgatus; & Arausionensi annitente autoreq; biennio post (An.Chr.1580.) in Principem Belgii electus est: Henrico Rege in gratiam fratris non solùm ad Belgicum bellum magnam pecuniæ vim concedente, sed etiam ad delectus, quos novus Princeps per regnum habiturus esset, dissimulaturum se promittente, lege tamen additâ, ne sibi in bellum contra Hispanum in Aquitania proxima Navarri hoc ipsum urgentis ductu gerendum consentiendi necessitas imponeretur. Etsi verò Henricus Philippo Hispano ea de re per Oratorem expostulanti se excusaret, causatus, à fratre illa omnia se invito fieri, & injussu suo Nobilitatem extra regnum militare: tamen sic Philippo minimè responsum, nedum satisfactum est; qui inde etiam ad antiqua consilia de rebus in Gallia turbandis odium irreconciliabile adjecit, quo tandem occasionem nactus ad florentissimi & potentiæ suæ æmuli regni perniciem defunctus est. Alençonio postea ex Anglia, ubi totam hyemem apud Elisabetham inter hastiludia ac nocturnas pompas, nuptiarum fiduciâ, de quibus jam tabulis confectis convenerat, erat moratus, in Belgium appellenti, triumfales & sumptuosissimi ac planè regii honores Vlissingæ, Mildeburgi, Brugis, Gandavi, alibi, exhibiti sunt; & potissimùm Antuerpiæ: ubi cum in capita Læti Introitus jurâsset, Braban-

Thuan. hist. lib. 71.

Thuan. histor. lib. 72.

Thuan. histor. lib. 73.

Brabantiæ, Limburgi, & Loterii Dux *pronunciatus est; Arausionensi, dum ei inter solemnia togam induebat, hæc verba usurpante:* Hoc Principale pallium, quod sumis, arctâ tibi fibulâ nectendum est, ne quis illud detrahere possit. *Atenim* læti introitus *parum memor Alençonius, nec sacramenti religionem diu veritus, mox contra Belgii libertatem tyrannica agitat consilia, & futuri anxius præcipua Belgii loca sui juris facere molitur. Re inter conscios deliberatâ, & functionibus tam infamis executionis distributis; ad diem condictam Eindovia, DunKerka, Dismunda, intercipiuntur; Brugis tamen & alibi fraude conjuratorum successu carente. Antuerpiæ occupationem Dux ipse sibi sumpserat, vanâ potiundæ urbis spe ita exultans, ut quasi jam re confectâ jactationi minimè temperaverit, & humero Consulis Philippi Schonovii ter percusso subjecerit:* Hæc illa dies erit, (*erat autem XVI. Kal. Febr. A.Chr.* 1583.) quæ inani Principatus imagine deceptum adhuc me deinceps verum rei Belgicæ summumque Ducem imponet. *Monpenserius, Lavallus, ac Rupifulcaudius, quibus tunc primùm res communicabatur, facti atrocitate perculsi intercedebant; gentis decus, ex qua ille prognatus esset, non pati, ut claritudini ejus tam fœdam labem aspergeret: & propterea parendi necessitatem deprecati, ut se excusatos haberet, Ducem rogabant. Verùm Duce in sententia obstinato, Gallisque jam in urbem ac civeis impetum vertentibus, & modò se amicos*

Thuan. histor. lib. 77.

cos

cos clamitantibus, modò cædem & exitium interminantibus; cives imperterriti generosè sese opponunt furialibus Gallis; & quamvis diversitate religionum scissi, tamen conjunctis viribus pro vita, liberis, uxoribus, in communi causa miscent iras, tanto ardore, ut quibus glandes plumbeæ deessent, animis industriam facientibus, numos marsupiis promptos & dentibus mansos protinus scloppetis indiderint & exploserint. Eventus Gallicæ hujus proditionis hic fuit: ut Dux amissis CIↃ CC *flagitii tam nefarii sociis & administris, ipse & gentis existimationem, & fidem, & denique semetipsum perdiderit: nuncio postea de casu Anturpiensi & strage Gallorum in aula & regno variè accepto; illis tamen, qui divinam providentiam profundiùs scrutantur, justo Dei judicio id tribuentibus, cui perperam dominantium vindicta, & salus bonorum æquè curæ esset. Tandem Dux sive serâ pœnitentiâ ductus, sive sinistrorum rumorum pertæsus, è Belgio discessit inglorius, & in Castro Theodorici, quod erat ejus ditionis oppidum, IV. Eid. Junias, proximo anno, ex hac vita migravit. Sepeliri quidem voluerat tanquam Brabantiæ Dux ac Belgii dominus, cum insignibus illarum provinciarum: sed regii consiliarii nequaquam consultum existimârunt, & offensionem Regis Hispaniarum veriti ab illis titulis abstinuerunt. Et eandem ob causam patrocinium Cameraci, quod frater petierat, Rex suscipere recusavit. Mortuum laudavit vir summâ facundiâ & eruditione Reginaldus Belnensis*

Thuan. histor. lib. 79.

Archiepiscopus Bituricensis, olim ipsius Cancellarius, qui res ejus in Belgio gestas à Rege monitus tanquam scopulum prætervectus est, magnitudinem familiæ & solas de mortalitatis conditione querimonias multis verborum pigmentis exornatas quasi solenne carmen addere contentus. Quis mei Auditores, quis hîc Dei præfervidum Alençonii fastum & nimis altos Spiritus desubitò deprimentis, justitiam non veneretur supplex? Quis perfidiam & injustitiam Galli Ducis & sociorum non insectetur imprecationibus omnibus? O minimè lætus introitus, *quem sequitur & brevi temporis intercapedine tam* tristis exitus! *O minimè patranda Principibus illa facinora, quæ post autorum mortem aut honoris causâ silentio damnantur, aut cum eorum infamia ad posteritatem eunt!* Fidei religionem, *ait Bodinus*, plerique Principes nullam esse putant oportere, si publica utilitas agitur. Quin etiam tanta est hominum perfidia, ut cum maximè fallere proposuerunt, omnibus exsecrationibus se se devovere non dubitent: ut Lysandrum dicere solitum ferunt; pueros quidem astragalis, cæteros jurejurando falli oportere. *Id tamen Bodinus demonstrare non poterit meliùs, nisi exemplis è Gallia petitis. Quare cum Henricus Fitz-Alanus Comes Arundeliæ, familiæ suæ ultimus (qui primus rhedarum, quas* Coches *vocant, usum in Angliam induxit) illos improbos Gallorum mores & illam indolem tempestuosam haberet exploratam, nuptiis reginæ*

De Repub. lib. 5. cap. 6.

Plutarch. in Lysandro.

Gutschen.

ginæ Elisabethæ, quas Alençonius tantopere ambibat, se palam opposuit, professus; GALLOS SIBI MINIMÈ PLACERE; seque a patre in Sussexia Gallis vicina nato edoctum esse, NE GALLIS CREDERET. *Verùm iterum iterumq́ dico, quod dixi sæpius; Gallos* fraudibus agere, & Fidem publicam, quæ perire non debet, *quâdam juris specie à quibusdam legitimis & justis conventionibus sine fronte & nullo pudoris indicio exterminare, vanissimis ratiunculis innitentes; quasi Galliæ Reges, quia regnum non hæreditario jure, sed lege Regiâ obtineant, majorum obligationibus & pactis conventis non vinciantur. Sic enim curia Parisiorum jampridem judicavit. Hinc Ludovicus XII, Caroli VIII successor, repetentibus tormenta bellica, quæ Carolus commodatò acceperat, reposuit illud*, se Caroli hæredem non esse. *Et nuper Franciscus II. Helvetiis patris debita reposcentibus negavit, ad paternorum debitorum solutionem se teneri: siquidem non hæreditate, sed lege Salicâ imperium ad se fuerit delatum:* Jaçoit, *scribit ad istos*, que nous ne soyons tenus au payement des debtes faictes par feu nostre tres-honoré seigneur & pere: pource que nous n' avons apprehendé ceste couronne comme son heritier; mais par la loy & coustume generalement observeé en ce Royaume, depuis la premiere institution d' iceluy, laquelle ne nous oblige seulement

Cambden. in Annal. Anglic. A. Chr. 1580. Thuan. hist. lib. 70.

Florus lib. 3. cap. 10. l. ult. C. de re judic.

Bodinus de Rep. lib. 1. c. 8.

An. Chr. 1559.

qu'à l'obſervation des traictés faicts & paſsés par nos predeceſſeurs Rois, avec les autres Princes & Republiques, pour le bien & utilité de ceſte couronne: toutesfois deſirant deſcharger la conſcience de feu noſtre dit ſieur & pere, nous nous ſommes reſolus d'acquitter celles, qui ſe trouveront loyaument deues, &c. *At verò quæ hæc inſania eſt; Principes, qui ſupra omnes homines ſunt, & quorum vitam & actiones alii homines pro vitæ regula & canone obſervare ſolent, ab hominum converſatione ſic imprudentiſsimè arcere, & cum levis armaturæ homuncionibus, & tantùm non cum Vaſconum illis contemptiſsimis componere velle? Eſt enim in Vaſconia, & præcipuè apud Bigerrones & Benearnenſes deſpectum hominum genus, quos* Capots, *& variante dialecto* Gahets *vocant; plerumq; fabri lignarii, vietores, aliisq; mechanicis artibus dediti: quorum commercia nemo non fugit & abominatur; quia creduntur leprâ infecti, & alios inficere: ideoq; oppidis excluduntur, & in ſuburbia removentur; in templis quoq; certis eis ſtationibus, ne odore & halitu ſuo, quem ſpirant graveolentem ac tetrum, vicinis ſint moleſti, aſsignatis. ſervorum habentur loco, ne auſi quidem mutire, ſi quid injuriæ inferatur vel à viliſsimo. ſi quis eorum fortè ditior moriatur; liberi tamen non fiunt heredes, niſi rerum mobilium; quas omnes alii tanquam certam luem averſantur. Sed & nos ab hiſce Vaſconibus ſermonem nunc avertamus. An verò ita luſcitioſi, aut ita*

Vide G. A. Enenkelium B. de privil. lib. 3. c. 11.

P. Merula Coſmogr. p. 2. lib. 3. c. 38.

ita talpæ, & aſini ſunt Galli; ut non animadvertant, fide Principis vacillante, neminem cum eo, aut certè invitum gementemq; contracturum? Principe contractus & pacta majorum non obſervante, viciſsim nec illos, qui cum majoribus bonâ fide contraxerunt, promiſſa iſti præſtaturum? pariq; ratione contra juris rationem, legatum Principi relictum, qui antequam dies legati cedat ab hominibus ereptus eſt, ad ſucceſſorem non perventurum? Quorſum illud Franciſci I. Galliarum Regis dictum? Etiamſi Fides toto orbe exſularet, tamen Regibus tenendam eſſe; qui eâ ſolâ, & nullo metu, cogi adſtringique poſſent. *An fides Gallica jam eſt extorris & exul? Aut, an fides Gallica jam ſterileſcit, nec fert ampliùs bona opera? Quorſum etiam illud toties à Gallis jactatum:* Reges Galliæ non moriuntur? *An reges vivent, & fides illorum non vivet? An reges non morientur, & tamen fides illorum morietur? An, quod credibile eſt, iſte fidei publicæ ludus dependet ab antiquiſsimo gentis præconio,* Gallos eſſe leves? *Quod à Cæſare ſcriptum, à Tacito & Trebellio confirmatum, ab Italis & Germanis ſæpiſsimè repetitum, fruſtra refutare conatur ille* Andius ſine bono, *vernaculo more, vitia quibus ipſius populares abundant, aliis per calumniam leviſsimè abſcribendo: veluti meretrices quadrantariæ, quæ ut turpitudini ſuæ fucum aliquem objiciant, probas fœminas probris & maledictis inceſſere non ceſſant. Et ut ſemel dicam, Bodinus* homo, *ſicuti à Cujacio laudatur,* eſt temerarius

arg. l. ratas. 7. C. de reſcind. vendit. & l. 1. ff. quod quiſque jur. in alt. ſtat.

l. quod Princeps. 56. ff. de legat. 2.

Lipſ. in monit. Politic. lib. 2. cap. 13.

Bodinus de Repub. lib. 1. cap. 8.

Bodinus in Meth. hiſt. c. 5. & de Rep. lib. 5. cap. 1.

Cujac. in obſervat. lib. 18. cap. 38.

rius & insolens, falsò admodum pro more suo & manifesta mendacia scribens, propriaque sibi convitia perperam in omnes effundens: *vel, uti à Cambdeno honoratur*, auditionibus & incertis rumoribus nimiùm serviens: *cui meâ sententiâ in multis scriptis consuendis mater errorum Ignorantia, obstetrix ignorantiæ Levitas, & nutrix levitatis Calumnia, sæpe cerebrum stylumq́ implevisse & circumduxisse videntur. Cumq́ is licitum sibi putaret*, popularium suorum dignitatem honesto mendacio tueri; *hâc ille viro bono indignissimâ credulitate in syrtes calumniarum & vaniloquii Euripos abreptus, passim in Germanos tota mendaciorum plaustra evomit; indeq́ Germanos &* stupidos, & rusticos, minimum rationis & plurimum roboris habentes, leves, suavitatem orationis ac Veneres dicendi respuentes, Principes Germanorum ligios vasallos Regis Galliæ, Germaniam provinciam Galliæ, Imperatorem Germanorum Sultani Turcarum tributarium, Mauritium Saxonem Electorem perfidiæ Licentiatum; *& ejusmodi plurima levitatis τερετίσματα scribere non erubescit.* Quod si autem vir bonus hæc præstare debet, ne mentiatur: *quem ille locum inter bonos viros habere poterit, qui in viros bonos, in virtutum proceres, in Imperii optimè meritos Principes, in nationem longè honestissimam & nobilissimam, tot cumulatis putidis mendaciis grassari audet? Tametsi nebuloni Bodino, quem sanitas ambigua cum talia scriberet excusat,*

Cambd. in Hiberniæ descrip.

Bodin. in meth. hist. cap. 4.

Vide Tileman. in Discursu de histor. delectu.

Bodin. in meth. hist. cap. 5. & de Rep. lib. 1. cap. 9. lib. 5. cap. 6.

Bod Meth. Hist. cap. 6.

cusat, non tam indignor; quippe qui hunc assertionum suarum fructum jam collegit apud cordatos, ut, quod ipse de Jovio scripsit, etiam cum vera scribit, sit suspectus; *quàm quibusdam mente spuriâ præditis Germanis, qui illius mendaciis ingratitudinis in patriam mantellum circumponentes, strenuè cum eo contra Imperii majestatem stylo digladiantur. Ita* nullum tam impudens mendacium est, ut teste careat. *Olim Romæ tantâ veneratione & religione Imperatorum statuæ imagines q́ colebantur, ut ne constare quidem eas ac vendere sine capitis periculo, & citra majestatis crimen licuerit: quin erant perfugium ingenuis & servis, injuriâ adfectis; curâ istâ cultus eò usq́ demum progressâ, ut apud Aspendios impietatis damnatus quidam fuerit, quòd servum suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberii imagine signatam gestabat. At si in tantula peccatula olim animadversum est: quid hodie faceret Tiberius aliquis Bodinianis illis; qui pestilenti inutilium disputationum hecticâ furentes Imperii Germanici Monarchiam arietant; (quia fortè Albertus Moguntinensis Archiepiscopus in rejectione Francisci Gallorum Regis, Cæsaream dignitatem ambientis, Aristocratiam retinendam esse sensu minimè Bodiniano dixerat) qui Imperatori majestatem detrahunt; qui subditos quosdam Imperii refractarios, rebelles, & transfugas, jure suo liberos esse pronunciant; qui Florentinum, Sabaudum, Lotharingum, Genuenses, Senenses, Helvetios, & alios,* amplius

In meth. histor. cap. 4.

Plinius nat. hist. lib. 8. c. 22.

l. 5. §. 2. l. 6. ff. ad L. Jul. maiest.

Philostratus de vita Apollonii lib. 1.

Sleidan. lib. 1. commentar.

ampliùs ad Imperium nihil pertinere magno nisu vociferantur? Illi enim, Auditores mei, non Imperatoris statuæ vel imagini inferunt injuriam; sed ipsummet Imperatorem augustissimum, ipsummet Imperium, quod sacrosanctum nobis esse debebat, furialiter adoriuntur; decusq; Germanicum & legitimum civium obsequium per cuniculos monstrosarum opinionum subruere pro virili conantur. Profana scripturientium rabies, & dirum cacoëthes: quod in Republica, & præsertim in literaria tolerandum non sit. Nam cum Imperator sit Academiarum pater & fons, & illius gratiâ Doctores, Magistri, & Studiosi, honores & privilegia amplissima consequantur: quâ impietate se illaqueant illi, qui summum illud Imperii & totius Christiani orbis caput voce calamoq; deprimunt? quâ ingratitudine se collutulant Academiæ, quæ talia dicta sive scripta impunè grassari permittunt? aut, quod gravius, ea censuris & testimoniis publicis probant? An verò illa curiosolorum grandiloquentia sic bacchabitur semper? An nulla illam licentiam sistet pœnitentia? Plinius avunculus in montis Vesuvii incendio (quod sub Tito Imp. contigit: & non solùm tanto fragore mugituq; ex imis cavernis flammas densissimo fumo mixtas expuit, ut aërem omnem & solem ipsum obscurârit; cineribus quoque ventorum vi Romam usque, & in Africam, Syriam & Ægyptum ejectis: verùm etiam duas integras urbes, Herculanium & Pompejos, populo sedente in theatro, penitus obruit) cum ille miraculi causas exploraturus accederet propiùs, & jam flammâ undique incumbente inceptum perseverantiùs exequeretur, crassiore caligine spiritu obstructo periit: & tamen Plinius hâc curiositate contemplandi publicè nocuit nemini. Sed ut in via si bestia luto me adspergat, non excandesco statim, & vicissim in illam regero sordes: ita hîc mihi faciundum; & Bodinus atque Bodiniani omnes pro bestiis habendi, quæ non judicio, sed proterviâ lædunt Germaniam, & Germanos nostros.

Dio Cassius histor. libr. 66. Plin. junior lib. 6. epist. 16. Leander Albertus in Ital. de Campania felice.

Tertia Furia, *quæ præcipuè privatas pessumdat familias, Gallis jamdudum exautoratâ virtute omnem decussit honorem. In hujus diræ famulitio valde numeroso primas tenet* Temeritas: *quæ Cæsaris testimonio* Gallorum genti maximè est innata. *Adeò ipsa natura quoque Galliæ est adversa & novercalis. Sanè ut insulæ quædam semper fluctuant: sic Galli perpetuo temeritatis æstu agitantur. Sive ut Circius ventus,* quem ex sua terra flantem Galli sævissimum *patiuntur; & cui Augustus, ne Galliam rapidus infestaret, aliquando votum exolvit, & sacrum fecit: vertigine turbat regiones: sic Galli singuli Circium in capite gestant, qui illorum consilia & cogitationes quasi turbine quodam perpetim versat, raptat, circinat & emasculat.*

Mens oculosque pedesque rapit, rapit undique mentem,
quicquid in occursum pesque oculusque rapit.

Cæsar. lib. 7. de bello Gal.

Plin. H. N. lib. 2. cap. 95.

A. Gell. noct. Attic. lib. 2. cap. 22. *Constat Narbonensibus & Aquitanis nullos esse in Gallia populos ferociores; quòd illic Altani ac Circii fere semper, & quidem violentissimè spirantes, feritatem quandam & irrequietam animi agitationem ingenerant.* Bodin. de Repub. lib. 5. cap. 1.

 Dispu-

Disputant Medici; an vermes ex putrefactione in homine nati, alibi quàm in ventre vel stomacho generentur: ego existimaverim, nullam nationem æquè vermibus divexari atq; Gallicam, sed illis bestiolis natale solum ac domicilium in cerebro stabili Gallicæ instabilitatis stabulo esse. Exemplar autem & vivam Gallicæ temeritatis hominisq; in moribus atq; actionibus omnibus semper variabilis imaginem singulari studio & bonâ fide delineavit Alexander Pontamarius, & ipse Gallus, in descriptione Gallicæ Nobilitatis: nemo artifex Gallum pingere vel fingere potuisset diligentiùs & veriùs. La jeune Noblesse de France (*ait*) est d'autre humeur: elle ne se plaist qu'à une espece de mignotise, ou elle rend plus preuue de lascheté, que de valeur: elle est tellement imbue de je ne sçay quel mespris, que tout son maintien n'est qu'un perpetuel desdain: elle a plus de mouuement aux espaules, plus de bricolles aux pieds, plus de singeries aux mains, & de tournoyements en la teste, qu'il n'y a de goutte d'eau en la Seine. elle se contrefait, elle se desguise, elle begaye au lieu de parler, elle Pantalonne à cheual, & se comporte en toutes ses actions si ridiculement, qu'un peintre ne sçauroit avec plus d'artifice esbaucher la figure d'un fol, que ce pauure Gentilhomme François en donne de tesmoignage. Et puis oyez le discourir, c'est luy qui ne craint personne, & n'a jamais appris de se faire craindre: c'est luy, qui bat tout le monde, & il ignore le moyen de se defendre: c'est

Michael Savonarola tract. de Vermib. cap. 1.

en l'Academie de la Noblesse Françoise.

c'est luy, qui est bien à cheual, & il ne sçait pas tenir la bride: c'est luy, qui entretient bien les dames, & les filles de chambre se mocquent de ses discours: bref, c'est celuy mesme, qui est la fable du peuple, l'ordinaire pitié des honnestes gens, & la scandale de sa lignée. Va-il par la ruë, il ne fait pas une desmarche, qu'il ne regarde en arriere pour se glorifier en la suite de ses valets; chasquefois il aura les yeux sur les souliers, il portera sa main au collet de sa chemise. Homme sot & miserable, &c. *Hoc dicit Pontamarius, Auditores:* Nobilis Gallus in delicias & inertiam quàm magnanimitatem est proclivior, cum perpetuo rerum omnium fastidio: ubique in mimicis pedum manuumque gesticulationibus, scapularum motationibus, capitis vibrationibus prodigiosè frequens; incessu, vestitu, sermone, & in omnibus actionibus ita ridiculus & histrio, ut omnem consummatissimi fatui indolem & personam exactè repræsentet. Si colloquii res sit, ille est, qui timet neminem, sed quem timet nemo: ille est, qui prosternit omnes, sed qui modum se defendendi ignorat: ille est, qui omnium optimè regit equum, sed qui frenos moderari adhuc nescit: ille est, qui Gynæcéi applausum sibi vendicat, sed quem à tergo famularum multa ciconia pinsit. summâ: ille est fabula vulgi, bonorum miseratio, ordinis sui macula. Si verò deambulationibus per urbem indulgeat; sine stultitiæ scena id non facit; modò, vix gradu uno promoto, ad pedissequos

 oculos

oculos rejicit gloriosulè se prædicans, modò in calceis miracula quærit, modò indusii collare manibus terit. homo stolidus, & publicis Christianorum supplicationibus includendus. *Ex hac Protei Academia omnes penè artes expullulant, quæ familias fortunis honoribusq́ evertunt. Interq́ eas* Aleæ lusus *mirum quantum invaluit: qui licet in aliis bene compositis Rebuspub. graviter inhibeatur, constitutâ in transgressores pœnali actione famosâ; sitq́ receptum, ut susceptori aleatorum, qui aleatoribus longè nequior est, impunè fiat furtum, & injuria damnumq́ detur impunè; ut quoque, qui cogit ad ludum, gravi multâ coërceatur, vel ducatur in latomias aut vincula publica; atque insuper domus, quibus aleâ luditur, publicentur: nihilominus hodie tota Gallia est alea, & permissione publicâ alearum gymnasia fervent. Tesserari ibi non in res nihili, non in argentum comicum, sed in aureos Hispanicos, quos acervatim ponunt, & in tota patrimonia ludunt, vereq́ Imperatoris Justiniani verbis,* quidam nec ludentes, nec ludum scientes, sed numeratione tantùm proprias substantias perdunt die noctuque ludendo, argento, apparatu lapidum, & auro. *Ac nuper Medici cujusdam filius in tali publica aleæ Academia (hoc enim nomine corruptionis officinæ indigitantur)* sexaginta coronatorum millia *dilapidavit. Non enim viri magnates solùm, (quanquam nemo magnus esse potest, quem turpia & infamia delectant) verùm etiam Doctorum & Advocatorum*

l.1 & 2. ff. l. 1. & 2. C. de aleatorib. Cujac paratit. in Cod ibid. P Gregor in Syntagm jur. univ. lib. 39. c. 3 Jac. Concenatius Quæst. lib. 4. cap. 6.

Mercure François. lib. 5.

l. 2. C. de aleatorib.

rum filii pueri, adolescentes quæstores & mercatores, eandem fortunæ scholam frequentant; qui minoris faciunt nunc mille pistoletos aureos, quàm ipsorum majores Francisci I. ætate solidum unum (constituunt autem hodie LXX. solidi, aut præter propter, aureum Hispanicum pistoletum) faciebant. Gallica autem justitia interim nec segnem dat operam, ne Alea quid capiat detrimenti. Res alibi insolita, & creditu difficilis, aliquo exemplo demonstranda est. Annis enim proximis cum Jonas quidam, hujusmodi tesserariæ Academiæ rector, ad infame istud exercitium ædes quasdam Lutetiæ, in San-Germani suburbio, tempore nundinarum conduxisset, in dies tantùm quindecim mercede mille & quadringentarum libellarum constitutâ; *& verò locatore solutionem postulante, conductoris uxor, quæ divisas & omnino separatas bonorum rationes à marito habebat, à magistratu facultatem peteret, res suas mobiles è domo conductitia aliò transferendi: Senatus judicavit, ut petitrix supellectilem suam ablatura exolveret aureos XX, veniâ locatori concessâ reliquum ex conductoris bonis excutiendi. Proh rem stupendam & dolendam! In Gallia, in Galliæ metropoli, in primaria Regis sede, in justitiæ Gallicæ domicilio, in clarissimæ Academiæ facie, impurissimas illas Academias ferri, pro alea judicari, pro alea tantum pecuniarum perditissimâ prodigendi voluptate consumi! O tempora! O mores! Ne tamen quid dissimulemus; accepimus, severum ad*

1400. Francken.

 modum

modum à Ludovico XIII. Rege edictum in aleatores nuperrimè conditum fuisse: quod, ut malum tollat penitus, aut minuat saltim, vovemus quidem; sed qui ingenium & indolem nationis habent perspectam, non sine causa verentur, ne improbissimorum morum contumacia edicti sanctitatem contumeliosè vincat. Verùm in obscœna Veneris alea non minùs fortunati Galli, & verè ibi sunt galli: & cum alii populi, jactatis istiusmodi voluptatum talis, vix canem aut senionem mittant, illi Venerem jaciunt frequentissimè; quæ tamen inexplicabilibus studiis, nec non infamibus expensis, sæpe extremis vitæ periculis constat. Equidem aversæ Veneris flagitio Galli, & præsertim Massilienses inquinati jam ante plurima secula turpissimo proverbio, πλεύσειας εἰς Μασσαλίαν Massiliam naviges, locum fecerunt. Credebantur enim γυναικοπαθεῖν. Atque hunc sceleratissimum puerorum amorem molles Græculi cum aliis pluribus sceleribus tradiderunt non Gallis solùm; sed & eôdem fœdârunt Hispanos, Illyrios, Italos, & ex his maximè Romanos. Germani tamen huic abominabili peccato minimè erant obnoxii. Itaque Quintilianus pro Mariano milite, qui tribunum pudicitiæ ejus nefariam vim inferre tentantem occiderat, & ad primum statim obscœnæ libidinis sermonem ferrum per pectus infandi corruptoris exegerat, verissimè excipit, & meretriciam necessitatem hoc refellit oraculo: Nihil tale novêre Germani: & sanctius vivitur ad Oceanum. Batavi quoque duce Civili propterea arma vertebant in

Claude Malingre en l' Histoire de Louys XIII. R. de Fr.

Vide Lips. in not ad Tacit. Germaniam: n. 39.

Quintilian. in Declam. 3.

in Romanos; quòd illorum liberi impuberes ad stupra & muliebrem patientiam à furiosis istis naturæ sexusque temeratoribus vocarentur. Sed quid hæc exequor extrema flagitia? In aliis forsitan causis, Auditores, permittitur indignitatem rei oratione exaggerare: hîc parcendum verbis est, pudoris gratiâ: & pudet me, quod dicentem intellexistis. Hodiernis autem moribus in Gallia perperam quæritur, an in scortationes et vagas libidines animadverti debeat: siquidem secundum Franciæ mores etiam adulteria non puniri magni nominis JC. Joannes Faber, & nonnulli alii olim scripserunt. Et memini, cum Aureliani Landa Molinus, qui Godardam Jo. Godini uxorem, dum vir in castris morabatur, corrupisse convictus & ad mortem damnatus, amboque Landa & Godarda in publica platea laqueo suspensi essent; Pigreterio prisci moris ac severitatis viro, qui à Ludovico Condæo urbi præpositus fuerat, judicium urgente, & grassantibus vitiis exemplo opus esse dictitante; aulam regiam adeò malè illud accepisse, ut plerique summâ impudentiâ palam testarentur, se à Protestantibus semper alienos futuros, & vel ob eam causam nunquam in eorum verba juraturos esse, qui adulteriis hucusque impunitis novâ & apud Gallos inauditâ severitate pœnam capitis statuerent. Quid? quòd Aula ipsa facit lenocinium. Quò enim spectat illud, quòd Catharina Medicéa, ut arcana scrutaretur, è comitatu suo nobilem puellam Antonio Navarræ Regi, aliàs nimiâ proclivitate in vagas volupta-

tes

Tacit. histor. lib. 4.

Faber in §. ex non scripto. Instit. de J. N. G. & C. §. item lex. Inst. de publ. judic. adde Annæum Robertum. rer. judicat. lib. 1. cap. 14.

An. Ch. 1563.

Thuan. hist. lib. 35.

Thuan. histor. lib. 33.

tes decurrenti, & istam efflictim depereunti, submisit? Quô illud, quòd eadem Medicina pariq; astu Condæum inescavit? cum auctor esset virgini cuidam cognatione sibi conjunctæ, ut Condæum, quem sciebat in istam oculos crebrò conjicere, amoris mutui occultis eóq; acrioribus stimulis inflammaret, & penitiores ejus sensus rimaretur: quæ tamen cupido amanti copiam faciens ex nobilium Gynæceó posteà ob prægnantes causas ejecta est: prudentiùs factura Medicéa, si totum Gynæcéum, lupanar cogitans, ex aula exturbasset. Quid enim in Gynæcéo pudicum, quid verecundum restabat? Quota Gynæcéi pars Gagatem (a) cum aqua tritum sine læsæ virginitatis indicio bibere poterat? In matutinis Parisiensibus inter occisos erat Carolus Quellevetus Pontius Armoricæ regulus, qui Catharinam Parthenæam Joannis Subizii filiam & heredem in uxorem duxerat; sed cui à Parthenææ matre frigiditatem generi caussata de dissolvendo matrimonio lis movebatur. Itaque illius & aliorum interemptorum cadavera cum ante arcem in Regis, Reginæ, & totius aulici comitatus conspectu abjicerentur; frequentes è Gynæcéo fœminæ, nequaquam crudeli spectaculo eas absterrente, curiosis oculis nudorum corpora inverecundè intuebantur, & in Pontio præcipuè aciem defigebant, si quâ ratione frigiditatis illius caussam aut notas perrimari possent. Verùm ubi, per DEUM immortalem, castitati est locus in Gallia? Ubi locorum non regnat Venus in Gallia? Et heu scelerum societatem!

Thuan. hist. lib. 35.

(a) Provocat enim urinam. Paul. Jovius in Scot. Plin. Hist. na. lib. 36. cap. 19. sed fabulosum lapidem vocat Jac. Menochius libr. 6. præsumpt. 89. n. 13.

Thuan. hist. lib. 52.

Sævus

Sævus amor docuit natorum sanguine matres
commaculare manus:

ut ita furtivo complexu gravidæ, utero celato, partuq; ad extremum enecato, & vel in sterquilinium seu profluentem abjecto, aut in locum profanum defosso, famam virginitatis quâcunque ratione conservarent. Quod crimen antea impunitum, nunc severissimè vindicatum, nihilominus est frequentissimum: nec ulla fere septimana etiam hodie abit, quin in classe, quæ de judiciis capitalibus Lutetiæ cognoscit, una pluresve tam horrendi flagitii reæ producantur. Adeò malus pudor in verecundo & impotenti sexu supplicii terrorem, & quod omni corporis pœnâ gravius est, conscientiæ morsus vincit. Quin etiam virorum sapientum in illicitis illis vagæ Veneris castris stipendia legimus. Et militavi non sine gloria, de se scribit Michaël Montanus; meaque fortuna in Quartillæ Petronianæ comparationem venire potest, quæ Junonis iram sibi imprecatur, si unquam se meminerit virginem fuisse. Quanquam dum Montanum hîc sapientem prædico, simul recordor judiciorum, quæ vehementer diversa vel potiùs adversa patitur vir ille: aliis ejus ingenium, stylum, judicium laudibus ad cœlum extollentibus; quibusdam humiliter deprimentibus & penè nullo censu censentibus. Hoc in eo putidum nimis, & puerilis jactantiæ est, quòd toties delamentatur ad nauseam & irrisum legentis, quàm sit labili ac nullâ prorsus memoriâ: cum domestico testimonio ipse sibi fidem

Virgil. Ecloga 8.

Thuan. histor. lib. 13.

Mich. Montan. lib. 3. cap. 13. Petron. Arbiter in Satyrico.

Vide Baudium in notis ad poemata. p. 206. &c.

Qq dem

*dem demat, tot lectissimis poëtarum versibus, tot sapi-
entum dictis velut ad nutum paratis, tam aptè scriptis
suis instar emblematum intextis. Uti & hoc in eo am-
bitiosum, quòd negat se recordari servorum, nisi eos
officiorum nominibus appellet. Videor mihi in scena au-
dire Petronii Eumolpum, cui tanta familia scilicet
erat, ut Carthaginem capere posset. Gloriæ nempe cu-
piditatem specie contemnentis manifestiùs ostentat,
quàm si palam præ se ferret. Hisce & similibus aliis vi-
tiis abundat quidem Montanus, sed quæ non temere ni-
si in præclaris & excellentibus ingeniis deprehendan-
tur; & quæ compensantur pluribus longè virtutibus,
inter quas vitia illa blandientia stationem honorificam
tueri possunt. Ut herbæ quædam inutiles non inna-
scuntur nisi solo præpingui ac feraci: sic luxuries illa
efflorescit ex redundantia & fœcunditate generosæ
indolis. Vix est, ut unquam supra mediocritatem assur-
gant ingenia, quæ se continent intra terminos artium &
scholasticarum præceptionum: in quibus tamen umbra-
tici doctores jejunam laudem anxiè venari solent. E-
quidem si punctum omne fert scribendi dicendiq́ rectè,
qui facilimè felicissimeque cogitata mentis enunciare
novit, vix quisquam hâc facultate cum Montano con-
ferri potest. Sensus & conceptiones ejus summovent
plebem: sermo ne tum quidem humile aut abjectum
quidquam sonat, cum res minutas exsequitur, & posi-
tas in quotidiana consuetudine vivendi. Verbis è tri-
vio quæsitis dignitatem ac splendorem conciliat. Di-*
cas

*cas aliquem è plebe per adoptionem transire ad patres.
In metaphoris dominatur; nisi quòd interdum exemplo
summorum oratorum peccat nimis in iis audendo.
Montani amor, Auditores, paulùm me, etsi non invi-
tum, à proposito abduxit. Et volupe mihi est, subinde
excelsi ingenii viros spectare, qui ex illo luctuoso Gal-
liæ virtutum naufragio inter medios decumanosq́ vi-
tiorum fluctus in portum felicitatis & tranquillitatis
incolumes enituntur. Ast*

apparent rari nantes in gurgite vasto.

Virgil. Aeneid. lib. 1.

*Sed enim salacissimi Galli, qui in turpissimis Veneris
castris, fere sine ulla pudoris & honesti memoria, sine
metu pœnæ, arbitratu suo domi luxuriantur; foris ali-
quando, ubi minimè exspectant, ultricem Dei dexte-
ram experiri solent. Inprimis insigne memoratur ex-
emplum ab iis, qui res Anni* 1578. *scripsêre. Tribu-
nus quidam Gallus,* Pontius *nomine, qui Alençonii
militiam in Belgio sequebatur, ad Becurtium pagum
sibi hospitium sumpserat in domo* Joannis Milleti,
*probi & ditis agricolæ, cui tres filiæ eximiâ formâ
erant. Harum major natu, annorum circiter sede-
cim, & cæteris formosior, ut placato hospite utere-
tur, sedulò omnia domus ministeria obibat. In eam
oculos conjecerat tribunus, occasionemq́ libidinis ex-
plendæ quærens patrem cum filia mensæ accumbere
jubet, & libidine inter pocula incalescente per lu-
dibrium rogat, an sibi filiam in uxorem dare vellet.
Agricolâ, qui imparem conditionem suam prætexebat,*

Thuan. histor. lib. 66. Em. Meteran. Histor. Belg. lib. 8.

 se

se modestè excusante, tribunus statim irarum fulminibus debachatur, & protinus cœnaculo patrem pulsatum facessere jubet: quem filia ponè sequens à militibus vi retenta, moxq; à furente tribuno inter lamenta & ejulatus compressa, ac postèa temulentis sociis pariter ad stuprum exposita est. Inde ad mensam reditum, & juvencula magnos supraq; sortem & ætatem generosos spiritus gerens sedere juxta tribunum jussa paruit, & composito ad dolorem dissimulandum vultu, post crebras ad injuriam adjectas per lasciviam contumelias, tempus nacta Pontium, dum ad aurem insusurranti cuidam faciem averteret, cultro in cor violenter adacto conficit, disjectisq; subitò mensis, dum commilitones ad tribunum accurrunt, illa per posticum elabitur, & ad patrem in proximo diversantem properat, reque expositâ, ut fugam maturè capessat monet. Ipsa post ereptam virginitatem vivere non sustinens, cum vitare periculum potuisset, grassatores intrepidè expectat; à quibus illico comprehensa & arbori alligata, ut scloppetorum ictibus conficeretur, post commendatam Deo animam, Feri, *inquit*, miles, & certis ictibus mortem ei optatam accelera, quam vi illatâ indignam effecisti, quæ viveret; haud utique injuriam, quam jam in duce vestro inultam non sivit Deus, diu impunè laturus. *Nec verbis augurium defuit. Nam pater tali filiâ dignus, ubi rem rescivit, geminatâ injuriâ efferatus, vicinos ex pagis agresteis ad arma ciet; qui milites facti complices, cum iisq; quatuor alias cohortes*

cohortes circumventas ad unum omneis ceciderunt. Verùm ut prisci fabulatores Veneri baltheum tribuunt, sive cestum discolorem, in quo suavitas & dulcia colloquia, & benevolentia, & blanditiæ, suasiones, fraudes, veneficiaq; includantur: sic & Gallica Venus tali cesto tot imposturis prægnanti incingitur. Quæ enim lingua *amoribus conciliandis est aptior, quàm* Gallica? *Quæ lingua à mascula constantia est remotior, quàm Gallica? Non illud commune ingemino diverbium, quo Italos & Gallos aliter scribere quàm loqui, & aliter loqui quàm sentire, significamus: sed hoc affirmo, nullo unquam tempore linguam Gallicam in turpiora adulationum & illecebrarum adulteria fuisse prostitutam, præ quàm hodie ea est abjecta, & servilis: in qua* Vita, Anima, Devotio, Adoratio, Servus, Mancipium, *& hujus farinæ verba alia levissimam quamque adfectus declarationem infarciunt, ut in feriis & severis propensæ voluntatis animique benevoli motibus exprimendis nulla penè dicendi formula supersit. Videas permultos tam cœco linguæ suæ meretriciæ amore efferri, ut boni amici quàm fortè verbuli aut scommatis venustuli, jacturam facere malint. Unde miror, quid causæ sit, cur Germanicam nostram linguam quidem Gallicæ, aut alii ulli exteræ posthabeant; eamq; aliter placere posse negent, nisi ex admistione vocum* Latinarum, *Italicarum, Gallicarum, aut aliunde peregre petitarum novam sumat personam: cum majores nostri talem cum peregrinis copulam*

Natal. Comes Mythol. lib. 4. cap. 13.

Jtalicum proverbium de Gallis hoc est: *I Francesi non dicono, come voglion fare; non leggono, come scrivono; non cantano, come notano.*

Mich. Montanus lib. 1. cap. 39.

Christ. Lehman. Chronic. Spirens. lib. 5. cap. 107.

lam inter dedecora et nomine Germanico indigna facta recensuerint. Non enim ea nostræ est vel paupertas vel rusticitas, ut foris opes & fucum arcessere debeat; imò verò tanta illius est majestas, et dignitas cum pari ubertate tanta, ut cum aliis omnibus de elegantia, de selectissimorum verborum splendore & dicendi Veneribus, de pulcherrimis periodorum simulq; admirandis ductibus, & de universo planè orationis ornatu certare possit. Neq; ea hodie patriæ incumbit barbaries, quæ temporibus fuit vel Taciti scriptoris Romani, cum tunc Germani literarum secreta, viri pariter et fœminæ ignorarent; vel Otfridi Monachi, qui vixit ante annos abhinc amplius septingentos, & Germaniæ sermonem omnium primus literis tractare aggressus linguam appellavit scriptu perdifficilem, propter sonum incommodum & literarum plerumq; congeriem, multis in eam sententiam collectis argumentis. Sicuti etiam serò admodum scribi cœpit vernacula nostra: & solebat Imp. Maximilianus I. studiosis antiquitatis præmia constituere, si qui diplomata ante quingentos annos Germanicis literis conscripta reperissent. Sed quicquid tandem de scripturæ difficultate conceperint majores nostri; hoc tamen compertum habemus, in ipsa Gallia jam ante aliquot secula honestiores & nobiles Germanicâ, rusticos autem & viliores Romanâ illâ corruptâ, sive hodiernâ Gallicâ, quam rusticam Romanam & squamam Latini sermonis, & rubiginem trivialium barbarismorum, dicebant, usos fuisse.

Arnold. Clapmar. de arcan. Rerump. lib. 3. cap. 22. Paul. Matt. Vvehner. in præfat. ad observ. Pract.

Tacit. de morib. Germanor.

Marc. Velser. rer Bojcar. lib. 2. ex Otfrido in Prol. Evang. ad Luitbertum Archiep. Mogunt.

Beat. Rhenanus rer. German. lib. 2. p. 202.

Lips. cent. 3. ad Belg Epist. 44. Marq. Freher. in not. ad fœd. Lud. Germ. & Karol. Gall. Regum.

Scio

Scio quidem, multos inter linguas ita distinguere, ut cum DEO ob majestatem Hispanicè, cum Principibus ob gravitatem Italicè, cum fœminis ob gratiam Gallicè, cum hostibus verò ob terrorem Germanicè loquendum esse autument. Sicuti & illa sive fabula, sive historiola de quodam Legato Germanorum narratur: qui apud Imperatorem Carolum V. Germanicè dicere jussus, cum sermonis & linguæ autoritate Hispanos ad applausum commovisset, existis unus ita censebat; opinione suâ Germanicam linguam & graviorem & severiorem esse, atq; se credere, & DEUM, cum expelleret è paradiso Adamum, & Angelum gladio formidabilem, qui paradiso custos datus est, terroris majoris causâ Germanicâ linguâ illum nostrum Patrem increpuisse: cui tamen Germanus acutè reposuit, Hispanicæ linguæ non minùs se magnifacere pompam, quàm subtilitatem; & persuasum habere; Diabolum, cum Evam circumvenire vellet, linguâ Hispanicâ fraudum & callidiorum consiliorum tragulis aptissimâ, usum fuisse. Sed amemus nos victricem nostram linguam; & aliis delicatulis, qui hoc unum agunt, ut videantur à majoribus descivisse, Hispanicam, Italicam, atque Gallicam, illegitimas Latinæ filias, quæ etiam nostræ captivæ sunt, & à nostra verborum auxiliarium, ut vocant, elegantiam habent, relinquamus. Ut Germani viri sunt, ita illorum lingua & facundia est virilis: quæ nemini, nisi qui virilem animum non gerit, ingrata esse potest. Cæterùm illi Galliæ corruptelæ lascivia Poetarum

etiam

Thuan. hist. lib. 15.

etiam atque etiam patrocinata est; qui ingenio suo abusi, juventute à veris studiis ad ludicra, adulatoria, & amatoria abductâ, præsertim ex virginum animis pudorem & verecundiam, per impurissimas versiculorum & cantilenarum strophas eliminaverunt. Mox etiam tristior & funestior emersit clades, ex damnatissima Amadisi bibliotheca: quæ Hispanis parentibus genita, plus tamen Galliæ & nominatim Gorræo Parisiensi debet; quo nutricio & duce ad summam dignationem pervenit, ut Henrici II. Regis Galliarum ætate nemo contra illam mutire auderet. O seculi insaniam! O morum infamiam! O bibliothecarum ulcera! Hi enim Amadisi libri sunt, qui castitatem deturpant, qui evertunt temperantiam, qui vagam linguam & mentem formant, qui innumera adulteriorum & effrenatarum libidinum strategemata ostendunt, qui matrimonia furtivis iisque quotidianis complexibus quasi in antecessum consummare, & ante legitimum tempus polluere docent: qui etiam per Venerem pejerare nullum piaculum fore commonstrant:

Lanovius Discursu 6. Bodin. in meth. Hist. cap. 4.

Tibull. 1. Elegiar.

(nec jurare time: Veneris perjuria venti
irrita per terras, & freta longa ferunt:)

I anov. Discursu 6.

libri flammis tradendi, aut certè in Siciliam deportandi; ubi viri perpetuis se macerant vigiliis contra vaferrimos noctium aucupes, furesq́ nuptiarum. Lacedæmonii libros Archilochi, maximi poetæ, aut certè summo proximi, è civitate sua exportari jusserunt, quòd eorum parùm verecundam ac pudicam lectionem arbi-

Valer. Max. lib. 6. c. 3.

arbitrabantur. Noluerunt eâ liberorum suorum animos imbui, ne plus moribus noceret, quàm ingeniis prodesset. O factum bene & prudenter! Sed hodie pauci supersunt Lacedæmonii.

Nec garrula & dicacula solùm est Venus Gallica; etiam luxuriosa & gulosa est*: Comicusque est verax:* Sine Cerere & Libero friget Venus. *Et olim audiebant Galli,* vini avidum genus, affectans ad vini similitudinem multiplices potus; inter eosque humiles quosdam obtusis ebrietate continuâ sensibus raptari discursibus vagis. *Hodie verò licet Liberi imperio liberos sese esse putent, & sobrietatem suam aliis in exemplum ponant: nescio tamen, an ubique sint invinii & sobrii: nescio, annon populi Valonici, qui sunt Galli, aliorum ebrietatem & compotationum certamina longè supergrediantur. Quid de hisce amphoris, de hisce gurgitibus & Bonosis loquor? Producam fœminam, Montani encomio castam, & quidem non Valonicam, sed Aquitanicam. Ea erat vidua, & in pago quoppiam Burdigalæ proximo habebat domicilium; quæ cum prima graviditatis signa in se adverteret, vicinis suis familiaribus referebat, viduitate tantùm se refelli, quò minùs credat, se gravidam esse: sed ventre in dies magis magisq́ intumescente, & omnium* συμπτωμάτων *ac circumstantiarum evidentiâ contrarias integritatis spes & suspiciones excludente; tandem è templi suggestu per præconem renunciavit infortunium suum, testata, si facinoris autor nomen edat, & factum*

Terent.

Am. Marcellin. lib. 15.

Mich. Montan. lib. 2. 2.

confiteatur, omnem culpam se condonare, & præterea cum eo, si ita censeat, matrimonium inire velle. Famulus itaque rusticarius, juvenis, benevolentiâ dominæ istâ animatus delictum fatetur, & recenset, se festo quodam die illam, cum vinum bibisset, super foco indecentiùs supino corpore recubantem invenisse, & profundo somno oppressam nec expergefactam compressisse. Sic castæ bibunt in Gallia. Paulò delicatiùs bibunt Cardinales Galli. Nam, ut priscis seculis Cyrus Persarum Rex Choaspis fluvii aquam decoctam, quô quô ibat, in argenteis vasis secum circumvehebat, siquidem ex alio flumine non potabat: sic inter Cardinales Gallus fuit, qui è media Gallia Romam usque aliquot lagenarum millibus comitatus profectus est: ignominiâ unius in omnes Gallos redundante, quos Itali inde vocant botiglioni, quasi lagenarios. In ciborum apparatu apud Gallos luxus est idem. Cumque nuper naturæ cum injuria avulsi ex utero vivarum matrum fœtus in mensis vulgò apponerentur, aulicus quidam Apicius morem istum novis palati insidiis mox reddidit vilem; & verba propediem exprimendis aliis ejus circa cibos & ciborum παρασκευὴν novitatibus defutura erant, si civilis Galliæ Mars illi parcere, & coquorum celebrium vota, quibus insigne sui desiderium reliquit, exaudire voluisset. Atqui hæc fortassis in Aula & apud Magnates tantùm? Imò & extra Aulam hic luxus habitat: atq; in humilioribus casis. Parisiis si alicujus opificii administer vel tabernæ curator, in

Herodotus lib. 1.

Hen. Stephan. in Apolog. pro Herodoto.

in caupona unico prandio coronatum unum, si magister ejus binos prodegerit, uterq; bene et pulchrè factum existimabunt. Et domi, lactucas aquâ saccharatâ irrigari, insolens non est: ut eò minùs dubitandum sit, quandam Avenionensem, quæ aulæ Pontificiæ ibi tum sedem Apostolicam habentis Lais fuerat, turdis & perdicibus aliisq; avibus vesci solitam, quæ fœniculi, anethi, coriandri, aut similium semine saccharo condito pastæ essent. Glires etiam, immunda animalia; quos tamen Censoriæ Romanorum leges, princepsq; M. Scaurus in Consulatu, non alio modo cœnis ademère, quàm conchilia, aut ex alio orbe convectas aves; lurcones Gallici appetivêre: qui gulæ suæ mancipia voluptatem in impuritate quærentes rusticorum ædificia hyeme diruebant, ut glires dormientes ad delicias conquirerent. Sed in hac Sybaritica Gallorum ingluvie sæpe mentem ea subit cogitatio, quî fieri possit, ut homines aliàs gloriolæ in ceremoniis & gestibus captandæ solertissimi tam indecorè cibum capiant, & superstitiosas mensarum solennitates tot solœcismis contaminent. Putes alios populos edere, Gallos autem vorare & glutire; qui præ nimio cupediarum appetitu sæpicule linguam & digitos morsicant, & jusculis fœdè inuncti patinas non aliter ut sues trullas suas circumagitant. Diogenes olim puellum offendens Gallico isto more esitantem, ejus præceptori faciem depalmavit. At quid in Gallia facturum fuisse opinamini, Auditores? Quot alios debuisset substituere vicarios, qui colaphis in præceptores & discipulos

Bodin. en la response au sieur de Malestroit.

Henr. Steph. in Apol. pro Herodoto.

Plin histor nat. lib. 8. cap. 57.

Bodin in theat. naturæ, lib. 3.

Mich. de Montaigne au livre 4. chap. 13. des Essais.

Gallos depugnarent? Quot item magistris Romanis opus esset, qui, quod antiquitus in Vrbe factum novimus, hodie Gallis bellè gradiendi & bellè comedendi modos præscriberent, & eorum animis inscriberent.

Rob. Gaguinus lib.8.in Philip. Valesio.

Quò verò perniciabilem & maximè variam vestimentorum varietatem Galliæ, novitatis semper studiosæ, semper hîc peccantis, nisi ad Furiam tertiam referam? Quis Proteus, quis Vertumnus, quis Chamæleon præ Gallo toties mutat, toties se transformat, toties alius est? Vt taceam, in regum aulis id vestis genus, quod manè gestari cœperit, vesperi pro obsoleto haberi; id demum circa cultum corporis magnificum et splendidum ducitur, quod diu magnificum splendidumq; esse non potest: ne videlicet novæ semper sumptuum occasiones desint.

H. Stephan. in Apol. pro Herod.

Lanovius Discursu 23.

Rabelesius fabulatur, Panurgum in Italia LXXVIII modos parandi argentum observâsse: sed ubi paullulùm Gallis & Hispanis usus est familiariter, centum & ampliùs modos pecunias magnificè expendendi addidicisse: quâ de causa ille messem & triticum suum semper in herba absumpserit. Hic verò Panurgicus mos hodieq; apud Gallos durat: & quem sumptus vestiarii inveterata licentiâ probè confirmant. Vestis serica postremos hominum & fecemplebis tegit: siq; veteramentarius sutor bienniumtantùm caculare militiam sequutus est, audebit is accingere gladium inauratum, quem tamen antiqua Nobilitas nisi Equestri dignitate ornata raro gestabat; audebit is in publicum prodire tibialibus indutus sericis, quibus tamen

Lanovius Discursu 9.

Henricus II. Rex semper abstinebat. Qui monstrosas vestium formas, qui sinuosa caligarum volumina, quibus tertio aut quarto amplius, quàm necessitas requirit, insumitur; qui fœminarum papiliones, (vertugados dicunt) quibus penè bipatentes portæ parùm patulæ sunt; qui reliquum mundum vestiarium omnem particulatim ad calculum & rationes exigere voluerit; cognoscet, hanc esse tritam semitam, quâ compendiosissimè itur ad ptochodochium. Duanæ quidem Lugdunensis institores contendunt, ex ista vestiendi libertate reditus regis annuis trecentis coronatorum millibus augeri: sed regni tabulis accepti & expensi bene & sobriè ponderatis & inter se collatis, manifestum est, quotannis plusquam quadragies centena libellarum millia ex Gallia in Italiam transportari, & pro mercibus luxus fomentis & instrumentis exponi; quæ in Galliam invectæ luculento quidem mercatorum fœnore, sed damno Regis & subditorum, centies & vicies centena libellarum millia superante, superfluas & non necessarias vestium pompas ac stultitias exhibent; quibus honestissimè Gallia carere posset. Etsi verò sumptuariæ leges multæ emendando luxui latæ sunt multoties: illæ tamen, vicies centenis hominum millibus repugnantibus, & in alia omnia euntibus, ponderis nihil habuêre. Ac licet in speciem fœminæ quædam parerent, textilis auri & argenti usum intermittentes; mox eæ tamen insigni legis fraude vestes, Mediolani Phrygio opere artificiosissimè elaboratas, emerunt

Lanovius Discursu 4.

4000000. Francken.

12000000. Francken.

Responſe de Bod. au ſieur de Maleſtroit.

emerunt & induerunt, quingentis coronatis in ſingularum manupretium, ſine materiæ ipſius æſtimatione, erogatis. Et ut Galli undiquaque proderent, temeritatem etiam veſtiariam ut aliam omnem ſibi eſſe innatam; unus ex illis induſia ſua Lutetiâ in Belgium uſq; lavanda miſit: lotrici pro merecede Teſtone (ſex baciûm nummo) in ſingula dato. Niſi hoc dementiæ proximum facinus potiùs ad aliud gentis vitium, faſtum ſpectat: qui in Nobilium ordine tam alto incedit ſupercilio, ut vix ferri poßit. Quotuſquiſque inter eos familiam ſuam cum regio ſtemmate non conglutinat? Quotuſquiſque avorum & majorum catalogum non fingit ingentem? Ut Johannes Baſilii F. magnus Moſchorum Dux in ſuperba ad Stephanum Poloniæ Regem epiſtola abſurdè genus ſuum à Pruſſo quodam Octavii Cæſaris fratre deducebat: ſic illi altum ſpirantes Galli in proavorum injuriam novos imaginarios & ſpurios regillos plerunque mentiuntur. Quam ſtoliditatem facetè exploſit inter eos vir primarius, & cæteris prudentiâ anteſtans; qui in conventu quodam Nobilium frequenti, cui unus intererat reliquis titulorum & adfinitatum prærogativâ major, cum perſpiceret, alios omnes ad unius eminentiam commoveri, & conditionis ſe haudquaquam eſſe vilioris velitari, illo ex fallaci nominum ſimilitudine, iſto ex gentilitiorum inſignium collatione, hoc ex charta domeſtica tinearum pabulo, antiquitatis et dignationis argumenta extruente, & ex omni numero vel minimo quoque regem aliquem transmarinum inter avos multis verborum ampullis denarrante: ille prudens menſâ ſtratâ & prandii ferculis jam appoſitis accumbere nolle, ſed prono in ſupplicem cultum corpore longâ et profundâ veneratione circumfuſam Nobilitatem honorare, temeritatem ſuam excuſare, qui hactenus cum ea nimis æquabiliter vixerit, ignorantiâ delictum velare, & tandem inter tot Principes prandere incivile & ruſticum dicere. Ad hanc mimicæ irriſionis & ludibriorum ſcenam mox cumulus accedebat inſectationum & objurgationum: Acquieſcite per Deum, *ait*, & vivite eâ ſorte contenti, quam & hereditariò à Patribus accepimus, & virtute noſtrâ acquiſivimus. ——— Intra

fortunam debet quiſque manere ſuam.

Sapientem nunquam ſui, nunquam majorum ſuorum pœnitet. *Atq; idem Nobilitatis typhus trecentos, & plures ex eodem grege, ambitionis ſtimulis adhuc noſtrâ memoriâ compulit, & importunis precibus Reges impulit, ut hi illos in Equeſtrem S. Michaëlis ordinem cooptaverint: quod an illuſtriori accipientium in re familiari detrimento, an verò dantium exiſtimationis læſione factum ſit, dijudicatu difficile eſt: cum illi novitii, ne novam dignitatem vilipendere viderentur, immoderatos ſumptus facerent, & facultates graviter mutilarent; ſupra centum ex illis, ubi intellexerunt S. Michaëlem ad Lazarum grallatoriis paßibus properare, torquem in manticam mutaturum, veterem vivendi modum repetentibus, inutili famulitio dimiſſo*

Bodin. ibid.

Reinoldus Heidenſtenius de bello Moſcovitico lib. 1. Alex. Guagninus rer. Polon. tom. 1. C. Vvarſevicius in Panegyrico ad Steph. Reg. Polon.

Mich. Montanus lib. 1. cap. 46.

Lanovius Diſcurſu 8.

mal ſouppe, qui tout diſne.

dimisso, & torque in arculam incluso; hi verò Equestrem honorem virtuti ac meritis priùs debitum passim vilibus conferrent, & sic, quos minimè debebant, collegas suos crearent: C. Tiercellino Rupimanio antiqui moris Equite, mordaci dicterio indignabundo sæpius dicente; torquem conchyliatum, postquam indignis promiscuè communicari cœpisset, non jam esse fortium virorum insigne, sed omnium bestiarum collare.

Thuan. histor. lib. 23.

Superest, Auditores, & aliud crimen, quod solum ad infamiam Gallis perpetim inurendam suffecerit: quòd sint illi ut in amorem, ita & in odium ac sævitiam nimii ac levissimi. *Et quemadmodum vehementissimas tempestates, quæ agris calamitatem inferunt, exhalationes ac vapores tenues generant: sic illi ob nullius momenti ac ridiculas sæpe causas in proximi vitam, fortunas, ac honores petulantissimè grassantur. Inquieta gens; tranquillitatis inimica, & turbarum rixarumq; avida; quod Flandri adagio innuunt isto;* Quand le François dort, le diable le berse; quando Gallus dormit, diabolus est motor cunarum. *Et liquidiùs Caspar Colinius in scripto quodam ad Regem Carolum IX. testatur idipsum;* Gallis hoc insitum esse, ut cum hostem extra fines non habeant, in commilitones ac concives suos sæviant, & omnes pacis artes perosi scelerata mente viatores hostiliter aggrediantur. *Et ut res memoriæ recentiores libemus; Draginianum meminit,* Antonium Richiendum, *virum*

La France est le plus facile climat, qui soit au Monde, à recevoir de nouvelles impressions. Le Cavalier de Savoye.

Am. Marcellin. lib. 15 Alb. Gentil. de jure belli lib. 1. c. 10. & lib. 3. cap. 11.

Thuan. histor. lib. 51.

Thuan. histor. lib. 25.

rum honestum & pium ab efferata plebe immaniter esse occisum; quæ exenterato cadaveris ventre, viscera per vicos tracta postremò in cloacam mœnibus subjectam projecit, cor & jecur hastæ affixa & per oppidum ferali pompâ diu circumgestata tandem canibus, tanquam genus cibi, devoranda præbuit; aversantibusq; ea canibus, indignati qui dederant, in canes veluti Lutheranos sævierunt. Cæsarodunum referens horrescit sui Præsidis, Joannis Burgeolii, *senis totâ vitâ innocentis, indignissimam necem: quem plebeja rabies, cum is extra portas, incolumitatem magno pretio pactus, se dissimulatâ personâ proriperet, agnitum ac fustium dolonumq; ictibus nequiter contusum, ad extremum exutum, & ad Ligeris ripam deductum, pedibus sursum sublatis, & capite deorsum in aquam pendente suffixit, ita ut corpore tenus aquâ extaret: tum spirantis adhuc ventrem aperuit, avulsisq; visceribus & in profluentem projectis cor exanimato extraxit, & conto affixum per urbem contumeliosis vocibus ad immanitatem additis circumtulit. Matisco feralem præfectum* San-pontium *omnibus diris meritò insectatur: cui elegantiores urbis fœminas, & vicinæ regionis nobiles matronas, quæ ad urbem ventitabant, plerumque convivio accipienti, solenne erat, post cœnam, dum secundum ripas amœni fluminis urbem alluentis inter militum greges deambularet, unum aut alterum è captivis, quos levi de causa plurimos in carcerem cottidie trudebat, producere, ac de ponte dejice-*

An. Chr. 1560.

Thuan. Histor. lib. 30. An. Chr. 1562.

Thuan. Histor. lib. 31. An. Chr. 1562.

re: eoq; *spectaculo se ac convivarum oculos satiabat, dijudicans ac plerunq; à commessantibus quæritans;* Ecquis expeditiore saltu & majore cum alacritate se præcipitem dedisset? *Monbrisonium crudelem spectandi voluptatem in* Adretio *Protestantium duce exsecratur: qui propugnaculo per deditionem capto, partem deditorum in editissimam turrem duxit, & post prandium quasi ad oblectamentum è fenestris præcipitavit. Inter quos unus repertus est, qui ad præcipitium ductus, cum tempore & spatio ad impetum capiendum, ut desiliret, petito semel atq; iterum restitisset, increpante Adretio, quasi tempus inutiliter consumeret; ille nihil turbato vultu,* Atqui, *inquit,* quod me jubes ut faciam tam citò, id ut decies capto impetu facias per me licet: *quo audito Adretius præsentiam ac securitatem animi in tanto discrimine jocantis admiratus, homini ignovit. Nonnæum inter lugubria deplorat;* mulierem è *latebris, in quas, ut primum militis furorem evitaret, cum viro confugerat, eductam in conspectu ejus summâ contumeliâ vitiatam fuisse, tum gladium stringere jussam, in quem usum ignaram, cum alienâ manu regeretur, & ab aliis à tergo impelleretur, in virum incubuisse, & lethali ictu confecisse; non contento milite innocentis fœminæ pudicitiam violâsse, nisi etiam uxorias manus cæde mariti contaminâsset. Piscarium prætorium domini sui* Renati Campani, *ob naturalem quidem utriusque coxendicis luxationem ex eaque claudicationem armis ferendis imparis, sed aliorum qui arma tractabant truculentos mores superantis, inhumanam vafritiem altùm inclamat: qui bipedum nequissimus quoscunque vel minimâ suspicione invisos per dolum aut vim nactus in profundissimum vivarium,* quod majus suum poculum *jocosè appellitabat, dejicere solitus est; & ut immanitatem ludibrio cumularet, Carolo IX. Regi interroganti, quot Protestanteis his ultimis bellis majore poculo suo ad bibendum invitasset, hoc est, vastissimo illo barathro ad lucios saginandos immersisset, respondit;* Rerum nihili ac nullius valoris se repertorium conficere susque deque habuisse. *Sic & Engolisma Vasconum, hominum licentiæ ac prædæ assuetorum, expilationem reformidat: qui præter infinita scelera se teterrimo sacrilegio obligaverunt, in maneis* Johannis Engolismæ Comitis, *Francisci I. avi, debacchati; capsulâ plumbeâ refractâ, aridoq; cadavere, sed adhuc integro disjecto, istud flammis abolituri, nisi prohibiti fuissent. Certè ex arcula conflata pilas majori pietatis contemptu, quàm sacrilegii fructu effecerunt. Quid versor in minutiis?* Guillerii latrones *in Britanniam Armoricam, Pictonicum Andinumq; agrum, & alias provincias, tantum nuper sparserunt timorem, ut conturbatâ commerciorum libertate & itineribus omnibus infestis, necesse fuerit, non secus atq; in aperto bello vigilum stationes passim collocare: Præfectis &*

Thuan. hist. lib. 31. A. C. 1562.

Thuan. hist. lib. 34. A. C. 1562.

Thuan. hist. lib. 30. A. C. 1562.

Thuan. hist. lib. 30 A. C. 1562.

Le Mercure François lib. 4. A. C. 1608.

& Juridicis provinciarum illos aggredi nec auſis; cum homicidiorum & crudelium populationum frequentiâ, atque publicâ arboribus affixâ ſcripturâ potiſſimùm territarentur, quâ latrones illi Nobilibus pacem, Præfectis & eorum ſatellitio mortem, Mercatoribus ſacciperii exinanitionem denunciabant; Paix aux Gentils-hommes, la mort aux Prevoſts & Archers, & la bource des Marchands. *Guillerius autem, à quo toti latronum factioni nomen, in prædatoria excurſionum venatione egregios ſæpe faciebat ludos; & quâdam meridie, in regia via, quæ Condivicinum Nannetum fert, jacens pronus ſiſtit mercatorem eôdem proficiſcentem, quo cum unâ comitem ſe iturum ſimulabat. Sed mercator interrogatus cum litis causâ Condivicinum ſe tendere diceret; nec tamen pecuniam, niſi ſeptem ſolidos in futurum prandium, habere reſponderet; Guillerius ſtatim;* Et ego, *inquit,* pecuniam non habeo: ſed ut habeamus uterque, DEUM invocabimus; quicquid ille dederit, ęqualiter inter nos diſtributuri: *& cum dicto libellum promit, mercatoremque in genua procumbere & preces dicere cogit: lectâque & finitâ unâ oratiunculâ, ſcrutari jubet, num aliquid cœlitus obvenerit. Cui manum in ſacculum immittenti, & nihildum offendere poſſe affirmanti, ſimulq; culpam, ac ſi obiter tantùm & ſine acriori cordis conſenſu preces demurmurâſſet, amolienti; Guillerius* quinque *ſolidos ex ſacculo colligens, dimidium ex pacto offert. Ambobus ita preces iterantibus, & Guillerio jam* decem *ſolidos, poſteà* quindecim *extrahente; mercatore autem ſemper vacuas manus reducente; Guillerius inſit;* Magna in te cordis & oris pugna ſit opottet; alias mecum perinde precum ferres pretium: *ſed mercatori, quantum potuerit, animitus precatum eſſe denuò aſſeveranti, aſtutè reponit Guillerius;* Tu igitur procul dubio habes nummos. nam ſi ego, qui non admodum profundas preces fudi, argentum præmium accepi, quantò magis tu accipere debuiſti: *& continuò illius ſcrinia explorat & excutit, & reperit* quadringentos coronatos; ducentosque ſibi ſocietatis lege ſervat, & cum reliquis infelicem precatorem dimittit, atque increpat, quaſi ſe circumvenire, & ſociale lucrum ſolus auferre iujuſtè voluerit. *Quid autem talibus immoror? Illæ enim hiſtoriolæ ſunt tantùm veluti guttulæ ex immenſo & profundo Gallicæ levitatis, crudelitatis, & malitiæ mari. Propiùs tamen gladiatoriam Gallorum intemperiem in monomachiis illegitimis nunc conſidero: quæ omnibus increpationibus & deteſtationibus digna, tantopere exceſſit modum, ut fere plus patricii ſanguinis harena iſta hauſerit, quàm ſi bello decertatum publicè fuiſſet. Ut enim Pilatinus lacus in Helvetia ejus eſſe naturæ fertur, ut, ſi quid in aquas illius projiciatur, ſtatim cœlum in atras coëat nubes, ac fulminibus, grandinis & nimborum fragore horrendùm detonet, cum viciniæ damno & tremore; quod ipſum et de Beſſino lacu Arverniæ memorant: ſic Galli* quiſ-

Seb. Müuſterus in Coſmogr. lib. 3. cap. 71.

P. Merula Coſmogr. lib. 3. c. 10.

quisquiliis, apinis, tricis, & si quid vilius istis, offensi, aut potiùs offensiunculas captantes; quia fortè alter alterius cisiarium percusserit, puerum verberaverit, meretriculam blandiusculè appellaverit, aut etiam verbulum aliquod audaciùs prolatum, aut vitium etiam non fictum objectum sit; extemplo in duella proruunt, periculum facturi, uter citiùs alterius animam elidere & Orco oppignorare possit. Nullibi certius Diaboli lucrum: nullibi laniena hominum immanior; nullibi contemptus mandatorum contumacior. Interdicat licet DEUS ipse, Ecclesia vetet, Rex prohibeat, & per DEUM vivum juret, nulli gratiam delicti facturum, nullius intercessionem, ne Reginæ quidem auditurum; stet proximè carnifex; pœnæ etiam acerbissimæ gladii, suspendii, confiscationis, sepulturæ privationis, infamiæ, læsæ Majestatis, & aliæ, sequantur: quid tum? Galli rixari, decertare, furere, μονομαχεῖν non desistent: non, si in extremis Libyæ desertis agant, vel unum mensem transigent quietum. Mettez trois François, ait Montanus, aux deserts de Libye, ils ne seront pas un mois ensemble sans se harceler & esgratigner. Quid obstat, quò minùs, nihil proficientibus pœnis, Gallorum petulantia insanum regni Narsingæ morem propediem vincat: ubi Rex non modò singularia certamina permittit, verùm etiam victorem præmio torquis aurei donat, his legibus, ut alius paribus armis dimicaturus victo id rursus auferre possit. Apud Gallorum majores monomachiam antiquaverat Ludovicus IX.

Bod. de Rep. lib. 4. cap. 7. Petr. Matth, in hist. Henr. IV. lib. 2. nar. 2. & lib. 5. narr. 2. Le Mercure François lib. 2. & 5.

Mich. Montanus. lib. 2. c. 27.

Petr. Matth in hist. Henr. IV. lib. 5. narrat. 2.

Guido Papæ decis. Gratianop.

IX. quam planè extinctam ab inferis revocavit, sed in quibusdam duntaxat casibus approbavit Philippus Valesius: demum Franciscus I. plenè restituit; cum in Principum corona virum bonum esse negaret, qui mendacium oblatum armis non rejecisset. Quod immaturum dicterium posteà prava consuetudo arripuit, ut jam inter Nobiles aut milites gravem infamiæ labem contraxisse videatur, & nemo vir bonus aut fortis censeatur, qui injuriosum istum injuriæ revincendæ modum certaminis aleâ non expiaret: gravissimis inde controversiis, vulneribus, cædibus, ad omnes civium ordines permanantibus.

Question. 617. & ibi P. Matthæus in Annotat.

Bod. de Rep. lib. 4. cap. 7.

Jam verò tandem illustrissimi cognati, & vos cæteri collegæ, judicate; annon Gallia Galliq; commiseratione Europæorum potiùs, quàm primatu inter Europæos sint digni? Annòn fortuna Gallica serpat humiliùs, quàm ut in summo spectari possit?

Verùm enimverò quid hoc rei est? Quæ Germanorum famæ accrescit ignominia & labes? Quis ignorat, hodiernos Gallos esse Germanorum sanguinem, nepotes, surculos, colonias? An virtus avorum ita obbrutuit in posteris? Dudum, Auditores, hoc doloris saxum volvi; dudum miseriam cognati sanguinis deploravi. Utinam! Utinam! Et quid possum nunc aliud, quàm Utinam? Peregrina terra est, peregrinus aër, & cœlum peregrinum est; quæ nostros sæpissime corruperunt, & pessimâ metamorphosi à seipsis alienaverunt: ut ita Galli nepotes perinde avos Germanos hodie

hodie repræsentent, uti personata illa terriculamenta, avibus & feris abigendis in agro posita, homines referre videntur. Et quemadmodum Poëtarum Circe ex hominibus effecit bestias;

Natal. Comes Mythol. lib. 6. cap. 6.

> (hinc exaudiri gemitus iræque leonum
> vincla recusantum, ac serâ sub nocte rudentum,
> setigerique sues, atque in præsepibus ursi
> sævire, ac formæ magnorum ululare luporum;
> quos hominum ex facie Dea sæva potentibus herbis
> induerat Circe in vultus ac terga ferarum:)

Virgil. 7. Aeneid.

ita Galliæ Germanis Circe fuit, quæ illos avito virtutum patrimonio spoliavit, & eorum corporibus belluinos animos immisit. Sive ut in Italiæ Albuneo, Aniene, Elsa, Silaro, & aliis amnibus ac fontibus quibusdam, ligna lapidescunt; aut sicuti argentum in aquam chrysulcam mersum, totum in aquam liquatur, nullo argenti vestigio apparente: eodem modo Germani in Galliam digreßi degeneraverunt, & illâ transmigratione tanquam legitimi successores veterum Gallorum commoda & incommoda susceperunt, eorumque virtutes ac vitia possessum iverunt: quod ipsum mecum & quidam Franco-Galli sincerè & apertè, quæ Germanici candoris reliquiæ sunt, fatentur. Les François (*inquiunt*) passans le Rhin ne cesserent de tourmenter les Gaules, jusques à ce, que les François, les ayans tous si non chassé, du moins appaisé les uns, & forcé les autres à faire joug, y establirent en fin leur domination;

Paul. Merula Cosmogr. part. 2. lib. 4. cap. 13.

Bodin. in theat. nat. lib. 2.

Autor. 5. libri historiæ des derniers troubles de France.

nation; lesquels reprenans comme par droict de legitime succession avec les commoditez du pays le bien & le mal, tant de l'insuffisance, que de la peu discrette legereté de ces peuples anciens, n'ont esté moins signalez pour un semblable naturel guerrier, que pour les grands troubles & trop animeuses divisions, lesquelles ont assez souuent approché l'estat de sa ruine, &c. *Sed manum de tabula. Imò verò nondum; inquis, illustrißime Princeps cognate,* Dux Joachime Erneste. *Quò enim, ais, spectant tot amplißimæ terræ Galliæ dotes? Quò pertinent tot clarißimæ laudes, quibus Galli ab Italis, ab Anglis, etiam à Germanis honorificentißimè appellati sunt? Rhetorica, mi cognate, multas habet figuras, & multos tropos: & ornatus omnis non rarò à verborum proprietate discedit. Audi quid Martialis dicat ad Cinnam:*

> Cum voco te Dominum, noli tibi, Cinna, placere:
> Sæpe etiam servum sic resaluto meum.

Martial. Epigram. lib. 5.

At verò ut Galliæ Gallisq; omnes laudes non adimo: ita tu plures credidisti, quàm ibi reperire poßis. Quod etsi ex iis, quæ dixi, satis superq; manifestum est: ut tamen palpes magis, aliquot adhuc argumenta quasi per saturam expromam. Dicunt Galli, se clementissimo frui aëre, nec ullâ cœli gravitate flagellari. *Sed falsi sunt, mi cognate. Claudianus dicit* Galliam nive ferocem: *Petronius refert adagium,* Gallicâ nive frigidior: *Lucianus memorat* glaciem Gallicam: *& Diodorus* glaciem Gallicam *asserit esse* tam robustam & contu-

P. Merula Cosmogr. p. 2. lib. 3. cap. 3.

contumacem, ut flumina congelata sint pervia totis exercitibus cum curribus. *Hæc veteres testantur: sed affero nobis propinqua & recentiora testimonia. Rex Carolus IX. cum aliquando esset in Septimania, quæ totius Galliæ maximè temperata & Australis est, venit Carcassonam, urbem Episcopalem in colle sitam; ex qua cum postridie imam urbem regiam, brevi interjecto spatio distantem, regiâ pompâ ingredi destinásset; nocte, quæ illam diem præcessit, tantâ mole & impetu nix incubuit, ut eversis apparatibus ad eam magnificentiam extructis rex totos decem dies obsessus expectare coactus sit. Uti & olim Maria Andegavensis Caroli VII. uxor toto trimestri à nivibus sex pedum altitudinem supergressis obsessa in eadem urbe moram fecit. Quoties etiam hominum memoriâ Sequana, Liger, & ipse Rhodanus, non minùs quàm quædam Germaniæ aut Sarmatiæ flumina, glacie concreverunt: ut jumenta passim ac carri onusti per ea transmitterent; hyeme tantô sæpe rigore sæviente, ut frugiferas arbores fere omnes in Provincia quoq; ac Septimania gelu ustulaverit? Dicunt iterum Galli,* Galliam ubiq; fertilem, nullibi sterilem, & verè copiæ cornu esse. *Grandis error, mi cognate. In proximo Burgundiæ Comitatu oppidum est* Orgeletum, *hoc elogio clarum, quòd ejus incolæ habeant* campos sine graminibus, fluvios sine piscibus, montes sine nemoribus. *Hæc verò indigentia non unis Orgeletensibus propria, sed multis Galliæ provinciis communis est. Perlustra Guiennam, univer-*

A. C. 1565.

Thuan. hist. lib. 37.

Thuan. hist. lib. 50.

P. Merula. Cosmogr. p. 2. lib. 3. cap. 47.

universim illam locustarum incursibus sæpenumero obnoxiam; non quâ ad Pyrenæos vergit, ubi adsurgit horridior, frigida, vitibus haud idonea, & quam Ausonius nominat ἀςάφυλον χῶρον; *nec quâ versus Curianum promontorium humilior est ac paludosior, infestis inundationibus perpetuò fere subjecta, ut mirum non sit, agrum Medulicum, qui nihil propemodum est quàm arena, in dies atteri, atque ab oceano sensim obrui & sepeliri; sed vastam illam regionem, quæ Burdigalâ Bajonam usque longè lateq; excurrit, emetire; putabis, te in Ægypti deserta, aut Africæ Syrtes delatum esse. Partem hujus regionis pulchrè depinxit olim Sidonius Apollinaris, cum ita scriberet ad Trigetium:* Tantumne te Vasatium civitas, non cespiti imposita, sed pulveri? tantum Syrticus ager, ac vagum solum, & volatiles ventis altercantibus arenæ sibi possident; ut te magnis flagitatum precibus, parvis separatum spatiis, multis expectatum diebus, attrahere Burdegalam, non potestates, non amicitiæ, non opimata vivariis ostrea queant? An temporibus hybernis viarum te dubia suspendunt? Et quia solet Bigerricus turbo mobilium aggerum indicia confundere, quoddam vereris in itinere terreno pedestre naufragium? *Non potuit meliùs solum Vasaticum describi. Quinetiam hodieque totum illum tractum Vasaticum usque ad fluvium Aturrum vernaculâ linguâ vocant* Landas, *hoc est, deserta & in-*

Auson. Epist. 12.

Sidon. Apollinar. lib. 8. Epist. 12.

Jos. Scaliger Auson. lect. lib. 2. cap. 16.

& inculta loca. Et ne singulas provincias perreptando in dumetis, asperetis, & arenis, orationem cum tædio diutius circumagamus: age audiamus Bodinum pro Gallia sua in libris de Republica ita loquentem: Peræquatoribus nostris exploratum est, deserta & inculta loca, si aquas & vias adjungamus, duos Galliæ trientes auferre. *Et post addit:* Jam grandium arborum tanta est inopia, ut ad navium & ædificiorum fabricam ex peregrinis regionibus trabes conquirendę sint: & cum arbores fructiferæ antè cædantur, quàm fructum pecoribus utilem proferre possint, rei annonarię inopia sequatur necesse est. *Hæccine, mi cognate, est illa incomparabilis Galliæ fertilitas? Hæccine est illa beatitudinis sedes? Burdigalenses valde jactitant se suo* cupresseto*: & qui illud non viderunt, magnis istis laudationibus decepti existimant, lucum esse ambitiosissimè spatiosum; quam opinionem non parùm roborat vetus mos, quo vinum Burdigalâ asportaturis solvere antè non licet, quàm cupressinum ramum ab magistratu acceperint; pro quo pendit quælibet navis drachmam unam & drachmæ duas septimas partes: & tamen cupressetum illud haudquaquam Burdegalensium jactantiæ respondet, quippe quod vix septem est jugerum: ita, si in rem præsentem eundum sit, de tota Gallia judicandum foret; quæ quidem sine pari est ab immodicis multorum rhetorum commendationibus, & à blandiloquorum peregrinatorum amplificationibus, quæ apud cupidos auditores plerunque imaginatione crescunt;*

Bodin. de Rep. lib. 6. c. 2.

P. Merula Cosmogr. p. 2. lib. 3. c. 34.

crescunt; sed si visa & prudenti oculo perlustrata Gallia cum non visa & imaginaria conferatur, longissimè illa adhuc ab ista aberit; quippe nec talis, nec tanta. De Sale *autem, mi cognate, assentior: qui cum Gallis sit copiosissimus, adeò quidem, ut salinatores Narbonensis provinciæ lacum Marsilletum, qui est in agro Carcassonensi, & ardenti æstate totus in salem concrescit, sordibus ac stercoribus conspurcent, propterea tantùm, ne vectigal salarium marinum minuatur: insulsè tamen contendunt Galli, Belgas sive Inferiores Germanos sale Gallico carere non posse. Audi, quæso Princeps cognate, Lemnium:* Majores, *ait,* nostri salem confecerunt uberrimo sanè quæstu, non ex aqua marina, solis ardore in salem concreta atq; indurata, quale ex Hispaniis ac Galliis ad nos perfertur, sed ex maritimis glebis exustis atq; in cinerem redactis, quem infusâ aquâ minutatim in salem reducebant splendidum ac nitentem; nec alio salis genere tota Belgica ad nostram usq; memoriam usa est. Qui conficiendi salis modus cum inducto externo exolesceret, excogitatus est alius non minùs quæstuosus. Siquidem advecto ex Hispaniis atq; Aquitanico sinu, rudi ac nigricante sordidoq; sale, exempto limo, excoctisq; sordibus, candidissimum id nostrates efficiunt, rebus asservandis aptissimum. Sed alter ille modus facilè in usum revocari potest, si externus sal hostili odio denegetur, aut ex quavis alia causa ejus copiam nobis deesse contingat. *Ac tametsi Belgæ hodie è Gallia salem* abundè

Bodin. in theat. nat. lib. 2.

Lemnius de occult. nat. mirac. lib. 3. cap. 9.

abundè domum vehant; viliori tamen pretio illum, quàm ipsimet Galli emunt, & nonnunquam è Belgio salem Gallicum in Galliam revehunt; atque ita salem Gallicum in ipsa Gallia, ipsismet Gallis, cum illustri Gallicæ stultitiæ nota, lucrosè vendunt.

Bod. de Repub. lib. 6. cap. 2.

Extollunt præterea Galli totius gentis suæ libertatem, & Galliam servos non pati *gloriantur. Olim, vel Cæsare teste*, plebs penè servorum habebatur loco: *hodie, nescio an sit conditionis melioris. Equidem hominum memoriâ dominus Rupis-candidæ in Aquitania iis legibus operas à subditis exigebat, ut non solùm agros colere, fructus legere ac terere, & omnia quæ juberet exportare & importare, ædes etiam caducas reficere, dominum captivum suis pecuniis ab hostibus redimere, & quatuor ex causis capitationem pati cogerentur; verùm etiam si domicilium originis sine domini venia mutarent, capistro domum reducere sibi licere contendebat: quod postremum tamen Curia Tolosana suo decreto excussit. Sed an servos planè non patiatur Gallia; Galli ipsi non sunt unanimes. Sic enim Carolus Molinæus:* Urbs Parisiorum non habet hoc privilegium: car le seigneur de Chasteauroux en Berry vendica son serf, quis s' estoit retiré, & fait bourgeois de Paris, & obtint la provision. Itaque Senatus judicio patroni causa obtinuit adversus Abbatem divæ Genovefæ. Quidam dicunt pour le regard des serfs des seigneurs, qui sont hors de ce Royaume: sed non est expeditum. *Atqui Galli se omnibus*

Cæsar lib. 6. de bello Gall.

Bodin. de Rep. lib. 1. cap. 5.

A. Chr. 1558.

Carol. Molinæus in annot. ad consuetud. Biturig. tit. 1. art. 1.

bus virtutibus ornatissimos, *sive potiùs ipsas virtutes esse volunt. Quis, mi cognate, in illo Furiarum imperio virtutibus possit esse locus?* In limite Lemovicano sum, *alicubi scribit Josephus Scaliger, & ipse Gallus*, ubi non solùm librorum sed & bonorum hominum maxima solitudo est; in regione, quæ ab omni humanitate & literis vasta est. *At si probi homines, ut numi statim ex inspectione externa dignosci possent; quovis pignore contenderim, Scaligerum in pleraq; Gallia bonorum hominum insolitam solitudinem inventurum fuisse. Et cum ex illis, quæ supra ad ravim usque recitavi, quivis non imprudens intelligat, Gallos virtutem in vinculis tenere, & paternis vitiis non contentos in sceleribus masculè progredi, nihil fortè horrentes magis, quàm hiatum terræ dedignantis sui oneris improbitatem: sapientibus ita satis dictum esse puto: nisi confutare voluero & illorum errorem, qui heroica priscorum Celtarum & Gallorum facinora, eorumq; res ducibus Brennis, & cæteris bonæ fortunæ ac Martis filiis, in Asia, Europa, & alibi fortissimè gestas, unis Gallis, qui tum in Gallia habitabant, perperam adscribunt. Tam enim Germani quàm Galli olim communi nomine dicti* Celtæ(a) *sunt; quod apud historiarum doctos est indubium.* Κελτῶν γάρτινες, οὓς δὴ Γερμανοὺς καλοῦμεν, *ait Dio.* Γερμανικὸς ὁ Φράγγος λέγεται: οἱ Γερμανοὶ, Κελτοὶ λέγονται: *ait Suidas. Et Gallorum nomen pro Germanis quoque olim promiscuè usurpatum fuit.* C. Marius, *inquit*

In Epistola ad R. D.

Tutelenses in Lemovicibus litium sunt amantissimi; quas etiam de lana caprina & nullius pretii quisquiliis acutè texere solent; in eo tamen bonam famam prodigunt omnem, quod in testimonii dictione fidem & veritatem pecuniæ mancipant. Fran. Desrues in descriptione Galliæ.

(a) Vide Fr. Irenicum in exegesi German. lib. 1. Marc. Velser. Rer. Boicar. lib. 1. Crusium Annal. Suev. p. 1. lib. 2. cap. 1 Lipsium Sat. serm. lib. 1. cap. 6. Thom. Dempsterum Antiquit. Romanar. lib. 8 in paralip. ad cap. 24. 26. 29. 34.

Cicero in orat. de provinc. consularib.

inquit Cicero, cujus divina atque eximia virtus magnis populi Romani luctibus funeribusque subvenit, influenteis in Italiam Gallorum maximas copias repressit. *Verùm Cæsar & Historicorum exarchi testantur, illos* Cimbros *sive* Teutones *fuisse: uti & eos, qui Brenno Duce Delphos Græciæ diripuerunt*, Cimbros *vocat Appianus in Illyricis: ut credibile sit, illos invictos tot populorum victores moribus, corporibus, fortitudine simillimos Germanis, imò genuinos Germanos, aliquando sub nomine* Gallorum *latuisse; & quæ laude dignissima de antiquis Gallis scribuntur, ea Germanorum gloriæ accensenda esse. Aliàs Germanis Gallorum militia tanti neq; olim fuit, neque hodie est, ut illi ad horum bellicos strepitus animos demittant: sed quandocunque Germani Rhenum armati transierunt, tunc Gallis fuga in mente & alæ in votis semper fuerunt. Cum Imp. Maximilianum I. quidam Regis Galliæ consiliarius contemptim appellaret* Consulem Augustanum; *Rex Ludovicus hominem graviter coarguebat;* Tacessis aline, *ait*, nec talia amplius effuti: quando hic Consul tympanum pulsat, tunc tota Gallia contremiscit. *Galli enim constantiam & pertinax Germanorum robur ferre non possunt. Et* experimento deprehensum est; sicut primus impetus Gallis major, quàm virorum est; ita sequens minor, quàm fœminarum. Habent eorum corpora quiddam simile cum suis nivibus; quæ mox ut caluêre pūgnâ, statim in sudorem eunt; & levi motu, quasi sole laxantur.

Cæsar lib. 2. de bello Gall.

G. Cambden. de primis incolis Britanniæ. Joan. Isac. Pontanus in appendice ad Itinerarium.

J. Manlius in Collectaneis.

Florus lib. 2. cap. 4.

Sed

Sed ne nimis multus sim: hoc denique nugantur Galli, Galliarum Regem fere solum verè monarcham esse, & summâ, perpetuâ, legibusque solutâ potestate frui. *In pulvere scholastico, mi cognate, & mei Auditores, multa sæpe de potestate Principum, tanquam de ideis Platonicis variè disseruntur; quæ si ad usum communem exigantur, videtur in somnis fuisse laboratum. Idem contingit illis, qui vel nimis majestatem Principum adulantur, vel nimis eandem arrodunt.*

Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.

Rex Gallorum magnam quidem habet potestatem, (& vetus verbum est, Gallum in suo sterquilinio plurimum posse.) *sed non habet tantam, quantam alii opinantur. Certè tenetur* lege Agrariâ; *quâ publicos agros aut ullam domanii sui partem alienare prohibetur sine ordinum consensu; & ut maximè alienare velit, nullo modo possit, quin regius procurator mortuo Rege perpetuam habeat manus injectionem. Ideoque in Comitiis Blæsensibus (An. Chr.* 1576.) *cum Rex Henricus III. Ordinibus propriâ voce significaret, decrevisse se C annua aureorum millia ex regio patrimonio in perpetuum alienare; idq; ut accedente eorum auctoritate fiat, expetere; atque postridie Pomponius Belleureus à Rege missus necessitate, quæ potentissimum telum est, id licere contenderet; quippe cum constet, salutem populi supremam legem esse debere: Ordinum tamen*, Bodino *præcipuè auctore; (qui in illo conventu pro plebejo ordine Veromanduorum præfecturæ nomine*,

Seneca de morte Claudii Cæs.

Fr. Hotomanus in Franco-Gallia cap. 25. Bodin. in meth. histor. cap 6. & de Repub. lib. 3. cap 4.

Vu *quæ*

quæ secundum Parisiensem regni primaria est, aderat, & summâ fiduciâ (dicendum enim, quod res est.) boni publici caussam liberrimâ linguâ tuebatur, ita ut Rex Bodinum, quem unicè diligebat, & ob raram eruditionem ac multam variarum rerum experientiam, dum cibum caperet, libenter audiebat, ab eo tempore non tam benigno vultu dignaretur; Ordinum, inquam, nomine Æmarus Burdegalensis præses respondit, & nullo casu à Rege patrimonium coronæ alienari posse multis verbis disseruit: quippe cujus Rex tantùm sit usufructuarius, proprietate penes regnum manente; quam nullo tempore alienatam, ne quidem extremâ necessitate urgente, cum Joannes Rex apud Anglos captivus esset, meminerint homines. fulcrum enim et columen regni illud esse, quod sacrum, inviolabile, & proinde inalienabile majores semper existimaverint. Sic quamvis Rex possit legem ferre; tamen superiores curiæ nullam habent legum rationem, nisi quas suâ promulgatione comprobârint. Ita Ludovico XI. Curiæ Parisiensi exitium minitanti, nisi leges à se latas promulgaret, purpurati patres constanter repugnabant; & rege ipso compellato; Mortem, ait Lavacrius Præses, potius subibimus, quàm tuas leges iniquas ferri patiemur. Quinetiam Regis testimonium, si sit solum, in causis magni momenti faciunt non magni. Quare cum Henricus II. Italum servum in carcerem duci jussisset, ac religiosè sancteq; jurâsset, in turpissimo scelere hominem à se deprehensum, quod evulgari nollet; judices nihilominus fidem affirmanti

Thuan. Histor. lib. 63.

manti Regi non habebant, & reum liberaverunt. Etsi lapsâ recti consuetudine jam multoties de constantiæ via deflexerunt boni illi Parlamentarii patres. Id quod & alibi non infrequens est, certo pereuntium rerumpublicarum argumento: ubi nonnunquam fit, ut non solùm scurras, adulatores, pestilentes novatores, & id genus nauci homines libentiùs audiant Principes & ad familiaria colloquia admittant, quàm aliquem Lavacrium, aliquem Thraseam Pætum, aut Helvidium priscum aliquem; verùm etiam ipsi moriones, nani, fatui, & cæteri hujus furfuris, aliquando plus animi habeant & sumant de Repub. cum Principe conferendi, quàm mercenariorum Consiliariorum magnus numerus; qui servili præpediti timore sæpe evadunt ita elingues & excordes, ut malint Patriam & Rempublicam damnato silentio perdere, quàm liberâ & generosâ voce gratiam Principis, Regis, aut Cæsaris sui periclitari. Præter rem quidem est, quod nunc memoriæ incidit, & forsitan alieno loco dicendum non est: quia tamen in rem est Consiliariorum, dicam. Bajasites I. Turcorum tyrannus (talis enim propriè fuit) utebatur quodam Æthiope apud Indos nato familiarissimè & suavissimè: & quem ob facetias & lepores plurimum diligebat. Accidit autem aliquando, ut Bajasites castra metatus quadam in planicie tentorium figi juberet ad arborem quandam sublimem. Hanc intuens, Bre Areb, inquit, hoc est, Heus Æthiops, si me amas, in hujus

Joan. Leunclavius Hist. Musulm. Turc. lib. 6.

arboris verticem conscende. *Statim Æthiops exutis vestibus paret, & scandit. Ad fastigium ubi pervenerat, Bajasites mandat Solachis, (sunt satellites, qui circum Sultanum equitantem in albis subuculis cursitare solent) ut admotis securibus mox arborem continuis ictibus dejiciant & prosternant. Quibus strenuè heri imperium exequentibus, Æthiops arbore propè totâ jam resectâ anxius, & præcipitio proximus, Sultani consiliarios obtestatur, uti pro se apud Bajasitem intercederent, & vitæ gratiam impetrarent. Sed frustra eorum sollicitabat intercessionem, qui nec prodire in conspectum Bajasitis, nedum unico verbulo eum orare audebant. Æthiops itaq; consilio ex tempore capto, strategemate extremum vitæ periculum prævertit, & subito solutis feminalibus sive subligaculis sordes suas excernit in satellites, qui arborem secabant. Hisce verò ad tam inopinam sordium grandinem ab opere diffugientibus, interim Æthiops ex arbore commodè se demittit, & adpellatis Sultani consiliariis, qui spectaculo præsentes adstabant;* Utinam consiliariis vestri similibus idem hoc usuveniat, *inquit*, ut conspurcentur; quorum verba tantum non valent, quantum meæ sordes. *Sed ad rem. Neq; etiam ærarii dominus est Rex Galliæ: siquidem certus modus in largiendo legibus est definitus; ultra quem si progrediatur sine Senatus decreto, non paretur, nec rationum judices Quæstoribus sine gravi causa acceptum ferunt. Et amplius: Rex nec* monetam *sine publici consilii autori-*

toritate mutare: *nec sine Parlamenti assensu* magistratum aliquem regni exauctorare, *aut* crimen abolere *potest. Minimè verò omnium, Ludovici XI. verbo*, pratum Gallicum tondere potest, quoties ipsi libuerit. *Tributa enim Galliæ Reges sine consensu ac suffragio generali regni conventuum instituere non posse, jam inde ab ætate Caroli Magni, testatur Aymonius Monachus. Et cui potius hac in re fidem habebimus, quàm Philippo Cominæo, viro summati & prudentissimo, & cujus operâ Ludovicus XI. in maximè arduis negotiis utebatur.* Nemo, *ait ille*, omnium est Principum, qui jus habeat vel teruncium unum exigendi à suis, præter constitutum annuum censum, nisi populus assentiatur. Sunt quidem Principes, quibus hoc frequens est in sermone, ut dicant; habere se privilegia, ut quantum velint exigant à populo: Galliarum tamen Rex omnium minimè causam habet, ut istud de se jactet. Nec enim vel ipsi, vel cuivis alii licet. *Propterea etiam Ordines Galliæ in istum callidissimum Ludovicum intemperantiùs potestate suâ utentem* Boni publici bellum *susceperunt. Pariter & alii reges cum populum ita exacerbarent, ejus obsequium & observantiam dissipaverunt. Carolus enim Crassus repudiatus, & à suis derelictus, brevi ad tantam egestatem delapsus est, ut ab Arnolpho jam rege facto victum supplex rogaverit, ne fame periret,* atq; ab ipso paucos fiscos in Alemannia gratanter acceperit. *Et si ad nostra tempora decurramus; quàm refrixit subditorum amor*

Fr. Hotoman. in Franco-Gal. c. 25.

lib. 4 c. 116. 117. adde J. C. Bulengerum de vectigalib. P. R. c. 58.

Comin. libr. 10. Fr. Hotoman. in Franco-Gall. c. 23. Philip. Longus Gal. R. cum bona fama etiam bonam conscientiam exterminavit, quando à singulis subditorum quintam redituum partem exigere ausus est. *Bodin en la Resp. au Sieur de Malestroit.*

Cusp. in Carolo Crasso. Otho Frisingensis Chron. lib. 6. cap. 9.

erga multos reges? quàm degeneravit in odium? Cum An. Chr. 1578. Ordines Ducatus Burgundiæ libellum supplicem ad Regem Henricum III. perscriberent, quo novorum tributorum & vectigalium ac salarii inprimis onera deprecabantur, antiqua minui postulabant, aut ad eum modum reduci, qui sub Ludovico XI. fuit, quemq; juxta provinciæ libertates ac privilegia successores ejus non egressuros se jurejurando ac repetitis sæpius diplomatis confirmaverint; illi qui libellum in aulam pertulerunt, cum verba apud Regem facerent, multa dixerunt viris Reip. & Patriæ studiosis digna, sed non perinde auribus impotenter dominantium & adulatorum, qui circa ipsos regnant, grata; ut illud Tiberii, Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere; & illud horridâ libertate ab Hybrea oratore, M. Antonio IIIviro, duplicari per Asiam vectigalia imperanti, repositum responsum; Ut nimirum geminam æstatem & geminum autumnum, hoc est, binas messeis & binas vindemias eidem anno imperaret. Quæ ægrè à Rege audita, quanquam altè in pectus descendissent, tamen veritus ille, ne longiùs emanarent, & cæteræ provinciæ Ordinum Burgundiæ exemplum secutæ imperium absolutum & licentiosum, quod animo meditabatur, in ordinem cogerent, delegatos utcunq; placatos cum bona in posterum spe domum remisit, fiscalibus edictis, quantum ad eam provinciam spectabat, revocatis. Specialis verò notæ & observationis est, quòd qui Divione, quæ Ducatus Burgun-

Thuan. Histor. lib. 66.

Burgun-

Burgundiæ metropolis est, in Majorem legitur, non tam honorem quàm onus suscipere, vel invitus & renitens cogitur, jusq; jurandum præstare in templo D. Virginis, præeunte verba Procuratore Regio, se Regi fidelem futurum, defensurumq; sua civitati jura, libertates, & privilegia, adversus quoscunque, REGEM etiam, quoties flagitat necessitas. Tantum scilicet abest, ut Rex Galliæ pratum illud Ludovicianum, quoties voluerit & ubi voluerit, tondere possit. Quemadmodum autem olim à cuniculis suffossum in Hispania oppidum, à talpis in Thessalia; à ranis civitas in Gallia pulsa, à locustis in Africa; ex Gyaro Cycladum insula incolæ à muribus fugati; in Italia Amyclæ à serpentibus deletæ: sic hodie, mi cognate, & vos mei Auditores, in Gallia sunt cuniculi & talpæ, quæ Remp. suffodiunt: sunt ranæ ac locustæ, quæ civitatum concordiam pellunt: sunt mures, qui reges fugant; sunt serpentes, imò scorpiones & dracones, qui reges ipsos delent. Quod si electione Galliis daretur Rex; quis Principum in tanto & quotidiano pereundi periculo oblatum sceptrum acceptaret? Quis ita electionem non præferret successioni? Quis Germanicorum Imperatorum salutem in tranquilliori et feliciori sede collocatam esse non diceret? Nam licet ad modum aliàs sit incertum, Electio an Successio sit melior; nec minus incertum, quàm illud, an Reges Galliæ strumas sanare queant; cum alii affirment, alii negent; & Petrus de Crescentiis, Medicus Gallus testetur, multoties se quidem reges vidisse pro more tangere strumosos,

P. Merula Cosmogr. p. 2. lib. 3. cap. 41.

Plin. histor. nat. lib. 6. c. 29.

Petr. Matth in Discursu funebri Henric. 4.

Eberhard. à Vveihe in problem. regio.

Her. Kirchner. in disp. Candidatoria.

sed

sed qui inde sanatus fuerit, vidisse neminem; ut præstet, strumas in Moraviam ad Zabarovicenses aquas deportari, ubi bitumine, sale, chalcantho, quæ in istis, profligantur: tamen in nostra Germania Electio longè saluberrimis temperatur & castigatur legibus, eaque nunc ita est conformata, ut omnibus aliis populis Successionem non invideat. Etsi & Stephani Battorii Poloniæ Regis pro Electione gravis sententia minimè oblivione transeunda est. Efficiam verò, *dicebat*, ut intelligat orbis, quàm præstet Rex suæ virtutis merito in tantum fastigium à volentibus provectus iis Regibus, quos invitis populis jus successionis obtrudit. *Sed quo abeo? Jam tandem manum de tabula; & tibi* Francisce Carole Dux, *frater charissime, adsentior: simulq; adsensum meum Æneæ Silvii, qui postea Pius II. PP. fuit, judicio firmo: qui sic de Germanis:* Mihi seu nova consideranti, seu vetera mente repetenti, inter omnes nationes, quas bello idoneas judicant, nulla expeditior, nulla fortior, nulla peritior, nulla audentior, quàm vestra, ô Germani, videtur. Vobis homines, vobis equi, vobis arma, vobis pecuniæ sunt. Nulla natio tam grandis sub cœlo est, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut adest vobis Dominus DEUS noster. Et ubi obsecro tot clarissimi Principes, tot generosi proceres, tot fortissimi equites, tot potentes civitates, tot divitiæ, tot auri, tot argenti, tot ferri mineræ? ubi tanta populi multitudo, tanta juventus, tantum animi, tantum roboris? Germaniæ fines,

Ep. 131. de Constantinop. clade, et bello contra Tucas.

nes, ut veteres tradunt, ab Oriente Viscella fluvius & Hungariæ limes fuere: ab Occidente Rhenus: à Meridie Danubius: à Septentrione Oceanus & mare Balteum, quod Prutenicum vocare possumus: Nunc quantum extra hos terminos possideatis, ipsi videtis. Vos Angliam, pulsis Britannis, occupâstis: vos Belgarum Helvetiorumque fines, ejectis Gallis, obtinuistis: vos Rhetiam & Noricum invasistis: vos usq; in Italiam pedem extendistis: vos Hulmerigros, qui nunc Pruteni vocantur, ex manibus infidelium detraxistis. Vos igitur magni, vos bellicosi, vos potentissimi, vos fortunatissimi, ac DEO accepti Germani estis: quibus adeò fines extendisse licuit, & super omnes mortales Romanæ potentiæ datum fuit obsistere. Nam terrarum ille calcator omnium, & orbis domitor Julius Cæsar, quamvis subactis Gallis sæpe Rhenum transiverit, resque maximas in Germania gesserit; bellicosam tamen & asperam Suevorum gentem dimisit indomitam. Augustus Octavianus, cui & Parthorum & Indorum reges munera miserunt, qui unus omnium Romanorum fortunatissimus creditus est, de quo illa sunt metra;

> Augustus Cæsar, divûm genus, aurea condet
> Secula:

Iste inquam felicissimus Imperator nullibi unquam, nisi apud Germanos succubuit. Ego hodie bello contra Turcam suscipiendo, etiam Italis, Gallis, Hispanis, Hungaris, Bohemis, Rastianis, Bulgaris, Illyricis,

 Græcis,

Græcis, Asiaticis, domi manentibus; solam Germaniam sufficere non dubitaverim. Scio enim Gotfridum, qui fuit Lotharingiæ Dux, cum solis trans-Rhenanis Teutonibus, & aliquibus Gallicis, paucis Italis, Hungariam percurrisse, Græciam penetrâsse, Hellespontum transisse, Asiam permeasse, Hierosolymam ex potestate infidelium vendicasse; victis & prostratis omnibus, qui occurrerent, in medio gentibus; quamvis & Turci & Saraceni numerosi resistere conarentur. In ejus exercitu ducenta millia pugnatorum fuisse traduntur: atque multò majores copias sola Germania cogere potest. *Hæc Italorum doctissimus & prudentissimus de nostra Germania. Et quod encomium possit esse illustrius? Et quod magnificentius? Et quod pulchrius? Dicam & desinam, mei Auditores, sacri vatis verbis:* DEUS NON FECIT TALITER OMNI NATIONI.

Psalm. 147.

PRINCEPS

FRIDERICUS ACHILLES, &c.

JAM ET TU DIC, MI GEORGI FRIDERICE, *Baro Limpurgi.*

ORATIO

ORATIO

GEORGII FRIDERICI,

LIMPURGI BARONIS, S. R. I. pincernæ hæreditarii & semper-liberi,

contra

HISPANIAM.

VArie hactenus, illustrissime Princeps & Præses, & prorsus inexpectatis sententiarum divortiis decertatum est. Quicquid tamen illud sit; Galliam ego nihilominus omnibus Europæ provinciis longè præfero: pro qua si post inclytum Principem Dn. Joachimum Ernestum Slesvici-Holsatiæ Ducem, *aliquid dicerem; futurum id esset insigni cum temeritatis argumento, & non levi existimationis meæ læsione. Ante oculos enim Cicero ipse stare videtur, & dicere:* Illam orationem solam populus Gallicus parem imperio suo habet. *Neque etiam excutio, quæ adversus Galliam satis acerbè, pro Germania satis magnificè, & utrinq; accuratè satis dicta sunt; quamvis contrariis armis fortiter depugnare possem, & res plurimas non invita circumflueret oratio: sed quia inprimis Hispania passim Europæ reliquæ luminibus officit, & potentiæ suæ confiden-*

 tiâ

tiâ ad monarchiam nostri orbis aspirare creditur; cum ea in arenam paucis descendam, & cum bona tua gratia, Princeps Magne, Dux Würtembergiæ, *ostendam, Hispaniam tibi tantopere amatam, & tibi tantopere laudatam, nec amore tanto, nec tantâ laude dignam esse. Quemadmodum enim umbra aliquod corpus multo majori modo repræsentare solet, quam re ipsâ est; sic tuus amor Hispaniam nobis depinxisse videtur.*

Audacem faciebat amor.

Ovid. 4 Metamorph.

Equidem, nisi omnis oculorum & ingenii acies mihi obtorpuit, terram Hispaniæ ego invenio supra omnes alias Europæ regiones incultissimam & sterilissimam, populo rarissimam; desertis, quæ Sierras *vocant, plenissimam; adeò, ut etiam ad illam hominum infrequentiam alendam haud sufficiat; ac proinde Germaniæ atque Galliæ, nutricibus suis, nisi alumna haberi velit ingratissima, debeat cultum & venerationem. Gallia certè* quatuor milliones auri *quotannis ex Hispania capit. Et Henricus IV. Rex cuidam opulentiam Hispaniæ laudanti; quòd* Pistoleti & Regales, *nummi Hispanici, ubique fere pretia rerum constituerent, reliquis monetis quasi ferias agentibus; ingeniosè & prudenter respondebat:* Hispanica moneta domi significat abundantiam, foris indigentiam & necessitatem: Hispani ad nos veniunt, non nos proficiscimur ad illos: neque nobis donant suas pecunias; sed debent nobis, veluti suis creditoribus. *Vixdum enim triticum in spicas exit, granumq; indurescere, & trahere incipit colorem; & statim frumentarii Hispani adsunt, emunt, auferunt. Et quidem in Lusitania etiam privilegia minimè spernenda proponuntur illis: ita, ut si illic quis triticum venum expositurus deferat id in forum, & clarâ inclamet voce,* traho tridigo, *hoc est,* triticum fero; *non possit eum ducere vel in carcerem compingere lictor; nisi idem apparitor eâdem operâ etiam operæ pretium à plebe exspectare velit fustuarium. Cumq; aliâs aurum argentumve extra Hispaniam exportare nulli liceat impunè: soli frumentarii insuper sunt exleges. Quare & illi Angli, qui olim Ducis Lancastrii ductu suppetias tulerant Regi Portugalliæ, in Hispaniam redire nolebant, cum dicerent;* in Castilia nihil nisi rupes asperas, quæ in omphacio comedi nequeant; & præterea montes præaltos, aërem durum, flumina turbida; plebem egenam, spurcam, & pessimè vestitam, tantùm ibi esse. *Et qui adhuc de sterilitate Hispaniæ dubius est; is utinam voti obligaretur eò proficiscendi, & hospitiorum degustandi delicias; si non aliud, saltem disceret ibi splendidè esurire: disceret ventri importunè obstrepenti aurem obturare, famem speciosè dissimulare; & à prandio mox prodeambulans, mantili fauces mundando, calamoq; dentes carnis non visæ pridem reliquiis exonerando, saturitatem disceret sobriè mentiri. Longè alia ibi hospitiorum est facies, quàm in nostra Germania: quæ tamen hoc nomine à multis inhumaniter vapulat. Nam quòd in Marchia Brandenburgica, Pomerania, Mechelburgia, & illa prisca Saxonia,* (non

Strabo lib. 3. H. Bignon de l'excellence de la France, Liv. 1. Voyez la Responſe de Bodin aux Paradoxes de Maleſtroit. & ſpeciatim de Luſitaniæ penuria teſtatur H. Coneſtagius de Portugal. & Caſtel. conjunctio. lib. 1.

Petr. Matthæus in Panegyric. Henrici IV.

Responſe de Bodin aux Paradoxes de Maleſtroit.

H. Bignonus ex Froſſarto.

(non loquor tamen de urbibus majoribus & elegantiarum amantibus) nostri Germani pro Gallorum, Italorum, aut aliorum genio & ingenio parùm interdum sint civiles; & multâ prece pretioque multo sæpe non possit impetrari ab illis cibus potusque; id non regionis penuriæ, sed magis hominum militari disciplinâ viventium, quâ olim singuli secum cibaria sua ferebant, severitati imputandum est. Sicuti & antiqua multis in locis hospitiorum in mensis lectisque frugalitas & tenuitas non ex delicatulorum & effœminatorum, quibus corpus nimis charum, judicio æstimanda est: ut Erasmum dicaculum dicere possimus, qui ex unius aut alterius cauponis rusticitate, cujus vultibus fortè inerant tormenta, omnium aliorum diversoriorum dotes falsò & improbè metitur: & Lipsius, aliique id genus κακοσόμαχοι non boni fuerint Stoici, qui VVestphaliam vocabant provinciam gregibus quàm Regibus pascendis aptiorem, Scytharum eremiam, barbariam supra omnem barbariam barbaram; ac cognominabant ipsos VVestphalos, Suillios, Scrofas, Porcios, pultiphagos, homines semi-homines; & eorum hospitia, haras: & Æneas Sylvius fidei derogaverit, qui omnem sordium & impuritatum sentinam in aulico Germanorum convictu collocabat; & tam spurca de mensis & lectis illorum scribebat, ut de media Turcia vix potuerit spurciùs; planè hospitiorum patriorum privatas sordes, cùm ita scriberet, oblitus. Quippe in diversoria Italica delati peregrini Germani, plerunq;

Ut & Romani milites quondam faciebant. vide Polyb. & Lipsium de milit. Rom. lib. 5. dialog. 11. & 16.

Erasm. in Col.

Lips. in Epistol.

Silvius in Epist. 166. de Curialium miseriis.

plerunque egestatem ibi non sine tristi sensu mox & mirantur & oderunt; quos subinde jejunis squalentibusque epulis inter aviditatem & fastidium divisos tum tricliniorum situs, tum culicum cimicumque omni genere infesta cubilia, acer demum diversitor & inclementis hospitii gravis merces multo cardolio & punctionibus divexare solent. Quanquam optandum sit, alicubi in nostra Germania diversoria esse plura, & interdum magis munda, & ad mores peregrinantium magis conformia: qua in re Galli omnibus aliis nationibus sine controversia præripiunt palmam. At in Hispania, ô mei Auditores, quàm omnia in barbariem abeunt? quàm ipsum regionis exsuccum & aridum solum cum incolarum inhospitalitate certat? Pauci, pauci peregrini sunt, qui ibi diu morari cupiant: & beati sunt, qui miseram illam terram non viderunt, & crediderunt: tantum abest, ut pro aliorum (a) opinione sint pecudes, qui Hispaniam non viderunt. Nam uti in Gallia, velis nolis, pecuniam profundes: ita in Hispania, si velis maximè, non tamen poteris. Magnæ passim solitudines; magna passim armentorum, pabulorum, herbarum, lignorum, & aliarumrerum necessariarum inopia; ut viatores sæpe pro tecto cælum, pro cibo famem, pro potu sitim inveniant: aut si bonâ fortunâ offendant diversorium, sæpenumero in illo nec comedendi, nec dormiendi habeant copiam; & ita plerunque reperiant prandium cœnamve dubiam, dubii incertique an jejunare cogantur.

Et

Euphorm. Satyr. in Icone Animor. c. 6.

Nicol. Clenardus in Epistolis passim.

(a) *Domini de Selles.* vide Apologiam VVilhel. Principis Auraici ad Proscriptionem R. Hispan. *En Espaigne vous ne rencontrez aucuns chasteaux par les champs, ains seulement quelques casines et maisonnetes, esquelles passant chemin vous estes contraint d'heberger; & encores distantes d'un long intervalle les unes des autres.* Estien Pasquier des Recherch. de la France, lib. 7. chap. 15.

Et tamen umbra cœnæ lective tanti constat, quanti in Germania aut Gallia magnificum epulum: ut terra vel flumina in Hispaniis ideò aurifera nominari possint; non quia ferant, sed quòd auferant aurum. Quælibet autem Hispanica civitas fere unum saltem habet diversorium: in quod dum divertis, invenis arietis cornu parieti annexum, ad quod jumentum, si quod habes, religas tuum: deinde tibi dicitur, si aliud quid petas; Vade ad forum. Quod si roges, ut vel famula vel famulus tibi commodetur, te operam remuneraturum; mox audies; Vade tu ipse, opus habeo famulitio meo. Neque est quòd avenam, paleas aut fœnum petas: istis caret Hispania. Hordeum emere poteris, & equo tuo dare. Terram prostrato boni consules: pro lecto vel culcitra mattam à vicino forsan emendicabis pretio: tibi coquus, tibi famulus eris: vix oleum & acetum, prætereaque nihil, habebis in hospitio. Et audite amplius, mei Auditores; audite alibi inauditam inhospitalitatem, & egestatem. Cum Fridericus II. Elector Palatinus cum aulico XX. tantùm hominum comitatu ad Imperatorem Carolum V. proficisceretur in Hispaniam, etiam Cerveram (oppidum est) venit; ubi die Corporis Christi quiescere constituebat, ut equi æstu nimio defatigati reficerentur: sed loci magistratus statim Principem accedebat rogabatq;, ut maturè discederet cum suis; nec panis, vini, & reliquarum rerum annonam longiori morâ redderet cariorem. Promoto ita itinere, venit ille Gomorram, urbem non inelegantem; cumq;

Hub. Thomas Leod. Annal. lib. 6. de vita Friderici II. Elect. Palat.

cumque edendi appetitum diurni caloris vehementiâ corruptum patrio aliquo & familiari cibo reparare discuperet, interrogat in hospitio, num venale reperiatur butyrum? & annuente caupone, atque satis reperiri confirmante, conversus Princeps ad dispensatorem ait; vade & eme butyrum, quantum uni mulæ onerandæ sufficiet, & ut cottidie ova frixa habeam, cura. Iste cum dicto abit sciscitaturus de butyro, & ductus ad aromatarium poscit ducentas vel trecentas libras: sed hic admirabundus, Atqui, inquit, tota Castilia non suppeditaret tantum: in Extremaduram tibi foret eundum, ubi sunt boum armenta: in his terris nihil herbarum crescit; & nos alibi emimus, pro emplastris ad ulcera conficiendis; aliàs nobis nullus est butyri usus: & simul attulit capellæ vesicam axungiâ potius, quàm butyro plenam, & ibi esse omne suum butyrum dicit. Quod cum dispensator ita renunciaret Principi, fuit id solutioris cachinni argumentum. Eadem verò hospitiorum difficultas toto itinere Principem comitabatur: qui cum Marescalcum præmisisset Granatam, illic de hospitio prospecturum; reversus iste denarrabat, non aliter potuisse obtinere, nisi ipsemet Imperator rogaret civem aliquem, qui ægrè etiam advenas in ædes admittere promisit, in quibus tamen nec lectus, nec stramen erat. Et quia Imperator Principi extra Granatam honoris causâ obviam ire volebat; Princeps propterea in pagum Allabalath dimidio milliari ab urbe distantem, & ibidem in domum

mum per metatores Cæsarios ejus mansioni destinatam concessit. Sed quid fit? dominus domus sub tempus cœnæ supervenit ex Granata cum tribus famulis armatus & hastatus, Principem cum suis Germanis inde exturbaturus, vociferans, ædes ad se, non ad Imperatorem pertinere; *neque ab illo quicquam epidemetici impetrare poterant; donec prodiit Princeps, cujus augustam faciem intuitus importunus nebulo, tandem conticuit & acquievit.*

Verùm quicquid de fertilitate Hispaniæ aliunde affertur; id plerunque vetus est. Hodie enim copia rerum disparuit, raritas omnium terræ bonorum successit, opulentissimis quoque auri & argenti fodinis exhaustis. Et quemadmodum Cabillonum Galliæ binis ornatum quondam erat nundinis, utrisque ad totum mensem durantibus, alterisq; Brandoniis, *alteris ab Au*gusto *mense nuncupatis; quæ tamen urbe suis cladibus fere sepultâ primò quidem Genevam, quæ tunc etiam regni Burgundici erat, postea Lugdunum, ubi nunc quoque habentur, sunt translatæ; sed ita, ut retineat Cabillonum adhucdum, quas nundinarum beneficio solitum habere, immunitates: usurpat enim Cabillonensis magistratus* nundinarum & mercatuum magistri *nomen, & quo anni tempore nundinæ celebrantur, nemo Cabilloni adparitor, vel Regius vel alius, quemquam potest jure sistere, vel in ejus bona manus injicere: sic quoque Hispani hodie præsentem terræ suæ sterilitatem inanibus jactationibus superbè colorare*

P. Merula Cosmogr. p. 2. lib. 1. cap. 41.

colorare solent, cum ex prisca illa fertilitate, si tamen talis ibi fuit unquam, retineant ejus vix umbram, & propè nudum nomen tantùm. Et quod supra de hominum infrequentia dixi; id Gallia Hispaniæ proxima verissimum esse cottidie experitur: cum Hispani magnâ mercede totas opificum colonias è Gallia, & præsertim ex Arvernis & Lemovicibus accersere soleant: & in Navarra atque Aragonia fere omnes vinitores, agricolæ, lignarii, latomi, carrucarii, restiarii, helciarii, ephippiarii, & cæteri manuarii artifices sint Galli: urbibus ibi & alibi locorum parum solatii ab indigenis Hispanis, qui sunt ignavo otio deditissimi, sine Gallorum & aliorum exterorum operâ habituris. Gallorum autem opificum in Hispaniis commorantium multitudinem aperuit maximè Leo Strozzius, Prior Campanus; cum triremes Gallicas, quibus præerat in litore Massiliensi, Barcinonem urbis diripiendæ cupiditate egisset: siquidem detectâ fraude, & terrore in vicinos sparso, decem millia Gallorum opificum in una urbe Valentina *jussu Maximiliani Proregis Hispaniarum capta sunt; quorum tamen Hispani vades esse, quàm ab eis deseri maluerunt. Istam Hispanorum paucitatem creberrimi copiarum, toties in* Indias, *Italiam, Belgium, tanquam ad macellum missarum delectus extenuant magis magisque: adeò ut si valido & numeroso exercitu impetus jam fieret in Hispanias, ægerrimè à civibus resisti posset. Quæ ratio etiam in Consilio*

Responſe de Bodin aux Paradoxes de Maſtroit

Nicol. Clenard. Epiſt. lib. 1. ad Latom.

Joh. Bodin. de Rep. lib. 5. c. 1.

hoc ipſum etiam dicit Colinius, apud Thuan. hiſt. lib. 51.

Muratis III. Turcarum Sultani proposita est, cum de novo bello deliberaretur.

Lazar. Soranzus in Ottomanno, cap. 55.

Cæterùm quemadmodum Hispania alimentorum & hominum est egens: ita quoque Hispani virtutum penè omnium sunt pauperrimi, vitiorum ditissimi. Et quidem irreligiosos *illos esse demonstrari posset argumentis & exemplis quàm plurimis, si opus esset: cum Mauriscorum quoque Rex Ferdinandus Valorius intellexerit*, illos vestimento tantùm religionem, non intimo cordis adfectu æstimare. *Vulgò sanè hominum memoriâ in Galliis dicebatur; Regem quendam Hispanum, cum à* DEO *esset castigatus, tam impatienter id tulisse; ut injuriam se ulturum juraverit, & mox edixerit subditis,* Ne proximo decennio DEUM adorarent, nec crederent in eum, nec de eo loquerentur. *Quo dicterio non tam stultitiam, quàm insitam genti vanitatem ac religionis contemptum Galli depingere voluerunt. Nam ut nihil loquar de* Christianis novis; *quo nomine Lusitanorum bene magna pars veniunt, qui avitam Judaicam religionem à majoribus illorum, mortis, exilii, servitutis, & aliorum periculorum metu, linguâ quidem jurantibus, sed mentem injuratam gerentibus desertam, adhuc animo retinent, Christianam autem in actibus fingunt, servantq́ tanquam legibus jussam, non tanquam* DEO *gratam: ecquis hodie populus tot* Renegatos, (*sic appellantur illa hominum portenta, qui Christi sacris impiè repudiatis ad diram vaferrimi impostoris Mahometis superstitionem*

Thuan. hist. lib. 48.

Essais de Michel de Montaigne liv. 1. chap. 4.

Vide de hisce Hier. Conestaggium de Portugal. & Castel. conjunctione, lib. 1.

nem desciscunt) ecquod Christianum imperium tot Christi hostes hodie parturit? Quis putet, bonam Hispaniæ partem contagio Mahometismi laborare? Quis credat in bello illo Africano, (An. Chr. 1578.) quo Sebastianus Rex Portugalliæ, ætate & prudentiâ fere puer, funesto prælio occubuit, Moleium Molucum, Mauritaniæ Regem, in exercitu suo XV. circiter millia militum Renegatorum, & eos plerosque ex Andaluzia oriundos, *habuisse? En præclaros illos San-Jacobi clientes! En Religionis Christianæ Atlantes! En illos toto orbe celeberrimos Catholicos Hispanos! Per me tamen* Catholici *sunto Hispani. Sicuti enim fieri amat, ut qui paternam bonorum & gloriæ hereditatem decoxit, de imaginibus tamen blandiatur sibi, & generis titulo, adeòque* Generosus *audire velit; & nisi audiat, in injuriam pessimus trahat interpres: ita, ut Hispanis utar æquioribus, quâ etiam ratione D. Paulus Festum dixit* optimum, *qui tamen vix bonus; quâ alios quosdam vocamus* Nobiles, *qui ne micam quidem nobilitatis habent; alios* Doctores, *qui tamen doctrinam & artes meliores ignorant; eâdem & Hispanos* Catholicos, *qui tamen nihil minùs, appellabo. Et ut dem adhuc plura, atque cum multis credam, regnum Christi in utrisque Indiis Hispanorum, & cumprimis in Japonia Jesuitarum operâ studioq́, admirabile accepisse incrementum: tamen creditu est multò facilius, non pietatem in Deum, amorem in religionem, sed potius ambitionem,*

Nicol. Clenard. Epist. lib. 1. ad Latom.

H. Conestag. de Portug. & Castel. conjunct. lib. 2.

Vide Torturam Torti, pag. 400. editionis Londinens.

Catholici nominales.

nem, avaritiam, & cæteras pravæ mentis cupidines illis calcar addidisse. Robertus Normannorum Dux, in Hierosolymitana peregrinatione, quam voverat, barbarorum humeris æger ferebatur: uno verò ex comitibus domum rediturus interrogante; numquid in patriam nunciari vellet? Hoc unum, *respondebat*; Vidisse te Robertum Ducem dæmonum (*innuebat barros*) operâ in cœlum (*Hierosolymam intelligebat*) ferri: *ita Hispani, ita Jesuitæ, sunt barbari, sunt dæmones; quorum humeris, heu nimis duris! miselli Indi & Japonenses nescio in cœlum ferantur, an in infernum profundiùs deportentur. Et quia commodùm* Jesuitarum *meminimus, qui sunt Hispanorum genuina proles; quiq; adfectuum & animorum copulâ ita utrinque cohærent, ut nulli divisioni aut distractioni inter se dent locum: nam quidam ex Burgundiæ delegatis dicebat;* un Espagnol sans un Jesuite, est une perdrix sans orange: *hoc est,* Nec perdix sine malo aureo, nec Hispanus sine Jesuita sapit: *ideò in illos* religiosos Patres *diligentiùs inquirere juvat; cum ex eorum artibus, de omnium Hispanorum indole & ingenio certiùs simus judicaturi. Doctrina autem illorum & vita meritò orbem Christianum universum jamdudum impulit ad suspiciones & odia: cum ea doceant & faciant, quæ nunquam docuisse, nunquam fecisse, Ecclesiæ & Reipublicæ plurimum intersit. Theologorum Scholis censendum relinquo, quid illi dissociabiles socii, pro abjectissimis Papismi scoriis, pro flagitiosissimis Anti-Christi*

Theodorus Zvinger. Methodi Apodem. lib. 1 cap. 3. ex Polydoro.

Autor Explicationis vocabuli *Higiero.*

Christi nugis ac superstitionibus scribant vel vociferentur: ego verò hoc tantùm ab aliis sæpissime dictum hìc repeto; illos seditiosa dogmata & introducere, & antiquata jamdudum denuò ex Tartaro reducere, novisque coloribus infucare; quæ tam omnium Principum saluti, quàm imperiorum paci sunt perniciosa; ut si pro merito fiat, non illis verba reddere, sed furcas figere oporteret. Quæ enim est intemperies, Satanicum Hildebrandi errorem in Jovis Capitolini gratiam & Rerumpubl. certam pestem, defendere, majestatem Principum imminuere, & sonorâ voce,

cornua quæ vincatque tubas

contendere: unicum esse mundi universi dominum, unicum Vice-Deum, unum Imperatorem, unum Regem, unum verè Principem, Papam *scilicet: cujus imperio si quis Principum parùm se præbeat morigerum, sive in Spiritualibus, ut multi sæpe, sive in Temporalibus, ut superiore seculo Joannes Rex Navarræ; hunc illâ etiam falsâ Jesuiticâ Hildebrandi Principatus imagine, ipso jure, etiam ante prolatam à Pontifice sententiam, ut multis placet, vel certè statim à prolata sententia, omni imperio excidere: ejus subditos omni vinculo naturalis subjectionis solvi: ipsum vel subditorum vel aliorum Principum, viribus solio detrahendum, & tanquam piacularem victimam finibus ditionis, aut etiam è numero viventium, si opus sit, exterminandum esse? O nefaria societas! O legitimarum societatum nocentissima pestis!*

Tu

Tortura Torti, p 38.

Isa. Causabonus in Epist. ad Front. Ducæum.

Virgil. AEneid. lib. 7.

Tu potes unanimes armare in prælia fratres,
atque odiis versare domos; tu verbera tectis
funereasque inferre faces: tibi nomina mille,
mille nocendi artes.

Obversantur enim quotidie tot horrenda bella jam inde ab Hildebrandi temporibus ex hac causa in Europa exorta & crudelissimè gesta; obversantur tot rebelliones, proditiones, cædes, et parricidia nostro seculo ab hoc fonte profecta. Quis itaq; civis bonus, quis patriæ suæ amans, quis Principis sui observans, Centaurica illa novorum turbonum ingenia, & illud ultimum seculi hujus excrementum, postremum Diaboli conatum, toto animo non exsecretur, & cane pejus et angue non oderit? Quis tenebrionum illorum scripta ad Romani Pontificis ἀποθέωσιν *novo audaciæ exemplo excogitata non aboleat? Sapienter patres Curiæ Parisiensis fecêre; qui Institutionem Marianæ Iesuitæ flammis ultricibus addixerunt: sed sapientissimè, quòd Roberti Bellarmini Cardinalis, cujus ore tota Jesuitica Societas loquitur, librum* de Temporali potestate Papæ adversus Guilielmum Barclajum *libero Scto damnaverunt, & sub pœna læsæ majestatis habere, retinere, communicare, excudere, vendere vetuerunt. Nam qui in incerto relinquendum negotium, aut ad tantam immanitatem connivendum putant, ii publicam Reipub. & dignitatem & libertatem suspendio enecant, aut silentio produnt. Tacere ad talia scripta plerosque Europæ Principes, & præcipuè Concilium Cæsaris aulicum*

Actum in Parlamento 26. Novemb. A.C. 1610.

aulicum, & Imperii Cameram; imò cum S. Cæsareæ majestatis privilegio & Superiorum permissu publicari librum, quo & Cæsaris majestas & Superiorum auctoritas omnis tollitur, monstri simile est. Quid enim si subditorum animi Diabolicâ illâ doctrinâ inficiantur? Quid si Castellus aliquis novus, ætate penè puer, malitiâ senex recoctus, Regi suo exitium machinetur? Quid si novus aliquis Ravaillacus pari facilitate doctrinam parricidalem imbibat, pari temeritate foveat, pari scelere in Principe aliquo exequatur? Ille enim à supremæ auctoritatis judicibus de caussa suscepti in Henricum IV. parricidii interrogatus, cum more patrio in reorum sellula sederet, non per ambages aut ænigmata, sed liquidò ac disertè respondebat; ideò se quod fecisset fecisse, quia Rex Protestantibus Germaniæ Principibus opem ferre parans in caussa Clivensi Pontifici Maximo rem faceret ingratam, ac proinde dignus esset, qui periret: se Deum *in terris Romanum Pontificem agnoscere, contra quem bellum gerere sit* Deo *ipsi bellum inferre; cum* Papa Deus sit, & Deus sit Papa. *Quæ cum ita sint, nemo, opinor, sanus dicat; parricidarum sicas magis esse Principibus metuendas, quàm venenata Alastorum scripta, quæ ad parricidia ducunt. Non enim tunc demum incipit aliquis esse parricida, cum ad scelus patrandum manus expedit: tunc tunc scelus contrahitur, quando mens doctrinâ Marianæ, Bellarmini, Bucherii, aut aliorum ejusdem monetæ, incipit corrum-*

Autor Cõmentationis de potestate Papæ contra Bellarminum.

Jsac. Casaubon. in Epist. ad Fronton. Ducæum Pierre Matth. en l'Histoire de la mort de Henry IV. Le Mercure François, liv. 6.

rumpi: & parricidii horror ac detestatio paulatim minuitur ac labefactatur, quando, mutatis rerum appellationibus, rebellio, perfidia, parricidium, quæ prius existimabantur, ut sunt reverà, ἄγος inexpiabile, jam facinora laudabilia, aut etiam meritoria incipiunt videri.

Verùm Jesuitæ aliud non minùs virulentum dogma contra Reip. & Principum salutem propugnant animosissimè, de Confessione non detegenda, ne in caussâ quidem majestatis & præsenti Regis ac regni periculo: *quæ est Hildebrandicæ doctrinæ appendix non pœnitenda. Acta narrant Anglica, Comitem Nottinghamiæ pro tribunali ita interrogâsse Jesuitam Garnetum:* Si quis manè apud ipsum confiteretur, se die sequenti Regem pugione transfixurum, an putaret, rem sibi occultandam? *Garnetum id affirmâsse. Et Binetus ex eodem Ordine Isaaco Casaubono hisce verbis confirmabat idipsum:* Præstare, Reges omnes perire, quam si vel semel Confessionis sigillum violaretur. Regum enim, *ait*, imperium juris humani est, Confessio juris divini. *Et alius in Galliis Jesuita ausus est nuper profano & impio ore asserere:* Si Dominus noster JESUS CHRISTUS in terris versaretur morti obnoxius, & aliquis sibi in Confessione dixisset, velle se illum occidere; priùs, quàm Confessionem revelaret, passurum se (*ô horrendam blasphemiam!*) ut CHRISTUS occidatur. *Sic & Henricus Henriquez Jesuita nullam omninò ob causam violari debere aut posse*

Isac. Casaubon. in Epist. ad Front. Ducæum.

Isac. Casaubon. in Resp ad Epistol. Card. Peronii.

posse statuit; quamvis ageretur (*verba sunt Jesuitæ*) totius Orbis salus, aut ipsius pœnitentis utilitas; nec pro vitando ullo damno gravissimo innocentis; aut quod esset totius Orbis conflagratio, aut perversio religionis, & omnium sacramentorum intentata demolitio. *Deus bone, Deus misericors, in quæ nos tempora reservasti! Quæ enim hæc sententiarum, imò blasphemiarum sunt monstra? quæ portenta? Quis sanctorum Apostolorum, quis piorum Patrum unquam sic credidit, sic docuit? Equidem magnum Confessionis, & meritò magnum privilegium est; ut scilicet sacro silentii sigillo muniantur, quæ vulnerata conscientia pro animæ solatio in arcano explicat, atque in sacerdotis pectus veluti in Dei ipsius scrinium liberrimè effundit: attamen si ex eo Ecclesia vel Respublica (cujus utriusque salus bono Christiano & civi bono ubivis suprema lex est) sit contractura periculum; tantum abest, ut sacerdos tacere possit, ut, nisi Religionis & Reipubl. hostis haberi, nisi crimine læsæ Majestatis divinæ & humanæ se se sponte implicare velit, protinus Magistratui Confessionis arcanum aperire debeat. Atenim quod Jesuitæ perperam docent, etiam facere student. Qua de causa passim, ubi ubi possunt, aulas obsident magnatum, domos ditiorum adeunt, omnes angulos pervestigant, omnia, etiam ipsas conscientias excutiunt aliorum; (nulla enim arx satis tuta est, ad quam* Confessionis *machina à Jesuitis admoveri queat) satagentes, ne fortè contra Papæ omnipotentiam alicubi*

in summa Theol. Moral. lib. operis 6. de pœnit. sacr. l. 3. c. 19. § 5. Is. Casaub. in Epist. dedic. Ex. Baron & in Exercit 16. c. 131.

Tho. Sagittarius in orat de Lutheranor. liberis ad scholas Jesuit. non mittendis.

B. Menzerus in Exeg. August. Conf. art. 12.

consilia habeantur, vel ineantur. Unde in Repub. Christiana non facilè quicquam constitui potest, in quod dira factio si non apertè, saltem per cuniculos, arbitrium suum non insinuet. Et quemadmodum pictores interdum in una tabula cacodæmones bonis angelis mistos exhibent spectandos; aut Poëtæ in scenam unà introducunt crucis candidatos, cum bonæ fidei & famæ sanctioris mystis: ita fere hodie tota Europa scena & tabula est; in qua Jesuitæ, generis humani carcinomata, inter tot hominum miracula non postremum occupaverunt locum. Prolixus forem, si præclara doctrinæ illorum experimenta nunc referrem; quomodo nimirum Sebastianum Regem Portugalliæ corruperint; quas turbas in regionibus Austriacis; in Bohemia, in Hungaria, in Venetorum ditione, in Belgio, in Polonia dederint; quas partes in pulveraria conjuratione Anglica tenuerint: quæ alibi perpetraverint scelera: sed si hoc mare ingrederer, quando sim inventurus portum? Alexander Hayus Scotus ita suam Societatem & benelaudabat: Jesuita est omnis homo: *hoc est, ut ego propriè interpretor, sunt Jesuitæ* Æquivocatores *falsarii, & insignes omnium fraudum omnisque nequitiæ artifices & architecti: qui cum* Lutetiæ *primum in Academia domicilium quærerent, & interrogarentur aliquoties,* Seculares ne an Regulares *essent, (nam ad hæc duo membra omnes Universitatis cives & ordines referuntur, nec tertium fertur)* Æquivocatores *illi hoc semper captiosè respondebant,* TALES, QUALES;

Der Mausdreck will allzeit unter dem Pfeffer sein.

Esti. Pasquier des Recherches de la France Liv. 7. chap. 18.

Histor. des derniers troubles de France lib. 5.

Estien. Pasquier des Recherch. de la Fran. Liv. 3. ch. 37. & 38.

LES; *ex quo hodieque proverbium ibi inter Studiosos usurpatur istud,* Jesuitas esse TALES QUALES. *Nempe verba dant Jesuitæ, quando verba faciunt: & Poëtæ verbis,*

Vestra datis, cum verba datis, nam fallere vestrum est.
Et cum verba datis, nil nisi vestra datis.

Certè diabolicis suis æquivocationibus ac mendaciis simplicitatem commerciorum non parùm turbavit Garnetus in Anglia; ut plerique Angli strophas & verborum decipulas veriti hanc fere clausulam contractibus jam inserant suis, agere & contrahere se velle sine ulla Æquivocatione. *A Jesuitarum itaque familiaritate vir bonus quilibet arcendus, & potissimum juventus tantò est removenda longiùs, quantò res est periculo proprior. Patres enim illos non aliter intueri oportet, quàm agyrtas medicos; quorum tituli remedia habent, pyxides venena. Et quemadmodum*

Clitorio quicunque sitim de fonte levârit,
vina fugit, gaudetque meris abstemius undis:

ita qui Jesuitarum doctrinas imbibunt, fugiunt viro bono dignum candorem & morum rectitudinem, & omnino Jesuitarum animos & personas assumunt. Et tamen sicuti animalia quædam, cum mordent, non sentiuntur; adeò tenuis illis & fallens in periculum vis est; tumor indicat morsum, & in ipso tumore nullum vulnus apparet: idem in conversatione Jesuitarum evenit; non statim deprehenditur semper, quemadmodum aut quando discipulis suis noceant; novisse tamen

Ov. Metamorph. lib. 15.

Seneca Ep. 94.

deprehenduntur. Verùm Sorbona Parisiensis illorum imposturas sagaciter & maturè olfecit: quæ à Senatu Curiæ Parlamenti, An Jesuitæ in regno sint recipiendi, *sententiam rogata, ingenuè ita censebat:* Novam hanc Societatem appellatione insolitâ Jesus nomen sibi vindicantem, præbere occasionem liberè ab aliis votis deficiendi; debitam præsulibus obedientiam subtrahere, dominos & ecclesiasticos & alios suis juribus injustè privare, perturbationem in civili & sacra administratione, querelas, lites, dissidia, contentiones, æmulationes, rebelliones, variasque scissuras inducere, & his de causis illam in religionis negotio periculosam videri; ut quæ pacem ecclesiæ conturbet, monasticam disciplinam evertat, & magis ad destructionem quàm ad ædificationem pertineat. *Licet autem Jesuitæ Guisianorum gratiâ subnixi posteà certis conditionibus fuerint admissi: universa tamen Parisiensis Academia libertatem eorum mox interpellavit; & cum caussa hæc iterum frequenti Senatu agitaretur, Stephanus Paschasius pro Academia contra novum Sodalitium disserebat gravissimè;* & sectam eam ambitiosam & fucatæ Religionis plenam appellans, in Hispania natam, Lutetiæ adultam, Venetiis exercitatam, Romæ initiò exagitatam, postremò receptam, & privilegiis immodicis donatam, postea in Galliis damnatam & rejectam fuisse, *dicebat;* nunc verò gratuitæ puerorum institutionis specie grassari; & inde familias captatis testamentis exhaurire, juventutem

Thuan. histor. lib. 37. Est. Pasquier des Recherch. de la France liv. 3. chap. 37.

tutem specie religionis corrumpere, & fascinatis per superstitiones puerorum ingeniis jam nunc seditiones & defectiones in regni perniciem aliquando erupturas moliri. *tum inter plura eorum vota illud vellicabat,* quo Præposito suo, qui semper ab Hispaniarum Rege deligitur, quemq; tanquam DEUM præsentem in terris venerari se ajunt, obedientiam, quam cæcam appellant, per omnia & in omnibus pollicentur. *& post aliqua subjiciebat;* novis sectariis istis semel admissis, totidem hosteis intra regni viscera ali: qui, si contingat, ut excandescente perversâ bile in Gallos arma vertant Pontifices, regi nominique Gallico bellum indicturi sint. *postremò versâ ad Senatores oratione,* Vos, *inquit,* qui nunc Jesuitas toleratis, aliquando ipsi, sed serò credulitatem vestram accusabitis; cum conniventiâ vestrâ effectum videbitis, ut horum astu, dolis, superstitione, dissimulatione, præstigiis, ac malis artibus, publica tranquillitas non solùm in hoc regno, sed etiam per universum orbem Christianum periclitetur. *Nec fides defuit orationi; & secuta tempora in ipso regni meditullio, in ipsa metropoli, tragica exempla dederunt; Rege tandem ipsomet Castellanum ictum jugulo destinatum maxillâ, sed unius dentis jacturâ, excipiente, ac vocem illam immortalem edente:* Falloit il donc, que les Jesuites fussent convaincus par ma bouche? *hoc est:* Itane fieri oportuit, ut Jesuitę ore meo convincerentur? *Quo tempore Parlamenti Senatores, cernentes oculatiùs, serò quidē justè tamen decreverunt, ut omnes* de

Vide Joan Petr. Maffejum in Ignatii vita, lib. 2. cap. 9.

A. C. 1594.

Histoire des derniers troubles de France, liv. 5.

de grege illo Loyolitico infames & parricidales porci, tanquam juventutis corruptores, perturbatores pacis & tranquillitatis publicæ, inimici regis & regni, intra tres dies post promulgationem sententiæ Lutetiâ, & ex aliis urbibus & locis, ubi sua habuêre collegia, discederent; & intra quindecim subsequentes dies toto regno excederent; ita quidem, ut post dictum tempus in regno deprehensi tanquam læsæ majestatis rei puniren tur. Interdixit etiam Curia omnibus Regis subditis sub eadem criminis L. M. pœna, ne filios extra regnum in Jesuitarum collegia studiorum gratiâ mitterent. Neq; hoc tantùm meruerunt Jesuitæ: etiam Crucem tunc meruerunt: quæ ante Palatium Parisiis erecta & æternis præconiis exornata aliquot annos stetit justitiæ Parlamenti testis: sed Regis nimiâ in Ordinem illum nefarium, justitiæ misericordiam præferentis, facilitate, cum bonorum dolore è fundamentis eversa est; memoriâ tamen Pyramidis & vulneris, etiam invitis Jesuitis, in historiarum monumentis perpetuùm mansurâ: quod Gallus quidam ingeniosè prædixit Regi istis versiculis:

In Mercuro François lib. 1.

Sire, si vous voulez du tout à l'advenir
De l'assassin Chastel oster le souvenir,
Ostant la Pyramide, & l'Arrest qui la touche:
Qu'on vous remette donc une dent dans la bouche.

Cambden. in Annal. Angl. A. C. 1585. p. 391.

Equidem Elisabetha Angliæ Regina semper timuit & exhorruit ingenia Jesuitarum; quos non solùm suis ditionibus ejecit; pœnâ læsæ majestatis in eos, qui manserint,

serint, aut deinceps in regnum redierint, sancitâ: sed & ut alibi pellerentur, operam dedit. Et cum inaudisset, Regis Galliarum commendatione factum esse, ut illis Turcarum Imperator Peræ, qui locus Constantinopoli est vicinus, habitandi facultatem concesserit, omnem movit lapidem, ut benevolentiam Turcici Imperatoris erga illos potentibus persuasionibus rursus corrumperet. Neque hodie Jacobus Rex magnæ Britanniæ illos aliter, quàm hostes suos, & communes omnium Principum proditores ac parricidas habet. Neque nos Germani causam habemus, cur de Jesuitis sentiamus & censeamus mitiùs: cum quibus ut cum piratis & latronum cœtu nulla juris societatis intercedere debet, sed summa distractio. Atque si læsæ majestatis crimine se involvunt illi, qui adversus Populum Rom. vel securitatem ejus committunt; aut ad id operam, consilium, dolum malum, conferunt: an quis erit tam felix malarum causarum patronus, qui Iesuitas illo crimine purgare ausit, nisi sit ingenio Cortelo planè contrario. Namque uti iste gloriabatur; se vel in innocentissimo magistratu, qui modò unum atque alterum annum officio præfuerit, occasionem & argumentum reperturum, quo ille extremo supplicio plecti possit: sic Jesuitarum patronus talibus artibus instructus veniat oportet; quibus vel omnium hominum, quos terra sustinet, sacerrimos, & patibulares victimas, virorum bonorum contubernio inserere queat. Quid igitur, ô boni cives, quid facimus? Cur Jesuitarum Societatem

Petr. Matth. in Hist. Henric. 4. lib. 6. narrat. 2.

Isac. Casaubon. in Epistol ad Front. Ducæum.

Vide Bodin. de Republ. lib. 1. cap. 1.

l. 1. & ult. ff. ad L. Jul. majest. l. quisquis. C. eod.

Bl. Monlucius Comment. lib. 6.

cietatem in communi hominum societate; cur speculatores Hispani, et tyrannidis Pontificiæ acerrimos satellites, in media Repub. impunè versari patimur diutius? Necquicquam in excolendo boni publici fundo sudabimus; necquicquam lolium, carduos, lappas, & tribulos extirpabimus, nisi ex agro nostro hæc filix radicitus evellatur. Meminisse semper debemus, quonam pacto profugi homines, nec minus vagi, quàm Scythæ, novâ gratuitæ doctrinæ professione vulgò commendati in Germaniam, Galliam, et in alias Europæ regiones irrepserint; quibus artibus, inhiantes locupletum fortunis, divites orbos, vel cælibes; deliros senes, superstitiosas mulierculas, & adolescentulos imperitos deceperint, et velut Circæo poculo repentè immutârint: ut religionis specie, quam inexplebili avaritiæ suisq; fraudibus obtendunt, equum Trojanum paulatim in nobiliores urbes & provincias introduxerint, ut semper in insidiis manserint, & in speculis steterint, proditionis occasionem expectantes: ut eâ oblatâ machinam suam continuò aperuerint, armatisq; hostibus multas urbes, provincias, et regna repleverint. Quòd verò insidias & paratam pestem multis locis hactenus non satis caverimus, quòd impendentia mala prospicientibus ac prædicentibus cordatis viris non crediderimus; obsistebant Chorœbi quidam atq; Ucalegontes, qui plures in Ilio nostro quàm Laocoontes fuerunt. Atqui gratis docent Jesuitæ. Mutate literulam, Auditores; & rem acu tetigeritis: Gratis nocent: eòq; mactandi majore infortunio, quòd gratuitò sunt

Vide Joan. Passeratium Præf. in Disput. de Ridiculis.

sunt mali: quamquam vix istud sibi persuadebit, qui eos bene noverit. Testes honestißimæ amplißimæq; familiæ, quarum sanguinem pro levi docendi opella et exiguo Minervali istæ hirudines exorbuerunt. Testis immanis eorum census, & superbißima ædificia, quæ cum Regum ac summorum Pontificum opibus & palatiis certant. Præclara liberalitas, repudiare drachmam, ut talentum extorqueas. Mirũ genus benignitatis, pro stipe menstrua, immensæ pecuniæ legata opimasq; captare & rapere hereditates! Gratuita doctrina illis est pro hamo, vel potius pro reti-jaculo, quo callidi piscatores cuncta converrunt cum pulvisculo. Et tamen hæc magnifica magistrorum per aureum funem de cœlo delapsorum doctrina est, fere nihil nisi artem mentiendi & dolos, quos appellant, industrios sapere; & discipulis cum illis tradere ritus Hispanos, odium legum institutiq; patrii, et, ut priscis utar verbis, imbelliam, imbalnitiem, impolitiam, imparentiam, meramq; cum Lavernæ sacris barbariem. Hisce miscent quidem externum bonorum pudicorumq; morum fucum, ac tristes vultu vendunt sanctimonias: nec tamen, si fibulam gestant, sunt Hippolyti; nec si bonos auctores evirant, ideo bonis placent. Magna laus est, scilicet, ac palmarium facinus, ex hirco caprum, ex ariete vervecem, ac ex verre majalem ferre. Atq; utinam fabri patribus eorum, quâ parte opus fuit, perpetuam imposuissent fibulam! Toties illustria ingenia jam non depravassent; toties pacem & quietem Rerumpub. non turbassent. Et quia hodie in hac mira rerum vicissi-

vicissitudine multa sperare licet, quæ prius optare vix licebat, pergam & ego optare, ac dicere; Utinam stelliones illi illuc revertantur, unde malum pedem attulerunt! Utinam ab omnibus Principibus ac Rebuspublicis, in quorum ditionibus adhuc illi morantur, mox audiant carmen, quod eis Dux Venetorum Dominatus, cum è Veneto Imperio pellerentur, recitasse fertur: Andate, niente pigliate, & mai ritornate: *hoc est:* Abite, nihil auferte, & nunquam redite. *O salutare carmen! O divinam medicinam. Equidem Germania, Gallia, Polonia, & alia regna, quæ longum periculosumq; morbum Sociorum illorum contagione contraxerunt, nisi ejusmodi leventur vomitu, vix unquam rectè convalescent. Nec quis improvidus advocatis & patronis Jesuitarum vacuas obvertat aureis, amplissimas novasq; spes mirificis ingentium promissorum emblematis ornatas ostendentibus. Insidiæ sunt: aut si non sunt, spes tamen sunt admissis sceleribus & conceptæ formidini multò impares. Crimen enim illud impiè defensæ Temporalis Papæ in Principes potestatis æternum est, incomparabile est: quod nulla virtus, nulla meritorum amplitudo redimet. Nam quoties quis dixerit:* Jesuitæ disciplinam Scholasticam stabiliverunt, & artium liberalium studia propagaverunt: *opponetur*: Et juventutem seditiosâ doctrinâ & fraudulento æquivocandi artificio imbuerunt. *Quoties dicetur*: Jesuitæ Ecclesiæ Romanæ majestatem vo[illegible]styloque masculè propugnaverunt: *opponetur:*

Wolmeinender Discurß/ warumb sich die Catholischen in Teutschland/ von den Spaniern und Jesuitern absöndern sollen.

netur: Et majestatem Principum Pontificalis amplificandæ studio scelerate impugnaverunt. *Quoties dictum erit*: Jesuitæ ad Orientis & Occidentis terminos Fidem Catholicam protulerunt: *opponetur:* Et ad utrumque Solem Perfidiam extenderunt, atque Fidem subditorum Catholicam Principibus debitam imminuerunt. *Ita quamvis Jesuitæ omnia eximia religiosorum ordinum exempla superent: ex his tamen quæ fecerunt, & quæ facient, nihil tam magnum erit, quàm crimen Papalis omnipotentiæ sic acriter defensum. Ac licet propterea forsitan nihil in Iesuitas constituatur gravius: Principibus tamen, ut antè dixi, non licet esse securis. Fingite enim mecum, Auditores illustrissimi, ornatissimi; fingite vel Imperatorem nostrum, vel Regem Sarmatiæ, aut alium, in Væjovis Vaticani disgratiam, uti levicula ex causa contingere potest, incidisse: & istum pro Temporalis Hildebrandico-Iesuiticæ tempestatis plenitudine feralia excommunicationum fulmina ejaculari in illos: fingite, Imperii regnique subditos jam ante pestilentia dogmata à Iesuitis edidicisse: & sic censete. Quamdiu, dicite mei Auditores, quamdiu Imperatoris nostri, & Regis Polonici, salus erit firma? Quamdiu erit publica? Quamdiu Imperium & regnum illud stabunt inconcussum? Hoc sine dubio dicetis: primâ quâq; occasione datâ, horrendam & cruentam civilis tragœdiæ carnificinam, sacris profanisq; omnibus permixtis, secuturam esse. Quare si quem Principem tangit Reip.*

& posteritatis cura; cavebit is sibi à Jesuitis non minus, quàm paterfamiliâs, qui in familia sua famulos habet, de quorum fide erga se non constat ipsi, aut quorum fidem suspectat. Quondam Romanus Senatus, postquam patresfamiliâs aliquot servorum suorum conspiratione periissent, Sc̃to, quod Silanianum est dictum, servos omnes sub tecto heri occisi repertos, nullo fere sontis aut insontis discrimine, capitis damnavit: non defuerunt in ordine amplissimo, quibus ea lex durior videretur: sed erat tanti salus & securitas civium Romanorum; cui ut consuleretur, ne illa quidem ratio est repudiata, quæ aliquid ex iniquo trahat: quòd existimarent magni illi prudentiæ civilis antistites, paucorum privatorum injuriam publicâ utilitate abundè compensari. Sed quid exspectatis, Auditores, ut hîc addam? Hoc tantùm: Respub. est domus magna, in qua Princeps paterfamiliâs est. *Et satis de* Jesuitis: *quos ita nominavi, quia vulgò sic appellantur; etsi non bene. Etenim, ut ait Abbas Panormitanus, clarissimus juris Pontificii interpres,* Christiani nomen rectè assumptum. nam & unctionem nobis Christus communicavit. Jesuani, *sive Jesuitæ,* rectè dici non potuimus: quoniam Servator unus ipse est. *Quare non incallidè, ut cætera, sic & hoc, Ignatiani illi Sacerdotes sive Monachi. Non enim ipsi inter se* Jesuitas *vel* Jesuanos *appellant, neq; ab aliis appellari, ut opinor, cupiunt; sed potius* Sodales *vel* Socios Jesu, *&* Societatis Jesu. *In quo ridiculi tamen sunt, & sui acuminis falsi: cum*

Is. Casaubon. in Epistol. ad Front. Ducæum. & adde l. 1. ff. de SC. Silaniano. & ibid. Fr. Duaren. in commen. M. Vvesenb. in Paratit. Ant. August. de SCtis.

arg. l. 1. in fine. ff. de liber. exhibend.

in cap. Decet. de immun. Eccles. in 6. adde Scip Gentil. comment. in Pauli Epist. ad Philemon. c. 14.

cum in tota Scriptura nemo Sodalis *vel* Socius Jesu *appelletur, præter unum* Judam *proditorem, & quidem ab ipso Christo:* Ἑταῖρε, ἐφ' ᾧ πάρει; Sodalis, quamobrem ades? *Satis, inquam, de* Ignatianis Jesu Sodalibus: *qui etsi jam non omnes sunt natione, adfectu tamen & mente intimâ omnes Hispani, & Loyolæ magistro simillimi sunt: quorum factionem non aliter æstimo, quàm agilem quendam & acutum gladium; cujus lamina quidem in vaginam Gallicam, aut Germanicam, aut Britannicam, aut Polonicam, aut Hungaricam, aut aliam recondita sit: sed ita, ut capulum Romana Aula & Hispanus manibus teneant, & sic eum arbitratu suo stringant & vibrent.*

Religionis autem Hispanicæ illustrissimum πόρισμα *est* Inquisitio: *quæ ubi primùm comperit aliquem in quodam Fidei capite à Romana Ecclesia dissentire, confestim opponit ei syllogismum ex igne, aqua, aut laqueo confectum: qui fortiùs, quàm qui* primæ figuræ *dicuntur, concludat, atque ubi mors necessariò ingrediatur conclusionem. Sanguinaria disputandi ratio: & quæ magis tortoribus, lictoribus & carnificibus, quàm Apostolis & Ecclesiæ Doctoribus conveniat. At quemadmodum Imperator Heliogabalus, lupus hominum, ignem virginum Vestalium perpetuum, & omnes Romanas religiones extinguere voluit, atque efficere, ut Heliogabalus* Deus *unus & solus ubique terrarum coleretur: sic Hispani omnibus modis*

Matth. c. 26. v. 50.

Autor Consilii de stabilienda pace Poloniæ.

Lanovius Discursu 4.

Mart. Crus. Annal. Suev. part. 1. lib. 4. cap. 13.

modis contendunt, ut clarissimo sinceræ Christianæ religionis lumine, & unà aliis sectarum fatuis ignibus deletis, unicum Inquisitionis idolum inter perpetua & cruenta carnis humanæ sacrificia toto terrarum orbe celebretur.

Paul. Merula Cosmograph. part. 2. lib. 2, cap. 8.

Hanc Religionis barbariem non parùm aggravat bonarum literarum contemptus. Hispani enim nec infelices ingenio, infeliciter discunt: semidocti doctos se censent: sophistarum strophas impensè amant: suos ingenii fœtus ad posteritatem raro, rariùs ad exteros ob linguæ defectum producunt; cum in Academiis Hispanicè magis, quam Latinè, Maurorum etiam vocibus non paucis interspersis, (nam quarta pars, ut minimum, Hispanicæ linguæ est merè Arabica) loqui gaudeant. Quam sermonis elegantiam bellè expressit Vergas, quando Academiæ Lovaniensis Professoribus, facinus Hispanorum, qui Comitem Buranum, literis ibi operam navantem, per vim inde rapuerant, improbantibus, & privilegia sua ingeminantibus, respondebat barbarè; Non curamus vestros privilegios. Quinetiam spretâ poëtices & historiæ venustate, veterem & planè stolidam in quærendis scientiis rationem obtinent Hispani: cum Theologiam, Jurisprudentiam, & cæteras altiores scientias, Græcâ Latinâque eruditione mitigari indignentur, putentq́ hoc modo fucum addi, quo virilium literarum lineamenta elangueant. Vir nuper non ignobilis in literis famæ, cum ab iis, quibus obsequium addixerat, jussus esset in Hispa-

Jos. Scalig. in Epist. ad Is. Casaubon.

Apologia Principis Auraici, ad proscript. Hispan. Regis.

Euphormio Satyr. in Icone Animorum c. 7.

Hispania divinarum rerum scientias profiteri, statim hâc politioris doctrinæ velut infamiâ eviluit, admotisq́ precibus supplex à suæ libertatis dominis impetravit alias sedes, & suæ humanitatis patientes. Præcipua ad Germaniæ nostræ morem ibi eruditionis species, prolixis voluminibus pauca complecti; sed & illa plerumq́ ex aliis autoribus supervacuo labore decerpta. Miror autem, quid tibi, Magne Dux, Princeps sagacissime, venerit in mentem, ut Raymundum Lullum catalogo doctorum, & eorum maximè, qui duces ac principes ordinum esse possint, non dubitaveris inserere; hominem stultissimè subtilem; qui cum omnium bonarum literarum esset expers, ac ne Latinè sciret quidem, multa tamen ausus est patrio sermone evulgare, & tali obscuritate permiscere, ut doctissimi licet, pauci admodum ea capiant: quod ineptissimæ scientiæ certum existimo esse argumentum. Ego Lulli Lapidem & Doctrinam pari dignor pretio: & cum Poëta sic statuo:

L. Non. in Hisp. c. 95.

Qui Lulli Lapidem quærit, quem quærere nulli
profuit; haud Lullus, sed mihi Nullus erit.

Verùm enimverò cum illa Religionis immanitate, & ista literarum inscitia, egregiè convenit immanis & inscitus fastus; quo supra mensuram humanæ superbiæ Hispani tument. Inde illi omnibus aliis populis ad ceremoniarum pompam, ad adulationum solennes formulas, & longos titulorum tractus sunt duces. Gravitatem fingunt cum affectata quadam seve-

P. Merula Cosmogr. part. 2. lib. 2. cap. 8.

ritate: quæ facit, ut odium ſuſtineant nationum omnium. Planè vivunt Hiſpani ex opinione tantùm, imaginando & fingendo nunquam facta, nunquam futura; credendo quæ finxerint, proſequendo quæ crediderint: nec id de ſe diffitentur Portugalli, qui dictitant; ſe niti potius eo, quod ſe eſſe putant, quàm eo, quod reverà ſunt. Omnes, & maximè in Luſitania volunt dici & haberi Nobiles: magniq; probri inſtar eſt, aliquam profiteri artem. Etiam matresfamiliâs rei familiaris curationem infra decus ſuum eſſe arbitrantur: & nihil illæ habent, quod uſui ſit, præter linguam, & quo tuentur nuptiarum titulum. Itaq; Æthiopes & Mauri captivi omnia obeunt munia domeſtica: quo genere hominum tam referta eſt Luſitania, ut credam Oliſipone plures eſſe ejuſmodi ſervos & ſervas, quàm ſint liberi Luſitani. Quinetiam Luſitani (qui ſervitia multis ſeculis oblivione ſepulta in Europa primi revocârunt) exempla Mahumetanorum ſecuti, venalitios ex Africa religionem Mahometis ejurare, ac nihilominùs Chriſtianâ imbutos cum liberis ac nepotibus perpetuam ſervitutem ſervire compellunt: ita ut ſervorum greges veneant totâ Luſitaniâ publicè pecudum in morem. At quibus uſibus tot ſervi? quæritis Auditores. Uno verbo: Pompæ. Nam invenire eſt Hiſpanos, in cenſu etiam pertenui, octo & pluribus ſtipatos aſſeclis: qui et ſi otium agunt omnes, nemo tamen caret negotio & officio. duo præcedunt: tertius geſtat galerum: quartus pallium, ſi fortè non pluat; quintus

H. Coneſtag. in præf. ad hiſtor. de Portugal. & Caſtel. conjunct.

Nicol. Clenard Epiſt. lib. 1. ad Latom.

Bodin. de Rep. lib. 1. c. 5.

Nicol. Clenard. d.l.

tus equi capiſtrum: ſextus holoſerica ſandalia: ſeptimus ſcopulas illas, quibus veſtes repurgantur à pilis: octavus pannum quempiam ad abſtergendum equi ſudorem, interim dum dominus audit ſacrum, aut confabulatur cum amico: nonus pectinem promit, ſi fortè honoratior ſit ſalutandus, ne incompoſito dominus appareat capillitio. & tamen illi famuli omnes ſi non grandi cibo, fame tamen ſplendidè ſuſtentantur. Cum Gallo quodam, qui tempore Emanuelis Regis migravit in Luſitaniam, adſcitus in familiam Reginæ Leonoræ, ſimultates exercebat Luſitanus aulicus. Et ſicuti ille faſtu externo vincebat: ita Gallus cœnabat lautiùs; qui morum Luſitanicorum gnarus, aſtu nactus eſt libellum, in quo alterius referebantur ſumptus diurni; & incidit in locum ſatis ridiculum & planè Luſitanicum. cum enim ſic quotidie ſcriptum eſſet: in aquam, quatuor ſectilia; in panem, duo regalia; in raphanum ſeſquiregale: & ita tota hebdomada tam magnificis impenſis decurreret, ratus aliquantò lautiorem futurum diem Dominicum, ſic ſcriptum reperit; Hodie nihil, quia in foro non erant raphani. Et hujus cenſus ῥαφανοφάγοι infrequentes non ſunt: qui plures ſecum famulos foris trahunt, quàm domi Regalia conſumunt: non abſimiles priſcis illis Hiſpanis, qui aquam bibere & parciſſimè cœnare ſoliti ſunt, quò ſumptuoſiùs ſeſe amicire poſſent. Quid dicam de aliis inanibus ſuperbiæ Hiſpanicæ ſpectaculis? Nec novum iſtic nec rarum eſt, ut gregarius miles & omninò tyro, ſi

An. Chr. 1535. Ducatus Luſitanicus æſtimabatur IV Teſtonibus: Teſto V Vigenis: Vigenus XX Regalibus: Regale VI Sectilibus. haben zehen Regalia gemacht ungefährlich/ ein Stiber/ oder Doppelſünfer. Nicol. Clenard. d.l.

Athenæus lib. 2.

despici se sentiat, Regi quoquo suo se componat & æquiparet. Audebit is dicere: Io soy tan bueno, como el Rey. Audebo & ego addere;

Fr. Lanovius Disc. 18. paradox. 3.

Quid domini faciant, audent cum talia fures?

Virg Ecclog. 3.

Antonius Læva, *miles minimè gregarius; sed qui ex gregario per omnes militiæ gradus ad summum bellicæ laudis fastigium ascenderat; & tot prosperis successibus inflatus eò insolentiæ venerat; ut ex quorundam vaticinatione Imp. Carolum Galliæ regem evasurum, & se voti compotem Lutetiæ in ipsa victoria fato concessurum Hispanico fastu jactaret: is non nescius, post* aurei velleris *Ordinem, longè maximum in Hispania honorem eum esse, si quis inter* Grandeis *locum habeat; quorum prærogativa hæc est, ut coram Rege caput tegant, & uxores ipsorum à Regina honorificè salutentur, & juxta se sedere in pulvillis jubeantur: ille immodicâ tanti privilegii cupiditate tam flagrabat perditè, ut absque eo non satis honorificè se vitâ functurum stolidè arbitraretur. Et verò quotidie ad Imperatorem manè more aulicorum ventitans, ac quia ex articulari morbo erat admodum debilis, ab Imperatore ejus miserto sæpius sessum ire jussus, cum ambitionem suam diutius premere non posset, responderat aliquando Imperatori;* Non pedibus suis, sed capiti malè esse. *Tanti erat Lævæ, coram Principe suo caput tegere posse. Similis ille cucurbitæ sylvestri, quæ Græcis* σόμ-φος *appellatur; digitali quidem craßitudine, sed sine medulla, & intus inani. Cujus farinæ est & illud, quòd*

Thuan. histor. lib. 1.

Thuan. histor. lib. 48. & 78.

Petr. Matth. in Hist. Henr IV. lib. 1. narrat. 3.

Plinius hist. natural. lib. 20. cap. 3.

quòd Ferdinandus Avila *Ultrajectinam arcem in manus Maximiliani Bossuvii Comitis, qui eam obsidebat,* consignare, *non* dedere *voluit. nam de iis verbis diu inter eos altercatum fuit, cum Avila vanitate genti insitâ se potius vitam cum suis omnibus amissurum, quàm* deditionem *facturum affirmaret. Sed quid Lævam, quid Avilam loquor, tantos viros?* Sutori *cuidam & egeno, cum jam fata instarent, aderat filius in paternam sortem natus. Is cum rogasset,* Ecquid sibi decessurus præceptorum relinqueret, *jam defectâ voce pater,* Ut, *inquit,* memineris in majestatem assurgere familiâ tuâ dignam. *Ita quoque miraculo fuit Euphormioni Satyrico, sive* Joanni Barclaio, *quædam ex Hispania mulier, vix centonibus satis tecta, tribusq́; qui comitabantur liberis precarium spiritum tristi mendicitate producens. Fortè in Gallorum cœtum illa inciderat: & ex his statim unus spectaculo motus,* Ego, *inquit,* ô mulier, hoc te onere ex parte levabo: majorem ex tuis liberis *(et is fortè ad decennium pervenerat)* mihi trade; hunc levibus suæq; ætati paribus ad serviendum officiis assuefaciam: ubi adoleverit, meo sumptu curâq; hoc artificii genere, quod maximè probaverit, imbuetur. *Ad hæc mulier:* Nec Deus siverit, *inquit,* ô mi homo, quanquam pauperem me vides, ut in tantam humilitatem filium damnem. Quî aut tu, aut ego sciamus, in quæ fata sit genitus? aut quàm claris virtutibus subsidium patriæ paraturus? Satius illi, si ita fata tulerint, inediâ extingui, quàm ad servitutem

Thuan. Histor. lib. 46.

Euphor. Satyr. in Icone Animor. cap. 7.

tutem (sub externo praecipuè domino) egregiis hominibus indignam accedere. *Paucis multa complectar: Hispanus non est, nisi superbus sit: & tum superbire desinit Hispanus, cum homo esse desinit. Quanquam sunt Hispani, qui fastum suum etiam sibi posthumum & vitae superstitem faciunt: uti* Martinus Ivanius Barbuta *Alcantaranae militiae in Hispania magister, qui sepulchro suo haec verba incidi curaverat:* Hic situs est Martinus Ivanius, in omni periculo experti timoris animo. *Quod epitaphium cum ad Imperatorem Carolum V. relatum esset; facetè,* Credo, *inquit,* Equitem hunc nunquam candelam ardentem digito attigisse. *Forsitan Ivanius ille pectus omni metu vacuum gerebat; uti ante paucos annos* Matthaeus Serranus, *Slusae Praefectus; qui Marchioni Spinulae, an ab annona & omni necessario instrumento satis sit oppido prospectum, interroganti, Hispanicâ confidentiâ,* Domine Marchio, *respondebat,* ad tuam obsidionem Ostendanam abi: quid mei officii sit, & quid pro Slusae conservatione facere debeam, sine monitore novi optimè: si hostis secum quinquaginta diabolorum millia huc oppugnatum ducat, non ejiciet me tamen. *Sed fastus & vanitas Serrani Slusam perdidit. Hanc verò gentis insolentiam, illum nigrorum hominum fastum, vestitum & incessum pompaticum, omniaq; dicta ac facta turgida & ventosa, meritò tribuimus adustae eorum naturae atq; profundae melancholiae. Nam melancholicos eos esse, praeter alia multa, declarat frequens in illorum*

Joan. Mariana de reb. Hispan. lib 19. cap. 3. Gasp. Ens Epidorp. lib. 1.

Petr. Matth. in Hist. Henrici IV. lib. 7. narrat. 2.

rum civitatibus Melancholia *morbus. Et una est in Hispaniis Caesaraugustae domus, in qua multi adeò, qui valetudinis vitio furunt, morantur; ut non solùm totam civitatem mirâ lamentatione, vario plangore, & fremitu conficiant, verùm etiam totam Hispaniam mirandis suis dictis ac factis compleant. Alius enim ibi Imperatorem se dici & esse contendit seriò: alius, qui mitram gestat, summum Pontificem, itaque crucis signo hominibus benedicit: alius beluam immanem, & catenis constringitur: immò etiam quidam milii se granum putat, qui à gallinis vorari metuens, illas quantum potest & fugit, & odit.*

Paschasius Justus de alea lib. 1.

Quemadmodum autem mons Serratus, *qui ambitu suo IV leucas continet, quamplurimis immensae altitudinis (ajunt enim è summo jugo, sudo coelo, Baleares insulas, quae vulgò* Mallorca *&* Menorca, *& LX leucis distant, posse conspici) aspretis constat; ut, ubi in rupis verticem magno labore te evasisse putas, statim se offerat alia multò altior, in quam ubi per ligneos gradus enixus es, crescere adhuc rupis celsitudo videatur: ita infames Hispanorum mores denarrare conanti evenit; atque ubi pravae religionis, ignorantiae, & fastus vepreta perreptando, omnes nequitiae illorum* Sierras *jam superâsse quis existimat; confestim horrendus alius turpissimae Veneris lucus apparet; quo vix decurso, & mox*

Lud. Non. in Hisp. c. 87.

itur in antiquam sylvam, stabula alta ferarum;

Virgil. Aeneid. lib. 6.

in

in spelæa devenitur crudelitatis, perfidiæ, avaritiæ, & omnis tyrannidis.

Τί πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξω;

Veneris lucum jam appellavi; sed debebam dicere Veneris rupem. Talis enim in Hispania est: & quam vulgò vocant La penna de los Enamorados, & quæ furtivis amoribus debet nomen. Res breviter aperienda est. Cum Granatense regnum Mauri adhuc tenerent, accidit, ut gliscente bello juvenis quidam Christianus Granatam duceretur captivus: quem Rex barbarus ob morum & formæ elegantiam singulari benevolentiâ dignatus, inter charissimos, & aulæ familiareis habebat. Nec & in pulchellum illum Regis filia amicum & calidum adfectum celare diu poterat: qui dein mutuo Christiani adfectu fotus, & consuetudine quotidianâ auctus, utriusque pectus ad extremum occulti amoris commercium demum inflammabat. Verebantur autem, iste domini, ista patris iram, ne deprehensi capite pœnas darent: iccirco fugæ consilium ineunt, abeunt, & properant quantum possunt, donec fessâ puellâ ad rupem sive petram obviam paulùm interquiescere cogerentur. Ecce verò interim patrem & comites ejus omnes equis vectos concitato cursu advolare. Fugitivi quid facerent? In summis angustiis, consilii, auxilii, virium, & gratiæ inopes, metu duce iterum fugiendo currunt, currendo ascendunt, adscendendo repunt, & denique rependo per petræ cautes in cacumen enituntur. Sed ô inane præsidium! Pater enim naribus & oculis

Joh. Mariana de reb. Hispan. lib. 19. cap. 22.

ultionem & furorem spirans, truci voce confestim de petra descendere jubet, refractariis ultima minitatus. Contra Amantes omnia timere, nihil credere, obmoliri saxa, glebas, stipites, & quæcunque desperatio dabat. Tandem cum adventu sagitariorum, qui è vicino vico advocati erant, fracti essent animis, supremo conatu animos duplicant, certoq; exitio fortè exquisitiores cruciatus, probra, & ignominiam vitaturi, sanè arcto complexu mutuò innexi ab ea parte, quâ frendens pater adscensum & vindictam machinabatur, se se præcipites devolvunt. In eoq; complexu perlati extinctique sunt; omnibus, præter patrem, miserantibus fortunam & casum eorum, quos non priùs Amor quàm vita defecit. In eodem habitu eo loci sepulti sunt: & petræ ab ea tragœdia nomen inditum. Nobile utique certamen, si veræ virtutis amore, & non fatuorum amorum gratiâ susceptum fuisset. At verò turpissima Libido jam olim Hispanias in durissima septem seculorum conjecerat servitutem; cum Rodericus Rex Cavam Juliani Comitis filiam virginem, quam neque gratiâ flectere, neque blanditiis fallere, neque minis frangere poterat, invitam atque reluctantem vitiasset. Julianus enim à filia acceptæ injuriæ sensu in furorem acta animatus, ut contumeliam suæ familiæ illatam vindicaret, legiones Arabum ac Mahumetanorum ab oris Africæ in Hispaniam accersivit, & ultionem privatam cum Regis interitu, Patriæ proditione, & jugo peregrino, quod sub Ferdinando postremo vix tandem

Jo. Mariana de reb. Hispan. lib. 6. cap. 21. &c. Renat. de Lusinga de Imper. increm lib. 1. cap. 3. n. 5.

A. Chr. 1492.

excussum est, nefando scelere conjunxit; unâque crudelis magister tunc docuit, illa signa miseræ fortunæ nuncia Roderico Regi Toleti haud frustra apparuisse. Nam erat Toleti palatium, à multorum Regum temporibus perpetim clausum, validisq; vectibus et ferro munitum: atque tenebat fama, reseratum id excidio Hispaniæ futurum. Quod cum Rodericus rideret, thesauros occuli ratus, seras contra omnium voluntatem perfringendas curavit. Sed thesauri nulli, cæterum arca reperta, & in ea linteum: in quo explicato insolentes hominum facies vestesque depictæ, atque ipsi militari habitu & impetu grassantes; nempe delineati erant Arabes capita vittis tegentes, vestibus versicoloribus amicti, gladios & jacula vibrantes, vexillaque in altum extensa gerentes; cum hac Latina inscriptione: Cum contingет seras frangi, palatium atque arcam aperiri, & quæ in ea sunt videri; tunc scito gentes ejusmodi Hispanias invasuras, suoque dominio submissuras. *Quid plura? fides factis facta. Et, ut dixi, Julianus Comes, cujus filiam Rex stupraverat, ex Africa hostes inducit, Regem occidit, patriam perdit. Sed ne nimis antiquis inhæream; nuper* Antonius Prior Cratensis, *cum in Regno Portugalliæ, post tot acceptas clades, publicè non amplius esset tutus; in mediis tamen calamitatibus nondum lasciviæ oblitus erat, & matronæ honestæ difficulter contra ipsius libidinem se tuebantur. Hanc autem insatiabilem gentis salacitatem tum alia hodie osten-*

Roderic. Tolet. rer. Hispan lib. 3. c 17. Jo Marian. d loc. Just. Lipsius Monit. Polit. lib. 1. c. 5. Monit. 5. num. 6. Ottho Heurnius Barbaric. Philosoph. l. 2.

H. Conestag. de Portug. & Castel. conjunct. lib. 9.

ostendunt plurima, tum maximè urbs Valentia, *ubi Venus illicita tantâ licentiâ dominatur, ut meretricia opera nullibi sit honoratior, atque libido tam habitatione quàm vestitu ac famulitio præ honestate habeat prærogativam. Quin per omnem Hispaniam verè πάνδημος est Venus, non minùs quàm olim celebrabatur apud Thebanos: præsertim verò in Lusitania; ubi credo monstrum esset κογίδιος sponsus. Et quod multorum flagitiorum instar est; multi, ut quæstum faciant è vernis natis, ancillas tanquam columbas alunt, quarum concubitu adeò non offenduntur, ut etiam admissariis gaudeant; cum partus ventri cedat, non vicino sacrificulo, aut nescio cui Æthiopi & captivo. Mendozæ Hispaniarum Regis ad Angliæ Reginam Legato, turpe esse opinanti, viros simul cum fœminis more Anglico in concionibus sacris permistos videri; Dalus magister libellorum urbanè reposuit;* Turpe id quidem apud Hispanos, qui etiam in sacris locis cogitarent de explenda libidine; à qua procul absint Anglorum mentes. *Sed id Reginæ Aragoniæ Arrestum, quod illa inter duos conjuges, altero alterius prodigam amorum frequentiam incusante, veluti legitimum & necessarium noctium moderamen protulit, sine stupore non cogito, sine pudore non lego, sine rubore in hoc illustrissimo conventu referre non possim: digna Regina Hercule marito, qui Thespii Regis Bœotiæ undequinquaginta filias unâ nocte compressisse scribitur. Cum stupenda ista Veneris lascivia non* im-

Boter. in Relat. Univers. part 1. lib 1.

Nicol. Clenard. lib. 1. Epistol. ad Latom.

Joan. Bodin. de Repub. lib. 5. cap. 1.

Mich. Montan. lib. 3, cap. 5. des Esais.

Nat. Comes Mytholog. lib. 7. cap. 1 ex. Pausan. in Bœoticis.

importunè, & quidem tuo, Rudolfe Maximiliane Dux Saxoniæ, exemplo, jungo Aleæ petulantiam: quæ si apud ullam gentem vehemens est, apud Hispanos certè longè est acerrima & imperiosissima. Non impugno, quæ in aleatores Gallos dixisti liberè: sed scire debes, hunc animi morbum non esse propriè Gallicum, sed plerosque alios populos eodem communi malo attineri. Hanc aspice Germaniam: in ea hodieq; calet alea passim: nec otiosis tantùm juvenibus, sed & depontanis senibus, qui potiùs Psalterium nocturnâ diurnâq; manu versare, & adversus imminentis fati metum divino precum clypeo pectus perpetuò communire debebant, ad vanissimas tesserarum jactationes flagitiosâ diligentiâ assiduis & frequentibus. Specta & Italiam: tota fervet. Et ô furorem! Hominum memoriâ fuêre, qui dentibus & superciliis lusisse visi sunt. Et Venetus fuit, qui in uxorem suam luserat. Immò etiam inventus est, in quo tanta ludendi appetitio & vesana cupido ac voluptas fuit, ut moriens (quasi parum fuerit, in vita lusisse) testamento religiosè caverit, ut detractâ cadaveri suo cute, ossibusque omnibus exemptis, ex his tesseræ fierent, ex illa verò membranisq; omnibus mensa, alveolus, fritillusque, quantâ fieri posset solertiâ, contegerentur. Nimirum ut, quod vivus libentissimè factitabat, mortuus etiam, quantum posset, obiret. Et quis est, præsertim hoc aureo seculo, qui parenti vel amico, etiam in capitis periculo, numerata in pecunia ut subveniat, cum totam divendere domum suam non

Vide Pascasium Justum de Alea, sive de curanda ludendi in pecuniam cupiditate lib. 1. passim.

non possit, tectum ut vendat, in animum inducat? Atqui id Mediolanensis quidam, in pecuniam ut luderet, fecit. Cum enim domus illi rustica quædam, nec angusta esset, eamq; propter loci solitudinem & soli sterilitatem, in quo sita erat, emere tum nemo vellet; tegulas divendidit, domumque miser pluviis & ventis perviam reliquit. Cæterùm Hispanos præ alius populis proclives esse, & præcipiti impetu ferri in aleam; vel hinc patescit. Etenim Hispanias longè lateq; lustranti sæpe hoc solet contingere, ut cum multis locis nihil eorum, quæ ad victum faciunt, non panem, non vinum, invenire possit, tamen nunquam castellum aut vicum ullum adeò abjectum & obscurum transeat, in quo non chartulæ veneant. Quod quidam in Aula Regia advertens non parvi nominis & industrius mercator, summâ curâ pariq; studio ab Imperatore Carolo V. contendebat, ut nemini præter se toto decennio tabulas lusorias in Hispaniis distrahere licitum esset. Quo privilegio ita prædives deinde factus est ille, ut cæteros ibi mercatores opibus ac potentiâ facilè superârit. Et quàm pauci admodum sint Hispanorum, qui lucri spe toto pectore aleam non anhelent, Barcino, quæ Hispaniæ Tarraconensis est metropolis, testari potest: ubi cum aliquando in magna remigum raritate, obortâ necessitate triremes subitò parandæ atque instruendæ essent; tunc mediocri tantùm ex publico in aleam subjectâ pecuniâ, hâc dictâ lege, ut quoties duo ludiones fortunam periclitari vellent, victor quidem semper pecuniolam propositam

positam lucraretur, & liber abiret, victus autem in remigum numerum referretur; brevi tempore idoneus remigum delectus habitus est. Memini etiam, ante hos sexaginta annos, cum Cardinalis Poggius *apud Hispaniarum Regem Philippum Pontificiæ legationis munere fungeretur, permultos tum aleatores Hispanos fuisse, qui propter nimias ludi sponsiones & sortes, damniq; magnitudinem, ac certam si persisterent perditionem, jurisjurandi religione sanctissimè se obstrinxerant, nunquam deinceps in alea se lusuros esse; nihilominus paulò pòst contemptâ fractâq; fide & violatâ religione, magnâ etiam numeratâ pro diplomate pecuniâ iteratæ impietatis & spretæ religionis veniam à legato petitum venisse: alios autem, eosq; satis multos, quibus religio & votum conscientiam fortiùs obligaverant, cum in contrarium tamen ingenti desiderio & summâ animi impotentiâ truderentur, tandem non exiguo persoluto pretio fidei & religionis gratiam à legato, qui ludionibus aliud pium munus, perfidiæ pallium, injungebat, obtinuisse. Quis verò tales homines, qui credulâ spe stultâq; fiduciâ elati insatiabili cupiditate tesseras aut talos jaciunt, chartulas sortiuntur, deniq; quosvis ludos, qui temeritate & casu constant, incredibili studio dies noctesq; anheli ita persequuntur; quis tales, inquam, in perditorum & flagitiosorum ordinem non referat? Alea ut est patrimonii scopulus; ita si rectè rem examinare velimus, quid est aliud aleam jacere, quàm furari velle,*

velle, & invito domino rem auferre? ut propterea etiam Aristoteles aleatores cum furibus & latronibus conjunxerit. Et Hispani pulchrè suâ linguâ aleatorem tahur, *quasi* hurta, *id est, furem vocant. Et commodè hîc ad indomitam Hispanorum aliena invadendi & expilandi libidinem sermonem verto: cui abominabili sanè portento ingens aliorum vitiorum agmen supparasitatur. Hispanos* fures esse, *tralatitium est: adeoq; in manifesto furto deprensos* Dios & sanctos quatuor Evangelios *perfidè dejerare, id verè Hispanicum est. Cujus quidem tam detestabilis furatrinæ strophas nunquam ego nisi summa cum animi indignatione reputo, nec repeto memoriâ, ut non statim multò sim æquior tum illis sobriis* Lacedæmoniis, *apud quos jus atq; usus furandi olim fuerat, non ob turpia lucra, neq; ad sumtum libidini præbendum comparandamve opulentiam, sed pro exercitio disciplinaq; rei bellicæ; quòd et furandi solertia et assuetudo acueret firmaretq; animos adolescentium & ad insidiarum astus, & ad vigilandi tolerantiam, & ad obrependi celeritatem: tum quoq; priscis illis* Ægyptiis, *quos artem factitavisse clepticam, & ibi nomina sua deditos huic studio discipulos dedisse* πρὸς τὸν ἀρχιφῶρα, *sive apud* archifurem *aut Principem furum, narratio est elegans Diodori Siculi. Cæsar Carolus V. multis proceribus Hispanis comitatus aliquando tabernam quandam prætrequitans, ante quam multi Germani milites stantes, sedentes, hilariter bibebant, commonstratis aliquot, cuidam ex comitibus ait;*

Hub. Thomas Leod. Annal. lib. 6 de vita Frid. 2. Elect. Palat.

A. Gellius noct. Att. lib. 11. c. 18.

Diod. Sicul. lib. 1. Theod. Marcilius ad Leges XII. Tabb. cap. 58.

Gasp. Ens Epidorpid. lib. 2.

ait; Annón Germani hi, ut & plerique alii, singulari corporis atque animi robore præstare tibi videntur? *Hoc nemo negare potest, respondet Hispanus: unum tamen mihi vehementer displicet, quod immodicè vinum hauriunt.* Et hoc verum est, *inquit Imperator*; Sed an tu nescis, quibus vitiis Hispani laborent? Vt enim illi vini, ita hi alieni sunt avidi: Germanis vini usum circumscribere, idem erit, ac si Hispanis interdicere velim, ne FURENTUR. *Et quàm furandi prædandiq́ pruritu exagitentur, cum alibi sæpissime, tum præcipuè in Gerbis Insulæ deditione inclaruit. Nam cum prædæ cupiditate & improbâ spe omnia Gerbensium bona jam devorassent; intellecto, inter insulæ Dynastam & Regem Philippum II. transactum esse, illi multùm frementes præ ira galeas & arma huc illuc projiciebant; inter quos unus repertus est nomine O-*gulnius, *qui bolum è faucibus eripi tam iniquo animo tulerat, ut rabie incitante sibi gulam laqueo fregerit. Minuta tamen sunt talia, & fere furunculis illis propria, qui in compedibus aut furcis spectantur: Hispani adhuc spirant altiùs, & furtorum rapinarumque magnitudine ita proficiunt, ut universo terrarum orbi cessionem bonorum (sed minimè ex lege Iulia) imperare, simulq́ compedes & furcas nunc minitari videantur. Magni fures, & imperiorum Harpyiæ; qui ubi ubi locorum semel irrepserint, ad summam semper potentiam artibus cunctis intendunt; atque de dominio acquirendo & retinendo, quàm de fide & integrita-*

A. C. 1560.

Thuan. hist. lib 26.

Alber. Gentil. de jure belli. lib 1. cap. 14.

gritate præstanda longè curatiùs & operosiùs elaborant.

Armati terram exercent, semperque recentes
convectare juvat prædas, & vivere rapto.

Virg. Aeneid. lib. 7.

Nupera est gentis potentia, & intra sexaginta annos, aut præter propter, formidabilis facta est & finitimis & longinquis: & primùm sub Ferdinando *Aragonio, Caroli V. & Ferdinandi I. Imperatorum avo, paulatim senescente Gallorum fortunâ, Hispanicum nomen adolevit; ut meritò dici possit,* ubi Galli desierunt, ibi rerum potiri Hispanos incepisse. *Iste quidem* Ferdinandus Catholicus, *qui omnibus fere suis cupiditatibus honestum religionis velamentum obtexebat, cunctas belli rationes fœderumq́ jura, vel cum pudenda mutatæ fidei labe & gravi sociorum injuria, ad commodum suum referre solitus est. O infamiam seculi! O societatis humanæ parricidium! Principibus convenit, & vox est majestate regnantium dignissima:* Semel locutus sum: quod scripsi, scripsi: unus calamus, una lingua: immobilis ut lapis angularis, & ut polus in cœlo: *sed Ferdinandi Aragonii & calamus & lingua fuerunt duplices; animo Regio ad similitudinem parietum extrinsecus ornato, intus fide vacuo. Cum Carolo VIII. Galliarum Rege, expeditionem in regnum Neapolitanum meditante, certis ille conditionibus fœdus vix pepigerat; & mox id cavillatus, submisit in auxilium Aragonis patruelibus Ferdinandum Consalvum Cordubensem, qui postea* Magni ducis *nomen meruit; ipsemet autem cum infesto exercitu contra*

Just. Lips in Epist.

Thuan. hist. lib. 1.

Fr. Guicciardin. histor. lib 12.

Paul. Jovius hist. lib 11. & 16.

Phil. Decius Consil. 286. num. 8.

Alb. Gentil. de jure belli lib. 3. cap 14.

fidem datam in Septimaniam descendit: postremoq́ rebus prosperè à Consalvo in Calabria & Apulia gestis, conciliatâq́ sibi, uti rebatur, populorum illorum benevolentiâ, repentè alienato à patruelibus animo consilium mutavit, & cum Ludovico XII, qui Carolo in regnum successerat, clam novum fœdus percussit de regno Neapolitano occupando, his conditionibus; ut inter ipsos divideretur, & Neapolis Regni caput, Campania, Samnium Gallo cederet; Hispano Apulia & Calabria. Atque ut augeret perfidiam Ferdinandus, Fridericum Regem, qui Consalvum cum exercitu ex Hispania venientem, & se contra Gallorum molitiones Friderico regniq́ ejus saluti consulturum affirmantem, benignè exceperat, omni imperio spoliavit; sed & Consalvus Ferdinandum Calabriæ Ducem, Friderici Regis filium, in arce Tarentina obsessum, & ad deditionem, libertate abeundi quò vellet solenni jurejurando promissâ, compulsum, sub custodia, novum Ferdinandi Regis imperium caussatus, perfidè in Hispaniam misit. Tandem etiam ob vectigal, quod ad fines Samnii in Apulia ex quadrupedum transitu colligitur, inter socios exorto dissidio; Consalvus rejectis quoque conditionibus de concordia inter Ludovicum XII. & Philippum Ferdinandi generum sacramento firmatis, Gallos totius regni possessione ingenti perfidiæ Ferdinandi lucro dejecit, & sic Hispanorum res hactenus dubias in posterum stabilivit. Consalvus tamen tantorum meritorum

Thuan. Hist. lib. 1.

torum præmium hoc tulit; ut Ferdinandus Neapolim appellens primùm ei exercitum, dein loca præsidiis munita ademerit, pòst in Hispaniam abduxerit, & denique vanâ magisterii Equitum ordinis Compostellani promissione turpiter ludificatum, sine ullo publico honore floridam senectutem otiosè transmittere coëgerit. Eâdem quoque perfidiæ machinâ & Navarræ regnum cepit Ferdinandus: cum Julius II. Pont. Max. Reges Galliæ & Navarræ proscripsisset. Etenim cum Henrico VIII. Anglorum Rege in Aquitaniam impetum facturus, cum ad id bellum per Navarræ regnum proficisci necesse haberet, Joanne Labretano Rege propter amicitiam cum Gallo intercedentem negante transitum, inde statim occasionem rapuit Navarræ regnum, cui jampridem inhiabat, occupandi. Et quia legitimo titulo destituebatur, censuram Papalem obtendit, quâ fieri dictitabat, ut quos Papa hostes haberet, eos bello prosequi teneretur; atque ita ditiones à Pontifice proscriptæ cederent primo occupanti. Hi sunt novi juris tituli, novi modi, novæ artes, quibus Hispani ad imperium orbis terrarum grassari conantur. Quid verò nunc de Novi Orbis *inventione dicam? Imò de inventione Novi Orbis nihil dicam. Facessant enim somnia Hispanorum, inventionem orbis Novi (si novum esse potest, quod plurima ante secula fuit antiquum & vetus) sibi magna cum aliorum injuria impudenter arrogantium. Et quidem cum Indiæ duplici hodie laudentur nomine; aliæ ad solis ortum, aliæ ad occasum;*

Nic. Machiavellus Disp. de Republ. libr. 1. cap. 29. P. Jovius de vita Mag. Consalvi lib. 3.

Thuan. hist lib. 1. Iean. de Serres in vita Ludovici XII. Louys Richeome en la Plainte Apologetique pour les Jesuites.

illæ historicorum probatorum monumentis ita sunt celebres, ut helleboro is habeat opus purgando cerebro, qui vel contra mutire ausit. Nam Plinius recitat, Hannonem Carthaginensium ducem à freto Gibilterræ ad finem Arabiæ circumvectum, navigationem eam prodidisse scripto. Quod si ita est, uti esse credo, Hannon tantum spatii emensus est in mari, quantum Lusitani emetiuntur hodie, bis Æquinoctialem transmittendo. Malacam etiam, quæ priscis Aurea Chersonesus fuit, & magnam illam insulam Sumatram, tantopere antiquo Taprobanæ nomine decantatam, in libris invenire difficile non est. Neque duplicem illam Æthiopiam, diffusam & populosam Chinam, Philosophos Brachmanes huc repetam: quorum memoria omnem disputationem elidit. Indiæ verò Occidentales Platonem non latuerunt. Dum enim Atlantidem insulam Asiâ & Africâ ampliorem ad fauces Gaditani freti locat: quæ longè lateq; introrsum scilicet pateret, & ex qua esset ἐπιβατὸν ἐπὶ τὰς ἄλλας νήσους, ἐκ δὲ τῶν νήσων ἐπὶ τὴν καταντικρὺ πᾶσαν ἤπειρον, τὴν περὶ τὸν ἀληθινὸν ἐκεῖνον πόντον hoc est: gradus transitusque ad alias insulas; iterumque ex istis ad oppositam continentem, adjacentem mari, quod vero nomine sic appellamus: quid aliud hisce innuit, quàm prægrandem illam Atlantidem statim ab Hispania fuisse, ubi nunc reliquiæ (nam illuvione periit) & velut fragmenta tot illarum insularum sunt; Canariarum nempe, Fortunatarum, & aliarum, oræ Africæ se se affricantium: & ex illa

Plin. Hist. Natural. lib. 2. cap. 67.

Joseph. Acosta Hist. Natural. Ind. lib. 1. cap. 11

In Timæo & Critia.

illa transiri potuisse in insulas; eas nimirum, quæ nunc etiam præjacent continenti; quas ergo? Cubam, Hispaniolam, & plures: inde verò in continentem ipsam; quam? in Peruanum vastum tractum, vel in vastiorem Mexicanum, trajectum patuisse. Et nonne Avitus Declamator Americam respexit, cum diceret; fertiles in Oceano jacere terras, ultraque Oceanum rursus alia litora, ALIUM NASCI ORBEM? Illud minùs dubium, & fidum magis, quod Hispani scribunt, in valle, quæ Cautem dicitur, in Chili provincia, oppidum esse, quod Imperiale ab hac causa nominant; quoniam in plerisque domibus & portis repererunt Aquilas bicipites formatas; ut hodie videmus in Romani Imperii signis. Unde verò istæ bicipites Aquilæ, nisi ab Europæis? Et corroborat validè fidem; quòd nulla in iis locis avis biceps, quam potuerint adumbrare. Sed quid in profanis testimoniis immoror; cum sacris abundemus, quæ in dubium vocari non possint? Sanè neque Strabo, neque Mela, neque Stephanus, neque Solinus, neque Ptolomæus, & nullus denique ex Græcis Latinisve autoribus aliquid edidit, quod, quale quale tandem id sit, comparari queat cum iis, quæ de terra Ophir in Mose, in libris Regum, & Paralipomenon, disertis sunt descripta verbis. Et Paralipomenon scriptor non solùm locum, ubi classis Salomonis ædificata fuit, Asiongaber vocat; navigationis tempus & moram, triennium, annotat; res quoque Indianas; illud apud Davidem, Salomonem, Isaiam,

J. Lips. Physiolog. Stoic. lib. 2. diss. 19. Adde Jo. Goropium Becan. in Hispan. lib 7. & Jos. Acostam Histor. Nat Ind. lib. 1. cap. 11. & 12.

Seneca Suasor. 1.

Just. Lips. d. l.

Benedict. Arias Montanus in Præf. ad librum Phaleg, sive de gentium sedibus primis, orbisq; terræ situ.

Isaiam, Ecclesiasticum, & istis omnibus antiquiorem, Jobum Armenium hominem, percelebre aurum Ophirium, argentum, gemmas, ligna thyna, ebur, simias, & alia, exquisitè enumerat: verùm etiam regionem opum illarum matrem jam tum Parvaim, sive Peruviam appellatam fuisse, apertè significat. Non tamen præterire hîc possum: Josephum, & ductu hujus tam Græcos quàm Latinos interpretes, ad unum omnes, Asiongaber ad mare Erythræum collocavisse. Quod si detur, vix videatur verisimile, classem Salomonis decurso sinu Arabico inde, posthabitis Orientis auriferis regionibus, totâque ferè Africâ circumnavigatâ, per Atlanticum Oceanum in Americam vela fecisse. Sed errant illi. Cum enim Asiongaber sita sit circa Elut in Idumæa ad oram maris Suph; & constet ex Strabone atq; Ptolomæo, Geographorum Principibus, Idumæam ad mare mediterraneum pertinere, ac inter illam & Erythræum interjacere arenosum mare & vastissimam solitudinem: sequitur certè, in sacris Pandectis mare Suph multoties ab interpretibus ad Erythræum perperam contorqueri, & Salomonis Asiongaber esse ipsissima castra Chabriæ, quæ Strabo & Ptolomæus in Idumæorum finibus ad sinum Pelusiacum posuerunt. Et cui hæc nondum sufficiunt, is expendat prætereà, Hiramum, Regem Tyri, (quæ urbs ad mediterraneum sedet mare) per manus servorum suorum naves, & nautas maris gnaros misisse in Asiongaber, qui classem Salomonis comitarentur in

Quod sentire videtur B. Arias Montan. d. l.

2. Paralipom. cap. 8. vers. 17.

Joan. Gorop. Hispanic. lib. 5.

Paralipom. lib. 2. cap. 8. vers 18.

in Ophir. Non autem credibile est, Hirami servos, antequam se cum classe Salomonica conjungere potuerint, totum mare Mediterraneum, Atlanticum, Æthiopicum, Rubrum, & Sinum Arabicum pererrasse; aut ex Tyro ad Erythræum mare naves volatiles per juga & præcipitia montium, agrorumque & desertorum longè patentissimam planitiem, velificante Aeölo, adduxisse. Liquet insuper (a) iter in Ophir & in Tharsis pro eodem sumi in sacris literis: ut & hoc manifestum est, Jonam à facie Domini fugitivum descendisse Joppen, ibique navem in Tharsis euntem conscendisse. Jam si Joppen alibi, quàm in mari Mediterraneo quis inquirat; dignus sit, qui Londini Anglorum, in ædibus Nazaræis, curæ Medicorum committatur. Illic enim Angli furiosos quartadecimâ lunâ verberibus cædunt furoris cohercendi causâ: quia adflictio tribuat intellectum. Verùm illâ de nov-antiqui inventione orbis disputatione relictâ; quid dicemus de Hispanorum jure, quo Indis bellum, & servitutem, & omnem tyrannidem intulerunt? Soleimanes Turcarum Sultanus infitiari solebat, Carolum V. Augustum esse Imperatorem Romanorum, quòd se belli jure successorem Constantini Magni diceret, qui tam Occidentis quàm Orientis fuisset Imperator: & stultâ jactantiâ effutiebat; Romam jure ad Imperium Ottomannicum pertinere, quòd à Constantino in præjudicium successorum fuisset alienata. Ut & Selimes, Soleimanis filius

(a) Ex lib. 3. Reg. cap. 10. vers. 11. collato cum v. 22. & ex cap. 22. v. 49. ibid. collato cum libr. 2 Paralipom. cap. 20. vers. 36.

Jonas cap. 1. v. 3.

Bodin. in Theatr. Naturæ lib. 5. & de Repub. lib. 5. cap. 1.

Joh. Leunclavius Pand. Histor. Turc. cap. 225. P. Jovius Hist. lib. 30.

Laz Soranzus in Ottomanno. cap. 57.

Leunclavius in supplem. Annal. Turc.

filius, eundem juris colorem contra Venetos in Cyprio bello prætulit, quasi Cyprum illi nullo jure possiderent, & ea ob successionem gentis Osmanidarum in jura Sultanorum Ægypti ad se directò spectaret. Sed anne melior Hispanorum in bello Indico prætextus? An fortè concessio Apostolica Alexandri VI, Pont. Max. jus facit? Atqui ne Princeps quidem, qui tamen imperio possidet omnia, singulorum dominium & proprietatem intervertere potest: tantum abest, ut Petrus, aut qui se Petri successorem nominat, cumtamen boni Petri habeat nihil, Papa, *contra* Dei, *naturæ & gentium jus, in Indos sibi potestatem arrogare, aut aliis concedere possit. Et* Attabaliba Rex Peruviæ, *ipso Papâ melior, & juris consultior,* Papam insigniter fatuum & impudentem esse oportere *dixit*; quòd is aliena tam liberaliter largiretur. *An autem Religionis Christianæ propagatio justus est titulus? At Christus nullam novam condidit legem, quâ liberi populi, vel ob paganam superstitionem, vel ob Evangelii rejectionem fierent mancipia: nemo Apostolorum ex prædicatione Rex factus est: Paulo Evangelium Romanis annuncianti Cæsar Imperium non cessit. Christus dixit Apostolis:* Ite in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ: *Hispani suis Apostolis dicunt;* Ite in omnes auri & argenti divites regiones, & Papæ Romani religionem, & Catholici Regis imperium prædicate; omnes populos pecudum instar servitiis addicite, vendite, mactate. *Tale enim Hispani, ubi*

Seneca de Beneficiis lib. 7. cap. 4. & adde G. A. Enenckelium Baronem, de Privilegiis. lib. 3. cap. 5. &c

H. Benzo in Hist. N. O. lib. 3. cap. 3.

Did. Covarruvias Reg. Peccatum. §. 10. Alb. Gentil. de jure belli lib. 1. cap 9. & 25.

Marci cap. 16.

ubi primùm in aliquam urbem aut locum apud Indos venerunt, proponebant edictum: Cacici, & Indiani hujus loci, vobis omnibus notum facimus, unum esse Deum, unum Papam, & unum Regem Castellæ, qui harum rerum est dominus: statim accedite, & autoramentum lege clientelæ inite. *Atqui credere, infideles non esse rerum suarum dominos, hæreticum est. An fortassis Indiæ nullius fuerunt in bonis? At nec Motezuma Mexicum, nec Attabaliba Peruviam, nec alii ulli Principes suas ditiones & provincias habuerunt pro derelictis. Quid igitur? Antigonus, cum ei libellus de justitia à Philosopho quodam offerretur,* Stolidum illum esse hominem ajebat; qui sibi alienas urbes tum vastanti, disceptationes de justitia scriberet. *Et Pompejus Magnus Mamertinis, privilegia quædam obtendentibus;* Non desinetis, *opponebat,* gladio nobis accinctis laudare leges? *Tale omninò est jus Hispanorum in Indos;* grande latrocinium est. *Iccirco illi interrogati,* cur possideant? *cum prædone apud Ulpianum hoc tantùm respondere possunt;* quia possidemus: *aut cum barbaro Tiridate illud;* id in summa fortuna æquius, quod validius: & sua retinere, privatæ domus; de alienis certare, regiam laudem esse. *Sed enim quemadmodum olim Romani regiones illas ne tentabant quidem, ex quibus nihil sperari poterat commodi: sic hodie Hispanorum unicus scopus in omnibus expeditionibus est,* aurum; *quod exinde Indi* Christianorum Deum *vocant. Propterea* Hathuejus *quidam*

B. Casaus.

H. Grotius de mari libero c. 2.

Alb. Gentil. de jure belli lib. 1 cap. 1. ex Plutarch.

Augustinus de Civitate Dei lib. 4. cap. 4.

l. 12. ff. de heredit. petit.

Tacit. Annal. lib 15.

Alvar. Gomez de reb. gest. Fr. Ximenii lib. 2. Hier. Benzo in Histor. N. orbis lib. 2. cap. 18.

dam Dynasta, qui Hispanorum sævitiam fugiens ex Hispaniola in Cubam transierat, cum etiam huc adventare illos percepisset, suis omnibus convocatis eos naturam & mores Hispanorum sic edocebat: Quoddam, *ait*, adorant avarum numen, cujus cultui ut satisfacere possint, à nobis multa poscunt, & hoc unum agunt, ut nobis libertatem & vitam eripiant: *& mox acceptâ, quam juxta se habebat, capsulâ, auro mundoque refertâ, his verbis usus est:* Iste est Hispanorum Deus; in ejus honorem Arcytos (*est chorearum genus*) celebremus: qui ita placatus Hispanis mandabit, ne ullâ nos molestiâ afficiant. *Insatiabilis gens, & auri semper cupida, nunquam satura. Post Darium & Indos pauper est Alexander Macedo; quærit quod suum faciat, scrutatur maria ignota, in Oceanum classes mittit novas; &, ut ita dicam, mundi claustra perrumpit: ita post Motezumam & Attabalibam, & utrasque Indias egent Hispani; & post omnia, adhuc plura concupiscent. Atque ut fons* Ferventia, *qui hodieq́ visitur octo leucis à Conimbrica, quicquid aquis injectum fuerit, absorbet: cujus rei factum periculum se præsente adserit apud Joh. Vasæum Henricus Cardinalis & Princeps coram Joanne Rege Lusitaniæ, & cæteris fratribus regiis, cum in arborum truncis & ramis; tum in jumento, quod fonti admotum pede paullatim absorberi cæptum, ægrè tandem ab famulis extractum est: aut ut canis missa à domino frusta panis aut carnis aperto ore captat; & quicquid excipit, protinus integrum*

B. Casaus, de crudelit. Hispanor. in Ind.

Seneca Epistol. 119.

Plin. hist. nat. l. 2. c. 102 & ibi Dalechampius in not. P. Merula Cosmogr p. 2. lib. 2. c. 7.

Seneca Epist. 72.

integrum devorat, & semper ad spem futuri hiat: sic Hispani, quicquid illis fortuna projecerit, id statim insaturabili cupiditate glutiunt, semper ad rapinam alterius erecti & attenti. Et ô quantâ Indorum miseriâ! hominum simplicium, fidelium, innocentium, pacificorum: quibus perfidi illi Cerberi tantâ crudelitate incumbunt, ut bona isti omnia, etiam corpus & animam, precaria possideant. Uros, *sunt populus in America; qui cum interrogarentur aliquando, cujates essent? responderunt,* Uros se, non verò homines esse. *Quod si verò jam in hanc crudelitatis Hispanicæ contemplationem defixus ego de Hispanis interroger, promptè etiam respondebo;* Illos Hispanos tantùm, non verò homines esse; *id est, illos certum quoddam bestiarum genus esse, quod formâ externâ homines ab imis unguibus usque ad verticem summum referat; sed malitiâ et omnibus sceleribus Tartareos artifices longè vincat. Nos Germani exsecramur, & non immeritò, manes illius Phalaridis & Syllæ Hispanici, illius* Ducis Albani, *monstri piacularibus sacris lustrandi; qui cum capitali odio persequeretur Germanos omnes, in Belgio tamen fere nihil reliqui fecit ad immanitatem & sævitiam; ubi conculcatâ antiquâ gentis libertate civitatibus superbè & crudeliter impositione arcium, quas vocare solebat* Castigavellacos, *inequitabat; florem Nobiltatis gladio carnificis demetebat, multa millia miserorum civium (& erat hæc stolida tyranni jactantia,* supra octodecim millia Belgarum se carnifici cantùm

Joseph. Acosta Hist. natur. Ind. lib. 2. cap. 6.

Princeps Arausionens. in Apologia ad proscript. Hispan. Regis.

tradidisse contrucidandos.) *flammis, crucibus, aquis, omnibusq; pœnarum exemplis perdebat; urbes in deditionem acceptas prædæ exponebat, rapinis exinanibat, cædibus exterminabat; deniq; talem prorsus se gerebat, ut nullum societatis humanæ commercium cum hominibus huic importuno prodigio intercedere videretur: quibus tandem eò ventum est, ut Belgæ coacti viribus invictæ necessitatis, quam jura divina atq; humana legibus solutam esse consentiunt, cum spiritum incolumem servare, hanc lucis usuram oculis haurire, precariam animam retinere aliter non possent, extremam defensionem, quam ratio doctis, mos gentibus, & natura ipsa brutis animantibus præscribit, animosissimè susceperint; atq; imperium Regi, quod nemo quisquam aliàs sine crimine læsæ majestatis ausus esset optare, justè abrogârint, seq; suo Marte in libertatem vindicârint; causam armorum & magnâ parte Christianarum gentium approbante, & Deo ipso tam manifesto favore, tam admirandis successibus prosequente; ut unitarum provinciarum status cum qualibet Repub. vel principatu, copiis, opibus, gloriâ, potentiâ, fœderibus, omniq; rerum cumulo, quæ ad magnitudinem faciunt, certare hodie possit; sicq; maximus ille dominator Philippus, tot populis ac regnis latè imperans, ut vix eorum titulis recensendis memoria ipsius sufficiat, flore sui patrimonii devolutus sit sine spe recuperandi, & jam cum suis olim-subditis æquo jure pacisci non adspernetur. Quanquam Philippus Rex pater sævum*

Dominic. Baudius de induc. belli Belgici, lib. 2.

vum & inmansuetum Albani ingenium non probavit: in quem, postquam is Belgio vastato spoliatoq; potiùs quàm devicto aut pacato in Hispaniam redierat, pertinax odium ostendebat. Et observârunt Lusitani, mortuo Albano Philippum postridie in publicum prodiisse Missæ audiendæ causâ, nec ullam præ se tristitiam tulisse, contra morem Regum Lusitaniæ; qui ob mortem hominum, multò inferioris conditionis, si de regno bene meriti essent, à publico aliquot dies abstinere consuevissent; nonnullis id quoq; narrantibus, Regem Emanuelem per integrum triduum non prodiisse propter obitum præstantis naucleri. *Verùm quantacunque ista Albani in Belgas, quantacunque aliorum tyrannorum alibi fuerit crudelitas; præ illa tamen Hispanorum in Indos exercita immanitate lusus et jocus esse videtur, quicquid alibi audimus, aut legimus.* Quadraginta quinque annis, *& quod paullum excedit, variis & portentosis carnificinis,* plusquam ducenties centena millia Indorum sustulerunt Hispani: spatio terrarum ad solitudinem redacto, quod decimo tanto sit totâ Hispaniâ majus. *Cohorresco, Auditores, vel ad numeri tantùm hujus penè innumeri immensitatem; nedum ad feralem tot florentissimorum imperiorum immemorabilibus cruciatibus et homicidiis exhaustorum memoriam: parumq; abest, dum ad ingenitam nationi nostræ mansuetudinem ea, quæ sic referuntur à fidis aliâs scriptoribus, compono; quin fabulis aut calumniis adscribam: quæ tamen verissima esse credere*

Thuan. Histor. lib. 55. & 75.

Hier. Conestag. de Portug. & Castel conjunct. lib. 9.

B. Casaus. Apolog. Princip. Aur. ad Proscript. R. Hisp.

cogor, si tot immanes expopulationum modos cogitavero. Quot enim myriades Indorum tantùm in deferendis hinc inde oneribus *occubuerunt? Nam quod apud nos asini, equi, & boves, ferunt, trahunt, vehunt : illud omne in America misellis Indis ferendum, trahendum, vehendum incumbit: illi Hispanos in pensilibus vehiculis, aut lectis in modum retis confectis ferre; illi omnia instrumenta, omnia impedimenta, onera singuli sæpe* centum & octuaginta librarum, *sæpe per iter* centum & ducentarum leucarum *transportare necesse habent: ita infelices illi homines, cum humani generis summa injuria, omnium mortalium maximè inflatis & insolentibus sunt asini, equi & boves: imò sunt asinis, equis, & bobus non parùm viliores. Equidem quidam Jucatani Præfectus nequam sic æstimabat Indos:* Elegantem puerem aut virginem cum minimo dolio vini, olei, aceti, vel porco salso permutabat. & accidit, ut quidam puer, qui Principis filius videbatur, pro caseo; & centum personæ pro equo darentur. & in Panucone pro uno jumento dati sunt octingenti Indiani; tot homines pro una bestia. *Quot verò myriades misellorum* piscatus unionum *hausit? Nam & in maris profundum descendere compelluntur Indi, & conchas ibi de rupibus, quibus adhærescunt, decerpere; & sic collecto onere id supra aquam in naviculas efferre. Ac tametsi mare illis in locis sit frigidissimum; infaustos tamen piscatores sæpe per horæ quadrantem, & interdum semihoram, sub aqua anhelitum spiritusq; reciprocatio-*

Jos. Acosta Hist. nat. Ind. lib. 4. cap. 15.

cationem supprimere oportet; cui necessitati ut pareant faciliùs, illis Hispani cibos siccos, eosq; avarissimè distribuere solent. At verò quot Indorum millia canibus cesserunt in escam? *Hispani enim truculentos alunt molossos, ita edoctos, ut statim Indos assiliant & discerpant: & eos, quocunque proficiscuntur, itineris comites assumunt, unaq; multos Indos catenis vinctos, quos ad istorum victum, tanquam carnis humanæ lanii mactant immisericorditer; sæpius uno alterum ita compellante :* Da mihi frustum carnis vellaci (*hoc contumelioso nomine vocant Indos*) pro pastu canum meorum; quod si ex meis unum occidero, id tibi restituam. *Sunt alii, à quibus ex venatione domum reversis audire est :* Felix fuit venatio; mei canes quindecim vel viginti vellacos interemerunt. *Et fuit venator talis, indignus qui nominetur, qui cum inter venandum canes esurire nollet, infantulum ex amplexu matris corripuit, & confestim brachiis ac cruribus abscissis cuilibet canum particulam, quâ devoratâ, trunci posteà corporis reliquias simul objecit. Hanc Cerberεam autem gentis sævitiam adeò nonnunquam etiam canes ipsi aversabantur, ut crudelitatis alienæ ministerio fungi non sustinuerint.* Didaco *namque* Salazari *canis erat acer, & Indis inprimis infestus, nomine* Bezerrillus: *quem ille adversus Indicam anum emittere constituerat. Id ut faceret commodiùs, epistolam tradit vetulæ perferendam ad Gubernatorem, qui duobus inde fortè*

B. Casaus.

Ovied. Hist. Ind lib 16. cap 11 Urban. Calveto in not. ad Benzon. lib. 3. cap. 5.

fortè milliaribus aberat; sed eo consilio, ut simul atque à suorum conspectu discessisset, canem in eam solveret. Ea cum læta abiret, sperans se hujus epistolæ beneficio libertatem consecuturam, vixq́ lapidis jactu abesset; Salazar canem emittit. Iste vetulam facilè assequitur. Sed misera anus, ubi molossum furibundum ad se rectà tendere videt, humi residens, eum vernaculæ suæ linguæ verbis in hanc sententiam mulcere incipit: Domine canis, domine canis: ego fero istas literas ad Gubernatorem; *obsignatam epistolam ei ostendens; & addens;* Ne sævias in me domine canis. *Hîc canis, velut supplices illas & abjectas preces sensisset, protinus mitigato impetu substitit; & sublato altero crure, ut canes ad parietem solent, eam perminxit. Ea res Hispanis, qui ferociam bestiæ noverant, miraculo fuit; puduitq́ ipsos fœminam interficere, cui canis pepercisset. Sed ex innumerabilibus crudelitatis Hispanicæ exemplis paucula ista, Auditores, hîc proponere volui, nec alio fine, quàm in templis malos genios solemus, ad fugiendum & abhorrendum. Illa autem Hispanorum atrocitas Peruvianis absurdam & planè horrendam de Christiano nomine opinionem, & ad religionis nostræ sanctissimæ dedecus pertinentem, impressit: quâ credunt, Christianos non Dei filios, sed ne ita quidem in lucem editos esse, ut aliàs nasci homines solent. Quippe fieri non posse, ut tam ferox & truculentum animal ab ullo homine generetur: vulgoq́ue ferunt,* Christianos ex spuma maris concretos venisse in terras ad perdendum

Benzo in Hist. novi Orb. lib. 3. cap. 21.

dum mundum. *Nempe ita inter se ratiocinantur:* Venti domus prosternunt, arbores frangunt, ignis eadem urit: sed isti Viracochiæ (*ita nominant Christianos, quasi maris spumas*) omnia devorant; terram invertunt, vim fluminibus adferunt; neque ullum tempus remittunt; modò huc, modò illuc vagantur, aurum & argentum quærentes; inventum aleâ consumunt; bella gerunt, latrocinantur, blasphemant, DEUM ejurant abnegantq́ue; verum nunquam loquntur; & nos ditionibus ac fortunis nostris exspoliant: *denique mare diris insectantur Indi; quòd tam sævam & immanem sobolem in terram immiserit. Quare etiam Caribes & vicini populi, qui carnibus vescuntur humanis, ab Hispanorum cadaveribus abhorrent; verentes, ne tum quoque eæ carnes corporibus suis aliquid damni adferant. Quamvis alii etiam Hispanos esui satis aptos esse negent; quòd sint duriori & exsuccâ carne, nisi trucidati tres aut quatuor dies prius macerentur.* Hathuei Cacici *odium in Hispanos memorabile est: ille, cum istos metu mortis & servitutis fugeret, tandem captus, & ad rogum damnatus est: sed palo jam affixus, & à quodam Monacho Franciscano de Christianæ religionis capitibus verba faciente monitus, futurum, si crederet, ut mox æternæ beatitudinis præmiis, sin minùs, æternæ damnationis suppliciis afficiatur: postquam cogitabundus hæsit aliquandiu, Monachum interrogat;* Num etiam Hispanis regnum cœlorum pateret? *& illo affirmante,* Bonis patere:

Benzo in Hist. novi Orb. lib. 1. cap 21.

B. Casaus.

ſine longiori deliberatione, Cœlum ſe nolle petere, *dixit*, ſed potiùs inferos; ne ſibi domicilium cum gente crudeli commune eſſet.

Quod ſi jam quis ex me quærat; quid igitur publicè profuerit illa Hiſpanorum in Novum orbem profectio, & in tot ignotas regiones propagatum imperium? vix habeo, quod dicam: ſin, quid publicè obfuerit? abundè habeo, quod dicam. Nam præter omnia, quæ dixi, & præter variolarum morbum, qui in America, ob cœli ſoliq́ue conditionem, propè exitialis eſt, Hiſpani eô importârunt omnia flagitia & vitia: & docuerunt in diſciplinam acceptos Indos jurare, ſacrum Dei *nomen blaſphemiis proſcindere, aleari, furari, mentiri, ſcortari, ſicas vibrare; & alia multa peccata, naturæ eorum comi, rectæ, ac ſimplici repugnantia. In Europam verò ſecum reportârunt, non ſolùm horribilem illam luem Veneream, ſive* morbum Gallicum, (*hoc etenim nomine in Gallorum injuriam paßim inſignitur: uti & hodierni Græculi dicunt* φραντζάζειν, *hoc eſt*, die Frantzoſen haben: *eundemq́ morbum Genuenſes* lo malo de le Tavelle, *Tuſci* lo male de le Bulle, *Lombardi* lo male le de Broſule, *& Hiſpani* las Buas *vulgò appellant) quem poſtea Hiſpani Neapoli à Gallis obſeßi Punicâ fraude prolata verunt, formoſißimis ſcortis, à quibus inficeretur exercitus Gallicus, clam de urbe mißis: quod malum de in Medicis multum attulit boni; Hieronymo Capivaccio citra jactantiam aſſeverante*, è Galliæ luis curatione ultra

Th Zvinger. Meth. Apodem. lib. 1. c. 5.

Caſaus & Benzo paſſim.

J. Meurs. in Gloſſar. Cræco-barb.

Jo. de Vigo l. 5. pract. Chirurg. c. de cura morbi Gal. non confirmati.

Alb. Gentil. de jure belli lib. 2. cap. 6. Gabriel Fallop. de morbo Gallico. cap. 1.

tra octodecim millia coronatorum ſe lucratum fuiſſe: *verùm etiam communicaverunt Europæis aurum Peruvianum Hiſpani: neque hoc tamen ſine ingenti maximoq́ Reip. detrimento; cum* duplices piſtoleti *ab eo tempore candidam ſimplicitatem & germanam integritatem non paucorum corruperint. Quare Poëta Gallus eleganter & verè:*

Par toy, ſuperbe Eſpagne, & l' or de tes doublons,
Toute la pauure France inſenſez nous troublons:
Et ſi de tes doublons, qui cauſent tant de troubles,
Il ne nous reſte rien à la fin que de doubles.

Voyez le Catholicon d' Eſpagne.

Et alius non minùs appoſitè:

Les François ſimplets paravant
Sont par doublons devenus doubles;
Et les doublons tournez en vent,
Ou bien en cuyure & rouges doubles.

Artinius Aſiaticus è Media aurum in Peloponneſum olim attulerat, Græcos corrumpendi ſollicitandiq́ causâ; ab Athenienſibus iccirco, pro totius Græciæ ſalute excubantibus, hoſtis judicatus. Utinam verò noſtro hoc ſeculo vel nulli eſſent Artinii, vel ſaltem vigiles forteſq́ue Athenienſes nobis non deeſſent!

Th. Zvinger. Meth. Apodem. lib. 1. cap. 1.

Ut autem damnoſas illas exoticas merces graviori aliquâ novâ injuriâ adaugerent Hiſpani, ab Indorum commercio omnes alias gentes contra jus gentium malignè arcent: Bernardino Mendozâ, *Philippi II. in Anglia Oratore, homine non plus*

l. 5 ff de juſt. & jure. l. 4. ff de diviſ. rer.

militari, quam bellis Belgicis quæsierat, laude; quàm inciendis apud Principes, ad quos diverterat, turbis solertiâ præpollente, dum res à Fr. Draco raptas vehementi cum expostulatione repetebat, conqueri auso, quòd Angli per Indicum Oceanum, quód solis Hispanis liceat, impunè navigarent. *At*

Virgil lib. 1. Aeneid.

> quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem
> permittit patria? Hospitio prohibemur arenæ.

Nonne ille, quem Deus *terris circumfudit, Oceanus, undique & undique versus navigabilis, & ventorum stati aut extraordinarii flatus, nec ab eadem semper, sed ab omni alia regione aliquando spirantes: nonne significat satis, concessum à natura cunctis gentibus ad cunctas aditum? Et nónne Elisabetha Angliæ regina Mendozæ querimonias prudenter & fortiter dispulit; cum verissimè assereret, non intelligere se, cur aut sui aut aliorum Principum subditi in Indias navigare prohibeantur, quas Hispanici juris esse ex Pontificis donatione, aut quia Hispani primi ad eas appulerint, casulas posuerint, flumen aut promontorium* de ducis *aut* diei *nomine appellaverint, persuadere sibi non possit: quippe cum Papa judex inter partes non vocatis cæteris Principibus aut consentientibus constitui nequierit; nullaq́ sit illius in hujusmodi causis prærogativa, nedum autoritas, ut Principes obliget, qui nullum ei obsequium nec deferunt nec debent: proinde talem rei alienæ donationem, quæ nullum jus tribuit, atque adeò imaginariam proprietatem, obstare non debere, quò minùs alii Principes commercia in illis semotis regionibus exerceant, & colonias, ubi Hispani non habitant, jure gentium nequaquam violato, deducant; &, cum ut aëris sic maris usus sit omnibus communis, per vastum illum Oceanum liberè evagentur: siquidem in his rebus* tantum *intelligatur* præscriptum *esse*, quantum *sit* possessum. *Jus igitur asserendum naturæ est contra iniquissimum & absurdissimum usurpatum monopolium Hispanorum: qui nisi potenter probent usurpationem, regula pro omnibus erit,* licere quaquaversùm maria navigare, & commercia habere cum omnibus. *Audiamus igitur interim, & audeamus tenere regulam, &* navigare. *Quid hoc tantùm? Nónne verò etiam omnium gentium interest, unius illius gentis injustitiam puniri? Nónne securitas publica hoc postulat, immensæ illius potentiæ & fastus fundamenta subrui? Profectò nisi illa communis omnium salus, communis juris patrocinium publicè suscipiat; licentia Hispanica serpet latiùs, & mox Europa universa in unius Iberi Regis nutum deveniet, aut omninò cadet:*

H. Grotius in Dissertatione de mari libero. cap. 1.

Cambden, in Annal. Anglic. ad A. Chr 1580. Thuan. Histor. lib. 71.

Alb. Gentil. de unione reg. Brit.

Alb. Gentil. de jure belli lib. 1. cap. 14.

> ut medium si quis vellat de fornice saxum,
> incumbunt cui cuncta, simul devexa sequentur
> cætera.

Auson.

Neminem tunc amicitiæ fœdera, neminem solennes officiorum denunciationes toties à personatis exploratoribus repetitæ à vi majori tuebuntur. Et Jacobus

Cambden in Annal. Anglic. ad A. Chr. 1588.

magnæ Britanniæ, tunc Scotiæ tantùm Rex, cum ab Elisabetha Angla moneretur, ut sibi à classe Hispanica & à Scotis Pontificiis providè caveret, rectè imò & argutissimè dixit: Se non aliud ab Hispano beneficium expectare, quàm quod Ulyssi Polyphemus promiserat; scilicet, ut, cæteris devoratis, postremus deglutiretur. *Quanquam, cur Hispanorum vires magnopere reformidemus, causam justam habemus nullam. Domi equidem Rex illorum potens non est: quem etiam Portugalli (inter quos & Castellanos quamvis sanguine, linguâ, provinciâ, & imperio conjunctos, inveteratum etiamnum ardet odium) ideò in ultimo bello tanti non faciebant; cum dicerent, illum propter regionis sterilitatem nec numerosos exercitus alere posse, nec propter urbes & oppida, minimè omnium munita, militem externum accersere audere. Licet & multa alia in visceribus Hispaniæ hæreant longè graviora mala, quæ impotentiam arguant, aut certè potentiæ ruinam accelerent. Non diu est, cum Lusitani ita conquererentur* : cum Sebastiano Rege regnâsse temeritatem, cum Henrico Rege ignorantiam cum judicii inopia conjunctam, cum Gubernatoribus confusionem; cum Antonio notho injustitiam: *sed eadem hodie in tota Hispania agitur fabula, personis tantùm immutatis. Reditus nec impensis, nec opinioni aliorum respondent* : *portoria immoderata, & exactiones immensæ, populum flagellant; atque ad imprecationes, vociferationes, turbas & rebelliones excitant:*

H. Conestag. de Portug. & Castel. conjunct. lib. 1. & 4.

H. Conestag. lib. 5.

H. Conestag. lib 1.

tant: justitia & totius Reip. administratio in paucorum adfectibus reposita vix spiritum ducit. Eques Aragonius in aulam Philippi II. venerat negotii sui causâ; ibi diu à domesticis & consiliariis Regis delusus, tandem Regi ipsi petitionem suam ingenua provolutus exponebat; quo omnia denegante, supplex ejusdem genua exosculatus, gratiisq; humiliter actis, alacris surgebat: Attu, *inquit Rex,* scias, nihil eorum quæ petiisti futurum: Eam ipsam ob causam, *excipiebat Eques,* gratias tibi, Rex optime, habeo, quòd uno hoc verbo sexcenta ministrorum tuorum, unum ex alio causantium, mendacia refutasti: quod si initio audiissem, equidem & multorum mensium sollicitudine cariturus, & sumptibus non exiguis parsurus eram. *Sic & Magnates Hispani, & universus populus jam quoque regnum* Ducis Lermæ, *qui Regem regit solus, graviter ferunt; idque carminibus, dicteriis, notis, mordaciter redarguunt; quodam literas ad Regem mittere auso, cum hac superscriptione:* Regi Philippo III. hoc tempore Lermæ Duci à servitiis. *Inde verò non verus & sincerus amor subditorum est erga Regem: sed fictus & coactus, in apertum odium erupturus, ubi primùm potuerit. Quemadmodum enim olim Romani inferis, morbis, & multis etiam pestibus, dum esse placatas trepido metu cupiebant, publicè fana constituerunt; timore, non amore istos* DEOS *faciente: sic plerique populi subjecti hodie Hispanicum Imperium colunt*

Gasp. Ens Epidorpid. lib. 1.

P. Matthæus in Hist. Henr. IV. lib. 2. narr. 2.

Plin. Histor. natur. lib. 2. cap. 7. Alex. ab Alex. Genial. dier. lib. 1. cap. 13. Petr. Roverius in Panegyr. ad Ex. Reg.

colunt & reverentur. Et quid hoc aliud est, nisi personatæ felicitatis, fortunæ fugientis, & splendidæ paupertatis, imò etiam flagitiosissimæ justitiæ ac fraudis Hispanicæ insigne testimonium? Quod ergo? Philippus II. Belgico bello, ad quod damnosis sumptibus opus erat, implicatus, ex ea occasione ingenteis summas à Genuensibus, & præcipuè à Nobilium ordine emunxit: pro quibus ingenteis pariter usuras pensitabat, destinatis ad eas exolvendas primariis Indiarum & Hispaniæ vectigalibus. Cum verò in putandis usurarum rationibus erratum esse, & calculi errorem corrigi debere contenderet, ut si majores, quàm deberentur, usuræ persolutæ essent, eæ in sortem imputarentur; interim pensiones eis assignatas decreto sub id tempus in Hispania publicato ubiq; revocavit. Quâ re non solùm Genuæ, sed Romæ, Venetiis, Mediolani, Lugduni, Rotomagi, Autuerpiæ, & plerisq; in Germania locis omnes argentariam exercentium rationes labefactatæ sunt, parumq; abfuit, quin mensarii passim creditoribus suis decoxerint. Post quadriennium tandem conventum: ut rationes novæ quidem denuò non inirentur, sed ita sortis principalis usuræ deinceps contraherentur, ut quæ priùs quasi septunces erant, hoc est, pro C unciis, VII cum tertia paulò minus pariebant, in posterum quasi trientes essent, hoc est, VII unciæ tantum cum tertia parte quotannis exolverentur. Sed & hoc Genuensibus à Philippo tunc concessum: ut creditoribus suis, qui cum Philippo minimè contraxissent, in dissolvendo

Thuan. histor. lib. 71.

vendo ære alieno, quod ab ipsis, ut Philippo crederent, sumpsisse se ajebant, eâdem ratione satisfacerent. Quod iniquissimum per se decretum non solùm Genuensium, sed aliorum Italorum, atque adeò sparsim toto orbe institorum rationes conturbavit, ac multos ex iis omnino bonis evertit. Ita scilicet Peruvicæ auri venæ jam tunc defecerant, ut ad scelerum ac fraudum fodinas, quibus nunquam eget Hispania, cuncta consilia & studia convertere oportuerit. At, nisi me omnia fallunt, totum Hispaniæ corpus jam nunc præcipitat ad interitum. Caput enim Castellæ nudum & calvum, nullisque arcibus munitum, non habet, quo se tutò reclinet: cereus nasus Portugalliæ vel levissimam turbarum scintillam non patitur: oculi Aragoniæ pravis humoribus repleti ex privilegiorum amissione lippiunt: brachia Navarræ gangrænâ laborant, à nullis, nisi Gallicis chirurgis persananda: venter Peruviæ & omnium Indiarum, ex intestinorum exulceratione & sanguinolenta excretione infandis doloribus torminibusq; exercetur: coxæ Italiæ ischiade infestantur sævissimè: pedes autem Belgii jam sectiones & ustiones perpessi adhuc severiorem medicinam si non expectant, certè timent. Quid? quòd Hispani etiam non ita bellicosi sunt, uti alii putant, & ipsi de se gloriosè declamare non erubescunt. Nam si ad prima illorum incunabula respiciamus, comperiemus omnem eorum gloriam mari Mediterraneo, & Oceano, claustrisq; Pyrenæis conclusam fuisse, potiusq; patuisse exteris invadentibus, quàm

Le Soldat François.

Thuan. Histor. lib. 1. H. Bignon de l'excellence de la France, liv. 2.

quàm quicquam memorabile extra fines suos gessisse. Hodie verò, licet & inter illos sint fortissimi, & strenui; tamen ii rari & pauci sunt: & Carolus V. cum plurimos habuit, plures VII CIↃ peditum, & IↃCCC equitibus in castris habuit nunquam: cæteri sunt armorum rudes; & præcipuè Lusitani. Ita enim est ingenium hujus nationis, ut inexperti pericula non visa quàm audacter contemnunt, tam viliter visa expavescant. Id quod in supremo bello Africano potissimùm singulari exemplo comprobaverunt: cum plebs isti militiæ destinata sed adhucdum valde inepta, crebrò quidem Olisiponâ quasi ad pugnam instruenda educeretur, sed ridiculâ prorsus ratione; quippe nullo campidoctore aut tribuno bellis experto, sed Joanne *quodam* Gama *iis præeunte, qui eremitæ habitu tirones, ipsemet belli rudis, arma tractare, agmina ordinare, & concurrere edocebat: Sebastiano Rege non solùm inter sclopporum displosiones plerunque haud citra discrimen versante ac discurrente; verùm etiam mari sæpe se committente, maximè cœlo procelloso, (nam sereno, ignavi esse ducebat) ita ut pericula, quæ sapientiores vitanda censent, quæreret, & in exitium sponte ruere cunctis videretur. Tandem decretâ profectione, Lusitani de armis securi, tantumq; de magnifico cultu solliciti vesteis sumptuosas comparare, quasi non ad bellum, sed ad nuptias & pompas proficiscerentur; etiam patrio vestitu abjecto Castellensem assumere, & quasi jam victoriâ partâ de*

Thuan. Histor. lib. 51.

Thuan. histor. lib. 65 & 78. & Conestag. passim.

tâ de triumpho adornando cogitare. Itaque videre erat vesteis, equos, tentoria, lectos, ac cætera impedimenta holoserico & auro argentoq; interdum & gemmis ad exquisitum luxum exornata, ut potius hastiludii, quàm serii certaminis apparatus rerum peritioribus viderentur, qui cum occulto doloris morsu infausta ex eo omnia præsagiebant. Mœsta verò etiam classis in discessu ubique facies, & nemo ridere visus fuit, cunctis tristi silentio defixis; cum vulgò contra evenire soleat, ut qui ad ejusmodi expeditiones ducuntur, per lasciviam lætos clamores ingeminent. Jam in Africa erat Sebastianus, cum Franciscus Aldana ad eum venit, galeam & paludamentum, quibus Imp. Carolus V. olim indutus Tunetem victrici pompâ ingressus fuerat, cum literis ab Albano adferens: quibus muneribus acceptis ad insaniam exultabat Sebastianus, pares triumfos sibi in Fessæ & Marochi, quæ primariæ duorum regnorum urbes sunt, ingressu, atque adeò totius Africæ imperium spondens. Sed ô vanas spes! ô lubrica & incerta vota! Non longè pòst heu! infelix pugnæ alea tentatur: & quid multis? Christiani undique circumventi quasi pecudes à Mauris miserando omnino spectaculo inter carros, equos, suorum occursus, æstu, labore, & ictibus pereuntes promiscuè cæduntur; tribus eodem prælio regibus extinctis; Sebastiano, *qui à centurione repetitis vulneribus confossus est,* Mahamete, *qui fugiens in Mucazeni vado nimiâ*

 festina-

festinatione submersus periit, & Melico, qui gravi febri jactatus cum suos retrocedere indignaretur, lecticâ egressus ut præsentiâ suâ injecto pudore fugam suorum sisteret, vix precibus à familiaribus revocatus, & præ ira compresso spiritu penè ex equo titubans cecidit, indeq; in lecticam denuo illatus, & adductis repagulis, ac priùs monitis qui circa eum erant, ut mortem suam celarent, admoto ori digito animam efflavit; vir fortitudine, prudentiâ, æquitate, industriâ, & liberalitate, &, qui in Africanis ingeniis rarus est, candore insignis, & ab iis vitiis, quæ detestandâ licentiâ inter sectæ illius homines regnant, alienissimus, & alioqui, si belli causam demas, Christianis non ita infestus. Ex Christianis pauci admodum elapsi sunt: ex iisq; VIII cIↄ occisi, totidem capti; quorum liberatione Mauri postea non exiguam pecuniæ vim coegerunt. Nam cum Lusitani ad incommoda perferenda minimè omnium assuefacti, & captivitatis sint mirè impatientes; propterea etiam apud Mauros semper pluris sunt, quam alii: quia se redimunt, & cariùs & faciliùs. Neque verò nobis aliter de cæteris Hispanis judicandi ansam præbere debent illorum nomini tot celebres adscriptæ victoriæ. Quicquid enim nos alii periclitati, quicquid victi sumus, quicquid amisimus, id tot nationum ita conjunctarum viribus; id Germanis, Gallis, Italis, Hungaris, Anglis, non Hispano robori aut solertiæ est imputandum. Et, si diligenter calculus ineatur, ubicunq; fere infeliciter pugnavimus, vix Hispani quartam

H. Conestag. de Portug. & Castel. conjunct. lib. 2.

Thuan. histor. lib. 51.

tam exercitus hostilis partem efficiebant. Bellum verò, aut potiùs laniena, quâ in Indos grassati sunt Hispani, ne umbram quidem fortitudinis habet. Indi enim non illorum virtute, armis, tormentis, hastis, gladiis, aut ballistis, sed ferociâ & furore equorum (quos animalia carnivora & sæva existimabant, & conspectis illis veluti attoniti exanimabantur) victi sunt: imò quò equi non potuerunt penetrare, ibi Hispanos semper vicerunt. Quod ipsum Eques quidam Hispanus optimè intellexisse videtur: qui ad Argeriam Imperatori Carolo V. militans, cum fortè Maurorum globus Hispanorum turmam funderet, & Ferdinandus Cortesius (qui regnum Mexicanum sub jugum misit) fugientes clamore sistere, & ad vim hostilem repellendam animare conaretur, Cortesium interpellans; Bellua isthæc, inquit, putat sibi rem esse cum suis Indis, quorum viginti quinque millibus fundendis decem equites suffecerint. Hispanos autem tantùm fœminas barbatas esse; nonne Lusitani, imbelles licet, in Algibarotana pugna clarissimè demonstraverunt, quâ victis Castellensibus una furnaria septem Castellenseis palâ suâ occidisse traditur? Nónne verò Galli idipsum jam sæpe fecerunt toti orbi notum? Quid Philippus II. non conatus est, ut florentissimum Galliarum regnum redigeret in cineres? Flumina sanguinis per mediam Galliam ducebat; cadaverum montes extruebat; flagitiosi. m Ligæ monstrum insolitâ magnificentiâ alebat; regni Proceres contra legitimum Regem armabat;

Phil. Camerar. medit. Histor. cent. 2. cap. 92. ex Petro Martyre. Benzo in hist. Novi Orbis lib. 2 cap. 12.

Benzo in hist. Novi Orb. lib. 4. cap. 24.

Thuan. histor. lib. 70.

P. Matthieu en l'Histoire de Henr. IV. lib. 2. narr. 4.

bat; Lutetiam (qu' il appelloit sa ville de Paris) præsidio Hispanico frenabat: & quid non? Nihilominus fugatus est, pulsus est, ejectus est è Gallia: & quidem Narbonenses ad debitum Regi suo obsequium redeuntes odio factionis Hispanicæ effigiem Regis Hispaniarum in flammas missam & semiustulatam in aquam projecerunt. In inferiori Germania autem Hispanorum fortitudo sic eviluit, ut passim ac propalam sit despicatui. Obstupescet, qui quadraginta retrò annis accisas Belgarum opes cognoverit, & horrendas Reipub. procellas, grandines, ac tempestates, examinaverit, & viderit, illos tamen in hanc felicitatem enavigâsse: admirabitur, Hispanos tot ingentes exercitus, & nobilissimas provincias amisisse, CXX. auri millionum (Scioppius de ducentis millionibus auri loquitur) impensam fecisse; & demum in ipsum Hollandiæ meditullium pacem delatum ultrò venisse: contra verò Fœderatos omnibus modis inferiores, justâ tantum irâ & desperatione erectos, pro patria & libertate arma cum laude magna sumpsisse, majori gessisse, maxima posuisse: & quod magis mirandum atque fere supra fidem, cum cæteri populi bellis exhauriantur, solos Belgas ex bellis opulentiores & ditiores factos esse. Et ut cum piratis & vagabundis orbis raptoribus iterum in Africam excurrat hæc oratio: Guleta ibi nónne publicum & permansurum est Hispanicæ ignaviæ monumentum? Præerat arci longè munitissimæ Petrus Carrera: qui prius quàm Turcica

Meursius de induciis Belgicis.

in Ecclesiastico c.39.

Cambden. in Annalib. Angl. ad A. Chr. 1587.

Turcica classis duce Sinane Bassa, viro astuto reiq; militaris peritissimo adpulisset, quingentos milites veteranos Italos admittere noluit: quòd minimè concessurum se diceret, ut in ejus gloriæ partem venirent Itali, quam Hispani Guletâ defendendâ consecuturi essent. Sed ô nullam gloriam! O infamiam speratæ gloriæ succedaneam! Sinan enim Bassa brevi tempore fastuosum pectus Carreræ exarmavit, Guletam ipsam expugnavit, ibique præter aliam prædam potitus est quingentis machinis bellicis, cum ingenti tormentarii pulveris aliarumque bello necessariarum rerum & annonæ copia: adeóq; mirâ virtutis & fortunæ sibi famulantium gratiâ eum tenuit victoriarum cursum, ut Hispani prorsus ejecti fuerint ex Africa intra trigesimum & sextum diem; amissis per summam ignaviam iis locis, quæ Carolus V. Augustus in potestatem optimo consilio redegerat, ut securitati Siciliæ, Regni Neapolitani, totiusq; tum Italiæ, tum Hispaniæ consuleret. Equidem apud ipsos Turcos ex fide dignis hominibus accepit testis locupletissimus, Joan. Leunclavius, Carreram fuisse virum prorsus ignavum & formidolosum, qui pulveris tormentarii nidorem ferre non posset, nec fulmina displosarum machinarum: quæ sanè, quoties in hostem exonerabantur, ipse subterraneis se testudinibus concameratisq; locis abdebat, bombaceq; suas obturabat aures. Ubi verò de hoc prospero Africanæ Turcorum expeditionis successu Romam allatum est, statim dicterium Pasquilli nomine sparsum; quo Guletæ & regni

Joan. Leunclav. in supplem. Annal. Turc. Thuan. hist. lib. 58.

An. Chr. 1574.

& regni Tunetani amißi culpa in podagram Sueßani Ducis; in Joannis Austrii Sphæristerium, hoc est, negligentiam; in Cardinalis Granvellani Neapolitani Vicarii subligar, hoc est, libidines rejiciebatur. Eant nunc igitur Iberi illi Thrasones, illi Pyrgopolinices, illi Therapontigoni Platagidoni, illi Polymachæroplacides Anthomenides; & solitâ insolentiâ in posterum dictitent amplius: Unum Hispanum quatuor Germanis, tribus Gallis, & duobus Italis valere.

Benzo in Hist. novi Orb. lib. 2. cap. 8.

Quod si tamen adhuc fastus & potentiæ suæ alis Hispani altiùs evolare, & in aliorum populorum injuriam invidiosè decantare non cessent; cœlum, terram, & oceanum ipsis ancillari; fortunam ante illorum vota & supra vota, id est, priusquam volunt, & plusquam volunt, liberaliter omnia elargiri: nihil agunt. Et nihil egit Mendoza Legatus ad Gallorum Regem, frequenter illud crepans: Dios es poderoso en el cielo, y el Rey d' Espanna en la tierra: hoc est: Deus est potens in cœlis, & Rex Hispaniarum in terris. Et nihil egerunt illi Hispani, qui in prætorio S. Dominici, quæ urbs est Hispaniolæ, insignia Regis sui erexerunt, ita ut subjectus terrarum orbis spectaretur, supra quem Pegasus anterioribus pedibus extra projectis exiliebat, cum hac epigraphe, NON SUFFICIT ORBIS. Id certè ab Anglis, cum ducibus Fr. Draco & Christophoro Carlilo urbem caperent, irrisum & in argumentum infinitæ avaritiæ & ambitionis Hispanorum, quasi nihil sufficeret, arreptum est. Quinetiam ille, cui tum Orbis

P. Matth. in histor. Henr. IV. lib. 6. narr. 5.

Cambden. in Annal. Anglic. ad A. Chr. 1585.

non suffecerat, post aliquot annos sarcophago fuit contentus; &

————Rex ille Philippus
tot populis terrisque potens lateque tyrannus;
occidit à fœdo rosus grege vermiculorum,
carnificesque suos miserando corpore pavit
vivens atque videns, & propria funera planxit.

Dom. Baud. in Heroic. Epist. 5. & in Funere.

Quod ipsum horribile mortis genus etsi ad naturales causas referri solet à medicorum filiis, tamen religiosiùs censeo cum Ægyptiorum Magis digitum Dei in tam notabili casu suppliciter venerari: præsertim cum antehac nullus excelsæ dignitatis Princeps interierit tali genere mortis, nisi qui vel sæviendo, vel divinos honores affectando humanitatem exuisset. Verùm omnia illa, quæ vos tumidos, ô Hispani, et supra humana elatos oblivisci cogunt vestræ fragilitatis, quæ ferreis claustris custoditis armati, quæ ex alieno sanguine rapta vestro & alieno defenditis; propter quæ quassatis urbes, ignari, quantum telorum in adversos fortuna comparet; propter quæ, ruptis toties adfinitatis, amicitiæ, collegii, & omnis humanitatis fœderibus, terrarum orbem miscetis; non sunt vestra: in depositi causa sunt, jamjamq́ ad alium dominum spectantia. Aut hostis illa, aut hostilis animi successor invadet. La coda condanna spesso la volpe alla morte per esser troppo lunga. Et quæ sunt divitiæ; quas non egestas, & fames, & mendicitas à tergo sequatur? Quæ dignitas; cujus non prætextam, & augurale, & lora patricia, comitentur

Vide Senecam de Benefic. lib. 6. cap. 3.

Sen. de Tranquillitate animi cap. 11.

tentur ſordes, & deportatio, & notæ, & mille maculæ, & extrema contemptio? Quod regnum eſt; cui non parata ſit ruina & proculcatio, & dominus, & carnifex? Nec magnis iſta intervallis diviſa: ſed horæ ſæpe momentum intereſt tantùm inter ſolium, & aliena genua. Magnæ arbores diu creſcunt: unâ horâ extirpantur. *Locuples es? ad Pompeium abi: qui cum tot flumina poßideret in ſuo orientia & in ſuo cadentia, mendicavit ſtillicidia; fame ac ſiti periit in palatio cognati, dum iſte heres illi publicum funus eſurienti locat. Honoribus ſummis functus es? Sejanum vide: quem eodem die, quo illum Senatus deduxerat, populus in fruſta diviſit: in quem quicquid congeri poterat,* DEUS *hominesq́ contulerant: ex eo tamen nihil ſuperfuit, quod carnifex unco traheret in Tiberim. Rex es? non ad Crœſum te mitto, regno & morti ſuæ ſuperſtitem: non ad Ptolomæum Africæ Regem, Armeniæ Mithridatem, inter Cajanas cuſtodias agentes: ſpecta mihi Valerianum Romanorum Imperatorem; quem cum Sapore Perſarum Rege bellum gerentem, iſte victum uti catenarium mancipium circumduxit, equum conſcenſurus ejus inclinati cervicibus pedem impoſuit; & cui tandem etiam pellem detraxit: ſpecta Bajaſitem I. Turcarum Imperatorem; qui à Temire captus, ferreæ caveæ incluſus & ſpe libertatis excluſus; cum audiſſet ad urbem Tatariæ Semercandam ſe abducendum, præ furore fremens ac frendens caput validis iteratisq́ ictibus caveæ allidendo indignantem animam evomuit. Quædam*

Curt. lib. 7.

Vide Eberhard. von Wethe de van glor. hum.

Cuſpin in Valerian. Agathias lib. 4. de bello Gothico.

Annales Turcici. Leunclavius in Pandect. hiſt. Turc. cap 65. ex Theodor. Spandugino.

dam ſcilicet vini ebrietas; quædam etiam fortunæ eſt. Atq́ ut illa firmo etiam cerebro homines commovet, imbecillos omninò dimovet: ita iſta quamlibet prudentes deludit, imprudentes planè dementat. Et ut meretrix neminem amat, dum amatores perpetuò mutat: ita & Fortuna.

Petr. Roverius in not. ad Panegyr. Henr. IV. Gall. R. dictum.

> Invida fatorum ſeries: ſummiſque negatum
> ſtare diu.

Lucan. lib. 1.

Et jam videor mihi videre Divini numinis juſtitiam in tribunal aſcendentem, omnibusq́ angelis in purpura circumſtantibus toti orbi Chriſtiano ita de cœlo pronunciantem: Illos Orbis raptores Iberos de imperio dejici, & ſine mora omnibus bonis exui, libertate multari, & catenis vinciri debere. *Ego vel imagine & fictione tantùm ſpectaculi terreor, auguſtiſſime Præſes; & cum Buchanano ex Luſitania in Galliam redeunte ita Hiſpaniam & Galliam, illam valere, iſtam ſalvere jubeo:*

> Jejuna miſeræ teſqua Luſitaniæ,
> glebæque tantùm fertiles penuriæ,
> valete longùm. At tu beata Gallia
> ſalve, bonarum blanda nutrix artium,
> cœlo ſalubri, fertili frugum ſolo,
> umbroſa colles pampini molli comâ,
> pecoroſa ſaltus, rigua valles fontibus,
> prati virentis picta campos floribus,
> velifera longis amnium decurſibus,
> piſcoſa ſtagnis, rivulis, lacubus, mari,
> & hinc & illinc portuoſo littore

Georg. Buchananus.

 Orbem

Orbem receptans hospitem, atq; orbi tuas
opes vicissim non avara impertiens:
amœna villis, tuta muris, turribus
superba, tectis lauta, cultu splendida,
victu modesta, moribus non aspera,
sermone comis, patria gentium omnium
communis, animi fida, pace florida,
jucunda, facilis, Marte terrifico minax,
invicta, rebus non secundis insolens,
nec sorte dubiâ fracta, cultrix numinis
sincera, ritum in exterum non degener:
nescit calores lenis æstas torridos,
frangit rigores bruma flammis asperos;
non pestilentis pallet Austri spiritu:
autumnus æquis temperatus flatibus;
non ver solutis amnium repagulis
inundat agros, & labores eluit:
ni patrio te amore diligam, & colam,
dum vivo; rursus non recuso visere
jejuna miseræ tesqua Lusitaniæ,
glebasque tantùm fertiles penuriæ.

PRINCEPS
FRIDERICUS ACHIL-
LES, &c.
DIC TU
*GEORGI, BARO STUBEN-
bergi.*

ORA-

ORATIO
GEORGII
BARONIS STU-
BENBERGII,
pro
HISPANIA.

EGo illustrissime Princeps, cum *inclyto fratre tuo* Magno, *pro Hispania censeo. Miror autem, quid tibi*, Baro Limpurgi, *venerit in mentem, ut tam acerbè in Hispaniam & Hispanos diceres. In Hispaniam abi, & in palatio Escuriali Philippo III. Regi orationem tuam coram Notario & testibus repete, atque rei gestæ testimonium instrumento solenni comprehensum posce; crede mihi, bene dixeris, si ad nos* semper-liber *redieris. Nondum Hispania ita esurit, ut colligat stipem; nondum ita viribus deficit, ut expectet vulturium; nondum ita in vitia prolapsa est, ut* Deum *& bonam mentem omnino abjecerit. Et quomodo esuriat Hispania, quæ semper ad manus habet paratam pecuniam; quæ Orbis, fere dixerim, totius possidet ærarium?*

Quisquis habet nummos, securâ naviget aurâ,
Fortunamque suo temperet arbitrio.

Petronius Arbiter.

 Uxorem

Uxorem ducat Danäen, ipſumque licebit
Acriſium jubeat credere, quod Danäen.
Carmina componat, declamet, concrepet omneis
& peragat cauſas, ſitque Catone prior.
Juriſconſultus PARET, non PARET, habeto;
atque eſto quicquid Servius & Labeo.
Multa loquor: quidvis nummis præſentibus opta,
& veniet: clauſum poſſidet arca Jovem.

J. Lipſ. in Epiſt. Cent. 3. ad Belg.

Habet ſanè hoc Rex Hiſpaniarum, Craſſorum omnium Craſſus, ut quando domi panis non ſuppetit; (& quando non ſuppetat Hiſpania, illud inexhauſtum humanæ felicitatis promptuarium?) alibi emere, ſed alia etiam omnia parare, & omnia facere poſſit, perennibus auri argentiq́ fontibus, quos alii Principes fruſtra requirunt. Et ridiculum eſt, quòd quidam Philippo II. patri timuerunt, ne æris alieni oppreſſus mole, fideq́ publicâ paſſim creditoribus decoctâ, tandem bonis cedere cogeretur; & quòd alii Philippo III. filio, ne is ſine inventarii beneficio paternam hereditatem adeundo, & Quartam Falcidiam perderet, & rationes omnes conturbaret. Scilicet

Vide Colinium apud Thuan. hiſtor. lib. 51.

La reſponſe au Soldat François.

Martial. lib. 9. Epigr. 4.

grandis in æthereo licet auctio fiat Olympo,
coganturque Dii vendere, quicquid habent;
conturbabit Atlas.

Caſp. Ens Epidorpid. lib. 2.

Henricus Glareanus, vir doctiſſimus, ſed parùm opulentus, rogatus ab amico; quomodo viveret ac valeret? Ego, *inquit*, Principum ac Magnatum vitam vivo. *Altero quærente, qualiſnam ea eſſet?* Edo, *ait*, bibo,

bibo, & genio indulgeo; interim in omnium ære ſum ac maneo. *Sed, quod regulam ſequitur proximè;* Excipe, *Glareane, & tu mi Limpurgi;* excipite Regem Hiſpaniæ; *qui etiam edit, bibit, genio indulget, res gerit maximas; & interim, quantumcunque contrahat æs alienum, ſemper domi auri millionibus abundat. Quomodo verò etiam, mi Limpurgi, viribus deficiat Hiſpania? Regis Hiſpaniarum uxor eſt Fortuna; quæ pro dote attulit in mariti domum potentiæ perpetuitatem. Domus verò eſt Principis aula; quæ eſt illud punctum extra mundum, toties ab Archimede deſideratum; ex quo Rex Philippus, novus Archimedes Hiſpanicus, totum terrarum orbem facilè movere, & hinc inde propellere poteſt. Et potentia ea eſt; quâ Philippus, quandocunque lubet, plura regna, quàm Gallus provincias; plures claſſes, quàm iſte naves; plures nationes, quàm iſte civitates; plures belli imperatores, quàm iſte duces; & plures centuriones, quàm iſte gregarios milites, armare & in aciem producere poteſt. Dolet quidem Gallis, quando vident illud magnum titulorum agmen, ſummi & ampliſſimi Hiſpanici Imperii inſigne:* Don Phelippe por la gracia de Dios, Rey de Caſtilla, de Leon, de Aragon, de las dos Sicilias, de Jeruſalem, de Portugal, de Navarra, *& quæ longo tractu ſequuntur: quamvis Franciſcus I. Galliæ Rex ex eo in Imperatorem Carolum V. joci argumentum ſumpſiſſe videatur; cum in quibuſdam provocationis tabulis ita, ſed non ſine invidiæ*

Le Cavalier de Savoye.

invidiæ morsu, præscriberet; François par la grace de Dieu Roy de Gentilly: *sed ea hodie Hispanicæ virtutis majestas est, ut ex novorum titulorum accessionibus hostes mox & invidendi & jocandi copiam sint uberiùs habituri. Totum enim imperium vernat, totum floret, perenniq; beatitudinis autumno totum lætatur: ejusq; felicitas mediam veluti aeris & infortunii regionem supergressa hinc inde fulminantes alibi turbarum tempestates, grandines seditionum, & fatuos dissidiorum ignes, spectat periculi expers & secura. Rex verò ipse, qui semper vigilat, & pro Repub. insomnes alit curas, veluti Jupiter*

——————in alto siede:
Onde senz' esser visto, e ode, e vede.

Strabus quidam tam certâ oculorum perspicuitate olim usus est, ut pervideret CXXXV. millia passuum, atq; in Punico bello à Lilybæo Siciliæ promontorio classem è portu Carthaginensi solventem cernens, & navium numerum & velorum seriem dinumeraret: ita magnus ille Philippus, patris Philippi, & avi Caroli æmulus, è prudentiæ suæ Pyrenæis providentiæ lumen in omnes Europæ regiones circumferens, videt omnium Principum consilia & molitiones; & quicquid Romæ, quicquid Viennæ, quicquid Pragæ, quicquid Londini, quicquid Lutetiæ, etiam in ipsis Luparæ arcis penetralibus agitur, quasi præsens intuetur. Quomodo autem Hispania Deum *& bonam mentem abjecerit, Limpurgi? An quia multi inter Hispanos* ἄθεοι *sunt, & vitiosi?*

Plin. nat. histor. lib. 7. cap. 21. Valer. Maxim. lib. 1. c. ult. Strabo lib. 6. Tho. Fazellus de rebus Sicul. prior. decad. lib. 7. cap. 1.

tiosi? Nimirum, quod Theologi hodie aliquando facere solent, ut, si fortè in Luthero, Bellarmino, Calvino, Beza, aliquid offenderint oraculis divinis & morum sanctitati parùm congruens; indefinitè Lutheranos, Papistas, Calvinianos, hallucinari & scribant, & de suggestu clament; etsi alius nemo præter istos autores eam rem cogitavit aut dixit: ita ut David Pareus in Schwalbacensibus acidulis non solùm Martino Becano, illud Deum Calvinistarum esse autorem peccati *ex ipsiusmet Calvini verbis ac sententiis solidè probari posse, contendenti responderit,* ut maximè illa Calvini sententia sit, non tamen Calvinistarum esse; *verùm etiam Nicolai Serarii judicium, qui componendæ litis facilem hanc rationem invenerat,* si particula Starum expungatur, *laudaverit; & postea missâ Moguntiam ad Becanum epistolâ Jesuitas officii monuerit, hoc carmine,*

Vos quoque promissi memores, delete liturâ
ingenuâ Starum, impegistis quod malè nostris:

sic verò & tu, mi Limpurgi, Hispanos ob quorundam & paucorum peccata, imprudenter omnes reos facis. Non in Academiam Salamanticam, non in Aulam Vallisoletum te voco; ut illic à Doctoribus, isthic à Regiis Consiliariis, validis rationibus convincaris: sed duco te ad milites, genus hominum maximè in licentiam proclive; & videsis mihi Petri Henriquez Fontium Comitis edictum castrense; quo in militem nefarias de Deo *ac Dei matre semper-Virgine, aut Sanctis, voces proferen-*

M. Becan. Theol. Scholasticæ p. 1. c. 16. qu. 1. concl. Calv. 4. p. 182. Adam. Contzen in Idolo Calvinist. in pr. p. 213.

Joan. Bochius in Historica narratione inaugurationis Alberti & Isabellæ Archiducum.

proferentem, locis aut hominibus sacris injuriam inferentem, matronas virginesque vitiantem, scortum in castra secum adducentem, captos deditosq; contra pacta trucidantem, socios deprædantem, privatas injurias monomachiâ vindicantem, capitis pœnam statuit. An hoc edictum sine DEO *& bona mente à Fontano conditum fuisse putas? Quin sequere adhuc paulisper, & centurionis, lupanar in castissimis ædibus petulanter quærentis, memorabilem cognosce virtutem. Ille juxta Insulas, quæ potens & populosa Belgii civitas est, in causidici cujusdam domo exceptus, hospitis filiæ admodum formosæ vim in arcano parabat: sed ea inter luctandum pugione correpto ipsum in lumbos aggressoris tam violento ictu adegit, ut hoste strato pudicitiam fortiter defenderit. Saucius Hispanus, & morti ex vulnere proximus, cum crimen sacerdoti confessus esset, factiq; ultra modum pœnitentiâ duceretur; juvenculam ubiq; vestigatam coram sisti jussit, his verbis eam affatus:* Morituro mihi expetendum fuerat, ut injuria tibi à me illata à te mihi remitteretur: sed ad expiandam culpam haut satis confessio ac veniæ petitio visa est, nisi scelus intentatum decorâ satisfactione eluerem. Igitur me tibi virum addico: & quoniam crimine meo & virtute tuâ effectum est, ut me frui non possis: habe nomen uxoris, titulos, insignia; & bonorum meorum hæres esto: ut qui te conatu violatam meminerint, sciant te conjugium tentatæ virginitatis, quam tam strenuè defendisti, honestissimum

A. Chr. 1578.

Thuan. hist. lib. 66. Em. Meteran Histor. Belg. lib. 8.

mum præmium retulisse. *Quibus dictis, & sacerdote verba præeunte, cum patre consentiente matrimonium contractum esset, Hispanus statim exspiravit; ambiguo relicto, uter generosiùs, hic culpam emendâsset, an illa pudori consuluisset. Quod hoc consilio tantùm commemoro; ut omnes intelligant; Hispanos, etiam quando sunt consceleratissimi, subinde tamen honesti ducatum revereri.*

Verùm tibi, Baro Georgi Friderice, *non erat satis, Hispanos omnis impietatis, vitii, & impotentiæ arguisse: nisi quoque simul inventi* novi Orbis *laudem illis adimeres. Quis autem contradixerit, Americam ante Americi Vespucii, Christophori Columbi, & aliorum adventum, olim non patuisse? Certè homines ibi ut fungi & boleti è terra enati non sunt. Sed cum illa per tot seculorum periodos ex nostri Orbis hominum memoria aufugerit, ut etiam Lactantius, Augustinus, Nazianzenus, eos, qui Antipodes credebant, irriserint: cur eam gloriam negemus Hispanis, qui Indias illas tanquam res deperditas feliciter repererunt? Seneca Tragicus poëta fuit propheta: cum de popularibus suis ante mille ac quingentos annos ita prædiceret:*

———— Venient annis
secula seris, quibus Oceanus
vincula rerum laxet, & ingens
pateat tellus, Tiphysque novos
detegat orbes; nec sit terris
ultima Thule.

Jos. Acosta Hist. natur. Ind. lib. 1. cap. 7. & 8.

L. Ann. Seneca in Medea.

Neque statim tibi adsentior in iis, quæ de Ophir *&* Tharsis, Idumæa, Asiongaber, mari Suph, Parvaim *&* Peru, *ingenti nisu ex sacro codice protulisti. Nam ut brevitatis amore prætercam, nec explicem, varias esse* Ophir *&* Tharsis *significationes, adeòque regionem* Ophir *denominatam esse ab* OPHIR *Jectanis filio, cujus mentionem facit Moses, & quem in Oriente sedem constituisse Josephus testatur: ut sileam quoque, duplicem esse* Idumæam, superiorem *&* inferiorem; *nec non eundem Josephum patriæ antiquitatis studiosissimum, quem veneranda Patrum & sanctorum interpretum autoritas tuetur,* Asiongaber ad mare Erythræum *locasse: ut taceam, ubique in lingua sancta* Jam Suph *mare Erythræum denotare: ut item transiliam* Parvaim *&* Peru *nomen incolis regionis Americæ tam notum fuisse, quàm ipsimet Hispani ante adventum suum ibi fuerint: ut mittam insuper, non solùm veri non esse simile, Salomonem relictis Indiis Orientalibus, auri feracissimis, naves suas in extremas illas Occidentales misisse, quod si factum fuisset, tantæ rei & expeditionis haud dubiè aliqua superessent hodie vestigia; verùm etiam Peguensium, magni Indiæ Orientalis populi, traditionem à majoribus acceptam fidem maximè mereri, quâ gloriantur, se ab iis Judæis genus ducere, quos olim Salomon ad aurum Ophirium colligendum in eas regiones miserit: ut denique nec hoc exequar, Hiramum ex Tyro naves suas terrestri itinere in Asiongaber mittere potuisse; quod equidem absurdum videri debet nemini,*

J. Acosta Hist N. Ind. l 1. c 14. C. Waser. de antiq num. Hebr. l. 1 c. 17. B. Keckerman. problem. naut. 9.

Genes. cap. 10. v. 29. Jos. l. 1. Antiq. c. 7.

lib. 8 Antiq c. 2. Ch. Adrichom. in Theat. terræ S. Jo Gorop. l. 5. Hispanic.

M. Marinus in Arca Noë.

Vvaser. d. l. c. 9. Acosta d. l. c. 13.

Jo. Mariana de reb. Hispan. lib. 26. c. 20.

ni qui vel præsentia tempora contulerit, cum Cairi in Ægypto quotannis aliquot triremes in navali ædificentur, quas in partes suas resolutas onerarii cameli inde usque ad Heroum urbem sive Sues, & ad mare rubrum, per vastum arenosumq́ terræ tractum deportare solent: nihil, meâ sententiâ, nihil est, quod Ophir *à* Peruvia *magis discriminet; quàm quòd classem Salomonicam etiam* ebora *ex Ophir attulisse sacræ literæ testantur; cum sit certissimum,* Americam nullum agnoscere elephantum. *Quid verò jam consequitur, mi charissime? Hoc scilicet: Ergo Salomonis classis non attigit Occidentem: Ergo Asiongaber non est in mari mediterraneo: Ergo Ophir non est Peru: Ergo Hispanis sua constat laus & existimatio. Ergo illustrissime Princeps, meritò pro Hispania sententiam fero.*

Joh. Helfrich in seiner Reiß ins H. Land.

Vvaser. d. l. c. 17 Acosta d. l. c. 14.

PRINCEPS
FRIDERICUS ACHILLES, &c.

DIC TU
HENRICE ALBERTE, BARO Limpurgi.

ORATIO HENRICI ALBERTI,

LIMPURGI BARONIS, S. R. J. pincernæ hæreditarii, & semper-liberi, pro HUNGARIA.

Publice ingrati sumus, illustrissime Princeps, dum in hoc prærogativarum certamine memoriam gentis inter omnes Europæos fortissimæ, & per quam pax salusque Christiani orbis hactenus stetit incontaminata, tam turpiter hîc destituimus, & tantis meritis funestissimâ oblivione parentamus. Sanctior debebat esse benefactorum recordatio. At verò quemadmodum olim Romana Respub. in optimos ac devotissimos sibi cives multoties peccavit: Camillus enim in exilium missus, Scipio dimissus est; exulavit & post Catilinam Cicero, diruti ejus penates, bona direpta, factumq; quicquid victor Catilina fecisset; Rutilius innocentiæ pretium tulit in Asia Smyrnæ latere; Catoni populus Romanus præturam negavit, Vatinio mortalium ultimo etiam illi antelato: sic fere ubique nunc Hungarorum immortalia beneficia nigro ingratitudinis calculo nos exputamus. Equidem si Hungaria ipsa commovere se fundi-

Seneca lib. 5. de Benefic. cap. 17. Valerius lib. 5. cap. 3.

funditus, atque huc venire jam posset; tota profectò coram unâ voce profiteretur dolorem, ex hac sui præteritione conceptum; & verbis effunderet adfectum, quem rei indignitas excitavit: sed quoniam illud non potest, (gestit animo) quod natura non patitur, clamoresq; suos hoc in loco exaudiri à te, Princeps, non sinit interjecta tot regionum intercapedo: id quod fieri decebat, ego nobilissimæ provinciæ nuncium sponte suscepi, ut essem non jam privati studii literarum, sed publicæ causæ orator. Verùm uti in magna sylva boni venatoris est, feras indaganter quàm plurimas capere, nec unquam culpæ fuit, non omnes cepisse: sic nemo, spero, vitio mihi vertet, si in tanta laudum Hungariæ copia, & tantulo temporis intervallo, plurimas transilierim. Certè callidos plerosq; Italiæ caupones ac stabularios hîc imitari omnium minimè habeo necesse; qui simul atq; peregre advenientem aliquem conspexerint longè procurrunt obviam, salutant benignè, hospitioq; suo ambitiosè laudato miris blanditiis invitant, deducunt alacres usq; ad amplam & bene pictam januam: postquam autem ingressus fueris, et illi ad alios hospites captandos revolarint, nihil reperias culinâ frigidius, nihil stabulo inanius.

Joan. Passeratius Præfat. in Cicer. orat. pro L. Manil. & adde Guil. Barclaium libr. 1. cont. Monarchomach. p. 26.

Et ubi primùm in laudum sylvam ingrediar? Ecquod Hungariæ decus indicabo primùm? An delectat aliquem inæstimabilis omnium opum thesaurus? At nullibi jucundior & plenior bonorum, etiam ipsâ naturâ summo conatu voluptatibus humanis ancillante, est messis, quàm in ipsa Hungaria. Mira ibi est

est locorum amœnitas, mira aëris clementia, mira soli fœcunditas. Agri ea est fertilitas, ut frumentum nullibi crescat laudatius & copiosius: vinetorum ea est excellentia, ut nullibi vinum nascatur fortius: pratorum ea est luxuria, ut ob graminis altitudinem præcedentem currum sæpe posterior non videat, ac proinde nullibi gregum armentorumq; sit fructus uberior; mercatoribus inde singulis annis tot & tot præpinguium boum millia ad vicinarum & dissitarum nationum culinam agentibus: (et ajunt, Viennam quotannis circiter octoginta millia *agi:) nemorum & saltuum ea est felicitas, ut præter ferarum omne genus venationes, (quæ cuivis licitæ sunt, sic, ut lepores, phasiani, perdices, quæq; apud nos in deliciis habentur, rusticorum etiam ac plebejorum hominum familiaris sit cibus) nullibi sit salubrium fruticum, plantarum, herbarum; castanearum item, prunorum, glandium proventus utilior: ea quoque fluminum est præstantia, ut nulla sint in tota Europa majora, nulla ad aquationem & commeatus rerumq; omnium subvectionem commodiora, nulla piscosa magis; ut de* Tibisco *fama sit apud accolas*, duas illius fluvii partes esse aquas, tertiam verò pisces; *& Vvernherus scriptum reliquerit*, mille carpiones, Tibisco extractos, unico aureo Hungarico veniisse. *Quid de metallorum divitiis dicam? Ultra abundantiam, alibi non sic inveniendam, argentum ibi est purissimum; aurumq; perfectissimum. Et quidem in Dalmatia, quæ imperii Hungarici portio est non ignobilis, utrum una fodina Princi-*

Vide L. Tuberonem in Comment. de temporibus suis. A. Bonfinium de reb. Hungar. J. Sambucum in appendice. rer. Hungar. Busbeq. Turc. Epist. 1. I. Cuspinianum in orat. de bello suscip. cont. Turc. G. Ens rer. Hungar. lib. 1.

Thob. Coberus in observ. Castrensibus.

Galeotus Martius de dict. & fact. Matth. c. 6. Georg. *W*ernh. de admirand. Hung aquis. T. Coberus in observ. Castrens.

Principatu Neronis singulis diebus quinquagenas auri libras fuderit, an plures, Plinius non explicat. Transylvaniæ quoque amnes auri ramenta plerumque sesquilibralia *trahere, Antonius Bonfinius tradit. Ut propterea difficile creditu non sit, avorum ætate* Sigismundum Chanzarem, *Quinqueecclesiarum Episcopum, adeò pecuniis fuisse locupletem, ut justum exercitum suo sumptu alere potuerit. Hinc etiam Albertus Polonus, cum regnum Hungariæ contra fratrem Uladislaum sibi vendicare satageret; à regionis præsertim bonitate & opibus incredibilibus animos militum accendere & confirmare voluit, cum diceret;* Hanc esse illam regionem, quam mediam Danubius tot fluviorum confluxu incolis percommodus intersecet, & quæ universi penè orbis felicitatem complectatur; esse illam optimorum feracissimam fructuum, vinetis speciosissimam, equis & cæteris pecoribus affatim abundantem; auri atque argenti multorumque præterea metallorum ditissimam; omnibus denique rebus, quæ non modò ad vitæ usum spectant, sed & luxum possint ministrare, instructissimam. *Verùm enimverò omnia illa splendidissima naturæ atque fortunæ munera minimè ad communem hominum opinionem metitur Hungaria: ad usum & necessitatem flectit illa; ad Lydium Virtutis lapidem examinat; & quicquid ultra est, dedignatur. Altum quiddam est Virtus, excelsum, regale, invictum, infatigabile: Voluptas humile, servile, imbecillum, caducum; cujus statio ac domicilium*

Georg. Agricola de vet. & nov. metallis lib. 1.

Lud. Tubero Comment. lib. 4.

Seneca de vita Beata. cap. 7.

lium fornices & popinæ sunt. Virtutem in templo invenimus, in foro, in curia, pro muris stantem, pulverulentam, coloratam, callosas habentem manus: Voluptatem latitantem sæpius, ac tenebras captantem; circa balnea ac sudatoria, ac loca Ædilem metuentia; mollem, enervem, mero atque unguento madentem, pallidam, fucatam, & medicamentis pollutam. Sed quocunque Virtus abit, semper Pannonia, *ut vetus nomen est, semper* Hungaria, *ut novum nomen est, it comes; tantis meritorum cumulis beata; ut olim (uti & nunc) non solùm Ecclesiæ Christianæ gravissimos doctores, & inter illos longè eminentissimos,* B. Martinum *Turonensem Episcopum,* virum planè Apostolis conferendum; & D. Hieronymum, *propter sanctitatis & doctrinæ magnitudinem inter Confessores & Magistros Ecclesiæ relatum; & nuper* Andream Dudithium, *qui, relicto Papatu, Episcopatui, simulq́ summis honoribus, divitiis, & sublimi Aulicæ vitæ valedixerat, ut ab omni strepitu et ambitione alienus, sacris studiis in tranquillo unicè vacare posset; gloriosè dederit; verùm etiam præclarissima ingenia scientiis literisq́ instaurandis & exornandis nata bono publico felicissimè eduxerit. Quod si aliorum exemplo per illustrium doctrinâ Hungarorum nomina eundum hîc esset, fortè catalogus non minùs foret prolixus, quàm fuit Germanorum, Gallorum, vel Hispanorum. Quin producerem literatos, qui vel in privata fortuna penè Principum gloriam in re literaria amplificanda superârunt. Equidem* Joannes Sambucus, *Tirnaviensis, professione Medicus, eam in veteribus libris colligendis diligentiam adhibuit, eam liberalitatem in publicandis declaravit, ut Magnatibus, qui hâc re laudem consecuti sunt, debeat æquari: quod Nonnus Dionysiacorum scriptor, Aristænetus, Eunapius, Hesychius Illustrius, & alii ejus beneficio editi abundè testantur. Verùm nos hoc loco virtutes Hungarorum magis excelsas et heroicas, magisq́ armatos quàm togatos imus spectatum. Et quidni primò loco spectemus octo Imperatores, quos magnos & augustos terrarum orbi felici sidere peperit Hungaria? Imp.* Decium *laudat antiquitas; quòd in eo virtutes cum ætate creverint; quòd non ambitione, non emptis suffragiis, non corruptis amicitiis, sed bonis moribus ad amplissimas dignitates pervenerit: cujus vita sanctissimis institutis nunquam adversata* optimi Principis *cognomentum Senatus judicio rectè meruisset; nisi paganâ superstitione impulsus Christianam religionem tot cruentis persecutionibus contaminâsset. Sed heros ille Decius fuit Pannonius. Imp.* Aurelianum, *& ipsum Christianorum inimicum, concelebrat historia; quòd Romanum orbem triennio ab invasoribus receptârit, terminos imperii auxerit; rebus gestis magnis Principibus non modò æquandus, verùm etiam anteferendus. statura is procerus & nervis fuit validissimis; adeoq́ manu suâ in bello Sarmatico unâ die XLVIII interfecit; plurimis autem et diversis diebus* ultra nongentos & quinquaginta; *ut hac de causa pueri etiam cantilenas componentes, ad numeros diebus festis* militariter

Ædilib. cura popinarum, fornicum, & eorum, quæ ad libidines spectabant, olim apud Romanos commissa est. Just. Lips. coment. ad Tacit. lib. 2. Annal. n. 170.

Sulpicius Severus Sac. Histor. lib. 2. circa fin.

C. Sigonius de occident. Imp. lib. 11.

Quirin. Reuter. in vita A. Dudithii.

Thuan. Histor. lib. 80.

Pompon. Lætus. Egnatius.

Sext. Aurelius Victor.

Pomponius Lætus.

Flavius Vopiscus.

militariter saltitarent: mille, mille, mille, mille, mille, mille decollavimus: unus homo mille, mille, mille, mille decollavimus. mille, mille, mille vivat, qui mille, mille occidit. Et verò Aurelianus quoq; fuit Pannonius. At Imp. Probum nemo improbaverit, nisi qui ipsam probitatem. is genitus patre agresti, hortorum studioso, ita se & in toga & in militia gessit, ut res ipsa nomen sequeretur, & si non illi fuisset Probi nomen, nomine hoc appellari potuerit. Sarmatas contudit, tyrannos extinxit, Orbem pacavit, judicia bonorum de se admirabili virtute confirmavit; pace terrâ mariq; partâ dicere solitus, Milites minimè necessarios fore, cum desunt hostes. Atqui & Probus Pannonius est. Pannonius etiam est Imp. Diocletianus, qui novâ virtute primus Imperium & communicavit, & posuit; omnibus major futurus, si decimam persecutionem intermisisset. Etenim novem ante hunc Imperatores religionis Christianæ labefactandæ gratiâ vexationes acerbissimas exercuerant; Nero, Domitianus, Trajanus, Marcus, Severus, Maximus, Decius, Valerianus, & Aurelianus: quibus Diocletianus quasi decimæ palmæ avidus socium se adjunxit. Pannonius fuit & Jovianus Augustus: quo imperium favore militari delatum abnuente, quòd se gentilibus nolle imperare diceret, milites se Christianos esse clamaverunt. Pannonii sunt Valentinianus, & hujus frater Valens, atque filius Gratianus, Imperatores; sed qui plura fortiter gesserunt,

Pomponius Lætus. Egnatius.

C. Sigonius de Occident. Imp. lib. 1.

C. Sigonius de Occid. Imp. lib. 7.

quàm

—— quàm quæ comprendere dictis
in promptu mihi sit.

Ovid. Metamorph. lib. 13.

Cum autem omnes illi æternæ & melioris famæ Pannonii Principes, quantumvis Hungariæ incolæ & cives, non tamen Hungarici sanguinis fuerint: Hungari enim posteriùs demum post Pannones, Vandalos, Gothos, Hunos, Ostrogothos, & Longobardos, Pannoniam incoluerunt, & ipsam Pannoniam dixerunt Hungariam: jam ipsos Hungaros accedam, & ad meritorum modum laudationem meam attemperabo; colorum fucis ad alios veræ gloriæ aut pauperes aut decoctores populos rejectis. Hungarorum namque virtus in edito stat admirabilis, non exurgit in plantas, nec summis ambulat digitis, eorum more, qui mendacio staturam adjuvant, longioresq; quàm sunt videri volunt. Quinetiam ut Timanthes Cyclopis dormientis magnitudinem in parvula tabella exprimere cupiens, pinxit juxta Satyros thyrso pollicem ejus metientes: eâdem ego ratione arctioribus temporis spatiis conclusus, quàm ut amplitudinem majestatis Hungaricæ explicare possim, tantùm exiles lineas ducam. Quamobrem animus non est Attilæ fulguris instar circumlatum per omnem Europam imperium huc arcessere; non etiam illorum temporum victorias exequi, quibus Hungari Italiam et Græciam sæpius stipendiariam fecerunt; Galliam incendiis, vastationibus, & excidiis afflixerunt; Germaniam multis populationibus, direptionibus, & cladibus concussam ad tributum pendendum, necessitate & æ-

Plin. hist. natur. lib. 35. cap. 10.

Elias Bergerus in Trinubio Europæo.

 rarii

rarii penuriâ templorum & monasteriorum vasa atque

M. Cruf. Annal. Suevic. parte 2. lib. 3. cap. 5. & 6. item lib 4. cap. 2.

vestes in huncusum conferente, coëgerunt: cum nullus tunc esset populus in orbe toto, qui Hungarorum arma lacessere auderet. Unde imperium illud hominibus & opibus potentissimum longè lateq; sic effloruit, ut à Constantinopoli marique Pontico usque ad Austriam, & à Polonia usque ad sinum Adriaticum protenderetur: in cujus ventre septem amplissima regna *claudebantur, quæ ab Hungaria feudi vinculo dependebant:*

Aneas Silvius in Epistol. ad Archiepisc. Strigon.

multis ex hac causa Hungariæ Principem non Regem tantùm, sed ArchiRegem *vocandum esse existimantibus. Sed quid dicam de* Stephano sancto, *qui præterquam quòd Christianæ religionis capita ita tenebat, ut vel ipsos mystagogos docere posset, nihil unquam aggrediebatur, quin præcipua aliqua divini numinis observantia in omnibus ejus dictis & factis*

G. Ens Rer. Hungar. lib. 2.

eluceret, sanctè persuasus, si vel latum unguem à justitia et pietate deflexisset, continuò se cum regno ipso corruiturum? Quid de Andrea II. *qui educatione liberorum felix, ex quibus* Elisabetham *Ludovico Thuringiæ & Hassiæ Landgravio collocavit in matrimonio, ob incredibilem vitæ sanctitatem* divarum *numero postmodò adscriptam, bello Syriaco gentis gloriam novis decoribus mirificè illustravit? Quid de* Ladislao I. *qui Cunis bis cæsis, Ruthenis domitis, victis Polonis, dum extremam in Sarracenos cum aliis Christianis Principibus parat expeditionem, in ipso apparatu decessit, rerum gestarum magnitudine maximis*

ximis regibus par, morum integritate & innocentiâ vix ulli comparandus? Quid verò de Geysis, de Belis, de Emerico, de Carolis, de Ludovicis, *quid de* Sigismundo, de Alberto, de Uladislao *& de multis aliis summâ pietate & virtute nobilissimis Regibus dicam? Quibus præconiis* Matthiæ I. *illustrissima facinora enarrabo? O quantus heros Matthias ille! ille Orientis & Occidentis terror! ille victoriosi* Hunniadis *filius! qui tam profundi consilii ac peritiæ in*

Lud. Tubero Comment. lib. 1.

Republ. temperanda rebusque gerendis fuerat; ut nunquam ferme quicquam inceperit, quantumcunque id fuerit arduum, quin ei ex voto cesserit: qui tam providenti ingenii dexteritate animos militum pertractare noverat, ut nonnunquam illi operam nullo stipendio, sed solâ victoriæ spe præstiterint. Imp. Maximilianus I. cum Albam Regalem occupâsset, triumfantis specie urbem ingressus statim Deiparæ virginis ædem, divi Stephani Regis sepulchrum invisurus, petit: ubi fortè conspectis Matthiæ Corvini insignibus, supra tumulum ejus de more parieti recens affixis, una cum hac inscriptione: Marmore hoc Matthias Corvinus situs est: quem facta DEUM ostendunt, fata fuisse hominem: *flevisse fertur. Tanti æstimabat Maximilianus*

L. Tubero Comment. lib. 4.

Matthiam. Et quem non extra se rapiat tantæ virtutis & humanâ majoris æstimatio? Matthias enim fere uno tempore, unus omnium arma sustinuit; Boemiam subegit, vicit Valachos, afflixit Polonos, Hungariam rebellem domuit, Austriam in suam potestatem redegit, ad

G. Ens rer. Hungar. lib. 4.

Oceanum

Oceanumusq; & mare Adriaticum regni terminos protulit, Hydruntum obsidione liberavit, innumerabiles deniq; Turcorum copias dissipavit atq; concidit, audaciâ & præaltis Sultanorum spiritibus ita compressis, ut Mahometes ille Constantinopoleos expugnator, omnium propè gentium victor, (equidem duobus & triginta annis duo magna Imperia is evertit, duodecim regna acquisivit, & ducentas urbes vi cepit) successorq; ejus filius Bajazetes, æquissimis legibus pacem petierint; isto Mahomete Sultano insuper, cum is aliàs omnibus se regibus, qui essent, aut unquam fuissent, belli gloriâ anteponeret, hunc invictum Matthiam, quem strenui Principis nomine dignabatur, semper excipiente. Sermo meus fere prolixior est, Auditores, quàm ille victoriarum cursus fuit. Vix enim maximus ille novus Alexander militem legerat; jamq; locum belli tenebat: vix hostem invenerat; & jam urgebat: vix pectora viderat; jam terga cædebat. Inprimis tamen memorandum ego hîc puto, quòd Matthias felicissimo conjugio armis literas permiscuit: quarum studiis, quicquid à cæteris Reip. negotiis supererat temporis, impendebat: inter cœnandum vel prandendum, vel liber legebatur, vel doctorum sermones variis de rebus audiebantur. Quæ res hodie apud alias gentes tantum habet novitatis, ut nisi frequenter isset in literas, fides facti jam laboratura esset. Negabat ille Regem aut Ducem absolutæ virtutis & gloriæ famam adipisci posse, nisi literarum præsidio munitus omnis ætatis instituta

Renat. de Lusinga de inclin. imp. lib. 3. cap. 3.

Paul. Jovius Elog. lib. 3. in Matthia.

Cuspinianus in Mahomete II. & in Bajazetho II.

tuta militiæ, ipsaq; antiquorum strategemata ex historiis percalleret. Regia illius Budæ veræ virtutis domicilium, perpetuiq; splendoris hospitale diversorium cunctis gentibus patebat: cum vincere hostes, & scribenda facere, & virtutem liberaliter exornare, Regiæ fortunæ proprium munus esse duceret. Et quænam toto orbe terrarum extra Hungariam auri argentiq; metalla tam larga sunt; quis Tagus, quisve Pactolus tanto fluxerunt auro; quantum liberalitas Matthiæ in togæ & sagi proceres distribuit? Hinc tantam incomparabilium heroum copiam felicissima protulit illa ætas, ut eam nec Trojanus equus capere potuerit: ex quibus Emericus Scepusiensis Comes Ulyssem, Stephanus frater Agamemnonem, Paulus Cinisius Ajacem, Nicolaus Cyupor Diomedem, Michaël Palatinus Nestorem, Blasius Magerus (eo fuit hic robore, ut vas vinarium vix currui ferendum solus humo tollere, & armatum hominem dentibus surreptum inter militares choreas saltando armatus circumferre potuerit) Magerus, inquam, Herculem, & Rex Matthias Achillem omni ex parte referebant. In hac virtutis & præcipuè militaris disciplinæ Academia tota Hungarorum natio per omnes gradus & ordines progressa supremos honores consecuta est; & adhucdum bono rei Christianæ publico quotidie laurus triumphales perpetuis victoriarum accessionibus auget & multiplicat. Nemo verò satis unquam expenderit, nemo satis ponderaverit propriam hanc Hungarorum præro-

Ant. Bonfinius rer. Hungar. decad 4. lib. 2.

prærogativam: nisi in examen simul hæreditarii hostis, Turcæ, potentiam devocaverit; à quo sanè stant immensæ imperii opes, vires integræ, armorum usus & exercitatio, miles veteranus, victoriarum assiduitas, vigilantia; cum apud plerosque alios populos spectentur publica egestas, privatus luxus, deminutæ vires, infracti animi, laboris & armorum insolentia, contumaces milites, duces avari, disciplinæ contemptus, licentia, temeritas, ebrietas, crapula; quodque est pessimum, sæpe vinci: ita ut vani non sint, qui ex immani hoc morum utrinque discrimine arbitrantur, majoris molis opus esse Turcis eripere casam aliquam rusticam, quàm Regi Galliarum Caletum aut Bajonam. At Hungari soli fere cum Turcis pugnare, soli illos vincere sciunt: soli fere ab illis, contemptoribus licet omnium populorum, magnifiunt, & inter viros recensentur. Quin & fœminas Hungaras novo privilegio inter viros jam recensere licet. Cum enim Mahometus Bassa Agriam superiori ætate obsideret, & præsidiarii deditionem facere per tubicinem jussi pro responso feretrum in muri pinnis erigerent, sepulchrum deditioni anteferentes: ille aliquoties fortiter cum magna jactura suorum repulsus, tandem ab omni parte oppidum scalis admotis oppugnari imperat. Sed geminato impetu, geminari quoque visa est obsessorum virtus; in eoque longè crudelissimo certamine fœminarum fortitudo enituit: quarum una inter alias, quæ coram matre & marito depugnabat, cum occiso marito à parente

Auger. Busbequius Legat. Turc. Epist. 3.

Discorso sopra la guerra d' Ungheria.

Lud. Tubero Comment. lib. 6. & 7.

A. C. 1552. Thuan. hist. lib. 10.

rente moneretur, ut corpus tolleret, & sepulturæ mandaret: Non hoc, *inquit illa,* ô mater, DEUS sinat, ut vir inultus terrâ condatur; pugnam hoc tempus, non exequias sibi poscit: *arreptoque demortui ense & clypeo in medios hosteis irruit, nec prius à pugna destitit, quàm III Turcis, qui in murum enitebantur, manu propriâ interfectis animo ultione ardenti satisfecit, & viri manibus parentavit; demumque sublatum in sinum cadaver ipsa in templum intulit, & honorificè tumulandum curavit. Cum verò primaria quædam matrona prægrande saxum capiti impositum gestans ad ruinam properaret, tormenti ictu capite truncata est, saxo in terram prolapso; quod mox filia, quæ matrem sequebatur, nullo dolori ac lacrymis tempore dato, in caput tollit, & ut materno adhuc cruore fluebat, in confertam Turcorum murum subeuntium multitudinem projecit, duosque ex iis elisit, multis insuper vulneratis. Quo facto victrix cæteras suo exemplo ad fortiter capessendam pugnam hortata tantum animi suis addidit, ut eruptione factâ hosteis repellerent, & duo tormenta clavis configerent. Et accidit, dum reliquæ fœminæ propè murum ad impetum propulsandum starent, ut una ex iis tormento transverberaretur, cerebroque illius in ora sociarum effuso non solùm non moverentur illæ, sed eò acriùs certamen redintegrarent, magnâ Turcarum strage editâ. Quâ tandem constantiâ Mahometus territus obsidionem inglorius solvit. Dimissis tamen heroidibus illis, quæ patriæ salutem propriæ salutis impendio & artissi-*

arctißimis sanguinis vinculis summâ ratione præferebant; virorum virtutem, Turcis exitialem, amplius contemplabimur. Quàm verò illud est animi pro Republ. devoti, & cuncta pericula contemnentis; quòd Hungarus quidam in Jayzæ obsidione Turcam imperatoria signa turri imponere contendentem statim corripuerit, & unà cum eo se præcipitem ex alto dederit? O generosum & immortale præcipitium! Dignosci arduum est, utrum Jayza utiliùs habuerit hunc novum Curtium Romanum, an amiserit: quoniam vita ejus, ne vinceretur Jayza, obstitit; mors fecit, ut vinceret. Sed meritò objecerim Jayzensibus libertatem suam magno stetisse. Et quàm istud est obstinatæ præsentiæ, ubi vel animosißimus aliàs desperare poterat; quòd Nicolaus Jurischizius Gunzium, oppidulum tenue, & nullâ re nisi hostium ignominiâ clarum, contra Solimanni vires, quæ quingenta hominum millia tunc conficiebant, strenuè & immortali cum nominis gloria defenderit? Non extinctus est quidem Jurischizius pro patria; sed admirabili virtute, ne patria extingueretur, providit; & velut alter Scipio Africanus non tantùm pietatem ipse plenißimam exhibuit patriæ, sed etiam ex pectoribus aliorum abeuntem revocavit. Quàm autem hoc est singulare perfectæ & prorsus divinæ virtutis specimen; quòd Nicolaus Serinius Sigethi obsidionem ingenti animo tamdiu toleraverit, & ad extremum inde incendio à tergo omnia depascente, hinc fame, siti, omniumq; rerum inopiâ & miserabili tot mulierum & infan-

A. Bonfin. rer. Hungar. dec. 3. lib. 10.

A. Chr. 1530.

P Jovius histor. lib 30 M. Soiterus de bello Pannonico. H. Megisf Chron. Carinth. lib. 11. cap. 24.

A. Chr. 1566. Thuan. histor. lib. 39.

infantium ejulatu pressus, pro Principe & patria inter confertißimos hostes generosißimè pugnando vitam amiserit? Quoties, illustrißimi & humanißimi auditores, quoties hoc insigne facinus mecum reputo, toties in me summæ lætitiæ cum dolore pari sentio acre duellum; cum non solùm hominis, salutem suam pro totius Christianæ Reip. salute tantâ promptitudine profundentis jacturam animitus deplorem; sed etiam admirabilem constantiam illius, securitatem mortis in ipsa morte præ se ferentis, magnâ cum voluptate exosculer. Jam jam enim Serinius ille omni alio destitutus auxilio ultima experturus, pretiosa vestimenta sua promi jubet, eaq; pro lorica induit; galeæ item loco galerum sumit ex villoso serico, palâ, in qua magni pretii adamas inclusus erat, & ex qua pennarum ardeatinarum fasciculus cristæ instar assurgebat, insigni; gladios præterea IV ex armamentario produci imperat, quorum unius acie tentatâ eum sibi deligit, alios inter amicos distribuit; hæc arma sufficere ei dictitans, qui expeditiùs pugnare, quàm diutiùs cum morte certa luctari mallet: tum claves à cubiculario allatas in tunicam interiorem insui mandat, & unà centum aureos, ejus, qui se interfecto potitus esset, præmium: & ita ducibus ac militibus omnibus in aciem instructis, & masculâ oratione confirmatis, post nomen JESUS ter inclamatum portis arcis apertis stricto gladio cum exigua parma ante suos intrepidè exit, atque sanguinem suum in multo hostium cruore sepelit. O incomparabilem constantiam!

 O illu-

O illustrem etiam in ipsa morte de hostibus triumphum! Capi Serinia virtus nescit, patientia dedecus ignorat: fortunæ succumbere, tristius omni fato ducit: nova & speciosa genera interitus excogitat; si quisquam interit, qui sic extinguitur. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes sine noxa corporum transeunt: quantò Serinius noster mirabilior vir, qui per ferrum, per ruinas, per ignes, & per ipsam mortem illæsus & indemnis, imò se ipso major & illustrior evasit? Calamitas virtutis est occasio: adeoq́; terrores mortalium sub jugum mittere, proprium magni viri est. Illos autem meritò quis dixerit miseros, qui nimiâ felicitate torpescunt, qui sine morsu animi transeunt vitam, & rerum naturæ ignorant alteram partem; quos velut in mari lento tranquillitas iners detinet: quicquid illis inciderit, novum veniet; cum magis urgeant sæva inexpertos, & grave sit tenere cervici jugum. Ignominiam judicat gladiator cum inferiore componi; & scit eum sine gloria vinci, qui sine periculo vincitur. Idem facit fortuna; fortissimos sibi pares quærit; quosdam fastidio præterit; contumacissimum quemq; & rectissimum aggreditur, adversus quem vim suam intendat. Ignem experitur in Mutio, paupertatem in Fabritio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone; et illa omnia, ac multò acerbiora in Hungaris. Quemadmodum igitur tot amnes, tantum supernè dejectorum imbrium, tanta medicatorum vis fontium, non mutant saporem maris, nec remittunt quidem:

Seneca Epist. 9.

Seneca de providentia cap. 4.

Cap. 3.

Cap. 2.

dem: ita adversarum impetus rerum, nec *Serinii,* nec *Jurischizii,* nec *Georgii Thurii,* nec *Nadasti,* nec *tot innumerabilium fortium Hungarorum, vertit animum: manent illi in statu; & quicquid evenit, in suum colorem trahunt. Si ex animi sententia, Auditores, veritatem dicere volumus:* una & unica Hungaria murus & antemurale est tutissimum Christianæ nostræ religionis: *adversus eam ducentesimum jam annum Turcorum signa fremunt, & adhuc circa Savum ac Danubium hærent; quibus tamen illâ victâ (quod nunquam permiserit* Deus*) nihil erit invium, nihil insuperabile orbis Imperium quærentibus; non Germanorum fortitudo, non Italorum vigor, non impetus Gallorum, non Britannorum vehementia, non circumspectio Hispanorum, non Sarmatarum insultus, non montium asperitas, non altitudo fluminum, iter impedient. Et nisi impediunt Hungari, jam Achmetes est ad portas: adest suis & majorum rebus gestis formidolosus; trahitq́; secum, quicquid est gentium à finibus Persarum: multorum regnorum opibus instructum ducit exercitum; & ex tribus Orbis partibus nulla est, quæ non suam partem ad Christianorum exitium conferat. Quòd itaq; horrendam illam barbarorum tyrannidem non patimur, quòd durissimum intolerabilis servitutis jugum cervicibus non excipimus; eccui alii post* Deum*, nisi fortissimis Hungaris debemus ferre acceptum? Et ô pietatem singularem! O ingentem atq; mirabilem ex pietatis radicibus pullulantem charitatem! Ut aliæ*

Vide Pii 2. P. R. Orat. Suasor. pro bello Turc. inferendo, habitam in conventu Mantuano.

Auger. Busbequius Legat. Turc. Epist. 4.

aliæ gentes gaudeant umbris, otioq́ & summis pacis bonis perfruantur; ipsi Hungari sævissimam Asiæ tyranni tempestatem in sua admittunt latifundia; ipsi hostis omnium crudelissimi furori, quem etiam extra belli agonem solâ nominis mentione horrent alii, fortunas suas objiciunt; ipsi barbarorum tela in omnes Christiani orbis partes directa, corporum suorum objectu repellunt. Ita Germani per Hungarorum arma ditescunt, Itali per Hungarorum funera vivunt, Galli per Hungarorum calamitates quiescunt, Hispani per Hungarorum jacturas crescunt, Britanni per Hungarorum labores gaudent, Sarmatæ per Hungarorum molestias otiantur; & Christiani omnes per Hungarorum beneficia sunt in tuto. Ita velut DEI *Opt. Max. hominumq́ consensu & arbitrio Hungaria facta est clypeus & arx Christianitatis inexpugnabilis. Ita, illustrissime Præses, ipsa Hungaria & ipsi Hungari sunt Patroni & Dii tutelares totius Europæ; digni vel hoc unico nomine, quorum majestatem omnes populi comiter conservent.*

Andr. Dudithius in Orat. 1. habita in Concilio Tridentino.

Hanc verò inusitatam Hungarorum virtutem cum Poloni minimè ignorarent; post fugam Henrici Galli & secutam exaugurationem, ex omnibus nationibus Hungarum in Regem sibi deligendum esse prudentissimè censuerunt; & omnibus aliis candidatis prætulerunt Stephanum Batorium: *qui injuriarum à Moschovitis Polonico imperio illatarum memor res statim suas repetitum venit, militibus Hungaris ad negotium*

negotium id dextrè conficiendum usus. Summa fuerunt incommoda omnia, immensa itineris longitudo, silvarum densitas tanta, per quam via aperiri ferro vix poterat, paludes & torrentes transitu difficiles, regiones ob vastitatem superatu incredibiles; ita ut hæc expeditio contra Moschum cum longissimis & difficillimis omnium regum & ætatum expeditionibus jure ac meritò conferatur. Non Turcæ in Persidem non Hispanorum ex ultimis Hispaniæ oris in Germaniæ inferioris provincias, non illa in Syriam quingentos ante annos Christianorum expeditio longior & difficilior fuerat: non deniq; Christianorum Regum & Principum alius sua contra Moschum arma longiùs protulerat; vastato Moschico agro à Boristhene Cernihovam usq;, & à Duna fluvio Stariciam & Novogardiam ac Lohodem usq; lacum; CCC hominum præterea CIↃ absumptis, & ad XLCIↃ in captivitatem abductis; quod solitudinem magnam in Lukensi, Savolocensi, Plescoviensi, & Novogardensi ditionibus secum traxit, juventute omni fere sublatâ & adultioribus sine prole decedentibus; Moscho demum eas pacis leges pati coacto, ut portubus cunctis Baltici maris amissis, & à Boristhenis navigatione jamdudum à Turco, atq; adeò à maris fere omni, præterquam importuosissimo, quale glaciale est, ac periculosissimo, item aliarum fere nationum Occidentalium & Australium commerciis exclusus, in interiorem Russiam tanquam injectis compedibus, quò minùs liberè vagari queat, relegatus

Laz. Soranz. in Ottoman. cap. 58.

C. Vvarsevicius in Panegyrico ad Steph. Pol. Reg.

Thuan. Histor. lib. 76 Reinold. Heidenstenius de bello Moschovitico lib. 5.

Mmm

legatus videatur. Unde insigne maximè hoc ad Hungarorum gloriam additum est decus; quòd post tot ætatum horrenda & perpetua bella, etiamnum tot supersunt, ut in tam longinquis regionibus militare, & pro Reip. Polonicæ incolumitate à Danubio, à Tibisco, à Savo, à Dravo, à Marossa, in ultimas Aquilonis latebras armorum suorum vim terroremq; extendere potuerint. Quo tempore Stephanus Rex Plescoviam obsidebat, in castra venit ab Amurate III Turcorum Sultano legatus, gravis ætate homo; qui antequam dimitteretur à Stephano, per exercitum Polonicum egregiè in aciem instructis ubique copiis traductus est. quæ omnia intentis & avidis oculis conspicatus barbarus, & equitum ornatum, equorumq; præstantiam, & universi exercitus speciem admiratus, Faceret Deus, *inquit*, ut isti Principes, *Regem Stephanum, ac Imperatorem suum designans*, conjuncti inter se animis essent, ne Orbis quidem terrarum viribus eorum par ad resistendum foret. *Cæterùm laudes Hungarorum, in hujus* Stephani Batorii *Poloniæ Regis elogio, veluti in speculo, simul exhibeo vobis, Auditores, cunctas: ille verò Bonifacii Vanotii verbis fuit,*

A.Chr. 1580.

Thuan. Histor. lib. 73.

Petr. Andr. Canonherius in Discurs. Polit. ad Tacit.

in templo plus quàm Sacerdos:
in republica plus quàm Rex:
in sententia dicenda plus quàm Senator:
in judicio plus quàm Jurisconsultus:
in exercitu plus quàm Imperator:
in acie plus quàm Miles:

in

in adversis perferendis injuriisque condonandis plus quàm Vir:
in publica libertate tuenda plus quàm Civis:
in amicitia colenda plus quàm Amicus:
in convictu plus quàm Familiaris:
in venatione ferisque domandis plus quàm Leo:
in tota reliqua vita plus quàm Philosophus.

PRINCEPS FRIDERICVS ACHILLES, &c.

DICTU

PAVLE EVBESVVALDIÆ BARO.

ORATIO
PAVLI, EVBESWALDIÆ BARONIS,
pro BRITANNIA.

SI QUIS IN HOC ILLUSTRI CONSESSU *urbem aliquam laudaret insignem; cujus solum circumcirca incredibili rerum omnium, quas necessitas & deliciæ postulant, proventu lætissimum incolarum omnium vota superet: cujus robur & invicta murorum, fossarum, propugnaculorum, armorumque præstantia omnem vim hostilem rejiciat: cujus magistratus ubique justitiam administret examussim: cujus denique cives omni pietatis, virtutum omnium, morum, scientiarum, artium & elegantiarum omnium, & pulchritudinis laude floreant supra mortales omnes: non opinor futurum quemquam, qui non ejusmodi urbem videre gestiat, eamque aliis omnibus longè anteferendam esse arbitretur. Ego verò, illustrissime Princeps & Præses, jam tibi non urbem, sed magnum aliquod regnum, imò aliquot magna regna, quæ in unum maximum regnum sub uno nomine & Rege uno maximo felicissimè*

simè nuper coaluerunt, laudabo: cui propter dotes incomparabiles, nec alibi sic collectim inveniendas, non tantùm omnes illas regiones, quæ hactenus exquisitis laudibus ornatæ sunt, sed & quasvis alias ab aliis fortè adhuc laudandas, audacter & verè postponere ausim: minimè ambigens, laudationem meam, & tuum excelsum judicium, & plerorumque Collegarum assensum, merituram.

Britanniam *intelligo, & præcipuo meritissimè dignor honore; insulam totius orbis longè celeberrimam & maximam:*

——— ἠδέ τις ἄλλη
Νησοις ἐν πασῃσι Βρετανίσιν ἰσοφαρίζει.

Dionysius Afer in orbis descrip. de Britannicis insulis.

——— totius orbis
est omnes inter par insula nulla Britannis:

quæ à circumvicinis regionibus commodo undiq; intervallo disjuncta, gremiumq; passim patentibus universi orbis commerciis opportuna, & tanquam ad juvandos mortales avidè in mare omni ex parte se projiciens, undiquaque cœlo & solo juxtà fruitur felicissimo. Cœlum enim ita mite & temperatum est, ut æstatis fervorem perennes auræ, terræ nascentia recreantes, & homini pecorique saluberrimè abblandientes, castigent suaviter; & hyemis inclementiam crassiusculus aër in frequentes ac sedatas pluvias dissolutus, mare quoq; circumfusum moderato tepore terras fovens, penè tollant; remissioribus frigoribus, quàm in Gallia, aut Italia. Solum autem ab omni frugum genere ita beatum

Guilielmus Camdenus, vir incertum humanior, an doctior, accuratissimam dedit Britanniæ descriptionem: ob quam ille omnium literatorum meretur applausum.

Cæsar lib. 5. de bello Gal. P. Jovius in Britannia.

beatum est, ut in ea Cereris sedem fuisse recte dixerit Orpheus:

——— ἱδ' ἐυρέα δώματ' ἀνάσσης
Δήμητρος :
——— Cereris regalia sunt hîc
ampla Deæ.

Camdenus in Britan. Edit. Londin. A. Chr. 1607. in fol. pag. 2. ex Zosimo & Eunapio.

Occidentalis sanè Imperii quasi horreum & cella penuaria diu fuit; unde DCCC navibus, quæ lembis majores erant, magnam frumenti vim in Germaniam ad limitaneos exercitus alendos quotannis exportaverunt Romani. Quam singularem & planè maternam naturæ benevolentiam in hanc insulam eleganter Poëta, nescio quis, expressit his versibus:

Anglia terra ferax; tibi pax secura quietem,
multiplicem luxum merx opulenta dedit.
Tu nimio nec stricta gelu, nec sydere fervens,
clementi cœlo temperieque places.
Cum pareret natura parens, varioque favore
divideret dotes omnibus una locis;
seposuit potiora tibi, matremque professa,
Insula sis felix plenaque pacis, ait;
Quicquid amat luxus, quicquid desiderat usus,
ex te proveniet, vel aliunde tibi.

Panegyricus Constantino A. dictus ab Eumenio.

Et in eandem sententiam Eumenius Panegyristes præclarissimè: O fortunata & omnibus beatior terris Britannia, quæ Constantinum Cæsarem prima vidisti! Meritò te omnibus cœli ac soli bonis natura donavit; in qua nec rigor est nimius hyemis, nec ardor æstatis; in qua

in qua segetum tanta fœcunditas, ut muneribus utriusque sufficiat, & Cereris & Liberi; in qua nemora sine immanibus bestiis, terra sine serpentibus noxiis: contrà, pecorum mitium innumerabilis multitudo lacte distenta, & onusta velleribus. certè quidem, quod propter vita diligitur, longissimæ dies, & nullæ sine aliqua luce noctes; dum illa litorum extrema planicies non attollit umbras, noctisque metam cœli & syderum transit aspectus, ut sol ipse, qui nobis videtur occidere, ibi appareat præterire. *Atqui fossa illa, quæ Britanniam ambit, & insuperabilem (rumpantur ut ilia hostibus) facit; non ita leviter transilienda est:* Oceanum *dico, vastissimum & apertissimum, regioni, quà quà patet, circumfusum: qui tantis æstibus concitus accedit, & recedit, ut* octogenis cubitis *supra Britanniam intumescere Pytheas Massiliensis prodiderit, & B. Basilius* mare magnum & navigantibus horrendum *dixerit. Latè equidem modò campos vicinos inundat, modò refugit & nudat; tantâque vi sempergrassatur, ut non solùm flumina retroagat, sed & excursionibus suis terrestria deprehendat animalia, aut fugâ præproperâ destituat marina. Vidit enim & obstupuit singula quæque ætas monstrorum marinorum in litore ibi derelictorum copiam & immanitatem: nec temere Lyricus cecinit;*

Camden. in Britan de Oceano Britannico, pag. 720.

Belluosus qui remotis
obstrepit Oceanus Britannis.

Horat. carm. lib. 4. od. 14.

Quinetiam fossam illam hyberno tempore navigare olim

olim tanti erat, ut Libanius Græcus Sophista in Panegyrico ad Constantium Chlorum navigationem in Britanniam triumphi maximi instar extulerit; & Julius Firmicus, non ille Astrologus, sed alter Christianus, ad Impp. Constantem & Constantinum mirabundus exclamârit: Hyeme (quod nec factum est aliquando, nec fiet) tumentes & sævientes undas calcâstis Oceani Britannici, sub remis vestris. Incogniti jam nobis penè maris unda contremuit, & insperatam Imperatoris faciem Britannus expavit. Quid amplius vultis? Virtutibus vestris victa elementa cesserunt.

Julius Firmicus de errore profanarum religionum.

Gaude igitur Britannia, & triumfa: natura tibi fossam circumduxit, quam nullus hominum labor complanare, nullum ingenium & nulla machina siccare potest. Muniant licet Belgæ Ostendam novis substructionibus; Albanus arcem Antuerpiæ insitato fastu et opere ædificet, suâ opinione invictam; Mediolanenses Portæ Joviæ castrum Europæis aliis omnibus anteferant: Hungari suum Javarinum & Comorram, Turcæ suam Goletam, Veneti suam Palmam, Sabaudi suum Momilianum, Galli suam Rupellam, Bajonam, (in quam nemini ingredi licet armato, nisi Regi ipsi, & Regii sanguinis Principibus; cum alii quicunque arma sua ad inferiorem urbis partem relinquere cogantur) suum Ambianum, Hispani suam Malacam & Fuentarabiam, Poloni Smolensko suum, Sueci suam Calmariam, Dani suum Croneburgum, dilaudent; Alsatii Argentinam, Austriaci Viennam, Bavari Ingolstadium, Würtembergici Tuelam altam, & Aspergam; Brandenburgici Cüstrinum, Hassi Ziegenhanium, Silesii Breslaviam, Francones Norimbergam, Misnii Königsteinium; & alii alia loca bene munita prædicent: sed qui illa omnia fossæ Britannicæ voluerit componere, eâdem operâ is colliculum arenaceum monti Sinaio contulerit.

P. Merula, Cosmogr. p. 2. lib. 3. c. 34.

Neque verò securitatem tantùm insulanis, sed & alias commoditates præstat inæstimabiles fossa illa, mare illud. Nam quòd ibi terrarum latifundia perpetuâ quâdam caloris temperie animentur quasi; quòd aër vaporibus nutriatur & agri irrorentur; quòd flumina innumeris piscium examinibus repleantur; & ea omnia, & alia plurima, à mari sunt. Non sunt ibi piscatorum labores frustranei: & ubique salmonibus, passeribus, paguris, asellis, halecibus, congris, mugilibus, rhombis, phocis, cuculis, soleis, sardis, raijs, ostreis, locustis, cancris, & cæteris, insidiæ præsentissimo lucro strui possunt. Et Haleces quidem sive Leucomenidæ, aut Chalcides, si ita mavis, cum proavorum seculo tantùm ad Norwegiam sua quasi stativa habuerint, nostro tempore non sine divino consilio quotannis Insulam totam immensis exercitibus circumnatant. Circa solstitium æstivum ex alto litora Scotiæ petunt; quo tempore, quia pinguiores sunt, statim divenduntur: inde Anglica litora adeunt, & ab Augusto medio ad Novembrem optima & uberrima eorum est captura, à Scarborrough, castro in Brigantibus, usque ad Tamisis ostium, posteà aliqua vehementiori

Camden. in Britann. de Brigantibus. pag. 586.

tiori procellâ in Britannicum mare deferuntur, & in eo ad Christi usque Natalitia se piscantibus offerunt. hinc Hiberniam utrinque pernatantes in Septentrionalem Oceanum circumnavigatâ Britanniâ se transferunt, & ad Junium quasi subsistunt; & postquam ibi fœtificavêre, numerosissimo agmine regrediuntur. Quid margaritas dicam, post Indicas proximum dignitatis locum obtinentes, & quas rotundâ specie mari Britannico natare ducem sectantes, more apum, Jubas memorabat? Earum spe Julius Cæsar Britanniam petierat, quas tantâ magnitudine inveniebat, ut in nonnullis manu exegerit pondus. Atque ita mediis tranquilla in undis, velut alter orbis, extra Orbem, sedet magna Britannia.

Camd. de Oceano Brit. p. 721. ex Origene.

Sueton. in Jul. Cæs. cap. 47.

Quia verò illius beata amœnitas aliquibus fidem fecit Fortunatas insulas, in quibus omnia perpetuo vere ridere tradunt Poëtæ, in ea collocandi: & vix jam judicaverint aliud, qui judicium præjudicio nondum mancipaverunt: injurius sim in gentem & regionem illustrissimam, si salutato tantum litore, nec factâ exscensione, statim orationis meæ navim domum vertam. Ut enim qui illustre hoc Collegium perlustratum advenit, non satis habet, id procul solummodò, extra urbem, ex alto despexisse; sed accedit propiùs; situm, structuræ formam, & symmetriam ponderat exquisitiùs; intrat Athenæum, Bibliothecam, triclinium, gymnasia, conclavia, cubicula, hortum, & omnem ornatum interiorem intuetur; imò etiam in cunctis hisce summam

Isacius Tzetzes in Comment. ad Lycophronem.

summam serenissimi nostri Principis & Patroni, Dn. JOANNIS FRIDERICI, Ducis Vvürtembergiæ magnificentiam, quâ paternæ virtutis & potentiæ hæres atq; æmulus supra alios hujus ævi Principes Nobilitatem Germaniæ omnemq; ejus posteritatem devinxit sibi universam, admiratur, & nisi invidus aut malignus meritorum censor est, simul cum omnibus Illustris Collegii Studiosis publico nomine inclytæ Domui Vvürtembergicæ solennes agit gratias, Divinam majestatem veneratus, ut cœlesti perenniq; in hanc illustrissimam familiam effuso favore tantis beneficiis addere velit perpetuitatem: sic verò & nunc mihi faciundum est idem, cum omnium totius Orbis insularum primati, Reginæ & Imperatrici, decus suum asserere confidam, certè cupiam.

In Insulam igitur exspatior, & primùm incolis hominum pulcherrimis, omniq; laude majoribus, dexteram, fidei tesseram, studiiq; & amoris nunquam intermorituri testem, porrigo. Et cur facerem aliter? Etenim cum in eos, qui salutem, à magnatibus aut amicis missam, nobis vel nunciant tantùm, benevoli simus mittentium causâ; & secus fecisse, inhumanitatem & incivilitatem vocemus: quâ fronte Doctoribus nostris, & alteris parentibus nostris, Britannis; qui nos inre religionis & literarum erudierunt; qui nos ex impiis & barbaris, novas Christianæ pietatis doctrinæq; animas quasi ex machina infundendo, novos

 homi-

hominès effecerunt; quâ, inquam, fronte, sine horrendo nefariæ ingratitudinis scelere observantiam et amorem perpetuum subtraheremus? Fuêre autem Britanni præ aliis populis semper deditissimi religionibus. Atq; uti in Druidum disciplina, cujus existimantur repertores, excolenda primas tenuêre; (siquidem Galli ejus diligentiùs cognoscendæ desiderio inflammati, discendi gratiâ in Britanniam proficiscebantur) ita quamprimùm CHRISTI nomen innotuit, adeò flagranti germanæ probitatis adfectu curâque devotâ se isti DEO nostro humanissimo hominiquè divinissimo consecravere; ut penè priùs Christianæ fidei capita crediderint, quàm audiverint; imbiberint, quàm acceperint. Non defuerunt tamen, etiam in ipsa Ecclesiæ infantia, sancti præcones, qui salutarem Liberatoris generis humani adventum illos gratulabundi edocerent. Nam ut Josephum ab Arimathæa, nobilem Decurionem, quem è Gallia digressum esse in Britanniam memorat Baronius; atq; Claudiam Rufinam, Auli Pudentis uxorem, Britannam, fœminam doctiorem an Christianiorem haud facilè dixerim, (& hodie Britannia Rufinas habet) à Divo Paulo & Martiali celebratam, non numerem: Simon Zelotes peragratâ Mauritaniâ, in Britannia occubuisse; Petrus verbum Divinum ad Occidentalem Oceanum Britannicasquè insulas pertulisse; Paulus quoque, vinculis Neronianis Romæ solutus, idem Gratiæ lumen in Britannia sparsisse, feruntur. & hic, ait Poeta, tran-

Cæsar. lib. 6. de bello Gall.

Cambd. in Britann de Romanis. pag. 47.

Baron. Annal. Eccles. Tom. 1.

Paul. 2. ad Timoth. c. ult. Martial. l. 11. Epigram.

Dorotheus Tyri Episcopus. Nicephorus & Simeon Metaphrastes

Sophronius & Theodoretus

transiit Oceanum, vel quâ facit insula portum,
quasq; Britannus habet terras, quasq; ultima Thule.

Talibus tantisq; magistris usi Britanni, precibus & rebus sacris quotidie faciendis, templis magnificè extruendis, & quibusvis pietatis operis atque operibus gnaviter peragendis, omnes certatim ita incubuerunt; ut primi Christianorum omnium Christianum Regem habuerint Lucium, circa A. Christi CL.mum Christianam religionem amplexum; & posteà, gloriâ non minori, Constantinum, primum Imperatorem Christianum, orbi terrarum educaverint. Et quemadmodum inter creberrimas tyrannorum persecutiones Ecclesiæ fundamenta jacta sunt: nam

sanguine fundata est Ecclesia, sanguine crevit,
sanguine succrevit, sanguine finis erit:

sic nulla alia est regio, quàm Britannia; quæ Christianismum conservârit constantiùs, professa sit sinceriùs; & quæ tot tantosq; Principes in Sanctorum, Martyrum, & Confessorum catalogum relatos ostendere possit. Digna me-Christe, quæ propterea, non ut olim tenebris paganorum immersa ab impio illo Porphyrio dicebatur, Ferax tyrannorum provincia; sed Regio Sanctorum fœcundissima nominetur. Sed postquam nobilissimi illi Christi athletæ per aliquot secula ex quotidianis & acerrimis exercitationibus invictum fidei robur collegerunt; simulq; institutis passim Musarum domicilis ornatissimis, virtutum & scientiarum galeâ animos masculè induerunt: tunc veluti torrente beVenantius Fortunatus.

de quo Beda lib. 1. cap. 4. hist. Ecclesiast.

Camden. in Brit. de Roman. pag. 52. & de Brigantib. pag. 572.

Camden. de morib. Britan. pag. 23. & de Anglo-Sax. pag. 98.

 nigni-

nignitatis cœleſtis obruti, & felicitatis ſuæ colonias deducere coacti, admirabili promptitudine miracula verbi divini & literarum adminicula liberaliſsimè quaquaverſum diſtribuerunt: Vvinfrido *inprimis,* Vvillebrodo, *& alis in Germania;* Alcuino *autem in Galliis, ubi Pariſienſem Academiam, multarum Academiarum poſtea matrem, auſpiciis Caroli Magni, diſcipuli ſui, in vitam lucem & ſplendorem produxit; ſtrenuam & egregiam operam navantibus. Nos Germani, Germanico more & candore, verſibus poetæ Germani, tanti beneficii accepti memoriam hoc teſtemur modo:*

Diſſentit ab hac communi de origine Pariſienſis Academiæ opinione Stephan. Paſcaſ. de Recherch. de la France liv. 3. chap. 23.

Hæc tamen Arctois laus eſt æterna Britannis;
quòd, poſt Pannonicis vaſtatum incurſibus orbem,
illa bonas artes, & Grajæ munera linguæ,
ſtellarumque vias, & magni ſidera cœli
obſervans, iterum turbatis intulit oris.
Quin ſe Religio multum debere Britannis
ſervata, & latè circum diſperſa fatetur.
Quis nomen Vvinfride tuum, quis munera neſcit?
Te duce, Germanis pietas ſe vera fideſque
inſinuans, cœpit ritus abolere profanos.
Quid non Alcuino facunda Lutetia debet?
inſtaurare bonas ibi qui feliciter artes,
barbariemque procul ſolus depellere cœpit.

Et ô homines Deo plenos! O viros bono Reipub. natos! Quibus merito ſuo ex innumera heroum cohorte addo Bedam, *qui pietate & eruditione* Venerabilis *cognomen*

Camden in Brigantib. p. 606.

cognomen adeptus eſt; addo Joannem Duns Scotum, *qui in Dialectica & ſpinoſa Theologia ad miraculum doctiſsimus* ſubtilis Doctoris *titulum promeruit, & novam* Scotiſtarum *ſectam condidit; Homero major, utpote cum de eo non civitates, ſed regna contendant; Anglis verè ſuum, Scotis ſuum, Hibernis ſuum, ſuum quoque civem Gallis & Italis adſeverantibus; ſed vitæ exitu infelix, quippe apoplexiâ correptus & nimis feſtinato funere elatus, cum redeunte vitâ ſerò morbi impetum natura diſcuteret, fruſtra miſerabili mugitu opem petens, & diu ſepulchri lapidem pulſans, tandem in ipſo ſepulchro feſſam animam eliſit: addo* Joannem Vvickliffum, *virum ingenio ſubacto, & in ſacris literis verſatiſsimum; & huic geminum,* Guilielmum Ockam, Nominalium *patrem; qui ambo Pontificem Romanum calamo ſtrenuè ſunt aggreſsi: addo* Joannem Baconthorp, *virum ſeculo ſuo tam variâ & reconditâ doctrinâ præditum, ut ab Italis propterea* Doctor Reſolutus *vocaretur: addo* Joannem de ſacro Boſco *autorem de ſphæra;* Reginaldum Polum, Joannem Coletum, Guilielmum Lilium, Guilielmum Grocinium, Thomam Linacrum, Thomam Lupſetum, Ricardum Pacæum, Joannem Fiſcherium *Roffenſem Cardinalem,* Thomam Morum, Guilielmum Latemerium, Cutbertum Tunſtallum, *ſummarum artium ſcientiâ & vitæ ſanctitate nulli ſecundum,* Tobiam Matthæum *Archiepiſcopum Eboracenſem, à Paulino, qui* A. Chr. DCXXV.

Cambd. in Ottadinis p. 670. Alb. Gentil. de laud. Acad. Oxon. Jul. Scalig. appellat illum *limam veritatis:* de ſubtil. ad Card. Exercit. 324.

P. Jov. in elog. Doctor.

Paul. Panſa. Cambd. in Icenis. p. 349.

Georg. Lilius in Elogiis Anglor.

DCXXV. *primus consecratus est, sexagesimum sextum, sed eruditâ facundiâ primum;* Thomam Stapletonum, Nicolaum Wottonum, Joannem Ivellum, Edmundum Grindallum, Joannem Whitgiftum, Edmundum Plowdenum, Philippum Sidnejum, Rogerum Aschanum, Joan. Cajum, Antonium Cocum, Thomam Smithum, Guilielmum Whitakerum, Guilielmum Camdenum, *Strabonem Britannicum; addo insuper* Joannem Owenum, *seculi nostri Martialem.*

Verùm Britannicum hocce Religionis & Literarum stadium passu liberiori ad metam decurrere; atque ex singulis pietatis & scientiarum de coribus triumfalem coronam pertexere, voluntas quidem, sed facultas nunc non est: cum in hac temporis angustia & aliæ gentis virtutes ac laudes hîc necessariò sint libandæ. Quod ergo opificibus solenne est, ut magisterii sui candidatos non in una tantùm particula examinent prolixè, neglectis reliquis; sed totum artificii systema leviter pererrant; quæstiunculis dexteritatem illorum percontantur, & pluribus velitatiunculis variè periclitantur; facilè sic cognituri, quantum viribus eorum sit fidendum: eandem rationem & ego hîc sequar. Quid igitur de Britannis amplius? Omnium Europæ populorum bellicosissimi & strenuissimi sunt Britanni. *Quis hoc dicit? Gallus hoc dicit: Bodinus hoc dicit. Et quis nescit*, Gallis inimicitias fere per naturam esse cum Britannis? *Et quis nescit, Bodinum in laudem Gallorum ingeniosè plurima, & in opprobrium aliarum*

Joan. Bodin. in Meth. Hist. c. 5. de recto Histor. judicio. Alb. Gentil in laudi[illegible] Academ. Oxoniens. *Per natura i Fran[illegible]sono sempre nimici de gli Inglesi.* Istoria de Gio. Bat. Adriani lib. 7.

rum nationum plurima improbè mentitum fuisse? Illustre profectò Galli, & quidem Bodini, de bellica Britannorum virtute testimonium. Neque hîc falsus est Bodinus. Quamcumque enim temporum seriem consecter; ubique Britannorum victorias, trophæa, & triumfos, cum admiratione intueor. Nam si celeberrimas illas, & tantopere à tot præclaris scriptoribus decantatas expeditiones, fortissimo duce Brenno in Italiam, Græciam, & Asiam susceptas, considerem; video Britannos illorum veterum Gallorum fortunæ & gloriæ socios; video Brennum *ipsum (cujus herois apud populares suos etiamnum nobile est nomen, qui Regem sua linguâ* Brennin *appellitant) Britannum fuisse. Si autem Romana arma, ambitionis & avaritiæ chalybe indurata, lustrem;* DEUM *immortalem, quàm illa in Britannia fuerunt mortalia, ingloria, & hebetia? quàm illa, cum alibi valuerint plurimùm, nihil, aut parum valdè, valuerunt in Britannia? quàm turpiter fassi sunt Romani, esse* validissimas gentes, *& esse*

——invictos Romano Marte Britannos?

Equidem Silures, Britannorum popellus, Caractaci *reguli sui virtute & viribus confisi; atq; Claudii Imperatoris Romani voce proritati; qui, ut quondam Sugambri excisi, ita Silurum nomen penitus exstinguendum rebatur; adeò difficili bello Romanos divexarunt; cohortibus auxiliaribus interceptis; legione, cui Marius Valens præerat, fusâ; & vastatis sociorum*

Ooo agris;

Camb. de Britannor. morib. p. 24. & de agro Denbighensi p. 547.

Tacit. in vita Julii Agricolæ.

Tibullus lib. 4. carmin. 1.

Tacit. Annal. lib. 12. & Camden. in Brit. de Siluribus p. 466

agris; ut P. *Ostorius, Britanniæ Proprætor, his ærumnis fessus & curarum tædio confectus vitâ concesserit. Quid factum Carolo Magno? Descenderat is in aciem per legatos, & ter aut quater cum Britannis conflixerat; sed tantâ suorum clade & cæde, ut seriò affirmaverit;* si vel semel tantùm cum illis adhuc sibi depugnandum esset, ne unum quidem militem sibi superfuturum. *O elogium magnum! tantòque majus; quantò, qui protulit, omnibus sui & posteriorum temporum bellatoribus bellicâ laude fuit major. Sed Galli sunt præcipui, qui ante alios Britannorum sagittariorum fulmina cum tremore, horrore, & interitu, in pectoribus & visceribus suis, exactè & diu senserunt; qui ad inanem eorum strepitum etiam hodie vehementissimo metu motuq; concutiuntur; ut non abs re Bodinus scripserit,* Gallos sæpe ab Anglis maximas in ipsa Gallia clades accepisse, ac penè imperium amisisse, nunquam in Angliam, nisi ab incolis accitos, penetrare potuisse. *Et Anglicus Martialis:*

P.Matth. in histor. Henr. IV. lib. 7. narr. 1.

Bodin. in Meth. hist. c. 5.

Jo Ovven.

> Anglorum sensit virtutem Gallia semper:
> Ad Galli cantum non fugit iste Leo.

Quoties enim Reges, Principes, Magnates, & universas Gallorum ingentes copias, vicerunt, profligaverunt, ceperunt, deleverunt Britanni? Quoties per totum regnum grassati, provincias, urbes, oppida, vastaverunt, expugnaverunt, exhauserunt? Quoties opimis onusti spoliis, & Gallicis exuviis amplificati, patriam ditaverunt? Quàm existimatis fuisse Galliæ faciem

Les Chroniques & Annales de France de Belleforest: Jean de Serres; Frossard: & alii, passim.

faciem, auditores? cum Eduardus III *Angliæ Rex,* Philippum Valesium *Galliarum Regem ad Cressiacum vinceret: ubi* interempti Gallorum circiter XXX millia; *& inventi inter cadavera* Joannes Rex Bohemiæ *(hic etsi captus oculis, in hostem tamen pugnare voluit)* decem Principes, octoginta Barones, mille ducenti Equites, *flos totius Nobilitatis Gallicæ; Philippus autem vix fugâ evaderet, qui noctu ad Brojam arcem deveniens, Præfecto ad portam quærenti;* qui va là? *miserabili voce respondebat:* La Fortune de France. *Miserabilis Philippus: qui temeritate suâ regnum suum in pullum vestem conjecit: felicissimus Eduardus; qui virtutis suæ ferulâ Gallicam insolentiam compescuit; & mox dupliciter felicissimus, quando* Joannem *Philippi filium Galliæ, &* Davidem *Scotiæ, Reges captivos, Londini in mensa sua spectavit; majori gloriâ, quàm olim Eadgarus Rex de Britannicis Principibus triumfavit; quem in triumfali navicula ad proram sedentem Kinnadius Rex Scotorum, Malcolinus Cumbrorum, Maconus Manniæ & Insularum, omnesque Vualliæ Principes in fidem adacti, quasi remiges remis incumbentes per Devam fluvium læto spectaculo duxerunt. Etsi verò Joanne Rege captivo Gallia eò inopiæ devenerat, ut* Arictini, *aurei arietis effigie insigniti, pluribus solito assibus æstimari cœperint, Carolo Delphino id jubente, nec-quicquam Parisiensibus reclamantibus;* et postea coriacei nummi trajecti clavo argenteo *fabricati fuerint,*

Paul. Aemilius de reb. gest. Franc lib. 9. in Philippo Vales. Frossard histor lib. 1. Jean de Serres in Philippo Valesio.

P. Jovius in Scotia.

A. Chr. 960. Cambd. de Cornaviis. p. 459.

St. Forcatulus de Gall imp. & Phil. lib. 1.

auro & argento ad redimendum Regem impenso deficientibus: tamen & hanc & illam cladem multò horribiliores tragœdiæ sub Carolo V. Carolo VI. Carolo VII. Ludovico XI. Gallis Regibus, usque ad Boni publici *bellum secutæ sunt; hoc fere semper eventu, ut Britanni aut Galliæ Valesios, aut Galliam Valesiis extorquerent. Tenueruntq; Britanniæ Reges continuatâ possessione per* trecentos ac quinquaginta annos *Aquitaniam & Normanniam; & adhuc per titulos & insignia totam Galliam tenent; haud dubiè jus suum armis repetituri, quando occasio erit: interim præclarà cum laude iis, quibus Parisiorum Senatus tot civitates feliciter gubernat, belli pacisq; legibus sapientissimè à se constitutis in Gallia relictis.* Hispanos *an præteribo? qui olim & hodie nil nisi vindictam in Britannos spirant; nil nisi cruces, furcas, & excidia somniant: sed qui nunquam sine vehementissima animorum commotione recordantur, Elisabetham Britannam Belgarum patrocinium palam suscepisse, Orbis Christiani Principibus masculam in muliere fortitudinem demirantibus, quæ potentissimo Monarchæ quasi bellum denunciare ausa; adeò ut Suecorum Rex dixerit,* Elisabetham capiti diadema jam detraxisse, & dubiæ Martis aleæ exposuisse. *Quinetiam ferunt illi nunc ægerrimè, Britannos toties in Indias feliciter ire & redire; Indis injustitiam, crudelitatem, atque veteratorias ipsorum artes detegere; in America multa loca occupare, & novam ibi Britanniam parturire: imò insanè*

Jean. de Serres in Joanne Valesio.

Ph. Cominæus lib. 8. Sleidanus in not. ad Cominæum. Thuanus Histor. lib. 13. Alber. Gentil. de jure belli, libr. 1. cap 21. Adam. Contz. lib. de falsa pace cap. 5. P. Jovius in Britann.

Camden. in Annalib. Anglic. ad An. 1585.

sanè dolent illi, Britannos felici audaciâ Gadeis, frustra Gaditanis, & navibus regiis commeatu ac milite instructissimis, resistentibus, diripuisse; oras Hispaniarum & Lusitaniæ terrore suo in solitudinem redegisse, atque immensam prædæ vim asportâsse. Atenim insaniant Hispani, quamdiu quantumque velint; etiam cum Orci intemperiis & infernalibus legionibus in Britanniæ perniciem conspirent: in illa tamen, si domesticis factionibus non scindatur, pedem nunquam ponent; adeòq; verum esse deprehendent, quod Itali credunt: che il regno d'Inghilterra non ha bisogno d'altri per la propria diffesa; anzi non solo è difficile, mà si può dire impossibile (se non è divisione nel regno) che per via di forze possa essere conquistato. *Ædificaverat* Philippus II. *Rex Hispaniæ* stupendam classem *fere per triennium, tantâ hominum rerumq; omnium abundantiâ fartam, ut alter quidam orbis navigare videretur: eamque anno superioris seculi LXXXVIII. (quem Regiomontanus ante seculum* annum *fore* mirabilem, *& Chronologi* mundi climactericum *prædixerunt) emiserat in altum; ut Britanniam captivam, atque catenarum ponderibus constrictam, in Peruviam ad opus metalli deportaret. Constabat illa in universum* CL navibus, *admirandæ magnitudinis & roboris, quarum similes Septentrio nunquam anteà vidit. his vehebantur* nautarum millia VIII. & classiariorum millia supra XX. *præter Nobiles, & voluntarios, qui suis sumptibus operam & fidem insigni*

Gasp. Ens Mercurii Gallo-Belg. tom. 4. lib. 1. Em. Meteran. Belg. hist. lib. 17.

Relatione d' Inghilterra: Thesauri Polit. part. 1.

De hac classe vide Em. Meter. Belg. Hist. lib. 15. Gasp. Ens Comment. de bello Gallo-Belg. tomo 3. lib. 1.

Cambd. in Annal. Anglic. An. 1588.

 aliquo

aliquo facinore Regi probare voluerunt. tormentorum ex ære fusili erant mille sexcenta : è ferro, mille plus minus: globorum centum viginti millia : *reliqui apparatus bellici, infinitas. Et Rex ipse æstimabat; quod ex Didaco Pimentello, legionis tribuno, qui in Hollandorum potestatem devenit, posteà cognitum est;* classem continere hominum millia XXXII: & singulis diebus constare ducatorum millibus XXX. *Trepidabatur undiq; in Belgio ad rumorem tanti monstri marini adventantis; eòque magis, quòd Parmensis etiam terrâ mariq; solito majores copias conquirebat. Britanniæ Regina, Elisabetha, à Galliarum Rege monita diligentissimè sibi suisq; prospiciebat;* Recusantes *(hos vocant in Anglia, qui Protestantium sacris, quod semel quoque anno singulis per leges faciendum, aut mulcta XX librarum Anglicarum menstrua solvenda est, omnino interesse recusant) Recusantes, inquam, aliosq; suspectos in Eliensium & Visbichiensium paludes relegando, quosdam etiam per Episcoporum ædes distribuendo, militem conscribendo, exercitum lustrando, castra obequitando, naves instruendo, utramque Tamisis ripam propugnaculis muniendo, omnia denique Palladis & strenuæ bellatricis munia obeundo. Verùm moles illa Olisippone solvens, mox ad Coronam Gallicia promontorium, Oceani furiis fœdè jactata, tres actuarias triremes amisit: cum Britannus quidam remex,* David Guinus *nomine, ex tempestatis injuria & Hispanorum infortunio animum & occasionem rei præclarè gerendæ*

gerendæ mutuans, effractâ catenâ & sociis aliquot mancipiis, Gallis & Turcis, liberatis, præfectos militesq; omnes istius triremis, in qua ipse erat, occideret; atque ita unâ potitus, reliquas duas decumanis fluctibus graviter afflictas debellaret, & Bajonam Galliæ pertraheret; ambiguum, majori audaciâ, an meliori fortunâ. Inde è portu Coronensi egressa classis, rectâ Angliam versus cursum tenet; sed vix freti fauces ingressa, sentit Hispanorum & Parmensis expectationem evanescere; qui stolidâ spe nimis superbè sibi persuaserant; Britannicas & Belgicas naviculas, visâ tantùm tantæ potentiæ & tot arcium velivolarum pompâ, fugam arrepturas: quod etiam Petrus Valdesius, primariæ auctoritatis tribunus militum, Francisco Drako, cujus clementiam dedendo se, quàm vires pugnando maluit experiri, fassus est; qui plurimum Anglorum audaciam mirari se dixit; qui tàm parvis tamque paucis navigiis tantam classem adoriri non dubitassent. *Belgæ enim Parmensem in Flandriæ litoribus ita obsidebant; ut is ne unam quidem navem in mare subducere ausus fuerit: Britanni autem, quanquam omni aliâ re inferiores, quia tamen animis, virtute & promptitudine præstabant, intrepidè gigantes Iberos aggrediebantur; navibusque suis equorum instar summâ agilitate circumrotatis venti prærogativam præripiebant semper: atque momento fere elibrandis commodissimè tormentis utroque latere obverso tantam vim grandinis*

dinis mortiferæ undique eructabant; ut hostis se non defendere amplius, nedum offendere alios potuerit. Hoc modo per multos dies, & diversis in locis, ad Caletum usque hostilis classis velitationibus, prœliisq́ salutata, excepta, vexata, cæsa & conquassata fuit: multis navibus cum magno dedititiorum numero, cum magna pecuniarum, vasorum argenteorum, cimeliorum, & variæ nauticæ supellectilis multitudine, captis: multis submersis: multis ad colles arenarios ejectis: & nihilominus interim in vicina Gallia de Anglia jam ab Hispanis debellata rumore constanti passim circumlato. Tandem Britanni dolum virtuti jungentes, ut Hispanos de statione Caletensi pellerent; octo naves viliores exinanitas, pulvere, sulfure, pice, aliâque materiâ ad concipiendum & alendum ignem idoneâ, replent, easque tormentis instructas & incensas, VII^mo^ Augusti, horâ secundâ post noctis meridiem, vento & æstu secundis contra classem emittunt: ad quarum conspectum tanta inter Hispanos orta est trepidatio; ut amputatis rudentibus & expansis velis extemplò pro se quisque effugere, & in apertum Oceanum recipere se magno conatu laborârit. Ita classis longè Norvegiam versus ad LXII usque gradum excurrens, & totam Britanniam Hiberniamq́ circumvecta atque novo naufragio miserè mactata, domum rediit cadaveri simillima. Ita paupertas opulentiam, dexteritas potentiam fregit; ita fœmina virum, Regina Regem castigavit; ita aliquot

quot naviculæ classem maximam, pauculi Britanni Hispanos penè innumeros domuerunt. Magnum clades ista dolorem plerisque omnibus in Hispania familiarum nobilissimis attulit: è quibus paucæ erant, quæ non gentilem aliquem, affinem, aut cognatum, vel naufragio amissum, vel in pugna cæsum captumve non luxerint. In Britannia contrà, festo ad diem XXIX Novembris gratiis agendis & sacris faciendis indicto, (quod etiam in Belgio confœderatorum Ordinum jussu factum est) Regina curru triumfali è palatio per urbem Londinensem ad primarium templum San-Paulinum vecta, equo devictorum Hispanorum insignia & vexilla propendentia ferente, magnificentissimè triumfavit. Zelandi autem tantæ victoriæ memoriam apud posteritatem per monumentum quoddam depositurі, numum argenteum & æneum percusserunt, qui in una facie referret Zelandiæ arma, cum hac inscriptione; SOLI DEO GLORIA; & in altera magnas aliquot naves, cum his verbis; CLASSIS HISPANICA; super additis in circumferentia istis; VENIT, IVIT, FUIT.

Audivisti, magne Princips, de summo pietatis studio, de exquisita literarum cultura, & perfecta fortitudinis gloria Britannorum. Et quæ natio religiosa laudari potest, si Britanni non sunt? quæ docta & literata, quæ strenua & bellicosa, si Britanni non sunt? Verùm enimverò, qui tantarum virtutum concursum miratur: (& quis non miretur?) is velim cogitet,

gitet, tantam inter Reges Britanniæ & eorum subditos intercedere necessitudinem; tanto desiderio utrosq; ad felicitatis humanæ fastigium contendere, & fide tantâ debitum utrosque facere officium; ut nihil tam sit arduum & difficile, quod illis in tali actionum harmonia & concordia mutua non sit proclive & facile. Quærimus enim in Rege verè regiam potestatem & majestatem? *Ecce Britanniæ Reges supremâ & absolutâ præditi auctoritate, præter* DEUM, *superiorem inter homines agnoscunt neminem; peregrinam jurisdictionem, ne tantilla quidem in re, insigni supra Hispaniarum & Galliarum Reges, Pontificum famulos, prærogativâ, venerantur nullam; & nullos subditos habent, qui peregrino imperio ullâtenus sint devincti. Et ecce, Henricus VIII, Eduardus VI, Elisabetha, & Jacobus,* omnem servi servorum, & domini dominantium *dominatum de cervicibus Britanniæ fortiter & piè depulerunt; sceptro ita à servitute quasi manumisso, & immensâ pecuniâ, quæ pro* primitiis, indulgentiis, appellationibus, dispensationibus, palliis, *& id genus aliis, Romam assiduè exportari solebat, domi retentâ: Henrico etiam tributum annuum jam ab* Inæ *temporibus pendi solitum (is enim regnum Papæ fecerat vectigale, singulis argenteis nummis, quos denarios vocant, in singulas domos impositis) abrogante; ac pœnam capitis, si quis supremam potestatem Pontifici adscribat, constituente. Quærimus in Rege* justitiam & clementiam? *Ecce Britanniæ Reges æquâ lance jus distribu-*

Camden. de Ordinibus Angl. pag. 118. Em. Meteran. Belg. Hist. lib. 13.

Alb. Gentil. de Legationib. lib. 1. cap. 4. & in Disp. de potest. Regis absoluta.

Cambden. in Annal. Angl. ad A. C. 1559.

De tributo vide Pol. Virgil. lib. 4. Hist. Anglicanæ. M. Becanum de primatu R. Angl. c. 6. Sleid. Commet. lib. 9.

Jacob. Rex lib. 2. Regiæ Institutionis.

distribuunt omnibus; aditu quibusvis concesso liberrimo, blandè audiunt desideria omnium; refractarios comitate & facilitate flectunt ad obsequium, quantum possunt; nec ultima experiuntur, nisi quando alii remedio amplius non est locus. Et ecce Eduardus senior ad viculum Austclive, *in Comitatu Glocestrensi, subditi Leolini, Vvalliæ reguli, enormem contumaciam humanitate & indulgentiâ correxit mirificè. Cum enim ambo Sabrinâ fluvio dividerentur; & Leolinus ad Eduardum colloquii causâ trajicere nollet; hic ad illum transiit.* Videns autem ipsum & agnoscens Leolinus, projecto pallio solenni, (nam se foro paraverat) usq; ad pectus ingressus est aquam, & cymbam amplectens, ait: Sapientissime Rex, tua humilitas meam vicit superbiam, & sapientia triumfavit ineptiam: collum ascende, quod contra te fatuus erexi; & sic intrabis terram, quam tibi hodie tuam fecit benignitas. acceptumque humeris super pallium suum sedere fecit, & junctis manibus sibi fecit hominium. *Quærimus jam in Rege* tranquillitatis & securitatis publicæ tuitionem? *Ecce Britanniæ Reges pacant omnia, tranquillant omnia, à latronibus hominum & pecorum tuta faciunt omnia. Et ecce Ælfredus Anglus, advertens in regno suo raptores licenter grassari, omnia itinera brevi tempore tam reddidit pura sanctaq;* ut si viator quantamcunq; summam pecuniæ in campis, vel publicis compitis vesperi demisisset; manè, vel post mensem rediens, integram & intactam videret. *Et ecce* Eadgarus, *crude-*

Verba sunt Gualteri Mapæi, qui ante ann. CCCC. floruit. Camden. in Brit. de Dobunis. pag. 256.

Verba sunt Ingulphi Croulandensis. Camden. de Britan. divis. pag 114.

Malmesburiensis. & Camd in descript. Merviniæ p. 530. adde Ph. Camer. Medit. histor. Centur. 1. c. 28.

crudelitatem & tyrannidem luporum *in homines oviumq́ greges cum magna strage diu exercitam detestans,* Luduallo, *Merviniæ Principi,* tricenos lupos in singulos annos vectigalis nomine imperando, *non longo temporis intervallo carnivoras istas bestias omnes ex tota Anglia ita extirpavit; ut posteà, & etiamnum, lupus non minùs sit peregrinus in Anglia, quàm Leo, aut Elephas. Quærimus in Rege* curam ditandi subditos? *Ecce Britanniæ Reges subditos suos locupletant, ornant, amplificant; eosque malunt evadere Crassos, quàm Codros, Cræsos, quàm Iros. Et ecce Eduardus III* pannificium *in Anglia instituit primus; ex quo privatorum opes & regni patrimonium tanta sumpserunt incrementa, ut etiam hodie inter Reipub. columina meritò numeretur; nec ineptè* per saccos laneos, rubro panno tectos, *quibus in regni comitiis diversorum tribunalium Judices, Rotulorum Magistri, Secretarii status, insident*, commodum lanarum & ovium non negligendum esse, Parlamentum moneatur. *Pannos enim Anglicos Suecia, Dania, Polonia, Gallia, Germania, semper æstimavit magni, & emit magno: &* nuper una Antuerpia ex uno Londino ducenta pannorum millia quotannis accepit. *Quid? quòd opes planè incomparabiles ex Anglorum commercio redundârint, ex quo Ludovicus Malanus Flandriæ Comes circa annum* CHR. 1338. *Anglos immunitatibus amplissimis concessis ad emporium lanæ Anglicæ Brugis Flandriæ constituendum illexit. Jam inde enim ex concursu*

Camden. in Cantio. pag. 247.

Em. Meteran Belg. hist. lib. 13.

Camd. in Trinobantibus p. 313.

concursu omnium fere gentium in Flandriam ad pannos ex Anglica lana aliasq́ Anglicas merces emendas & suas distrahendas, incredibile est, quantum res mercatoria, institoria, navalis & piscatoria, apud Belgas floruerit. Adeò ut lana Anglica *verum fuerit Belgis* Vellus aureum, *cui inclytus ille* Militaris ordo Velleris Aurei *suam originem, & Burgundiæ Duces ingentes divitias debuerunt. Certè* hoc nostro tempore (*ut rationum tabulæ ostendunt*) commercium inter Anglos & Belgas duodecim milliones aureorum in singulos annos superavit, & panni Anglici Antuerpiam quotannis exportati V. millionibus aureorum sunt æstimati. *Et ecce* Divam Elisabetham, *quæ non tantum indictionibus non ursit subditos, sed etiam tributa, quæ tertio quoque anno exigi consueverant, sustulit: imò cum regni ordines aliquando magnam pecuniæ summam pro sumptibus Reipub. necessariis offerent, illa magnam partem recusavit, ac populo gratias egit; dictitans,* pecuniam in subditorum arculis esse perinde ac in suis. *Quid verò audio? quod novæ huic virtuti nomen dandum est? Alibi fere omnium comitiorum & conventuum summa est,* pecunia, pecunia: *sed in Britannia etiam ab Ordinibus oblata pecunia non accipitur. Credat hoc olim sera posteritas, & fidem adhibeat;* virginem Elisabetham *quadraginta quatuor annos ita sceptrum sine ullo vel vetustorum vel præsentium temporum exemplo tractâsse; ut illam subditi amaverint ut matrem benignissimam, vicini Principes coluerint*

Guil. Camden. in Annal. Angl. A. Chr. 1564.

Joan. Bodin. de Repub. lib. 6. cap. 2.

Cambd. in Annal. Anglic. A. Chr. 1566.

Plerunque omnium Germanorum comitiorum summa est pecunia, dixit Jovius. Arnold. Clapmar. de arcan. Rerump. lib. 6. cap. 13.

ut reginam sapientißimam, hostes metuerint ut ultricem justißimam, & totus Christianus Orbis cum admiratione suspexerit ut pacis & tranquillitatis publicæ conservatricem; quippe quæ quasi heroina & honoraria arbitra inter Hispanos, Gallos, & Belgas sederit; ut illud patris HENRICI usurpare potuerit, CUI ADHÆREO, PRÆEST; & verum fecerit, quod ille scripsit, Galliam & Hispaniam esse quasi lances in Europæ libra, & ANGLIAM lingulam sive libripendem. Quærimus autem subditorum erga Principes & Dominos suos observantiam & fidem? Ecce Britanni Principes & Dominos suos venerantur humilimè, coluntq́ fidelißimè. Et ubi veneratio major? Ecce nunquam illos alloquuntur, nunquam officia sua præstant illis, nisi adorantium in morem, ad genua subsidentes: etiam absentiam & umbram illorum honorant; cum nemo tegat caput in illo conclavi, ubi est sedes regia, nemo locum, in quo regia sigilla asservantur, sine honoris exhibitione prætereat. Et ubi fides illustrior? Ecce subditi insidiantium mucronibus pro illis se objicere promptißimi, omnia jussa capessunt; omnia præstant; & quicquid præstant, etiamsi magnum est, infra æstimationem beneficii regii putant. Atque iste adfectus non in summis habitat pectoribus, aut in lingua natat; sed veri certiq́ est judicii, imis mentis sedibus alligatus, vitæq́ immixtus & unitus, resolutis etiam morte corporibus cum immortali mente victurus. Cum Hispanus ante hos L annos per clandestinos internuncios cum Duce Norfolciæ & Ormondiæ

Cambden. in Annal. Angl. A. C. 1577.

Meteran. hist. Belg lib. 13.

Bodin. in Meth. hist. c. 6.

P. Matth. in histor. Henr. IV. lib. 4. narr. 3.

Ormondiæ Comite egisset; ut hic in Hibernia, ille in Anglia Elisabethæ Reginæ facesserent negotium; quod tamen illi, quâ fuerant in Reginam fide, ingenuè aperuerunt; quamprimum maritimi Angliæ populi hæc comperissent, incredibile est, quantâ alacritate maria insiluerint, & quàm latè piraticam in Hispania exercuerint; adeò, ut ad eos cohibendos edictis fuerit opus. Et quid quærimus multa? Is inter Britanniæ Reges & cives est morum & vitæ concentus; qui in optimè constituta familia inter patrem & filios intercedere potest suavissimus; in quo hòc minus discordiæ & subversionum decipulis relinquitur locus, quò moderatur omnia circumspectiùs & prudentiùs JACOBUS, ille Principum gemma, & Regum decus, ille orbis amor, & patriæ pater, ac planè ad Homericum perfecti Regis exemplar,

Ἀμφότερον βασιλεὺς τ' ἀγαθὸς, κρατερός
τ' αἰχμητής:

de quo illud, in honorem Constantini Magni dictum, verißimè usurpare possumus; Dii boni, quid hoc est, quòd semper ex aliquo supremo fine mundi nova Deûm numina universo orbi colenda descendunt?

Si hìc jam finirem, illustrißime Præses; sine dubio pro eâ, quâ vales æquitate & justitiâ, satis dictum censeres, ad sententiam pro Britanniæ principatu ferendam: sed quemadmodum peregrina regna transeuntibus positum in more est, ut singularum provinciarum memoratu digna in codicillos referant; ita patere, quæso, optime Princeps, ut pulcherrimam terrarum per

Camden. in Annal Angl. A. Chr. 1569.

Iliad. γ.

Eumen. in Panegyric. Constantino A. dicto.

per suas aliquot partes adhuc brevissimè percurram, tibiq; collectas admirandorum decimas offeram, promptius intellecturo, nullum aliud regnum in comparationem venire posse. A Cornwallia sive Cornubia, frugum feracissimâ, quas cum Hispania quotannis liberalissimè dividit, facio initium: in qua præter aurum, argentum, adamantesq; ab ipsa magistra natura in angulos eleganter conformatos & lævigatos, stannum copiâ effoditur incredibili; ex quo vasa domestica ducta apud omnes Europæos in mensarum usu argenteis fulgore æquiparantur. Atque uti ora illius regionis maritima creberrimis nitet oppidis, ad numerosam classem conficiendam satis potentibus: ita ibi quæstus colligitur longè maximus è piscibus illis, quos Pylchardes vocant; qui immensis examinibus ad litora à Julio ad Novembrem circumfusi capiuntur, exenterantur, saliuntur, infumantur, conduntur, premuntur, & in Galliam, Hispaniam, Italiamq; exportantur; quibus sunt gratissimæ merces, & Fumados appellantur. Sed singulare, & quod curiosos in stuporem dare potest, est celeberrimum saxum Main-Amber, parum distans ab emporiolo Pensans: illud quamvis sit vastissimum, digitulo tamen moveri potest, sed à loco ne à magna quidem hominum multitudine dimoveri potest. Nisi Tindagium plus mereatur venerationis, locus memorandus ab incunabulis magni illius Regis Arthuri; qui ob ingentis animi magnitudinem per omnes gentes poëtarum præconio celebratus, hâc tamen laude maximè illustris est,

Camden. in Dannoniis.

pag. 134.

pag. 135.

pag. 136.

p. 141. & in Belg. pag. 166. &c.

Paul. Jovius in Britan.

est, quòd rotundæ mensæ proceres, ab heroica virtute lectissimos, in amicitiam augustissimis devotos legibus consecravit: cui

prisca parem nescit, æqualem postera nullum
exhibitura dies: reges supereminet omnes;
solus præteritis melior, majorque futuris.

Joseph. Iscanus in Antiocheide de Arthuro.

Ex Cornwallia transilio in Devoniam, ubi nec stanni ditissimas venas, Cornwallicis ne tantillum quidem cedentes, nec Dertmoricos magnetes nuper inventos, nec Kirtonium natale solum Vvinifridi illius Germanorum Apostoli, qui Hassos, Thuringos, & Frisios ad Christum convertit; nec item Exoniam, quondam Regum Vvest-Saxoniæ sedem, laudibus efferam: Plimmouthum tantùm jam contueor, oppidum si ex capacitate æstimetur, minimè magnum, sin à portus commoditate & incolarum virtute, apud omnes gentes longè maximum. Hinc enim, ut alia omnia taceam, fuit Franciscus ille Drakus, Eques auratus, in gloria navali nostræ memoriæ facilè princeps: qui primùm, ut damna quæ ab Hispanis acceperat resarciret, Mexicanum sinum toto biennio victoriis quasi obsidebat, isthmumque illum Darienæ peragrabat; unde cum Australe (quod vocant Hispani) mare prospexisset, navigandi illud tanto flagrabat ardore, ut eo loci in genua procumbens divinam opem implorârit ad desiderium istud suum explendum: imò quasi novus Themistocles Miltiadis trophæis excitatus, sibi, patriæ, & suæ gloriæ defuturum se existimabat, nisi mare illud

Cambden. in Brit. pag. 345.

Cambden in Annal. A. C. 1580.

perlustraret; ita animo semper obversabatur. Anno igitur superioris seculi LXXVII.mo *solvens Plimmoutho, Australe illud mare per Magellanicum fretum ingressus, orbem terrarum inter varias fortunæ vicissitudines triennio secundissimè circumnavigavit. Quo tempore non solùm variarum gentium hactenus fere nobis ignoratarum leges, studia, mores, ritusq; admirabiles annotavit; novas terras, & præsertim* novam ALBION *detexit;* mare Australe (*quod* Pacificum *vocant*) *turbidum supra modum expertus est; partem cœli Austrino polo proximam pauculis iisq; minoris magnitudinis stellis ornari, tresq; tantum primæ magnitudinis in illo hemisphærio conspici, quas Anglia non viderit, observavit; deprehendit quoq;, cum fretum Magellanicum ægrè eluctatus Aquilonem versus tenderet, sperans hoc sese cursu Peruvianum regnum feliciter aditurum, recenteis tabulas Geographicas illis locis mutilatas aut non fideliter descriptas esse, erroremq; ad minimum XII. gradus excedere, & discriminis maximi credulis hominibus causam præbere: verùm etiam ultionis impetu in Hispanos hinc inde terrâ mariq; converso, multis eorum navibus direptis invidendas conquisivit divitias; cepitq; in unica* Cacofoga (*id navi opulentissimæ nomen*) *præter pretiosissimas gemmas & uniones inprimis,* optimi auri XXC. libras, argenti signati factiq; XIII. arcas, & argenti infecti vim tantam, quanta navi in saburram sufficeret. *Et erat tunc mediastini Hispani jocus non illepidus, qui cum* Cacofoga *vacua abiturus*

Vide Camden. in Annal. Angl. A. Chr. 1580. & Thuan. Hist. lib. 71. Em. Meteran. hist. Belg lib. 10.

abiturus ad Drakum dixisse fertur: Nostræ navis nomen jam tuæ resignamus: nostra CACOPLATA, *id est,* ARGENTICACA deinceps vocabitur: tua autem CACOFOGA, *id est,* IGNICACA ut vocaretur, captâ nostrâ meruit. *Verùm rediit Drakus in Angliam incolumis magnâ gratulatione & lætitiâ ab Elisabetha regina exceptus; quæ et illum ob expeditionis tam feliciter susceptæ gloriam laudatum Equestriq; honore decoravit, & prætoriam ejus navem* PUBLICANUM *ad perpetuam rei memoriam, insigni ceremoniâ consecravit. O præclarissimum Angliæ Jasonem! ô* PUBLICANUM *cœlo dignam! Vive Drake, vive*

Drake, pererrati novit quem terminus Orbis,
quemq; semel mundi vidit utrumque latus:
si taceant homines, facient te sidera notum;
atque polus de te discet uterque loqui.
PLUS ULTRA Herculeis inscribas, DRAKE, columnis:
& magno, dicas, HERCULE MAJOR EGO.

J. Owen.

9 Dorsetiam *si non alud, saltem Biertportium in agro optimæ cannabis feraci situm, commendare possit: ubi funes nautici & rudentes tantâ solertiâ & arte ducuntur, ut privatâ ad præfinitum tempus lege cautum fuerit; non alibi funes, quibus Anglica classis uteretur, contorqueri debere.* 12 *Somersetia autem, quàm ampla, quàm opulenta, quàm populosa est? in qua veluti gemma radiat* Bristolia, *urbs ad adspectum ita pulchra, publicis privatisq; ædificiis ita exornata, omnibus ad vitæ necessitatem pertinentibus bonis ita instructa,*

Cambden. in Brit. Durotrig. pag 154.

civibus ita frequens, ut inter Britannicas post Londinum & Eboracum sit prima. Bristolienses mercaturam uberrimam per Europam exercent, & in remotissimam usque Americam excurrunt, ad id portus sui, qui in ipsum urbis sinum naves passis velis admittit, commoditate invitati. Avona etenim flumen Oceani irruentis æstu tantopere intumescit, quoties luna à meridiano fastigio devergit, locumque oppositum prætermeat, ut naves in vado hærentes ad undecim & duodecim ulnas extollat. Avona etiam, antequam in Sabrinianum æstuarium se exonerat, præaltis utrinque rupibus obvallatur: quarum altera ad ripam orientalem, sancti Vincentii nomine, adamantum adeò fœcunda est, ut quis modios inde impleat; & existimationem pretiumque (nam uti duritie solummodò Indicis cedunt; ita eosdem colore translucido provocant; &, quia laterum sexangulo vel quadrangulo lævore à natura ipsa turbinati sunt, etiam vincunt) copiâ tantùm invideat: altera verò ad ripam occiduam, non minus adamantum est ferax; quos cavi & rufescentes silices, ceu fœtu gravidi, in se miro naturæ artificio & industriâ continent. Wiltoniam nobilitant Martis pulli, & fortia incolarum facinora: multis quoque locis ex eo celebritatem nactis; potissimùm tamen Edindono olim, ubi Alfredus Rex nobili, si unquam aliâs, prælio grassantem Danorum audaciam ita contuderat, & coegerat eos, ut conceptis verbis jurârint, se protinus ex Anglia cessuros; hodie verò Wardouro, eleganti castro,

Camden. in Belg. pag. 173.

pag. 174.

stro, quod præcipuum debet splendorem Baroni suo, Joanni Arundellio, qui cumpio instituto in sacram militiam contra Turcos, juratos Christiani nominis hostes peregre profectus esset, ob singularem virtutem in expugnando Strigonio Hungariæ, honorariis literis ab Imperatore Rudolpho II. Comes Imperii fieri meruit, hisce verbis: Quòd fortiter & strenuè se gessisset in apertis præliis, & in civitatum & castrorum oppugnationibus, & spectato fortitudinis exemplo in expugnatione opidi Aquatici juxta Strigonium vexillum Turcis suâ manu eripuerit, Ipsum, omnesque & singulos liberos, hæredes, & posteros & descendentes legitimos utriusque sexus natos, æternâque serie nascituros veros Sacri Imperii Comites & Comitissas creavimus, fecimus, & nominavimus, tituloque, honore, & dignitate Comitatus Imperialis auximus, & insignivimus, &c. Hantoniam verò, cum alia multa, tum Southantonium, urbecula peramœna, facit illustrissimam; & præsertim ob heroicum illud potentissimi Canuti Angliæ & Daniæ Regis factum, quo assentatorem, omnia ad regis vultum & nutum converti asserentem, ibidem loci repressit. Et cum nulla factio in Principum aulis sit validior, quàm illa adulatrix: quæ, dum serviliter nimis gratiam aucupatur, Reipub. & Principum familiis pestem & interitum non rarò accelerat: audi, Princeps, sapientiam Canuti; & unà aulicos istos Placentinos animitus mecum detestare: Sedile suum Canutus (verba sunt Historici) in litore

Huntingdonensis. Camden. in Belg. pag. 189.

maris, cum ascenderet, statui jussit. dixit autem mari ascendenti: Tu meæ ditionis es; & terra, in qua sedeo, mea est; nec fuit, qui impunè meo resisteret imperio: impero igitur tibi, ne in terram meam ascendas, nec vestes, nec membra dominatoris tui madefacias. Mare verò de more conscendens pedes regis sine reverentia madefecit. Ille igitur resiliens, ait: Sciant omnes habitantes orbem, vanam & frivolam regum esse potentiam; nec regis quempiam nomine dignum, præter eum, cujus nutui cœlum, terra, mare, legibus obediunt æternis. Nec unquam postea coronam sibi imposuit, &c. *Nec minus* Odiam, *regiis nunc ædibus superba, & Davidis II, Scotorum regis, carcere nota, quondam Episcopi Vvintoniensis municipium, gentis fortitudinem ab oblivionis injuriis tutam & securam reddit; cujus propugnaculum regnante Johanne* tredecim Angli *quindecim diebus fortissimè contra Ludovicum Francum, qui circumfuso exercitu acriter invasit, defenderunt. In Bercheria quot occurunnt memorabilia? Readinga ostentat cineres Henrici I. Regis, &* Matildis *Augustæ; quæ perinde ac Lampido illa Lacedæmonia regis* filia, *regis* uxor, *regis* mater *fuit: ut & versus isti tumulo inscripti testantur;*

pag. 194.

Matthæus Paris Hist. Angl. pag. 272.

Plin. Histor. natur. lib. 7. cap. 41. Camd. in Atrebat. Brit. p. 206.

Ortu magna, viro major, sed maxima prole,
hìc jacet Henrici filia, sponsa, parens.

Ille fuit Henricus I. *Rex Angliæ: iste fuit* Henricus IV. *Romanorum Imperator; hic fuit* Henricus II, *etiam*

etiam Rex Angliæ. Sed Windesora *meritò familiam ducit, amœnissima deliciarum domus, quæ multis regibus cunas, hospitium, & sepulchrum præbuit. Et in hac ad Galliam vincendam natus est* Eduardus III. *Rex bellicosissimus: qui, ad virtutem militarem splendore ac præmiis magis excitandam, nobilissimam* Equitum auratorum societatem, *in quam posteà magni Imperatores, Reges, Principes exteri, cooptari honori summo duxerunt, hìc itidem conscripsit. In Surria* Nonesuchum, *secessus regius, omnium circumquaque ædificiorum luminibus obstruit; opus ab omni artificum elegantiâ ita perfectum, ut omnem Architectonices peritiam in eo coacervatam esse, à naturæ solertiâ & situs oportunitate sic absolutum, ut ipsa amœnitas, ubi cum salubritate unà cohabitet, non aliam sibi sedem delegisse videatur. Per Suthsexiam ferri venis passim fœcundam, multisq; tam terræ, quàm incolarum dotibus spectandam, ingredior* Cantium. *Hæc est nobilis Britanniarum portio: pratis, pascuis, arvisque ubique læta; pomis ad miraculum abundans; nec non cerasis, quæ anno ab V. condita DCLXXX*[mo] *in Italiam è Ponto per L. Lucullum devecta, & vicesimo supra centesimum pòst in Britanniam translata, felicissimè hìc proveniunt, arboribus in quincuncem jucundissimo spectaculo directis: villis, oppidis, & stationibus satis tutis frequens: humanitate civium & olim & hodie celebris; bellatoribus tantæ virtutis præcellens, ut in procinctu exercitus*

p. 287.

Cambden. in Brit. Regn. p. 215.

Plin. Histor. natur. lib. 15. c. 25.

Joan. Sarisburiensis in Polycratico. Camd. in Brit. Cantio. p. 230.

citus frons Cantianis, tanquam triariis, meritò inter Anglos debeatur. Loca verò ante alia visenda sunt; Grenovicus, *regiis ædibus splendidus, sed nativitate Reginæ Elisabethæ multò splendidior*: Roffa; *quæ in Medweago navale exhibet classi omnium, quas sol vidit, bellico apparatu instructissimæ, & in omnia momenta paratissimæ; ab Elisabetha Regina ad suorum tutelam & hostium terrorem maximis impensis ædificatæ*: Cantuaria, *sedes Archiepiscoporum; qui ut olim Pontificis Romani Legati, & veluti alterius, ut dixit Urbanus II, orbis Patriarchæ erant; ita nunc, abrogatâ Pontificum autoritate, Primates & Metropolitani totius Angliæ dicuntur*: Dubris, *sive Dovera, in ipso cautium divortio considens,*

pag. 231.

p. 236.

p. 239.

———— gemini quâ janua ponti
faucibus angustis, lateque frementibus undis,
Gallorum Anglorumq; vetat concurrere terras;

p. 243.
The Strait of Calleis.

trajectu in Galliam celebre est oppidum; cautumq; olim lege erat, ut nemo, qui religionis gratiâ peregre proficisceretur, alibi trajiceret. Misso Cantio, in reliquam Angliam abeo. Glocestriam *urbs cognominis Glocestria honestat multùm; sed non tantùm, quantum urbs* Oxoniensis *Angliam universam. Est hæc situ saluberrima: siquidem planitiem ejus ita circumsident nemorosi colles, ut hinc pestilenti Austro, illinc tempestuoso Zephyro excluso, tantùm serenantem Eurum, & Aquilonem corruptionis vindicem admittant: est etiam nitida publicè & privatim, undiquaque elegans; sed caput*

p. 242.

Cambden. in Brit. Dobun. p. 254.

p. 267.

pulchritudinis est, quòd Academiam habet antiquissimam, *& in quatuor nobilissimis, quæ sunt Oxonium, Lutetia, Bononia, Salamantica, primam; populosissimam, & frequentissimam: quæ jam Eduardo primo regnante* triginta millia Studiosorum *censuit. Et quid de illo Collegiorum genere, ubi non tam docetur, quàm alitur juventus, & subsidia studiorum in certos annos habet, dicam? Oxonium hîc magnificum est: neque credam, in orbe terrarum simile nunc esse, addam & fuisse. Magnæ ibi opes & vectigalia; bibliothecæ animatæ præsignes. Verbo Lipsii dicam*: unum Oxoniense Collegium superet vel decem Belgica. *Oxoniensis quoque fuit (ut nec hoc sileam) Richardus I. Rex Angliæ, vulgò* Leoninus, *animi excelsi & erecti plenissimus; Reipub. Christianæ, Anglorum gloriæ, & paganorum terrori natus. Agrum* Buckinghamiensem *innumeri ovium greges, earumq; mollia & tenuissima vellera ab Asiaticis usque gentibus expetita;* Bedfordiensem *optimæ fabæ, suâ redolentiâ, dum in agro sunt, odoram illam canum vim non sine venatorum indignatione prorsus hebetantes;* Hertfordensem *Verolamium suo cive* S. Albano, *Stephano & protomartyre Britannico, clarum, illustrant eximiè. In* Midlesexia *autem plurima sunt ubiq; memoranda: sed* Londinum, *Britannici Imperii sedes, inter omnes Europæ urbes eminet. Nihil non præclarum Londini, nihil non pulchrum, nihil non excellens: & quorum bonorum alibi magna raritas, quodq; sequitur magna charitas est;*

Alb. Gentil de laudib. Acad. Oxoniensis. *est mater Acad Parisiensis.* Scipio Gentil de jurisdict. lib. 3. c. 17.

ita scribit Armachanus. Camden. pag. 270.

I. Lips. in Lovanio lib. 3. c. 5.

Cambden. pag. 269.

pag. 279.

Cambden. in Brit. Catieuchl. p. 286.

p. 293.

est; eorum Londini magna copia, & quod sequitur, magna vilitas est. Habet Londinum elementum utrumque mancipio: habet solum lætum; unde vix credenda omnium rerum affluentia & exundantia: habet Tamisin ad omnia servitia paratissimum, qui statis horis Oceani æstibus superbus, alveo tuto, prealto, & navium quamlibet magnarum & multarum capacissimo, tantas Orientis & Occidentis opes quotidie invehit & evehit, ut orbis Christiani emporia in certamen de palma venire cum illo non ausint. Stupent exteri intuentes sacra profanaq; palatia, & opera inusitati splendoris: arcem, quam Turrim Londinensem vocant, munitissimam: Bursam, quam Regina Elisabetha Excambium Regium dixit, ad negotiatorum usum; pontem saxeum XIX fornicibus, præter versatilem unum, constantem, & speciosis ædificiis in formam plateæ utrinque decoratum; Prætorium Comitiis Parlamentariis & foris judiciariis dicatum; Regiam verè regiam; & templum Vvestmonasteriense, plurimorum Regum, Principum, Magnatum & literatorum sepulchris, præsertim Henrici VII sacrario (quod Lelandus orbis miraculum vocavit) augustum; & San-Paulinam ædem Episcopalem undiquaque ornatissimam. Ingentem prætereà populi multitudinem alere Londinum, vel hoc testimonio sit; quòd jam olim Guilielmi Normanni seculo, factâ hominum armigerorum ostensione, quadraginta millia peditum, equitum viginti millia sub signis eduxerit. quem numerum

Cambden. in Britan. Trinobantib.

Relatione d' Inghilterra del Tesoro Politico, part 1.

Fitz. Stephanus.

numerum nondum fuisse imminutum affirmabit ille, qui illic CXXI ecclesias, (quot nec ipsa Roma ostendit) præter nosocomia & xenodochia numeraverit; & in pædotrophio orphanos plus minus DC. aliosque pauperculos circa MCCXL collatâ stipe sustentari viderit. Laudabo Londinum cum humanissimo & eruditissimo Lodinensi, Camdeno meo:

Cambden. in Britan. Trinobantibus. p. 313.

LONDINUM gemino procurrit litore longè
æmula maternæ tollens sua lumina Trojæ,
clementer surgente jugo dum tendit in Ortum:
urbs peramœna situ, cœloque soloque beata,
urbs pietate potens, numeroso cive superba,
urbsq; Britannorum quæ digna BRITANNIA dici.
Hæc nova doctrinis Lutetia, mercibus Ormus,
altera Roma viris, Chrysæa secunda metallis.

Essexiam virtus Johannis Hawkwood (Itali Aucuthum corruptè vocant) mirificè insignit; quem illi sic æstimaverunt, ut quæcunque is prosperè gessisset, & hostes & socii pro documentis & militaris disciplinæ præceptis habuerint; postea etiam Senatus Florentinus propter insignia merita Equestri statuâ & tumuli honore fortissimum virum ornârit. Sed sunt alia tria Essexiæ decora, non contemnenda. Primum est ager Vvaldenensis, croco sativo blandissimus; cujus proventus est tantus, ut è singulis jugeribus octoginta, vel centum plus minus croci, dum humidum est, pondo colligantur; quæ siccata ad viginti pondo conficiunt. & quod peculiariter memoriæ tradendum est; solum, quod

P. Jov. in Elogiis illustrium viror.

Camden in Trinobant. Pag 326.

quod tres continuos annos crocum protulit, hordeum sine stercoratione annos octodecim affatim profundet, denuoque crocum non recusabit. Secundum est sinus maris, optimorum illorum ostreorum, quæ Angli Wallfleet *nominant, & olim Romanorum gula inter exquisitissimas retulit delicias, piscatu percelebris. Tertium est Centuria Dengy, ubi casearijs operibus omnia fervent, viriq; muliebri officio oves mulgent; unde casei raræ magnitudinis conficiuntur, qui non modò per Angliam, sed etiam per exteras regiones ad saturandos agrestes & opifices distrabuntur. Sed in Suffolcia pascuorum pinguedo laudem caseariam adhuc magis illuminat. Hic enim non solùm, ut in Essexia, casei magno numero; & magno cum incolarum commodo, qui eos in Germaniam, Galliam & Hispaniam, divendunt; coagulantur: verùm etiam Placentinis iidem colore & sapore à peritis Medicis conferuntur. At quid caseos loquor? Suffolciam, imò totam Angliam, mirum quantum exornavit nuper* Thomas Cavendishus, *qui tertius à Magellano insigni gloriâ Orbem terrarum circumnavigavit. Nortolcia ingeniorum versutissimorum, & Ctorum acerrimorum est altrix; præter hoc tamen soli bonitas, quæ partim ex incolarum nitore, partim ex agriculturæ labore minimo, (ager enim vili equo, et à parte altera ji gi anu vomerem trahente, facilè proscinditur) fructuq; maximo, colligitur; & halecum piscatus, qui haud procul Norwico, urbe clarissima, totius orbis est copiosissimus; invidiam vicinorum difficul-*

P. 324.
P. 320.
Cambden in Brit. Icenis. P. 334.
Pantaleon Medicus.
Cambden. in Annal Angl. A. Chr. 1587.
Camd. p 346.
P. 348.

ter amoliri possunt. Comitatui Cantabrigiensi universus literatorum ordo annuos panegyricos & laudationes solennes debet. Quis enim Academiæ Cantabrigiensi XVI pulcherrimis Musarum sacrariis sive collegiis, pari cum Oxonio numero, coruscanti; doctrinæ & eruditionis antistitibus, & omnium scientiarum alumnis florenti; & salutaribus contra ignorantiæ & inscitiæ scabiem thermis undiquaq; celeberrimæ; illud gratitudinis officium non præstet? Huntingdonensem ditionem ruris studium, sapientiæ consanguineum, non patitur latere in obscuro. Quin Gormonchestria, vicus ab agresti Philosophia ubiq; in Anglia laudatissimus, Reges Angliæ hàc itinerantes olim centum octoginta aratris, rusticâ quâdam pompâ eductis, se excepisse etiamnum gloriatur. Northantonia *ostendit nobilium villarum, oppidorum, & ecclesiarum raram multitudinem. alibi enim XX, alibi XXX plus minus, sacræ pyramides simul oculos jucundo spectaculo pascunt: & longè lateq; excurrentes campi ovibus, ut ferè ubique in Anglia, sunt quasi obsessi. Leicestria propter carbones fossiles Coleovertonenses, quos in vicinas provincias ad extruendos focos liberali manu distribuit, meritò benè audit.* Lincolniam *amplissima urbs* Lincolnia, *avorum memoriâ quinquaginta sacris palatiis clara; nec non* Sempringhamia, *religioso & mirabili Gilbertinorum ordine celebris; facilè contra temporis & hominum injurias cum posteritatis applausu vindicant æternitati. Nec fraudat suis en-*

pag. 357.
pag. 367.
Camden. in Brit. Coritanis pag. 374.
pag. 387.
pag. 406.
pag. 402.

comiis Nottinghamiensem provinciam Vvorkensopum, lætissimo glycyrrhizæ proventu nobile; nec Darbiensem optima cerevisia Darbiensis, & potissimùm pars terræ occidentalis ultra Derventionem plumbi feracissima; ut Chymistæ, qui planetas tanquam criminis reos ad metalla damnant, Saturnum, quem plumbo præficiunt, Anglis animo esse benigno, quòd plumbum concesserit, Gallis infenso, quibus denegavit, ridiculo errore tradiderint. Warwicensis pagus variis ferri venis dives fabriles operas plurimum juvat. Vigornia autem per salinas suas nobilissimas; atque insuper pyra sua, & ex horum vinoso succo fictitium vinum, Pyrry dictum; fluviatiles quoque murænas, quibus in Sabrina circa Holtium, Beauchamporum castrum, vivarium fecisse videtur natura; cujusmodi olim crescente luxu excogitârunt Romani; non immeritò honorum brabejum ambit. Staffordia plurimum laudis & fructus haurit è piscoso Trenta: quem imperiti quidam à Gallica dictione Trente dictum somniârunt; unde etiam finxerunt triginta fluvios in illum influere, totidemque piscium genera in ea natare, quorum nomina rythmo Anglico decantant accolæ. in mirabilem autem lacus Staffordiensis naturam; de quo Nechamus ita:

rugitu lacus est eventus præco futuri,
cujus aquis fera se credere nulla solet:
instet odora canum virtus, mors instet acerba;
non tamen intrabit exagitata lacum:

in

P. 514. — P. 519. — P. 420. — Camden in Britan. Cornav. p. 432. — In Comitatu Vvorcestrensi & Salopiensi sepes omnis est onusta Crustumiis, Syriisque pyris, gravibusque Volemis. Merc. Brit. in Mundo altero. lib. 1. cap. 2. — in libro, de laudib. div. sapientiæ.

in mirabilem, inquam, naturam inquirat Plinius aliquis, & Physicorum sagacissimus ordo. Salopia lætatur suæ metropolis scholâ numerosissimâ, cui Minerval honestissimum Thomas Aston primus Scholarcha, vir optimus & integerrimus suâ operâ comparavit; & fonte Pitchfordensi, cui liquidum bitumen indies, quamvis diligentissimè despumetur, innatat; perinde ac in Asphaltite Judææ lacu, in Samosatæ stagno, & Agrigentino Siciliæ fonte. Cestria æquè ac Vigornia penu salarium est: hâc tamen dignatione floret maximè, quòd nulla alia Angliæ provincia plures Equestres familias in censum ferre possit. Herefordia, si ulla alia regio, alendis frugibus nusquam non mitissima; nobili marmore, & prætereà Lemsterianâ lanâ, cui (exceptâ Apulâ & Tarentinâ) palmam relinquunt reliquæ Europææ omnes, beata est. Radnoria, Brechinia, Comitatus Monumethensis, & Glamorgania, supra alias eximias dotes, piscibus undiquaque, & nominatim salmonibus, trutis, umbris, abundant. Ex agro Maridunensi, Penbrochia, & Seretica, tribus non ignobilibus provinciis, tria tantùm recito. Ex illa primum est, fons non longè Mariduno distans, qui, ut scribit Giraldus, naturali die bis undis deficiens, & toties exuberans, marinas imitatur instabilitates. Ex ista est alterum, portus Milfordensis, quo non alter est in Europa aut nobilior, aut tutior, tot angulosis recessibus, tot portuosis stationibus distinctus: ubi

exarma-

Camd. pag. 451. — pag. 448. — p. 456. — Camd. in Brit. Silurib. — Camd. in Brit. Dimet. — p. 504. — p. 510.

——exarmatum terris cingentibus æquor
clauditur, & placidam discit servare quietem.

Ex hac tertium est, fluminis Tivii ad Kilgarranum lapsus ex alto præceps; salmonis saltum dicunt; eò quòd salmones interiora fluminis ex Oceano petentes, cum obstaculum hoc occurrit, caudam ad os replicant, interdum etiam ad majorem saltus efficaciam caudam ipsam ore comprimunt, dumque à circulo hujusmodi se resolvunt, cum impetu quodam, tanquam virgæ circulatæ explicatione, se ab imis ad alta cum intuentium admiratione transmittunt; ut scitissimè scripserit Ausonius:

p. 512.

Ausonius.

nec te puniceo rutilantem viscere salmo
transierim; latæ cujus vaga verbera caudæ
gurgite de medio summas referuntur in undas.

Montgomeriam *laudant equi laudatissimi; quorum illa est fœcunda genetrix:* Merviniam *prædicat lacus* Pimble meare, *quem Deva fluvius integer transmeat, exitq; tantus & talis, quantus & qualis venit; adeò ut nec* Guiniad, *peculiares lacui pisces, in Deva videas; nec Salmones, qui sunt in Deva frequentes, in lacu capiantur.*

Cambden. in Brit. Ordovicibus. pag. 524.

p. 530.

Jo. Lelandus.

Illud habet certè lacus admirabile dictu;
quantumvis magnâ pluviâ non æstuat: atqui,
aëre turbato, si ventus murmura tollat,
excrescit subitò rapidis violentior undis,
& tumido superat contemptas flumine ripas.

Camd. p. 535.

Arvoniam *pretiosam facit Conovius fluvius, conchas*

alens,

alens, quæ cœlesti rore gravidæ margaritas parturiunt. Ditionem Denbighiensem *&* Flintensem *convallium incredibilis amœnitas, salubritas, & ubertas; incolarum quoque firma sanitas & annosa senectus, speciosis titulis efferunt. In* Eboracensi *provincia, totius Angliæ patentissima, numerus eorum, quæ simul & oculos & animos contemplantium singulari jucunditate reficere possint, excrescit multùm. Est ibi* Hudlestonia *latumia nobilissima; è qua lapides cum primum excisi, sunt molliores; vento autem & aëre indurati, evadunt solidissimi. Est ibi fons* Dropping Well, *in quem quicquid ligni immititur, lapideo cortice brevi obducitur, & lapidescit. Est ibi agrorum tractus, quem dum anseres illi immansueti, hyberno tempore lacus & fluvios in Australibus partibus non congelatos gregatim petentes, transvolant, in terram non sine summa omnium admiratione subitò decidunt. Est ibi in litore circa castrum* Moultgrave *succini nigri copia, sive Gagatis, quem inter rariores lapides gemmasq; habuerunt veteres; aitq; rectè Poëta,*

Camden. in Brit. Brigantib.

pag. 567.

pag. 570.

pag. 587.

pag. 587.

Marbodæus de gemmis.

nascitur in Lycia lapis, & propè gemma Gagates:
sed genus eximium fœcunda Britannia mittit,
lucidus & niger est, levis & lævissimus idem:
vicinas paleas trahit attritu calefactus,
ardet aquâ lotus, restinguitur unctus olivo.

Est ibi Scarborrough, *castrum in editissima rupe, in cujus subjecto mari halecum piscaturam Hollandi & Zelandi exercent quæstuosissimam; veniâ priùs ex*

Camd. p. 586

Sss castro

castro veteri instituto impetratâ. Veniam enim piscandi semper concesserunt Angli, honore sibi reservato, utilitate verò exteris quasi per desidiam resignatâ.

pag. 570. S. Wilfrids Needle.

Est ibi Ripponense templum; quod S. Wilfridi *acus avorum ætate fecit celeberrimum. ista erat angustum in cryptoporticu foramen, quo mulierum pudicitia explorabatur: siquidem id castæ transibant facilè; sed quæ famæ dubiæ, nescio quo miraculo constrictæ detinebantur. Est ibi Halifax, est Kingstonium, oppida*

pag. 564. & p. 78.

mercatoria magni nominis; illud ex re pannaria, hoc ex Islandiæ piscibus induratis quaquaversum divendundis, ingentes divitias consequutum. Est ibi, quod primum dicere debui, Eboracum; Brigantum, gentis

pag. 556.

fortissimæ, & apud meliores autores inprimis celebratæ caput; urbs Angliæ secunda, ampla, munita; opibus, operibus, civibus, & Archiepiscopali sede, illustris: & si priscorum temporum dignitatem observare velimus, uti decet, Imperatorum Augustâ sede illustrissima. In hac enim Severus Imperator palatium suum

l. 1. C de rei vindicat.

habuit, unà cum Antonino Augusto rescripta dedit, & animam in hæc verba exhalavit: Turbatam Remp. ubique accepi; pacatam etiam Britannis relinquo. *In hac anno post Severi obitum plus minùs centesimo Fl. Val. Constantius, cognomento Chlorus, Imperator omnibus virtutibus & Christianâ pietate insignis, mor-*

Paul. Jovius in Brit. Baronius. Sed vide J. Lipsium de Magnit. Rom lib. 4. cap. 11. & notas.

talitatem, cum priùs ex priore conjuge Helena Britanna Constantinum Maximum (an Eboraci, non certè constat, constat certè in Britannia) suscepisset, exple-

explevit: in hac Constantinus Max. Romanæ urbis liberator, quietis fundator, publicæ libertatis auctor, patris spiritum excepit, & Imperator salutatus est.

Camd. p. 591.

Sed pergo in Richmondiam: *cujus montes ære, plumbo, & carbone fossili gravidi, sunt grati. gratior est Swala fluvius, antiquis Anglis meritò sacer habitus; cum in eo, uno die, quando Angli primùm Christo*

pag. 593.

initiabantur, plusquam decem millia virorum, *præter fœminas & parvulos, à Paulino vitali baptismo festivâ lætitiâ fuerint regenerati. gratissima est nobilis* Medcalforum *familia, totius Angliæ his tem-*

p. 592.

poribus numerosissima; cum nuper Christophorus Medcalfus, trecentis equitibus ejusdem familiæ & cognominis, eodem amictu, stipatus, Justiciarios Assisarum Eboracum deduxerit. *Episcopatus* Dunelmensis *agri fertilitate cum agricolarum laboribus certant, & non rarò vincunt.* Lancastriæ *bonitatem æstimare licet ex incolarum habitudine, qui ab aspectu sunt inprimis decori; & ex bobus, qui sunt*

pag. 610.

proceris cornibus & composito corpore, nec Magonis Carthaginensis apud Columellam censuram refor-

p. 624.

midant. Westmorlandiæ *oppidum Kandale, lanificii gloriâ cumprimis præcellit.* Cumbriæ *Oceanus piscibus repletus est optimis, & negligentiam accolis, minùs graviter piscaturam exercentibus, quasi exprobrat. Quid? quòd in amniculo* Irt, *mare petente, conchæ ex rore, quem veluti maritum appetunt, oscitatio-*

p. 630.

ne quâdam hausto, fiunt gravidæ, margaritasq́ sive

 baccas

baccas concheas pariunt; quas accolæ residente aquâ venantur, gemmariis vendunt minimo, & hi posteà revendunt maximo. Habet insuper Cumbria æris venas opulentas, non sine auro & argento, jam olim inventas: sed à Daniele Hochstettero Germano Augustano nostro tempore denuo repertas: tantum abest, ut Ciceronis illud verum sit; neque argenti scrupulum esse ullum in insula Britannia. Nec Cæsar, si has novisset fodinas, Britannos importato ære uti scripsisset; cum hæ & aliæ ærariæ non solùm universæ Angliæ sufficiant, verùm etiam magna vis quotannis exportetur. Ultima autem Angliæ provincia est Northumbria: sed primis existimatione par. Incolæ enim sunt bellicosissimi, & velites optimi; cumq; omnino Marti se quasi consecrarint; non est inter eos quispiam melioris notæ, qui suam turriculam aut munimentum non habeat.

p. 631.

Cicero in Epist. ad Atticum.

Cambden in Britan. Ottadin. p. 658.

Hactenus, optime Princeps, bene magnam Britanniæ partem, Angliam nempe, illam Innocentii IV. Pont. Max. elogio verè hortum deliciarum & puteum inexhaustum, quâ potui brevitate & festinatione tantùm non pervolitavi; & ostendi, satis amplam & illustrem felicitatis terrenæ partem ultra Oceanum in fortunatissima Britannia hodie sitam esse. Doleo verò hoc unum maximè, nobis omnibus simul nunc non esse occasionem oculis æstimandi admiranda & singularia Angliæ quævis; quod si fieret; quâvis sponsione certaverim, neminem non vestrûm meam jejunam nimis

Matth. Paris histor. Anglic. p. 683.

nimis & sterilem laudationem in negligentiæ culpam tracturum, & exclamaturum, Auget præsentia famam. Licet verò de Britannia hîc plura profari videri possit intempestivum: tamen, si & reliquas provincias, laudibus suis inclytas, vel uno veluti ictu in speculo vobis monstravero, nemo, uti spero, mihi vitio vertet: præsertim cum omne Britanniarum imperium, quod non ita pridem Angli & Scoti separatim possidebant, nunc unus & solus Jacobus, verissimè Magnæ Britanniæ Rex, felicissimè gubernet. Ubi dememinisse non possum fatalis & regalis illius saxi, quod olim Kenethus, Pictis ad internecionem occisis, ex Hibernia in Argatheliam translatum in Scona celebri monasterio Regibus Scotorum consecrandis ligneâ cathedrâ inclusum collocaverat, atque id postea Edwardus I. Rex Angliæ Vvestmonasterium deferendum curavit; de quo vaticinium vulgò jactitatum, & cui felicitas Jacobi nuper fidem fecit, est istud:

Ni fallat fatum, Scoti quôcunq; locatum
Inveniunt lapidem, regnare tenentur ibidem.

At quid præclarum dixi de Anglia, quod non possim æquè dicere de Scotia: quæ cum Anglia veluti una urbs eâdem fossa, mari scilicet, circumambitur? Sita est illa commodissimè, & ita æstuariis undique intersecta, ut nulla domus in ea sit, quæ aquam marinam ultra viginti leucas excludat. Nulla etiam toto orbe regio volatilium, omnisq; generis avium, & ferarum, quæ aucupiis atque venatione parantur, ubertate

Vide Camden. in Scotia: Paulum Jovium in Scotia: Georg. Buchananum, & H. Boëthium, de rebus Scoticis.

tate copiosior: nulla fluminibus, lacubus, & toto denique oceani litore piscosior: nulla majoris minorisq; pecoris carnibus abundantior; quæ ita delicatæ sunt, ut ferinis præferantur; et plures bubulæ summam saporis dignitatem attribuant. Tanta verò ubique venatio se se offert, ut vel recta & quotidiana convivia tripartitis cœli ac terræ marisq; ferculis onerentur. Non exspatiabor in singulas provincias; & naturæ miracula maximaq; beneficia, hinc inde in hunc Septentrionis angulum confertim collata, silentio jam obibo. Si enim tantum aurifodinam, inter Craufordiæ tesqua tempore Jacobi IV. Scotiæ Regis repertam, è qua Azurum quotidie fere sine ullo labore eruitur; & si Sutherlandiæ ex candido marmore surgentes montes, dignis laudibus exornarem: omnem Philosophorum turbam, frigidas istas plagas omni auro omniq; carere marmore Dictatoriâ majestate pertinaciter nimis asseverantium, planè confunderem; & vobis desiderium plura cognoscendi nunc importunè moverem. Hoc verò sit omnibus instar omnium miraculorum: Scotiam bonarum frugum adeò probum proferre triticum; ut cum pane Scotico, sanè candidissimo, levissimo, & maximè solutili; nullus præterea è tota ex Europa comparari mereatur. Nimius quoque sim, si viginti propè seculis illustrissimum regni sceptrum, (& est à primo Fergusio Jacobus Britannicus Rex hodie centesimus octavus) si Nobilitatem copiosam & bellatricem, si populi ingentem probitatem ac fidem, (datur

Jul. Scaliger de Subtilit ad Cardan. Exercit. 140. & Exercit. 200.

Gu: Barclajus lib. 1. cont. Monarchom.

(datur enim honoris causâ ob eximiam fidem hoc Scotis militibus in Gallia, ut singulari privilegio jam à Carolo V. concesso custodes Regii corporis sint præcipui; ita ut inter tria satellitia Scoti stipatores obtineant locum primum, Helvetii secundum, Galli verò ultimum) si item urbes & oppida insignia nec vulgariter culta & ornata, si præter alia admiranda plurima, Glascuensem & Denanensem Academias, describere velim. De ingeniis autem Scotorum excitatissimis judicium ferre nemini erit arduum, qui Bellendenos, Blacuodæos, Balfuræos, Abrenethæos, Sanclaros, Cadanos, Strachanos, Barclajos, Scharpios, Leythos, Duncanos, Andresonos, Hegatos, Vimæos, Burnatos, Chreistios, Ridæos, Ramsæos, Sibaldos, Hirdæos, Matthisonos, Dazellos, Primroseos, Melinos, Gelios, Ihonstonos, Cragios, Curerios, Vallæos, Lautæos, Stuartos, Lumisdanos, Leslæos, Pendrichos, Tamsonos, Magillos, Brusæos, Neperos, & tot alios longè clarissimos et præstantissimos Musarum alumnos noverit; aut qui vel unum Georgium Buchananum virum ingenii felicitate & scribendi facultate, quod eius scripta ad omnem posteritatem victura testantur, incomparabilem, cognoverit; quem mortuum veris laudibus extulit Jos. Scaliger, hoc epitaphio:

> Postquam laude tuâ patriam, meritisque beâsti,
> Buchanane, tuis Solis utrumque latus:
> contemptis opibus, spretis popularibus auris,
> ventosæque fugax ambitionis, obis;

præmia

Cambden. in Scotia. p. 695. P. Jovius in Scotia. Claude Malingre en l'Histoire de Louys XIII. Roy de Fr.

Thomas Dempsterus in Epist. ad Jac Regem Brit. Romanis antiq. præfixa.

Thuan histor. lib. 76.

Joseph. Scaliger.

præmia quina quater Piseæ functus olivæ,
et linquens animi pignora rara tui:
in quibus haud tibi se anteferant, quos Itala vates
terra dedit; nec, quos Gallia mater alit,
æquabunt genium felicis carminis; & quæ
Orbis habet famæ conscia signa tuæ.
Namque ad supremum perducta Poëtica culmen
in te stat, nec quô progrediatur habet.
Imperii fuerat Romani Scotia limes,
Romani eloquii Scotia finis erit.

Ex Scotia in adjacentes, & confines, & subditas Britanniæ insulas trajicio; inter quas primaria est Hibernia; *quam* Richardus Strighuliæ & Penbrochiæ Comes, *vir infracto animo, & projectissimis brachiis,* Strongbow *cognominatus, quòd arcu intentissimo uteretur, & nihil levi brachio ageret, Anglis primus suâ virtute aperuit: regio, sive terræ fœcunditatem, sive maris & portuum opportunitatem, sive incolas respicias, qui fortes sunt, ingeniosi, corporum lineamentis conspicui, mirificâ carnis mollicie, & propter musculorum teneritudinem, agilitate incredibili, à multis dotibus ita felix; ut non malè dixerit Giraldus,* Naturam hoc Zephyri regnum benigniori oculo respexisse. *Temperies cœli locique hîc est incomparabilis: nec Cancri calor exæstuans compellit ad umbras; non Capricorni rigor ad focos. Prata ibi adeò luxuriosa, herbis non lætis modò, sed & dulcibus, ut etsi exiguâ diei parte pecora se impleant; &, nisi pabulo prohibeantur, diutiùs pasta dissiliant. Et pecorum quidem multitudo tanta, ut Comitatus Letrimensis angusto illo, quo circumscribitur spatio, uno tempore* supra centum viginti millia *pecorum capita numerarit. Equi passim optimi; quos à mollissimo incessu* Hobinos *Angli vocant, ob idq; delicatis expetuntur, & in Gallia Italiâque nobilioribus fœminis dono dantur. Sed & apum tot tantaque examina; ut non solùm in alveariis, sed etiam arborum truncis, & terræ cavernis reperiantur. Præterea nullus hîc anguis, nec venenatum quicquam. Hoc autem summæ gloriæ est proximum: cum Romani vix ullam regionem præterierint, quam non depauperârint spoliando, devastando, & in servitutem cogendo: Hibernia tamen indigenâ virtute illorum grassationes longissimè rejecit. Et quæ major laus est, et cum gente duratura; Religionis Christianæ incrementa Hiberni diligentissimè procuraverunt. Nam* Patricius, *natione Britannus, qui multò maximam Hiberniæ partem ad Christum convertit, & propterea* Hibernorum Apostoli *nomen meruit, & ejus discipuli, tantos progressus in re Christiana fecerunt, ut subsequenti ætate Hibernia* Sanctorum patria *diceretur, & Scoticis in Hibernia & Britannia monachis nihil sanctius, nihil eruditius fuerit, & in universam Europam sanctissimorum virorum colonias emiserint; quibus* Luxovium *Burgundiæ,* Bobiense *Italiæ,* Herbipolis *Franconiæ,* S. Gallus *Helvetiæ,* Malmesburia, Lindisfarna, *& quamplurima alia in* Britan-

Cambd. de Hibernia, & Insul. Britannicis.

Mela.

P. Jovius in Hibernia.

Britannia, monasteria originem debent suam. Ex Hibernia enim fuerunt Cælius Sedulius Presbyter, Columba, Colmannus, Aidanus, Gallus, Kilianus, Maidulphus, Brendanus, *& alii plures vitæ sanctitate & doctrinâ illustres. Longè tum alia* Monachismi *quanquam recentis & nuper instituti facies erat. Re ipsâ cupiebant esse, quod dicebantur: nihil fucatum illis, nihil personatum placebat; simplicitatis erat, non malitiæ, longè minùs pertinaciæ, si qua in re errabant. Opum autem & rerum seculi tantus illis contemptus, ut eas non solùm non ambirent, sed oblatas etiam & hereditarias respuerent. Præclarè enim* Columbanus, *&* Abbas Vvalafridus. *ipse ex Hiberniæ monachis; qui à Sigeberto Francorum rege magnificâ pollicitatione, ne regno suo decederet, invitatus hoc ipsum respondebat, quod & de Thaddeo Eusebius retulit;* Non decere videlicet, ut alienas divitias amplecterentur, qui Christi nomine suas dereliquissent. *Quinetiam Anglo-Saxones priscâ illâ ætate in Hiberniam, tanquam ad bonarum literarum mercaturam, undiq; confluxerunt; unde de viris sanctis sæpissime in scriptoribus Anglicis legitur;* Amandatus est ad disciplinam in Hiberniam: *& in Sulgeni vita, qui ante sexcentos annos floruit,*

> Exemplo patrum commotus amore legendi,
> ivit ad Hibernos Sophiâ, mirabile, claros.

Reliquarum insularum, quæ circumcirca Britanniam veluti famulæ, jussum nutumve Dominæ exspectantes & observantes, respiciunt, vix iniri potest numerus; nedum laudes hoc tempore colligi in compendium. Occurrunt ibi, è Sabriniano freto per Hibernicum mare in extremam Scotiæ partem velificantibus, Flatholme, Stepholme, Barry Caldey, Londey, Gresholme, Stockholme, Scalmey, Ramsey, Berdsey (*hæc olim tot sanctis viris culta, ut præter Dubricium & Merlinum Caledonium* vicies mille Sanctos *hîc conditos antiquæ referant historiæ*) Mona (*hæc quondam* Druidum sedes, *hodie tritici proventu sic beata, ut* mater Walliæ *vulgò audiat*) Prestholme, Menavia, *sive* The yle of Man, The calfe of Man, (*hæc marinis avibus, quas* Puffins; *& anatibus illis, è ligno putrefacto enatis, quas Angli* Bernacles, *Scoti* Clakes *&* Soland Geese *vocant, abundantissima*) Arran, Buthe, Hellan, *&* Hellan Tinoc. *Inde confertissimæ jacent* Ebudes, *quas Scoti* Westernæ Iles *dicunt, & XLIV numerant. Hinc ad ortum æstivum si litora legantur,* Orcades, *nunc* Orkney, *XXX plus minus, interfuso Oceano discernuntur; ex quibus* Mainlandia *stannique & plumbi ferax est. Magis ad Arcton sedet* Thule, *nostris* Schetlandia, *Poëtis celebratissima, LXIII gradibus ab Æquinoctiali definita. In ipso autem mari Germanico conspiciuntur* Bas (*quanta* marinorum volatilium *præsertim* anserum *copia suo tempore huc advolat; suâ enim, ut ferunt, multitudine in serenitate solem adimunt: quot pisces ijdem adferunt; siquidem centum præsidiariores milites, qui*

hic in præsidio egerunt, non alio cibo usos perhibent, quàm recenti pisce ab hisce delato; quantum ramusculorum ad nidos construendos convehunt, ut abundè hinc incolis de materia ad ignem sit prospectum; quantum lucri ex horum plumis & oleo factum, adeò fidem superat narratio, ut vix credat, qui non viderit) conspiciuntur, inquam, in Germanico mari Bas, May; Keth, Inche Colme, Holy Iland, Farne, Coquet, Canvey, Scheppey; *& in Britannico* Vecta, *quæ jam Anglis* The ysle of Wight, *&* Whigt, *dicitur: (hujus incolæ facetè gloriari solebant, quasi reliquis beatiores essent;* quòd cucullatos monachos, causidicos, & vulpes non habuerint) Gersey, Garnsey (*hæc nihil venenosum; & nullum bellum habet, gaudetq; ex veteri Angliæ Regum privilegio induciis perpetuis: siquidem Gallis aliisq; licet bellum exardescat, ultrò citroq; huc sine periculo venire, & commercia securè exercere licet. Smyris item lapis durissimus & asperrimus hìc inter cautes reperitur: quo gemmarii lapides expurgant scinduntque, & vitriarii vitrum diffindunt.*) Serke, Alderney, Arme, Les sept isles, isle de Bas, Sillinæ *circiter CXLV,* Ushant, Sayn, *&c.*

Paul. Jovius in Britannia.

Atque ut jam tandem in portum sententiæ dicendæ invectus vela orationis contraham, sic censeo. Cum Britannia naturâ & arte ita munita sit, ut nullos hostes timeat; ita opibus indigenis & alienigenis abundet, ut avaritiæ & luxuriæ pruritus lasset: ipsimet autem Britanni pietatis & virtutum meritis veteribus ac

ac novis totum Christianum orbem ita sibi obstrinxerit, ut nullibi major occurrat debitorum obligatio; navigationum felicitate ita excellant, ut etiam ipsi Antipodes eorum victricia signa adorent; domi pacis artibus sub imperio sapientissimi Regis IACOBI *ita floreant, ut fortunam sibi fingere aliam non possint: censeo, inquam, Britanniæ & Britannis honorum Dictaturam decerni, & omnes alias Europæ & Orbis nationes populosq; illis supremam gloriæ laurum offerre debere. Hæc mea est sententia super Relatione tua, excellentissime Princeps: quam in honorem gentis Anglicæ symbolo Garterii Ordinis adhuc firmo; & dico,* Honny soit il, qui mal y pense.

PTINCEPS

FRIDERICVS ACHILLES, &c.

DIC TU

VVOLFGANGE BARO Stubenbergi.

ORATIO
VVOLFGANGI
BARONIS STUBENBERGII,
pro
BRITANNIA.

VBERRIME ET ELEGANTER, INCLYTE Princeps, *pro Britanniarum primatu dixit charissimus cognatus meus Eubesvvaldiæ Baro: sed cum in illa rerum incredibili copia, & in ista temporis penuria, plurima necessariò prætermissa fuerint, non debebant tamen omitti, qui sunt inter omnes Europæos longè principes & generosissimi,* CANES

magnaque taurorum fracturi colla Britanni.

Claudianus lib. 3. de laud. Stilic.

Etsi hunc Claudiani versum minimè ad Caledonios Silvestres tauros *traxerim; qui candidi, & densè instar leonum jubati, admodum sunt truculenti, feri, & ab humano genere adeò alieni, ut abhorreant ad aliquod tempus, quæcunque homines vel manibus contrectaverint, aut halitu perflaverint; certè canum impetus non sustinent tantùm, sed etiam contemnunt omnino. At verò Britannicorum canum ferocitatem ita Roma olim admirata est*, ut ferreis caveis putarit advectos: *quos etiam in Amphitheatralibus illis & aliis venationibus*

Cambden. in Scotia. p. 702.

Symmach. lib. 2. Epist. 77.

nationibus ad pugnas emittere solebat. Equidem in Notitiarum libro Procurator Cynegii in Britannis Ventensis *memoratur: ubi licet Jacobus Cujacius legat* Gynæcii, *& sacrum textrinum interpretetur; juxtaq; sentiat Guidus Pancirolus, qui existimat, illa Gynæcia constituta fuisse* texendis Principis militumque vestibus, navium velis, stragulis, linteis, & aliis ad instruendas mansiones necessariis: *tamen Vvolfgangus Lazius aliter statuit, censetq;,* Procuratorem illum canes Imperatoribus *in ista Venta, quæ Belgarum dicebatur (erant enim in Britannia præter illam & aliæ duæ Ventæ, altera Silurum, & altera Icenorum)* curavisse: *quæ opinio si error est, eruditus profectò error fuerit; cum & Suidas* Cynegium *locum esse dicat, in quo feræ conficiebantur, à* canibus *sic appellatum. Verùm Britannicorum canum summa laus in eo olim consistebat, quòd &* milites *essent, prisciq; Galli etiam in bello eorum operâ uterentur. Reperiuntur enim valde robusti, audaces, ac prodigiosæ magnitudinis; qui herum vel contra armatos hostes egregiè tuentur; cum admirabili ingenio fideq; depugnent, illisq; etiam innata vis sit humanæ propè solertiæ, ut furum, sicariorum, maleficorumq; hominum vestigia indefessâ indagine insequantur, & tantâ pertinaciâ, ut nec clausæ portæ, nec objecta flumina remorari possint, donec fugitivos deprehenderint, vel latebris ad pœnam eruerint. Nec ambigo, quin ob singularem illam præstantiam canum, quos*

Cuiac. in paratit ad tit. 8. Cod. lib. 11.

Panciroł com. in Not. Occid. c. 38.

Strabo Geogr. lib. 4.

P. Jovius in Scotia Sim. Majolus de dieb canicularib. Tho. Dempster. Antiq. Rom. lib 2. ad cap. 7. Paralipom.

magna

Aurel. Nemesianus in Cyneg.

magna BRITANNIA *gignit*
veloces, nostrique Orbis venatibus aptos,
inde factum sit, quòd Scoti ante cunctas alias gentes studium venandi semper coluerint. Namque

G. Buchanan. in Epithalam. Fr. 2. Valesii.

illa pharetratis est propria gloria Scotis,
cingere venatu saltus, superare natando
flumina, ferre famem.

Balæus Sudovolca de scriptorib. Brit. Buchanan. rer. Scot. lib. 4. Andreas Tiraquel. de Nobilit.

Et sanè ante natum Assertorem humani generis, Anno CCLXX^mo^*,* Dornadilla Maini filius Scotorum Rex *præcepta venandi scriptis commisit, & subditis suis servanda proposuit: quæ leges & nostro adhuc ævo ceu sacræ observantur. Verùm hæc tantùm in canum gratiam, quos inter bestias diligo maximè, hîc dicere volui: in cæteris Eubeswaldiæ Baroni per omnia adsentior.*

PRINCEPS

FRIDERICVS ACHILLES, &c.

DIC TU

DANIEL VVENSINI.

ORA-

ORATIO

DANIELIS

von Wensin/Holsati,

contra

BRITANNIAM.

Ausonius in Epigram.

NEmo bonus Britto est. *Atq; hoc jam olim, augustissime Præses, inter proverbia fuit. Quod licet ego de omnibus Britannis proferre non possim: certè majestas* JACOBI *Regis incomparabilis, virtus & gloria tot fortissimorum, præstantissimorum, humanissimorum, doctissimorum, honestissimorum Britannorum, longè aliis titulis decoranda est: tamen hoc dicere possim, neque Britanniam undiquaque bonam, neque Brittones undiquaque bonos esse. Et quemadmodum mare Anglicum est infidum, atque à Beerfleeto Normanniæ ad medium usque canalem scopulis & cautibus quasi constratum; inter quas Guilielmus, Henrici I filius, Angliæ & Normanniæ hæres, dum è Normannia in Angliam transmitteret, luctuoso naufragio, cum sorore, fratre notho, & aliis è flore Nobilitatis submersus est: sic Britannorum & Britanniæ dotes, undique & undique spinis, & sentibus, & dumetis sunt obsessæ; inter quæ boni mores enatant difficulter, naufragium faciunt facilimè. De singulis Britanniarum regnis aliquid sigillatim di-*

Camd de Insulis Britannic. p. 853 A. Chr. 1120.

 cam,

cam, & eo ordine, quem tu Paule, Eubeswaldiæ Baro, observasti.

Equidem ANGLIA *angelica non est: & quod tuæ laudationi, Paule Baro, non paulùm decerpit, non satis est habitatoribus plena: poscitq́ plures, quàm habet colonos. testis terra: testis mare: testes peregrinorum coloniæ. & adhuc ea passim inculta, ne dicam inarata. & pagi plurimi testes, deserti ac desolati: & de quibus etiam in aliquo Parliamento querelæ oblatæ. testes etiam piscationes externorum ad litora Angliæ; & hominum illorum, hinc quæstum ducentium,* viginti amplius millia. *testes reliquæ navigationes; quas sustinere Angli non sat possunt, non satis abundantes copiâ eorum, qui navigare aquas, qui servare repostas valeant terras. Quin sæpe in fertilissimis Angliæ locis plurima ovium millia, & pauculi homines conspiciuntur: quasi ovibus & bobus homines cesserint, vel ab ipsis devorati fuerint. Ingenia autem Anglorum sunt maximè varia & mobilia: & uti illi consilio superantur à Gallis, ita quoq́ superstitionis vanitate vincunt Gallos. Tribuunt vaticiniis plurimum, & cum de rebus arduis tractant, in medium semper aliquid tale adducunt; adeoq́ vel Milesiis fabulis avidam admovent aurem, & ineptissimis prædictionibus superstitiosâ vel spe, vel sollicitudine statim credunt. Atque ut Tages, genii filius, aruspicinam suis Hetruscis effinxit:*

Alberic. Gentil. de Unione regnor. Britann.

Camd. in Brigantib p. 564.

Bodin. de Rep. lib. 5. cap. 1.

P. Cominæus lib. 6. Thuan. histor. lib. 4.

Camd. de Brit. prim. incolis. pag 11. Cicero Divination. lib. 2. Am. Marcel. lib. 21. Ovidius Metamorphos. lib. 15. fab. 47.

Indigenæ dixêre Tagen, qui primus Etruscam
Edocuit gentem casus aperire futuros:

ita

ita Merlinus *Maridunensis, incubi filius, vaticinia, imò mera Orestis somnia suis Anglis tradidit; quo nomine etiamnum apud credulam plebem celeberrimus est. Sanè, cum Galli superiori seculo Febrium castellum in Scotia ab Anglis detentum caperent, inter captivos Anglos quidam sacrificus repertus est, homo tantâ vecordiâ, ut etiam contumeliosis verbis victoribus illuderet, Gallosq́ in Angliam venisse diceret, ut vice equorum aratro terram verterent, servatis Anglorum in usum belli equis, cum queis propediem in Galliam essent descensuri, ut eam sub jugum mitterent: id enim indigenas vates suos prædixisse, quibus non minorem, quam Dei verbo fidem adhiberet. cum ergo is Gallos præter opinionem victores cerneret, tantum mœrorem animo ex indignatione concepit, ut in terram prostratus clausis oculis nec cibum capere, nec cœlum, quod victores Gallos videre tulisset, adspicere ad mortem usque voluerit. Quæ communis Anglorum de illis nugis fanatica opinio multum vero religionis cultui detraxit: & non minus nationem infamavit, quam civis ille pessimus, hæresiarcha virulentus,* Pelagius; *qui in gratiam* DEI *iniquissimus damnatos errores in Orientem, Palæstinam, Africam, Constantinopolim, Italiam, Siciliam, Gallias & Britannias,*

pestifero vomuit coluber sermone Britannus.

In literis autem Angli hodierni ut sint aliqui cum doctissimis & literatissimis totius Europæ conferendi: tamen gens tota quantum discrvit à majorum gloria?

Cambd. in Brit. Dimet. p. 504.

An. Chr. 1548.

Thuan. Histor. lib. 5.

Beda Eccles. histor. Anglor. lib. 1. cap. 10. Camd. in Brit. Cornav. pag. 457.

Prosper Aquitanus.

Quàm rari hodie sunt Alcuini, rari Bedæ, rari Vvinefridi, qui rudem orbem erudiant? Quis non statuat mecum, Anglos adeoq; Britannos universos, in re literaria à Germanis, Gallis, Italis, Polonis, infinitis parasangis superari? Quam priscæ laudis jacturam aut ad singulare & occultum fatum refero, aut ad supinam hominum ignaviam; quâ supra modum diffluunt Angli. Fœminæ præsertim huic scenæ ritè inserviunt; quæ cum deformes non sint, verentur, ne vel ex solis radiis nigrescant, aut ex pulvere nævum contrahant, aut ex laboribus duris occalleant; ideoq; se mitellis, larvis, & galeris diligenter communiunt, & manuum candorem contra quasvis aëris tempestates perpetuo chirothecarum usu sedulò vindicant; more omnium tam communi, ut etiam rusticæ non minus familiariter istis curiositatibus studeant, quàm apud nos Aulicæ & Nobiles. Utinam verò fœminæ Anglicæ, quemadmodum olim ab Anna Regina, Regis Richardi II uxore, Imperatoris Vvencesłai sorore, Imperatoris Caroli IV filia, eam insidendi equi formam, quæ hodie in usu, didicerunt; cum antea parùm decorè, & sexui parùm convenienter, divaricatis tibiis perinde ac viri obequitarent: utinam, inquam, & à nostratibus fœminis Germanis artem otii honestè fallendi, quæ in rei familiaris curatione consistit potissimùm, apprehenderent, & jugi operâ exercerent! At viri, quales? Turpiter torpent: ut propterea piratæ maris mediterranei, si quos capiunt, eos tanquam ad laborem inutiles vilissimo

Eman. Meteran. lib. 13.

Camden. in Brit. Regnis pag. 214.

Bodin. de Rep. lib. 5. cap. 1.

simo pretio addicant. Habent mare piscosissimum: sed mera ignavia facit, ut à vicinis pisces emere cogantur. Nec diu est, cum plerique artifices & opifices in Anglia peregrini & exteri, & aurifabri Londini penè omnes fuerunt Germani: Anglis intereà gulæ voluptatibus (& ferunt, Anglos totius culinæ disciplinam, epularumq; apparatum, cum in Gallia latè imperarent, Gallis & Belgis tradidisse) & rebus nihili, atque adeò histrioniæ *jugiter operam dantibus; in qua sic profecerunt; ut jam apud nos Angli histriones omnium maximè delectent. Sed qui sunt isti homines? Sunt ludiones, sunt mimi; quos* Impp. viles & inhonestos *appellant, indignos, qui in honesto loco adnotentur sive collocentur; quos etiam, quia quæstus causâ & propter præmium in scenam prodeunt,* famosos esse, *Pegasus & Nerva filius responderunt. Verùm otiosa mens, in mille facinorum discurrens furias, quærit, quomodo nihil agendo malè agat: qua in re video Anglos operosissimos. Nam cum sint illi* ab humanitate plerunque alieni, & exterorum contemptores: (*quoniam infelicem & semihominem eum putant, qui alibi quàm in Britannia sit natus; eum porrò longè infelicissimum, cui extra insulam in aliena terra spiritum atque ossa reliquisse contigerit*) *sunt etiam* fastosi & superbi. *Et ut hunc pravum adfectum prodant publicè Nobiles Angli, more veterum Gallorum, qui plurimos circum se ambactos clientesq; habebant, ingentem assectantium famulorum cohortem, longè supra*

Em. Meter. histor Belg. lib 15.

Paul. Jovius in Britannia.

l. si qua 4. C. de spectacul. & scenicis. lib. 11.

l. 2. §. final ff. de his. qui not. infam. vide Pet. Greg. Tolos. in syntag. jur. univers. lib 39. cap. 5. & Alb. Gentil. de Actorib. fabular.

Gio Bat. Adriani lib. 11 Thuan. hist. lib. 44.

P Jovius in Britannia.

Cæsar. de bell. Gall. lib. 6. Cambden. de primis Brit. incol. p. 12.

vanitatem Hispanicam, secum trahunt: quos tamen quàm tractent liberaliter, communi hoc innuitur verbio; Angliam fœminarum paradisum, servorum purgatorium, & equorum infernum esse: republicâ gravissimum tamen inde sentiente incommodum; dum otiosi illi stipatores, qui nullam unquam quærendi victus artem didicere, familiâ ejecti, ne esuriant strenuè, latrocinantur strenuè, & furantur ita ingeniosè; ut Angliam jam etiam ex ipso Nobilium ordine Baccalaureos & Magistros in scientia furandi ostendere possit. Exemplum autem fastus ad omnem memoriam detestabile dedit Nicolaus Breakspere, in Comitatu Hertfordiensis Langleii natus: qui creatus Pontifex Romanus, (Hadrianus IV. cognominatus) eò insolentiæ processerat, ut Imperatorem Fridericum Barbarossam objurgarit, supramodum incandescens; quòd ille nomen suum Imperatorium in literis præposuerit Pontificio; & ipsius Hadriani de equo descendentis sinistram stapiam tenuerit, cum dexteram tenere debuisset; frustra Friderico excusante, nunquam se stratoris officio functum, & culpam non devotionis, sed scientiæ defectui adscribendum esse. Sed prætumidos hosce spiritus tandem musca interclusit, quæ in os Papæ involans spiritum ejus præclusit & exclusit. Hadriano huic non impar, quin typho fuit major, proximo seculo Thomas Vvolsæus, qui vili & sordido loco natus (quippe Lanii filius) sed tantâ ambitione & superbiâ præditus, ut gravis proceribus ac Nobilitati, postremò Regi ipsi

Alb. Gentil. in Mercur. Brit. lib. 2. cap. 2.

Thom. Morus lib. 1. Utopiæ. Je pensois, (dicit quidam,) que la vertu de desrobber fust seulement pratiquée en Angleterre: là ou quelques Gentils-hommes mesmes se passent Bacheliers & Maistres es arts en telle science. Camden. in Britan. Cattieuchl. pag. 297.

Johan. Naucler. Chronogr. vol. 2. generat. 39. Helmoldus lib. 1. Chronic. Slavor. cap. 81. Philip. Mornæus in Hist. Papatus.

G. Camden. in Apparatu Annal. Anglic. Thuán. Histor. lib. 1.

ipsi Henrico VIII. molestus fuerit. Is ad summam dignitatem favore Regis evectus, Vintonii Episcopus, Eboraci Archiepiscopus, dein etiam in Cardinalium Collegium cooptatus, ac legatione amplissimâ ornatus omnia regni negotia administrabat. Itaque Cæsar Carolus V, qui sciret quantum suâ interesset amicitiam Anglorum cum Burgundis olim initam conservare, summo studio enitebatur, ut Vvolsæi gratiam omni cultu & observantiâ demereretur; adeò ut etiam in literis, quas ad eum crebras nec alterius quàm suâ manu scriptas dabat, Filii nomen & Cognati in subscriptionibus apponeret. Et ut vanitatem hominis magis inflammaret, spem dederat fore, ut Leone X mortuo votis Cardinalium in Pontificem eligeretur. Verùm cum Leoni contra spem Hadrianus VI suffectus fuisset, & præterea indignaretur Vvolsæus, Archiepiscopatum Toletanum sibi à Carolo negatum esse, mox odium, quod huc usq; implacabile Cæsaris contemplatione in Gallos exercuerat, in Cæsarem vertit. Igitur de Henrici animo & ingenio certior, qui Catharinam conjugem, fœminam moribus sanctissimis & Hispanicâ gravitate, sed sæpius abortientem, post XVII annos fastidiebat, eam occasionem opportunam injuriosè lacessendi Cæsaris ratus Vvolsæus, Regi scrupulum injicit, nuptias illas cum Catharina, quæ priùs fuerat Arthuri fratris ipsius uxor, lege divinâ esse prohibitas; Deumq; in has tam injustas nuptias iram effudisse, qui prolem masculam semel atque iterum susceptam

susceptam superesse noluerit; nec aliud quicquam expectari posse, quàm ut funesta illa bella nuperrimè consopita novis cladibus resuscitarentur, nisi de legitimo regni hærede certò constiterit. Illam iccirco repudiandam, ut omnis scrupulus Regi ex animo tolleretur, ejusque animæ tot annos incestu pollutæ, & simul regni saluti ex certa legitimæ prolis successione consuleretur. Licet autem Rex hisce Vvolsæi artibus, qui simul quoq; Francisci Galliæ Regis sororem Margaritam ei commendaverat, à Catharina penitus fuerit alienatus: tamen ubi rescivit Vvolsæus, Henricum non tam Galli adfinitatem appetere, quàm insanum amorem, quo Annam Thomæ Boleni Equitis filiam prosequebatur, nullo rerum suarum & regiæ dignitatis respectu explere velle, ille negotium de divortio, quod curandum susceperat, multis tergiversationibus & procrastinationibus de industria frustrabatur: quo factum, ut gratiâ sensim exciderit, & aliquantò pòst à Thoma Havarto Norfolcio comprehensus Vintoniensi Episcopatu se abdicare fuerit compulsus, moxq; in aulam evocatus, ut se Regi sisteret, in itinere ex animi mœrore decesserit. Erat homo ille ingentis fortunæ suæ incantamentis ita fascinatus; ut potentiæ suæ ostentator scriberet Ego & Rex; ut insignia sua Cardinalitia supra Regis insignia loco statueret & præfigeret eminentiori; ut denique familiam & aulam instrueret immensis sumptibus splendidissimam, & vel Regiæ parem: in qua (quod in viro subdito fidem superat)

Vide Polydor. Virgil. in hist. Angl. G. Cavendish in vita Vvolsæi. If. Vvake in Rege Platonico.

rat) assiduo famulitii obsequio aderant, Comes unus, Barones novem, Equites & Armigeri multò plurimi, aliiq; non pauciores quàm quadringenti; homines adeò omnes corporis animiq; lineamentis commendabiles, ut etiam ex inferiori ejus famulorum ordine Rex sexdecim simul in selectissimi satellitii sui numerum cooptaverit, cæteri verò omnes eo merito, ut à Vvolsæo jam declinante monerentur, ne cuiquam infra Regiam dignitatem dignarentur famulari. Quid verò nunc dicam de flagitiosis Anglici otii administris libidinibus? Quæ natio Anglicam in hac perversæ & aversæ Veneris palæstra exuperat? Quis nescit, jam olim Bonifacium Echeldobaldo Regi scripsisse, gentem Anglorum spretis legalibus connubiis adulterando & luxuriando, ad instar Sodomiticæ gentis, fœdam vitam ducere? Quem vestrûm Henrici VIII Regis amores latent? Quis ignorat, illum Annæ Bolenæ (quæ in Galliis la mule du roy & haquenee d'Angleterre antea appellabatur) patrem & maritum à multis creditum esse; notissimo insuper dicterio, Franciscum Brianum hominem dicacem, & ob facetias urbaniq; leporis venustatem alioqui gratiosum, Regi quærenti, Quale peccatum videretur, matrem primùm, deinde filiam cognoscere? Tale, respondisse, quale gallinam primùm, deinde pullum ejus gallinaceum comedere. Quæ ut fortè sint falsa, & à Nicolao Sandero (cui divina justitia os illud ad rebelliones concitandas & calumnias cum mendaciis eructandas semper

c. si gens Anglorum 56. Distinct. Bermond. Choveronius comment. in tit. de publ. concubinar.

Nicol. Sanderus de Schism. Anglic. lib. 1. Histoire & Martyre de la Royne d'Escosse, imprimé à Paris, A. C. 1589.

Cambden. in Annal. Angl. An. 1583.

apertum fame obstruxit in Hibernia) & ab aliis malevolis in odium religionis ad infamiam Henrico, & Reginæ Elisabethæ natalibus, inurendam nequiter conficta: tamen in illa sex conjugum *vicissitudine; quarum* secundam & quintam *securi percussit,* primam & quartam *repudiavit,* tertiam *in partu perdidit,* sextam *superstitem reliquit; quot & quantas uxorius ille Henricus insanivit insanias? Atenim* fortissimi & strenuissimi *sunt Angli. Ita quidem tu existimas, Eubeswaldiæ Baro: & ego ita existimem, si in* Tabaccanis tabernis *bellum sit gerendum. Nam ex quo Fr. Drakus cum sociis Indicam illam plantam, quam* Tabaccam *vocant et* Nicotiam, *quâ contra cruditates ab Indis edocti usi erant, in Angliam attulerunt; illa inde usu cœpit esse creberrimo & magno pretio; dum quamplurimi graveolentem illius fumum, alii lascivientes, alii valetudini consulentes, per tubulum testaceum inexplebili aviditate passim hauriunt, & mox è naribus efflant; adeò ut tabernæ Tabaccanæ non minùs quàm cerevisiariæ & vinariæ passim per oppida habeantur, et* Anglorum corpora (*quod falsè Jacobus Rex dixit*) qui hâc plantâ tantopere delectantur, in barbarorum naturam degenerâsse videantur: cum iisdem, quibus barbari delectentur, & sanari se posse credant. *Extra jocum: ut maximè credam, Anglos in Gallia olim potuisse aliquid: tamen cum hodie in Gallia nec habeant, ubi vel pedem ponant, ecquid aliud est illa priscæ fortitudinis gloria, quàm hodiernæ imbelliæ exprobratio, & degene-*

Camd. in apparatu ad Annal. Angl.

Cambden. in Annalib. Angl. A. Ch. 1585. Isaac. Vvake in Rege Platonico.

generantis posteritatis locuples testimonium? Equidem cum Carolus VII. *Galliæ Rex, bonus magis quàm felix, mortuo patre laceri regni sceptra capesseret, jam tum Henricus V. Anglus Gallicos agros, viros, et oppida latè possidebat, eóq; postea Carolum perduxerat angustiarum, ut inter jocos* Biturigum Regem *ipsum (Bituriges enim tanquam arcem tutissimam, furentis fortunæ impetum in ea excepturus, elegerat Carolus)* appellitare *non erubesceret. Sed adversus istam Anglorum vim divina providentia supremo Galliæ bono mox excitavit duos fortissimos Equites,* Stephanum Hirum, & Potonem Xantralium; *quorum conspectus non minùs jucundus Gallis debuit videri, quàm Romanis olim Castor et Pollux extitêre, ex equo pugnare visi in acie, dum A. Posthumius Dictator cum Octavio Mamilio Tusculano dimicaret. Nihil verò, si singula percurramus, tam firmavit vacillantem Galliam, quàm adventus* Joannæ *puellæ fatidicæ, ex Lotharingia Galliæ suburbana oriundæ, nisi cœlestem civem dicere malimus; quippe cum supra humanam virtutem se se bellicis factis dictisq; sapientissimis extulerit. Anglos enim obsidionem Aureliani solvere coëgit: multis prælis fudit: multis urbibus exuit: demum ad Compendium ab hostibus capta, & Rotomagum traducta, ibi flammis exusta est; ut scilicet quasi aurum excoctum splendidiorem animam redderet Deo. Moriens illa veluti ex testamento Gallis reliquit prosperitatem eandem, quam vivens iisdem ubiq; attulerat. Nunquam enim ex eo tempore desierunt pessum ire*

Aemilius in Carolo VII. Polydorus Virg. in Henrico V. St. Forcatulus de Gall. Imp. & Philos. lib. 7. Nicol. Gill. Jean. de Serres in Carolo VII. Eng. Monstrelet. volum. 2. Chron. in Car. VII.

Cicer. lib. 2. de nat. Deor.

Anglorum conatus, & sponte suâ festinabat ad Gallos victoria, rotæ exemplo ex clivo in præceps labentis: & quidem cum Joanne Talboto *Comite Salopiense, magno duce, omnis simul Anglorum potestas in Gallia corruit; ita ut nihil illis reliqui citra Oceanum fieret, præter Caletum & contributa illi castella; quæ tamen omnia postremò Guisio duce Henricus II Gallorum Rex expugnavit. At memoria ejectorum Anglorum etiamnum in primariis Galliæ urbibus per est jucunda, civibus semper recens, & cum odio in insulanos illos æternùm duratura. Ita* Aurelianenses *quotannis die VIII Maji, supplicationibus publicè decretis, gratulabundi civitatem obeuntes ad pontem procedunt, ibique ad* crucem *in honorem suæ liberatricis* Joannæ *erectam, ubi inhibitus perhibetur irruentium Anglorum impetus, re divinâ peractâ in urbem redeunt. Appellant* κατ' ἐξοχὴν *vernaculè* La feste de la ville. *Ita* Rotomagenses *XII^mum^ Augusti celebrant anniversarium in memoriam exactorum cum urbe, tum totâ Galliâ Anglorum. Ita quoque* Rupellenses, *quòd hodie ex civium corpore Majorem Scabinosq́ legant, qui urbis politiæ præsint; quòd nullam peregrinorum gubernationem admittere cogantur; quòd nullis militum præsidiis divexentur; quòd arcis à suis pomœriis arcendæ jus habeant; hæc & alia amplissima privilegia consecuti sunt, cum exturbato Anglorum præsidio se Galliæ Regi Carolo V submitterent. Verùm quæ hodie nihil potest in Gallia: quidnam domi potest Anglia? Profectò*

P. Merula Cosmogr. p. 2. lib. 3. c. 22.

P. Merula ibid. c. 30.

P. Merula, ibid. c. 34 Jod. Sincerus in Galliæ itinerario.

fectò non ita multum. Capi potest unicâ pugnâ intra viscera ejus commissâ: quia caret urbibus & arcibus ad ferendas obsidiones idoneis. Sic facili negotio Britones pulsi sunt per Saxones: hi per Danos, & Normannos. Et cum bellis civilibus principes familiæ Lancastrensium & Eboracensium inter se exarsissent, non amplius semestri spatio ter amissum & recuperatum regnum fuisse *legimus. Quamobrem candidè & verè Anglus Historicus:* Anglia, *inquit,* exterorum habitatio, & alienigenarum dominatio. *Et si inter ipsos vicinos Scotos & Anglos instituatur collatio; quoties Angli succubuerunt? quoties profligati sunt? Henricus Percius, Comes Northumbriæ, & tum limitis Orientalis Angliæ Præfectus, multas suorum clades ferens indignissimè, coactis amplius septem millibus hominum in Scotiam irruit, ultioni frenos laxaturus: sed illum rustici & pastores genere crepitaculorum, quibus cervos & pecora absterrent, ingenti strepitu in proximis collibus edito ita turbaverunt, ut in toto exercitu tumultuatum &,* Ad arma, *clamatum sit. Angliq́ jumentis unà cum equis amissis, & relictis impedimentis, fugientium modo domum redierint. Quid sub Conquæstore contigit? Nonne repleta fuit Scotia captivis Anglicis; ut nec villula, nec domuncula illic diu potuerit sine his inveniri? Equidem ex diuturnis & cruentis bellis inter Anglos & Scotos enatum odium, tandem capitale & hereditarium factum est; quod etiam nullâ superiorum Regum* amici-

J. Bodin de Repub lib. 5. c. 5. P. Matth. in Histor. Henr. IV. lib. 7. narr. 1.

Malmesburiensis. & vide Alb. Gentil. de unione regnor. Britan.

G. Buchananus rer. Scotic. lib. 9.

Hovedenus. Alber. Gentil. de unione regnor. Britan.

Jacob. Rex lib. 3. Basil. dori.

Paul. Jovius in Scotia.

amicitiâ, vel cognatione, aut fœderum tabulis extingui potuit. Et Rex IACOBUS, Princeps, in quo ne invidia quidem inveniat, quod calumnietur, nomen magnæ Britanniæ Regis hac maximè de causa assumpsit, ut animos invicem abalienatos communi nomine sociaret, & simul Scotos demulceret; aliter torvùm visuros, si ille in titulis Angliam Scotiæ anteponeret. Licet autem interdum Angli domi forisq; victoriis potiti sint; (neq; enim eos facio omnino imbelles) tamen illis plerunq; usi sunt valde crudeliter: ut in nobili illa pugna, quâ Gallicum Imperium fere pessundederunt, fecêre testatum: ubi, cum plures captivos haberent, quàm ipsi victores essent, veriti nocturna pericula, selectis nobilioribus cæteros trucidârunt, victoriâ ipsâ magis cruentâ, quàm ipsum prælium fuit. Et videtur aliàs ingenium Anglorum ad sævitiam occulto quodam naturæ ductu nimis propendere; ita ut in crudelitatis exercitio etiam voluptatem consectentur. Eduardus enim IV Rex, dum fratrem Georgium Clarentiæ Ducem post graves inimicitias in gratiam receptum, tandem tamen in carcere dolio vini Cretici immersum inaudito carnificinæ genere delevit; ecquid aliud, quàm voluptatem in crudelitate spectavit? Leofricus, primus Conventriæ dominus; dum in cives commotior durissimis illos tributis oppressit, & ea nullâ aliâ lege mitigari voluit, Godivâ uxore obnixè intercedente, nisi ipsa nuda frequentissimam urbis partem obequitaret; (quod & præstitit) ecquid aliud quàm ludum immanitati miscuit

Pet. Matth. in Hist. Henric. IV. lib. 7. narr. 4.

Comment. Pii 2. lib. 6. Polydor. lib. 17. Alb. Gentil. de jure bell. lib. 2. cap. 16.

Cambden. in Brit. Icenis p. 336.

Cambden. in Brit. Cornaviis p. 428.

miscuit? Robertus Comes Salopiæ, dum filios suos & obsides suis ipse manibus exoculavit & castravit; ecquid aliud quàm sanguinis sui voluptuarium edidit munus? Et quid Angli in Mariæ Scotiæ Reginæ morte, post XX annorum carcerem, venati sunt aliud? O tempora! O mores! Eône rem redisse, ut Franciæ & Scotiæ, & ut multi addunt, Angliæ Regina, in ipsa Anglia, tam crudeliter, impiè, & contumeliosè habita; ut à carnifice attrectata, securis ictibus repetitis decollata, caputque illius in sublime elatum plebi commonstratum fuerit? O pessime Davisone! qui licet surdaster non esses, pessimè tamen audivisti; quando condemnationis tabulas contra voluntatem & jussum dominæ tuæ prodidisti, & sententiæ executionem festinasti. O immisericors Elisabetha! quæ Mariam capitis damnavisti. Si enim cognata tua morte digna fuit; si tibi jus in illam fuit; (& si forsitan illud fuit, hoc tamen vix fuit) cur non mortis illud genus morte ipsâ pejus in aliud commutavisti? cur non aspidis morsus carnificis ictibus, aut Atheniensium cicutam securi Anglicæ prætulisti? cur passa es infamem lictorem, ipsâ infamiâ viliorem, in caput mortuæ Mariæ, & in tuum sanguinem, dicteria & jocos jacere? Hoc factum totam tunc Europam in varios raptabat adfectus & censuras; nemine non infelicitatem Mariæ deplorante; bene multis novi exempli rigorem in Elisabetha exsecrantibus; cum etiam Galli cæteris populis magis exacerbati hisce versiculis Anglos compellarent; Anglois

Camden. in Brit. Cornaviis pag. 453.

Pet. Matth. in Hist. Henrici IV. lib. 6. narr. 2. & vide Emman. Meteran. hist. Belg. lib. 13.

Cambden. in Annal. Angl. A. C. 1587.

Estien. Pasquier des Recherches de la France, liv. 5. chap. 17.

Vide carmina in obitum Mariæ Scotiæ Reginæ edita.

Anglois, vous dictes, qu' entre vous
un ſeul Loup vivant on ne trouve.
Non: mais vous avez une Louve,
pire, qu' un million de Loups.

Quid verò cenſeam, amice Baro Paule, de Regum & ſubditorum in Anglia concordibus inter ſeſe adfectibus? de miti & benigno illorum imperio? *de facili & paratiſſimo iſtorum* obſequio? *quos utroſque ita tu commendas, ut inter eos omnium divinarum humanarumq́; rerum cum benevolentia & charitate ſumma ſit perfecta conſenſio. Sed evolve annales, & diſces, non vanam Porphyrii exclamationem fuiſſe;* Britannia fertilis provincia tyrannorum. *Vis teſtimonium clarius? Nimrodus vocatus eſt* robuſtus venator: *quod plerique Theologi interpretantur, illum fuiſſe præpotentem tyrannum: cum venationes immodicæ Principum & Magnatum animos moresq́; non rarò in Reipub. & ſubditorum perniciem efferare ſoleant. Sed ubi terrarum plures unquam fuêre Nimrodi, quàm in Anglia? Ubi major vivariorum multitudo? quæ jam ante ſecula aliquot in eum numerum excreverant, ut plura fuerint in una Anglia, quàm in reliquo orbe Chriſtiano univerſo. Ex quo inſano venandi & cum feris converſandi ſtudio quanta profluxerunt mala? Quales populi querimoniæ auditæ ſunt? Sariſburienſis paucis verbis multa comprehendit:* Quod magis mirere, *ait,* pedicas parare avibus, laqueos texere, allicere nodis vel fiſtulâ, aut quibuſcunq; inſidiis ſupplantare, ex edicto

Cambden. in Britan. de Roman. p. 50.

Moſes in Geneſi. cap. 10. Aeg. Hunn. Quæſt. in Geneſ. c. 10. Oſiand. in not. Bibl. d. l.

G. Mor de jure venandi p. 1. c 2. n. 74.

Cambden. in Brit. Dobunis. p. 266.

J. Sariſbur. in Polycratico. Cambd. in Brit. Attrebat. pag. 210.

cto ſæpe fit criminis; & vel proſcriptione bonorum mulctatur, vel membrorum punitur ſalutiſque diſpendio. volucres cœli & piſces maris communes eſſe audieras: ſed hæ fiſci ſunt; quas venatica exigit, ubicunque volant. manum contine, abſtine; ne & tu in pœnam læſæ majeſtatis, venantibus cedas in prædam. à novalibus ſuis arcentur agricolæ, dum feræ habeant vagandi libertatem: illis ut paſcua augeantur, prædia ſubtrahuntur agricolis; ſationalia inſitiva colonis; cùm paſcua armentariis & gregariis, tum alvearia à floralibus excludunt: ipſis quoque apibus vix naturali libertate uti permiſſum eſt. *Verùm Angliæ tyrannis ut non in venationibus tantùm, ita nec in uno duntaxat Rege vires & virus ſuum exeruit. Et quemadmodum aſpis non vagatur niſi cum compare; atque alterutrâ interemptâ incredibilis alteri ultionis cura; perſequitur interfectorem pertinaciſſimè: ſic Angliæ tyranni malitiæ ſucceſſoribus caruerunt nunquam. Quinetiam Regum tyrannis ipſos ſubditos fecit tyrannos:* adeoque turbulentis Regis Stephani temporibus tot erant in Anglia tyranni, quot caſtellorum domini; *ſingulis ſibi jus pecuniæ ſignandæ & alia majeſtatis jura arrogantibus. Certè Angli ex Regibus XL civili conſpiratione* duodecim; *atque annis triginta ſex, quibus bella civilia Philippi Cominæi ætate geſta ſunt, regiæ ſtirpis homines amplius LXXX interfecerunt. Unde & Maria Scotiæ Regina, cum magno animo mortis ſententiam in ſe latam audiviſſet,*

Plin. hiſtor. natur. lib. 8. cap. 23.

Camden. in Britan. Belgis pag. 199.

J. Bodin. in Methodo Hiſt. cap. 5. & 6 & de Repub lib. 2. cap. 5. lib. 4. cap. 7.

Camden in Annal. Angl. A.C. 1586.

Yyy *imma-*

immanitatem Anglorum acriter perstrinxit hisce verbis: Angli in suos reges subinde cædibus sævierunt; ut neutiquam novum nunc sit, si etiam in me ex eorum sanguine natam itidem sævierint. *Quid? quòd etiamnum Angli sub optimi, & omnium, quos sol intuetur, clementißimi Regis* JACOBI *imperio, animos immanes & tortores non deponunt. Quod enim, obsecro vos, Auditores, post homines natos* conjuratione pulverariâ *majus aut horribilius scelus fuit unquam susceptum? quod ferinæ crudelitatis tetrius exemplum legistis unquam editum? Ut Populus Romanus unam cervicem haberet, Caligulæ, Principis furiosi & humani sanguinis avidißimi, votum fuit; sed votum tantùm: Angli verò, non voverunt illi quidem fortaße, ut universa Anglia cervicem unam haberet, unò ictu præcidendam; sed quod longè majus est, subtilißimam rationem novi Sisyphi vel Autolyci excogitârunt, quâ id ipsum fere in Anglia effectum darent, quod Romæ Caligula voluit, nec potuit. Regem enim, Reginam, Principem Henricum, cum fratre Eboracensi Duce, item cunctos regni proceres, cunctos Episcopos, cum ipso flore cæteri ordinis Ecclesiastici, magistratus præterea majores omnes, minores plerosque omnes, nec non aliam populi multitudinem infinitam, uno impetu difflaße, & in aërem impulsos (ô crudelitatem!) membratim ac frustillatim discerpsiße; quid futurum erat aliud, nisi totius Angliæ caput unâ veluti cervice nixum amputâsse, & reliqui corporis trunco vitam eripuisse? Et ô perduellium impietatem!* Joannes Grant *è conjuratis unus, jam jam ad supplicium ducendus, in suscepto negotio adeò nihil fuiße delicti contendit; ut è contrario consideret,* generosi incepti id esse meritum, quod pro satisfactione omnium suorum in omni vita peccatorum abundè sufficeret. *Et alius sicarius,* Guido Fauxius, nihil præter suum in facto exequendo errorem deplorans, illud à DEO in lucem productum, DEO auctore inceptum, sed Diabolo indice impeditum fuisse, *truculentâ voce testatus est.*

Isac. Casaubon. in Ep. ad Front. Ducæum.

Caspar. Ens Annal. tomo 5. lib. 3. de tragœdia Anglic.

Cæterùm his prætermißis, juvat etiam cursim obire plerasque Angliæ provinciolas; & ostendere, singulas peculiares & plures nævos habere, qui singuli totam nationem deturpare poßint. Te alloquor, Eubeswaldi Baro: quid causæ est, quòd Pyrrhocoracas Cornvvallicos, *illas incendiarias & furunculas aves omisisti? Quid causæ est, quòd non statim piratas Cornwallicos, imò Britannos omnes, veros Oceani Pyrrhocoracas, aurum Peruvianum sublegentes furunculos, juratos publicæ fidei hostes, laudavisti singulariter? Etsi in Americanis* Fr. Draki *expeditionibus dilaudandis satis superq́ morbum animi prodidisti: cum Rhetoricâ dicendi libertate ex vaferrimo archipirata Jasonem, & ex infami myoparone navem cœlestem faceres: ubi tamen nominatim addere debebas,* Draconem *illum, cum in portu San-Juliani*

Cambden. in Brit. Danmoniis. pag 137.

Cambden. in Annal. Anglic. An. Chr. 1580. Thuan. Histor. lib. 71.

patibulum invenisset à Magellano seditiosis puniendis erectum, ibi Joannem Doughtejum Anglum Nobilem, virum gnavum & animosum, atque ab ipso secundum, veluti gloriæ æmulum ad mortem nimis inclementer damnavisse; Draconem illum Hispanorum crudelitati Lusitanum, quem in Africæ ora ceperat, ad Aguatulcum nimis barbarè reliquisse: Draconem illum bellam Nigritam, ab Hispano, cujus navi pepercerat, donatam, & quæ in ipsius navi compressa fuerat, jam prægnantem in insulam nimis inhumanè exposuisse: Draconem quoque illum in Angliam reversum nihil tulisse impatientius, quàm quòd primarii aliquot in aula viri oblatum ab eo aurum respuerent, quasi piratico scelere partum: & denique Elisabetham Reginam Draconicas illas opes, ut præsto essent, si Hispaniarum Rex repeteret, sequestrando seposuisse; uti & postea grandis pecunia Petro Seburæ Hispano, qui licet nulla ab institoribus mandata haberet procuratorio nomine restitutionem persequebatur, numerata fuit; quam dominis minimè restitutam, sed in usum Hispanorum in Belgio militantium conversam fuisse serò fuit deprehensum. Quid verò memoriam adeò debilitavit tuam; ut infœcunda Devoniæ latifundia, cumprimis solum Exoniense, vix steriles avenas, & plerunque inane folliculum sine grano producens, reticueris? ut quoque Henricum Exoniæ Ducem, qui etsi Regis Euardi IV. sororem duxerat, tamen laceris vestibus nudisq; pedibus in Belgio miserè victum quærere visus fuit,

Malmesburiensis. Camden. in Darmoniis. p. 147.

p. 149.

fuit, præterieris? Quid obstitit, ut in Dorsetia saltum candidi cervi, qui vernaculâ gentis linguâ, The forest of White hart, est celeberrimus, non pererraveris? in quo, cum olim Rex Henricus III. venaretur, & cervo pulcherrimo parceret, quem posteà T. de la Lynde cepit & occidit: ille in istum & asseclas decumanos irarum fluctus volvens, non solùm ab iisdem ingentem pecuniæ vim mulctæ nomine extorsit; sed & prædia, quæ tenuerunt, ad annuum vectigal fisco regio inferendum, quod White hart Sylver, sive candidi cervi argentum, etiam hodie appellatur, damnavit. Annon ægrè feret tuum silentium Portlandia, quondam insula, nunc continenti Dorsetiæ adnexa, quæ sparsim licet habitata, sylvis tamen adeò est indiga, ut incolæ ad ignem alendum fimo bubulo sole exsiccato lignorum vicem supplere habeant necesse. Ita scilicet ex unico viculo sesquipedali, & restiariorum manipulo, totam in provinciam laudum rivulos (hui cannabinas laudes!) derivare rem magnam præstitisse te, perperam opinatus es. Et quid censes? An existimas, quemquam sensibus integris, qui rupibus adamantinis Somersetanis pretium non constituit; vastissimis & patentissimis in media Wiltonia campis, quos incolarum magna raritas, & latrociniorum magna crebritas infamant, honorem habiturum? An putas, quempiam sanum Hantoniam alicujus facturum; si in ea ferarum lustra saltumq; amplissimum, triginta plus minus milliaria in ambitu colligentem, perambulaverit? si Guilielmum Normannum

Cambden. in Brit. Durotrig. p. 156.

p. 154.

Cambden. in Brit. Belgis. p. 179.

New Forest.

Camd. pag. 188.

num

num furiali venandi pruritu excœcatum, propterea terram DEO & hominibus abstulisse, feris & canum lusibus dicâsse, triginta sex matrices ecclesias extirpâsse, populum inde exterminâsse, cogitaverit? si vindictâ divinâ Regis tyrannidem mox assequente, in eodem saltu Richardum illius filium secundogenitum pestilenti aurâ extinctum; Guilielmum Rufum, Regem Angliæ, alterum filium, sagittâ à Gualtero Tirello fortuitò transfixum; Henricum quoque è Roberto filio natu maximo nepotem, dum ibidem feras contentiùs insectaretur, ramusculis appensum, exanimatum esse, perpenderit? si denique Beaulense rus, asylum utiq; intemeratum & tutum profugis receptum, unde homicidas quantumvis sceleratos, vel læsæ majestatis reos, abripere nefas & piaculum Angli non ita pridem sanctè credebant, viderit? Quid verò opus fuit versare ingenium in memorabilibus Bercheriæ referendis? Tanti res non fuit. Nam cineres Henrici I. Regis Readinga quidem habuit olim, sed habuit, & jam frustra ostentat; uti rectè Poëta Redingum describens conqueritur:

Gualt. Mapæus.

———heu dira piacula flenda!
Neustrius Henricus situs hîc, inglorius urnâ
nunc jacet ejectus: tumulum novus advena quærit
frustra. Nam Regi tenues invidit arenas
Auri sacra fames, Regum metuenda sepulchris.

Camden in Atrebat. pag. 206.

Et verò quantum splendoris cadaver aut cineres Regis alicujus toti alicui regioni afferre possunt? Sic quam-

quamvis Vvindesora regio palatio fulgeat; hoc tamen facit, ut magis feris, quàm hominibus tota provincia serviat, nemorumq; & inerrantium ferarum frequentia, villarum raritatem & hominum infrequentiam inducat. Quid loquar Surriæ stigmata, nullis ætatibus silenda? Guildfordium vicum si nominavero, an non perfidiam & immanitatem Anglicam, minimè Angelicam, maximè Diabolicam, simul insimulavero? Illic enim Godwinus Cantii Comes in Alfredo Ethelredi regis filio, & regni Anglici hærede, demonstravit, quantum sceleratus animus instrumenta explicandæ nequitiæ nactus, attentare ausit. Nam non tantùm regium juvenem è Normannia in Angliam ad jus suum repetendum venientem contra fidem datam Haraldo Danico in manus tradidit; à quo privatus oculis in vincula abreptus, & ad mortem usque carcere conditus fuit: sed aulicum illius comitatum, sexcentos Normannos, intempestâ nocte ex improviso oppressos, novo & ingenioso sævitiæ genere decimavit: siquidem non decimum quemque sorte ductum antiquo militiæ more interfecit, verùm novem interfectis, decimum quemque dimisit, decimosq; reservatos summâ cum crudelitate redecimavit. Non excurram jam in Suffexiæ maculas; nec mare ibi brevibus atrox, fluctuosum, litusq; ipsum scopulosum; & Anderidam sylvam immanem, Sigeberti Occidentalium Saxonum regis, à subulco in hac confossi, fato infamem dicam: neque etiam Cantii ignominias, impietates &

p. 210.

A. Chr. 1036.

Camden. in Britan. Regnis. p. 213.

p. 219.

Cambden. in Cantio. p. 238.

& *scelera in summo templo San-Thomano Cantuariæ perpetrata, & mille alia; non horrorem Oceani supra modum intumescentis, & immensâ aquarum mole terribili cum fragore & murmure in Rhutupina litora irruentis, longo ordine enarrabo*: *non item* Glocestrenses *notabo, quorum socordiâ factum, ut regio illorum olim vini mirè fertilis, jam sit omnino sterilis; dignos, qui propterea cum Apuleii asino semper sint invinii: non in agro* Oxoniensi *Vvodstockianum labyrinthum, in quo Henricus II. suam pellicem Rosamundam, haudquaquam rosam mundam, ab uxore sua occultavit, rimabor. Agrum autem* Buckinghamiensem *nemo laudabit, nisi fortè suarius aliquis, qui fageis sylvis, quibus constat Buckhinghamia, & unde ei nomen, tribuens nimis, porcorum saginarium quærit*: Bedtfordensem, *passim siticulosum & arboribus nudum, etiam propter illas fabas tuas, optimas scilicet, suâ redolentiâ odoram canum vim non sine venatorum indignatione prorsus hebetantes, nemo singulari dignabitur encomio*: Hertfordensem, *fere ex ruinis tantum vetustorum oppidorum cognitum, nemo admiratione, sed potiùs commiseratione prosequetur. In* Midlesexia *Londinum quidem excellit; sed monstro est simile, quòd urbs illa totius Angliæ caput cum reliqui corporis decremento crescit adeò, ut de ea dicere liceat, quod de Constantinopoli Hieronymus*, eam nuditate omnium civitatum constructam fuisse. *Quare Regina Elisabetha edicto vetuit, ne qua ædificia ad habitationem* intra

Ammian. Marcellin. lib. 27.

Camden. in Dobunis. pag. 252.

pag. 266.

Camden. in Britann. Cattieuchlanis. p. 278.

p. 234.

p. 290.

Cambden. in Britan. Trinobant p. 312.

intra tria millia passuum ab urbis portis de novo extruerentur, sub pœna carceris & amissionis materiæ ad ædificandum convectæ, nec plures quàm singulæ familiæ singulas ædes incolerent. Neque etiam ibi ea in ædificiis elegantia, non is viarum & platearum ordo ac compositio, quæ in Germania nostra communiter cernitur: & privatorum domus in eo potissimùm à nitore deficiunt; quòd quò surgunt altiùs, eò in vias suis subgrundis & protectis prominent & propendent longiùs, adeò ut sæpe tecta adversa penè coeant contigua, viasq́ deformiter obscurent. Casearios Essexios & Suffolcios *ferrem, nisi hisce magno nimis esset dedecori* Edmundi Burgus, *mutuâ civium & monachorum rabie, supra fidem fere truculentâ, & tumultibus frequentissimis celebratus: nisi quoq́ aspergeret ignominiam Hemingstonium, ubi Balduvinus, dictus* Le Pettour, *beneficio regio* tenuit terras per seriantiam, (*ita enim loquitur scriptor antiquus*) pro quo debuit facere die Natali Domini, singulis annis, coram domino Rege Angliæ, unum saltum, unum sufflettum, & unum bumbulum: *id est: debuit saltare, buccas cum sonitu inflare, & ventris crepitum edere. O regia servitia! O feuda Nobilia! O piam in die Christo Natali devotionem!* Norfolcios *litium & controversiarum architectos leges odio habent: cum Reipub. intersit lites minui.* Cantabrigienses *locus Academiæ palustris cœli gravitate, Studiosis noxiâ, non parùm gravat.* Huntingdonenses *rusticulos vix ullum* civili-

Camden. in Annal. Anglic. An. Chr. 1580. Thuan. Hist. lib. 70.

Cambden. in Icenis. p. 335.

p. 337.

arg. l. fin. ff. pro suo. Camd. pag. 357.

civilitatis consortium admittit. Non persequar multis verbis, Northantoniam sylvarum nuditate tristem; non Leicestriam, eodem paupertatis malo duriter pressam; non Lincolniam Dæmonum Crowlandicorum terriculamentis infestam, & Gilbertinis monasteriis, in quibus contra Justiniani Constitutiones, quanquam Eugenii III. Pontificis Romani permissu, cum Vestalibus Monachi quoque, annuo uberrimo & vagienti cum impudicitiæ fœnore, licenter stabulabantur, inhonoram; non Nottinghamiam arenoso solo colonorum labores ludificantem; non Darbiam ex Diaboli podice, magni hiatus specu, nescio quas fabellas deblaterantem. Relinquam Warvvicensem pagum, ferme totum in nemoribus hospitantem; & Vigorniam, in frigido flatulentoq; suo Pyrry Nectar & Ambrosiam sorbillantem; & Staffordiam, de Trenta suo & lacu mirabili mira somnia recitantem: & Salopiam, (ubi postremò Sudor Anglicus erumpens inde ab Oceano per alias regiones incredibili celeritate pervagatus, velut incendium aliquod longè lateque depascebat omnia) Oswestriæ suæ à solis in Ariete eclipsibus incendiariis vehementer metuentem: & Cestriam de farris & maximè tritici inopia conquerentem. Herefordiam verò, quanquam uberem provinciam, montes tamen ambulatorii, veluti spectra lemuresve insignes ædes, admodum horribilem reddunt. Nam, ut ne quis putet, me antiquas fabellas recitare, anno salutis post seculum decimum quintum septuagesimo primo,

Cambd. in Coritan. p. 374.
p. 386.
p. 399.
p. 402.
Novell. 133. c. 3.
Camden. p. 412.
Disels Arse.
p. 421.
Cambden in Cornav. pag. 426.
p. 432.
p. 439. & 444.
p. 451.
p. 456.
Camden. in Silurib. pag. 473.

mo, XII Kal. Martii, vesperi horâ sextâ, in orientali Comitatus parte, terra decessit, monsque cum subjecta caute (ingenti mugitu primùm & stridore, ut à vicinis longè exaudiretur) tanquam si ex diuturno somno consurrexisset, se extulit; et in superiorem locum, relicto cubili profundo, adscendit, secum unà deferens arbores infixas, caulas & oviumgreges. Arborum quædam terrâ obrutæ jacuerunt: aliæ monti accedendo junctæ ita coaluerunt, ac si eo loco primùm radices egissent. Quo loco discesserat, hiatum quadraginta pedes latum, longum octoginta ulnas reliquit. Ager omnis viginti jugerum plus minus erat. Inter eundum sacellum obvium evertit: taxum in cœmeterio sitam ab Occidente in Orientem transtulit. Eâdem vi publicas vias cum caulis sepibus et arboribus protrusit. Ex culta pascuam, ex pascua rursus cultam effecit. Terram eminentiorem, cui obviam occurrit, provolutam et vi majori actam, in montem celsiorem tanquam aggere facto redegit. Ita cum à vespere die Saturni usq; ad meridiem diei Lunæ obambulasset, veluti ex itinere fessus et mole suâ laborans substitit. Hoc terræ motus genus Physici, uti judicio, Brasmatiam vocant. Radnoriam damnat illa solitudo, itinerum anfractibus et montium horrore formidolosa; in quam, utpote tutissimum perfugium, se subduxit pestis ille patriæ Vortigernus, Diis hominibusq; invisus; cum invocatis in insulam Anglo-Saxonibus, & suâ ipsius filiâ horrendo incestu sibi in uxorem acceptâ, nefariorum scelerum magnitudinem ferâ æstimatione

Cambden. in Annalib. Anglic. An. Chr. 1571.
Cambden. in Silurib. p. 478.

perspexisset: sed numinis telo volante, vindice igne cœlitus demisso, cum urbe sua Caër Gourtigern, quam in præsidium sibi construxerat, deflagravit. Brechiniam, Comitatum Monumethensem, Glamorganiam, agri asperitas, vix ullo cultu mitescens, facit aspernabiles. Maridunensis ditionis, Penbrochiæ, & Ceretica felicitas infra omnem invidiam est. In pago autem Montgomerico, Merviniensi, Arvoniensi, Denbighiensi, Flintensi, multò plura sunt, quæ prolixam miserationem, quàm quæ vel tenuem laudatiunculam efflagitent. Ubique fere montium circumsidet conglomeratio; qui sunt glabri, macilenti, steriles, horribiles, & toto anno nive, seu potiùs nivium senio canescentes; excelsi adeò, ut non cœlominari sed inserere juga videantur; præcipites quoque adeò, ut pastores in summis verticibus duobus confabulantes vel convitiantes, si concurrere fortè statuerint, à mane ad vesperam vix convenire possint. Sed id maximè inter admiranda Britanniæ referendum; Mervinienses perpetuâ licet locorum miseriâ flagellatos, tamen præmaturæ Veneri & otio ita deditos, ut vicinis sint maximopere odiosi. Rectè verò dixisti, Paule Baro, Eboracum Brigantum esse caput. Sed cujus gentis caput? Validissimæ. Quo merito talis? Grassationibus & latrocinits. Ipsimet Britanni, si quos pravo ingenio, & audaciùs grassantes viderint, etiam hodie pervulgato verbo Wharret Brigands, id est, Brigantes agere dicunt: Galliq; id genus homines Brigands, & præda-

Camden. in Silurib.

Camden. in Dimetis.

Camden. in Ordevicib.

Giraldus.

Camden. pag. 530.

Camden. in Brigantib. pag. 556.

Pasquier en les Recherches de France liv. 7. chap. 41.

prædatorias naves Brigantins, vocitant. Et quod obiter moneo; deciperis & decipis, si credis & credere vis alios, Helenam matrem & Constantinum filium in Britannia natos esse: cum gravissimi authores constanter asserant; Constantium, cum ad Persas legatus iret, Drepanum Bithyniæ venisse, divertisse, Helenam hospitis sui filiam novisse, Constantinum genuisse. Richmondia rupibus horret; & proximè Lancastrenses inter montes adeò vasta, solitaria, squalentia, & muta sunt omnia, ut quosdam rivulos hâc reptantes, Hellbeks, quasi rivulos infernales sive Stygios dixerint finitimi. Secura sunt hoc tractu cubilia capris, damis, & cervis, qui hîc visuntur magnitudine suâ & ramosis cornibus spectatissimi. Episcopatus Dunelmensis, & Lancastria, & Cumbria, exsuccâ macie & verrucosâ soli pauperie passim languent. Westmorlandia qualis sit, nomen dicit. Loca enim inculta, & quæ non facilè agriculturâ sublevari possint, Mores Angli Septentrionales vocant, & Westmorland nihil aliud est, quàm inculta ad occasum regio. Ultima Angliæ provinciola est Northumbria; & omni jure debet esse ultima. Nam si solum spectem, iniquum ubiq; asperum, & uno verbo, pessimum est; sin homines considerem, sunt ii crudeles, truculenti, abactores, Nomadum instar in tuguriolis stabulantes; & planè tali regione digni, meliore indigni. Post Cleolulphi mortem Northumbria, tunc regnum, factionibus scissum, paucis annis septem Reges partim immaniter occidit, partim

Nicephorus Eccles. Hist. lib. 7. cap. 18. Jul. Firmicus Mathese-ôn lib. 1. Lipsius de Magnit. Roman. lib. 4. cap. 11. & ibi in not.

Camden. in Brigantib. p. 591.

Camd. p. 624.

Camden. in Ottadinis.

sedi-

Pet. Matth. in Discursu funebri Henric IV. Gallor. Reg.

seditiosè profligavit; facinore communiter apud omnes sic abominabili, ut Principes boni posteà recusârint suscipere imperium illius nationis, quæ majorem gloriam in parricidiis patrandis, quàm legitimis obsequiis præstandis quæreret: Northumbriâ ideò quasi triginta annos omnium prædæ expositâ.

Jamverò qualis est SCOTIA? *Multis modis & nominibus est inferior atque infelicior Angliâ. Est enim pluribus in locis obsita saxis, arboribus glabra, passimq́; obsessa palustribus aquis; & supra id, quòd ferendis vitibus atque oleis est inepta, in ea etiam triticum in siliginem citò degenerat.* Anglia habet in annuis redditibus millionem, aut cum excessu, quindecies centena millia coronatorum; *uti quidam scriptores tradunt: (namque ego regni rationes non vidi, tabulasq́; accepti & expensi non excussi) cum* Scotiæ regnum vix centum millia coronatorum, aut non multò amplius regi pendere *asserant: quantum fere majorum gentium Comites in nostra Germania colligunt. Quare cum regni ordines superiori ætate Botuelium apud Orcadas & ulteriores insulas piraticam facientem comprehendere constituissent, propter inopiam publicam privatis Mortonii sumptibus instructa, & duce Kirkadio classis missa est. Et quo tempore Elisabetha Angliæ Regina Norfolciæ Ducem reprehenderat acerbiùs, quòd ipsâ inconsultâ Mariam Scotorum Reginam in matrimonium postulasset; ille non dubitabat asserere, (quasi Scotam planè negligeret)* proventus suos

Paul. Jovius in Scotia.

P. Matth. in Hist. Henr. IV. lib. 6. narr. 2. Voyez Bodin. de la Rep. liv. 6. chap. 2. ou il parle de treize cents mille livres par chacun an. L'entrata del Rè di Scotia non arriva à cento mila scudi. Boter. in Relat. univers. 2. part. lib. 2. de Regno Angliæ.

Thuan. Hist. lib. 40.

Cambden. in Annalib. Anglic A. C. 1569.

tus suos in Anglia non multò esse minores, quàm regni Scotorum tunc miserè bellis exhausti. *Et quid extremus ille & septentrionalis mundi tractus, Naturæ privignus, inter vastas paludes, inter montium supercilia, inter ericeta spinosa, producat opimum & locuples? ubi etiam lupi non solùm in armenta maximo damno, sed etiam in homines magno periculo adeò immaniter grassantur, ut ex Parlamentaria sanctione Vicecomites & incolæ in singulis Comitatibus ter singulis annis ad lupos & eorum catulos tollendos venatum prodire jubeantur. Homines etiam regionis bonitatem, quæ fere nulla est, vixdum imitantur: alibi quidem satis humani; sed alibi, & majori ex parte,* Caledonii, *id est, duri, asperi, agrestes; alibi etiam prædones, abactores, & maximè illi, qui limitaneas Angliæ & Scotiæ valles incolunt, quorum studia & ingenia Joannes Lesleus ipse Scotus & Episcopus Rossensis ita describit:* Noctu, *ait,* turmatim per invia loca, perque multos mæandros è suis finibus exeunt. Interdiu in latibulis præstitutis equos viresq; suas recreant, donec eò tandem per tenebras, quò volunt, perveniant. Arreptâ prædâ similiter noctu per circuitus & devia duntaxat ad sua redeunt. Quò quisque peritior dux per illas solitudines, anfractus, & præcipitia, mediâ caligine & tenebris esse potest, is ut ingenio excellens majore in honore habetur: & tantâ calliditate hi valent, ut rarissimè prædam sibi eripi sinant, nisi canum odorisequorum ductu rectis semper

Cambden. in Scot pag. 692.

semper vestigiis se se insequentium ab adversariis nonnunquam capiantur. Cæterum si capti sint, tantâ eloquentiâ pollent, verborumque suavissimè fluentium lenociniis, ut & judices simul & adversarios quantumvis severos, si non ad misericordiam, saltem in admirationem & commiserationem quoque vehementer permoveant. *At hi limitanei prædones mitium ovium titulum tueri poßint præ illis* Albanensibus, *qui* Highlandmen *vulgò vocantur, genus hominum incultum, inprimis maleficum, latrociniis innatum, & ad vindictam odio capitali projectißimum; quorum effera crudelitas* legem *extorsit, quâ licet*, si quis ex aliqua illorum gente damna intulerit, quicunque ex illa gente captus fuerit, aut damna resarciat, aut capite luat. *Nec tamen hi Albanenses tantum, sed & Scoti in universum animos gerunt prorsus implacabiles; & vix est in omni Europa natio, quæ in* ultiones *feratur ardentiùs. Privatas contumelias in ipsarum familiarum injuriam vertunt: & vis inimicitiarum in heredes quoque abit. Cædem cæde repensare decorum: incendia alternis ignibus vindicant. Nec aperto tantùm Marte; insidiis, fraudibus agunt. Nihil turpe aut ignobile satianti oculos inimicorum malis. Etiam quòd ut plurimum regio arboribus caret, quidam putant illorum odiorum facinus esse: dum adversis facibus inimicorum silvas cremant, & privatis injuriis vastitatem patriæ faciunt. Quam Scotorum barbariem dum mecum exputo, non miror, D. Hieronymum* αὐτόπτην

p. 707.

Euphorm. Sat. in Icone Animor. cap. 4.

αὐτόπτην *scribere*; se adolescentulum in Gallia vidisse Scotos, gentem Britannicam, humanis vesci carnibus; & cum per sylvas porcorum greges & armentorum pecudumque reperiant, pastorum nates & fœminarum papillas solere abscindere, & has solas ciborum delicias arbitrari. *Et minùs adhuc miror, quod alibi legi*, tres & quinquaginta reges Scotiæ, aut bellicâ vi, aut procerum insidiis crudeliter interemptos fuisse. *Recentia sunt facinora contra Reginam* Mariam (*iterant enim hujus memoriam perduelles Scoti*) *flagitiosißimè perpetrata; & quæ sunt in Europa sine exemplo. Ubi enim auditum est, populum & proceres in suum Regem vel Reginam ita sævisse, prægnantem vi metuque exagitâsse, tuta loca captantem in regia obsedisse, ad iniquas conventiones compulisse, regno exturbâsse, apud cognatam Anglam, ubi auxilium quærebat, capitis ream egiße, carceri vicennali mancipâsse, securi & carnifici subjecisse*, de morte *triumfâsse? Ubi auditum est? Aut si illa sunt legitima & debita subditorum erga Principes obsequia; ubi à condito mundo subditorum major laus atque gloria, quàm in Scotia? Macte verò tuâ virtute* JACOBE, *Rex magnæ Britanniæ sapientißime; cineres & memoriam matris caram* habe; Buchanani & Knoxii, *qui turbas Scotiæ & suum adfectum scripserunt, libellos in tuis regnis morari ne patere. Nam sicuti venenum inficit nullo forti antidoto munitos: ita illi incautos fascinant lectores: imò manes illorum seditionum flabellorum*

Aaaa μετεμψυ-

D. Hieron. 2. advers. Jovinianum. J. Isacius Pontan. in appendice ad itinerar.

Paul. Jovius in Scotia.

Vide Camden. in Annal. Angl. passim.

μετεμψυχώσει quâdam in eorum corpora transeunt, qui talia impura scripta & nequam dogmata vel legendo imbibunt, vel defendendo aliis commendant, non minore supplicio plectendi, quàm ipsimet autores, si à mortuis jam essent resuscitati. Et quidem Buchananus, homo fide promercali, partium studio & Jacobi Moravii, in cujus verba fuit juratissimus, munificentiâ abreptus ita scripsit, ut libri ejus falsitatis damnati fuerint ab Ordinibus regni Scotiæ; & ipse ingemiscens coram Rege, cui fuit pædagogus, subinde se reprehenderit, quòd tam virulentum calamum in Reginam bene meritam strinxisset, moriensq; optaverit, ut tantisper superesset, donec maculas, quas maledicentia falsò asperserat, revocatâ veritate vel sanguine elueret; nisi (quod ipse dixit) hoc vanum esset; cum præ ætate delirare videretur. Sed recentior adhuc est Rethuenorum, Comitum Goureæ, atrocitas: quâ sceleratissimum illud fratrum par, clementissimum Regem JACOBUM (eheu quot periculis innocentissimus & optimus Rex subjicitur! qui non tantùm postquam natus est, sed etiam antequam nasceretur, atq; in ipso matris utero vix ullo tempore ab insidiis & sicariis fuit tutus) penè oppressit. Cum enim Rex Perthum ire ab Alexandro altero fratre consutis dolis persuasus esset, factâ spe thesauri, quem nuper invenisset, illi exhibendi: prandio sumpto, inermis per aliquot conclavia circumductus tandem in Musæum perducitur, locum lanienæ destinatum; in quo homo pugione armatus parricidii adjuva erat solus.

Jacobus Rex lib. 2. Basil. dori.

Cambden. in Annalib. Anglic. A. C. 1567. & A. Chr. 1584. & in descript. Scotiæ. p. 713.

Gaspar. Ens Annal. tom. 5. lib. 3. P. Matth. in histor. Henrici IV. lib. 3. narr. 3.

solus. Ibi Alexander occlusâ priùs januâ, pileoq; in caput superbè injecto, statim armato pugionem eripit, & Regis pectori admovet, ultimaq; minis & factis intentat. Rex autem, qui eloquentiæ suæ viribus & majestatis veneratione armatum illum continebat, Alexandrum tamdiu luctando sustinuit, donec quatuor ex aulæ familiaribus unus post alium intervenerunt, qui numero & armis impares licet, conjuratos tamen vel interfecerunt, vel malè multatos in fugam egerunt; Rege inde in medio suorum in genua suppliciter procumbente, Deoque pro liberatione tam miraculosa, & victoria tam insperata gratias prolixè agente; & postea Joannem Ramsey, cujus potissimum dextera vindex fuit Principis in nefanda illa conjuratione, titulo & honore Vicecomitis Hadingtoniæ ob fidem donatum inter Regni Scotiæ proceres cooptante. Ordo autem regni amplissimus decreto damnavit memoriam Rethuenorum, ita, ut qui ejusdem essent nominis, illud deponerent, et novum sibi adsciscerent. Possem in Scotos alia dicere plurima, ob quæ vel singula inter populorum abjectissimos referri possint: tamen in adulteriis ac voracitate illorum faciam pausam. Adulteriorum licentiam et frequentiam induxit impius Evenus III, Rex Scotorum, qui non contentus centum è Nobilitate concubinis, ut suam spurcitiem, latis legibus, in vulgus proderet. Tulit enim, ut cuivis liceret pro opibus, quot alere posset, uxores ducere: ut Rex ante nuptias sponsarum Nobilium, Nobiles plebejarum prælibarent pudicitiam:

Cambden. in Scot. p. 687. & p. 709.

G. Buchanan. rer. Scotic. lib. 4.

ut plebejorum uxores cum Nobilitate communes essent. *Etsi verò* Milcolumbus *III*, *Rex Scotiæ LXXXVI^tus*, *longo tempore pòst uxoris procibus dedisse fertur, ut primam novæ nuptæ noctem, quæ preceribus per gradus quosdam lege Regis Eveni debebatur, sponsus dimidiatâ argenti marcâ redimere posset: quam pensionem adhuc* Marchetas mulierum *vocant: tamen noctium fures propterea non desierunt esse frequentes, & non minus postea, etiam extra Grammaticorum scholas,*

G.Buchan.ibid. lib.7 adde Boeth in Scot. histor. & Renat. Chopp. de Sac. Polit lib.2.tit. 7.num.4.

mansit apud Scotos indeclinabile Cornu.

Voracitatem *autem eorum satis testantur immoderatæ quotidiani convictus impensæ, quibus pleriq; devoratis patrimoniis ad tantam rei familiaris inopiam rediguntur, ut ab obviis stipem emendicare non pudeat; quòd agrum colere, aut sellulariam exercere artem honesto loco natis (mendici enim se stirpe regiâ prognatos esse dicere audebunt) indecorum arbitrentur, usq; adeò, ut plerique latrociniis & furtis sese alere, nullo pœnæ metu, æquissimum putent.*

Paul.Jovius.in Scotia.

Seb Münsterus Cosmogr.lib. 2.cap.9 & 15.

Euge verò Paule Baro, etiam in Hiberniam *trajiciamus. Est ibi cœlum ad maturanda semina iniquum; terra montosa, aquosa, sylvestris, ventis exposita, & adeò paludosa, ut supra montes stagnare aquas videas. Est ibi* insula Purgatorii, *(quis jam neget* Purgatorium *esse?) & in ea ad monasteriolum specus, obversantium nescio quorum spectrorum terrore, et horrendis visis decantatus. Sunt ibi luporum agmina passim*

Camden in Hibernia.

passim sævientia. Sed quid ego talia? Hiberni ipsi, lupis & illis infernalibus spectris pejores, eâ pollent nequitiâ & improbitate, ut nequitiam & improbitatem ipsas, si se conspiciendas mortalibus darent, ad duellum sint provocaturi, facilè victuri & triumfaturi. Non omnes quidem inhumanitatis ejusmodi accuso: cum non pauci Anglico sub imperio rectiùs imbuti ad civilitatis & honestatis castra transierint; belluæ tamen & bruti inhumaniq; illi homines longè superant; quorum maxima pars odium in Anglos alit longè contumacissimum & quasi inexpugnabile; adeò quidem, ut Conus, *Coni filius, cognomento* Bacco, *id est,* Claudus, *qui patri in dignitate* O-Neal *successerat, (hæc dignitas barbaris tanti est, ut insolenti fastidio elati* Principum, Ducum, Marchionum, Comitum *titulos præ nomine* O-Neal *dedignentur) suis posteris malè fuerit imprecatus,* si vel Anglicè loqui discerent, vel triticum sererent, vel ædes extruerent; *sollicito timore, ne Angli his invitamentis in suos agros pellicerentur. Et quidem cum* O-Neali *non ita pridem læsæ majestatis damnati essent ab Elisabetha Regina,* Thomas Smith *Eques auratus, & Reginæ à Secretis, regio permissu Coloniam deduxit in Comitatum Dunensem, præclaro certè ausu, at fato nimis infesto. Nam post magnas expensas filium naturalem, quem præfecerat, ex insidiis interceptum canibus objecerunt Hibernici; cujus tamen immanitatis pœnas perditissimi illi postea gravissimas persolverunt, interfecti, & lupis*

 in

in prædam dati. Verùm de feris istis Hibernis, Eubeswaldiæ Baro, plurima atrocia & horrenda compendio verborum accipe. Illa hominum purgamenta, sylvestres Hiberni, summum bonum, et omnem felicitatis consummationem hodie collocant in otio: ditissimos se esse reputant, dum labore careant; et omnes deliciarum opes possidere se credunt, dum libertate gaudeant. Cumq́ aliquibus in locis agrorum pinguedo negligentiam cultorum quasi increpet, et ora maritima multis sinubus & navigabilibus alveis pervia accolas ad navigationes quodammodo invitet; illos tamen innatæ desidiæ dulcedo ita detinet, ut ostiatim malint victum quærere, quàm honestis laboribus paupertatem repellere. Latrocinia apud eos nullam habent infamiam, quantumvis habeant plurimum immanitatis: & latrocinaturi preces ad DEUM fundunt, ut præda offeratur; & prædam pro munere à DEO oblatam arbitrantur; neque vim, neque rapinam, neq; homicidium DEO displicere religiosè persuasum habent. Audire est à sicariis & incendiariis; Misericors est dominus, & non sinet pretium sui sanguinis in me irritum. Quin patrum vestigiis se insistere dicunt, & eam sibi vivendi rationem reliquam esse; Nobilitatis suæ autem infamiam esse, si velint ex labore manuum victitare, et à facinoribus abstinere. Aliàs sunt corpore validi, agiles; animo elati, bellicosi; sed plurium animos ridicula opinio pervasit, & etiam persuasit; illum, qui in militari barritu sive clamore, quo in congressu magnâ vocis contentione utuntur, reliquorum

rum clamori non respondeat, subitò à terra arripi, & quasi volantem in desertas Comitatus Kerriensis valles deferri, ex quacunque Hiberniæ regione; ibi gramine vesci, aquam lambere, nec malè nec bene esse sibi sentire, rationis non orationis usum tenere, à venantibus demum ministerio canum capi, & domos suas deduci. Liberis, cum ad sacrum Baptismum accedunt, ad propria, profana etiam nomina imponunt, ut Rufus, Albus, Niger, Calvus, Latro, Superbus, Scabiosus; & licet contumeliarum sint impatientissimi, hæc tamen nomina non dedignantur Optimates (veriùs Pessimates) illi, qui ob eminentiam O literam nominibus præfixam habent. Lupos sibi adsciscunt in patrimos, quos Chari Christ appellant; pro eis orantes & bene precantes, & sic se ab illis lædi non verentur. Omnes in præproperam Venerem effusi; nec annorum maturitatem, quæ in aliis regionibus observatur, præstolantur: in peramplis cubilibus integræ familiæ cubant; & facilè tenebris verecundiam extingunt. Etiam matres statim post sextum à partu diem ex integro se maritali operi dedunt; & parvulos ad nutrices exponunt. Nobiles autem nutrices tot habent, quod habent adolescentulas famulas; quæ stupri pretium, lactandi infantulum facultatem putant; & quæ alumnos suos ad obscœnitatem & flagitiorum immanitatem omnem gnaviter erudiunt. Sacrificuli sunt omnium turpissimi; qui è DEI domibus meretricum stabula efficiunt: horum filii, qui Mac Decan, Mac Pherson,

Paul. Jovius in Scotia.

Pherson, MacOspac, *id est*, filii Decani, Ecclesiæ Rectoris, & filii Episcopi *dicuntur, plerunque insignes evadunt prædones; parentum liberalitate ad seditiosorum manum conscribendam adjuti: filiæ autem patribus superstitibus magnis dotibus elocantur, si nubunt; patribus verò defunctis, aut mendicant, aut meretricantur. Quinetiam fama est, lacum illum* Erne, *in Comitatu Fermanaghensi celeberrimum & maximum, quippe tot insulis habitatis confertissimum, quarum nonnullæ centum, ducenta & trecenta jugera continent; tot insuper luciis, trutis, salmonibus, & aliis piscibus tam copiosum, ut piscatores nimiam frequentiùs piscium copiam retiumq; rupturas potiùs, quàm defectus conquerantur; fama, inquam, est inter accolas, hunc lacum olim fuisse agrum cultissimum, & incolis frequentissimum; sed subitò propter eorum infandam cum bestiis Venerem superfusis aquis in lacum redactum.* Terram, *ait Giraldus*, tam turpium contra naturam facinorum consciam non tantùm primis, sed cunctis in posterum habitatoribus indignam autor naturæ judicavit. *Verùm hi detestandi Hibernorum mores sunt antiquum à majoribus in posteros devolutum patrimonium, quod tanto nequitiæ studio hactenus servatum est, ut difficile sit statuere, nepotibusne an verò avis debeatur scelerum palma. Olim Episcopali sedi* Conerensi *præerat* S. Malachias; *vir suo seculo doctus & pius, & qui* de natali barbarie nihil minus traxit, quàm de sale marino pisces maris: *sed qua-*

Giraldus.

lis tam sancto pastori ibi grex fuerit, hisce verbis describit S. Bernardus: Tricesimo fermè ætatis suæ anno Malachias consecratus Episcopus introducitur Conereth, hoc enim nomen civitatis. Cum autem cœpisset pro officio suo agere, tunc intellexit homo Dei non ad homines se, sed ad bestias destinatum. Nusquam adhuc tales expertus fuerat in quantacunque barbarie. Nusquam repererat sic protervos ad mores, sic ferales ad ritus, sic ad fidem impios, ad leges barbaros, cervicosos ad disciplinam, spurcos ad vitam. Christiani erant nomine, re pagani. Non decimas, non primitias dare, non legitima inire conjugia, non facere Confessiones: pœnitentias nec qui peteret, nec qui daret, penitus inveniri. Ministri altaris pauci admodum erant. Sed enim quid opus pluribus, ubi ipsa paucitas inter laicos propemodum otiosa vacaret? Non erat, quod de suis fructificarent officiis in populo nequam. Nec enim in Ecclesiis aut prædicantis vox, aut cantantis audiebatur. Quid faceret athleta Domini? Aut cedendum turpiter, aut periculosè certandum: sed qui se pastorem, & non mercenarium, agnoscebat, elegit stare potiùs quàm fugere, paratus animam suam dare pro ovibus, si oportuerit. Et quanquam omnes lupi, & oves nullæ, stetit in medio luporum pastor intrepidus, omnimodò argumentosus, quomodo faceret oves de lupis. *Hæc S. Bernardus: & paulò mitiora, qui hodie ibi præest Episcopus, de suis sit prolaturus. Tales sunt Hiberni: quibus*

S. Bernardus.

Cambden. in Annal. Anglic. A.Chr. 1578.

Henricus Sidneius, *cum annos plus minus XI divisis temporibus Prorex præfuisset, navem conscensurus versiculo è Psalmis valedixit*: In exitu Israel de Ægypto, & domus Jacob è populo barbaro. Insulæ Britannicæ reliquæ *dignæ fere non sunt, quæ in aliquam classem nisi fœdæ paupertatis & extremæ inopiæ veniant: ex quibus sanè jejunis & infœcundis sedibus quotannis æstivo tempore, præsertim Scoti insulani, ut rei suæ domi parcant, in Hiberniæ Comitatum Colranensem confluunt, ut victum parent, intenti simul in omnes occasiones rebelliones fovendi; adeò ut sub pœna læsæ majestatis lege cautum fuerit, ne quis eos in Hiberniam advocet, aut hospitio excipiat. Quis autem nostrûm in illis* Hebridibus *sive* Ebudibus, *cautium & saxorum horrore inviis, & vix virenti cespite vestitis, inter monstra hominum portentosis illis Hibernis nehilo meliorum, quis, inquam, vel unum diem commorari desideret? Quis nostrûm cum abjectissimo rustico Herciniæ nostræ, quàm cum* Schetlandiæ *Optimatibus, pisce exsiccato & contuso pro farre utentibus, cænare non malit? Quis nostrûm in* Orcadibus, (*et sunt Orcadenses imperterriti milites, qui, quando tormenta disploduntur, solent humi procumbere obturatis auribus, ne fragorem sentiant.*) *Quis in* Sillinis, *in quas olim damnati relegabantur; quis in cæteris omnibus, delicias, imò quis necessaria tantùm inveniat?*

Camden. in Insulis Britannic.

Thuan. Hist. lib. 5.

Et hæc sunt, illustrissimè Princeps, quapropter Britanniam in summo & principe dignitatis gradu cum

cum Barone Eubeswaldio collocare non possim. Cumq; nihil audiverim hactenus, neque etiam sciam aliquid; ob quod Germania ullam Europæ provinciam comparem habere, nedum ullius pedissequa esse debeat; ego jure & meritò FRANCISCO CAROLO, *Duci Saxoniæ, adsentior.*

PRINCEPS

FRIDERICUS ACHILLES, &c.

DIC TU

ERNESTE SCHAFELIZKI.

ORATIO
ERNESTI SCHAFELIZKI, WüRTEMBERG.
contra
HUNGARIAM.

Et ego, illustrissime, Princeps, cum inclyto Duce Saxoniæ, Dn. Francisco Carolo, *pro Germania nostra suffragium fero. Sed quoniam fieri potest, ut illustris Henricus Albertus, Baro Limpurgius, Hungarico suo elogio adhucdum quorundam auribus atque animis obstrepat; ego nunc rationibus evincam, illum Herculis cothurnos aptare infanti, qui provinciarum Europæ prærogativam adscripserit Hungariæ. Ut enim interest permultum; cujatis, & unde quis sit; adeò, ut JCtis ansam dederit quærendi:* An natio hominis infamata indicium ad torturam faciat, necne? *ita non minus refert, Cretensis quis sit, an Romanus; Hungarus quis sit, an Germanus: cum Romanorum & Germanorum virtus omnium seculorum encomiis semper extiterit illustrissima; de Cretensibus autem transierit in alia omnia versiculus Epimenidis, ab Apostolo Paulo laudatus,*

Henr Bocer. in tractat. de Quæstionib. & tort. cap. 3 num 81. arg l 32. §. 21. ff. de ædil. edicto.

ad Titum cap. 1. vers. 12.

Κρῆτες

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσαι, κακὰ θήρια, γαστέρες ἀργαί:
& de Hungaris aliud testetur proverbium Germanicum; Der Hunger ist ein Unger. *Sed priùs de Hungaria ipsa aliquid.*

Hoc regnum quamvis agro gaudeat opimo & pingui, & ubique ferè fertili; quamquam ex Martis intemperie etiam agricultura & metallorum fodinæ omnia hostilia jam tot ætates patiantur: tamen aër ibi est maximè insalubris, & quasi omnibus peregrinis noxius ac hostis; semper aut ob extremam crassitiem, aut subtilitatem extremam suspectus. Unde castra uno in loco supra mensem illic haberi sine periculo non possunt: cum ille pulmonibus puriori auræ assuetis paulatim virus infundat, & tandem languorem Hungaricum *ingeneret, crebrâ tamen stativorum mutatione non nihil corrigatur. Equidem nullâ aliâ re calamitosa illa* morbi Hungarici *labes in castris ad Comorram enata, ad Javarinum incrementa sumpsit, & demum ceu per seminaria distributo contagio Germanos, Bohemos, Belgas, Gallos, Italos afflavit sævissimè; quàm quòd uno eodemque loco in Hungaria castra nimis diu hæserint; parùm Medicorum castrensium prudenti consilio. Sed quemadmodum ad Budam primariam regni urbem (urbes verò in Hungaria sunt rarissimæ: atque exceptâ Budâ, &, fivis, Posonio, vix ullam totâ Hungariâ paulò splendidioribus ædificiis constructam videas) sunt aquæ sulfuratæ, tanti fervoris, ut pede vix tentari possint, & in eas à laniis projecti sues facilè*

Tob. Coberus in Observationib. castrensib.

Vide Mart. Rulandum de lue Hung. Quæst. cap 8. & 21 à Cobero in aliquibus dissentientem.

Auger. Busbequius, Epistolâ 1. pag. 18

Georg. Agricola lib. 2. de natura eorum.

 depilen-

depilentur, & tamen ibi pisces degere, & ranæ frequenter innatare conspiciantur, aliis fluvialibus piscibus aut ranis aliis in illas aquas immißis mox supino ventre mortem anhelaturis: sic Hungaris suus Hungaricus peßimus aër uti propter singularem naturæ consensum per est amicus; ita aliis gentibus est adversus, pestilens, & vix tolerabilis. Quid dicam de illis teterrimis bestiolis Hungaricis, illis pediculis, *qui jure quasi proprio suis ambulatiunculis, suctiunculis, & morsiunculis in cunctos paßim numerosißimè grassantur? Quàm fœcundus hâc fœdißimâ sobole est aër Hungaricus? Qui viderunt & experti sunt, attestantur, linteolum aquâ, stagnanti præsertim, lotum, & ad solem siccandi causâ expositum, mox totum vermibus Syllanis scaturire. Et laterem lavant, qui crebris indusiorum novorum mutationibus pediculorum contubernium subterfugere conantur; cum illo modo semper plures attrahant, quàm pellant; & frustra sunt, qui aliis rationibus familiarißimorum & ingratißimorum comitum ictus se evitare posse sperant: quos vel ex ipso corporis madore Hungaricus aër citò producet. Illam aëris gravitatem æquat* malitas aquarum; *quæ plerunque omnes, & quidem flumina extra Danubium, qui Budam usque satis salubres & potui commodos fert latices, fere omnia, hominum firmam valetudinem hostiliter adoriuntur. Certè Rabniza sive Arabo, qui juxta Javarinum Danubio miscetur, pestilentes aquas & summè graveo-*

quæ effluunt ex terra. Paul. Jovius Hist. lib. 39 A. Busb. Ep. 1. pag. 18.

Thob. Cob. in Observat. castrensib.

graveolentes volvit; adeò ut pisces cancriq; etiam cocti, putidum fœtorem spargant.

Verùm ut concedam liberaliter, totam Hungariam esse undiquaque saluberrimam, fertilißimam, cultißimam, ditißimam: non id tamen ad ipsorum Hungarorum gloriam pertinet. Quemadmodum enim patres, qui filias habent, gibbo, varice, strumâ, lentigine, balbutie, lippitudine, aut aliis corporis animique vitiis fœdè deformes, eas ita dotant magnificè, ut procos alliciant:

Scilicet uxorem cum dote, fidemque, & amicos,
& genus & formam regina pecunia donat;
ac bene nummatam decorat Suadela Venusque:

Horat. 1. Epist. 6.

sic Natura & Fortuna Hungaros tanquam prolem aliàs rejiculam plurium munerum copiis largiter instruxêre, hoc veluti emplastro infames illorum cicatrices occultaturæ. Namq; Hungarorum quamplurimi, incuriâ honestatis ita se omnibus depravârunt erroribus, ac piacularibus sceleribus incumbentes propè exesâ mansuetudine generis sui immanè efferârunt, ut poßit videri nullum animal in terris Hungaro postremius. Nec enim vel unum vitium nequißimæ genti (quod cum bona venia & sine injuria proborum dictum volo) deest: sed omnia prorsus, ut in quamdam cœnosam latrinam, in illorum animos flagitia confluxerunt. Quod ipsum & Otto Frisingensis Episcopus, Imperatori Friderico I. sanguine junctus, vir sapiens & luculentus historicus, olim animadvertit, cum ita de Hunga-

Otto Frising. lib. 1. c. 31. de rebus gest. Frid. I.

Hungaris judicaret: Hungari, *inquit*, sunt facie tetri, profundis oculis, staturâ humiles, moribus & linguâ barbari & feroces; ut jure fortuna culpanda, vel potius divina patientia sit admiranda; quæ, ne dicam hominibus, sed talibus hominum monstris tam delectabilem exposuit terram. *Equidem Hunnorum, qui Hungarorum sunt patres, tanta fuerat scelerum immanitas, ut veteres quidam scriptores, nisi eorum originem ad ipsos cacodæmones referrent, fidem scriptis suis inventuri sibi non viderentur. Jornandes* Alirumnam, *nescio quam è Scytharum gente, supra modum humanum vastâ corporis mole mulierem, à Filmero Gothorum Rege in exercitu repertam, quòd parùm secundâ esset pudicitiæ famâ, in exilium scribit ejectam: quæ cum ultra Mæotidem paludem in sylvis ac solitudine misera erraret, dæmonum compressu gravida multos monstrosos partus ediderit, è quibus deinde Hunnorum genus sit propagatum. Alii Satyros & Faunos generis produnt conditores. Sed commenta hæc fabularum amatoribus relinquamus. Illud certum est, ab extremis frigidissimisq́ Septentrionum oris Hunnos sive Hungaros produxisse. Et gloriantur hodieq́ Mosci, eorum olim subditos Hungaros ex* Juharia *sive* Juhra, *quæ ad Oceanum Septentrionalem Moschici imperii est provincia, egressos ad Danubii ripas commigrâsse, occupatâque Pannoniâ eam de suo nomine* Juhariam *primùm, & post literis paululùm immutatis* Ungariam *appellâsse. Ajunt, Juharos in hunc diem eâdem cum*

G. Ens rer. Hung. lib. 1.

Alex. Guagnin. rer. Polon. tom. 2. Sal. Neugebauer. in Moscovia. c. 4.

Ungaris

Ungaris linguâ uti. Scythicæ verò hujus & barbaræ originis apud Hungaros clarissima etiamnum ubivis locorum apparent vestigia: & facilè est Juharos *in media Pannonia agnoscere; hominum genus,*

> ———————quo non deformius ullum
> Arctos alit, turpes habitus, obscœnaque visu
> corpora.

Claudianus.

Bipedes existimares bestias, vel quales in commarginandis pontibus effigiati stipites dolantur incomptè in hominum figuras: *ingenia eorum, ad similitudinem corporum horrentia. Cæterùm non ostendam jam, nullos ampliùs esse in Hungaria Martinos & Hieronymos, Christianæ religionis columina; quorum nomina cœlo condita profanis posterorum sordibus turpiter inquinantur. Et quis præsens est rerum status? Quæ sors? Pannonia in media Pannonia hodie non inveniatur; in medio Stridone nulla Hieronymi, in media Sabaria nulla Martini memoria hodie superfit. Et quid ibi locorum Hungari, ultra Virgilianos opiliones & bubsequas rusticani ac barbari, de religione ac religiosis piè loquantur vel cogitent? Est universa Hungaria jam à ducentis annis totius Europæ sepulchretum, publicum Martis macellum; quod uti sanguinolentis gurgitibus, & concisarum legionum sanie taboq́, ita etiam sacrarum ædium ruderibus ac ruinis latè horret: aut si quis adhuc religioni & humanitati relictus est locus, id omne Germanorum pietati & virtuti debetur; qui in regiis ac liberis Hungariæ civitatibus, in urbibus*

Am. Marcellin. lib. 31.

Jul. Pflugius in Orat. de Rep. Germanorum.

Cccc monta-

montanis, et in ipsa Transsilvania, non hybridæ, aut novi homines; sed armis prisci domini sunt. Neq; etiam jam in Pannonum veterum Imperatorum sceleribus enumerandis immorari est animus: cum nemo humanioribus literis doctus nesciat; Decium *cunctas virtutum, quæ in ipso eminebant, elegantias immensâ in Christianos crudelitate commaculâsse;* Aurelianum *in necessariorum magis, quàm bonorum Principum catalogo effulsisse;* Probum, *cætera non improbum, tamen Germanorum quadringentis millibus cæsis, cum reliquias cladis ultra Albim removeret, & novem Regulos ex diversis gentibus ad pedes victoris suppliciter prostratos sedecim tyronum millia tradere cogeret, improbitatem spirâsse;* Diocletianum *fortunæ imparem & mortalitatis oblitum, Divinos honores, cum pedum suorum oscula & adorationem pateretur, adfectâsse;* Jovianum *(de quo anus quædam:* Quanta est longitudo & profunditas, tanta est stultitia) *ignobilissimam pacem cum Sapore Persarum Rege, multatis imperii Romani finibus, quod ante eum annis* CIↃ CXVIII. *nunquam accidit, fecisse:* Valentinianum *nimiâ judiciorum atrocitate, levibus delictis gravissimas pœnas imponendo, laborâsse;* Valentem *Arrianum in Catholicos sæviisse;* Gratianum *à Reipub. gerendæ scientia non modò voluntate, sed etiam exercitio alienum fuisse. Sed nominatim de Hunnorum Hungarorumq; fastu, crudelitate, & perfidia, ut aliquid nunc, & quidem breviter eloquar: quem-nam*

Elias Berger in Triunbio Europæo.

Egnatius.

Eutropius Breviar. lib. 9.

Cuspinianus in Probo.

Carol. Sigon. de Occident. Imp. lib. 1.

Suidas.

Eutrop. Pomp. Lætus.

Carol. Sigon. de Occident. Imp. lib. 7.

S. Aurel. Victor.

nam vel illi vel isti populum per totum terrarum orbem possunt suo typho & superbiæ *invenire comparem? Intuemini, Auditores,* Attilam: *quem Hungari* magnum *jure vocant: eodem, quo olim* Alexander magnus, *aliiq; generis ejusdem: magnum latronem, & felicem imperiorum prædonem:*

> terrarum fatale malum, fulmenque quod omnes
> percuteret pariter populos, & sydus iniquum
> gentibus.

Vide, ut ille

> —————————fatis urgentibus actus
> humana cum strage ruit? gladiumque per omnes
> exegit gentes? ignotos miscuit amnes?

Quis verò unquam tyrannus cum illo Attila, *illo humani generis portento, linguâ ad omnem blasphemiam effreni garrire ausus est:* Stellas præ se cadere, terram tremere, se malleum esse universi orbis? *Quis mortalium unquam titulos* Attilæ *ferre potuit; cum ille epistolis & diplomatibus superbè hoc modo præscriberet;* Attila, filius Bendecuci, nepos magni Nembroth, nutritus in Engaddi, Dei gratiâ Rex Hunnorum, Medorum, Gothorum, Dacorum, metus orbis, & flagellum Dei? *Quasi non alio lictore opus foret, quàm ipso* Attilâ; *et non aliunde carnifices hominum, quàm ex Hungaria petendi essent; qui acerbiùs lege agere, et virgas, secures, ignes, validius intorquere possent, ut mortales extrema supplicia meriti severissimè plecterentur. Sed flagellum illud non tam Hunnorum suorum, quàm Quadorum, Marcomannorum,*

Lucan.

Nicolaus Olaus in Attila. M. Jo. de Tarocz in Hung. Chron. cap. 16.

Mich. Ritius de reb. Hungar. lib. 1.

Paul. Jov. Elogior lib. 1. de Attila. Marc. Velser. Rer. Boicar. lib. 2.

mannorum, Herulorum, Turcilingorum, Burgundio-
um, Thuringorum, Bructerorum, Saxonum, Franco-
rum, & aliorum populorum, in societatem belli pertra-
ctorum, potentiâ septingenta millia hominum com-
plexâ terribile, Aëtius præter militem provincialem
& Italicum Liticianis, Armoritianis, Sarmatis, La-
bronibus, Ripariolis, Saxonibus, Burgundionibus,
Alanis, Gothis, Francis adjutus (ac si ad Germanos pro-
fligandos Germanorum opera semper necessaria esset)
in campis Catalaunicis ita repressit & castigavit; ut
Attila ille, salute jam desperatâ, rogum ex sellis equorum
construxerit, eo animo, ut si Aëtius castra ejus cepisset,
sese in illum ardentem conjiceret, ne Romanus miles aut
se vulnerato gauderet, aut de capto magnificè triumfa-
ret. Atq; hoc est memorabile prælium Catalaunicum:
in quo CLXII. millia hominum ceciderunt, præter no-
naginta millia Gepidarum & Francorum, qui nocte,
quæ prælium præcessit, inter se armis congressi mutuis
vulneribus occubuerunt. Narrant, rivulum memo-
rati campi humili ripâ labentem peremptorum ac sau-
ciatorum sanguine fluxisse: quosq; sitis intolerantia ad
bibendum adegit, eos sanguinem, quem vulnerati fude-
rant, potavisse. Sed tandem abominabilis ille tyrannus,
qui Galliam & Germaniam crudelissimè vastaverat,
Italiam immaniter diripuerat, cum animo versaret
Orientem, & Syriam Ægyptumq; cogitaret, illi

occurrit suprema dies. Naturaque solum
hunc potuit finem vesano ponere Regi.

In nuptiis

Carol. Sigo. de Occident. Imp. lib. 13.

Paul. Diaconus lib. 15 J Nauclerus vol. 2. generat. 16. Carol. Sigo. de Occid. Imper. lib. 13.

In nuptiis enim, quas cum Bactrianorum regis filia ap-
paraverat, dum Baccho & Veneri jam senex supra vi-
res strenuè operaretur, dormiens repentinâ sanguinis
eruptione suffocatus est. At verò non caruit fastus &
truculentiæ hæredibus Attila: ac sequentibus tempo-
ribus seculisq; posterioribus non cessaverunt Hungari
excursionibus & cunctis sævitiæ exemplis divexare
Germaniam: plerunq; tamen ibi à fortissimis Germanis
ita excepti, ut illi ferè semper pro præda plagas, & in-
fame nomen domum retulerint. Quid enim Cachan-
nus præstitit, cum magnum numerum præstigiatorum,
& in diaboli schola eruditorum adduceret secum in
Germaniam? Nempe Rex Sigebertus prædones hos
& veneficos ita ultus est, ut pacem ab eo petere fuerint
coacti. Et quid aliud alii superbæ gentis latrones suis
invasionibus acquisiverunt, præter summum dedecus,
& æternam nullisq; meritis eluendam scelerum me-
moriam? Sed ut ne nimius sim per omnia annalium &
historiarum scrinia eundo, nulli Cæsarum Satanicum
& violentissimum Hungarorum fastum generosius
represserunt, quàm Henricus Auceps, & Otto Ma-
gnus. Ab illo superbè admodum & non sine minis ef-
flagitabant tributum Hungari, quod jam à duobus Im-
peratoribus antea extorserant; id verò cum Henricus,
ad dignitatem Imperii minuendam magnopere pertine-
re ratus, persolvere prorsus recusaret, mox perditissi-
morum hominum ingens colluvies, ceu densa aliqua
nubes in Italiam & Germaniam sese effudit, tantamq;

 procellam

M. Jo. de Turocz. Chron. Hungar. c. 22. G. Ens. rer. Hungar. lib. 1.

procellam excivit, ut Germania in cæde ac sanguine suorum civium penè nataret. Henricus, qui occasiones commodè assiliendi hostis diligenter captabat, primarium Hungarorum ducem inopinatò oppressit. Cumque Hungari vitæ ducis sui metuentes magnam pecuniæ vim lytri nomine offerrent, Cæsar pecuniam hanc è rapinis & præda coactam aspernatus, illis novem annorum inducias concessit. Vixdum hi exierant, cum ecce iterum adsunt Hungari, tributum multò quàm antè ferociùs repetentes. Sed Imperator, qui interea ad vim sese diligenter comparaverat, tributi loco canem mutilatum & scabie deformem ad ipsos mitti jussit. Hâc contumeliâ magis accensi, pro uno mutilo cane trecenta hominum millia remiserunt: quorum tanta fuisse scribitur crudelitas, ut major ne excogitari quidem possit. Tandem verò, postquam Deo visum est modum statuere ipsorum sævitiæ, Henricus tantis eos viribus tantoq; impetu aggressus est, ut omnis Europa contremuerit. Nam centum & quinquaginta hominum millia occisa, quinquaginta millia capta feruntur, præter eos, qui palantes passim & sparsi in fuga perierunt. Multis captivis jussu victoris manus amputatæ, naresq; & auriculæ abscissæ: qui ita ad suos domum remissi cum hoc mandato, ut renunciarent popularibus, hoc esse tributum, quod in posterum Hungaris pendere velint Germani. Licet autem sic castigati, sic profligati, sic contusi tunc fuerint Hungari, ut vel ad memoriam tantæ cladis elatos spiritus

G.Ens.d.loco. H.Megiser. lib. 6. Chronici Carinthiæ. c. 84.

spiritus demittere debuerint: nihilominus tamen postea ab Heroldo Salisburgensi Episcopo evocati incredibili multitudine denuò insultaverunt Germaniæ, cum confidentissimè dicerent, Nisi cœlum cadens nos obruat, aut terra dehiscens nos absorbeat, nulla vis humana tanta erit, quæ vel aspectum nostrum sustinere possit. At vis consilii expers mole ruit suâ; & odit superbos, scelerisque est ultor Deus. Ita & Hungaris contigit. Ad amnem enim Lycum proximè Augustam, ab Imperatore Ottone Magno fusi, & ad internecionem ferro, flammâ, & aquâ deleti sunt. Bultzko hostium Rex, & exercituum duces Lælius, Sura, Toxus, & Schaba, capti; quos Otto quidem conservare volebat; sed Suevis repugnantibus, illi Reginoburgium ad Henricum Bavariæ Ducem missi, ibique ante portam Orientalem, quæ Hungariam respicit, laqueis in patibulo suffocati & suspensi sunt. Semper deinceps bellici spiritus Hungarorum decreverunt; & post Matthiam Corvinum, famæ magnæ venatorem, longeque etiam supra veri fidem cum vulgò, tum clarorum scriptorum monumentis celebratum; quippe qui Italorum calamos largitionibus sibi devinxerat; illorum vigor Solimanni Turcarum Imperatoris judicio penitus extinctus, & cum Matthia eodem sepulchro conditus est. Quæ omnia si Hungari ad conscientiæ libram exigerent studiosiùs, haud paulò futuri essent moderatiores in convitiorum jaculis adversus Germanos (quos barbaro

Cuspin. in Ottone I. M. Crusius Annal. Suev. part. 2. lib. 4. c. 8. Jo. Aventinus Annal. Bojor. lib. 3. G. Ens. d. l.

Renat. de Lusinga de Imper. increm. lib. 1. c. 11. num 14. Lud. Tubero Comment. lib. 1.

barbaro supercilio despiciunt: & Georgius Varadinensis Episcopus adeò erat Germanorum contemptor; ut cum ex his duos milites supplicio affecisset, in eadem furca totidem pariter porcos ad ignominiam suspenderit) & alias nationes mittendis; cum calumnientur creberrimè, Omnibus exteris plus semper cum Morte undiquaque imminente, quàm cum Marte negotii esse solere. Non enim dubitaverim affirmare, unicam legionem Suevicam ex quatuor tantùm millibus militum compositam, quadraginta Turcarum millibus in acie tutò opponi posse, si eàdem corporum alacritate & vigore, quo hinc in Hungariam secundo flumine devehitur, rectà ad manus cum hoste conserendas deduceretur: quod de legione Hungarica vel altero aut tertio tanto majore sperari non possit. Quamobrem tibi, illustris Baro Henrice Alberte, haudquaquam credulas aures præbere queo, asserenti; hactenus per unos Hungaros stetisse, quò minùs tota Europa sub imperium Turcicum concesserit: cum hæc gloria fere unorum Germanorum sit propria, qui ferro suo sanguinem Turcarum hauserunt, & sanguine suo Hungarorum & aliorum sanguinem tuiti sunt; quod nisi fecissent, jam tota Hungaria esset aut funus, aut mancipium. Crudelitatem Hungaricam cum fastu gentis jam miscui, cum istum sine illa dicere non potuerim: ut tamen de crudelitate speciatim quid addam, videtur Janus Varadinensis Præsul de suis civibus ingenuè omnia dixisse, cum apud Vladislaum Bohemiæ Regem, ab Hungariæ

P. Jovius Hist. lib. 39.

Thob. Coberus in Observat. Castrensib.

Hungariæ proceribus ad regnum capessendum vocatum, testaretur, Hungaros multum lupi in se habere: Lupus, Auditores, animal est maximè noxium, sævum, & perpetuâ rabie infestum, & quod occidere cuivis jure est permissum: imò Athenienses olim lege latâ etiam præmio invitabant ad cædes luporum; cum ei, qui lupi catulum interemisset, talentum, qui adultum occidisset, duo talenta darentur. At quis Hungarorum non habet aliquid lupi? Spectate, mei Auditores, vel optimum Hungarorum, Regem Matthiam Corvinum, & observate, quantum lupi in isto latuerit. Habebat ille avunculum Michaelem Zilagium, strenuum bellatorem, & qui regnum sibi delatum antè recusaverat, & præcipuus Matthiæ eligendi auctor fuerat: sed cum iste cognatione & senio fretus sæpe Regem liberrimè admonere, atque interdum etiam increpare non dubitaret; assentatorum vocibus impulsus Matthias, tum suopte ingenio asper monitoribus, senem optimè de se meritum in custodiam includi jubet: jamq; calumniatorum operâ res eò erat deducta, ut in Michaëlem supplicium fuerit constitutum: quem tamen unius hominis fides servavit. Is coquus fuit: qui innocentis senis misertus, per aream arcis discursans tumultum conclamat. Nec mora: milites, quibus tam arcis, quàm captivi fuerat commissa custodia, hostem ad portas esse rati, uno velut agmine facto se ejiciunt: Coquus interim pontem pensilem subducens, eos omnes excludit, & herum vinculis liberat. Cum autem Michael

s. nemo retia. de pace tenenda in usib. Feud.

Erasm. in Adagiis.

G. Ens rer. Hungar. lib. 4.

chael contumeliam à Rege adolescente sibi illatam gravissimè ferret, homines idoneos cum literis ad eum mittit, in quibus præstita ei beneficia exprobrabat, quòd scilicet ei, cujus operâ potissimùm ad regnum provectus esset, non quæ benefactori & avunculo, sed quæ proditori debebatur, mercedem persolvisset. Ac licet facti hujus invidiam in calumniatores derivaverit Matthias postea: tamen more lupi nonne sævit antea? Idem Rex Matthias Viennæ, ubi Francorum legatos audiebat, cum mensæ assedisset, nec ficus, quæ ex Italia allatæ fuerant recentes, ibi, quod jusserat tamen, apponerentur, ab aulicis vel per incuriam vel ingluviem devoratæ, ita exarsit irâ, ut toto corpore contremisceret; quo motu humores colliquefacti in cerebri cellulas defluxerunt, indeque statim secuta est apoplexia & stupor; cumque loquendi etiam facultatem amisisset, tandem cum miserabili gemitu animam profudit. Nonne verò & hoc est more rabidi lupi deficere? Quid? quòd Hungari aliquando lupos sævitiâ etiam superant? Non exaggerabo jam illud indignum facinus: quo Hungari proceres cæso Aloisio Gritto militares penulas in ejus cruore solenni ceremoniâ tinxerunt, ut diu secum exactæ vindictæ memoriam deferrent: nonne verò Dracula Valachiæ Vaivoda, qui sub Matthiæ Corvini Regis imperio vixit, omnibus lupis fuit immanior? Ille enim Turcarum legatis, pilea Phrygia ex patriæ instituto deponere recusantibus, confirmandi moris gratiâ clavis ea capitibus ipsorum affigebat,

P. Jov. hist. lib. 31.

ne

ne inposterum amoveri possent: ille inter Turcos palis transfixos sub dio cum amicis lautè epulabatur: ille hostium captivorum pedes excoriabat, contusoque sale perfricabat, mox lingentes salsis plantis capras adhibebat, quæ linguæ asperitate cruciatum augerent: ille mendicos & alios homines miserabiles opiparo excipiebat convivio, dein cibo vinoq; repletos cremabat. Sed nonne Draculam Transsilvani vicerunt crudelitate, cum Georgium Sechelum seditiosorum ducem & Nobilitatis hostem acerrimum, mactarent? Namque tortores illum nudum & catenis vinctum in equuleo primùm constituebant, & coronâ candenti ex vomere conflatâ, ut regum mos est, coronabant; venisq; dissectis profluentem sanguinem potandum Lucatio Georgii fratri præbebant: deinde ad viginti agrestes, qui in exercitu ordines duxerant, tridui inediâ maceratos ad id immanitatis cogebant, ut dentibus spirantis ducis artus dilacerarent atque glutirent: postremò laniatis omnibus membris, cum diutius gravissimos dolores sustinere non posset, extractis visceribus exenterabant, in frusta secabant, atque ahenis & verubus coctum comedendum militibus complicibus apponebant; quos talibus epulis ita satiatos cum Lucatio omnibus suppliciis discerptos interficiebant, & famelicis suibus pro cibo objiciebant. Horrendum sanè spectaculum; à quo, etsi Georgius extrema quæque meruerat, viri Christiani animum atq; oculos avertere debuissent. Cæterùm ut lupus animal non magis est cru-

Anton. Bonfinius rer. Ungaric. decad. 3. lib. 10.

Paul. Jovius histor. lib. 13. Gas. Ens. rer. Hung. lib. 4.

 dele,

dele, quàm infidele: sic Hungari non animorum tantùm sævitiâ, sed & perfidiâ scelestè obbrutescunt. Si suffragia & argumenta colligere velimus, non reperiemus causam, quamobrem de Hungarorum perfidia ambigere possimus. Plerosque Hungarorum in omne fere facinus pecuniâ impelli solere; asserit Ludovicus Tubero. At quis iste Tubero? Historicus est: Abbas est. Dalmata est: Hungarici imperii civis est. Hungaris nihil esse inconstantius atque levius; eosque subinde dominos mutare, & in Germanos adeò infestis ferri animis, ut Turcicum imperium longè præferant; dicit Franciscus Oliverius. Et quis iste Oliverius? Vir amplissimus est: Cancellarius est: Regis Galliarum ad Romani Imperii ordines legatus est. Et quid singulorum testimonia operosè conquiro? Cui enim illa proverbia, quæ oracula & totarum gentium sunt testimonia; cui sunt ignota illa, Hungariam cubicularis lecti & fidei inopem esse? Gelt Hunger / auß wem machstu nicht einen Vnger? Fluxa gentis fides vel hinc etiam apertissimè liquet: quòd è tanto bonorum regum numero pauci fuerint, quibus contra subditorum suorum contumaciam non fuerit dimicandum. Stephani Sancti pietas graviter tulit impia arma Cupæ, & cæterorum rebellionis sociorum. Caroli I. integritas ac probitas vix superavit Matthæi Trensinii perduellis potentiam, & vix effugit sicas proditoris Feliciani; qui consilio capto de Rege, Regina, & filiis occidendis, in suburbio Vicegradensi Regi prandenti gladio stricto ictum

Tubero Comment. lib. 3.

Sleidan. Comment. lib. 14.

Tubero Comment. lib 4. Jan. Gruter. in Proverb

G. Ens in hist. Hung. passim.

ictum intentabat, sed Rege se subducente Reginæ quatuor digitos amputabat, tandem & hoc ictu frustratus in regios pueros ruebat, quos pædagogi astantes objectu corporum suorum protexêre, uno ex eis lethaliter vulnerato. Matthiæ Corvini quantumvis felicis bellatoris fortitudo non parùm exercita fuit ab Ordinibus, qui obsequii jura arbitratu suo licenter interpretando in rebellium factionem coaluerant. At cur omitto Sigismundum? Quæ enim hæc perfidiæ est immanitas, quòd armati proceres Hungari regiam intraverunt, Sigismundum Regem suum aut capturi, aut occisuri? cum ille nefarias conjuratorum molitiones animadvertens mox arrepto pugione in medium progrederetur; Ecquis, inquiens, vestrûm manus suas sanguine meo colorabit? Aut quidnam feci, quòd me Regem vestrum interimere vultis? Prodeat è vobis, si quis audet, & cum me solo solus congrediatur. aut quòd plerique Senatores jam captum & in custodiam traditum in medio Senatu trucidandum esse, ut olim Julium Cæsarem statuerunt; sine dubio mente jam perfectum scelus crudelissimè executuri; nisi Sigismundus Gariæ viduæ, majestate oris singulariq; facundiâ ejus & amplissimis promissionibus ad misericordiam commotæ, beneficio elapsus, habitu rustico ad Hermannum Ciliæ Comitem noctu profugisset? Plusquam immanis certè hæc est perfidia, & abominabile parricidium. Quid hoc verò est; quòd Hungari nullo naturæ & gentium juris habito respectu Regem suum Ladislaum, adhuc

Aeneas Silvius in Parallel. Alfonsin. lib. 3. cap 39.

Cuspinian. in Sigismundo Cæsare.

 infan-

Aen. Silvius Epistol. 81. ad Leonard. Episcop. Patav. VV. Lazius Geneal. Austr. comment. lib. 2.

infantulum, jam solennibus inunctionis & coronationis ceremoniis consecratum, deseruerunt, & ad Vladislaum Polonum, postea induciarum ruptarum infamiâ atque clade Varnensi notum, desciverunt? Flagitiosissima est perfidia & nequam defectio. Quid hoc est; quòd Joannes Zapolia, Comes Cepisiensis, de industria copias auxiliares tardiùs ad Ludovicum regem adduxit, atq; ita ipsum cum suis in extremum illud discrimen conjecit: quòd seq; & regnum Ottomannici sceptri clientelæ subjecit: quòd denique Hungari Turcis regnum prodere, quàm legitimum Ferdinandi imperium ferre maluerunt? Insana & pestilentissima patriæ & Christianæ Reipub. proditio est. Propterea Vladislaum illum, qui post Matthiæ Corvini mortem ad regni Hungarici solium evectus erat, meâ sententiâ non malè instruebant quidam optimates cæteris meliores; Hungaros nempe non clementiâ & impunitate, sed virgâ ferreâ in obsequio continendos esse. Neque aliud prætexebat Solimannus, cum contra Ludovicum Regem, adhuc juvenem, validissimum illum exercitum in Hungariam effunderet. Rege enim ad Mohatzium cruento prælio victo, & in aquæ lutulento gurgite suffocato, Solimannus Budam venit: ubi cum imagines Ludovici demortui & Mariæ uxoris contemplaretur, illacrimâsse ferunt barbarum, etiam in tanta victoria humanæ conditionis memorem, quòd Rex in illa florenti ætate pravorum consultorum impulsu se in tam apertum exitium præcipitem dedisset: quippe non

J. Leunclav. Pandect. histor. Turc. cap. 223. Thuan. histor. lib. 1.

J. Bodin. de Repub. lib. 6. c. 5. P. Jovius Hist. lib. 30.

A. Bonfin. rer. Hungar. dec. 4. lib. 9.

A. Chr. 1526. XXIX Augusti.

Thuan. histor. lib. 1.

non eo consilio se venisse dicebat, ut Regem paterno regno exueret, sed ut Hungarorum insolentiam, qui posthabitâ dignitate Regis & salute Reipub. suis duntaxat commodis, ambitioni, luxui, fastuique ab hominum memoria inaudito studebant, refrenaret, & ipsum beneficiarium Othomannici imperii efficeret. Hancque Hungarorum perfidiam Valachi, qui olim potentiâ adhuc integrâ Hungariæ erant subditi, non imitantur tantùm, sed etiam publico testimonio isto, Nullam gentem in dominos suos esse inconstantiorem, supergrediuntur: cum tantâ petulantiâ in regulos suos debacchentur, ut levi de causa illos occidant, & vel pecuarios & sordidissimos quosque in eorum locum sufficiant. Paucis annis quot habuerunt Despotas? Jacobum; eleganter Græcè, Latinè, Italicè, Gallicè doctum, & aliquando Mathematicas artes, ut Thuanus scribit, Rostochii in Megapolitano Principatu professum fraudulenter enecant: à cujus interitu vocant Ducem Demetrium Visnovecium, quem statim Solimanno Constantinopolim vinctum ad certam necem mittunt: hujus loco Thomsam Principem salutant: cui pulso & ad Leontopolim Podoliæ capite truncato Alexandrum, Alexandro Bogdanum, Bogdano Ivoniam: Ivoniæ Turcis prodito Petrum subrogant. Quid? quòd nec Stephanus Batorius Poloniæ Rex, quem tamen, Henrice Alberte Baro, tot invidendis encomiis penè supra virtutem ipsam extulisti, ubique fide

J. Leuncl. Pandect. H. Turc. c. 216. & 221. Sigismund. Baro Herberstein.

J. Leuncl. Pandect. Histor. Turc. c. 71.

Leonh. Gorecius in descript. belli Ivoniæ. I. Leunclav. in Supplem. Annal. Turc. Thuanus Histor. lib. 36.

A. Chr. 1563.

An. Chr. 1574.

fide candidâ resplenduit? Certè Potocovam virum fortissimum & robustissimum, qui equorum soleas ferreas, etiam recentes, nullo negotio manibus, instar chartæ vel alterius rei fragilis rumpere poterat, publicâ fide arcessitum extremo supplicio affecit; caussatus, salvi commeatus regii beneficium non aliter datum intelligi, nisi quatenus causam suam justam docere probareque posset. Turpiùs, & majori dolo, cum per Blandratam & alios oratores suos in comitiis Polonicis professus esset, se eâ lege regnum ambire, ut primus locus ac dignitas Cæsareæ & illustrissimæ Austriacæ familiæ à Senatu & Equestri Poloniæ ordine deferatur: ubi primùm se Regem ab aliqua Polonorum parte renunciatum intellexit, confestim mutavit, & quantumvis eum Gnesnensis Archiepiscopus & Senatores Poloni à suscipiendo regno, cujus rex legitimus consentientibus Senatus Poloniæ, Lithuaniæ, ac Borussiæ calculis Cæsar creatus esset, dehortarentur, Cæsareanorum nihilominus expectationem ambiguis responsis eludens quantum potuit in Poloniam properavit. Eam verò injuriam cum ad animum, ut par erat, revocaret Imp. Maximilianus, nihil non agebat, ut suis & fœderatorum Principum viribus regnum electione delatum tueretur. Cumq́ ad eum sub id tempus Moscorum legati venissent, magnâ pompâ, literas panno aureo gentis superbæ more involutas à Joanne magno Russorum Duce afferentes, quibus opes suas contra Batorium, Amurathis communis Christianorum hostis commendatione in

J. Leunclav. in Supplem. Annal. Turc.

An. Chr. 1575.

Thuan. Histor. lib. 62.

in alienum regnum invadentem deferebant, non mediocriter gavisus est Cæsar, & pro tam benevolo erga se animo gratias legatis egit, nec recusare se dixit, quò minùs amici Principis, cum occasio ferret, opibus & auxiliis uteretur. Sed inter hæc, dum tantæ molis bellum in Polonia gerendum anxios omnium animos teneret, Cæsar sive curis confectis, sive longâ corporis ægritudine debilitatus, optimè meritam de Rep. Christiana animam in Comitiis Ratisponensibus, & quasi inter Ordinum Imperii manus Deo reddidit, sicq́ Stephanum novum regem magnâ sollicitudine liberavit. At, ô Stephane, ubi tunc, cum sic ageres, erant magnifica promissa tua? Ubi fides tua? O Diabolica ambitio, quò non agis humanum genus! Quò non torques commune omnium gentium vinculum, fidem! Quicunque hominum tibi semel sacramentum dixêre, simul iidem justitiæ bellum indixêre: dum perpetuo habendi dominandiq́ pruritu ac æstu laborant; dum quæ non debent, omnia capiunt; & quæ non capiunt, omnia cupiunt; dum semper cogitant alienas opes, aliena sceptra, nunquam Deum, nunquam seipsos. At, Tu ambitiose, quisquis es; qui sic in immensum spes improbas cupiditatesq́ extendis; Tu & illa ipsa, quæ nullo tuo bono, multorum malo quæsisti, finem accipient: quicquid longo tempore, multâ Dei indulgentiâ & conniventiâ struxisti, id una dies dissipabit. Manum ecce tibi Deus injicit: Stulte, hâc nocte animam tuam repetunt à te. Si exaltatus fueris, ut aquila, & si inter sidera posueris

Luc. c. 12. v. 21

Abdias. v. 4. & 15.

posueris nidum tuum, inde detraham te, dicit DOMINUS. Sicut fecisti, fiet tibi. *Verùm plura de Hungarorum vitiis nunc non edissero, ne eorum longiori contemplatione amplissimus hic consessus violetur. Quemadmodum igitur* Weideradus *Abbas Fuldensis, ambitione superciliosè tumens, ex nescio quo* προεδρίας *privilegio, Archiepiscopo Coloniensi honoratiorem locum in comitiis Moguntinensibus præripere voluit; ipso Archiepiscopo jam consurgente, & cum hisce verbis abeunte*: Itaque cedo, *inquit*, Archiepiscopus Abbati, & Princeps Elector Monacho: *quo tamen revocato, Abbas cum ignominia inferiore loco sedere à Cæsare jussus est: ita si Hungaria vel pari dignitatis passu ambulare, vel etiam de primatu cum Germania (nam aliis Europæ provinciis hoc loco nihil patrocinor) contendere ausit; non sine infamia audiet; Germaniam Hungariæ, hoc est, provinciarum Imperatricem, regioni famulæ; opulentissimam, pauperculæ; integerrimam, laceræ; omnibus virtutibus ornatissimam, feritate barbaræ & omnibus vitiorum lacunis fœtidæ; indignissimè æquiparari, injustissimè posthaberi.*

Alii dicunt, fuisse Conradum. Cruf. Annal. Suev. part. 2. lib. 11. cap. 14 ex Bruschio. Her. Kirch. in Morvillerio lib. 1. c. 3. num. 58. &c. Munsterus Cosmogr. lib. 3. cap. 79.

PRINCEPS

FRIDERICVS ACHILLES, &c.

DIC TU

MAXIMILIANE MOSCHI.

ORATIO

ORATIO MAXIMILIANI A MOSCH, SILESII. pro POLONIA.

DUO PERUSINI LEGATI, EXCELLENTISSIME *Dn. Præses, aliquando ad Urbanum V. Pontificem Romanum Avenione decumbentem, venerunt reipub. patriæ causâ: qui cum admissi, & paucissimis verbis mandata exponere jussi essent; tum alter, nullâ ægrotantis Pontificis habitâ ratione verbosè admodum aures & animum illius probè defatigat; alter autem fastidium Pontificis animadvertens, finienti collegæ urbanè subjungit;* Sanctissime, *ait*, pater, hoc etiam ampliùs in mandatis nobis datum est: ut, nisi quamprimùm petitioni nostræ satisfacias, collega hic meus orationem suam tibi statim repetat, & dicat adhuc prolixiùs. *Quâ dicterii decipulâ captus Pontifex legatos citra offensam ocyus dimisit. Mihi autem, Princeps inclyte, pro Poloniæ* (Poloniam enim ego omnibus antefero Europæ provinciis) *principatu aliquid dicturo, nihil ejusmodi insidiis & dolis ad assensum tuum opus est; cum* Polonicæ *virtutis fiduciâ neq;*

Theod. Zvvinger in Meth. Apodem. lib. 2. cap 25.. Gasp. Ens Epidorpid. lib. 1.

judicium ullius reformidem, neque de causæ victoria apud te certò obtinenda dubitem. Propterea etiam remissiùs loquar & securiùs: ne quis putet, me ab orationis flosculis & cincinnis argumento magnitudinem conciliare velle. Sicuti enim elegantuli, qui de capsula toti fortunas omnes veste, atque ornatu omne patrimonium bajulant, rarissimè quicquam sapiunt solidum: ita cujus oratio nimis est sollicita & polita, ejus animus plerunque pusillis tantùm occupatur.

Poloniæ autem divitias, Auditores, quas natura & soli bonitas ibi quotidie plenâ manu spargunt in omnes hominum usus, non lubet hîc ostentare, & more mangonum ex aureis catenis, torquibus, bullis, & nescio quibus crepundiis gloriosulè prærogativam mentiri. Si enim dicerem, Poloniam scatere ferri, plumbi, sulfurisq; metallis, nec non cæruleo colore Lazurii, quem pingendo suo palatio DEUS ipse selegit: si recenserem, Lituaniam Cereris esse horreum; & Russiam adeò esse fœcundam, ut messe factâ ex semine deciduo ager fiat restibilis sequente anno, nec novâ semente egeat; & in Podolia semen quomodocunque in agrum conjectum centuplum referre fructum, eamque ibidem esse pratorum ubertatem, ut boum cornua vix è gramine appareant: si ostenderem, salinis Cracoviensibus nullas in universo orbe extare pares; atque earum concamerationem, cui & oppidum impositum est, columnis è sale excisis fulciri: quæ porticus efficiunt tam amplas, ut non opus sit inter ambulandum caput demittere: si

Steph Forcatulus in Polonia felice.

Alex. Guagninus rer. Polon. tom. 2.

Georg. Dousa de itinere suo Constantinopolitano.

referrem, mel nusquam melius, quodq; minus ceræ habeat albumq; sit, quàm in Samogitia reperiri: silvasq; illic summis abundare opibus; cum stipitibus cavatis mella passim promantur: si memorarem, in pomariis suburbanis Cracoviensibus, Sendomiriensibus, Varsaviensibus, Toruniensibus, Gedanensibus, Elbingensibus, item Vieliscensibus & Bochnensibus, totoq; tractu submontano ac Sciriciensi, pyrorum, pomorum, prunorum, persicorum, cerasorum, ac nucum nobilitatem certare cum Hungaricis & Italicis: si deniq; enarrarem, ex XXXII Palatinatibus Polonicis ad alias exteras ditiones exportari siliginem, triticum, hordeum, avenam, & alia legumina; linum quoque, lupulum, coria boum, sebum, alutam, mel, ceram, succinum, picem, cinerem, malos, asseres, cæteramq; materiem fabricæ aptam; cerevisiam præterea, boum & equorum vim penè infinitam: si, inquam, hæc omnia, & quæ alia multa coacervari possent, pro singularum præstantia rerum pari verborum ornatu exequerer; quid tamen, & quantulum sic differerem pro Poloniæ inter Europæas regiones principatu? Cum Anno Chr. MCCC.LXIII. tempore carnisprivii, Imperator Carolus IV nuptias celebraret Cracoviæ cum Casimiri Magni Poloniæ Regis nepte Elisabetha; quibus etiam intererant Ludovicus Hungariæ, Valdemarus Daniæ, & Petrus Cypri, Reges; Duces insuper, Otto Bavarorum, Ziemovitus Masoviorum, Boleslaus Suidnicensium, Uladislaus Oppoliensium; & Boguslaus Stolpensium, sponsæ pater; Ve-

Matth. de Michovia Chron. Polon lib. 1. c. 3. Mart Cromerus lib. 1. de Polon. Salomon Neugebauerus rer. Polon. lib. 1.

Mart. Cromer. de reb. gest. Polon l. 12. Alex. Guagnin. rer. Polon tom. 1. Sal. Neugebauer. lib3.

rincus Germanus, *Consul Cracoviensis, non tantùm nuptiarum illarum apparatum regio nomine quàm splendidissimè administravit; sed ut privatâ quoque magnificentiâ Poloniæ opulentiam testaretur, Imperatorem, & illos Reges ac Principes omnes, lautissimo aliquot dierum excepit convivio, & insignia munera singulis, inprimis Casimiro Regi donum* centum amplius florenorum millibus *æstimatum, dedit: hoc tamen in homine privato quid fuit aliud, quàm solennis vanitatis opum apricatio, majori luxus & fastus, quàm animi ventrisque bene morati argumento? Exiguum natura desiderat, opinio immensum. Et licet ultra privatum pecuniæ modum fortuna quem provehat, auro tegat, purpurâ vestiat, & eò deliciarum perducat, ut terram marmoribus abscondere, & non tantùm habere, sed & calcare possit divitias: ab illis tamen animus nec erit melior, nec major; sed majora cupere semper inde discet. Quemadmodum igitur Fridericus II. Elector Palatinus in Hispaniæ Venta* Evoella (*Ventas autem appellant Hispani domos, à Regibus in locis desertis constructas; ut ita haberent iter facientes, ubi cœlo pluvio possent pernoctare. in illis aliquando reperitur hospes, aliquando nemo.) quemadmodum, inquam, Princeps ille de asinina carne, quam ferinam* putabat, *comedit multum, & sic suaviter, ut eam non satis laudare potuerit, jusseritq; œconomum emere, quantum mula ferre posset: hospite autem rationes conficiente, cum is diceret*, Tantum pro carne asinina, quam heri edistis,

Seneca Epistol. 16.

Hubert. Thomas Leod lib. 6. Annal. de vita Frid. 2. Elect. Palat.

edistis, & vobiscum fertis: *& frustra jam œconomo ad insperatum gratissimi ferculi nomen exhorrescente, et dejerationum bruta fulmina nequicquam evibrante, cum adderet hospes;* Quis enim, *inquit*, nobis in desertis his locis daret ferinam; *& cum dicto aperiens cellam penuarium, ubi perna recenter occisi asini pendebat*: Hæc est, *ait*, nostra venatio: exagitamus canibus asinos non secus, quàm feras alibi, & nobis bona ferina videtur: *quod Princeps, qui jam ante abierat in aliam Ventam, quæ dicitur* de los palatios, *& rursus de sua ferina edere volebat, ubi audivit, & rem omnem edidicit, quicquid superetat ferinæ abjicere mandavit; neque fuit, qui amplius gustare vellet: sic, & eodem prorsus modo homines opum sectantur ludibria, quas falsâ opinionum specie decepti summâ dignatione prosequuntur, negligentiùs habituri, si justo & debito rationis examine eas ad verum usum revocare nossent.*

Quapropter nec etiam immanes ædificiorum, palatiorum, atque urbium structuras in Polonia esse optaverim; nec si ibi jam sint, ad Polonorum gloriam retulerim: cum illæ plerunque sint opum pessimè insumptarum monumenta, & publicus ambitionis humanæ character. Age enim, quisquis es de miratorum plebe, dum avidis hauris auribus, in pyramidum quatuor Ægyptiarum constructione, tantùm in raphanos & allium ac cæpas mille octingenta talenta erogata; atq; ex illis amplissimam à trecentis sexaginta sex hominum

Hoc est 1000000. aureorum.

num millibus viginti annorum spatio perfectam; minimam verò, *sed laudatissimam* à Rhodope meretricula, *tantas opes meretricio conquirente quæstu*, factam *fuisse*: *& dum miraris* templum Ephesiæ Dianæ, totâ Asiâ extruente ducentis viginti annis conditum; *cujus longitudo erat CCCCXXV pedum, latitudo ducentorum viginti; columnæ centum viginti septem à singulis regibus factæ, LX pedum altitudine; summam in tanto miraculo hâc re admirationem summè augente, epistylia tantæ molis attolli potuisse: dum etiam curiosè observas, Artemisiam* Mausolo *Cariæ regi marito conservandæ ejus memoriæ memoratissimum fecisse* sepulchrum, *amoris testimonio supra omnes amorum fabulas ultraq; adfectionis humanæ fidem; cum præterea luctu desiderioque defuncti flagrans, ossa cineremq; ejus mixta odoribus contusaq; aquæ indidisset ebibissetq;: dum item cogitationibus emetiris* muros Babylonicos, *CC pedes altos, quinquagenos latos; in singulos pedes ternis digitis mensurâ ampliore, quàm Romanorum, quibus pes XVI digitos continebat; totâ murorum circumferentiâ LX milliaria colligente; & in istam operis portentosi confectionem* ter decies centenis hominum millibus *ex omni regno adhibitis: dum quoque figis mentis oculos in* Colossum Rhodi, *simulacrum solis ex ære conflatum, LXX cubitos altum; tantâ vastitate molem, ut pauci pollicem ejus amplecti potuerint: vel in* Jovem Olympium Phydiæ *ex ebore & auro, supra aliorum artificum æmulationem eximium opus: vel in* Cyri *Medorum Regis* domum *eboris nive, argenti luce, flammis ex auro electriq; claritate fulgentem: aut, si fortè* septem *illa mundi miracula temporum tyrannis expulit è memoria, age quæcunque es miratrix turba, veterem illam* Romam,

Plin. hist. natur. lib. 36. cap. 12.

Plin. lib. 36. cap. 14.

Plin. lib. 36. c. 5.

A. Gellius noct. Attic lib. 10. cap 18.

G. Pancirol. rer. deperdit. lib. de sept. mundi mirac. & ibi Salmuth.

Plin. lib. 34 c. 7.

Plin. lib. 34. c. 8.

——urbem populis victisque frequentem
gentibus; & generis, coëat si turba, capacem
humani,

Lucanus.

veluti per ruderum nebulas otiosè inspice & adstupesce; atque vel in imagine tantùm intuere illam Augusti marmoream Romam; & in ea illa quadringenta viginti quatuor templa; *illa* Capitolii *laquearia & tecta inaurata, (quæ sola inauratio supra duodecim millia talentorum absumpsit) & ipsas fores crassis auri laminis obductas; illud Agrippæ* Panthéum, (*hodie* S. Maria la Rotonda) *Sebastiani Serlii judicio unicum consummatæ architecturæ exemplar*; *illud* Trajani forum, *Ammiani verbo*, singularem sub omni cœlo structuram, etiam numinum assensione mirabilem, gigantæos contextus, nec relatu effabiles, nec rursus mortalibus appetendos; *& quod Cassiodori opinione* vel sub assiduitate videre miraculum sit; *illas* Diocletiani thermas, *capacitate suâ quatuor maxima Italiæ palatia simul juncta æquaturas; & illa tot alia balnea eo splendore & paraturâ superbientia, ut Senecæ ævo pauper visus sit & sordidus, nisi parietes magnis & pretiosis lapidum segmentis variè figuratis refulserint, nisi Alexandrina marmora Numidicæ crustæ distinxerint*,

Sueton. in Augusto.

Notitia Imperii.

7200000. Philippicum. Lips. in Admirand lib. 3. c. 5.

Ammianus Marcellin. lib. 16.

Cassiodorus.

Blondus Fl Instaur. Romæ lib. 1.

Seneca Epist. 86. & ibi Lips. in comment.

rint, nisi illis undiq; operosa & in picturæ modum variata circumlitio præluxerit, nisi vitrum abscondiderit cameram, nisi Thasius lapis, quondam rarum in aliquo templo spectaculum, piscinas circumdederit, nisi aquam argentea epistomia fuderint, nisi pavimenta argento, auro, gemmis strata fuerint: specta quoque mirator, illum copiosissimum statuarum, marmorearum, ærearum, argentearum, aurearum, eburnearum, populum; illas privatorum hominum totâ urbe insulas quadraginta sex millia sexcentas duas, & domos urbium æmulas mille septingentas octoginta; et alias Romanæ magnificentiæ insanas substructiones atque ædificia, quæ nostri artifices & architectones non dicam conficere, sed ne exputare quidem, capere & credere possint, expende: sed ubi sine adfectu omnia illa ad calculum plenè & exactè reduxeris, quid invenies, quod impietas, fastus, ambitio, prodigalitas, stultitia, adulatio, vitium, non occupaverit? quid offendes, quod solidæ virtuti consecratum, & veræ gloriæ sit proprium? quid & quantulum deprehendes, quo Polonia carere sine laude non possit? Altum nimis illorum est supercilium, qui ita per artis molitiones naturæ operibus contumeliam faciunt, & per corporis viscera pellem ejusdem exornare frustra conantur. Quasi verò totus mundus, augustissimum naturæ Capitolium; & cælum, tectum illius pretiosissimum; & Oriens cum Occidente, Meridies cum Septentrione, regia illius tabernacula; et sol, nitidissimum illius speculum; et luna stellæq; clarissimæ

Cassiodor lib. 7. Lips. Admiran. lib. 3. cap. 9. Apulejus de Deo Socratis. *Insulæ erant ædes ab utroque latere hinc inde itinera habentes, in quæ pluebant, fronte in fastigium desinentes; domus verò erant ampliores & testudinatæ, à quatuor partibus pluentes.* G. Pancirol. de XIV Regionibus U.R.

mæ illius faces; & aër, subtilissimum illius velamen; & mare, capacissimum illius theriotrophium; & animalia, opulentissima illius supellex; & herbæ floresq; pulcherrima illius peristromata; & arbores, insigne illius vasarium; quasi, inquam, hæc omnia hominum vermiculis non satis laxum splendidumve præbeant hospitium, et cum naturæ injuria ad artis luxum sit decurrendum? Et quidni multò sentiant prudentiùs Turcæ, qui superbi elatiq; neque se suo modulo metientis animi esse judicant, studere magnificis ædibus; ut si quis sibi immortalitatem & perpetuam mansionem in hac vita polliceatur; cum illi ita domibus utantur, quemadmodum peregrinantes diversoriis; in quibus si sint à latronibus, à frigore, à sole, ab imbre tuti, reliquas opportunitates non requirunt: non ignari illi, hac quidem in re minimè barbari, Romæ olim culmum liberos texisse, postea sub marmore atque auro servitutem habitâsse: adeôq; posse ex casa virum magnum exire, posse eundem sine marmorario fabro degere, posse vestitum esse sine commercio Serum, posse habere usibus necessaria contentum his, quæ terra posuit in summo; posse cœnare sine coquo: contra flagitiosum et molliculum quemque ingenio adjuvare vitia, facilium fastidio omnia facere difficilia; dentibus, ventre, ore, oculis quoq; gulam exercere, cum ambitione edere ac bibere, & pro domuncula atq; forte voluptuario prætorio matris terræ ventrem ac faciem tot turpibus cicatricibus atque artificiosis pustulis contaminare. Hujusmodi quidem

Le Soldat François.

Auger. Busbequius Epist. 1. Turc.

Seneca Epistol. 66. & 90.

Seneca Nat. Quæst. lib. 3. cap. 18.

homines similimi sunt pueris, quibus omne ludicrum in pretio est; & qui bullas ex saliva & smegmate confectas, atque è juglandis cortice sufflato calamo excitatas, spirituq; in aëra hinc inde propulsas, vel cœlo ipso pulchriores esse putant; qui etiam parentibus, nec minus fratribus, præferunt parvo ære empta monilia. Et quid inter magnos illos, & istos parvos pueros interest? Nihil: nisi quòd illi circa tabulas et statuas insaniunt, cariùs inepti. Istos reperti in litore calculi leves, & aliquid habentes varietatis, delectant: illos ingentium maculæ columnarum, & parietes tenui marmore, aut etiam auri laminâ obducti; cumq; sciant, sub tali involucro fœda ligna latitare, quid aliud, quàm mendacio gaudent?

Seneca Epistol. 95.

Verùm Poloni non ita ineptiunt: gloriæ majestatem & thesaurum divitiarum, & omnem pompæ splendorem, non à fortuna, non à fallacibus vulgi acclamationibus, sed à Virtute ipsa, atque à semetipsis petunt. Et quot titulis, quot laudibus, quot nominibus, dicendi sunt Poloni mei? Certè judicio virorum, quos nemo sanus repudiaverit, Poloni sunt civilissimi, & audent humanitate, omni animi ornatu, provocare lætissimam quamque gentem. Admirabilis hîc est Providentiæ ordo: & cœlestis ille agricola, has illasque partes excolit, & velut novales quosdam agros alternis serit. Quid Græci, quid placent sibi Itali? Græcia & Italia nuper in Gallia, nunc in Sarmatia reperiantur: imò Sarmatia vel supra Hesperiam utramque hodie est exculta.

Just. Lipsius in Epistol.

Quid nos Germani, quid cristas erigimus? Poloni non tantùm molliùs, quàm nos, loquuntur; sed sunt etiam urbaniores, & cultu elegantiores. Ut propterea nugæ sint imperitorum, Polonos moribus asperos & barbaros vocantium: cum usus, familiaritas, atque necessitudo, cum illis inita demonstrent, illos bonos viros, rectos, simplices, apertos, humanissimos, officiosissimos, & in omni civilitate exercitatissimos esse; atque potius jam verendum sit, ne ad obtrectatores barbaries, ad Polonos autem cultus, splendor vitæ, humanitas & eruditio, omninò mutatis sedibus commigrarint. Et quia Poloniæ cœlum Musis sic est amicum; inde fit, ut illic pauperes juxta ac divites, Nobilitas & plebs, literarum sacra felicissimè discant: rarissimis etiam pagis, ubi Latina lingua præter vernaculam non sit vulgò nota; plerisque Nobilibus insuper Germanicam, Hungaricam, Italicam, Gallicam, Hispanicamque eleganter callentibus. Id quod Gallis res visa est nova & insolita, cum Poloniæ delegati decretum electionis Henrico Andium Duci totius regni nomine nunciatum Lutetiam venissent. Namque Parisienses non tantùm novorum hospitum vasta corpora, vultus mirâ gravitate subhorridos, summissas & rutilanteis barbas pileos pretiosis pellibus fartos, gemmatos enseis falcatos, ferratas ocreas, pharetras, & arcus, rasumque occiput, & cothurnos gallicis ferreis à luto defensos, cum stupore aspiciebant; sed hoc mirabantur maximè,

Bod de Repub. lib. 5 cap. 1. ad fin.

Marc. Anton. Muretus in Ep. quad. ad Sacratum.

Sal. Neugebaur hist. Polon lib. 1. Gasp. Cichocki in Anat. consil. cont. Jesuit. Appendice cap. 4. Alexand. Guagnin. rer. Polon. tom. 2.

An. Chr. 1573.

Thuan. histor. lib. 56.

quòd ex omnibus legatis nullus non Latini sermonis peritus esset, plures Italicè & Germanicè loquerentur; quidam etiam tam concinnè Gallicas voces proferrent, ut ad Sequanam potiùs aut Ligerim, quàm ad Vistulam aut Borysthenem nati viderentur: pudore interim Aulicis Caroli IX, literarum non modò rudibus, sed infestis hostibus incusso; qui interrogati ab hospitibus suis, erubescere, & nutu tantùm respondere cogerentur. In hac splendidissima autem legatione veluti præcellens gemma coruscabat magnus ille Joannes Sarius Samoscius; *qui cum pro ratione officii, quippe regni Cancellarius, ipsum Henricum publicâ ceremoniâ Regem Lutetiæ Parisiorum renunciasset, magnam cum eruditionis ac eloquentiæ, tum prudentiæ & ingenii laudem adeptus est: ad quem & tunc Franciscus Balduinus, haut obscuræ famæ JCtus, & Cracoviensi Academiæ, nisi mors hominem prævenisset, instaurandæ destinatus, orationem evulgavit; in qua non solùm istam legationem Polonicam, ut maximè omnium illustrem, aliarum ab omni antiquitate repetitarum comparatione multis verbis extollit, verùm etiam ipsum Samoscium tanquam* librorum de Senatu Romano auctorem *laudat: quos tamen libros non Samoscii, sed* Caroli Sigonii *esse compertum habemus. Sanè Samoscius inter eruditos scriptis illis nominatus majorem deinceps militaris gloriæ laudem re ipsâ meruit, rebus bello fortissimè gestis contra Moscos & Austriacam domum, ut bello & togâ clarissimus merito*

Thuan. histor. lib. 56. & 73.

ritò

ritò censeri debeat. Et verò ut ad proprii nominis celebritatem tunc alienâ industriâ uti voluit, sic ut alieno nomine postea in propriis laudibus publicandis usus sit, subdubitat Thuanus. Nam libros de Moscovitico bello, qui nomine Reinoldi Heidenstenii Secretarii regii *circumferuntur, elegantissimè & accuratissimè scriptos, existimat aut ab ipso Samoscio scriptos esse, aut potiùs ab homine Latinè scribendi peritissimo, qui eos vel ipso Samoscio dictitante, aut saltem ex ipsius commentariis exscripserit. Verùm illis proceribus Polonis omnibus, summis viris, virtute & doctrinâ si non major, certè par erat* Stanislaus Hosius *Cracoviensis: qui cum primùm Patavii, dein Bononiæ, ubi literis eodem tempore operam dabant Alexander Farnesius, Christophorus Madrucius, et Otho Truchsesius (omnes hi in collegium Cardinalium postea cooptati) jurisprudentiæ industriam addixisset, & lauream sub ipso Hugone Boncompagno, qui Romanæ Sedi Gregorii XIII nomine dein præfuit, postremò consecutus esset; inde domum reversus, maximisq; legationibus ad Carolum V, Ferdinandum, & Philippum Caroli F., Sigismundi Augusti nomine magnâ fide et prudentiæ laude defunctus, ab eoq; Varmiensis Episcopus creatus, tandem ejusdem operâ, ob raram eruditionem et Theologicarum rerum scientiam, Pius IV in Tridentinæ Synodi negotio usus est, cujus etiam merita æquus Pontifex amplissimo Cardinalatus honore remuneravit; cum tamen magnus ille Hosius eandem dignitatem Paulo IV deferente,*

Thuan. histor. lib. 68.

rarâ

rarâ hoc ævo modestiâ, enixè deprecatus esset. Quid? quòd & Joannis Dantisci, *Sigismundi I Regis Poloniæ legati, doctrina & vis ingenii ita Imperatoris Caroli V. animum subegit & occupavit: ut is, cum abdicatis imperii sceptris, dimissisq́ omnibus externis legatis, ex Belgio in Hispaniam vela faceret, solum Dantiscum comitem secum duxerit; quem etiam posteà maximis auxit honoribus, & cum tota ejus adgnatione in numerum & ordinem Nobilitatis Hispanicæ inseruit. Quid ad tam illustria Polonorum ingenia, ad talia ingeniorum decora, jam diceret Clemens Papa, à Petro Apostolo, ut fertur, quartus: qui scripsit,* in Sarmatiâ, extremam Germaniam contingente, nullum geometram, vel poetam, pictoremve, aut trapezitam esse? *Quibus verò verbis tam miraculosæ vicissitudinis magnitudinem nunc exprimeret, Auditores: cum Polonia jam omnis sit literatissima, & tota jam transierit in Athenæum? Quid diceret Clemens, si Poloniam jam supra Romam ipsam & Italiam videret piam, & religiosam? Namque & cura* Religionis *statim post ejuratos et pulsos à Mieczislao gentilium ritus in omnibus ordinibus sic auxit, ut etiam zelum derivaverit in populos vicinos, ac potissimùm Hungaris fuerit exemplo: Mieczislao prætereà in perpetuum fidei Christo datæ pignus morem posteris tradente, ut interim, dum sacerdos in Missæ sacro Evangelium prælegit, omnes virilis sexus gladium è vagina stringerent medium, & hâc solennitate facerent testatum, pro Religione Christiana se*

Ph. Camer. Medit. hist. Cent. 3. c. 68.

Seph. Forcatulus in Polonia felice.

An. Chr. 964.

Alex. Guagnin. rer. Polon. tomo 1. S. Neugeb. hist. Polon. lib. 3. S. Forcat. in Pol. felice. Nic. Henelius in Silesiograph. cap. 6.

se extrema quæque facturos & passuros, & priùs vitam & bona omnia, quàm Evangelii professionem relicturos esse. Videturq́ DEUS *Religionem Christianam singulari quodam totius Europæ bono in clientelam Polonorum dedidisse. Etenim cum ab illis Septentrionis & Orientis regionibus ferocissimæ gentes, partim ab Ecclesiæ communione dissociatæ & diremptæ, partim aperti & capitales Christiani nominis hostes, fidelium cervicibus immineant; fortissimi Poloni in illo Religionis confinio, tanquam in communi quodam salutis publicæ propugnaculo & arce, divino consilio constituti sunt, qui invictis & fulminatricibus Imperii sui legionibus barbarorum immanitatem propulsarent. Hæretici Moschovitæ, provinciam solo & cœlo asperrimam incolentes, & quam nemo quærat, nisi sit patria, cum agro sint, animo tamen Polonis sunt haudquaquam adfines: illiq́ verè sunt cos roboris Polonici, ad pubem bello exercendam, ne otii rubigine obtorpeat, sed magis cum regni tranquillitate simul famam suam prolatet: atq pugnacem Scytharum fugam, in verissimam et infamem fugam commutet. Mahumetani Turcæ Polonorum quoque sunt vicini, sed pessimi; quippe qui diro proverbio indicent,* ubicunque equus Turcicus ungulam impresserit, ibi gramen non crescere: *& nihilominus Polonorum arma experti, illos omni officiorum genere demulcent, nedum ut ullâ offensiunculâ irritare ausint. Et quidem cum superioribus annis Turcorum Sultanus à Polonis certas militum copias auxiliares ad bellum*

M. Ant. Muret. in Epist. ad Sacrat.

Steph Forcat. in Polon. fel.

Laz. Soranz. in Ottomanno cap. 75.

Ant. Ciccarella in vita Sixti V. Genebrard. in Chronolog. lib. 4.

quod cum Perſa gerebat, quodam conſuetudinis antiquæ prætextu poſceret; Stephanus Rex has illi negabat, dicens, candidam Polonorum aquilam antea inplumem & viribus ſuis deſtitutam nunc rejuveneſcere, pennas recepiſſe, ungues & roſtrum exacuiſſe. Poloni enim ſupra illos Civilitatis, Literarum, Religionis, pleniſſimos honorum titulos, præ aliis nationibus maximè ſunt animoſi & naturâ fortes; quiq́ non facilè aut voluptatibus frangantur, aut periculis terreantur. Mortem per decus obitam, immortalitatis inſtar, vitam per dedecus retentam, quâvis morte pejorem putant. Ignominiam ut fugiant, nihil non fecerint; ut mortem, nihil. Et quemadmodum in majore Polonia propè Sremum oppidum, in colle quodam, ollæ, amphoræ, cacabi, & alia vaſa ſponte naſcuntur, quæ, dum ſub terra effodiuntur, mollia ſunt; in aërem autem expoſita, dureſcunt: ita Poloni penè omnes ex utero matris militares animos in lucem ſecum ferunt, quos poſteà ſeveriori parentum & popularium diſciplinâ firmant, aptosq́ue magnis conatibus reddunt; ut exinde fremitus armorum non magis curent, quàm foliorum ſtrepitum, ſive dejectum aquæ. Quamvis & hæc olim genti cuidam delicatulæ cauſa fuit, urbem ſuam transferendi; quia fragorem Nili cadentis ferre non potuerit. Sed Poloni omnes verè viri ſunt, metusq́ue omninò expertes, planeq́ue conformati ad exemplum magni illius Piaſti: qui ſicuti probitate & juſtitiæ famâ regnum acquiſivit, & in ſtirpem

M. Ant. Muret. ad Sacrat.

Mart. Cromer. lib. 1. de ſitu Polon. &c. S. Neugebauer. rer. Polon. lib. 1.

Seneca Epiſtol. 56.

S. Forcat. in Polon. fel. Alex. Guagnin. rer. Polon. tom. I.

pem ſuam per totos quingentos annos ordine ſucceſſorio illud tranſmiſit; ita ſemper fuit domi militiæq́ glorioſus, & præcipuè hâc laudatâ duritie civibus ſuis anteceſſor longè præclariſſimus, quòd ſolitus ſit melle tantùm ac venatu vivere, & ferinis ſe pellibus amicire, ritu prorſus Sarmatico: quoniam Ulpianus noſter probaturus veſtis verbo pelliceam contineri, ſatis habuit dicere, Sarmatas eâ uti. Quinetiam antiquitus in univerſum Polonia omnis tantopere fortium facinorum famam captabat, ut etiam fœminæ militarent; ſiquidem nulli nubere fas erat, niſi tres priùs hoſtes in prælio ſtraviſſet: quam tamen rigidam nimis conſuetudinem, ne virginitas puellis eſſet ſupplicium, ſuſtulit Piaſtus, et mulieres ſexui conſentaneas artes tractare juſſit. At verò qui diligentiùs per vitæ magiſtram hiſtoriam circumagere memoriam voluerit, comperiet, nullam gentem Sarmatis ſive Polonis fuiſſe bellicoſiorem unquam; nullam bellica diſcrimina, frigora, tempeſtates, & alios caſus, fortiùs ſuſtinuiſſe. Auguſtus Cæſar in ore ſæpe habebat, non ſibi libere hamo aureo piſcari, & gentes nihili debellare multarum legionum periculo: quo tamen aſtu ſemetipſum ſolabatur, ſi quando feroces non auderet laceſſere. Iccirco Lentulum legatum ſuum admonuit, ne temere Sarmatas inquietaret; quia illi pacem non intelligerent. Et ſic felici Auguſto Sarmatas Danubio prohibere ſatisfuit; virtute Sarmatarum fortunam Romanorum terminante. Nec Ovidium, cum ad Pontum eſſet relegatus, latuit

l. argumento. 25. ff. de auro, argento, &c. leg.

S. Forc. d. l.

L. A. Florus lib. 4. c. 12.

Sarmatarum pugnacitas, & inter eos Romani nominis contemptus; cum pro singulari miraculo scriberet Romanis proceribus, in hæc verba:

Ovid. lib. 1. de Ponto. Eleg. 3.

> Maxima pars hominum nec te pulcherrima curat
> Roma; nec Ausonii militis arma timet.
> dant illis animos arcus plenæque pharetræ,
> quamque libet longis cursibus aptus equus.
> quodque sitim didicêre diu tolerare, famemque;
> quodque sequens nullas hostis habebit aquas.

Et quantis victoriis posteriora secula coronaverunt fortissimi Poloni? Quid enim fecit Ziemovitus Primus? *Ille Hungaros, Bohemos, Cassubios, Pomeranos, bellis attrivit, & solvendo tributo effecit obnoxios. Quid* Boleslaus Chrobri? *Ille Boleslaum Bohemum crebris excursionibus infestum fudit, cepit, & exsecuit: ille Jaroslaum Russum subegit: ille Prutenos coercuit, Saxones castigavit: ille ampliatis imperii finibus ad perpetuam tantæ felicitatis memoriam in limite columnas æreas collocavit; eo demum constantissimo subditorum amore ex rerum optimè gestarum gloria concepto beatus, ut illo mortuo universa Polonia totum annum lugens, neque convivia ulla celebraret, neq; choreas ageret, neq; cultioribus vestibus Nobilium virorum aut fœminarum quisquam uteretur. Venerat illâ ætate in Poloniam Imperator* Otto III, *ut reliquias veneraretur novi martyris* Adalberti *à Prutenis dæmonum cultoribus occisi, cujus cadaver Boleslaus redemerat à barbaris, tantum argenti, sive auri, ut alii volunt,*

Alex. Guagnin. rer. Polon. tom. 1.

Christophorus Vvarsevicius in Orat. funeb. Stephan. P. R.

volunt, pactis, quantum corporis ponderi responderet: & venerat Otto, vel voti exolvendi causâ, quod gravi morbo implicatus nuncupaverat; vel potiùs expiandi sceleris, quo in Italia Comitem quendam innocentem indictâ causâ interfici jusserat. Nam cum Imperatori uxor esset parùm casta, (dicendum enim hîc est aliquid) illa ad Mutinam Italiæ, Comiti in iis locis copiam usuramq; sui obferebat: sed repulsam passa, ipsa ultrò crimen struebat, & tentatæ pudicitiæ Comitem accusabat. Imperator calidè audit, credit, damnat, occidit. Comes tamen ante mortem rei seriem uxori suæ aperit; & rogat, ut mortuum vindicet, & famam, quoniam vitam non possit, servet. Paulò pòst conventu ad Roncalias instituto, die, quo jus viduis & pupillis dicebat Cæsar, etiam Comitis vidua ad tribunal venit, & caput mariti occultum in sinu gestat. Stat ante Cæsarem, & veniam præfata, quærit; Ecquâ pœnâ dignus esset, qui vitam alteri injuriâ ademisset? *Hîc Imperator:* Is quidem, liquet mulier, *inquit*, Morte. *Tum illa;* Ergo pœnam hanc tu, Cæsar, te judice subibis; qui innocentem maritum meum sustulisti. En caput, quod recidisti. Innocentem autem esse, quoniam testes & alia desunt; tractatione igniti ferri probabo. *Dixit, & sine noxa fecit: miraculum Imperatorem & adstantes commovit: sed hunc maximè, qui Deum etiam vindicem timebat. Itaque permittit se fœminæ, ut suâ voce damnatum: sed ad pœnam subeundam spatium postulat. Tum mulier tribus vadimoniis dilatis,*

Carol. Sigon. de regno Jtaliæ lib. 7. J. Lipsius Monit. Polit. lib. 2. cap. 9. Mon. 2. nu. 3. Chr. Lehman. Chron. Spirens. lib. 5. cap. 14.

tis, Atqui, *inquit*, ego supplicio Reginæ contenta sum, cujus nefariâ calumniâ maritus meus est oppressus. *Otto muliere collaudatâ* Mariam *Augustam igne cremari jussit, & verò viduam illam propter dilata sibi vadimonia quatuor castris donavit. Ea sunt in Etruria, Lunensi tractu; &* Decimum, Octavum, Septimum, Sextum *appellant: à numero dierum, quibus Cæsar prorogationem supplicii à fœmina, ante plenam veniam, impetraverat. Cum igitur expiandi tanti sceleris causâ Otto in Poloniam venisset, & ex voto Posnaniâ Gneznam usque pedes esset iturus, Boleslaus ut tantum Principem digno honore exciperet, totum illud viæ spatium, quod septem milliarium est, stravit diversis pannis variorum colorum, & unà cum Imperatore pedes istud iter confecit: addidit insuper regali magnificentiâ munera amplissima. Imperator tam præclaro & benigno Principi parem relaturus gratiam, habitâ in consistorio deliberatione*, Boleslaum REGEM solenniter creavit, sociumque & amicum Romani Imperii, à tributo & omni jurisdictione Imperatorum cum posteris immunem declaravit. *Quid autem dicam de* Boleslao Tertio? *qui*

Matth. de Michovia Chron. Polon. lib. 2. cap. 4.

Mart. Cromer. de reb. gest. Polonorum lib. 3. Sal. Neugebauer in vitis Reg. Polon.

Alex Guag. rer. Polon. tom. 1.

——quinquaginta pugnavit prælia signis
collatis, casu non variante fidem;

qui

pugnavit quoties, toties & vicit:

qui

qui in hostilibus etiam Henrici IV. Cæsaris castris tot tantisque laudibus, compositis ad id carminibus, in cœlum usque efferebatur, ut Cæsar capitali pœnâ, ne id fieret, sancire cogeretur: uti & postea Cæsarem iniquissimas conditiones pacis proponentem circa Uratislaviam vicit, miserabili Germanorum strage; cum planities etiam, in qua pugnatum erat, inde à canibus in cadavera gregatim sævientibus & itinera infestantibus canini campi appellationem acceperit. Reliquerat ille moriens quinque filios, Uladislaum, Boleslaum, Mieczislaum, Henricum, & Casimirum: *sed inter quatuor grandiores natu omnia, quæ tunc erant Polonicæ ditionis, partitus; principatu & summâ rerum penes Uladislaum, qui ætate erat primus, constitutâ; Casimirum natu minimum in partitione omnino præterierat. Causam sciscitantibus respondebat;* Currum à quatuor rotis gestari, Casimirum verò suum in medio currus sessurum, ac tandem ad summam rerum perventurum esse. *Quod & factum est. Et ne priscos tantùm Polonorum Principes ac Reges laudem: quasi illi soli Virtutem & Felicitatem habuerint in satellitio: quid jam dicam de* Sigismundo Primo? *Commemorantur, Auditores, à veteribus scriptoribus Cyrus Persarum, Alexander Macedonum, Mithridates Ponti, Carolus Magnus Germanorum, maximi & fortunatissimi Reges: laudantur Miltiades, Themistocles, Cimon, Alcibiades, Thrasybulus, Conon, Iphicrates, Chabrias,*

Mart. Cromer. de reb. gest. Polon. lib. 5. Guagnin. d. l. Sal. Neugebauer. Polon. lib. 3.

Mart. Cromerus in orat. funeb. Sigism. I.

Chabrias, Timotheus, Phocio, Atheniensium; Pausanias, Lysander, Agesilaus, Lacedæmonoirum; Epaminondas & Pelopidas Thebanorum; Hamilcar, Hannibal, & Asdrubal Carthaginensium; Romanorum autem Fabii, Scipiones, L. Lucullus, Cn. Pompejus; duces & imperatores clarissimi & strenui: sed omnes illi partim cum imbellibus populis rem habuerunt; partim bello felices, cæteris rebus infortunati fuerunt; partim cladibus & infortunio victorias & res bene gestas turpiter corruperunt. At Sigismundus ille per omnes vitæ actus secundissimo fortunæ flatu usus; Princeps alioqui pacis & concordiæ amans, & ab omni ambitione atque alieni invadendi cupiditate alienus; quippe qui regnum Daniæ & Hungariæ renuerit; quot tamen bella is gessit? cum quibus gentibus conflixit? Nempe cum potentissimis Moschis (quorum magnum Ducem Mechmetes, prudentissimus tot Sultanorum consiliarius, tanti faciebat nuper, ut secundum suum Principem Amurathem III, nullum toto terrarum orbe Mosco potentiorem esse arbitraretur) cum ferocissimis Tartaris, cum acerrimis Valachis, cum ipsis Turcis, vel ipsâ victoriarum perpetuitate terribilibus; & cum nostris Germanis: quibus omnibus ille fuit formidolosus. Et quidem ille Sigismundus, ejusq; successores Reges, non modò inanes Germanorum nostrorum conatus eluserunt sæpiùs, sed etiam Prussiam atque Livoniam, amplissimas provincias ab imperio Germanico avulsas, cum insigni Germanici

Thuan. histor. lib. 1.

Thuan. histor. lib. 69.

nici nominis macula suæ ditioni adjecerunt: quod licet Pruteni Equites molestissimè tulerint, ac multoties apud Imperii Ordines de contumelia ista questi sint; nihil tamen Imperatores audendum sibi putârunt adversus Polonos, à quibus Germanorum exercitus toties repulsos ac fractos esse intelligebant. Et quid opponeret Germania innumerabili, & qui cæterorum Christiani orbis Principum opes superat, equitatui Polonico? Nam Rex ex solis Nobilibus, qui privatis sumptibus regno militare adstricti sunt, centum quinquaginta millia gravioris & levioris armaturæ militum cogere, & in aciem, si necessitas ferat, educere potest. Quem hostem tantus Nobilium exercitus non fuget, dissipet, fundat & confundat? Quem vel nomine tantum non terreat, præsertim si vires generosissimorum Kosakkorum accesserint, qui jam multoties clades Turcorum & Tatarorum virtutis suæ experimenta fecerunt? Viri profectò fortissimi, &, quod hodie in communi omnium fere gentium militaris disciplinæ laxitate mirum, prædæ sunt hostes: quod præcipuè in bello Ivonico insigni exemplo testati sunt, cum dux hostium captus, ingentem summam pro liberatione offerret, quippe qui sexies librati in statera corporis pondus, bis auro, ter argento, semel margaritis, appensum polliceretur, nihil tamen invictos Kosakkos permovere posset. Quid? quod extra illas dotes incomparabilis hæc Polonica Nobilitas non solum generis antiquitatem præ se fert; plurimis rerum Polo-

Bod. de Repub lib. 1. cap. 9.

Thuan. hist. lib. 56. M. A. Muret. ad Sacrat.

Thuan. Hist. lib. 58.

Alex Guagnin. rer. Polon. tomo 1.

nicarum & Russicarum scriptoribus uno ore attestantibus, *Italum quendam* Palæmonem, & *alios socios profugos*, Ursinos, Columnas, Julianos, Cæsarianos, Gastaldos, *Lituaniæ Nobilibus familiis originem dedisse; plebem verò Lituanorum ex Gothis ortam esse: verùm etiam singulari complurium familiarum dignitate, potentiâ, & opibus fundata, sanctissimum Reipublicæ & aureæ libertatis conjugium generosissimè tuetur. Quemadmodum enim* alcinæ ungulæ, *si statis temporibus abscindantur, præsentissimum adversus comitialem morbum sunt remedium: ita augustissima* Senatus Polonici *autoritas, quâ Regem imprudentiùs imperantem objurgare & corrigere licet; summæ* Radiviliorum (*ex quibus* Janusius *ante hos XXX annos circiter, uxoris hereditate universas opes ac possessiones* Ducum Slucensium, *qui incredibili privatarum opum apparatu vel aliquibus Germaniæ & Italiæ Principibus comparandi erant, acquisivit*) Ostrogiorum, Zbarasiorum, Zaslaviorum, Chodkieviciorum, Chlebowiciorum, Voloviciorum *in Lituania; in Polonia verò* Tenciniorum, Tarnoviorum, Firlejorum, Lesciniorum, Ostrorogorum, Zboroviorum, Lascorum, Czarnkoviorum, Latasciorum, Samoisciorum, Zebridoviorum, Zolkieviorum, Prochniciorum, Ossoliniorum, Olesniciorum, Tarlonum, Sienieniorum, Stadniciorum, Opaliniorum, Herburtorum, Gorajorum, Sobiesciorum, & *heroum aliorum penè sine numero, quibus pares alibi gentium, imò vix similes inveniantur,*

And. Dudithius in Apolog. ad Maximilan. II. Imp. Thuan. histor. lib. 56.

niantur, virtutes, & vires maximæ; Poloniam undiquaq; salvam, incolumem, et florentem semper præstant. Sed quod in Martio copiosissimæ Nobilitatis populo laudem habet primariam, est singularis inter omnes concordia: *quæ uti alibi in conventibus & comitiis, ita inprimis in Varsaviensibus illis, quibus Henricus Gallus, Andium Dux, consentientibus Ordinum judiciis Rex factus est, apparuit inexpugnabilis. Nam cum* centum circiter equitum millia tunc intra quatuor milliarium spatium circa urbem diversarentur, *XL ampliùs dies non solùm pabulum equis, non caro, non pisces, ac cætera esculenta, ac ne vinum quidem, tot hominibus non defuêre, quorum & magna copia semper fuit, & summa in tanta capitum multitudine vilitas: verùm etiam, quod tamen omnem fidem superat, nullæ simultates aut rixæ toto eo tempore in tam numerosa Nobilitate auditæ sunt; quasi de republica sollicitis animis omnem injuriæ & odii sensum deposuissent.*

Quid igitur, magne Princeps, Nobilitati Polonicæ, quid toti nationi Polonicæ, tot laudum elogiis, tot meritorum adoreis, tot miraculorum trophæis illustrissimæ, in omnibus totius orbis terrarum gentibus conferri potest? Nec verbum ampliùs addo.

PRINCEPS
FRIDERICUS
ACHILLES, &c.
DIC TU
ACACI AXELI.

ORATIO

ACACII AXELII

von Görholm/ Sueci,

contra

POLONIAM.

EGo ab iis, inclyte Princeps, qui pro Germania tulerunt suffragia, uti ne latum quidem unguem discedo: ita existimo, amici mei Moschii Polonicam laudationem sic accipiendam esse, quemadmodum astrologorum calendaria plerunq; suo merito æstimari solent: in quibus si ordine prædictionum præpostero pro humido siccum, pro calido frigidum ponatur, & universa tempestatum πρόγνωσις in characteres vertatur contrarios; dummodò illis temporibus, in quæ vix incertitudo cadit, nihil assignetur incongruum; scilicet, neq; Natalem Domini extremis æstibus torrendo, neque Joannem Baptistam horridâ glacie & intensis frigoribus adstringendo; vix curæ fuerit cordato, pignore deposito de eventibus alterutrius fastorum ordinis certaturo, primum an inversum capiat; non ambigenti, neutrum ad formulam & præscriptum responsurum esse. Et tamen illa tua oratio, mi Moschi, pro argumenti tenuitate satis prolixa, nimis mihi brevis & concisa fuit, pro modo voluptatis, quam ex ea cepi multò maximam.

Mich. de Montaigne liv. 2. chap. 17.

Audivi

Audivi enim libens: sed omninò eo adfectu, quo histriones, mimos, & id genus spectamus; qui nullâ aliâ re magis accepti & grati sunt, quàm quòd salsis dicteriis populum delectant, & dum risum captant, irridentur. Quid verò tibi animi est, barbaram Poloniam effreni confidentiâ sic prædicare, sic supra alias omnes terras ac nationes extollere? An fortè cum Archippo asini umbram, cum Passeratio asinum ipsum, cum Glauco injustitiam, cum Polycrate & Isocrate Busiridem, cum Hutteno febrem, cum Favorino Thersiten & quartanam, cum Marone culicem, cum Catullo passerem, cum Ovidio nucem, cum Diocle rapam, cum Dione Prusæo philosopho psittacum, cum Sinesio calvitiem, cum Luciano vitam parasiticam & muscam, cum Libanio bovem, cum Mirandula barbariem, cum Cælio Calcagnino pulicem, cum Erasmo μωρίαν, cum Pirckheimero podagram, cum Majoragio lutum, cum Pierio paupertatem poeticam, cum Salerio & Hegedorpio ebrietatem, cum Heinsio pediculum, & cum aliis alias res frivolas & nihili laudantibus; an, inquam, eodem modo & tu in Poloniæ laudatione, ingeniosi laudem venari voluisti? Equidem nunquam crediderim, etiam Polonos ipsos, omnium populorum maximè Suffenos, cum Hispanis, Italis, Gallis, nedum cum Germanis, de summa dignitatis prærogativa, vel verbum commutaturos esse: si fecerint, mirabor; & credam, petitionem Catonis & Vatinii tam imparem non fuisse.

 Quid

Quid autem de Polonia judicandum sit, palam significavit Henricus *Andium Dux, quando in Regem Poloniæ se electum esse intellexit: cum electione illâ exilium sibi indictum interpretaretur; & Joanni Monlucio, Valentiæ Episcopo, tanti honoris conciliatori eam rependeret gratiam, ut se semper deinceps alienum ab eo præbuerit. Quinetiam Galli quidam, qui in Henrici comitatu tunc erant, illis coloribus depinxerunt Poloniam, ac si miseria & barbaries ipsa ibi haberet propriam sedem, & perpetuum domicilium; disertis verbis testati, minimè fuisse opus, ut Polonorum delegati, qui decretum electionis ad novum Regem in Galliam attulerant, tantopere efflagitârint cautionem, nulli Gallorum prædia & bona in ditionibus Polonicis acquirendi facultatem datum iri;* cum ex illorum numero nemo tam esset abjectæ sortis, qui magnus Dux Lituaniæ esse optaverit. *Fortassis nec alii optaverint, qui amœnioribus & fertilioribus locis assueti, in horrida illa, aspera, & maximam partem silvis desertisq; impedita venerint: ubi vel fertiles agri (uti in Podolia) tam sunt duri ac petrosi nonnunquam, ut bisseni boves aratro uni ducendo vix sufficiant: ubi quoque interdum tanta vis est frigoris, ut radicitus arescant arbores, & aqua ex editiori loco effusa, priusquam terram contigerit, in glaciem concrescat. Quanquam hæc cœli intemperies aliquando Poloniæ bono cessit. Cum enim Anno Christiano* 1418. *septuaginta Turcarum millia in Russiam penetravissent; derepente*

Thuan. hist. lib. 56. & 68.

Alex Guag. rer. Polon. tom. 2.

Mart. Cromer. lib. 1. de situ Polon. &c. Salom. Neugebauer. rer. Polon. lib. 1.

derepente immensum gelu cum copiosissima nive in illos tantâ vehementiâ grassatum est, ut supra quadraginta millia alserint, multiq; interfectorum equorum ventribus etiamnum calentibus sese illatebrâsse fuerint deprehensi. Quæ res Turcis religionem incussit, ut sibi persuaserint, Russos & Polonos divinitus defendi. Verùm oleum & operam perdiderit, qui in Polonia delitias requisierit: & tu, mi Moschi, *planè præter rem ex Stoicæ Philosophiæ penetralibus opum & ædificiorum splendorem dissuasisti: cum Polonia non veræ opulentiæ & magnificentiæ, non copiæ cornu; sed tenuitatis tantùm & meræ inopiæ sit capax: adeoq; ipsi Poloni non magis intelligant lautitias & elegantias, quàm Croatæ* testudinum *suavitatem, quas etiam abominantur. Nam ut* Carolus Clusius, *Atrebas, illustris nominis Medicus, A. Chr.* 1579. *Majo mense, prælustrem Dominum* Balthasarem de Batthyan, *Regni Ungariæ Archidapiferum hereditarium, in Pannoniam interamnem, quæ nunc ex parte* Vandalia *sive* **Windischland** *nuncupatur, comitaretur, Turnizzæ, ubi subsistebant, dum fortè circa rusticorum prædia obambulat, multas testudines palis affixas, & è sepibus hortos ambientibus pendentes animadvertebat. In arcem, quæ pago est ibi cognominis, regressus, & causam eius rei percontatus, audit incolas à testudinum esu prorsus abhorrere. Ille stultitiam hominum ridere; & interrogatus, an vesci iis cuperet, annuere. Sed cum nemo ipsas apparare sustineret, cocus quidam Gallus Byzantio redux*

Theod. Zvvinger. Meth. Apodem. lib. 2. c. 33. ex Cromero.

Car. Clusius in not. ad P. Bellonii observ. lib. 1. c. 65.

redux commodùm advenit, qui ferculum confecit. Vescitur Clusius suaviter, omnibus eum cum stupore contuentibus, & plerisque nihil dubitantibus, quin eam noctem habiturus esset vitæ postremam: at postridie cum Clusium non modò vivum, sed etiam alacrem conspicerent Croatæ, multò magis mirari, & plerique asserere, etiamsi Viennensem urbem præmii loco nancisci queant, non tamen degustaturos. Sed & hoc præter rem forsitan. Certè tota Samogitia, provincia imperii Polonici haut angustis finibus clausa, nec urbem, nec arcem quidem, aut præstantiorem domum habet; Nobilesq; in tuguriis duntaxat stabulantur. Quemadmodum tamen apud inferiores Germanos, & alibi quoq; pessimo more caseum vulgò tam diu servant, dum totus in vermiculos resolvatur, & tum demum viva animalcula, ipsam putidissimi cibi putredinem paulo sacchari adsperso nimis avidè vorant delicatissimi epulones: sic Polonis natura atque fortuna pro illorum indole & ingenio abundè prospexit, & contulit delicias ruris & inficetiarum plenissimas; quas illis, spondeo respondeo, nemo nostrûm invidebit.

Ab. Ortelius in orbis Theatro. Sigism. B. Herberstenius in hist. Moschovitica.

Merc. Britann. in terra Australi lib. 1. cap. 6.

Atenim in universum mores Polonorum ad censuram vocanti mirum accidit; quî fieri possit, ut illi tot magnis vitiis occupentur, & fere cum virtute commercii habeant nihil. Nam ut de Religione Christiana primùm loquar; quot ea superstitionum & errorum monstris deturpatur à Polonis? quàm illa impurè habitat in Polonia? Mahumetani Tartari, infames ritus

propè Vilnam summâ licentiâ observant. Imò sunt hodieque inter Lituanos & Samogitas quàm plurimi, qui serpentes quosdam, Givoiitos patriâ linguâ dictos, domi suæ fovent, & numinis instar colunt, eosq; certo anni tempore precibus sacrificuli evocant ad mensam fercula singula delibatum: & penatibus illis non comparentibus nec prægustantibus, magnas calamitates sese subituros esse credunt pessimi ominatores. Neque hisce tamen profanis & misellis diis finiunt idolomaniam suam: cum aliquibus in locis Russiæ, Lituaniæ, ac Samogitiæ, agrestis plebs in honorem Diaboli etiam solennes epulas sub finem mensis Octobris instituat. Namq; patribus familiarum cum uxoribus, liberis, & servis ad locum ferali convivio destinatum convenientibus, mensaq; gentili more instructâ, et jam vitulo, porco & porcâ, gallo & gallinâ, & cæteris jumentis domesticis, in futurum sacrificium adductis: tum incantator quispiam, verba quædam demurmurans, animal immolandum baculo percutere orditur, quem dein reliqua turba sequitur, clamando: Hæc tibi, ô Ziemiennik Deus (sic dæmonem appellant) offerimus, gratiasque tibi agimus, quòd nos hoc anno incolumes conservare dignatus es; nunc verò te rogamus, ut & in posterum nos tueri ab igne, ferro, peste, & inimicis quibuslibet defendere digneris. Inde carnes mactatorum animalium vorant; particulâ priùs ab unoquoque ferculo decerptâ, & in omnes ædium angulos cum hisce verbis projectâ: Hæc, ô Ziemiennik, nostra holocau-

S. Neugebauer. rer. Polon. lib. 1. A. Guagnin. hist. Pol. tom. 1.

A. Guagnin. rer. Pol. tom. 2. Ph. Camer. Medit. Hist. cent. 1. c. 69.

ſta ſuſcipe, & comede benignus. *Quot cruces, quot furcas, hîc ponunt Poloni Chriſto noſtro, ô mei Auditores? Et quis Chriſtianus inter illos infernales & reptiles Deos Dominum Chriſtum noſtrum quærat?* Malheureux eſt le pays, auquel le diable eſt en haut prix. *Adeò verò ſuperſtitionibus dediti ſunt Samogitæ; ut etiam aratris ex puro puto ligno factis, quibus ſolis utuntur, ſingularem quandam virtutem tribuant. Idcirco quidam provinciæ præfectus, qui colonorum labores levaturus ferreos vomeres, veluti agricolationi aptiores, fabricari mandaverat, cum mox à reformatis vomeribus per aliquot annos ſegetes agricolarum expectationi ob aëris inclementiam non ſatisfacerent, ille vulgi, agrorum ſuorum ſterilitatem ferreis vomeribus pertinaciter adſcribentis, ſeditionem metuens, confeſtim amoto ferro agriculturam moribus & vomeribus antiquis reſtituit. Aliàs in reliqua plebe Polonica, quantumvis nullis idololatricis cultibus fœdata, videre eſt inſignem in religionis notitia ruditatem; penè ad exemplum plebejorum Moſcovitarum; ex quibus* Dominicam orationem *pauci ſciunt, dicuntque,* Orationem Dominicam ſcire, dominorum & ſacerdotum, qui nullis laboribus occupantur, opus eſſe; ſibi autem in Deum & filium ejus Jeſum Chriſtum, & Spiritum ſanctum ſimpliciter credere, ſatis eſſe: *item* Confeſſionem ſacram Principibus convenire, ac potiſſimùm ad magnates atque Nobiles pertinere. *Sed quid hoc eſt, Auditores? An tantus*

Alex. Guagnin. rer. Polon. tom. 2. S. Neugebauer in Comment. Moſcoviæ. c. 12.

ſtupor

ſtupor inceſſit plebem Polonicam, ut ſincerum & legitimum Divini numinis cultum non percipiat? An verò mala tractatio dominorum *illam durioribus exercet operis, quàm ut quicquam temporis pro capitibus Chriſtianæ religionis addiſcendis habeat reliquum? Nimirum quod Ditmarus, Epiſcopus Merſeburgenſis, jam ante quingentos annos de populo Polonico ſcripſit,* illum more bovis eſſe paſcendum, & tardi ritu aſini caſtigandum, & ſine pœna gravi non poſſe cum ſalute Principis tractari: *hoc Nobilitas in ſubditis non perfunctoriè hodie exequitur. Præcipuè tamen in Lituania ruſticorum conditio eſt duriſſima. Nam ut quisque dominus famulorum catervâ ſtipatus domum coloni alicujus ingreditur, impunè quidvis facere, res quaſcunque rapere, abſumere; & colonum etiam verberibus crudeliter cædere poteſt. Nec colonis ad dominos ſuos ſine muneribus aditus patet: & admiſſi illico ad officiales rejiciuntur; qui niſi donis mitigentur, juſtè decernunt nihil. Et profectò in Lituania quodlibet judicis verbulum, aurum eſt. Præterea ſingulæ ſeptimanæ in operas ita diſtribui ſolent: ut coloni quinque aut ſex dies negotiis dominicis impendant, die verò Solis res privatas curent; & ſic plerunq; diebus Solis (nam ne feſtis diebus quidem ſunt feriati) quodvis opus abſolvant, arando, occando, runcando, paſtinando, metendo, triturando, & id genus. Ideoq; ſiquis Roxolanum interrogaverit;* Quare Dominico die laboras? *continuò is reſpondebit,* Quia & die Dominico comedere oportet.

Ditmarus Epiſcop. lib. ultimo Chronic. Guil. Barclaius cont. Monarchomach. lib. 4. c. 13.

Alex. Guagnin. rer. Polon. tomo 2.

Atq; Nobiles insuper non solùm in glebæ adscriptitios, quos Kmethones & Clophos *vocant, jus vitæ & necis passim usurpant: sed & si quis ex istis fortè capitis fuerit damnatus, tum de seipso, jubente domino, supplicium sumere, suisq; manibus se suspendere, minis, loris, & fustibus impellitur. Quæ dira consuetudo haud dubiè Vitoldo Lituaniæ Duci originem debet: cujus severitatem, imò immanitatem, adeò extimuerant provinciales; ut cum dixisset aliquando duobus pluribusve;* Ite ocyus, ac laqueo vos appendite; *nemo imperium subterfugerit, auditusq; nonnunquam sit, qui currens hortatus alios,* Eamus quàm properanter, *ingeminaverit,* ne bilem Domini commoveamus. *Quanquam & leges Polonorum, potissimùm* Casimiri magni (*qui tamen* rusticorum & plebejorum Rex *appellabatur; & ex eo ingentem æquitatis laudem erat meritus, quòd morem barbarum jurisjurandi conceptis verbis dandi abrogaverat; in quo si quis verbo lapsus esset, atq; adeò si titubasset, causâ quantumvis justâ cadebat) non parùm illam sævitiam exasperâsse, aut firmâsse videntur: cum Rex ille in Divinæ sapientiæ arcem, profanum humanæ stultitiæ arietem,* rigorem legum divinarum, *ut ajebat,* correcturus, *impio impetu immitteret; atq; cædem Nobilium à Nobilibus admissam aureis XXX vindicandam; si plebejus Nobilem occidisset, pœnam pecuniariam duplicandam; si Nobilis plebejum interfecisset, etiam ex insidiis, pœnam X. aureorum esse, injustissimè statueret. Quâ impunitate occidendi*

Sal. Neugeb. rer. Polon. lib. 1

Alex. Guag. rer. Pol. tomo. 2.

Aeneas Silvius in Paral. Alfonsin. l. 2. cap. 19

Sal. Neugeb. rer. Polon. lib. 3.

lib. 1 Statut. Polon. cap. 15. art. 6. Henr Arnisæus de jure majest. lib. 2. cap. 3. num. 8.

Bod. de Repub. lib. 1. cap. 5. & l. 6. c. 6.

occidendi propositâ, innumerabiles cædes consecutæ sunt: ut Sigismundus I Rex, qui aliàs corpore fuit ita robusto, ut ætate florenti ferreas equorum soleas manibus diffringeret, funes cannabinos crassiores rumperet, ballistam manu intenderet, & chartularum lusoriarum fasciculos discerperet, tamen istam subditorum feritatem non vincere, & in comitiis Petricoviensibus inficiari non potuerit, ex levitate pœnarum neminem vel in ipsis templis ampliùs tutum esse. Atq; Sigismundus ille, auctis regni opibus, pœnas geminabat quidem; & præterea legi subrogabat, ut sicarius LVIII hebdomadas carcere publico attineretur; hoc tamen pessimo corollario, quòd triennii præscriptionem cuilibet homicidio indulserit; & patronum, qui clientem sive Kmethonem suum interemisset, ab omni seu publica seu privata accusatione liberum esse voluerit. Ex quibus, mi Moschi, non tantùm legum Dei *& Religionis Christianæ despectum & neglectum (quem tamen Poloni non leviori Arrianæ hæreseos & omnium fere errorum, quicunque priscis seculis Ecclesiam polluerant, in tutelam & patrocinium receptorum facinore vehementer adaugent) intelligere & censere; sed & unà nullo negotio conjicere potes, quantum jam in Polonorum incivilitatem & cætera morum flagitia sim dicturus. Noli verò expectare, ut in laudes Germanorum priùs expediam linguam, longoq; argumentorum contextu demonstrem, si quid in Polonia nunc supersit probum, & elegantioribus moribus congruum, illud*

S. Neugebauer. in vitis Reg. Polon.

A. Chr. 1525.

H. Treutlerus scribit, Stephanum regem hæc emendâsse. Volum. 1. disp. 1. thes. 9. lit. b.

 maximè

maximè Germanorum *industriæ & virtuti attribuendum esse. Quis enim tam sit hospes in veterum monumentis, qui hæc ignoret? Quis tam hostis sit veritatis, qui id neget? Sicuti patrum ætate Belga quidam* Petrus Simonis F. *vites Germanicas transportavit in Hispaniam, quæ ibi solo insitæ mirumq́; in modum multiplicatæ illa gratissima et longè nobilissima producunt vina, hodieq́; nomen translatoris sui* Petri Simonis *retinentia: ita quoq́;* Germani, *mi Moschi*, Germani sunt, qui Poloniam & Equestrium familiarum, & opificum atque mercatorum coloniis jam olim nobilitaverunt: *quod arguunt cùm multarum illustrium gentium insignia atq́; nomina; tum ipsaquoq́; Polonorum lingua; quæ cum sit Slavica, atq́; Polonis, Bohemis, Russis, Moscis, Moravis, Silesiis, Cassubiis, Croatis, Bulgaris, Rasciis, Serbis, Illyriis, & universo nomini Slavonico communis, adeoq́; illi cum Germanica, aut ulla alia matrice lingua, nihil intercedat cognationis: tamen permulta instrumentorum, operum, & aliarum rerum ad opificia & communem vitam pertinentium vocabula, à finitimis & priscis incolis Germanis mutuata* est. *Suntq́; etiamnum sparsim in urbibus mercatores atque opifices Germani plurimi: & præsertim in ditionibus Russiæ & Scepusio, majoriq́; Poloniæ vicinis, tota oppida pagique tantùm à Germanis ferè incoluntur.*

Paul. Merula Cosmograph. parte 2. lib. 1. cap. 3.

S. Neugeb. rer. Polon. libr. 1. & 3. M. Cromer. rer. Polon. lib. 12.

Hodie in universa Europa supersunt XI. matrices linguæ: Latina, Græca, Teutonica, Slavonica, Epirotica, Tartarica, Vngarica, Finnonica, Hirlandica, Cãtabrica, Britannica. *Josephus Scalig.* licet Britannicam Germanismi sobolem esse scribat, *J. Isac. Pontan. in Glossario prisco Gall.*

Verùm quid contra Polonos habeo dicere ampliùs? Valentinianus major, Auditores, cum olim Sarmatiæ legatorum, pacem petentium, habitum sordidum despectumq́; notâsset, quærebat, Nunquid Sarmatæ omnes ejusmodi essent? *legatisq́; respondentibus, Sarmatarum optimos atque ornatissimos ad illum ex consuetudine missos esse; Imperator irâ accensus exclamavit,* Malè secum esse actum, quòd se imperante gens tam sordida finibus suis nollet esse contenta. *Et tamen Valentinianus A. tunc sordes tantùm vestium in Sarmatis notaverat: qui si mentis animi impuritates in populo Polonico potuisset aspicere, quibus contumeliis & imprecationibus adversus illos fuisset usus, ô mei Auditores? Quid enim Valentinianum dicturum fuisse putatis,* ad Popieli II. *detestabile, & tot crudelissimis sceleribus cumulatum facinus? Ille siquidem, patri Popielo per omnia similis, cum amari à suis non mereretur, & metui mallet, veritus, ne regno exueretur, simulato morbo patruos omnes, quorum autoritatem maximopere reformidabat, accersit; & invaletudinem exaggerans, quasi jam jam moriturus, eorum fidei uxorem ac liberos commendat; tum singulos blandè appellando, in signum amoris poculum, cui astu reginæ venenum erat mixtum, circumlatum præbibere se fingit, quod tamen ne extremis quidem attigerat labiis. Ex quo cum patrui ordine bibissent, & postea salutato rege abirent, statim vi veneni in furorem versi, & tandem ingentibus cruciatibus exanimati sunt: quos dein regina, quasi mariti sui vitæ insidiatos, justâque* Dei *vindictâ percussos, subitò periisse divulgat: & tanquam sepulturâ indignos*

Carol. Sigonius de Occident. Imperio lib. 7.

indignos in lacum Goplum *projici mandat. Cœleste autem & justum Numen hanc atrocitatem non prætermisit inultam. Nam ex cadaveribus interemtorum putrefactis enati* mures *inusitatæ magnitudinis, impium parricidam cum scelerata uxore atq; liberis fugientem quoquoversus per aquam flammamq; persequuntur; nihil claustris, nihil abigentium satellitum auxiliis quicquam impedientibus : postremoq; diffugientibus omnibus domesticis,* absumptis priùs filiis Lecho & Popielo, atque uxore etiam, ille ultimus lentâ morte à muribus in arce Crusvicia corrosus & depastus est: *eventu docente, in fatis filii & nepotum fuisse votum Popieli patris, subinde sibi imprecari soliti;* O utinam à muribus corroderer! *Eandem verò murium carnificinam, divinitus jussam, passi olim fuerant; alius Polonus,* Mieczislaus Dux Cujaviæ, *qui inopum, pupillorum, ac viduarum bona injustè diripuerat; & in Germania (ô patriæ nævum!)* Hatto Archiepiscopus Moguntinus, *qui pauperes, spe frumentorum accipiendorum factâ, in horrea quædam vocatos, admotis ignibus nefariè combusserat. Quid autem Valentinianimaneis hîc expergefacio? Tuam conscientiam appello,* Moschi; *dic mihi, quâ parte civilem & moratum facis* Suitrigalum *Ducem Lituaniæ? qui cum modulum vitæ haberet culinam, nunquam è domo pedem movebat, quin dispensatorem percontaretur,* An librum, quem sibi de arte popinaria accuratissimè componi curaverat, secum afferret: *apud quem etiam* cœna

S. Neugeb. rer. Polon. lib. 2. Alex. Guagnin. hist. Polon. tomo 1.

A. Chr. 823.

S. Neugeb. rer. Polon lib. 3.

G. Eysengrienius in Chron. rer. Spirens. lib. 10. ad An. Chr. 968. Camerarius med. histor. cent. 2 c. 12.

Aen. Silvius in Parall. Alfons. lib. 2. cap. 13.

cœna non minùs sex horarum *erat*; nec fercula minùs quàm triginta & centum, *dum ille ligurit, apponebantur. Dic iterum, mi* Moschi, *quâ ratione temperantiæ & castitatis leges cum moribus Lituanorum concilias, quibus conjugiorum sanctitatem rivalium licentiâ temerare licet? Equidem olim Dux quidam Oppaviæ uxori adventanti, quam in Lituania duxerat, obviam procedens, cum in comitatu illius adolescentem offenderet formâ egregium, robusto corpore, in plumis jacentem, pensili curru advectum, & quæreret,* Quisnam esset? *(existimaverat autem, conjugis suæ fratrem, aut propinquum aliquem esse) postquam ex responso intellexisset,* Apud Lituanos more patrio nuptas, quæ nobiles quidem essent, unum pluresve concubinos pro viri facultatibus alere consuevisse, qui negligenti vel aliâ quâvis causâ impedito marito in oneribus matrimonii ferundis & sustinendis veluti succenturiaretur; illumque succiplenum juvenem propterea adductum fuisse, qui ipsius infrequentiam suppleret; *Dux nebulonem illum vicarium canibus laniandum objecturus erat, nisi ab amicis intercessum fuisset.*

Quòd si jam ipsam quoque Nobilitatem Polonicam *universam ad Ordinis Equestris notas adhuc pressius conferre velimus; quotusquisque erit in aliquo numero? quotusquisque ignobilitatem animi, & incivilitatem, titulorum ornamentis non palliabit superbè? Marocanus Rex ante aliquot annos*

Steph. Forcatul. in Polonia felice.

Aen. Silvius in Paral. Alfonsin. lib. 4. cap. 8

A. C. 1606. Jos. Scalig. in Epist. ad Stephan. Ubert. Aurel.

ad Ordines Belgii confœderatos dederat literas, quæ longissimum continebant titulum, triginta versibus rhythmicis conscriptum; quem sequebantur tres aut quatuor lineæ, rem ipsam, cujus gratiâ literæ exaratæ erant, exponentes; ita ut prologus fabulâ multis partibus major esset: sic fere Poloni, quorum mos est de magnis majora loqui, verbis tantùm Nobilitatem suam jactant, & virtute quasi deficiunt; videnturq; quodammodo mendicorum esse æmuli, qui ad exemplum ditiorum etiam suas magnificentias, dignitates, & nescio quam politiam alicubi observant. Et quo alio pretio habeam Duces Giedrocenses in Lituania? qui cum sint pauperrimi, & vix colonorum conditionem adæquent, atque in famulatu plerunque vitam tolerent; tamen si alio quàm Ducum nomine appellentur, non sine acerba injuriæ exprobratione graviter irascuntur: sicuti & genus suum ad Ducum Lituaniæ prosapiam referunt, ac insignibus Ducatus Lituaniæ antiquis utuntur. Nec quoscunq; alios dupondios & minorum gentium Nobiles, quibus tota Polonia, & penè omnes ejus casulæ mirificè scatent, fecerim pluris. Cum enim paulò lautiores & opulenti proceres satellitio gaudeant populoso, & id ex solis fere Nobilibus illis diobolaribus ferruminent: isti tamen minimè omnium, quæ aliâs ministrorum ac famulorum sunt, munera obeunt, sed domini jussa arroganti responso avertere solent, Rusticum quærendum esse, qui ignobilibus laboribus defungatur. Propterea singuli ejusmodi

Aen. Silv. Epist. 81.

Mich. de Montaigne liv. 3. chap. 13.

Alex. Guagnin. rer. Polon. tom. 1.

famuli plerunq; alios aliquot famulos, & isti iterum alios, atq; hi rursus suos pueros ad quartum usq; ordinem, habent: qui omnes ejusdem domini impensis aluntur, & ab eodem salaria sua accipiunt. Et inter illos officium suum facit optimè, qui pro sanitate domini bibit fortissimè: pleriq; ad mensam tantùm ministrant, cætera immunes: ideoq; statim à prandio cœnave, inclinatis de more gentis coram domino genubus, apertisq; capitibus, quô volunt, evagantur; & quandoq; triduo, quatriduo, vel integrâ etiam septimanâ in ganeis ac popinis luxuriant: domino, ubi interim fuerint, rarò interrogante: aut si interroget, respondebunt illi, pro salute domini se hilariter bibisse: pro qua adfectus benevoli significatione nonmodò gratias agit dominus, verùm etiam bibones illos honorario quodam liberaliter remuneratur. Qua quidem in re latrunculus quidam appositè scenæ se attemperaverat. Cum enim Episcopi cujusdam aulam, sive potiùs mensam diu esset sectatus; tandem reliquis aulicis mercedem & stipendia petentibus, & ipse se immiscebat: quibus adversus eum murmurantibus, quòd nulli omninò alicui ministerio obnoxius mercedem expectaret; Episcopus ex eo quærebat, Cuinam inserviret? Tibi reverendissime domine, ait ille, inservio; & ad aliorum exemplum officii mei partes gnaviter impleo: & rursus Episcopo, Ecquod illud esset officium? interroganti, Quotidie, inquit ille, bis ad mensam tuam largiter edo & bibo. Ad hæc Episcopus subridens illi deinde stipendium solvit.

Alex Guagnin. rer. Polon. tomo 2.

Quod si verò & ad fidem publicam *nunc respiciam, Auditores: penè prius quæsierim, an unquam illam intellexerint Poloni, quàm quoties perdiderint? Apud Troglodytas lacus est, qui ter de die fit amarus salsusq́, ac deinde dulcis; totiesq́ etiam noctu; unde &* insanus *est dictus: sic Poloniæ Nobiles magna ex parte insaniunt; uti profectò fidem, suâ naturâ semper sibi constantem, non raro in omnes formas vilißimè variârunt. In* Wilhelmo Austriaco, *quos fidei fecerunt ludos? Cessante veterum Poloniæ regum stirpe invitant illum in Poloniam, ei Hedwigem postremi regis Ludovici filiam dant in uxorem, & regnum Poloniæ in dotem, atque reipubl. gubernacula committunt: sed non diu pòst, nullâ injuriâ, sed odio tantùm in Germanorum nomen concepto, temere inflammati, Vvilhelmo & regnum & nuptam auferunt: nec contenti abominabili hoc facinore, novum & memoriâ nostrâ inauditum scelus adoriuntur, ac reginam, quæ alteri nupserat, novo regi, barbaro Lituano copulant, etiam reluctantem. Post hæc, tanquam parum fuisset, Vvilhelmum summo scelere de solio & matrimonio perfidè deturbâsse; cum Imperator* Albertus II. *regnum Bohemiæ uxoriâ hereditate sibi debitum vendicaret, Polonica Nobilitas & factiosorum quorundam & rebellium Bohemorum suscepit patrocinium: quos tamen Albertus fortiter profligavit; jam ante de Polonorum levitate ita certus, ut Uladislai Lituani, Poloniæ Regis, unicam filiam in matrimonium crebrò oblatam, facetè abnuerit,* Injuriam

Plin. hist. natural. lib. 31. c. 2.

Aen. Silvius Epist. 101. ad Episcop. Cracoviensem. Vvolf. Lazius Genealog. Austr. comment. lib. 2.

J. Cuspinianus in Imp. Alberto II.

riam patrui Wilhelmi obstare causatus. *Inde mortuo Alberto, in filium ejus* Ladislaum, *adhuc infantem longè sceleratiùs grassati sunt Optimates Poloni. Hic enim licet hereditario jure poßideret Hungariam, & apud Albam Regalem jam more solenni inauguratus esset; illi tamen perfidis Hungaris, & privatis cupiditatibus lenocinantes,* Uladislaum V. *regem suum Polonum in Hungariam deducunt, legitimum regem puerum regno patrimoniali spoliant, & ea agunt omnia, quæ prædones in alieno facere sueti.* Deus, Deus *autem innocentiam pueri Ladislai respexit, & ultrice dexterâ Polonos involvit* clade Varnensi; *quâ non solùm Christiano nomini labes violatæ fidei adspersa, (Amurathe Sultano in ipso prælio, cum hostiam ecclesiastico ritu consecratam, quam antea pacis inviolabiliter observandæ ab Uladislao acceperat pignori, è sinu proferret, erectis ad cœlum oculis, vernaculâ linguâ altùm exclamante;* Crucifixe! Crucifixe! vide gentem tuam perfidam, quæ te mihi pignoravit, nihiloque minùs adeò religiosè sancitam pacem per summum scelus violavit: si Deus es aliquis, fac ut perjurii pœnam luat.) *Uladislaus Rex occisus; verùm etiam Polonia ipsa sic exhausta & exanguis reddita est, ut tum vix reperiri potuerit, qui regnum illud suscipere vellet. Non hîc audio, qui pro Polonis de ultimo discrimine, à Turcis Hungariæ impendente, callidè objiciunt; tanquam necesse fuerit, pro regni & Christiani orbis salute prudentiorem regem, & quidem Uladis-*

J. Cuspin. in Amurathe II. P. Jovius in Amurathe II. Jo. Leunclavius in Annal. Turc. & in Pandect. histor. Turc. c. 116. 117. 118.

Aen. Silvius d. Epist.

 laum

laum è Polonia, repudiato Ladislao pupillo, intruderet in Hungariam. Si ita obtinuerit hoc factum, ut ad exemplum trahatur, rarus patri succedet filius. Et poterant Vladislaus & Poloni, si ipsis Reip. Christianæ atque Hungariæ salus tanti fuisset, poterant in communi periculo laboranti Hungariæ suppetias ferre, aut quasi tutorio nomine pupillo infanti regnum conservare: sed eidem illud, ne matre quidem & universis regni ordinibus consentientibus, & quantocunq; Turcici belli metu urgente, nullo jure adimere poterant. Et quid dicam? Poloni in ejusmodi occasionibus verè gerunt animum Julianum; in ore semper habentes Euripidis versus:

Sueton. in Julio. cap. 30.

εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ, τυραννίδος πέρι
κάλλιστον ἀδικεῖν:

nam si violandum est jus, regnandi gratiâ
violandum est.

Et quid aliud obtendere possunt illi Borussiæ interceptioni, illi Livoniæ aversioni? Quid? quod Sigismundus Augustus *rex, cum Livonorum patrocinium contra Moscorum magnum Ducem suscepisset, fœdere tamen cum ipso Mosco percusso clientes non tam turpiter deseruisse, quàm hosti prodidisse fertur. Atqui nondum, mei Auditores, nondum funerata est illa Germanorum virtus, quâ jam olim Polonos fecerant sibi tributarios: quod fecerunt olim, & hodie facere possunt; injurias suis illatas non negligent facilè, imò ulciscentur cum aliquâ intercalatæ pœnæ usurâ; atque etiam*

Bod. de Repub. lib. 5. cap. 6.

Lamb. Schafnaburg. Crus. Annal Suev. parte 2. lib. 7. c. 9.

Barbarios Philippos *suos ad legitimum obsequium reducent aliquando. Hoc autem Sigismundum Augustum Regem metuisse, non obscuris indiciis inde colligo; quòd ad bellum sociale Turcicum requisitus, se in causam descensurum negaret, nisi priùs Cæsar juri, (quæ inter plures durissimas conditiones una fuerat) quod in Borussia sibi tribuat, Imperii nomine renunciet, idq́ comitiorum decreto sanciatur. Sed dum Germani rei feliciter gerendæ expectant occasiones; interim Poloni, ut quasi in antecessum pœnis dandis exerceantur, vel domesticis scissi dissidiis mutuùm vapulant, vel cæduntur à meis Suecis, vel fustigantur à Moscis, vel à Turcis vexantur, vel etiam à Tartaris exagitantur. Et quis Polonis cavebit, quin Tartari iterum auricularum colligant messem in Nobilitate Polonica? Nam tempore Boleslai Pudici Tartari irruptionem fecerunt in Poloniam, & devastatis omnibus provinciis, urbibus pagisq́ incensis, demum totis viribus cum Polonis congressi sunt; sed cum pugnæ alea variè nutaret, tandem signifer Tartarus processit, vexillum gestans insigne, cujus pictura X literæ figuram præ se ferebat, & in cuspide hastæ erat imago tetra nigraq́ capitis humani barbati. Id verò vexillum cum vehementiùs concuteret signifer, eo ipso quoq; nebulam exhalabat densissimam ac fœdissimam; quâ Polonis prospectum non modò adimebat omnem, sed et simul eos odore enecabat teterrimo, totumq́ adeò exercitum hostilem miraculo rei stupefactum perturbabat. Tunc Tartari ferro urgere, vulnerare, sauciare,*

l. 3. ff. de off. prætor.

An Chr. 1571.

Thuan. Histor. lib. 50.

Alex. Guagnin. rer. Pol. tom. 1.
S. Neug. lib. 3.

sauciare, trucidare: Poloni autem non secus quàm à grandine fruges prosterni, calcari, perire. Quo prælio tanta multitudo Polonorum ex Principibus, Nobilibus, & plebe, occubuit; ut Tartari singulis cadaveribus singulas auriculas dexteras præcidendo novem ingentes saccos expleverint: majori certè stragis editæ argumento, quàm cum olim post pugnam Cannensem Annibal ad victoriæ fidem Carthaginem mitteret aureos annulos, à digitis occisorum Romanorum detractos, quos Mago in vestibulo curiæ jussit effundi, eorumq; tantus acervus fuit, ut metientibus dimidium super tres modios explesse, sint quidam autores. Utrinque tamen dignitas Equestris taxata est mensurâ. Ubi verò tunc erant illa centum quinquaginta millia Nobilium? ille incomparabilis equitatus Polonicus? illa undiq; penetrabilis Polonorum fortitudo? Equidem Polonia plerumq; numero equorum magis, quam viribus militum terrere solet: & cum peditatu non valeat, in bello, quod contra Moscum gesserat Stephanus Rex, externum militem ad domesticum robur firmandum adsciscere omnino necesse fuit: ut ita potiùs ad excursiones & deprædationes, quàm ad statariam & justam pugnam viros sufficere possit. Nec multum præsidii ponendum in Kosakkis. Et quinam sunt illi Kosakki? Limes regni Polonici, Auditores, & magni Ducatus Lituanici magna ex parte Borysthenes est: qui in Moscovia ortus modico in occidentem flexu, in meridiem deinde & Pontum Euxinum magnam aquarum vim

Livius decad. 3. lib. 3. ubi etiam addit, *famam propiorem vero esse, haud plus fuisse modio.* Florus lib. 2. c. 2. *modios duos* scribit.

Thuan. hist. lib. 69. & 72.

Reinold. Heidenstenius de bello Moscovitico lib. 1.

trahens fertur. superior fluminis pars ad Lituaniam pertinet: ad inferiorem diversarum gentium confinia concurrunt: præter Moscos & Polonicæ ditionis Russos, nonnullæ Turcicæ præfecturæ attingunt: non longo etiam intervallo Valachi ei imminent. In hac tot nationum nec satis pacatarum colluvie, non potest adhuc quamvis à tot seculis pax consistere. Itaq; immensa ibi camporum spatia, multi agri inculti ac deserti ob latrocinia vel metum jacent. Confluere huc ad prædas ex hostico agendas solent, cum ex aliis gentibus, tum Polonis quoq; & Lituanis; ut quisq; est egentissimus, vel rerum capitalium damnatus, quosq; vel fortuna eorum vel leges in patria esse non sinunt. Superioribus tamen temporibus, cum publicè bellum non esset, etiam ex primaria juventute quidam loca ea petebant, odio quietis. Magnam partem in aquis ac flumine piscatu & latrocinius vivunt: hostemq; ut ex quoq; plurimum prædæ sperant, ducentes, Turcis tamen & Tartaris infestiores sunt, magisq; Poloniæ Regibus operam navant. Quòd infimam Poloniæ partem, quæ ad flumen pertinet, tenent, à loco Nisovii appellantur: aliâs communi nomine vocantur Kosakki. Et hi sunt, Moschi, illi tui Kosakki: qui cum sint bipedum sceleratissimi, & hominum purgamenta, eos tamen generosissimos; & cum professione sint prædones ac latrones immanissimi, eos tamen prædæ hostes dicere non verebaris: bello Ivonico non eam laudem consecuti, quam tu illis tribuis, cum demum crudelitati suæ pares

pœnas ſolverint, ipſomet Ivoniâ *Valachiæ Vaivodâ à Turcis capto & interfecto; magno inconſtantiæ rerum humanarum & divinæ ultionis exemplo, ut omnes hinc diſcant ab alieno regno invadendo, ab omni maleficio & injuria temperare, memores, quod cuiquam fecerint, idem ſibi à quovis expectandum eſſe. Cæterùm Polonicæ Nobilitatis fides, etiam erga Principes & Reges ſuos, jamdudum in Punicam degeneravit.* Poloni, *ait Radevicus,* nec Principibus ſuis fidem, nec naturâ propinquis debitam inveniuntur gratiam conſervare. *Profectò* Leſcum Nigrum *proceres immani deſeruerunt perfidiâ, evocato Conrado Maſoviorum Duce, in cujus verba quoq; juraverunt: unis Cracovienſibus illam nequam conſpirationem deteſtantibus; qui omnia chariſſima, & vitam ipſam, legitimo obſequio & debitæ fidelitati poſthabebant. Sed Leſcus, qui in Hungariam profugerat, cum non contemnenda Ungarorum & Cumanorum auxilia à Ladislao rege impetrâſſet, ſtatim ducit in rebelles, pugnat ac vincit, victoriâque utitur ſic moderatè, ut captivos dimiſerit omnes, proceribus culpam deprecantibus veniam dederit, Cracovienſibus autem pro conſtantia & fide gratias egerit; cujus urbis regimen* Germanis ſolis, *quorum fide in rebus dubiis præclarè eſſet erectus, deinceps attribuit proprium, etiam habitu cultuq; corporis ſui ad eorum formulam conformato, ut quanti Germanos faceret, vel ſic oſtenderet.* In Caſimiro I. *rege, an peccaverunt Poloni minùs? Non ignorabant, filii Caſimiri voluntates ad imperium matris* Rixæ *unicè componi: quâ pulsâ, filius quoque ſequi cogebatur. Qui tamen in exilio iſto animum ad literarum ſtudia appulit, & Lutetiam Pariſiorum devenit: illinc in Italiam porrò; & denique pietate impulſus, in Cluniacenſi cœnobio* Benedictinum Monachum *profeſſus,* Deo *totum ſe vovit & ſacravit. Intereà turbæ & fluctus in Polonia, ut in navi rectore vacua; audaciſſimo quôque in flagitiorum multitudine ac magnitudine imperium aut opes quærente: ideoque jam oculi animiq; meliùs conſulti requirebant ſuum Caſimirum; decretumq; publicè, ut miſſa legatione, ubi ubi terrarum eſſet, inveſtigaretur. Ad Reginam primò ventum, ab ea Cluniacum: & inveniunt Poloni non jam* Caſimirum *ſuum, ſed* Carolum, *(nam & nomen mutaverat) eundemq; ſacramenti religione, ſed &* Diaconatus *vinculo obſtrictum: ſine cunctatione præterita excuſant, patriæ diſcrimina & calamitates proponunt; illumq;, ut unicum præſidium & ſubſidium, Principem depoſcunt. Ipſe fortiter recuſare, alienæ poteſtatis ſe jam oſtendere, nec quicquam cum mundanis rebus commercii eſſe. Inſtant tamen legati; quos Caſimirus ad Abbatem, Abbas ad Pontificem Benedictum IX rejicit. Atq; iſte tandem indulget, nexumq; religionis diſſolvit, datâ etiam veniâ conjugii; cum hac tamen pœnitentiæ Polonis indictæ lege;* ut illi caput poſthac in coronam tonderent ritu monachali; *itemque de plebe ſinguli quotannis obulum unum (qui etiamnum* S. Petri num-

Thuan. Hiſt. lib. 58.

Radevicus in Appendice ad Otton. Friſing. l. 1. c. 1.

S. Neugeb. rer. Polon. lib. 3.

A. Chr. 1285.

S. Neugeb. rer. Polon. lib. 3. Alex. Guagn. hiſt. Pol. tomo. 1. J. Lipſius in monit. Polit. lib. 2. cap. 3.

nummus *dicitur) in luminaria & cereos Divi Petri Romam conferrent; nec non singuli Equites festis solennibus, dum sacra peraguntur,* fasciam lineam candidam *in modum stolæ, quâ in sacris utuntur sacerdotes ac diaconi, è collo suspensam ferrent.*

Hæc autem & alia sexcenta infamis perfidiæ, contumaciæ, & proterviæ Polonorum exempla, si seriò, mi Moschi, justâ mentis trutinâ ponderare volueris; quid tandem in omni Polonica Nobilitate invenies elegans, civile, urbanum, come, mansuetum, fidele? Quid in magno illo CL millium Nobilium numero reperies nobile? Festivissimus poeta, Fr. Taubmannus, *in patriæ suæ salebras, & vicinos pagos, qui nomina à loci asperitate traxerant, alicubi jocatur istis versibus:*

Pletz / Hundschiß / Krögelstein / Zederitz / Schlötz
Zwernitz / & Huel-Huel:
nomina sunt ipso penè tremenda sono.
Has inter salebras primæ indolis aëra duxi:
Quid mirum, patriam si mea Musa sapit?

At si Taubmannus cœlo & solo Polonico debuisset ingenium, potuisset à communi Slavicæ linguæ horrore Musam suam vel omninò vocare barbaram, & ipsâ barbarie nobilem. Et quemadmodum in ista Polonica lingua *vocabula sunt, decem consonantibus & unâ sola vocali constantia, quæ ad ingenium cœli sui ita horrent, ut verè lapides, quibus audientium cerebrum excutiant, Poloni loqui videantur: ita eorum Nobilitas tot pravis humoribus & vitiosis moribus inquinata est,*

Casp. Scioppius in Scaligero Hypobolimæo. pag. 92.

ut

ut vix in paucis jucunda virtutum εὐφωνία deprehendi possit. Audi verò, quid Gallus, ille Henrici Galliarum & Poloniæ regis aulicus, in ipsa Polonia scripserit de Nobilitate Polonica: Quant à moy, *ait*, qui ne puis mentir, je vous diray fort librement, que je ne vis jamais un si miserable pays, tant de pauvre Noblesse, toute brutale & sauvage: mais toutefois si pleine d'arrogance, qu'elle n'estime aucune nation. Ce sont choses difficiles à representer par escrit, & du tout impossibles à croire, que par ceux, qui les auroient veues, *hoc est*. Ut de me dicam, qui mentiri non possum, hoc liberè profiteor, me nunquam vidisse regionem æquè miseram; nuspiam tot Nobiles pauperes, agrestes, efferos, & tamen arrogantiâ ita barbarè ferocientes, ut omnes alias nationes dedignentur. Quod ipsum literis ægrè comprehendi potest; & videatur incredibile, nisi quis præsens Polonorum consuetudine familiariter fuerit usus, & ab ipsa experientia hauserit fidem. *Ex qua gentis insolentia & barbarie haud dubiè profectum & illud est, quòd* fere soli mortalium ex regionibus longinquis Reges sibi adsciscunt; *quasi nulli apud eos imperio digni nascerentur; vel, quod verius est, quòd nemo, nisi peregrinus & ignarus rerum Polonicarum, velit sub regii nominis velamento splendidam servire servitutem. Poloni enim, si rem propius intueamur, nec regnum habent, nec regem; sed oligarchicum regiminis genus, fucatâ regni specie et inani regis titulo adumbratum. Et rectè consuerat Christina*

Guil. Barclajus: cont Monarch. lib. 3. cap. 3.

 Cæsaris

Cæsaris filia, Vladislai I I uxor; Summum illud jus & autoritatem Monarchiæ in Polonia umbratilem esse. *Et Rex quidem ita Senatus potestati subjectus est, ut nec in rebus domesticis, nec etiam in ducenda uxore, libero fruatur arbitrio; adeoq; Jagello, cum tertium & quartum matrimonium sine Senatus consensu contraxisset, perpetuis ob id jactatus fuerit discordiis. Stanislaus Orichovius tamen planissimè rem expedit, qui in oratione de L L. Polon. ad regni proceres sic verba fecit*: Rex Poloniæ nihil aliud est, quàm os quoddam regni vestri, vobiscum conjunctum, libero ac legitimo vestro suffragio; ut is prorsus nihil agat, nihil moliatur, ac ne loquatur quidem, nisi id, quod ex intimo sensu vestro publicè sit profectum. *Et quid multis verbis opus est? Sicuti Poloni in Latinæ linguæ pronunciatione multoties turpiter impingunt, & accentuum rationem fere habent nullam: (Quis enim illud jocosè dictum non audiverit?* Nos sumus Nobiles Poloni: non curāmus quantitātem syllabārum, modò sit oratio congrūa.) *pari illi ratione tractant Reges suos, pari veneratione exercent Religionem, pari cultu & honore prosequuntur fidem, honestatem, & virtutem omnem. Dixi, illustrissime Princeps.*

M. Cromer. lib. 6. de reb. Polonor. S. Neugebauer. Polon. H. lib. 3.

M. Cromer. rer. Polon. lib. 18.

vide & Henr. Arnisæum in Doct. Polit. lib. 2. cap. 8.

PRINCEPS
FRID. ACHILLES, &c.
DICTU
LAURENTI WENSINI.

ORATIO

ORATIO
LAURENTII
von Wensin / Holsati,
pro
ITALIA.

Alexandri Magni hoc fertur: cum legisset illos Homericos versus, quibus Hectore provocante è novem ducibus, qui omnes pugnare cupiebant, unum deligi placeret sortis eventu, & trepidâ conceptione votorum Jovem Opt. Max. totus precaretur exercitus, ut Ajacem vel Tydei filium, aut ipsum Regem ditium Mycenarum sortiri pateretur Agamemnonem: Occiderem, *inquit Alexander*, illum; qui me tertium nominasset. *Ita vir fortissimus inter novem tertius nominari recusabat: ubi tamen pluribus antecelleret, quàm subesset. Quid verò futurum fuisset, magne Princeps; si tu olim Romæ ad P. C. præsente aliquo Julio Cæsare, de Europæ provinciarum inter sese prærogativa, & de summa republica retulisses? Quis Senatorum tertio loco* Italiam, *imò quis secundo nominare fuisset ausus? nisi hujus ignominiosæ collocationis unà quis captare voluisset præmium, ut statim vel unco in Tiberim traheretur, vel raptaretur ad Gemonias, vel de rupe Tarpeja dejiceretur.* Italiæ *enim soli contigit, ut verissimis*

Ausonius in Gratiar. act. ad Gratian. Imp.

ſimis ac juſtiſſimus laudibus deprædicaretur, omnium terrarum alumna; eadem & parens, numine Deûm electa, quæ cœlum ipſum clarius faceret, ſparſa congregaret imperia, rituſque molliret, & tot populorum diſcordes feraſque linguas ſermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret; breviterque, una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. *Quare mirari ſatis non poſſum, qui fiat, ut in hoc ampliſſimo conſenſu, inter tot diverſiſſima regionum & nationum elogia, nemodum* Italiam *ſuſceperit laudandam: niſi, quod quibuſdam pretioſiſſimis gemmis interdum evenire ſolet, ut earum raritas omnem exuperet æſtimationem, & admiratio, non numus conſtituat pretium; eodem forſitan conſilio* Italia *hactenus tranſmiſſa ſit ſilentio, quòd magnitudine & felicitate ſuâ ita exceſſerit aliarum provinciarum modum, ut meritò omni comparatione & laudatione habeatur major.* Admiratio *quidem* quæ maxima eſt, non parit verba, ſed ſilentium: *ſed quia hoc in loco prorſus tacere, ſit Italiæ gloriam negligere, & in vilioris notæ conditionem conjicere; non committam ego, ut in Illuſtri hoc Collegio illa provinciarum illuſtriſſima, communi omnium collegarum meorum prateritione obſcuretur, atque ex noſtra ſive culpa, ſive incuria, ſuo antiquiſſimo & meritiſſimo primatus honore cadat. Dicam verò, inclyte Princeps, breviter, & in tranſcurſu tantùm. Namque uti ſol, quando altus incedit, & noſtrum Meridianum circulum attingit, minores jacit um-*

C. Plin. nat. hiſt. lib. 3. cap. 5.

A. Gel. noct. Attic. lib. 5. cap. 1.

cit umbras; ubi verò devergit ad Horizontes, umbras ſpargit multò vaſtiores: ſic Italiæ *virtutes atque dotes, quæ longè ſupra aliarum nationum verticem, & veluti Zenith, conſpiciuntur excelſæ, hôc minùs ſeſe diffundunt inani aliquâ verborum oſtentatione.*

Sed quid agam? An nihil, aut potiùs aliquid dicam de terræ bonis? Tanta in Italia cœli ſoliq; ad ſummam fertilitatem eſt conſenſio, tantaq; inde omnium rerum eſt nobilitas, ut quicquid eſt, quo carere vita non debeat, nuſquam ſit præſtantius. *Ager undiq; eſt benignus, lætus, copioſus, ad ſegetes aliaq; omnia proferenda ſupra modum adcommodus, magniq; ſuis cultoribus quæſtus, ſumptus autem exigui; adeòq; is omnium minimè cum ſuo domino luctatur. Atque Plinius, cum plura tritici genera referret;* Italico, *ait*, nullum comparaverim candore ac pondere, quo maximè diſcernitur; montanis modò comparetur Italiæ agris externum; in quo principatum tenuit Bœotia, deinde Sicilia, mox Africa. *Quod etiam omni ætate tam conſtanter creditum fuit;* ut jam ante mortem Alexandri Magni annis fere CXLV Sophocles Poëta, in fabula Triptolemo, frumentum Italicum ante cuncta laudaverit, ad verbum tranſlatâ ſententia,

Et fortunatam Italiam frumento canere candido.

quæ laus, *addit Plinius*, peculiaris hodieq; Italico eſt. *Cumq; inſignis ſoli Italici ubertas innumeris pateat argumentis: hoc tamen eſt præclariſſimum, quòd Conſtantinus Palæologus dicere ſolitus eſt:* Niſi ſciret, à

Plin. hiſtor. nat. lib. 37. cap. 13.

P. Merula Coſmogra. part. 2. lib. 4. cap. 4.

Plin. hiſtor. nat. l. 18. cap. 7.

Bologna la grassa: Padoua la passa.

sanctissimis viris affirmari, in Oriente Paradisum esse, suo judicio non alibi eum reperiri posse, quàm in persuavi Patavina amœnitate. *Nonne verò etiam* Roscellanus *ager in Umbria juxta lacum Velinum tam prodigè ferax fuisse scribitur, ut auctore Varrone, Cæsar Vopiscus, cum caussam apud Censores ageret*, campos Roseæ *dixerit* Italiæ sumen esse; in quibus perticas pridie relictas gramen *unâ nocte* operiret? *quinetiam quantum per diem demtum esset, tantum per noctem cresceret? prorsus ad Virgilii de suæ Mantuæ pascuis canentis assertionem;*

Leander Albertus in descript. Umbriæ.

Plin. histor. nat. lib. 17 cap. 4.

Servius Comment. in Virgil.

Virgil. 2. Georgic.

> Et quantum longis carpent armenta diebus,
> Exiguâ tantum gelidus ros nocte reponet.

Laudense *etiam solum quis non laudet? Hîc enim tertium, quartum, & aliquando quintum fœnum secatur: pratis ad rem pecuariam tam oportunis, ut nullâ Italiæ parte plus sit caseorum: quos Comes Jo. Franciscus Somalienus IIII. insigni formâ confici & tantâ mole figurari curabat, ut singuli* pondo D. *complerent. Ager autem* Barianus *in Apulia Peucetia, oleum, vinum, frumentum, amygdalam, gossypium, aliosq́ fructus abundantiâ fundit incredibili. Et unus ille vallis* Oneliæ *ager in Liguria tanto gaudet olei proventu, ut quandoque duodeviginti, nonnunquam viginti millia urnarum, quas* Barilas *vocant, reddat. Sic tota illa ora, quæ ab D. Remi, atque etiam ulterius, ad Genuam usq́ pertinet, tot tamq́ nobilibus arboribus itemq́ palmis summæ proceritatis & præstantiæ ornata est, ut cum*

Laur. Schradæus monument. Ital. lib. 4. p. 353.

P. Merula Cosmogr. part. 2. lib. 4. cap. 4.

cum adspectu, tum odoratu sit perjucunda; hortis passim occurrentibus ad recreandas tristes adflictasq́ hominum mentes amœnissimis. Et idem de mille aliis potest dici locis. Vitium *quoque* principatus in tantum peculiaris Italiæ est, ut vel hoc uno omnia gentium vicisse, quanquam odorifera, possit videri bona: quanquam ubique pubescentium odori nulla suavitas præfertur. *Cumque* octoginta fere in toto orbe genera vini nobilia *memoriæ prodiderit Plinius; duas ex eo numero partes attribuit Italiæ; longè propterea ante cunctas terras. Et quis non audivit laudes* Setini (*quod Divus Augustus prætulit omnibus, & fere secuti Principes*) Cæcubi, Falerni, Albani, Surrentini, Massici, Statani, Caleni, Fundani, Veliternini, Privernatis, Signini, Prætutii, Anconitani, Palmesii, Rhetici (*nascitur id in agro Veronensi: atque est saporis regii optimiq́, & quod Theodoricus Ostro-Gothorum Rex Athesi, & Hadriatico mari, ac deinde jumentis Romam usque sibi adferri curavit*) Ligustici *item*, Tabiani, *et aliorum? Ad Papiam autem vina mirè fragrantia nascuntur; quæ pulcherrimè splendent in poculis, saliuntq́, & vel invitos ad potum alliciunt, epotaq́ hærent stomacho, et leniter permeant, foventq́ naturæ vires, & pituitam extenuant: nullos illa capiti vapores, aut ori ructus, nullum ventri tumorem, aut vesicæ impreßionem faciunt; sed cibo sese commiscentia facilè conquiescunt, absterguntq́ mordaces curas humanis mentibus infestas, ac mollia inducunt somnia ægris aptißi-*

Plin. lib. 14. in procemio.

Plin. ibid. c. 11.

Plin. ibid. c. 6.

Merula d. l. ex Blondo & Cassiodoro.

Bernard. Saccus Ticinens. Hist. lib. 5. c. 6.

aptissima. Hoc gustato vino, Boetium Severinum *Romanum patritium carceri inclusum, ac seminecem, resipuisse ajunt, succlamasseq;* : Oh felicia hujus regionis vina, quæ labantem mœrore animum, curisq; depressum modico haustu erigunt, firmantque nutantem! *Atque his dictis, ad scribendum de* Consolatione *librum, viribus instauratis, conversus est. Et quis ita ambiget, ab vino optimo* Oenotriæ *natam fuisse appellationem? Quamvis &* Italiæ *nomen novum laudum contineat argumentum. Siquidem Timæus in Historiis, quas oratione Græcâ de rebus populi Romani composuit, & M. Varro in Antiquitatibus rerum humanarum, terram Italiam de Græco vocabulo nominatam scripserunt:* quoniam boves Græcâ vetere linguâ ἰταλοὶ vocitati sunt, quorum in Italia magna copia fuerit; bucetaque in ea terra gigni pascique solita sint complurima. *Nec armentosissima tantum Italia; (Lucaniâ tamen ut à* bobus *&* tauris *celeberrimâ, cum etiam Lucilius antiquus Poëta id agnoverit hisce versiculis,*

ita Servius existimat.

A. Gel. noct. Att. lib. 11. cap. 1.

Lucilius.

Quem neque Lucanis oriundi montibu' Tauri
Ducere protelo validis cervicibu' possent:

ita Neapolitano regno à generosissimis equis *undiquaque nobilissimo) verum etiam aliis pecoribus semper fuit Italia fortunatissima;* ovium *præcipuè gregibus summam commendationem promeritis. Namque est*

Martialis.

Velleribus primis Appulia, Parma secundis
Nobilis; Altinum tertia laudat ovis.

Ita

Ita quoq; piscium, volucrum, *& quicquid animalium venatio, piscatio, & aucupium desiderant, in Italia passim beata & præsens est copia. Et quid de* metallis, *lapidibus, aliisq; muneribus dicam?* Italia metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris, sed interdictum id vetere consulto patrum, Italiæ parci jubentium. *In Foro Julio Hydra fluvius est, & haud procul inde argenti vivi fodina. In agro Volaterrano nonnullis locis terra est lutea, similis auri pigmento, fœtidissima: quamobrem incolæ regionis, quàm possunt studiosè, iter hàc vitant; cum illa odorem exhalet tam gravem, ut supervolantes aves statim concidant mortuæ. Magna* quoque aluminis *copia ante aliquot annos reperta est apud Etruscos in territorio Massæ; uti & in Campania felice cuniculi sunt, ex quibus effoditur sulfur; atque ibidem convallis est, ubi alumen coquitur. Adeòque alumine dives est Italia;* ut ex una tantùm Gallia, singulis annis, *illius mercis nomine,* supra decies centena aureorum millia *rotundet. Et quod commodè, nec præter rem hîc enarrari potest:* Bartholomæus Perdix, *Genuensis negotiator, Neapolim petens, cum avorum ætate Ænariam prætervveheretur, & animadverteret, ex incendio, quod annis circiter centum ac sexaginta tribus antè, ruptis repentè terræ visceribus insulam graviter adflixerat, quædam aluminosa saxa scopulorum instar in litus provoluta esse; ea Perdix fornacibus postea excoxit, & in alumen dissolvit, fuditque:* revocatâ arte eâ, è *Roccho Syriæ,*

Plin. lib. 3. c. 20. & lib. 33. cap. 4.

P. Merula Cosmogr. part. 2. lib. 4. cap. 4.

Bodin. in responso ad Malestretium.

Jo. Jovian. Pontanus Hist. lib. 6.

 ubi

ubi ipse plures annos mercaturam fecerat, ab se allatâ; quæ multis antea seculis in Italia jacuerat. Visuntur etiam multis in locis officinæ salariæ : *atque apud Brutios mille passibus ab Altomontio (ubi colligitur* Manna, *noctu rorans, præsertim cum imbres diurnos liquidum purumque cœlum noctis excipit) salis fodinæ sunt, in intima montis viscera excavatæ; longitudine quædam quingentorum, quædam mille passuum, aut ampliùs; unde salem effodiunt. Quanti verò sunt pretii,* lapis Tiburtinus, Gabinus, Albanus, marmor Istricum, & Lunense? *Columnæ etiamnum ad montes Lunæ peringentes, aliaque marmorum frusta cernuntur; quæ florentibus rei Romanæ temporibus excisa, dein autem, eâ labente, derelicta nemo exportavit vel expolivit. Et hodie ex his locis marmora Pisas, Genuam, Florentiam, Romam, Bononiam, & in Galliam ulteriorem deferuntur; non tamen eâ magnitudine & copiâ, ut olim Romam solebant. Pulchrè & verè Facius Ubertus:*

P. Merula Cosmogr. pag. 2. lib. 2. cap. 4.

Leander. Albert. in descript. Hetr. Mediterr.

Cantico 6 lib. 3.

E vedemmo Carrara: ove la gente
trova il candido marmo in tanta copia,
che assai n' haurebbe tutto l' Oriente.

Lescalia *porro Volaterranensis agri vicus,* alabastro *abundat: ex quo ingeniosissimus quidam artifex Neapolitanus olim fecerat organa pnevmatica, Leoni X. Pontifici Max. muneri destinata; quo fatis intercepto priusquam illa perficerentur, Friderico Gonzagæ, primo Mantuæ Duci, donata fuêre. Opus profectò, quod*

Leander. d. l.

quod inter rara mirabiliaq́ meritò debeat recenseri. Totæ enim fistulæ moduliq́ sunt ex alabastro. Prætereo hîc coralium, cryſtallum, chalcitem, porphyritem, ophitem, achatem, chalcedonium, gemmam Vejentanam, lazurium, vitriolum, coccum *tingendæ purpuræ, & innumeros atque inæstimabiles alios terræ Italiæ thesauros. Non igitur refragari possum Polybio, Historicorum prudentissimo,* Galliam Cisalpinam, *sive,* Gallicam Italiam, *tot invidendis & summis encomiis exornanti; illam nimirum planitiem, universo ambitu millia passuum* CIↃ CCL *ferè colligentem, omnium totius Europæ longè præstantissimam, rebus universis sic excellere, ut ne dici quidem satis possit.* περὶ γε μὴν τῆς ἀρετῆς, *ait ille,* οὐδ' εἰπεῖν ῥᾴδιον. *Minùs autem omnibus aliis,* Campaniam felicem *dilaudantibus, obstrepam; cum illa omnes Italiæ partes multis superet partibus; & in eam natura luxurians prodegisse videatur largissimo sinu, quicquid uspiam est deliciarum, amœnitatum, gaudiorum, & oblectationum.* Omnium non modò Italiâ, *inquit Florus,* sed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ plaga est. Nihil mollius cœlo. Nihil uberius solo: bis floribus vernat: ideò Liberi, Cererisq́; certamen dicitur. Nihil hospitalius mari. Hic illi nobiles portus, Cajeta, Misenus, & tepentes fontibus Bajæ, Lucrinus & Avernus, quædam maris ostia: hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus omnium Vesuvius, Aetnæi ignis imitator.

Inq́

Polyb. hist. lib. 2. *La Lombardia è il giardino del mondo.*

P. Merula Cosmogr. part. 2. lib. 4. cap. 25.

Luc. Annæus Florus lib. 1. cap. 16.

Inq; hac nobilissima Campania tribus cujusque anni temporibus, vere, æstate, autumno, fructus legi, oculatus & omni exceptione major testis adfirmat Dionysius Halicarnassæus. Præ illa felicitate vilescunt Alcinoi Regis pomaria, in quibus ver quotannis non renovatur, sed jugi perflante Favonio

& pyra adulta pyris succeduut, malaque malis:

sordescit quoque Eresus, feracissima Lesbi civitas, Theophrasti patria; licet cives ipsius Eresios, simulachrum Cereris Ἐρμόχȣ *Delphico Apolloni consecrâsse Athenæus fabuletur; eò quòd ager Eresius præcipuæ bonitatis, candidissimumq; frumentum produceret, cujus pollinem Mercurius ad Deos, si quando pane vesci voluerint, subvehere fingebatur. Certè nulla pars Italiæ provinciarumq; Imperii Romani visa fuit accommodatior ad earum spolia dilapidanda, vel ad opes orbis terrarum consumendas, quàm ille Campanus ager à* Capua *(quæ urbs quondam inter tres maximas* Romam, Karthaginemque *numerata, sæpius erat Romanis subsidium belli, fundamentum vectigalium, horreum legionum, solatium annonæ) Neapolim, ulteriusq; protensus, atque inde per litus usque Cumas recurrens. Inprimis tamen placuerat* Neapolis *ante omnia alia loca, quæ Romanis atque aliis, vel studiorum, vel otii, vel voluptatis & deliciarum, atque etiam sanitatis jucundissimus esset secessus. Atque ita isthic*

——exemptum curis gravioribus ævum

egerunt P. Virgilius, qui Georgicorum libros ibidem compo-

Lib. 1.

H. Salmuth. in G. Panciroli nova Reperta tit. 9. de Camp.

Steph. Vinand. Pighius in Hercule Prodicio.

Flor. d. l.

composuit; T. Livius, Horatius Flaccus, Statius Papinius, Claudius Claudianus, Annejus Seneca, Agellius, Franciscus Petrarcha Regi Neapolitano Roberto amicissimus; Antonius Beccadellus Bononiensis, cognomine Panormitanus, orator; Laurentius Valla Romanus, Porcellius Romanus poëta, Blondus Foroliviensis, Bartholomæus Facius Sulmonensis; & alii innumerabiles. Nec minùs hâc ætate Principes, Duces, Marchiones, Comites, Barones, summatesq; viri totius regni Neapolitani, majorem anni partem hîc exigunt: ut credam, paucas in orbe reperiri civitates, ubi par Nobilium & illustrium hominum conveniat numerus. Verùm quid multis verbis opus est? Quis unquam de felicitate Italiæ dubitavit? Quis nostrûm illius visundæ desiderio non stimulatur? Quàm fervent passim itinera Italiæ hinc inde commeantibus Germanis, Polonis, Gallis, & cæteris Europæis? Quàm verò sit mihi jam volupe, non tantùm ea quæ dixi, sed & quæ prætermisi infinita, censere oculis; & simul insignes illos urbium titulos coram dijudicare posse; quos Itali suâ linguâ in hunc modum efferunt?

Fama tra noi: *Roma* pomposa & santa;
Venetia riccha, saggia, & signorile;
Napoli odorifera & gentile;
Fiorenza bella, tutto il volgo canta;
Grande *Milano* in Italia si vanta;
Bologna grassa; & *Ferrara* civile;
Padoua forte; & *Bergamo* sottile;

P. Merula Cosmogr. part. 2. lib. 4. cap. 4. Lauren. Schradæus Monument. Ital. lib. 4. pag. 410.

 Genoua

Genoua di superbia altiera pianta;
Verona degna; & *Perugia* sanguigna;
Brescia l' armata; & *Mantoa* gloriosa;
Rimini buona; & *Pistoja* ferrigna;
Siena de bel podere; *Lucca* industriosa;
Furli bizarro, & *Ravenna* benigna;
Et *Singallia* del' aria noiosa;
Et *Capoua* amorosa;
Pisa frendente; & *Pesaro* giardino;
Ancona del bel porto pellegrino;
Fedelissimo *Vrbino*;
Ascoli tondo; & longo *Recanate*;
Foligno delle strade inzuccarate,
Et par da cielo mandate;
Le belle donne de *Fano*, si dice;
Ma *Siena* poi tra l' altre piu felice.

Equidem nunquam animo in beatissimum illum Europæ Paradisum excurro, (quod tamen creberrime facio) quin statim illos Virgilii *aureos versus in laudem Italiæ scriptos, memoriâ repetam; semper tamen cum aliquo auctario amoris ad priorem observantiam, quâ & divinum Poetam, & optimam maximam terrarum, anteà eram complexus.*

Sed neq; (ait Maro) Medorum silvæ, ditissima terra,
nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
laudibus Italiæ certent: non Bactra, neque Indi,
totaque thuriferis Panchæia pinguis arenis.
Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
invertêre,

Virg. Georgic. lib. 2.

invertêre, satis immanis dentibus Hydri
nec galeis, densisque virûm seges horruit hastis:
sed gravidæ fruges, & Bacchi Massicus humor
implevêre, tenent oleæque, armentaque læta.
Hinc bellator equus campo se se arduus infert:
hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad templa Deûm duxêre triumfos.
Hîc ver assiduum, atque alienis mensibus æstas:
bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rabidæ tygres absunt, & sæva leonum
semina; nec miseros fallunt aconita legentes:
nec rapit immensos orbes per humum, neq; tanto
squammeus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, operumq; laborem:
tot congesta manu præruptis oppida saxis:
fluminaque antiquos subterlabentia muros.
An mare, quod supra, memorem? quodq; alluit infra
Anne lacus tantos? te, Lari maxime? teque
fluctibus & fremitu assurgens, Benace, marino?
An memorem portus? Lucrinoq; addita claustra?
atque indignatum magnis stridoribus æquor?
Iulia quâ ponto longè sonat unda refuso,
Tyrrhenusq; fretis immittitur æstus Avernis?
Hæc eadem argenti rivos, ærisque metalla
ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virûm Marsos, pubemq; Sabellam,
assuetumque malo Ligurem, Volscosque verutos

extulit: hæc Decios, Marios, magnosq; Camillos,
Scipiadas duros bello, & te, maxime Cæsar.

Quapropter ex Baßis illis, qui Imperatorem Turcarum Amurathem III ad bellum gerendum incitabant, prudentiores Italiam præ aliis terris omnibus petendam esse potentibus argumentis suaserunt; non solùm, quòd ad orbis terrarum monarchiam, quam Turcæ semper sibi tanquam scopum suarum actionum propositam habuerunt, nunquam illi perventuri essent, nisi priùs Italiam in potestatem redegerint; cum ea, veluti centrum universi orbis, consilia reliquis membris & auxilia suppeditare soleat, quibus occultæ & tyrannicæ aliorum ad idem humanæ ambitionis fastigium grassantium machinationes impediantur: verùm etiam, quòd nulla alia tam honesta, tam fructuosa, tamq; gloriosa expeditio suscipi poßit; quia scilicet Italia princeps sit & propter situs opportunitatem, aëris temperiem, omnium rerum ad victum humanum necessariarum abundantiam, amplißimas & ditißimas urbes, & propter sedem primariam Ecclesiæ Christianæ, atq; antiquam Imperii Romani majestatem.

Laz. Soranzus in Ottomanno. cap. 57.

Quantum autem, honoratißime Princeps, universas terras antecedit Italia; tantum Itali omnes alias gentes ac populos omnium prærogativarum excellentiâ ac multiplicibus virtutum miraculis vincunt. Et uti fieri solet, quando exteri suburbanas villas Neapolitanas, aut Marmirolanam Ducis Mantuani, aut Pratelinum Florentini, aut Belvederium Vaticanum

Papæ, aut hortos Tiburtinos Hippolyti Atestini Cardinalis Ferrariensis, diligenter perlustrant; ut, dum porticus, ambulacra, labyrinthos, scenas frondibus concameratas, florum fructuumq; variis coloribus distinctas; parietes malorum punicorum tapetis vestitos; peristylia & exedras picturis, signis, statuis, & marmorum antiquitatumq; reliquiis pretiosis decoratas; fontium ædiculas, antra nympharum, atque piscinas coraliis & unionum ostreis omniq; conchyliorum raritate mirificè renitentes; dumque alia innumera cupidißimis animis & oculis intuentur; interdum, & quidem subitò, aquarum per multas syringas & secretas fistulas undique prorumpentium copiâ suaviter irrigentur non opinantes: sic fere mihi accidit nunc idem, ut dum in quascunque Italorum laudes mentis aciem defigo, & easdem eloqui hìc conor, derepente ex omnibus partibus imber Italicarum virtutum in me depluat copiosißimus. Quanquam hoc mihi non omnino evenit insperatum. Nam cum natura illa sit optima, quæ inter nimium & parum est media, atque in aurea ingeniorum ac corporum mediocritate consistit: de Italis profectò, qui non modò inter Æquatorem & Septentriones, verùm etiam inter Occasum & Orientem fere medii interjacent, ac modicè ab Aquilone ad Meridiem deflexi, nil nisi summa & maxima sperari, cogitari, & dici possunt.

Divina Italorum indoles, & incomparabilis ingeniorum vis in universum patescit rebus in omnibus.

Etenim ut ordiar ab infima ingeniosorum & industriorum hominum tribu; quam puto esse opificum; *abundè apud Italos invenient nostri statuarii, pictores, textores, architecti, & reliqui artifices manuarii, quod discant, quod imitentur, & quod nec discere, nec imitari, sed tantùm admirari queant. Atq; ut alios summos & perfectos magistros hîc ne nominem: non omittendus hoc loco est vir bove quidem capitosior*, Bernardinus Carovagius, *oculis emissitiis, ore exporrecto, linguâq; blæsus, sed qui horologicam artem Papiæ discens, mirabilia faciebat; inter quæ illud fuerat memorabile, quòd, ut Andreæ Alciato eximio JCto morem gereret, horologium fabrefecerit, in quo per æris sonitum, quam quisq; statuisset horam, exaudiebat; atq; eodem ictu ignis scintilla ab inserto silice in subjectum sulphur excussa in flammam ibat; quæ repente ardentis sulphuris ministerio ac continuatione accendebat appositæ lucernæ fili, lucemq; reddebat: ita ut composito horologio ad quam dominus destinasset noctis horam, & à somno excitari, & lumine juvari solius horologii ope unusquisq; accubans posset. At verò minimè omnium prætermittendus sit* Michael Angelus Bonarota *Florentinus, qui ante hos sexaginta annos Romæ decessit, cum ætatis annum XC^mum^ ageret; atque adeò post priscos Græcos picturæ, statuariæ, & architecturæ fuit summus artifex: cujus nomine ut passim orbis personat; sic plerisq; locis, sed Romæ & Florentiæ præcipuè, stupendi operis monumenta ejus visuntur. Huic initio cum* Raphaele Urbinate *pictore famosissimo æmulatio erat, sed mortuo in ætatis flore Raphaele, Michael, qui ad majora adspirabat, longævæ ætatis beneficio facilè principatum in pulcherrimis illis artibus adeptus est, & ad mortem usque tenuit: plerisq; suæ industriæ admiratoribus, raris æmulis, aut imitatoribus relictis. Huic etiam Cosmus Medices, Florentiæ Princeps, qui summè his artibus delectabatur, tantum honorem habuit, ut ejus corpus Româ Florentiam transferri curaverit, ut in patriâ sepeliretur: idq; maximâ pompâ peractum; deducentibus funus XXC consummatissimis artificibus ad B. Laurentii ædem: ubi à Benedicto Varchio publicè laudatus, & conditus est. Angelo tamen secundum, & forsitan parem addere possem* Georgium Vasarium, *qui Arretii in Etruria natus, eidem Cosmo nobilitatem sui ingenii simulq; picturæ et architecturæ præstantiam editis passim insignibus ad stupendum omnium spectaculum monumentis, cumulatissimè probavit; vivis exemptus anno suo climacterico Florentiæ, ubi degebat, et exinde, sicut testamento caverat, Arretium in patriam translatus: quo loco in principali secundum sedem Episcopalem templo in sacello ab ipso juxta sumptuoso & admirando artificio extructo sepultus est. Sed quemadmodum olim* Benedictus Biscopius, *Britannus monachus, qui A.C. 703. obiit septuagenarius, quinquies Romam venerat, & inde vitriarios, pictores, & architectos secum in patriam advexerat primus: ita reliqua Europa omnis, nobiliorum illarum artium rudior, pictoriam, statuariam, & ar-*

Bernard. Saccus Ticinens. Hist. lib. 7. c. 17.

A. Chr. 1564. Thuan. histor. lib. 36. Joan. Bapt. Hadrianus Histor. lib. 18.

Thuan. histor. lib. 59.

A. Chr. 1574.

Thom. Zvving. Metth. Apodem. lib. 1. c. 1.

& architecturam hodie è Roma, Neapoli, Venetiis, Florentia, textoriam è Genua & Luca, (imò etiam Florentia textrinis nobilis est, nec minus quam Belgium: & aliquando panni, quos Rascie vocant, uno tantùm anno ibi confecti, duorum auri millionum æstimantur) vitriariam è Murano; omnium autem opificiorum artificium ex uno Mediolano (vulgatum enim proverbium est; Mediolanum destruendo, Italiam quorumvis artificum copiâ instrui posse) tanquam ex quibusdam celeberrimis scholis & Academiis, cum magno Reipub. emolumento petere jam posset. Atqui faciliùs fere fuerit Dominico Fontano obeliscum Vaticanum transtulisse, & erectum statuisse: (quamvis moles illa uno & continuo constet marmore; & labor fuerit anni integri; adhibitis machinis tractoriis & vectoriis, quæ à nongentis septem viris & septuaginta equis in orbem versabantur ac regebantur; expensisq́ in totum translationis & erectionis opus triginta septem millibus coronatorum, nongentis insuper & sexaginta quinque:) quàm mihi nunc sit ingeniosissima Italorum opificum & artificum opera hoc loco denarrare. Una pyxidecula nautica, sive acus vel acicula marina, quâ debeat explicari oratione? Quis affirmare ausit, usu magnetis, quo in tota rerum natura nihil est admirabilius, quicquam divinius excogitari & inveniri potuisse? Universus nautarum, quantus quantus est populus, si unâ voce loqueretur, hoc diceret: Olim in navigatione Cynosuram spectabam, itemque alias stellas clavum-

Thes. Polit. part. 1. de Hetrur.

si dice; che chi volesse rassetare Italia, si roina Milan. Leand. Alb. in Insubria.

Antor. Cirella in vita Sixti V.

Guid Pancirolus in Nov. Repert. tit. 11. de Pyxide Naut. & ibi H. Salmuth. in comment.

———clavumq́ue affixus & hærens
nusquam amittebam;

obscuro autem cœlo ignorabam, ubi versarer, eramq́ quasi deperditus

—errans pelago, totidem sine sidere noctes:

at postquam immortalis ille Joan. Goia civis Amalphitanus ante annos trecentos mirificam magnetis virtutem mihi monstravit, vasculiq́ tam parvi virgulæq́, imò acus modicæ ductu rectum cursum tenere docuit; ex eo tempore, quæcunque sit cœli facies, etiam in profundissimis tenebris, acutissimè cerno, & intrepidè omnia maria sulco, omnemq́ aquarum vastitatem feliciter emetior: tanto inventoris totiusq́ Italiæ beneficio; ut cunctæ terrarum gentes, quæ fructus inde percipiunt quotidie uberrimos, illud pro dignitate minimè æstimare, quoniam indies evadit se ipso majus, nedum gratiarum referendarum modum reperire possint.

Verùm enimverò acumen Italorum in literarum etiam studiis longè transcendit aliorum hominum conditionem: & illi etiamnum scientiarum dictaturam gerere videntur. Inter priscos occurrunt Thurii: quorum legislator, magnus ille Charondas, inter alia scivit, τῶν πολιτῶν τοὺς υἱεῖς ἅπαντας μανθάνειν τὰ γράμματα; civium omnes filios discere literas: & quia videbat fore, ut pauperes inopiâ fortasse non possent; ampliùs statuit, ut è publico civitatis ærario honoraria præceptoribus solverentur. Occurrit Heraclea, Metapontus, & Croto; ubi Pythagoras etiam ille cœtus habuit

Oooo juve-

Virgil. 5. Aeneid.

Virgil. 3. Aeneid.

H. Cardanus lib. 17. de artib. & artificiosis reb. B. Keckerman. in Commentat. Nautica, problem. 7.

J. Lips. in Lovanio lib. 3. cap. 7.

Diodor. lib. 12.

Livius lib. 1.

juvenum, æmulantium studia doctrinæ: & in Italia interiore Falisci; quorum schola magistri perfidiâ, & generoso Camilli facto nota. Nec longè Gabii: quò, ut ad publicum ludum, ablegatos Romulum & Remum Dionysius ac Plutarchus scribunt, ibiq́ institutos Græcanicis literis, item Musicâ & tractatione armorum. Quid Tusculi? Livius apertè; in Dictatoris Romani ingressu, ludos literarum strepuisse discentium vocibus. Jam illæ nostri Occidentis Athenæ, ipsa ROMA, *postquam literas accepit, (accepit autem paulò post Punicum primum bellum) statim unà cum imperio diffudit & sparsit in has omnes terras.* DEUS *bone! quæ postea ingeniorum felicitas extitit? Quæ scientiarum opes et incredibiles gazæ hinc redundaverunt in Italiam & orbem universum? Quantâ industriâ, fide & studio, in hac summa republica, in ipsa sapientiæ literarumq́ tutela versati sunt, illi novi humanitatis atque doctrinæ instauratores? Q.* Ennius *Rudinus, M. Accius* Plautus *Sarsinas, T.* Lucretius *Carus, Q.* Catullus *Veronensis, Q.* Horatius *Flaccus Venusinus, Sex. Aurelius* Propertius *Mevanius, P.* Ovidius *Naso Sulmonensis, A.* Persius *Flaccus, P. Papinius* Statius, *Q. Valerius* Flaccus *Setinus, D. Junius* Juvenalis *Aquinas; & quem omnis ætas habebit exemplar absolutissimum, P.* Virgilius *Maro Mantuanus; nonne condiderunt nobis* Poeticam? *M.* Porcius Cato *Censorinus, Q. Claudius* Quadrigarius, *Marcus* Varro, (qui tam multa

multa legit, ut aliquid ei scribere vacâsse mirandum sit: tam multa scripsit, quàm multa vix quisquam legere potuerit) *C.* Sallustius *Crispus*

Augustinus de civitate Dei, lib. 6. cap. 2.

(primus Romanâ Crispus in historia,)

Martialis.

Cornelius Nepos, *Pompejus* Trogus, *T.* Livius, (*cujus ossa An. Chr.* CIↃ CCCCXIII. *Patavii in plumbea capsula ad D. Justinæ fuerunt reperta, & insigni pompâ succollantibus viris nobilissimis in foro Judiciorum ad Occidentalem parietem reposita, cum effigie ejusdem ænea & inscriptione: brachium Alfonso Aragonio muneri datum) C.* Iulius Cæsar, *C. Vellejus* Paterculus, *C. Cornelius* Tacitus, *Valerius* Maximus, *C.* Suetonius *Tranquillus*, Plinius *Comensis, naturæ bibliothecarius; & qui longo ordine sequuntur alii; nonne rationem scribendæ Historiæ nos accuratissimè docuerunt?* Architas, Aristoxenus, Nicomachus, Luritus, *Tarentini;* Alcmæon, Philolausq́; *Crotoniatæ;* Hippasus *Metapontinus, M.* Vitruvius *Veronensis, & compares alii; nonne mysteria* Philosophiæ *nobis aperuerunt?* Sextus Papirius, P. Sempronius, *& cæteri cœlestes viri, quos auctor* l. 2. D. de Orig. Iur. *commemorat;* Papinianus *item,* Paullus, Vlpianus, *& reliqui Pandectarum* (Pandectarum *autem &* Codicis *libro nullum præstantiorem in orbe terrarum post sacra Biblia existere, putat noster Giphanius) germani patres; nonne in sacrarium genuinæ* Prudentiæ, *& in* Justitiæ *adyta nos deduxerunt? Et quid dicam de illis* Eloquentiæ *heroibus, M.* Cornelio Cethego, Appio Cæco,

P. Merula Cosmogr. part. 2. lib. 4. cap. 36.

T. Zvinger. M. Apodem. lib. 1 cap. 19.

Cicero in Bruto.

co, Q. Metello, C. Lælio, P. Africano, Ser. Galba, M. Æmilio Lepido, C. Graccho, Qu. Catulo, Antonio, Crasso, M. Herennio, C. Titio, & *omnium oratorum coryphæo* Cicerone? *Nemo enim est alicujus in eloquentia laudis ac spei, quin Cicero esse longè malit; si cum eo se remotâ invidiâ velit conferre. Quippe omnes fandi virtutes etiam diversæ in illo viro congruunt. Quamcunque orationem struxerat Cicero, ita illa erat undique perfectè absoluta, ut in ea neque Cato gravitatem, neque Lælius lenitatem, neque Gracchus impetum, nec Cæsar calorem, nec Hortensius distributionem, nec Calvus argutias, nec parsimoniam Sallustius, nec opulentiam Avitus requirere potuisset: prorsus in qua, ne omnia persequar, quis neque additum quicquam, neq; detractum, neq; autem aliquid commutatum voluisset. Et quæ fuit eloquentiæ Ciceronianæ potentia? quæ contra Catilinam vis? quæ pro salute Reip. & populi Romani virtus? Romulus mœnium Romæ conditor non tantam urbem fecit, quantam Cicero servavit. Metellus in Vestæ æde extinxit incendium, Cicero Romæ. Glorietur itaque Hannibale Scipio, Pyrrho Fabricius, Antiocho alter Scipio, Perse Paulus, Spartaco Crassus, Sertorio & Mithridate Pompejus: nemo hostis Catilinâ propius accessit. Magnus, & supra humanæ sortis habitum oportet sit, cui liceat Suadam Tullianam adæquare: & in illius viri laudes exsequendas Cicerone laudatore opus fuerit. Verùm cuncti illi scientiarum patres, quos dixi, indo-*

M. An. Seneca lib. 7. Controvers. 2.

cto at-

cto atq; rudi terrarum orbi fuerunt politioris literaturæ magistri, exactæ eruditionis antistites, & omnium doctrinarum antecessores. Et *sicuti olim à* miliario *Urbis, quæ erat in capite fori Romani columna aurea, omnes Italiæ viæ initium & finem capiebant: ita ab illis aureis doctoribus omnes propemodum nationes literarum studia, adeoq; itinera ad sapientiam etiam hodie orduntur.*

Guid. Pancirol. de XIV. reg. Schardius in Lexico.

Post perfectam illam meliorum literarum ætatem secuta sunt multorum seculorum tempora, quibus irruentibus undique barbaris, unà cum republica etiam res literarum quotidie in deterius data est; & ad summum perducta gloria ferè ad infimum rursus, & quidem velociùs quàm ascenderat, relapsa est. In ea tamen fugientium Musarum calamitate, & in mediis tenebris, nunquam non inventi sunt Itali, qui salutarem facem præferre aliquam conarentur, & barbariem si totam dispellere nequirent, saltem oppugnarent. Propterea laudabilis meritò est opera Urbani IV. *P.P. qui* Thomam Aquinatem, *Alberti magni discipulum, genere quidem illustrem virum, quippe à Comitibus Apuliæ ortum, sed qui postea doctrinæ magnitudine & illustrissimis scriptis omnem imaginum & majorum gloriam obscuraverat, instaurandæ ornandæq; Romanæ veteri Academiæ evocaverat; &* Clementis V, *qui in Concilio Viennensi decreverat, ut Romæ, & ubicunque Romanam Curiam residere contingeret, Hebraicæ, Arabicæ, & Chaldaicæ linguæ Pro-*

Platina in Urbano 4.

P. Merula Cosmogr. pag 2. lib. 4. cap. 22.

fessores

Platina in Nicol. 5.

fessores haberentur: & Nicolai V. qui per universam fere Europam miserat viros in omni artium genere excelsos, qui veterum scriptorum libros conquirerent; promissis quinq; ducatorum millibus ei, qui Hebraicum D. Matthæi Apostoli Evangelium adferret: nec non Cosmi Medicis sapientis, patris, & Laurentii magni, nepotis; quo utroq; duce Homerus in Italiam, atq; Marsilius Ficinus, Io. Argyropylus, Demetrius Chalcondiles, Picus, Angelus Politianus, aliiq; doctissimi viri, Florentiam venerunt. Nec in parva laude pono labores Azonis, Bononiensis, qui, cum primus plerasq; Digestorum leges justis commentariis, ex quibus Accursius in suas glossulas plurima transtulit, interpretatus esset, fons legum, vas electionis, lucerna juris, postea appellari meruit; meliori utiq; vitæ clausula dignus. Is enim, uti etiamnum Bononiæ durat fama, cum in disputatione ab antisophista quodam suo provocatus cultro eum appetiisset; in carcerem pertractus et capitalis criminis damnatus dicitur: cumq; exclameret, Ad bestias, Ad bestias, (nempe hujus principii legem ex Pandectis adducens, quâ propter artis excellentiam relaxari sontibus, et novissima meritis pœnam allegabat) judices se ab eo tanquam belluas insimulari credentes, iccircoq; irati non destiterunt, donec summo supplicio afficeretur. Nec Azonis tantum, sed etiam dilaudo lucubrationes Dantis Aligerii, Francisci Petrarchæ, Io. Boccatii, (qui Florentini triumviri in Italica lingua sine dubio principes sunt) Gratiani Decreti collectoris, Cyni, Accursii, Dyni,

And. Alciatus Parerg. lib. 10. cap. 25.

l. 31. ff. de pœnis.

ni, Socinorum, Bartoli, Baldi, Pauli Castrensis, Paridis à Puteo, Odofredi & Gofredi, Andreæ ab Isernia, Guilielmi Durandi, Alberici Rosatis, Marsilii Maina dini, qui Defensorem Pacis scripsit, Antonii de Rosellis, Blondi Flavii, Antonini Archiepiscopi Florentini, Æneæ Silvii, qui posteà Papa Pius II. fuit; Hieronymi Savonarolæ, Felini Sandei, Io. Nevizani, Iasonis Maini, Philippi Decii, Caroli Ruini (il quale lungo tempo lesse in Bologna col stipendio di 1200 ducati d' oro) et talium: licet quidam ex illis triariis non rarò satis inscitis et impolitis armis (cur enim hoc dissimulem?) fuerint usi. Posteaquam autem Leo X. reparandis literis natus Pontifex, eruditos viros meritis suis æstimare, Laurentii patris exemplo provehere, & liberalissimè exornare cœpit; ab illo tempore in omnibus disciplinis et scientiis Respublica literaria tantis auctibus excrevit, tantoq; honorum splendore illuxit; ut credi possit, nullos barbaros unquam in Italia pedem intulisse, aut priscos illos doctrinarum Atlantes in hoc seculum redivivos venisse. Etenim quæ potest sacrarum Scripturarum cognitio esse tanta; quam Jacobus Sadoletus, Thomas Cajetanus, Gaspar Contarenus, Carolus Borromæus, Cæsar Baronius, qui in contexenda Ecclesiæ historia universali ea perfecit, de quibus ante ipsum perpauci cogitaverant, nemo simile quid unquam ediderat; & Robertus Bellarminus, Cardinales; Immanuel Tremellius, Petrus Martyr Vermilius Florentinus, Paulus Venetus Servita; Isidorus Clarius, & Joannes Baptista

Leander. Albert. in descrip. Lombard.

Isac. Casaubon. in Exercitat. ad Baron.

Baptista Folengius, *Benedictini*; *non imbiberint? Qui Jurisprudentiæ recessus possunt esse tam absconditi, quos* Andreas Alciatus, Guidus Pancirolus, Albericus & Scipio Gentiles, Julius Pacius, M. Antonius Peregrinus, Jacobus Menochius, Jo. Vaudus, Josephus Mascardus, Prosper Farinacius, Jo. Petrus Surdus, Jo. Vincentius Hondedæus; *non perscrutati fuerint? Quid in Medicina Hippocrates aut Galenus sciverunt unquam; quod* Hieronymus Fracastorius *Veronensis*, Gabriel Fallopius *Mutinensis*, H. Mercurialis, H. Capivacius *nesciverint? Quid in omnium totius Philosophiæ partium ambitu tam est rarum, & à vulgi captu remotum; quod* Iulius Cæsar Scaliger (vir quo superiorem antiquitas vix habuit, parem certè hæc ætas non vidit) *quod* Franciscus Guicciardinus, *nemini historicorum post antiquos, Thuani & Lipsii judicio, posthabendus; quod* Io. Baptista Hadrianus, *qui Fr. Guicciardini historiam accuratâ diligentiâ persecutus est, & ex quo multa se sumpsisse, atque adeò plura quàm ex quovis alio in opus suum Historicum transtulisse ingenuè profitetur Thuanus, miratus, eum minore inter Italos, quàm par sit, in pretio haberi; quod item* Paulus Jovius, Carolus Sigonius, Lazarus Bonamicus, Lilius Gregorius Giraldus, Petrus Bembus *Cardinalis*; Hier. Cardanus, Lucas Gauricus, Onufrius Panvinius *Veronensis eremita Augustinianus*; Hermolaus & Daniel Barbari; Ambrosius Calepinus, Leander Albertus, Manutii, Pomponius Lætus, Petrus

Thuan. histor. lib. 21.

Thuan. histor. lib. 68.

Petrus Paulus Vergerius, Jo. Franciscus Picus, Franciscus Zabarella, Fr. Piccolomineus, Jo. Anton. Maginus, M. Antonius Bonciarius, *exquisitissime non percalluerint? An putatis, ornatissimi Auditores, tot celebratissimas* Academias; Romanam, (a) *quæ est omnium antiquissima*; Bononiensem, *quæ est* studiorum mater, & *quæ præcipuè* Legalium studiorum semper monarchiam tenuit; Patavinam, *quæ est* veluti Atheniensis Areopagus; Senensem, *quæ uti speciosissimarum mulierum (inter quas semper est invenire, quæ formæ venustate cunctas Italici generis fœminas vincant) ita clarissimorum Doctorum est altrix*; Florentinam, *quæ non tam juris civilis Pandectis, in membrana emendatissime Latinis literis scriptis, & olim Constantinopoli Pisas allatis, quàm acutissimis Pandectarum interpretibus est inclyta*; Mediolanensem *insuper*, Papiensem, Neapolitanam, Salernitanam, Perusinam, Mutinensem, Ferrariensem, Taurinensem, Pisanam, *tantis ingeniorum ornamentis nobilissimas; & tot alias; an existimatis, mei Auditores, illas aliquid in literis, quod sit elegans, utile, honorificum, aut scitu dignum, latere & fugere posse? Quemadmodum autem* Bretinorum, *urbs Romandiolæ, in monte supra Forum Livii sita*, Guidonis à Prata, *ac gentilium ejus, aliarumq́; familiarum, egregiâ liberalitatis æmulatione æternam sui memoriam fecit: inter quos persæpe oriebantur liticulæ, advenis hospitibus in urbem venientibus; cum pro se quisque illos hospitio*

(a) arg. l. 18. §. 1. ff. de judiciis l. 17. ff. reb cred l. 6. §. 12. ff. de excusat.

Azo.

Jason.

P. Merula Cosmogr. p. 2. lib. 4. cap. 21.

hospitio

ſpitio excipere, & laudem hoſpitalitatis cæteris civibus præripere anniteretur : propterea ad ſarciendam concordiam publicam, erexêre in foro columnam, eiq́ pro patrumfamiliarum numero tot circum impoſuêre annulos, ſingulos ſingulis familiis certâ notâ attributos: quandocunque igitur peregrinus huc ventitabat, ad columnæ illius annulum aliquem, quem arbitratu ſuo eligere fas erat, innectebat equi capiſtrum ; quo facto, ſtatim annuli dominus novum hoſpitem in domum deducebat ſuam, & liberaliſſimè tractabat : ita fere inter illos bonarum artium optimates Italos, dum quilibet de peregrinis & exteris, ingeniorum culturam quærentibus, quàm optimè mereri cupit, laudatiſſimum gloriæ enatum eſt certamen; hoc feliciſſimo exitu, ut quicquid vetus & novus orbis in omni doctrinarum, addam etiam elegantiarum atque civilitatis, genere profecit, quod ſanè eſt multò maximum, uni Italiæ jam debeat ferri acceptum.

Leander Albertus in deſcript. Romandiolæ.

Quinetiam virtutem militarem *Itali divinâ judicii bonitate, & immortalibus operibus ad id majeſtatis culmen evexerunt, ut altiùs aſcendere nunquam poſſit. Equidem ſi hoc loco tantùm hiſtoriam memoriæ noſtræ viciniorem inſpicere velimus; ſatis conſtat, Italos non ſolùm primos omnium multas eaſque ingenioſiſſimas munitionum formas inveniſſe, & poſtea in artem redegiſſe : verùm etiam communi prudentium bellatorum opinione offenſionis & defenſionis rationes in bello præ aliis nationibus rectiſſimè noviſſe; Hetruſcos tamen in aſſultibus ac impreſſionibus palmarios eſſe. Animo ſunt iſti nunquam non præſentiſſimo & impavido, in omni diſcrimine : quod Carolo VIII. Galliarum Regi maximè nobili facinore fecêre teſtatum. Cum enim ille Florentiam armatus numeroſo cum exercitu eſſet ingreſſus, & civibus, qui contra libertatem nihil permiſſuri erant, duriſſimas fœderis conditiones proponeret;* Petrus Caponius, *è quatuor viris ad res cum Rege expediundas ſelectis unus, re indignitate commotus, ſcribæ regio, iniquiſſima capita de ſcripto recitanti, chartam è manu abripuit, & Rege ipſo ſpectante concerpſit, cum ſtomacho in hæc verba erumpens :* Quandoquidem tam iniqua poſtulatis; agite vos Galli, tubas veſtras & cornua inflate, nos campanas noſtras pulſabimus: *ſimulq́ cum dicto, collegis ipſum ſequentibus, è regio cubiculo ſe proripuit. Quâ liberâ voce & Gallos terruit Caponius, & patriæ libertatem conſervavit. Parùm autem honorificè, magne Princeps, & vos Auditores cæteri, veſtrâ audiendi patientiâ uterer, ſi ſingulorum fortium virorum elogia verbis exequi conſtituerem : ex paucorum tamen nominatione cunctorum, quæſo, agnoſcite virtutem. Cui incognitus eſt* Farinata Ubertus *Florentinus, ab inſigni erga patriam pietate popularis ſui Dantis poetæ præconio celeberrimus? Cui illaudatus eſt* Caſtruccius Caſtracanis, *Lucenſis civis, qui ex mercatoris inſtitore miles, ex milite dux egregius factus, pertinaci virtute, & favore Imperatoris*

F. Lanovius Diſc. 18. paradox. 4.

Gio. Bat. Adr. lib. 9.

Fr. Guicciardin. Hiſtor. lib. 1. P. Jovius Hiſtor. lib. 2.

P. Jovius in elogiis viror. illuſtrium.

Ludovici Bavari, ad principatum contendit; nusquam ejus vestigia vadentis ad præclarum decus fallente fortunâ? Quis ignorat illos novos Hercules & Martes; Canem Scaligerum Principem Veronæ, (quam urbem Imp. Carolus V. inter tres civitates, quas omnium pulcherrimas vidisset, numerare solebat) Albericum Balbianum, Braccium & Sfortias; Erasmum Gattamelatam, à Venetis ex decreto publico æneâ equestri statuâ Patavii positâ honestatum; Nicolaum Piccininum, Bartholomæum Coleonem, Fridericum Feltrium Urbinatium Principem, Vitellios, Nicolaum Ursinum, Bartholomæum Livianum, Maconem Corregium (cujus virtutem Bartholomæus Livianus hisce extulerat verbis: Se io mi trovassi dieci mila fanti pari à Macon da Correggio, & tre mila Cavalieri, quale è Batilio dalla Riva, darebbemi il cuore, in breve di farmi signore del mondo) Jacobum Trivultium, Franciscum & Ferdinandum Gonzagas, M. Antonium & Prosperum Columnas, Ferdinandum Davalum Vastium? Quis militum cum honoris præfatione non recordatur Leonis & Petri Strozziorum, Jo. Jacobi Medicini Meliniani Marchionis, Jo. Baptistæ Castaldi bellis Germanicis atque Pannonicis famosi; Andreæ Auriæ, novi Neptuni; & circumspectissimi Principis Ambrosii Spinulæ, qui veterem & illustrem familiam invictâ animi vi & fortibus factis, quæ fœderatis Belgii provinciis nuper non parvo steterunt, cum ille Ostendam, Oldensilium, Lingam,

Gasp. Sciop. in Scaliger. Hypobolimæo.

Leand. Alb. in descript. Corsicæ.

Dom. Baudius de induc. Belg. lib. 2.

gam, Wachtenduncum, Lochum, Grollam, Berkam caperet, in tantum claritudinis evexit, ut nemo majorum sit cum eo comparandus? Quis non jucundissimè meminit Alexandri Farnesii, Ducis Parmensis, imperatoris & urbium expugnatoris dexterrimi, & uti judicabat prudentissimus Fr. Lanovius, du premier capitaine de la Chrestienté; qui Parmam suam ac Placentiam, ob caseos totâ Europâ expetitos aliâs celebres urbes, rerum fortissimè gestarum laudibus ad miraculum implevit? Quis autem maximopere non admiratur Americum Vespucium Florentinum, qui inventæ quartæ terrarum orbis parti nomen ab se imposuit Americæ? Imò quis non stupet ad novi Orbis repertoris nomen, Christophori Columbi? Benignissimâ salutarium siderum conspiratione illum natum fuisse existimare decet, eximium Liguriæ suæ decus, & jubar Italiæ præfulgidum, quodq; priscorum heroum, Herculis & Liberi patris, famam obscuravit. Hic vir, Auditores, hic est hodiernæ potentiæ & stupendæ magnitudinis Hispanorum præcipuus auctor: qui uti erat Geographiæ apprime studiosus, curiosi ingenii nervos omnes contulerat ad Oceanum explorandum, aliasque ad Occidentem solem longè dissitas regiones inquirendas, quarum, Plato ipse, & Seneca, & plerique alii Græcorum & Latinorum nonnulla expendenda Cosmographis argumenta reliquissent; ut ita angustos columnis Herculeis descriptos terrarum limites irrideret. Sed illius vota multis Principibus, ad quos

Fr. Lanovius Disc. 22. Jamais capitaine n'eust plus de jugement en la conduite d'une armee, ny plus de justice en la discipline militaire. P. Matth. lib. 1. narr. 4.

P. Jov. lib. 4. Elog. de Christ. Columbo.

naves armis & commeatu instructas Indiarum vestigandarum causâ petitum aut alios miserat, aut ipse venerat, explodentibus; cum à suis quoque Genuensibus pro vano, ab Henrico VII. Angliæ Rege pro ridiculo, ab Alfonso V. Portugalliæ Rege pro futili & deliro circulatore habitus esset, tandem Ferdinandum Regem Hispaniæ propitium & propensum habuit, & ab eodem liburnicam unam & duas caravellas milite & nautico instrumento armatas accepit; cum quibus III. die Augusti, Anno CIↃ CCCCXCII^do è Gadibus solvens, inter innumera & perpetua immensi Oceani & turbantium Hispanorum pericula novum Orbem invicto animo quæsivit, inauditâ felicitate invenit, & supremâ sui totiusq; Italici nominis gloriâ Ferdinando donavit. Atque ut

H. Benzo histor. Ind. lib. 1 cap. 5. & 6.

Fr. Lopezius de Gomara histor. Ind. lib. 1 c. 10.

Joh. Ovven.

cedere diluvium, camposque patere liquentes
nuncia de cœlo *prima* COLUMBA venit:
æquora sic ultrà nostris incognita *primus*
nunciat immensos esse COLUMBUS agros.
Aurum arrham secum tulit alter, at altera *Olivam*:
Alter *Divitias*, altera *Delicias*.

Quin etiam si quis rem verè existimare velit, non unius tantùm Orbis, sed duorum inventor fuisse dicendus sit Columbus: cum non minùs illi invento à se Orbi nostrum Orbem, quam nostro illum adjecerit; nec minùs illius incolis nostrum, quàm nobis illorum Orbem aperuerit, & protulerit in lucem. Sicuti autem humanum ingenium est, ut facilia putet, quæ jam facta;

facta; nec de salebris cogitet, ubi via sit strata: ita Columbo in Hispaniam reverso evênit, ut Hispani proceres in convivio quopiam laudem ejus delibatum irent & deminutum. Quippe inventionem Indiarum rem pronam fuisse, dicebant; navigationem sine discrimine, appulsus faciles; denique unum aliquem ex sese potuisse easdem illas terras gentesq; reperire, sine Itali hominis ullo nisu. Columbus (aderat enim) cum tacitus diu audisset, surrexit; & velut aliud agens ovum attulit à galina; in mensa reposuit: &, Heus sodales, *inquit*, quis vestrûm ille solers, qui hoc ovum rectum mihi destituat & in caput? *Mussare illi, circumspicere, tentare; negare ad extremum omnes, id fieri posse. Tum Columbus clementer:* Imò fiet, *inquit: & simul ovum leviter à capite tusum & quassatum, deposuit erectum. Inde risus. pro se quisque rem facilem nugatoriamq; esse, dicere.* Attamen, *ait ille renidens,* quis vestrûm hoc facilè ante me in dicem potuit? Talis inventio novi orbis est: quem inveniendum ante me nemo, omnes inveniant inventum. *O magnum animum! O ingenium novis semper virtutibus prægnans & gravidum! Non enim potest ea natura, quæ tanto miraculo Orbem alterum invenit, & utrumque humanitate & commercio conjunxit, non potest unâ virtute esse contenta; necesse est, semper aliquid admirabile moliatur; necesse est, in illustribus æternæ gloriæ exemplis perpetuò versetur. Verùm enimverò nolite, Auditores, brevitate orationis meæ*

Benzo lib. 1. c. 9. J. Lipsi. in præf. ad opera Critica.

meæ potiùs, quàm rerum ipsarum magnitudine Columbum ponderare. Mihi enim properandum necessariò est, ut plura vobis, quæ mihi constituta sunt, de Italis possim exponere: dummodo & hoc priùs attigero, Columbum patriæ charitatem etiam extremo spiritu retinuisse, cum amplissimarum opum suis laboribus partarum decumam partem Reip. Genuensi legasset: cui tamen Genuenses, qui aliàs statuæ honore complures cives levissimis sæpe de caussis decorandos duxerant, nullo monumento gratitudinem testati sunt. Quanquam Columbi gloria ita altè adscendit, ut neque illi honor decretus ullus addere, neq; negatus demere quicquam potuerit. Sed cætera Italorum dicere pergo. Prætermittam autem communes & minores laudes omnes, quarum similes forsitan alius quoque populus aliquando meritus fuerit: nihilq; dicam, nisi singulare; nisi quod, si de alia natione diceretur, omni laude præclarius videretur. Bellum ac commodum, atque ad omnem rationem humanitatis moderatum, itemq; vi alliciendi homines & ad amicitiam suam adjungendi præditum audire: quid potest in omni vita esse honestius, pulchrius, elegantius? Atqui & illam laudem uni omnium nationum Itali penè sibi propriam vindicârunt, Auditores. Docent hoc exteri, qui in Italiam morum humaniorum & mansuetiorum addiscendorum gratiâ multas & longas peregrinationes suscipiunt: & id ipsum, si viveret, Reginaldus Polus Cardinalis Anglus, morum gravitate ac sanctimoniâ, prudentiâ & eruditione, cum paucis comparandus, docere posset liquidiùs. qui cum ingravescente morbo testamento condito Aloisium Priulum, patritium Venetum, heredem instituisset, ob integritatem & morum consensionem in familiaritatem ante annos XXVI adscitum; (à quo tempore ille à Poli latere nunquam discessit, nec inde ullis conditionibus avelli potuit, ne tum quidem, cum à Julio III, ut in sacrum Collegium allegi vellet, urgeretur) Priulus tamen post Poli excessum, hereditatem delatam recusavit, & nihilominùs testamentum præcipuâ diligentiâ executus est, ac totos XX menses, quibus Polo superstes fuit, in colligendis ejus rebus huc illuc dispersis, & summâ fide distribuendis, consumpsit: egregio veræ ac sanctissimæ amicitiæ exemplo; quæ cum haut ullâ emolumenti aut privatæ commoditatis spe, verùm solius virtutis contemplatione coiisset, nullâ etiam temporum aut locorum intercapedine dividi potuit, sed ad ultimum usque vitæ utriusque spiritum constanter perduravit. At vereor, ne fortè cuiquam hæc nimis sint protrita; & familiariùs nota, quàm ut hîc debeant commemorari. Ita enim æquabiliter omnis Itala Nobilitas est hujusmodi, ut elogium illud integerrimæ amicitiæ non solùm Priuli, sed etiam totius Italiæ esse videatur. Et si hîc populorum de Nobilitate conceptas opiniones accuratiùs excutere lubet: quis de illa ipsis Italis judicat honestiùs, censet veriùs, meretur præclariùs? Nam cum Nobilitas alia sit Barbarica; quando homines non aliter, quàm equi & canes, aliæq;

Ubert. Folieta in Elog. claror. viror.

Gasp. Sciop. in Scaligero Hypobol.

Thuan. Histor. lib. 20.

Gasp. Sciop. in Scaligero Hypobol.

aliæq; bestiæ, ex genere & sanguine æstimantur: alia Philosophica; quando suâ quisque virtute spectatur: alia Mixta, quando quis tam sanguine, quàm suâ virtute censetur: & verò Germani cæteris meliùs periti Nobilitatem plerumque vocent, virtutis militaris antiquæ splendorem cum censu, publicâ auctoritate in posteros propagatum: Itali omnium optimè, licet & ipsi virtute ac censu avito Nobilitatem definiant, auctoritatem tamen ejusmodi publicam non requirunt; nec minorem prudentiæ, justitiæ, temperantiæ, quàm fortitudinis rationem habendam; quin imò prudentiam, ut cujus longè major tam belli quàm domi in omnem partem usus sit, cæteris omnibus præferendam putant. Proinde & Nobilitas in omnibus hominum ordinibus, illius capacibus, nullibi terrarum est copiosior, nullibi omnibus numeris perfectior, nullibi omnibus dotibus est augustior; quàm in Italia. Et quis alius populus hoc nomine comparationem subeat, nisi Marsyâ tibicine sit confidentior? Istius pater fuit Hyagnis, rudibus adhuc Musicæ seculis solus ante alios catus canere; nondum quidem tam flexanimi sono, nec tam pluriformi modo, nec tam multiforatili tibiâ; primus tamen in canendo manus discapedinavit; primus duas tibias uno spiritu animavit; primus lævis & dextris foraminibus, acuto finitu, gravi bombo concentum Musicum miscuit. eo genitus Marsyas, cum artificio patrissaret tibicinii, Phryx cætera & barbarus, vultu ferino trux, hispidus, illuti-

barbus,

barbus, spinis & pilis obsitus, fertur cum Apolline certavisse; Thersites cum decoro, agrestis cum erudito, bellua cum Deo. at Musæ cum Minerva judices, monstri illius risêre barbariem; & postea tibicinem illum certamine superatum, velut ursum bipedem, corio execto, nudis & laceris visceribus reliquerunt. ita Marsyas in pœnam cecinit, & cecidit: quanquam Apollinem tam humilis victoriæ puditum est. Ita quoq; Auditores, alterius cujuscunque nationis Nobilitas cum Italica in dedecus & ignominiam suam certatura sit. Et accrescit Italorum Nobilitati haud vulgare ornamentum etiam ex eo: quòd præ aliis nationibus quibuscunque optimè generosos equos domare, artificiosè erudire, & modò ad decursiones citatas, modò ad saltus tolutares, modò ad rotationes agilimas glomeratis hinc inde circulis, modò ad alios motionum flexuumq; numerosos modosq;, scitissimè et facilimè pro monitricis virgulæ nutu ictuve regere nôrunt: & ita talibus exercitationibus, umbraticis licet, in media altaq; pace, nobiliores spiritus ad Martium atq; militare decus pulcherrimè præparare et accendere solent. In ista Equestri disciplina hominum memoriâ maximè præcellebat Sigismundus Locatellus Ferrariensis, Friderici Grisonii ejus artis instauratoris primi discipulus: qui cum à popularibus Italis, tum à peregrinis grandi numero primariæ Nobilitatis, quos in illa Equestri peritia laudatissimè instituerat, summum honorem et amorem, famam et opes collegit; à magnis quoq; & multis exteris Principibus,

L. Apulejus Floridor. lib. 1.

Hippol. à Collibus in Palatino.

Laurent. Schradæus Monumentor. Italiæ lib. 1. in Ferraria pag. 51.

 ac

ac potissimum à Suecorum Rege ingentibus propositis præmiis invitatus; quibus tamen insigni animi tranquillitate admirandus vir Patriam præferre maluit.

Cæterùm jam in alias eximias Italiæ laudes digreditur oratio. Etenim quis hominum est, qui nomen Italiæ, & tot ejus prærogativas audierit; quin ei amplissimarum & tot diversarum Rerumpublicarum veniat in mentem? etsi vix ulla dicendi facultas est tanta, quæ illas tot rerum gestarum documentis & tot solidarum virtutum trophæis memoratissimas, aliqua ex parte possit describere. Quid ego de Capuana, Neapolitana, & regni reliquis loquar? quæ ut olim sub Romanis, Gothis, Langobardis, Græcis, Sarracenis, Nortmannis, Suevis, Gallis, Aragoniis, variâ fortunâ fuêre celebres: ita hodie sub Austriacis prosperrimè vigent. Quid de Senensi? quæ libertatem contra Cosmum Medicem, Principem Florentinum, tam fortiter defendit; ut cum urbs dederetur, IↃCCC circiter viri & fœminæ Senenses vel cum omnium bonorum jactura patriam deserere, quàm cum quodam libertatis præjudicio sub Cosmo vivere maluerint. Quid de Florentina? quæ ob ingeniorum excellentiam, ædificiorum pompam, & Familiæ Mediceæ, non quidem stirpis antiquitate, sed virtutum majestate cum illustrissimis conferendæ, gloriam, est florentissima. Equidem Cosmus ille, qui fundamenta Mediceæ magnitudinis jecit, cum principio factiosorum conspiratione patriâ pelleretur, tantâ tamen postea patriæ redditus secundantis Fortunæ indulgentiâ constanter

An. Chr. 1555. Thuan. Histor. lib. 15.

stanter usus est, ut ætatis suæ ditissimus & fortunatissimus fuerit judicatus. Et complectebatur dæmonium hominis hanc suam amasiam Fortunam admirabili prudentiâ, cujus illustribus radiis in omnes ordines latè sparsis eam multò maximam de se excitaverat opinionem, ut non in patria modò, sed in omni Italia cuncta propè belli & pacis consilia togatus & inermis felicissimè rexerit; idq; unum semper, quod securæ atque opimæ pacis interérat, contenderit, ut Italiæ Principes exæquatâ potentiâ suis contenti finibus pacem tuerentur; & civitas optimè constitutâ republicâ adversus intestinas discordias, quibus antea plurimùm laborasset, permunita, atque opulento ocio tranquilla redderetur. Et quæ in summo homine, & penè dixerim monstro sine vitio, planè singularis erat morum temperies & naturæ facilitas, non eloquio, non cultu, non ipso denique convictu et comitatu fastum ullum ostendebat, modestiâ tantùm, humanitate, & studio honestæ virtutis supra cæteros enitebatur: singulari tamen, quæ sibi & patriæ ornamento esset, magnitudine atque elegantiâ ædificiorum, perpetuâque benignitate hospitalis domus cunctos superare contendebat; cum naturâ frugi privata in mensa nihil ad exuperantem copiam, sed ad nitorem cuncta, civilemq; Etruscæ disciplinæ temperantiam, alioqui liberalis, & maximè sumptuosus in hospites dignitate doctrinæ claros, revocaret. Erat enim sicuti maximè pius in egenos, officiosus in adflictos, & longè omnium omnis virtutis largissimus æstimator; quâ unâ

Paul. Jovius in vita Cosmi Medic. Nicol Macchiavel. Florent. hist. lib. 7.

re superabat cives, æquabat Reges, & sibi certum iter ad perennem laudis famam sternebat. Nunquam eum instituta liberalitatis pœnituit. Nullus unquam ædificandi sumptus eum deterruit. Nullus unquam vel adversus fortunis ejus casus, popularis beneficentiæ consuetudinem interrupit. Ac licet ita in pauperum eleemosynas & in templorum ædificationes ingentes & fere plusquam regias opes expendisset, solitus tamen est dicere : Non potuisse se in suis accepti & expensi codicibus unquam reperire debitorem Deum. *Intelligebat videlicet vir maximus; eum, etiamsi tam multa, imò etsi omnia sua in tales causas impendisset, in quibus ipse Deus se debitorem constituit, tanquam in se collata essent, tamen longè longeque plura atque adeò seipsum Deo debere; imò nec quicquam dedisse Deo, quod non fuisset Dei. Quarum rerum admiratione ducti non nulli cives, ut incomparabiles magnificentiæ laudes verbis elevarent, sæpe dictitabant; tantam vim inexhaustæ pecuniæ nequaquam ex argentariorum negotiatione, quæ in omnibus Europæ emporiis à Cosmi institoribus exerceretur, sed ex* Balthassaris Cossæ *thesauris provenisse, quos uti vir eximiè probus & pius condendis templis atque cœnobiis profudisset, ut delegantis mortui amici secreta vota impleret, & fidem suam sine piaculo tueretur. Constat enim ex adversariis rationum codicibus*, Cosmum supra quadraginta myriades aureorum nummûm in privata & publica ædificia contulisse: piæ verò aut occultæ

Scip. Gentil. comment. in Epist. Pauli ad Philemon. c. 59.

cultæ largitionis sumptum myriadum decem summam excessisse. *Verùm eam suspicionem facilè apud rerum peritos avertebant paternæ opes, quæ signatâ pecuniâ & quæstuosissimâ mensariorum negotiatione immensæ propè constiterant; cum nullum unquam alienæ decoctionis, aut suæ conturbationis detrimentum per multos annos accepisset : prædiorum verò reditus, adstrictaque privati sumptus frugalitas, quotidianam modicæ familiæ impensam facilè superarent. Concessit fato septuaginta amplius natus annos, tumulatusq́ vir incomparabilis & civium maximus in Laurentiano templo ab se condito, cum hoc sepulchri brevi titulo, sed longè omnium, qui inscribi possint, honestissimo* : COSMUS MEDICES HIC SITUS EST DECRETO PUBLICO PATER PATRIÆ. *Quid autem de Repubblica dicam* Pisana? *quæ majorum ætate cum summa opum amplitudine, tum ingenti rei navalis potentiâ inter cæteros Italiæ populos, magnam authoritatem obtinuit; subjugatis Sardiniâ, Carthagine, (cujus Regem Pisani vinctum conduxerunt ad Pontificem Romanum, à quo postea fuit Christianâ religione imbutus, & sacro fonte tinctus) Majoricâ etiam (cujus Regem interfecerunt, atque Reginâ cum filiolo Pisam abductis, huic postea regnum restituerunt) Panormo, Salerno, & aliis: eôque magnitudinis rem Pisanam aliquando evectam memorant;* ut centum Pisanæ familiæ illustres, totidem rostratas naves privato

Leander Albertus in descript. Hetruriæ. Paul. Jovius. Histor. lib. 1. An. Chr. 1030.

to sumptu ædificâsse, exornatasque ad Ligusticum bellum eduxisse dicantur. Quid afferam de Genuensi? quæ cuncta quondam maria pervagata, relictis ubique clarissimarum victoriarum monumentis, non solum Corsicam, Sardiniam, Cyprum, Lesbum, & Chium, insulas; item Peram urbem Thraciæ ex opposito Constantinopoleos sitam, atque Theodosiam, vulgò Caffam, cepit posseditq; finibus imperii sui ad Tanaim usque productis: (& quidem inter Tartaros Cumanos sunt hodieq; non paucæ ritus Latini Catholicæ Italorum familiæ; à quibus Marcus Antonius Spinula, patriâ Tartarus, sed origine Genuensis, patrum memoriâ ad Stephanum Battorium Poloniæ Regem missus est.) verùm etiam Venetorum res propè ad interitum redegit, urbe illorum potenti classe circumsessâ. Quid de Mediolanensi? quæ jam olim eâ nobilitate, opulentiâ, publicorum operum magnificentiâ, & civium inquilinorumq; frequentiâ fuit spectabilis, ut facilè secundum à Roma dignitatis teneret atque amplitudinis gradum: & nuper admodum sic abundavit divitiis, ut Imperator Carolus V. ex una Insubria plus vectigalium ac tributorum coëgerit, quàm Franciscus major ex Galliarum regno tantis opibus affluente delibaret. At, quid de VENETA? Veneta Respublica, Auditores, si non extaret, summo hodie Italia careret ornamento, res Christiana præsidio, libertas perfugio, natura miraculo? O quales illæ Venetiæ? Qualis illa urbs? Nihil cuncto dicere: Orbis est arx. Et quænam illius sunt mœnia?

Jo. Jov. Pontan. hist. l. 1. Ubert. Folieta in Elog. clar. Ligurum. Aub. Miræus in Notit. Episcop. lib. 1 cap. 21. & lib. 5. lit. T.

C. Sigon. de Occident. Imper. lib. 1.

Joh. Bodin. de Repub. lib. 6. cap. 2.

Vide de urbis Venetæ situ M. Anton. Sabellici libros 3. & egregiè Leonardus Lauredanus, apud Fr. Guicciardin. hist. lib. 8.

Ambit aquas Nereus pro muro spumeus urbem,
fluctibus est omni tutus ab hoste locus.

Georgius Sabinus.

Quænam excubiæ? Copiæ militares multis in insulis maris Ægæi, præsidii causâ collocatæ: quadraginta triremes, quæ Adriaticum sinum tuentur: Palma propugnaculum, cujus ædificatio nummûm aureorum vicies centenis millibus constat; annua verò custodia centenis millibus: & Arsenale illud, omnium navalium et armamentariorum, quæ sub cœlo sunt, amplissimum, atq; unicum Reipub. toto orbe potentissimæ, & sobriè per tot annos semper administratæ robur; in quod equidem ad sexcenta millia aureorum singulis annis impenduntur, solum autem satis esse possit ad reprimendum cujuscunque Turcicæ classis impetus; apparatibus omne genus bellicis tantâ copiâ inibi asservatis, ut deficientibus aliis omnibus soli sufficiant ad quemcunque exercitum instruendum, etiamsi quingentorum millium hominum numeretur. Quænam ædificia? Sumptuosissima; & utrinque per vias liquidas vectus spectator intuetur palatia regia, marmoreis parietibus, columnis, statuis, picturis, nobilissima. templa undiquaque sunt augustissima; inter quæ tamen D. Marci est maximè mirabile; cujus pavimentum ex Porphyreticis, Laconicis, Thasiis, Ophiticis, aliorumq; pretiosorum marmorum lapillis tessellatum, ac varietate colorum resplendens, picturas egregias & insignia emblemata repræsentat ubique spectantium oculis; quæ curiosa ingenia diversis conjecturis exercent. Imperator

Oratio incerti Autoris pro Venetis ad Paulum V. Papam.

Paulus Teupolus, apud Thuan. Hist lib. 49. & lib. 58.

Hier. Vendramenus Controvers. 2. contra Paul. V.

Stephanus Vinandus Pigh in Hercule Prodicio.

perator Henricus IV. Tarvisio, Totilæ Gothorum Regis cunis nobili urbe, aliquando profectus Venetias; cum loci situm, ædificiorum ordinem & decorem, considerasset, obstupuit: postea in multas laudes effusus, tandem dixit, Venetias regnum esse. *Quæ verò sunt* commercia? *Cum* civibus ter centies mille, *negotiatur propè universus orbis. Carolus IX. Galliarum Rex, profectus Burdigalam, exceptus est ibi externarum nationum turmis quasi captivis; in quibus erant Græci, Turci, Arabes, Ægyptii, Taprobanenses, Indi, Canarienses, Mauri, Æthiopes, Canibali, Americani, Brasilienses; quorum duces prosequisq; propriâ linguâ ad regem verba faciebant, interprete adhibito, qui singulorum verba explicaret: atque illa res ob raritatem Gallis digna visa est, quæ referretur in commentarios: sed Venetiis quotidie videre est in D. Marci foro diversissimos hominum amictus, audire est multiplices linguas in tanto variarum nationum concursu: cujus rei admiratio Germano cuidam poetæ attonito elegantes istos versus extrudit:*

Leander Albertus in descript. Venet.

P. Merula Cosmogr. par. 2. lib. 4. cap. 36. *sed Bodinus ad annum 1555. refert civium Venetorum tantùm CLXVI. millia, et paulò ampliùs* de Repub. lib. 4. cap. 1.

Thuan. Histor. lib. 37.

> Si placeat varios hominum cognoscere vultus:
> area longa patet sancto contermina Marco,
> celsus ubi Adriacas Venetus Leo despicit undas:
> hîc circùm gentes cunctis è partibus orbis,
> Æthiopes, Turcos, Slavos, Arabesque, Syrosque,
> inveniesque Cypri, Cretæ, Macedûmq; colonos,
> innumerosque alios variâ regione profectos:
> sæpe etiam nec visa priùs, nec cognita cernes.

quæ

> quæ si cuncta velim tenui describere versu;
> hîc omnes citiùs nautas, celeresque phaselos,
> & simul Adriaci pisces numerabo profundi.

Quod verò tantæ urbis est imperium? *Justissimum, firmissimum, maximum. Sunt enim Veneti homines in universum graves consilio, severi in judiciis, in adversa rerum fortuna constantes, in altera nunquam immodici. Omnibus idem conservandæ libertatis & augendi imperii incredibile studium: in Senatu liberè, & sæpius acerrimè sententias dicunt: sicq; vis Reipub. non caduci alicujus hominis ingenio atque industriâ regitur, sicut cætera imperia, quæ à virtute vel ignavia Principum fortunam sortiuntur, sed uno atque eodem immortali perpetui Senatus consilio sanctissimè & prudentissimè gubernatur. Et inprimis memorabile videtur, quod Veneti superiori seculo à cunctis propè Europæ regibus, Cameraci fœderatis, oppugnati, atque omnibus præliis victi, universo tamen bello victores evaserint. Equidem si Romanæ potentiæ magnitudinem, & clades quas Hannibal dirus hostis intulerat, cum Venetorum fortuna verâ æstimatione pensaverimus, funestiorem fere eis Abduam fuisse, quàm Romanis Cannas; & Trebiæ & Trasimeni infelices pugnas, Brixianâ ac Vicentinâ stragibus æquatas esse fatendum sit: sed ea vel præcipua Patrum ac ipsius fortissimi Senatus Principis* Lauredani *laus fuit, perpetuis annalium monumentis celebranda, quòd adversissimis etiam obruti tempestatibus nunquam de Republ. desperа-*

Paul. Jov. Hist. lib. 1.

Paul. Jov. Hist. lib. 18.

despera-

desperarint. Quibus institutis stetit urbs illa jam supra octingentos annos invicta, nullis fere intestinis dissensionibus exagitata, limitibus suæ potentiæ eousque terrâ marique prolatis, ut hodie tricies centena millia hominum *in censum referat, adeoque magnis Principibus terroris aculeos infigat. Quæ autem sunt* opes? *Immensæ.*

M. Paulo Servita nelle consid. sopra le censure di Papa Paolo V.

Ut mare nil nisi aquæ, cœlum nihil est nisi stellæ:
sic sunt Venetiæ nil nisi divitiæ.

Jo. Ovven. Epigram. lib. 2.

Et quidem in unius urbis Venetæ ambitu tantæ colliguntur vectigalium divitiæ, quantas multi reges ex suis integris regnis non habent. Atque Ecclesiasticorum tantum bona ac facultates sub Venetæ ditionis imperio, ter centies centena millia aureorum, sive triginta milliones, *valere creduntur. Quis igitur Venetias non admiretur? Quis non suspiciat? Quis non amet urbem illam virginem?*

Lauredanus apud F. Guicciardin. Hist. lib. 8.

H. Vendramenus Controv. 2. contra Paul. V. Pap.

Aut Venus à Venetis sibi fecit amabile nomen:
aut Veneti Veneris nomen & omen habent.
Orta maris spumâ fertur Venus: & Venetorum
si videas urbem, creditur orta mari.
Juppiter est illi genitor; sed Mars pater huic est:
Mulciberi conjunx illa, sed ista Maris.
Complet amore sui Venus omnia: qui Venetam (urbem
non amat, hunc nunquam debet amare Venus.

Nicodemus Frischlinus.

Jam verò tandem &, ô Roma *mea, salve; salve omnium dignitatum apex, omnium virtutum magistra, & omnis*

nis magnitudinis decus. Votum D. Augustini fuerat; Videre, Christum in carne, Paulum in cathedra, & Romam in flore: *& jam meum sit votum, si per naturam compos fieri possim.* Romanorum *equidem* genus omnibus anteponitur nationibus, & gentibus dominatur omnibus. *Sed quid ego verba facio? Quid ego tantæ majestatis mole linguam meam opprimo? Audiamus* veterem Romam *ipsam potius, illam Latiaris facundiæ sedem, sic de se loquentem. Quid causæ est, quamobrem vobis, Germani mei, ita sim despicatui? Quis inter vos tam brutæ Batavæq; auris est, ut incredibilem imperii mei amplitudinem fando non audiverit, audiendo non expenderit, expendendo non fuerit admiratus? Ego enim sum illa*

Constit. de Just. Cod. confirmando.

terrarum Dea, gentiumque Roma;
cui par est nihil, & nihil secundum:

Martial. lib. 12. Epigram. 8.

ego sum mater omnium dignitatum: ego sum κόσμος τοῦ κόσμου, *mundi domina; & quâ* nulla unquam Respublica nec major, nec sanctior, nec bonis exemplis ditior fuit. *Ego prima & sola ab omnis ævi memoria terminos potentiæ meæ feci, Orientem & Occasum: vici, quicquid opportunum aut dignum vinci visum est; imperio complexa florem Asiæ, Africæ, Europæ; ipsa gentium robora, ingenia, opes: adeoque in universo ditionum & provinciarum mearum orbe* non infra trecentos milliones hominum, & supra centum quinquaginta auri milliones in annuis reditibus habui; *copiis ad imperii tutelam, provincialibus, urbanis, et classicis,*

Livius lib. 1.

Dionysius Halicarnass.

Just. Lipsius de Magn. Rom. lib. 1. cap. 3.

300000000 Just. Lipsius in not. ad lib. 2. cap. 3. Admirand.

ficis, sexcenta quadraginta quinque millia militum *conficientibus. Ego* triumfos *à Romulo usque ad extrema Augusti numero circiter* trecentos duodecim: *quibus, quicquid notabile aut optabile Orbis, aut in eo urbs aliqua possedit, per hanc viam portamque Triumfalem ad me venit: atque unus C. Cæsar quatuor tantùm triumfis intulit in ærarium* sexaginta quinque millia talentorum; *quæ vobis efficiunt* triginta novem milliones. *At vero suspicite meam* benignitatem *&* munificentiam. *Aliquando intra parietes meos ad* trecenta viginti millia *fuêre, quibus* gratuitum alimentum *dedi, eosque perpetuâ frumentatione pavi. Quanquam & in hac* capacissima urbe mea, *cujus muros Aurelianus sic ampliavit, ut* quinquaginta propè millia *illorum ambitus continuerit; & in hac* urbani populi *frequentia*, quatuor hominum milliones *excedente, non defuêre privati, qui Principum æmulati magnificentiam in populum effuderint sæpe non exiguum. Quantæ enim multorum* opes? Crassus *sestertiûm bismillies possedit, sive* quinque milliones; *& in servis solos architectos & fabros habuit ad quingentos.* L. Cornelius Balbus *ita erat locuples & pecuniosus, ut moriens populo Romano viritim legaverit denarios viginti quinque, sive Aureum Romanum unum.* Seneca ter millies HS, *sive more vestro*, septuagies quinquies centena millia Philippicûm *habuit in bonis.* C. Cæcilius Claudius Isidorus *testamento suo edixit;* Quamvis multa civili bello perdidisset, tamen relinquere

J. Lipsius Admirand. lib. 2. cap. 8. ex Appiano.

J. Lipsius Admirand. lib. 2. cap. 10.

Vopiscus in Aureliano.

J. Lipsius Admirand. lib. 3. cap. 3.

J. Lipsius Admirand. lib. 2. cap. 15. ex Plutarcho & Plinio.

Dio Histor. lib. 48.

Tacitus Annal. lib. 13.

Plin. Histor. natur. lib. 33. c. 10.

quere servorum quatuor millia centum sedecim, juga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris ducenta quinquaginta septem millia, in numerato HS. sexcenties; *quæ sunt decies quinquies centena millia Philippicûm.* Gordiano, *nondum Imperatori, in provinciis tantum terrarum fuit, quantum nemini privato. Ædilitatis suæ tempore duodecim populo Romano munera, id est, per singulos menses singula de suo exhibuit; ita ut gladiatorum nonnunquam quingena paria exhiberet, nunquam minus centenis quinquagenis: feras Libycas unâ die centum dedit, ursos unâ die mille; & plura deinde animalium: quæ omnia populo rapienda concessit. Sed hæc pro magnitudine mea nimis sint tenuia. Ego verò etiam sum illa* marmorea Roma;

quâ nihil in terris complectitur altius æther,
cujus nec spatium visus, nec corda decorem,
nec laudem vox ulla capit.

Et stupor, Germani, vos inibit, cum consideraveritis ornatum ædificiorum sacrorum et profanorum, ubique in miraculum desinentium: cum munitiones viarum *glareâ vel silice stratarum inspexeritis, quarum longissima* Appia *Brundisium, milliarium quasi CCCL iter; &* Flaminia *non multò brevior Ariminum usque, & inde porrò Aquilejam duxit: cum examinaveritis abundantiam in publico* aquarum *(quibus tuendis perpetui homines quingenti erant destinati.) in balneis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis villis, per tubos ac canales in fornicibus*

Capitolin. in Gord.

Claudianus.

J. Lipsius Admir. lib. 3. c. 10.

Plin. lib. 36. cap. 15.

cibus lateritiis advectam; ductibus eâ *latitudine ac simul altitudine confectis, ut vir eques commodè per eos incedere potuerit; & arcubus in quibusdam locis centum novem pedes sublevatis : vincente autem antecedentes aquarum ductus omnes* Claudiano, *à quadragesimo lapide perducto, ad eam excelsitatem, ut in omnes urbis montes levaretur; erogato in id opus* H S ter millies : *aut cum æstimaveritis urbis* cloacas *ad mundiciem, sordesq; omnes vel abluendas, vel evehendas, factas; tantâ capacitate, ut vehem fœni onustam largè transmitterent; quibus neglectis aliquando & non defluentibus, Censores in earum instaurationem* mille talenta *impenderunt in redemptores. Me etiam ipse Imperator Constantius, & operum meorum gloriam oculis arbitrari voluit, & venit; sed cum* stupore horrendo, de fama questus ut invalida vel maligna, quòd augens omnia semper in majus, erga hæc explicanda, quæ Romæ sunt, obsolescat. *Et quid censetis? Potuitne virtuti meæ obsistere aliquid? Potuit aliquid objici difficile? Aspicite et veneramini* Senatum *meum* : florem totius Orbis, & partem meliorem generis humani: *Quanta illic gravitas, sapientia, majestas?* Cyneas *legatus Pyrrhi regis, vir nec mentis nec oris egens; qui cum urbem lustrâsset, atque etiam blandiloquentiâ & munificentiâ variè tentâsset, undique repulsus, ad Regem rediit, & interroganti,* Quid de hostium sede sentiret? Urbem Templum sibi visum, Senatum Regum esse consessum fatebatur. *Neque alios*

Frontinus. Procopius de bello Gothorum lib. 1. & adde Leonard. Aretinum de bello Italor. advers. Gothos. lib. 1.

7500000. Philipp.

Plinius lib. 36. cap. 15. Dionysius Halicar. lib. 4. 600000 Philipp.

Ammian. Marc. Histor. lib. 16.

Nazar. in Panegyr. Const. A. Symmach. lib. 5. Epist. 46.

Florus lib. 1. cap. 18. Just. Lipsius Admir. lib. 4. cap. 2.

alios Senatores Censura *mea ferebat: quæ tantâ severitate in omnium mores circumagebat supercilium, ut nulli in officium ac verecundiam impingere licuerit. Quamobrem* Marcus Cato *Censor quendam expunxit Senatu, caussamq; subscripsit;* quòd uxorem coram filia nubili exosculatus esset. *Et* Fabricius Lucinus *Cor. Rufinum duobus Consulatibus & Dictaturâ speciosissimè functum, quòd decem pondo vasa argentea comparâsset, perinde ac malo exemplo iis temporibus luxuriosum, Senatu movit. Et* P. Scipio Nasica, *&* M. Popilius, *cum equitum censum agerent; ubi equum nimis strigosum & malè habitum, sed equitem ejus uberrimum & habitissimum viderunt:* Et cur, *inquiunt*, ita est, ut tu sis quàm equus curatior? quoniam, *inquit*, ego me curo; equum Statius meus servus. *visum est parùm reverens esse responsum, relatusq; est in ærarios. Ex hac sanctissimæ publicæ disciplinæ scaturigine profluxit mare virtutum in omnes civium meorum classes. Atenim ego* fortissima *quoque sum: & sicuti nunquam arma sumpsi, nisi pro populi mei salute, aut fide sociorum: ita,* absit invidia verbo, nunquam ab equite hoste, nunquam à pedite, nunquam apertâ acie, nunquam æquis utique nunquam iniquis locis laboravi. *In opere nemo militi meo par; nemo ad tolerandum laborem melior. fodere, vallum & fossas ducere; aggerem, testudines, turres struere; omniaq; celeriter & industriè: arma omnia peditem ferre, cibos semestres aut menstruos, utensilia, & septenos aut plures interdum vallos;*

vide Casp. Contaren. de Venet. Rep. lib. 4.

J. Lips. in Epistol. Valer. Max lib. 2 cap. 4.

A. Gel. noct. Attic. lib. 4. cap. 20.

Plerique apud veteres servi Statii nomine fuerunt.

Livius lib. 9.

vallos; à signis non discedere, pari passu omnes ambulare; decurrere etiam, cum opus, in plenis armis: hæc omnia militi meo prona sunt, nutu & impulsu saluberrimæ disciplinæ militaris; *quæ civibus meis* antiquior fuit, quàm caritas liberorum. *Hinc* Posthumius Dictator *Aulum Posthumium, quem ad generis penetraliumq; sacrorum successionem propagandam genuerat, cujus infantiæ blandimenta sinu atque osculis foverat, quem puerum literis, quem juvenem armis instruxerat, sanctum, fortem, amantem patris pariter ac patriæ, quia non illius jussu, sed suâ sponte præsidio progressus hostes fuderat, victorem securi ferri jussit; & ad hoc peragendum imperium paternæ vocis ministerio sufficere valuit. Hinc etiam* Manlius Torquatus *Latino bello Cos. filium, quòd provocatus à Geminio Metio duce Tusculanorum ad dimicandum se ignaro descenderat, gloriosam victoriam & speciosa spolia referentem, abripi à lictore, & in modum hostiæ mactari jussit; satius esse judicans, patrem forti filio, quàm patriam militari disciplinâ carere. Inde &* contemptus periculorum & hostium; *& in medios illos vel confertissimos, si dux misisset, sine cunctatione etiam paucorum irruptio. Et vultis nominatim* L. Sicinium Dentatum *aliquem citem? qui centies & vicies in aciem descendit: sex & triginta spolia ex hostibus retulit: octo ex provocatione occidit: quinque & quadraginta vulnera pectore excepit, tergo nullum. Vultis* Cassium Scævam? *qui in Britannico litore cum quatuor commilitonibus in*

[J. Lips. Admir. lib. 4. cap. 4.]

[l. postliminium 19. §. 7. ff. de captiv. & postlim.]

[Val. Max. lib. 2. cap. 2.]

[Val. Max. lib. 3. cap. 2. Plin. Histor nat. lib. 7. cap. 27.]

in scopulo relictus, postquam æstus regressu suo spatium, quo scopulus & insula dividebantur, in vadum transitu facili redegit, ingenti multitudine barbarorum affluente, cæteris rate ad litus regressis, solus immobilem stationis gradum retinens, multos hostium dejecit, aut interfecit: deniq; armis suis onustus, solo scuto abjecto, in mare se dedit, & ad Cæsarem natavit; qui stupens ad viri virtutem laudare parabat; at ille disciplinæ memor, Da veniam Imperator, *inquit*, quòd scutum reliqui. *& idem* Scæva *in Pompejano bello ad Dyrrhachium castello præpositus, solus in porta consistens contra hostiles legiones & copias id servavit: quo tempore oculus ei effossus, humeri trajecti & femur, scutum centum triginta ictibus perforatum. An vultis illos, qui primo Pyrrhi prælio ab elephantis obruti sunt? quorum omnium vulnera in pectore: quidam hostibus suis immortui: omnium in manibus enses, & relictæ in vultibus minæ, & in ipsa morte ira vivebat. Aut mavultis* duces? *parentem illum* Romulum; M. Furium Camillum, *parentem meum alterum;* Horatium Coclitem, *totum Hetruscorum ponte sublicio in urbem irrumpentium agmen, donec post tergum suum pons abrumperetur, indefatigabili pugnâ sustinentem;* Fabricium, *nec auro vinci, nec veneno vincere idoneum;* M. Curtium, *equo maximè exornato insidentem armatum, in vastam voraginem se immittentem;* Decios *devotis corporibus in hostem ruentes;* L. Papyrium Cursorem, *magno*

[Valer. Max. lib. 3. cap. 2. J. Lips. Admirand. lib. 4 cap. 4.]

[Sueton in Julio c. 68. Florus lib. 4 cap. 2.]

[Flor. lib. 1. c. 18.]

Just. Lipf. Adm. lib. 4. cap. 4.

Alexandro parem; M. Claudium Marcellum *igneo impetu*, Q. Fabium Maximum *salubri tarditate*, P. Scipionem Africanum priorem *divinâ felicitate*, & posteriorem *divinâ virtute, viros*; Pompejum Magnum, *Asiam ultimam provinciam accipientem, eandemq; mediam patriæ reddentem*; M. Vipsanium Agrippam, *victoriarum Augusti instrumentum*; & *denique* (*ne ex innumeris plures enumerem*) *caput & culmen*, C. Julium Cæsarem, *fortunâ, peritiâ, magnitudine*, & *celeritate animi super omnes, qui arma tractârunt, aut tractabunt? Ac licet interdum factum sit, ut clades senserim: tamen*

Claudianus.

nunquam succubui damnis, & territa nullo
vulnere, post Cannas major Trebiamq; fremebam.

Minuit spem Annibalis; *quòd, cum ipse ad mœnia urbis armatus sederet, & ad unam portam pugnaret, ego alterâ milites sub vexillis in supplementum Hispaniæ emisi*: & *ultra modum indignatus est, quòd per eos dies agrum, in quo ipse castra haberet, venisse, nihil ob id diminuto pretio, ex quodam captivo cognovit; nimis superbum atque indignum facinus reputans, ejus soli, quod ipse bello captum possideret haberetq;, inventum in urbe obsessâ emptorem. Quid* Pyrrhus? *Ille in Italiam venerat cum novi generis gentisq; copiis, & inprimis inaudito terrore elephantum. victor grandibus prælijs erat, Italiam percurrerat, & à trigesimo penè lapide urbem prospexerat. Quid mei cives? trepidant scilicet & pacem petunt? Imò oblatam ultrò respuunt, & legatos ejus cum animoso hoc responso dimittunt*: Pyrrhus Italiâ cum copiis excedito: ubi excesserit, de pace, si volet, agito: ni excesserit, arma, & viros, & aciem exspectato: neque destituros ab incepto se, etiamsi sexcentos Lævinos pugnâ vicisset. *Quòd si cæterarum insuper virtutum hîc agere delectum, & per tot togatæ & domesticæ felicitatis admiranda exempla discurrens heroum velim enarrare catalogum; nec vobis satis aurium futurum sit ad audiendum, nec satis animorum ad capiendum. Ego verò postremò illa sum, quæ linguæ meæ* Latinæ, *Græcam quoque densitate enthymematum & sententiarum brevitate superantis, familiaritate & communione, omnes propè gentes ad colloquia, societatem, & commercia invicem obstrinxi. Nam quamvis cives mei initiò linguam suam communicaverint ut beneficium; & Cumanis, Osco populo, petentibus permiserint, ut publicè Latinè loquerentur, præconibusque Latinè vendendi jus esset: postea tamen cum coloniarum missu, tum civitatis auctu, & linguæ usum diffuderunt, eâ quidem auctoritate, ut tunc non tam præclarum, scire Latinè, quàm turpe nescire, neque tam Oratoris boni, quàm civis Romani proprium visum fuerit. Imò illius linguæ meæ ignorantia alicubi periculo fuit: siquidem Imp. Claudius splendidum virum, Græciæq; provinciæ principem, verùm Latini sermonis ignarum, non modò albo judicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit. Quin sanxerunt Romani mei; ne Legati quidem gentium exterarum in curia, nisi per interpretem*

Livius decad. 3. lib. 3.

J. Lipsf. Admir. lib. 4. cap. 5.

Theodoretus: in lib. 5. de curatione Græc. aff.

Plutarch. in Quæstionibus Platonic.

Liv. lib. 40.

S. Schard. in Lexico: in v. *Latinè loqui.*

Sueton. in Claud. c. 16.

temloquerentur, iisq; Latinè semper responsa darentur. sicuti & Præsides provinciarum, aut Prætores, Latinè tantum jus dicebant: & quicquid publicè gestum, Latinè elatum: etiam Leges Beryti in Syria publicâ autoritate doctæ eâ linguâ. Unde & illa farrago vocum forensium & militarium Romanarum, quæ sermoni Græco & Syriaco reperiuntur insertæ: ut vel ex Novo Testamento apparet. Atq; hæc Latii sermonis veneratio tantâ perennavit constantiâ, ut hodieq; non uni alicui nationi, aut magno imperio, sed toti orbi sit communis; adeòque popularis vester, Imp. Carolus IV in Aurea Bulla Electorum filiis illius studium meritò commendârit. Cesso dicere; sed certa, vos illud poëtæ mei, memori pectore sæpicule repetituros:

J. Lipsius de pronunc. recta L.L.c.3.

Is. Casaubon. Exercit.9. ad Baron. J. Meurs. in Glossar. Græco-barbaro passim.

Sleidan. comment. lib.3.

Con fiorino, Latino, & buon roncino, in ogni paese si truova il camino.

Propertius.

Omnia Romanæ cedant miracula terræ:
natura hîc posuit, quicquid ubique fuit.

Hæc vetus est illa Roma, Auditores; communis nostra patria; in qua non minùs, quam in propria patria Philosophi olim immunitate fruebantur; tantâ communis & propriæ patriæ inter sese necessitudine, ut cui patriâ interdictum erat, etiam urbe abstinere debuerit: quæ licet ceciderit, tamen adhuc jacet magna; nec magis contemnitur, quàm cum ædium sacrarum ruinæ calcantur, quas religiosi æquè ac stantes adorant. Et nonne Imperatoris nostri Romani augustissimum cognomentum & omnium dignitatum summa, ab illa dependent? Salve verò etiam Roma nova, quæ si non es priscâ illâ major, es tamen melior; si non cultior, es sanctior.

l.33.ff. ad municipal. l.6.§11. de excusationib.

l.7.§.17.ff. de interdict. & relegat.

Seneca Consol. ad Helv. cap.13.

Mira Dei benignitas in hanc urbem! cum legionum vim abstulit, legum & religionis attribuit; cum armis imperare ampliùs noluit, sacris præfecit: & sic quoque fecit eam columen & verticem rerum, decus & tutelam universi; & solam patriam omnium communem. Romana enim Ecclesia est illa Catholica, quæ non modò tot Regum ac Principum, sed quod longè præclarius est, omnium Sanctorum communis Mater; & in cujus gremio mori felicius est, quàm ab initio nasci: cum non nasci satius sit, quàm in hac non mori. Proinde meritò tot tantisq; fulget privilegiis: nec solùm laudatur omnium Ecclesiarum caput; cui nolle primas dare, vel summæ impietatis, vel præcipitis arrogantiæ sit: verùm etiam ipsum caput Romanæ Ecclesiæ, PAPA, audit Episcopus Universalis, Christi vicarius, & Petri Apostolorum Principis successor; solusq; inter omnes Episcopos sanctissimus & beatissimus appellatur. Enimverò hic est, qui Christi mandatum istud, Pasce oves meas; qui claves regni cœlorum, potestatem solvendi & ligandi, cum Petro accepit: hic est, quem Europa, Asia, Africa, quem America & ipse novus Orbis suspiciunt, & à cujus oraculo sollicitti pendent omnes: hic est Rex Regum magnorum potior, & majorum summus, & summorum maximus, & maximorum regnator. Equidem præsente Papâ omnes Principes quantumvis magni, alti, & potentes, decrescunt et fiunt secundi, aut ulteriores; cunctis primatus illius sic observantibus, ut nec in minutulis ceremoniis contra illū vel

J. Lips. præf. ad Lector. in Admir.

Mich. Montan. l.3.c.9.

Thuan. Histor. lib.16.

Est gnome è Testamento Jo. Samoiscii Polon. Cancellarii. Jo. VVover. in Asser. Lips. donarii.

Thom. Stapleton. in Admir. lib.1. cap.9. ex Augustino.

Est. Pasquier liv. 3. de Recherch. de la France.

Ant. Scappus de Jure non scripto lib.1.c.32.

J. Lips. in præf. ad Senec.

vel tantillum peccent. Apud aliquos Reges usus obtinet, ut indicto colloquio major semper veniat prior in locum conventui assignatum. Qua in re Franciscus I. Gallorum Rex, *ut* Clementi VII. Papæ, *Massiliam ad se venienti, testaretur humilitatem suam; non modò quicquid ad tantum hospitem excipiendum necessarium vel honorificum existimabatur, regio sumptu magnificentissimè apparavit; sed & ab urbe paulò longius deflectens biduum aut triduum intranti, & ab itinere se recolligenti dedit Pontifici, antequam ipse Rex ingrederetur, & illi adventum gratularetur. Eundemq; honorem primi introitus exhibuit &* Imp. Carolus V. *eidem* Clementi VII. *Bononiæ, cum ille Romani Imperii coronam accepturus huc profectus esset. Quare etiam, ne quis peccaret in sanctitatem et illam dignitatis Pontificiæ amplitudinem; formulas ceremoniarum majorum nostrorum providentia laudabili instituto publicavit; in quibus & ista capita continentur:* Nemini omninò mortalium Papa reverentiam facit, assurgendo manifestè, aut caput inclinando, seu detegendo: tantùm Romanorum Imperatori, postquam illum sedens ad osculum pedis & manus suscepit, aliquantulum assurgit; adque osculum mutuo charitatis amplexu illum benignè recipit: *& illud:* Omnes homines, cujuscunque sint dignitatis & præeminentiæ, ut primùm in conspectum Papæ veniunt, distantibus spatiis, ter debent ante illum genua flectere, & ejus pedes osculari: *& hoc:* Quando Papa per scalam adscendit

Mich. Montan. lib. 1. cap. 13.

Phil. Mornæus i. Hist. Papat.

dit equum, major Princeps, qui præsens adest, etiamsi Rex esset aut Imperator, stapham equi Papalis tenere debet, & deinde ducere equum per frenum aliquantum: *& istud:* Si Pontifex non equo, sed sellâ veheretur; tunc Imperator vel Rex, si quis adsit, debet ipsam sellam cum Pontifice humeris suis sustinere & portare aliquantulum: *et illud:* Imperator in convivio aquam Papæ manibus ad lotionem præbere, & primum ferculum portare debet, &c. *Sed quid Principes aut homines loquor? Ipsi aërei, terreni, inferi spiritus sive genii verentur ac trepidant, & cœlestem illam in terris potestatem vel inviti ac reluctantes agnoscunt. Non tamen pro Papatu satis sic dixi. Papatus majestas tantis summi splendoris radiis lucet, ut veterem Romanæ magnitudinis gloriam tantùm non hauriat & absumat omnem. Olim pro magno fuerat, Regum quorundam humile obsequium, & adulationi propior sui demissio. Nam* Adherbal Numidiæ Rex, *se se* Romanorum procuratorem *appellavit.* Eumenes Pergami Rex, *fuso ac mortuo Mithridate Ponti Rege, Romam venit, ac pileum gestans, acceptam populo Romano libertatem tulit.* Prusias Bithyniæ Rex, *quoties Senatum ingrederetur, limen deosculari consuevit, se* mancipium Senatus *vocans; tametsi æquo fœdere cum Romanis societatem contraxisset.* Tiridatem *autem* Armeniæ Regem *Nero admisit ad genua, allevatumque dextrâ exosculatus est; dein precanti, tiarâ deductâ, diadema imposuit. Ita in honorem* Augusti, *Reges*

Autor Bruti Fulminis: ex lib. 1 Ceremon. Pontific.

Just. Lipsius in præf. ad Admir.

Bodin de Rep. lib. 1. cap. 9.

Sueton in Nerone. cap. 13.

amici atque socii, & singuli in suo quisque regno Cæsareas urbes condiderunt; & cuncti simul, ædem Jovis Olympii, Athenis antiquitus inchoatam, perficere communi sumptu, genioq; ejus dedicare destinaverunt: ac sæpe regnis relictis, non Romæ modò, sed provincias peragranti, quotidiana officia togati, ac sine regio insigni, more clientium præstiterunt. Atqui Pontifex, quem Turcæ Rum-beg, id est, Romæ Principem aut dominum, non vano titulo nominant; & Legati Persici sollicitandorum contra Turcas auxiliorum gratiâ missi, Sixtum V. Papam Rum-schach, sive Romæ Regem, ante aliquot annos dicebant; Pontifex, inquam, Romanus plerosq; mundi magnos Reges ac Principes ad quævis obsequia et servitia multò habet paratiores ac promptiores, qui etiam in beneficii non exigui parte collocant, ad osculum saltem pedum Papalium admitti. Ecquid juvat audire exempla? Joanni Papæ, Theodorici Ariani Italiæ Regis ad Imp. Justinum legato, Constantinopolim advenienti Imperator ipse cum universa civium multitudine ivit obviam, ad pedes ejus venerabundus procubuit, ad templum deduxit, ibiq; Augustalibus insignibus depositis ab illo supplex petiit, ut denuò se solenni modo insigniret. Nec minus honorificè Imp. Justinianus Constantino Pontifici Nicæam Bithyniæ se conferenti occurrit; cum de more coronatus, illius pedes osculo veneraretur. Quid dicam de Pipino Rege, qui Stephanum Secundum; de Carolo Magno, qui Leonem Tertium in castris ad Lippiam; de

Sueton. in Augusto. cap. 60.

Jo. Leunclavius in Onomastico Turcico.

Thom. Stapleton. in Admir. Rom. Eccles. lib. 2. cap. 4 & Platina passim.

de Ludovico Pio, qui Sergium Secundum & Nicolaum; de Henrico Quarto, qui Paschalem Secundum; de Friderico Primo, qui Adrianum Quartum; de aliis Impp. ac Regibus, qui alios Pontifices eodem honoris genere humiliter prosecuti sunt? Duorum etiam simul Regum, Ludovici Francorum, & Henrici Secundi Anglorum, erga Alexandrum Tertium, in Franciam venientem, humilitatis singularis affectus planè memorandus est: qui obviam Pontifici progressi, ac veluti stratoris functi officio, dextrâ lævâque equum illius tenuerunt, ad hospitium usque comitati. Quid? quòd Pontifici suo jure talia servitia & officia requirere, tanquam debita licet: cum is unus & solus verè liber Princeps sit, & nemini hominum ad actionum suarum rationes reddendas obstrictus; & tamen in omnes alios terræ Principes, ut Paulus IV Albano respondebat, utpote se inferiores ac sibi subjectos imperium exercere, & proinde ab illis rationes exigere possit. Quæ verò hæc est libertas, quæ hæc potestas; Reges facere, & Regibus imperare posse? Quis non legit, Leonem tertium à Græcis in Germanos Occidentale Imperium transtulisse, & Carolum Magnum diademate Augustali ornavisse, primumque Occidentis Imperatorem creavisse? Quis ignorat, hujus tanti beneficii virtute etiamnum Germanos sedi Apostolicæ ad omnem gratitudinis memoriam obligari? Quis dubitat, Papam superioritatem habere in Imperium, & vacante Imperio Imperatori succedere; sicque ipsum Imperatorem ad præ-

An. Chr. 1556. Thuan. Histor. lib. 17.

Thom. Stapleton Adm Roman. Eccl. lib. 2. cap 1.

Clem Pastoral. de re judic.

c. tibi domino. dist. 63.

præstationem juramenti fidelitatis & obedientiæ teneri? Et quem fugiunt illa Adriani IV Papæ *ad tres Electores Ecclesiasticos scribentis verba?* Romanum Imperium, *inquit ille*, à Græcis translatum est ad Alemannos; ut Rex Teutonicorum non antè, quàm ab Apostolico coronaretur, Imperator vocaretur: ante consecrationem Rex, pòst Imperator. Unde igitur habet Imperium, nisi à nobis? Ex electione Principum suorum habet nomen Regis: ex consecratione nostra habet nomen Imperatoris, & Augusti, & Cæsaris. Ergo per nos imperat, &c. Imperator quod habet, totum habet à nobis. Ecce in potestate nostra est, ut demus illud, cui volumus: propterea constituti à Deo super gentes & regna, ut destruamus & evellamus, & ædificemus & plantemus. *Et ut creandorum Regum potestati pluribus exemplis adstruam fidem: nonne* Leo ille *Caroli filium, Pipinum, Regem Italiæ fecit? nonne* Sergius *Hungariæ, quæ prius regnum non erat, Stephanum Regem creavit; & eodem tempore Duci Polonorum eandem gratiam ambienti denegavit? nonne* Joannes vicesimus secundus *Venceslaum Ducem Poloniæ regali dignitate exornavit? nonne Demetrium Russorum Regem primum* Gregorius septimus *declaravit? nonne Edgarum primum Scotorum Regem* Urbanus secundus *constituit? nonne* Eugenius tertius *titulum Regis Portugalliæ Alfonso primo tribuit? nonne* Innocentius tertius *Joanni de Brenna regni Hierosolymitani nomen & insignia concessit?*

Jo. Avent. Annal. Bojor. lib. 6. Philip. Mornæus in histor. Papat.

Th. Stapleт. d. l.

cessit? nonne quoque & hodie duo magni Duces, Moschoviæ unus, in Italia alter, sanctam Sedem pro coronæ regiæ impetratione jam diu votis ac precibus torserunt? & quidem hunc alterum, Cosmum Medicem, *Florentiæ Principem*, Pius V. *solennibus ceremoniis* Hetruriæ magnum Ducem *inauguravit: quantumvis id ægrè tulerit, & interturbare voluerit Imp. Maximilianus II. Philippus II. Hispanorum Rex, & alii. Quibus rebus facilè intelligitur; quot & quanti Principes Pontificum Romanorum majestatem revereri, seq́ vasallos ac subditos sanctæ sedis profiteri debeant? Exstant in Archivis & publicis actis curiæ Romanæ Regum vasallorum nomina, hoc ordine posita:* Reges Neapolis, Siciliæ, Aragoniæ, Sardiniæ, Hierosolymorum, Angliæ, Hiberniæ, Hungariæ: *quæ descriptio vetus est eorum Principum, qui ante annos CCCC fidem & obsequium Pontificibus Romanis exhibuerunt: sed hodie non valde erraverit, qui, non ita angustè cum Steucho omnia Europæ tantùm regna Papæ beneficiis adscripserit, verùm totum terrarum orbem S. R. Ecclesiæ peculium, D. Petri patrimonium, & jam* Pauli V. *Proregis cœlestis &* Vicedei *Principatum appellaverit. Cum autem hâc ratione* Papa *totius mundi sit Ephorus*, omnium hominum judex, *ipse judicandus à nemine:* (aliorum enim hominum causas, *ait Symmachus Papa*, Deus voluit homines terminare, sed sedis istius Præsulis suo, sine quæstione, reservavit arbitrio) *ita quoties Reipub. Christianæ salus postulat,*

J. Bapt. Hadrianus histor. lib. 20. & 21.

J. Bodin. de Republ. lib. 1. c. 9.

Tortura Tortii pag. 219. &c.

c. aliorum. 9. q. 3.

etiam ille justitiæ securim convertit in Principes, Deo, *Religioni, & populo graves aut perniciosos; corripiendo, coercendo, censuris Ecclesiasticis castigando, ac demum, ne per unius malitiam pereant omnes, penitus ab impia administratione removendo. Et quemadmodum olim de Scipionum gente celebre dictum fuit;* natam eam ad Carthaginem vincendam: *sic prorsus Romanæ sedis potestas divinitus ordinata fuit, ad impios & noxios Principes vel mitigandos, vel domandos. Itaque Philippum I. Christianum Imperatorem, licentia Imperiali peccantem,* Fabianus *ab Ecclesiæ ingressu prohibuit: Imp. Arcadium itidem delinquentem* Innocentius I. *fidelium cœtu expunxit: Imp. Anastasium Eutychianæ hæresi acriter patrocinantem* Anastasius II. *similiter excommunicavit: Philippicum Iconomachum, in Oriente in Catholicos grassantem,* Constantinus *Papa non excommunicavit modò, sed etiam, ne nummi aut imago ejus Romæ reciperentur, mandavit: Leonem Isaurum, pariter in imagines insanè furentem,* Gregorius III. *& à piorum communione diremit, & ab ejus obedientia Italiam totam abstraxit. Imperatorem autem Henricum III, & Boleslaum II Poloniæ Regem,* Gregorius VII; *Imper. Ludovicum IV Bavarum* Alexander III; *Imp. Othonem IV* Joannes XXII; *Imp. Fridericum II.* Innocentius IV; *Joannem Angliæ Regem,* Innocentius III; *ab Imperiali & Regali fastigio depulerunt. Quinetiam Robertum Siciliæ Regem, ab Imp. Henrico damnatum,*

Thom. Stapleton. in Admir. Rom. Eccl. lib. 2. cap. 3.

natum, Clemens V *absolvit, regnoq; restituit: &* Urbanus quintus *Henricum spurium Castellæ Regem natalibus restituere non dubitavit, ut Petrum fratrem ejus justis nuptiis quæsitum, sed tyrannum (quippe qui complures honestissimos viros ad supplicium rapuerat, & suâ ipse manu plerosq; interemerat, & inter hos etiam uxorem suam ex familia Ducum Borboniorum) de regno deturbaret. Nihilo etiam remissius Pontifices pro jure suo velitati sunt adversum Imperatores nuperos. Cum enim Imperator Carolus V. Concilium Tridenti inchoatum ibidem continuari cuperet, & Patres, qui ob febriculam quandam, aut aeris vitium, Bononiam discesserant, Tridentum reverti vellet; Francisco Vargâ & Martino Velasco legatis Cæsaris interminantibus, si recusent redire illi, se Cæsaris nomine & jussu Synodi translationem frivolam & illegitimam, quæq; in ea fient, nullius esse momenti profiteri: tum Montanus, Concilii præses à Pontifice* Paulo *III. delectus, de voluntate Patrum multa graviter elocutus* Deum *testatus est,* se paratos extrema quæque ac mortem deniq; potiùs oppetere, quàm adeò pernicioso Ecclesiæ exemplo pati, ut civilis magistratus pro arbitratu synodum cogat; Cæsarem nempe non dominum aut magistrum, sed Ecclesiæ filium esse: se verò & collegas, qui adsint, R. sedis legatos esse, penes quos ordinandi & transferendi concilii jus sit. *Veruntamen majestatem Papatus contra Imper. Ferdinandum defendit* Paulus IV. *haut paulò severiùs. Nam cum Imp.*

Froissard. lib. [illegible]

Thuan. Histor. lib. 5.

Imp. Carolus V. per legatos Arausionensem, Seldum, & Hallerum, Francofurti Imperatoriam dignitatem ejurasset, omni jure suo in fratrem Ferdinandum Romanorum Regem translato: novus Cæsar ut antiquam erga sedem Romanam officio consueto observantiam testaretur, Martinum Gusmanum supremum camerarium ad Paulum IV. misit, qui eum de Caroli fratris abdicatione, & inauguratione in Augustum sua, plenius edoceret. Sed Pontifex, qui legationis causas subodoratus erat, re purpuratis patribus ad deliberandum proposita, Gusmanum audire noluit, caussatus, Carolum apud nullum, nisi se Pontificem, Cæsaream dignitatem ejerare, nec Ferdinandum eam citra consensum suum accipere potuisse: *tamen acriter admissionem urgente Gusmano, tandem is non publicè, sed privatim, tanquam legatus Cæsareus auditus est. Magna, Auditores, magna res est Romanæ Ecclesiæ & Papatus autoritas: & ut Isthmus ille inter Ægæum & Ionium mare vetat undas concurrere, & misceri: sic illa omnium Principum ac populorum hinc inde frementium impetus & assultus frangit ac sistit, ne terminos juris sui cum aliena injuria evagentur. Ubi tamen singularis et prorsus inæstimabilis elucet* Collegii Cardinalium *opera; virorum, si numerum spectemus, qui Leonis X temporibus vix quinquagesimum superârint, & si Onuphrio Panvinio credimus, septuagesimum nunquam attigerint; si ingenii fructus & virtutum elogia componamus, heroum, quibus vel nobilitate illustrius,*

Thuan. Histor. lib. 21.

Thom. Stapletonus in Admir. Rom. Eccles. lib. 2. cap 13.

strius, vel eruditione præstantius, vel ad res gerendas prudentius sol nihil unquam viderit. Si vetus ille Cyneas redeat, & hunc purpuratorum Senatum contempletur, non dubito, animum & verba ipsi defutura ad inducendam comparationem. Atque hunc perennem consiliorum salutarium fontem, nunquam deserit inexhaustum Ecclesiæ Romanæ ærarium, *si viribus externis opus sit. Nam, ut Itali loqui amant,* Al Papa non mancano mai denari, quando non manca la mano & la penna. *Itaque cum Papa Pius V. fœdere A. C.* 1571. *cum Philippo Hispaniarum Rege & Venetis adversus Turcam icto, quo onera ita partita erant, ut dimidium sumptuum faceret ipse Philippus, alterius dimidii duas tertias Veneti, reliquam tertiam Pontificium susciperet ærarium; & verò negaret Pius, se plus quàm sextæ unciæ sibi assignatæ tertiam partem conferre posse, ærarii inopiam caussatus; Michael Surianus Patritius Venetus acriter reclamabat, ac dicebat, ridiculum esse Pontifici Romano deesse pecuniam, qui omnium facilimam illius expediendæ viam habeat. In ore enim omnium esse;* Nullum opulentius vectigal toto terrarum orbe esse Pontificis calamo; cujus simplex ductus quantumvis immensam pecuniæ vim momento pariat. *Imò si alia redituum, vectigalium, tributorum, ex bonis patrimonialibus D. Petri adminicula absint omnia: quis facilè rationes contulerit, quantum nummorum Pontifex ex* centum triginta Archiepiscopatibus, & mille septem & decem Episcopatibus

Thuan. Histor. lib. 49.

Stapleton. d. l. & adde Cardinalem Jacobatium de Concil. lib. 5. art. 7. col. 6.

scopatibus, (*qui numerus jam dudum tantus fuit; & hodie, præsertim additis Indicis, sit multo major) conquirere possit? Aut si calculus* Pauli IV. *Pontificis, qui ante annos plus minus sexaginta vixit, nondum tot* Ordinibus *inventis, qui postea sunt excogitati, allubescit: Ille pactis inter Imperatorem Galliæq; Regem induciis, ut et ipsos et cæteros Christianos Reges, Principes, Resq; publicas ad bellum Turcis inferendum permoveret, hanc etiam conficiundæ pecuniæ ad belli impensas necessariæ rationem commonstrabat; cum cœ*nobiorum, *in quibus monachi vivunt,* CXXXXIV millia, parochiarum *verò* CCLXXXVIII millia *reperiantur, ut unumquodque monasterium quotannis senos aureos cum dimidio; parochiarum verò singulæ annuos aureos quinquaginta duos conferrent. Sic enim quotannis* XV milliones *et* DCCCC *et* XII millia aureorum, *id est,* florenorum Rhenensium plusquam XXXI milliones *confectum iri. Unde conjectu difficile non est, quantum animos Gentilium commoveri oporteat, cum tantas à Pontifice, si velit, fortissimorum militum copias cuicunq; hosti objici posse intelligunt. Si enim ex unoquoq; monasterio non nisi decem eligantur: (sunt autem plurima monasteria, quæ multò majorem robustissimorum fratrum numerum præberent, ex quibus cæterorum paucitas facilè suppleretur) ex illis CXXXXIV monasteriorum millibus* exercitus *conficietur* unius millionis & quadrigentorum quadraginta millium: *in quo non tam numerus, quàm ipsum genus sive qualitas militum*

If. Casaubon. Exercit. 8. ad Annal. Eccles. Baron. G. Scioppius in Ecclesiast. cap. 62.

tum admirationem mereatur. Nam erunt plerique omnes, major quidem certè eorum pars, vigiliis, jejuniis, frigori, laboribus assueti, & Pontifici non aliter, quàm ipsi Deo, religioso obedientiæ sacramento auctorati, ut pro ipsius autoritate uri, vinciri, ferrum jugulo excipere non modò non recusent, sed vel in maximæ felicitatis loco numerent. Et quis unquam post homines natos Rex aut Imperator usquam fuit, qui cum hac Pontificis potentia, et cum ejusmodi non tantùm in corpora fortunasq; sed etiam in voluntates ac penè cogitationes omnes imperio, vel minima ex parte comparari posset? Hoc ad extremum dicam, & ingratus sim, si quod nominatim in scholas à Pontificibus collatum est beneficium, hic sileam. Ecquod illud? Summum, & geminum. Alterum, quòd præcepta justitiæ omnibus seculis componendo Jus Canonicum *promulgaverunt: alterum verò, quòd plerisque orbis Academiis sua privilegia, potestatem & autoritatem, liberalissimè concesserunt; gloria certè tanti facinoris tam illustri, ut quicunq; gradibus scholasticis et præcipuè* Juris utriusque Doctoribus *habeatur honor, semper potior pars laudum in Pontificiam magnificentiam redundet.*

Verùm Scaurus ajebat olim; Non minùs magnam virtutem esse scire desinere, quàm scire dicere. *Quamobrem licet, illustrissime Princeps, ea omnia, quæ retuli hactenus, tantùm sint ex immenso rerum dicendarum inventario deprompta pauca quædam capita, quorum pleniorem pertractationem hæc temporis angustia non*

Vuuu 2 *capit:*

capit: tamen vis rationum & veritatis potentia me huc vocant & trahunt, ut Italiam *cum Dionysio Halicarnassæo* totius orbis optimam, *cum Mamertino Panegyriste* gentium dominam, *cum P. Rutilio Numatiano* dominam rerum, *cum Æthico* cœlestem mundique reginam, *hîc pronunciare cogar.*

PRINCEPS

FRIDERICUS ACHILLES, &c.

DIC TU

GEORGI KOELDERERE.

ORATIO

ORATIO

GEORGII

Kölderer von Höch/ Salisb.

contra

ITALIAM.

PHilippus Decius *Mediolanensis, JCtus non incelebris, cum Juris utriusq; Professionem Pisis, Senis, Florentiæ, Patavii, Ticini, & Avarici Biturigum, ad annos sexaginta quinque sustinuisset, tandem sic emarcuit senectute, ingenio ejus veluti contabescente, ut nullius Legis aut Paragraphi ex jure Romano recordaretur amplius, & difficulter admodum quicquam Latinè proloqui posset: quamobrem, ut* Joanni Corasio, *An. Chr.* cIↄ Iↄ XXXVI *in Senensi Academia Doctoratus insignia debitâ & consuetâ solennitate conferret, alium quendam è collegis prodire oportuit, qui verba solita nuncuparet. Pariter etiam* Francisco Barbaro *in extrema & decrepita senecta literarum Græcarum obrepsit oblivio, in quibus tamen antea excelluerat. Uti &* Georgio Trapezuntio *sub finem vitæ utriusque linguæ, tum Græcæ tum Latinæ scientia penitus excidit. Et olim* Messala Corvinus, *orator, tantum memoriæ detrimentum passus est, ut etiam nominis sui fuerit oblitus. Idem verò, illustrißime Prin-*

Val. Forster. histor. jur. civil. Rom. l. 3. c. 39.

Joan. Coras. ad Arrest. Tolosan. de Mart. Guerra. annot. 35. Jacob. Menoch. libr. 6. præsumpt. 45. n. 31. 32. 33. 34. 35.

P. Jovius in elog. doct. viror.

Plin. hist. nat. lib. 7. c. 24.

ceps, pronunciare hîc possum de Italia hodierna: quæ ut fuerit aliquando orbis magistra & regina, & tantùm non mole virtutum atque fortunæ laboraverit; licet & illa prisca felicitas ob multas causas bracteata dicenda sit: hodie tamen senili delirio & pediculari quasi omnium vitiorum morbo ita jacet prostrata, ut deperdito propemodum vitali bonæ mentis spiritu antiquæ majestatis atque gloriæ nec habeat umbram. Quemadmodum igitur nonnulli veteris Romæ magnitudinem æstimant, aut ex illo incendio, *quod Nero, condendæ novæ urbis, & cognomento suo appellandæ gloriam quærens, excitavit;* quo urbs per novem dies arsit; *Nerone interea ipso tempore flagrantis urbis domesticam scenam ineunte, atque flammæ pulchritudine læto* ἅλωσιν *Ilii in illo suo scenico habitu decantante:* aut ex peste illa, *quæ Imp. Titi Flavii Vespasiani temporibus urbem afflavit,* quâ per singulos dies decem millia hominum *in Libitinæ rationem venisse scribuntur*: vel, *sicuti Heliogabalus servis imperavit, ut omnes* araneas *colligerent in urbe; qui cum conquisivissent ad* decem millia pondo, *subjecit ille;* vel hinc intelligendum, quàm magna Roma sit: *ita ego nunc magnitudinem Italiæ ab malorum tantùm copia et immani vastitate dimetiar; et planum faciam; non solùm terram Italicam pro tua,* Laurenti Vvensini, *opinione, non sic fertilem & beatam, verùm etiam nationem totam tot infamibus sceleribus coopertam esse, ut vix ibi ulla virtutis vestigia jam supersint. Junonia avis, ubi colorem & plumas circumspexit, sibi placet*

Tacit. Annal. lib. 15. & ibi Lipf. Sueton. in Nerone. cap. 38.

Eufeb. in Chronic.

Lampridius in Heliogabalo.

Nicol. Macchiavell Disput. de Rep. lib 1. cap. 55.

placet & fidit; dejicitur, cum ad pedes se dejecit: tu verò, mi Vvensini, aspexisti tantùm Italiæ coloratas cristas, & confidenter illi principatum detulisti; si ad sordes & vitia gentis illius judicii bilancem aptare volueris, crede mihi, jactationes tuæ citò evanescent.

Fabula est, optime Princeps, sed quæ pertinaci imperitorum credulitate fere abiit in historiam; Italiam bonitate & divitiis omnibus mundi regionibus præstare. *Quem tamen errorem* Joannes Boterus, *Italus scriptor, bene refutavit, populares suos imprudentiæ accusans, quòd non animadverterint; duas tertias Italiæ partes nullis interlui fluminibus navigabilibus; quartam autem partem occupari Appenino, monte plerunque aspero & sterili; & insuper Galliam, Hungariam, Belgium, Austriam, provincias undiquaque opimas, pingues, feraces, Italiâ beatiores esse. De* Austria *dubium non est; quam* Antonius Bonfinius, *& ipse Italus, non obscure anteponit hisce verbis, in Viennæ descriptione*: Villæ circum amœnissimæ, ubi elaboratissima spectantur ædificia: neque aviaria, piscinæ, cæteraque vivaria desunt: montium appendices, vicorum castellorumque frequentiâ viatores admodum oblectant. cum Viennensem Neapolitanumque agrum attigeris, in planitiem longè lateque diffusum; hunc omnibus lætis & amœnis regionibus tractum sine controversia facilè anteferas. si qua hîc quies & otium tutum inveniri posset, POTIUS AUSTRIAM, QUÀM ITALIAM OPTARES.

Joan. Boter. Relat. Univerf. p. 2. lib. 2. de China.

Anton. Bonfinius rer. Ungar. decad. 4. lib. 5.

Celebra-

Celebratissimæ autem Italiæ fertilitati nimium quantum detrahunt, Liguria, omnium rerum à natura sterilitate & paupertate damnata regio: atq; campi Veronensium inculti & lapidibus horrentes, maximis summorum ducum aliquot victoriis aut cladibus famosi: nec non Læumellina regio erucâ infamis. Oritur enim in Alagniæ finibus, ineunte æstate, à tellure edax eruca, volitansq; vites invadit, depascitq; folia; quibus ablatis arescunt jam exiles & immaturi racemi, sine umbra relicti. Desinente postea æstate eruca rursus tellurem ingressa fœtus edit & recondit; deinde vertitur in vermiculum annulari digito minorem, quem aratrum agentes bubulci sæpe detegunt ac perimunt; at minimè tamen fœtus disquirere ac perimere possunt. Nam æstate novâ adveniente renascuntur iterum erucæ, alatæque in turmas edito stridore prodeunt, infestantq; Alagniæ fines, & in Valligii etiam ditionem ruunt, coguntq; incolas sine vinearum ornatu ac commodo vitam ducere. Atque misero experimento comprobatum est, omissâ telluris culturâ erucam simul perire, sed unâ cum terræ cultura hanc vinearum pestem statim à natura soli resurgere: ut ita fere non nisi publicâ communique indictâ egestate copiæ hostes arceri queant: quibus tamen præsens interitus imminet à sturnis, qui uvarum cupidi gulosique coacto agmine in uvarum vastatrices erucas convolant, rostrisq; exenterant, sibiq; & dominis ita vites ab illarum injuria non rarò vindicant. Nec melioris notæ est convallis Veggetia, in medio longarum faucium & asperrimarum rupium editissimo frigidissimoque situ; quamobrem homines etiam alit admodum agrestes, duros, ingenis immanissimos; ex quibus est genus illud rude, quod per universam Europam oberrans caminis everrendis operam locat.

Colinius apud Thuan. Histor. lib.51.

Leand. Albert. in descr. Venet.

Bern. Saccus Ticin. Histor. lib.4.cap.3.

Leand. Alb. in Insubr.

Ager quoque Pisanus, Aquilejensis, Romanus, aliique, quot habent aspreta? quot paludes? quot miserabiles ruinarum & desertorum tractus? quæ ibi est aëris gravitas? quæ hominum ibi ob cœli soliq; infelicitatem jam est paucitas? Guardati dall' aria di Grosseto, di Piombino, di Pisa, di Sinigallia, di Macerata, d' Arimino, di Cervia, & di Pesaro: ipsimet diligenter monent Itali. Atque uti Anconæ & Venetiis pestilentiales febres, Ferrariæ autem tertianæ nothæ dominium habent: ita quoque cœli Romani ea hodie est intemperies; ut cives Medicorum suorum jussu circa diluculum & crepusculum abstineant publico, nisi sol splendeat; nec sine causa Alexander Petronius, Romanus Medicus, de tuenda Romæ valetudine, scripserit. Et ora maritima à portu Herculis Terracinam usque, spatium centum quinquaginta millium passuum longum, ita ab hominibus est vacuum & nudum; ut octo millia habitatorum non connumeret. Credibile tamen est, quemadmodum vina Veliternina, inter generosa sui temporis relata à Plinio, nunc degenerârunt, ac auctoritatem amisere suam; siquidem propter cruditatem, austeritatemve coqui aheno debent: sic passim Italiæ fœcunditatem ineptâ & lassâ tellure decrevisse et mutavisse;

Amat. Lusitan. Curat. Medicinal. cent.3 cap. 74.

P. Merula Cosmogr. part 2. lib.4 cap.22.

Thesaur. Polit. part.1. in Relat. Urb. Romæ.

Plinius Histor. nat. lib.14 c.6.

St. Vinand Pighius in Hercule Prodicio.

tavisse; ut, quod Julius Cæsar Scaliger de hodierna Roma dixit ingeniosè, urbem illam, esse novum acetum pessimum, veteris vini optimi; *idem de hodierna multarum Italiæ regionum fertilitate prædicari possit: adeò ut A. C.* 1540mo mille & amplius colonorum familiæ, *collectis sarcinulis, famem fugientes è Bononiensi, Mutinensi, & finitimis agris, fœcunditatis nomine alioqui summopere laudatis, in Papiense solum commigrârint. Nisi forsitan communis tantùm & erronea quorundam opinio contra veritatem etiam olim prævaluerit, ut Italia supremæ fertilitatis laudem consecuta quidem sit, non autem promerita: sicuti Tiberius Cæsar dicebat,* consensisse medicos, ut nobilitatem Surrentino vino darent, alioquin esse generosum acetum; *uti id ipsum C. Cæsar, qui successit illi, vocavit* nobilem vappam. *Quanquam aliquibus in locis hominum ignaviâ, non soli malignitate messis jam est tenuior: cum horum atque superiorum temporum supina turpisque negligentia tam altas apud Italos egerit radices, ut etiam* Anconitanum portum, *propter capacitatem situmque naturâ & opere veterum tutissimum, inter primos atque pulcherrimos orbis terrarum commemorandum, (quis enim nescit hoc vulgatissimum?* Unus Petrus in Roma, una Turris in Cremona, & unus Portus in Ancona) *dum illum æstuantis maris arenâ oppleri patitur, non parùm corruperit. De* metallis *etiam Plinio adstipulari non possum, scribenti,* Italiam metallis auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis cessisse. *Cum enim Clementis VII. Papæ jussu* Fuccari *nostri evocassent è Germania duos Suacenses, rei metallicæ peritos; ut aliquot Italiæ venas foderet alter, alter excoqueret, diligenti utriusque operâ compertum est, venas metallis quidem non carere, sed vix habere tanta, quæ impensis respondeant; ex eis facere lucrum neminem posse. Quare quis in hanc iret sententiam; iccirco vetere consulto Patrum Italiæ parcitum, quòd ex metallis tot fructus non caperent metallici, quot agricolæ ex arvis, quæ damnum facerent. Nam si, Plinii judicio,* nulla fæcundior metallorum tellus; *tantum lucrum non erat negligendum; præsertim* cum metallum auri vel argenti fertile uno anno plus utilitatis præbeat, quàm ager fructuosissimus annis centum. *Addam quoq;* violentam tempestatum vicissitudinem *in Italia ingentes persæpe parere molestias. Et ne ambigentibus obvertam illud: Apenninum nonnunquam nives suas servare diutius, quàm nostrum montem Abnobam, Danubii parentem: hyems certè Romæ nihil interdum est mitior, quàm Viennæ, Argentinæ, aut Stutgardiæ: & tamen ibidem æstatis fervores tam sunt vehementes, & prævalidi, ut pene omne familiaritatis ac quotidianæ consuetudinis commercium interturbent; ad tædiorum cumulum de die accedentibus muscis, quæ infesto examine facies hominum petunt, et toties flabro frustra exactæ redeunt; de nocte verò cincindulis, quæ insectæ, vulgò* Zanzare *dictæ, vix cubili*

Autor confutationis fabulæ Burdonum.

Bernard. Saccus Ticin. Hist. lib. 8. cap. 4.

Plin. Hist. nat. lib. 14. cap. 6.

Leand. Alb. in descript. Marcæ Anconit.

Plin. lib. 37. c. 13.

Plin. lib. 33. c. 4.

G. Agricol. lib. 1. de metall. veterib. & nov.

In Italia sono troppo teste, troppo feste, & troppo tempeste.

Bern. Saccus Ticin hist. lib. 1. cap. 6.

cubili illato lumine ſimul adſunt, ac ſubmiſſo ſibilo improbo oſculo dormientibus inſident, inflictoq; fronti vulnere humano cruore ſaturæ ſub lucem abeunt, latentq;, rurſus ſequenti nocte reverſuræ. Et quod eſt gravius: æſtus Campaniæ & Neapolitani regni plerunque tam eſt periculoſus, ut Junio, Julio, & Auguſto menſibus, uſque ad primam Septembris pluviam, ne Regio quidem mandato exciti Nobiles ad peregrinandum cogi poſſint: aſſerente præterea Paulo Diacono, Aquilejenſi; Apuliam à perditione nominari, cum citiùs ibi ſolis fervoribus terræ virentia perdantur; *& Faccio Uberto ita concinente,*

Theod. Zving. Meth. Apod. lib. 2, cap. 33.

Puglia è detta, che'l caldo v'è tale,
che la terra ne perde alcuna volta
la ſua virtude, e fruttifica male:

lib. 3. cant. 1.

& tamen cum Ferdinandus Aragonius, Alfonſi ſpurius, A. Chr. 1461. æſtivo tempore Trojam obſideret Apuliæ, ipſis ſolſtitii diebus frigoris tam atrox vis ſubitò oppreſſit omnes, ut neceſſe fuerit vineta concidi, ac frugiferam quamq; arborem, ad ignis caſtrenſis uſum. Ut autem alia omnia terræ Italiæ incommoda tacitus tranſilierim: hoc certè ſine ſummo dolore concoquere non poſſum; quòd, ubicunque fere bonitate agrorum & fructuum abundantiâ præcellit, ibi quoque vitiorum & omnis pravitatis meſſis ſuccreſcat plerunq; copioſiſſima. Patavina *quidem regio agro gaudet longe feraciſſimo: ſed id vulgò circumfertur,*

Jo. Jovian. Pontan. hiſt. lib. 2.

Th. Zving. Meth. Apod. lib. 3. cap. 17.

Vilianos generat tellus Paduana diablos.

Et

Et Circumpadani in præpingui ſunt ſolo; unde Cremæ Cremonæque *nomina; quodq; admittat in ima terræ, quantas demittere radices velint arbores:* ſed illorum ingeniis ad res novandas nihil levius, aut inconſtantius. Sicilia, *inſula Italica, olim continentis pars, laudes fœcunditatis poſſidet non vulgares; eamq; M. Cato Sapiens* cellam penariam Reipublicæ, & nutricem plebis Romanæ *nominavit: ſed Siculi, licet antiquitus Oratoriæ artis, bucolici & rythmici carminum, horologii, catapultæ, illuſtratæ picturæ, tonſuræ, pellium ferinarum uſus, inventores eſſe perhibeantur, turpibus hiſce teſtimoniis duriter vapulant:* Monſtra hominum Cyclopes, Dionyſium, Phalaridem, fuiſſe Siculos: Voracitatis templa plurima in Sicilia condidiſſe Siculos: Omnes inſulanos eſſe malos, peſſimos autem eſſe Siculos. Calabria *cunctis rebus, vitæ ex voto tranſigendæ neceſſariis, adfluit: ſed eadem habet* Bruttios; *quo nomine Lucani olim vocabant apoſtatas, rebelles, fugitivos: etſi Nicolaus Perottus ſic dictos putat, quòd ſint homines fœdi, veſani, ſpurci, bilingues, mendaces: & Alfonſum Regem affirmare ſolitum accepimus;* Si nullum omninò aliud regnum, nullam provinciam, præter Calabriam, aut haberet, aut habiturus eſſet, illam protinus ſe relicturum, privatumq; & civem vivere potiùs velle, quàm illorum, qui nihil hominis habent præter figuram, ineptias tolerare, quamvis dominum aut regem. Campania & regnum Neapolitanum *terrarum proventibus luxuriant: ſed improbitas*

J. C. Scalig. de ſubtil. ad Card. exercit. 167. c. 16.

Cicero lib. 2. in Verrem.

Th. Fazellus de reb. Sicul. dec. 1. lib. 1. cap. 6. & 7.

Leand. Albert. in deſcript. Calabr. P. Merula. Coſmogr. p. 2. l. 4. c. 27. Nicol. Perottus in Cornucopiæ.

Ant. Panormitan. in Apophthegm. Alfonſi. lib. 1 c. 30.

probitas

probitas hominum illis in locis ita dominatur, ut vernaculum proverbium audiatur passim; Il regno Napolitano è un delicado paradiso, ma habitato da gli diavoli. *& testatur Cicero*, Campanos semper superbos fuisse bonitate agrorum, & fructuum magnitudine, urbis salubritate, descriptione, pulchritudine: *atque ex illa copia rerumq; omnium affluentia natam arrogantiam, quæ alterum urbi Romæ Consulem è Capua postulavit; & eam luxuriem, quæ ipsum Hannibalem, nivibus atq; Alpibus, & armis tum indomitum virum, voluptatum fomentis enervavit. Alicubi tamen cum ipsa natura loci mores Italorum pro malitiæ & improbitatis palma bellum gerere videntur.* Liguriâ *enim quid asperius? quid horridius? Ligures tamen vocat Julius Cæsar Scaliger* Cerbereos, sacerrimâ fide: *& in ora Ligurum nullum fere animal nasci propterea existimat*; quòd natura etiam nunc suspensa judicium ampliet, cogitetque, quibus artibus eorum scelera, perfidiam, avaritiam, livorem, vanitatem, impietatem, in aliquo animali repræsentare possit. quod quia nondum potuerit excogitare, nondum dare voluerit. *Quapropter in* Genuenses *quoque illa passim jaciuntur dicteria*: Mare senza pesce: huomini senza fede: donne senza vergogna; *hoc est*; illorum mare piscibus, viros fide, fœminas verecundiâ destitui: *& quod eôdem alludit*: I Genouesi hanno virtù cento miglia da lontano; *hoc est*; virtutem à Genuensibus centum milliaria distare. *Unde iterum Scaliger appositè*:

Ph. Camerar. Med. Hist. Centur. 1. c. 85.

Cicero de L. Agrar. contra Rullum.

Seneca Epist. 51.

Scalig. Exercit. 274.

Exercit. 203.

Genuensis

Genuensis osor pacis, ac boni moris:
unus Britannis tetrior Ligur cunctis,
saxicola, pelagicursor, invidus, spurcus,
famelicosus, turpis, archipirata.

Quin etiam in universum, si singulas Europæ nationes inter se componere velimus, mores Italorum, & inter hos Ligurum sunt perversissimi. Thraces, *ait rursus pater Scaliger*, Mysi, Arabes, Moschovitæ, Pæones, Hungari, prædones: Illyrii, Liburni, Dalmatæ, jactabundi: GERMANI FORTES, SIMPLICES, ANIMARUM PRODIGI, VERI AMICI, VERIQUE HOSTES: Suetii, Norvegii, Gruntlandii, Gotti, beluæ: Scoti non minùs: Angli perfidi, inflati, feri, contemptores, stolidi, amentes, inertes, inhospitales, immanes: ITALI CUNCTATORES, IRRISORES, FACTIOSI, ALIENI SIBIIPSIS, BELLICOSI COACTI, SERVI UT NE SERVIANT, DEI CONTEMPTORES: Galli ad rem attenti, mobiles, leves, humani, hospitales, prodigi, lauti, bellicosi, hostium contemptores, atque iccirco sui negligentes, imparati, audaces, cedentes labori, equites omnium longè optimi: Hispanis victus asper domi, alienis mensis largi, alacres, bibaces, loquaces, jactabundi, fastus Tartareus, supercilium Cerbereum, avaritia immanis; paupertate fortes, fidei firmitas ex pretio, omnibus nationibus & invidentes & invisi: UNA NATIO ILLOS SUPERAT ANIMI PRAVITATE, MAGNITUDINE VINCITUR, LIGURES.

Jul. Cæs. Scalig. Poëtices lib. 3. cap. 16.

Verùm

Verùm in Italorum ingenia, indolem & mores, hîc latiùs evagari gestit lingua; animusque meus ambit in te depugnare, Laurenti VVensini, *justâ inflammatus irâ, quòd Italos solos & unos veræ & solidæ nobilitatis atque omnium virtutum dignissimos depositarios dicere nihil veritus sis. Ego verò te temeritatis & impudentiæ non arguam, sed convincam; atque validissimis rationibus demonstrabo; Italos non ignobiles, sed nobilitatis corruptores; non indoctos, sed bonarum artium eversores; non vitiosos, sed virtutum sicarios; non impios, sed hostes sacrorum religionisq́ Christianæ crudelissimos carnifices esse; eosq́ jamdudum nequitiam perbibisse, & ita visceribus immiscuisse, ut nisi cum ipsis exire non possit. Antequam tamen progrediar ulteriùs, voveo, ut vel tandem nos alii cautiùs cum Italis conversemur; ne, quod loca fœtida transeuntibus contingit, ut malignum odorem secum trahant, ab Italorum consuetudine pravitatis quicquam nobis adhærescat. Illaq́ providentia mihi non rarò aurem vellit, & proverbium illud insusurrat creberrimè:* Tedescho Italianato, diavolo incarnato: *præsertim cum vitia virtutis personam simulent, & tantò faciliùs capiant incautos. Sicuti enim inter* Anienis *arenas leguntur albi lapilli, amygdalam, anisum, fœniculum, cinnamomum, aliasque species Indicæ arundinis succo indui solitas, exquisitè referentes; qui vocantur* Confetti da Tivoli, *& in mensis apponuntur à Romanis, ut convivis illudant sumentibus, qui se dulciaria tragemata sumere putant:*

Leand. Alb. in Latio. P. Merula Cosmogr. p. 2. lib. 4. cap 11.

putant: ita quoque Germanis & nationibus aliis Itali fucata vanitatum bellaria obtrudunt, quæ non quidem Confetti da Tivoli, mà da Diavolo, *hoc est*, non Tiburtina, sed Diabolica tragemata, *dici possint. Susis Ecbatana contendentibus tridui itinere locus occurrit scorpionibus ita horridus, ut Rex Persarum illac iter facturus olim necesse habuerit triduo antè venatores scorpionum emittere, maximis muneribus ei, qui plures ceperat, propositis: utinam nos Germani quoq́, si quando in Italiam proficiscimur, utinam venatores possemus præmittere, qui nequitiæ, voluptatum, fraudum, & impietatis scorpiones pellendo aut perdendo, itinera redderent tutiora.*

Zuing. Meth. Apod. lib. 1. c. 4.

Primùm autem concedo tibi, Laurenti, haud invitus; Italiam esse Nobilibus *plenissimam. Nascuntur ibi indies cognomina, & statim primo ætatis die transcribuntur in senium. Quotus quisque est, quem avi sui non pudeat? cui non est propè sutrina vel pedum? quis æternam majorum vilitatem mendacibus titulis scutatisq́ insignibus non velat? Pace dixero paucorum, qui genere suo digna moliuntur; sunt in Italia Nobiles, qui de sterquilinio surgunt. Res auditu absurda est, vera tamen; in Italia bubulcum & cerdonem ferè quemlibet, superbâ formulâ,* à fe da gentilhuomo, *per fidem viri Nobilis; & quamlibet abjectam meretriculam,* à fe di gentildonna, *per fidem matronæ Nobilis, plerunque sermones suos confirmare solere. Ac fuit quidam non indiligens observator rerum in Italia monstrosa-*

Jo. Barclajus in Satyr. parte 1.

ſtroſarum; qui in libro commentario ſingulariter notat Nobilitatis ſine numero numerum, & ridet tot Marchiones, quibus nullus eſt Marchionatus, tot Comites, quibus nullus eſt Comitatus, tot Equites, quibus nec equus, nec calcaria, nec ocreæ ſunt; atq; cum cordolio vidiſſe ſe jocatur in agro Lunenſi triginta Marchiones in fico arbore, contra famem ficis depugnantes : Spiacquemi, *inquit ille*, il veder in Italia tanti Marcheſe ſenza Marcheſato, Conti ſenza contado, Cavaglieri, che non hanno ne cavalli, ne ſperoni, ne ſtivali. Non poteva ſofferire di vedere nella Lunigiana trenta Marcheſi ad un tratto ſopra d' un fico per sfamarſi. Oh come mi venne à noja il veder in Arco & in Lodrone due mila Conti, & un ſol contado molto ſtretto & povero. Penſate poi, che mi dovea parere veggendo i Marcheſi di Ceva, & i Conti di Piacenza, & i Cavaglieri di Bologna &c. *Quod verò Nobilitatis honorem omnium maximè hodie proſtituit apud Italos, eſt quòd in illius acquiſitione virtutis opus agunt nummi, & ſupremum faſtigium cum mercaturæ ſordibus indignè conjungunt: cum in Germania noſtra, in Gallia, & apud alias rectiùs ſentientes gentes, mercatura obſtet Nobilitati. Propterea Matthias Corvinus, Rex Hungariæ, Venetos non ignobiles modò plebejosq;, ſed etiam ruſticos vocare ſolebat; dictitans, fortunam genus haudquaquam mutare*; cum preſertim Veneti nulla ex parte Nobilibus adæquandi, & nomine potiùs quàm reipsâ Nobiles ſint, *quia mercaturam faciant*,

> *Commentario d' Italia. in Venetia, appreſſo GioVanni Bariletto. 1569.*

> A. Tiraq. de Nobilit. cap. 33. Minſing. 6. obſerv. 54. Alb. Gentil. de Nupt. lib. 4. cap. 13.

> L. Tubero Hiſt. lib. 10. N. Machiavell. Diſp. de Rep. lib. 1. cap. 55.

ciant, & militiæ nullam operam navent. Sed quemadmodum chirothecas *inficiunt odoribus, easq; lucroſè diſtrahunt Itali; & quidam illius artificii magiſter à* Gallo *quodam, primariæ Nobilitatis viro, pro chirothecis, in unius duntaxat anni uſus venditis, accepit* quadringentos coronatos: *quanquam ejuſmodi mercibus non rarò etiam venenum illinunt unguentarii peſſimi, ſicuti* Creſcentii *Conſulis Romani, quem Imp. Otto III. in patibulum egerat, uxor vidua, & pellex Ottonis, cum Cæſareum conjugium fruſtra ſperaſſet, diſcedenti Imperatori amoris teſſeram venenatas obtulit chirothecas, quarum peſtifero odore ille poſtea periit: ſic Nobilitatem quoque ſuam fucis tantùm titulorum, & aliis nugis, illi dignitatum mangones & falſarii incruſtant, ſæpe cum magno auguſtæ virtutis detrimento & damno. Equidem ſi titulos Italorum & Germanorum inter ſe conferamus; comperiemus Nobilitatem noſtram vix inter plebem locum eſſe inventuram, quæ tamen tot meritorum, præmiorum, privilegiorum, & prærogativarum ſtadiis Italicam illam præcurrit. Nam* Magnifici *titulum, qui apud nos Germanos non ſolùm iſtis Ludimonarchis ſive Academiarum Rectoribus, ſed ipſis etiam majoris dignationis Nobilibus tribuitur; in Italia etiam ſellulariæ operæ artifices ſibi depoſcunt, & aliter appellatos contumelioſè ſe haberi putant. Ita* Illuſtres *nos vocamus Comites ac Barones; ſed Itali etiam vilioris notæ Equites S. Petri, & pannoſos famelicosq; illos Apoſtolici palatii Comites*

> Bod. in Reſp. ad Maleſtret.

> J. Cuſp. in Imp. Ottone III. C. Sigon. de regno Jtal. lib. 7.

> Gaſp. Sciop. in Scaliger Hypobolimæo.

eodem titulo honorant; & cæteros suos Comites, licet nostris nequaquam sint pares, illustrissimos *esse volunt.* Serenissimi *verò titulum, præter Archiduces de Augusta domo Austriæ, rari Principes ex Imperii nostri proceribus, quibus tamen in orbe Christiano majores non sunt, admittunt; maluntq́ magnitudinem suam illustribus factis, quàm gloriosis appellationibus ostendere: at illis majorum gentium, ut sic dicam, Principibus Italis, Hetrusco, Mantuano, Mutinensi, Parmensi, Urbinensi,* Serenissimi *titulus tam profundè inhæret, ut communis hæc inter illos compellationum sit formula;* Altezza vostra, *sive* Serenissima Celsitudo vestra. *In qua tamen titulorum licentia vix quicquam ad injuriam & contemptum Germanorum accedit propiùs; quàm, cum illi majores Italiæ Principes ambitioni suæ supparasitantes sese mutuùm vocitent* Serenissimos; *et verbi gratiâ, Dux Hetruscus in literarum epigraphe nominet Mantuanum* Serenissimum, *atque in literis ipsis, formulam* Altezza vostra, *sive* Celsitudo vestra, *usurpet; quòd nihilominus ante annos non admodum multos Hetruscus in literis, per Legatos redditis, duobus præcipuis Principibus Electoribus Ecclesiasticis, tantùm* Illustrissimi; *& alii magno Principi, tantùm* Excellentiæ *titulum; quo Itali domi suæ minores Duces ac Comites afficiunt, tribuerit: ubi etiam Legati hoc contumeliæ facinus novo fastus exemplo amplificabant; cum alterius Electoris ad Hetruscum pro responso datas literas,* Illustrissimi *tantùm inscriptione insignitas*

gnitas, ad Principem suum deferre recusarent, quasi illa tituli mediocritas magnitudini magni Ducis *non conveniret; & sic Electorem nimis facilem ad tituli atque literarum mutationem inducerent; quantumvis ille conceptissimis asseveraret verbis, nullum Italiæ Principem trecentis ab hinc annis alio titulo à decessoribus suis honoratum esse. Verùm quæ hæc est inæqualitas? imò iniquitas? Quis* magno Duci *Italo Electorem Principem Germanum,* omnibus (*a*) aliis Principibus præter Reges digniorem, *non anteferat? Quis* Cattum Hetrusco *non præponat? Quis in familiarum comparatione, illis* Serenissimi & Celsitudinis, *huic verò* Illustrissimi & Excellentiæ *potius titulum, non adscribat? Cum Imp. Maximilianus I. duxisset in matrimonium* Galeacii, *Mediolani Ducis, filiam; intercessore Ludovico Sfortiâ patruo; eam rem graviter tulerunt Germaniæ Principes, propter ipsius fœminæ obscuritatem generis; (sunt enim, qui avum* Galeacii sutore *parente genitum esse, sunt qui ex* aratore *imperatorem evasisse, scribunt) quamvis tunc temporis Sfortia familia latè in Italia rerum potiretur. Quare etiam* Cosmus, *Florentiæ Dux, repulsam tulit; cum pro eo Pius IV Pontifex per Terracinæ Episcopum, oratorem suum, apud Philippum II. Hispaniarum Regem ageret, ut sororem olim cum Lusitaniæ Principe junctam, & suscepto ex eo Sebastiano filio, qui regnum post avum tenuit, viduam relictam* Francisco Cosmi *Filio uxorem concedere dignaretur: Philippo nuptias illas tan-*

(*a*) Cerem. Eccles. Rom. lib. 1 S. 13. c. 3. Tit. de recept. alien. Princip. Imper. M. Freher. ad P. de Andlo. lib. 2. cap. 2.

Ph. Cominæus de bello Neapol. lib. 1.

St. Forcatul. de Gall. Imp. lib. 3. P. Jovius in vita Magni Sf. cap. 2.

tanquam dispares aversante; quippe qui sororem, & Cæsaris filiam, & in regia familia elocatam, novo Principi desponderi parùm conveniens Austriacæ familiæ fastigio ac majestati arbitraretur, & tam humili adfinitate dignationem suam temere deprimere nollet. *Verùm deducendus mihi es,* Laurenti VVensini, *in familiarius artium & morum Italicorum examen, & plenissimè erudiendus; nullibi Nobilitatem habitare sordidiùs, quàm in Italia: nullibi etiam virtutum atque scientiarum, quibus Nobilitas paretur, minus esse, quàm in Italia. Ita* DEUM *mihi velim propitium, ut, cum illius Italicæ infelicitatis mihi venit in mentem, non solùm commoveor animo, sed etiam toto corpore perhorresco. Jam nunc enim mente & cogitatione prospicio, quod tuum, excelsissime Princeps, sit futurum judicium; quantam auditorum detestationem Italorum infamia conciliatura; quantam denique audientiam orationi meæ improbitas illorum factura. Quæ cum cogito, jam nunc timeo, quidnam pro offensione bonorum, qui Italorum vitiis inimici infensique sunt, & expectatione omnium, & magnitudine rerum dignum eloqui possim.*

De opificibus Italis, Auditores, non magnopere laboro: cum illustrissimus Princeps, Franciscus Carolus Dux Saxoniæ, *abundè fidem fecerit; omnes cujuscunque nationis artifices, si ad Germanos referantur, vilescere & sordere; atque insuper quantalibet opificiorum gloria ad Nobilitatem vix perducat: etsi Sixtus*

xtus

xtus V Pontifex Dominicum Fontanum, *quòd Obeliscum Vaticanum transportaverat, Equitem creavit; ac Selimes II. Turcarum Sultanus* Gentilem Bellinum, *ob excellentem in arte pingendi peritiam Constantinopolim evocatum, in Equestrem ordinem cooptavit, & insigni torquis aurei donavit. Patere tamen, illustrissime Princeps* Francisce Carole, *ut ad tuam laudationem ex* Felice Fabro, *cujus nobilis & vetustissima Schmidiorum familia hodieq; apud Tigurinos præfulget, monacho Dominicano Ulmense, fidelissimo scriptore, qui ante annos CXX vixit, hactenus nactus paucos laudatores, sed plurimos exscriptores, hoc veluti auctarium adjiciam:* Cum hac divina, *ait ille,* imprimendi libros arte, etiam usuales sunt melioratæ; ut fabrilis in omni metallo, in omni ligno, & in omni materia: in quibus Teutonici adeò industrii sunt, ut per orbem fulgeant illorum labores. unde si quod opus præcipuum quis fieri vult in metallo, lapide, ligno, ad Germanos mittit, quibus DEUS ævo nostro..... Vidi ego aurifabros, gemmarios, latomos, & carpentarios Teutonicos, inter Sarracenos mira facientes, & inter Græcos & Italos artibus præcellentes, scilicet de sartoribus & sutoribus, muratoribus. Nam anno præterito Soldanus Rex Aegypti mirabili muro Orienti stupendo artificio cinxit portum Alexandrinum, consilio, industriâ, & opere cujusdam Teutonici nati, ut dicebatur, de Oppenheim. Et ne longiùs his immorer, Italia omnium totius orbis regionum celeber-

Fr. Mennenius in Deliciis Equest. Ord. cap. de Equitibus apud Turc.

Felix Faber Hist. Suevor. lib. 2.

Notarium non posse corrigere falsam Latinitatem, ne sub prætextu Latinitatis fiat fraus: docent Baldus & Felinus.

celeber-

celeberrima, frumento repleta, panem delicatum, sanum & delectabilem non habet, nisi à pistore Teutonico coctum: qui arte & industrioso labore ignem domat, calorem temperat, farinam æquat, ut levis, tenuis & delicatus panis fiat: quem si Italicus coquat, ponderosus, compressus, insanus, & insipidus creatur. Vnde dominus Apostolicus, & quique magni terrarum Prælati, Reges, Principes, & Domini, panem vel raró manducant, nisi Teutonicâ arte confectum. Non solùm autem nostrum usualem panem bene percoquunt, sed paximacios vel biscoctos pro cibo marino vel bellico adeò artificialiter parant, ut Domini Venetiani in publicis furnariis paximacios non nisi Teutonicos habeant, & coctos longè lateq; per Illyricum, Macedoniam, Hellespontum, Græciam, Syriam, Ægyptum, Libyam, Mauritaniam, Hispaniam, Galliam, & usque ad Orcades insulas & Britannicas, ac ad Germanicos portus circumferant suis marinariis comedendos, vel alienis vendendos. Industriosissimi & optimi in omni genere musicorum jam sunt in Teutonia multiplicati, adeò ut omnibus prædictis regionibus spectacula jocunda præbeant tam in divinis officiis, quàm in nuptiis & conviviis, in ecclesiis & theatris, &c.

Attamen nobilitat Italos omnium liberalium artium & sacrosanctarum scientiarum *studium, sive potiùs magisterium, & summa perfectio. Ita tu opinaris quidem,* Laurenti VVensini. *Et meâ sententiâ, facit*

cit scientia nobilissimos; *adeòque verbo Salyceti,* Nobilitas est filia scientiæ. *Etenim*

non genus, at genius: non gens, sic credere fas est,
sed mens nobilitat nobilitata virum.

Et sine illâ mentis luce, quid videat homo? quid intelligat? Quis cum Alfonso Aragoniæ Rege non affirmet, Regem illiteratum, *imò addo ego,* quemlibet Nobilem talem, nihil aliud nisi asinum coronatum esse? *Et profectò ut bubali, uri, & subinde muli, aliaq; id genus, magna quidem, sed sine omni intellectus sensu animalia, annulo in nares immisso circumduci solent: ita illi barbari & peregrini cives, ut aliquid in Republ. prosint, aut ne obsint saltem, nare ignorantiæ perforatâ à doctis ducendi sunt. Quantum tamen literis tribuendum sit, Imp. Sigismundus* Georgium Fiscellum *Doctorem, quem Equestris Ordinis honoribus auxerat, optimè docuit. Cum enim Imperator Basileæ de rebus arduis consultaret; & Fiscellus hæreret dubius, Doctoribus legum an verò Equitibus se conjungeret, tamdem verò ad Equitum classem inclinaret* : Stultè agis, *inquit Sigismundus,* qui literis militiam præfers. nam ego milites mille unâ die fecerim: Doctorem mille annis unum non fecerim. *Nequam autem mulierem illam* Genuensem *Nobilem omnibus infamiæ pœnis affecerim; quæ uxori cujusdam Doctoris, nullis imaginibus clari, impurissimo & petulanti ore dixerat;* Non esse pennam, quæ faceret Nobilitatem, sed penem. *Atqui sunto Itali literati: illi prisci tamen,*

I.7. C. de postulando. Tiraq de Nobil. cap. 5.

Nic. Reusner.

Aen. Silvius in Paral. Alfons. lib. 1. cap. 6.

Aen. Silvius in Paral. Alfons. lib. 4. cap. 19.

Alb. Gentil. de Nupt. lib. 4. cap. 13.

men, quibus tanquam Doctoribus nostris illam laudem ac gratitudinem debemus. *Sed in hoc conventu*, mi Laurenti, *non quæritur, qualis fuerit venerandæ antiquitatis majestas & splendor; sed quæ hujus seculi & proximorum temporum sit doctrina & eruditio. Alioquin si ab Antiquitatis meritis hodiernam virtutem mutuari velimus : quid causæ fuerit, cur* Græciæ *illius, illius inquam Græciæ, omnium seculorum magistræ, & quasi eruditionis unicæ parentis, quæ immenso literarum ac scientiarum diluvio Asiam, Galliam, Hispaniam, Siciliam, & orbem universum, ætates omnes, inundavit, obliviscamur? Hodie tamen illa Græcia præ Mauritania nomen* Barbariæ *habeat justiùs. Et* Athenæ, *quæ olim erant terrarum Palladium, templum disciplinarum, & commune quoddam sapientiæ oraculum; nunc sunt vicus, & pauculæ domus : licet & Arcadii atque Honorii tempore nil nisi mellis fere opifices illic egerint, bonâ omni arte in exilium pulsâ. Quod si verò veterum Italorum in rem literariam beneficium subtiliùs expendere, & veluti ad vivum resecare velimus, constat certè, illud sine pœnitentia ad nos non devenisse. Quis enim cum illis amorum triumviris* Catullo, Tibullo, Propertio, *& illo Veneris aquariolo* Ovidio, *sobriè philosophatur? Quis* Ciceronem *duabus sellis sæpe sedisse non observat? Quis è* iure Romano *litibus alimenta & vigorem dari non videt? siquidem nemo tam temere litigat, ut calumniæ & iniquitati suæ ibi non inveniat prætextum & speciem:*

D. Heinsius in Orat. de conjungend Græcorũ lingua & disciplin. Just. Lips. in Lovanio. lib. 3. cap. 7.

Synesius Epist. 136.

Est. Pasquier en son Pour-parler du Prince.

speciem : ut parum absit, quin credam, (amplio tamen) in Repub. nostra plus periculi esse ab Antecessore juris, ad omnes causas & casus legum auxilium intemperantiùs applicante, quàm à Doctore necessitatis, qui legibus caret. *Si autem ad hodiernam Italiæ literaturam convertamus oculos; quot videbimus luctuosa ingeniorum funera? quot tristia inter funestos barbariæ scopulos apparebunt studiorum naufragia?* In media Italia, in medio Latio, in media Magna Græcia, vix centesimum quemque reperias, qui Latinè aut Græcè loqui sciat, aut literas amet: *imò sunt, qui literas & literatos odio persequuntur, aut certè nullo favore prosequuntur.* Fr. Philelphus, *quantus fuit ille? quis illâ ætate, quâ vixit, Græcè & Latinè fuit doctior? & tamen Bononiæ tantâ egestate obiit nonagenario proximus, ut ad efferendum funus & cubiculi & coquinæ instrumenta venierint. Sed quis credat illud recitanti, nisi apud fide dignos authores toties relatum inveniat;* Æneam Silvium *sive* Pium II. *Papam, cui literæ & Musæ omnem fortunam pepererunt, cum ad Pontificatum adscendisset, & gratulantium poëtarum munuscula captantium (ad hosce enim ab eorum patre Homero devoluta est paupertatis hæreditas) carminibus esset salutatus, illorum omnium spes sordidissimè fefellisse, versiculis tenacitatis suæ indicibus redditis istis?*

Pro numeris numeros à me sperate poetæ:
carminaque est animus reddere, non emere.

M. A. Muret. lib. 1. Epist. ad Sacrat.

P. Jovius in Elog. Fr. Philelphi.

vide Fr. Philelphum. in Epist. & H. Kirchner. in Cancellario. lib. 2. cap. 5.

cui tamen poetarum unus sordes & avaritiam extemporali venâ sic exprobrâsse fertur non ineptè:

Pro numeris numeros tibi si fortuna dedisset:
non esset capitis tanta corona tui.

Hujus Pii II. successor Paulus II, *impiis molitionibus in literas etiam debacchatus est vehementiùs: qui, Platinâ teste,* humanitatis studia ita oderat & contemnebat, ut ejus Studiosos uno nomine Hereticos appellaret: hanc ob rem Romanos adhortabatur, ne filios diutiùs in studiis literarum paterentur: satis esse, si legere & scribere didicissent. *At quid ab illo homine proficisci potuisset in literas aut literatos benignum: cujus præcipuum studium fuerat, humanitate pulsâ pecunias corradere, emptione gemmarum & lapillorum pretiosorum Ecclesiæ ærarium exhaurire; quæstionibus, carcere, & cædibus in innocentes sævire; & in publico fastus & sumptuosissimæ pompæ ostentatione, dum vanitatis magister faciem quoq; fucis concinnabat, applausum & admirationem à plebecula & exteris extorquere? Et quid de literatissimo, literarumq; amantissimo* Xysto IV. *dicam? Ille quidem, quòd* Bibliothecam Vaticanam *toto terrarum orbe celebrem, conquisitis ex omni Europa libris, construxerit; quòd certos proventus, unde custodes, & librarii Græci, Latini, & Hebraici menstrua salaria, quibus ali possent, haberent, libriq; emerentur, assignaverit, statuit memoriæ monumentum Pontifice Maximo maximè dignum: sed quòd* Theodoro Gazæ Thessalonicensi, *acumine fertilitateq; ingenii nemini secundo, qui Murate II. Turcarum Principe Græciam omnem victricibus armis quatiente in Italiam venerat, parem favorem non exhibuerit; fecit, ut & multò splendidissimâ priscæ laudis parte exciderit. Gaza enim, cum nobilissimas lucubrationes, in membranis eleganter exaratas, Xysto detulisset; neque tantum honorarii æris, quo librario mercedem solveret, ab eo accepisset; indignatus subagreste Pontificis judicium, projectis in Tiberim duodecim, qui donati erant, pro tanto ingenii labore, aureis, unà cum reliquis, quos in publicum edere cogitabat, commentariis;* Effugere hinc lubet, *inquit,* postquam optimæ segetes in olfactu præpinguibus asinis sordescunt: *atq; ita in Bruttios ad sacerdotii sacram sedem contendit Gaza; ubi non multò pòst planè senex fato functus est. O Pontifices ad piscatorias casulas relegandos! O Romam etiam literarum ruinâ, & ignorantiâ artium jam infelicem! Quid enim antiquæ laudis et honoris, quid facundiæ, quid floris illa nunc habet, quem in veterum authorum monumentis tantopere admiramur? Quis ingenuam* Angelotti *Cardinalis confessionem non approbet;* Romæ nullam scientiam, nullam doctrinam, in pretio ullo ampliùs esse? *Nec Romæ tantùm,* mi Laurenti; *sed in tota propemodum Italia, augustissima literarum purpura cecidit in lutum, sordibus conspurcatur, pedibus teritur.* In Academiis *Studiosi auditoria magis strepitu & cyclopicis crocitationibus, quàm animis hauriendi scientias avidis implent;*

Platina in vita Pauli II.

Onuph. Panvinius in Xysto IV.

P. Jovius in Elog. Theod. Gazæ. Her. Kirchnerus d. l. ex Jo. Vvolfio.

H. Kirchnerus Orat. de fatalib. Acad. dissipationibus.

plent; Professores ex eminenti loco declamantes non tam audiunt, quàm illorum loquentium vocem cachinni petulantiâ et tumultibus intercipiunt, atque eos de suggestu tantùm non depellunt: Professores autem ipsi, boni publici & sanctæ disciplinæ incurosi, inter istas contumelias & turbas eunt ad quæstum et lucellum: per Symplegadas navigant Colchos, et aureum vellus. Quæ enim exercent graduum Scholasticorum mercimonia? Quis ignorat illud vulgatissimum; Nos accipimus pecuniam, & mittimus asinum in Germaniam? Quam ob causam, cum Italus quidam, Doctoris nomine superbiens, à Gregorio XIII (qui Pontifex, Hugo Boncompagnus antea dictus, juris utriusque doctrinâ fuit clarissimus, et Professor Bononiensis) beneficia quædam, ut vocant, peteret: Pontifex, dic mihi, ait, utrum Doctor sis, an Doctoratus: ad hoc pauca; ad illud verò plurima, quorum tu fortè nihil habes, requiruntur. Ambigo, Auditores, injustiorne fuerit Joannes VIII. Papa, qui in fraudem legitimorum heredum Carolo Calvo Imperium ingenti pretio vendidit; aut Calixtus III. Papa stultior, qui ἀποθεώσει Romanâ Edmundum Anglum, & Vincentium Hispanum in Sanctorum numerum retulit; cum Bessarion Cardinalis temeritate illâ offensus exclamaret; Novi hi Sancti de veteribus mihi dubium movent: aut Alexander VI. Papa avarior, qui indulgentiarum nundinationibus tantas corrasit opes, ut, cum filius ejus Cæsar Borgia centum millia aureorum aleâ perdidisset, dixerit; Germanorum tantùm

hęc

Cicarella in vita Greg. XIII.

Casp. Ens Epidorpid lib. 1.

Regino Chron. lib. 2.

Phil. Mornæus in Hist. Papat.

hæc peccata sunt: quàm sint illi Italici honorum Academicorum lenones, quorum injustitiâ, stultitiâ, & avaritiâ fit, ut nullo dignorum & indignorum fere habito discrimine, amplissimæ literarum dignitates sic in permultos homines, quomodo denarius in cloacam cadat. Etsi pessimam hanc Academicorum consuetudinem ad exemplum Pontificatus Romani introductam fuisse, verisimile est. Etenim cum Julius III. Pontif. Max. Montanum, quem voluptatis gratiâ ex infima egentium fece domi educârat, Cardinalem creâsset, rogatio pro Cardinalium Collegio lata erat, ne pateretur ordinem clarissimum hominis sordidissimi labe contemerari; quibus tamen Pontifex urbanè respondit; Et vos, quid tandem in me meritorum comperistis, quem Christianæ Reip. principem constitueretis? Quin etiam Leo X. Pont. Max. cum unis Comitiis inusitato cooptationis numero XXXI Cardinales creâsset, inter eos et Raphaelem Vrbinatem, clarissimum pictorem, cujus arte oppidò quàm delectabatur, nominaturus credebatur; ut hoc honore collato ingentem æris summam, quam illi ex pictura debebat, compensaret. Qua de causa Raphael Bernardum Bibienæ Cardinalem, neptem suam in uxorem offerentem, novis morarum causis in dies allegatis, fertur suspensum detinuisse: sed Raphaelis mors fatis immatura omnes ejus spes prævenit. Verùm præter superiora, non levis momenti alia duo in literas peccata Italis Doctoribus objicio. Alterum Philologorum est quorundam; qui id unum quæsisse videntur, ut tenebris

anti-

Joan. Bodin. de Republ. lib. 5. cap. 4. Thuan. Hist. lib. 6.

Alv. Gomec. de reb. gest. Ximen. lib. 7.

antiquitatum onerent stultissimam orationem, pravoque elegantiæ studiores faciles obscurent. Petrus Bembus in illa puerili fuit hæresi, (et is eâdem inquinavit Christophorum Longolium, qui in consultoris sui gratiam planè immutato priore studiorum genere, quinque annos continuos nullum alium autorem legebat, præter unum Ciceronem.) ut religio ipsi esset scribere aut dicere aliud, quàm à Cicerone scriptum aut dictum. Hinc Venetorum Senatus, illi sunt Patres conscripti: Duces & Ducatus, illi sunt Reges & Regna: Reges Persarum & Turcarum; sunt illi Reges Armeniæ & Thracum: Fides nostra, est illi Persuasio tantùm: Excommunicatio, est illi, aquâ & igni interdictio: Peccata morituro remittere, est illi, Deos superos manesque placare: falcones, sunt illi, aquilæ: verveces, sunt illi, hirci genitalibus desectis. Et advertite Auditores, inepti hominis impietatem cum pari stultitia conjunctam. Is siquidem Epistolas omnes Pauli palam condemnavit, easque deflexo in contumeliam vocabulo Epistolaccias est ausus appellare; cum amico autor esset, ne illas attingeret, vel si cæpisset legere, de manibus abjiceret, si elegantiam scribendi & eloquentiam adamaret. Atque ut cæteram carminum ejus obscœnitatem taceam: quid ejus epistolis ineptius, & quidem illis, quas Pontificis maximi nomine, & de rebus maximis scripsit, & ad viros maximos? Mentiar ego cum Scipione Gentili, & luam gravi pœnâ, si vel unam mihi in tot illis voluminibus epistolam ostendant amatores ejus, quæ non insigni aliquo

Vita Christophori Longolii.

Just. Lips. Cent. 2. Epist 57. ad J. Dousam.

Scipio Gentil. Comment. in Epistol. Pauli ad Philemon. cap. 18.

aliquo vitio Grammatico laboret, aut puerili aliquâ ineptiâ conspicua sit & demonstrabilis. Ne quid de rebus ipsis atque sententiis dicam sapientiæ inanissimis, & mirè languidis, & (repetendum est enim, quod ejus proprium maximè est) ineptis. Quid verò faciam Jacobo Sanazario optimo Poetæ, pessimo Prophetæ? Qui, cum de Christo Jesu tres libros sanè luculentos scripserit, ne semel quidem Christum aut Jesum nominare ausus est: offensus, ut puto, parùm Latinis auribus tritis nominibus: sed hoc in verbis. Quale autem illud est, & quantum ejusdem in eodem opere peccatum etiam aliis notatum; quòd sanctissimæ virgini Mariæ veteres de more Sibyllas in manibus ponit? quòd de rebus à Christo gerendis vaticinium prolaturus non Esaiam, non Davidem, non veterem alium Prophetam, sed Protheum ea canentem inducit in antro Jordanis, quô ex marino suo domicilio fortè diverterat? Ita etiam Pomponius Lætus, Romanæ linguæ sic erat unicè deditus, ut à Græca quoque refugeret, ne illam suam Venerem alienâ consuetudine scelararet. Alterum autem peccatum Jurisconsultorum & Theologorum est: de quorum tempestuoso & in omnem adulationem properante stylo conquerendi causas habet totus orbis Christianus longè plurimas & gravissimas: cum illi non solùm, & ferè soli, plenitudinem potestatis, infausto studio, libertatem & jura civium catapultis monstrosarum opinionum conquassando, Principibus nimis assentatoriè explicaverint; sed etiam

M. Cruf. Annal. Suev p. 3. lib. 7. cap. 8.

per Jus Canonicum, ambitione magis quàm necessitate in lucem productum, (quod jus Cynus Pistoriensis plenum erroribus esse palam profiteri non erubuit: illudque in scholis & curiis nostris retinemus haudquaquam in gratiam Papæ Romani veluti ab ipso profectum; sed quia jam usu & consuetudine nostrum est, uti & studia Philosophica sunt, quorum contemplatione tamen Platoni, Aristoteli, Ciceroni, & cæteris antesignanis minimè homagium aut obsequium debemus.) fœdis exemplis legitimam Principum auctoritatem, in gratiam Pontificum oppugnaverint, atque populorum obsequium seditiosâ doctrinâ subinde perverterint. Fuerunt ex illis, qui abominabilem spiritum, nisi perpetuis convitiis atque vaniloquiis inequitarent majestati Principum, ducere non poterant: quibus caput votorum erat, Papam Deum, Imperatorem autem & Principes omnes obliterata aut & damnata nomina facere posse. Atque Canonistarum, quotquot sunt, concors est sententia, Imperii vasallos criminis rebellionis & majestatis haud esse reos, si pro Pontifice Romano adversus Imperatorem ipsum pugnent: nec Bartolus, qui tamen Schurffio est veritatis magister, Menochio Jureconsultorum signifer, Nattæ excellentissimus Doctor, aliis juris lucerna, & cæcorum dux, speculum, & veritatis pater; quemque jurisperiti quidam pro numine colunt, ejusq; scripta inter sacrorum vatum oracula in larariis habent; Bartolus inquam, non discedit à Canonistis

Duaren. in præfat. de S. Eccles. minist. & benef.

Gœdd. de contrah. stipul. cap. 6. n. 109. Francisc. Romanus Quæst. Illust. ad t. de judic. c. clerici. posit. 13. 14.

C. Molinæus in Consilio super facto Concil. Trident. c. 98.

Jacob. Schult. in addit. ad Mod. Pistor. part. 3. quæst. 127.

Jod. Damhouderius in subhast. compend. exegesi cap. 4. num. 1 & 4.

nonistis in Extravag. Qui sunt rebelles. in verb. rebellando, col. 2. quanquam excusatum se haberi petit in procemio D. quòd hæc in Papali ditione scripserit. At per Deum immortalem, quæ hæc est juris Divini & humani perditio? quæ illorum, veterum sacrorum Canonum, quos ut leges imitarentur Justinianus voluit, est labefactatio? Potuissetne, si omnia elementa in Reipubl. Christianæ perniciem quasi conjurâssent, calamitas inferri major, quàm factum est ab halophantis illis Canonistis? Malè, malè cum rebus humanis actum est; ex quo Decretis alæ accesserunt: sed pessimè, ex quo alæ illæ è suo nido in alienum inclementiùs extravagatæ sunt. Res tamen, Dei gratiâ, iterum bene habet: imposturas Pontificum sibi omnipotentiam impiè adscribentium, & vanitatem Pontificiorum in propria causa testimonium impudenter dicentium, jam vel pueri intelligunt, explodunt, damnant. Ac licet Aula Romana omnibus viribus & machinis enitatur, ut non modò libri Principum jura defendentes conquirantur, exurantur, & aboleantur; verùm etiam, ut semper aliqui Bellarmini, Marianæ, Baronii, & id genus emunctæ naris atque vectigales scriptores prodeant, qui Monarchiam Papalem totius mundi arbitram, calamo directo & indirecto, ἐυκαίρως καὶ ἀκαίρως, adstruant, confirment, & propugnent; qui Manliana Pontificum in Principes imperia atq; Hildebrandicam doctrinam, suaviloquentiâ suâ condiant: tamen in hodierna Evangelii

Fr. Duaren. de Eccles. minist. ac Benefic. in præf.

G. Valentinus Vvinther in Parthenio Litigioso lib. 1. cap. 6. num. 15.

 luce

luce nemo non sacris literis paulò liberaliùs tinctus, nec difficulter animadvertit; veterem Romanam Ecclesiam non ampliùs Romæ, hodiernam autem Regum novercam, & Pontifices ipsos vitricos, eorumq; bullas nullas, atque Brevia digna esse, quæ vel ad brevia, aut ad piper abjiciantur. Loquar apertiùs, & omninò Latinè. Hildebrandicum *imperium*, directum & indirectum, *detestamur boni cives omnes; regni cœlorum claves Apostolis datas esse credimus; sed regni Romanorum, Hispanorum, Britannorum, Francorum, aut aliarum gentium, non datas esse planè scimus: Petro dictum fuisse,* Pasce oves meas, *novimus; sed illis tribus verbis Petro, aut Papæ, potestate Principes & Reges diris fulminibus (quibus plus detrimenti fidei professoribus, et plus lucri fidei hostibus obvenit, quàm ulla alia ex re) percutiendi, regnis et ditionibus exuendi, contra legem Evangelicam fœdera & vincula societatum, subditosque jurisjurandi religione solvendi, aliena imperia transferendi & donandi, concessam fuisse; id verissimè & constantissimè negamus; adeóque omnium stultissimos dicimus illos, qui disputant,* Vtrum Papæ tantum liceat. *Vitio vertitur Baldo, qui tradidit, judicem posse sententiam ferre Hebraicè, Græcè, Latinè; quia crucis Dominicæ inscriptio Hebraica, Græca, & Latina fuerit: sed longè vitiosiùs inferunt Canonistæ, Papam posse Principem, quantumvis liberum & absolutâ potestate præditum, ditionibus suis ejicere; quia Christus dixerit Petro,* pasce oves meas:

vide Torturam Torti passim.

vide de hoc verbo PASCE Isac. Casaubon. in Epist. Dedicat. ad Exercit Baron.

Tilius Meld. Episc Morn in histor. Papat.

ad l. 12. C. de se. & in. om ju. Alberic Gentil de ling. mixt pag. 109.

meas: *cum rectiùs sic concludere possent:* Christus Petro dixit, Abi Satan; Tu non sapis ea, quæ DEI sunt; sed ea, quæ hominum: Ergo Pontifex est Satan, nec sapit ea, quæ DEI sunt, sed ea, quæ hominum. *Itaque simpliciter magis & ingenuè, quàm cautè,* Paulus III. *cum de summa ipsius potestate aliquando inter familiares mentio incideret, ridere illos solitus erat, ut scholasticos & rerum rudes, qui à Christo eam tam anxiè repeterent; cujus se possessionem vel solam optimum & firmissimum titulum habere dicebat, quam viribus opibusque maximis, urbibus munitissimis, & potentissimorum Principum sibi devinctorum auxilio tueri ac defendere posset. Venit mihi hîc in mentem, Auditores, de Ænea Silvio: is nondum Pontifex sic judicabat* de donatione Constantini: *callidè id provisum à Pontificibus, ut acris esset utrinque controversia, valeretne donatio illa de jure, annon valeret; quô sic semper talis donatio facta præsumi posset: attamen ridiculos interim esse Legistas, qui quæ nunquam fuisset facta, ea valeret necne, tantopere disceptarent. idem hîc penitus locum habet: fervere enim scholas & subsellia quotidie de temporali hac Pontificis in Principes potestate, quo jure illam & quomodo, directè an indirectè habeat, detrimento Papæ esse non potest; quô sic opinionem litis occasione corroboret, habere se eam potestatem: sed non minùs insaniunt Canonistæ et Theologi, qui quam omninò ille non habeat, eam directène habeat, an indirectè, sudant nitendo ut se expediant,*

Matth. cap. 16. v. 23.

Nobilis Florentinus in præfat. ad Paralipom. F. Guicciardini.

Tortura Torti. Balb. de Coronatione. cap. 22.

nec expediunt tamen. Hodie autem plerique Principes, cum excusso servili Paparum jugo in libertatem suam redierint veluti postliminio, atque tot seculorum tristi experientiâ didicerint, Papatum non religione et vitæ sanctimoniâ, sed scelerum immanitate, opum magnitudine, atque cumprimis stultitiâ Christianorum Regum constare: inde dignitatis suæ custodes facti sunt tam vigilantes, ut ne tantillum quidem sibi eam imminui patiantur: non immemores, etiam Philippum Pulchrum Galliarum Regem Bonifacio VIII, Pontif. Max. regnum Franciæ Papalis majestatis feudum falsò asserenti, sic respondisse: Sciat tua maxima fatuitas, in temporalibus nos alicui non subesse: & Græcos Joanni XXII. Papæ plenitudinem potestatis in universam Ecclesiam sibi arroganti ita rescripsisse: Potentiam tuam summam circa tuos subditos firmiter credimus, superbiam tuam summam tolerare non possumus, avaritiam satiare non valemus; Diabolus tecum, quia Dominus nobiscum. Quid? quòd etiam Philippus II. Hispaniarum Rex, quo tamen nemo suæ ætatis Principum sedi Romanæ favit impensius, in causa Lusitanica Papæ judicium repudiaverit. Cum enim Papa Gregorius XIII. primum A.C. 1579. per Philippum Segam suum oratorum apud Philippum Regem ageret, ac peteret, ut in negotio successionis regni Portugalliæ sibi rei componendæ arbitrium deferretur: gratum quidem in speciem sibi initio Pontificis officium esse simulabat Philippus, Joannis Silvæ consilio usus, & quousque cum Hen-

L. Tubero Hist. lib. 9.

P. Mornæus in Hist. Pap. Joan. de Serres in Phil. 4.

Jo. de Mandevilla. P. Morn. in Histor. Pap.

H. Conestag. de Portug. & Castel. conjunct. lib. 3. Thuan. Histor. lib 69. & 70.

Henrico Portugalliæ Rege transegisset, variis protelationibus urgentem Segam ludificabatur, ubi verò cum Henrico transegisset, tum renudatâ voluntate, respondit; in tam justa ac clara causa, cum propensa Henrici in causæ suæ æquitate perspecta sit benevolentia, non opus esse, ut S S. partes suas interponat. Suspecta quippe Philippo Regi erat Pontificis, ut & aliorum Principum in eo negotio voluntas, & præjudicium juri suo in præsens, regiæ majestati in posterum fieri existimabat prudentissimus Princeps, si de his rebus in Pontificem compromitteret, eoque exemplo illum regnorum arbitrum et quasi judicem constitueret. At verò cum sequenti anno, prid. Cal. Febr. Henricus horâ & momento à se prædictis in deliquium incidisset, & eodem tempore Luna deliquium pati inciperet, quo deliquio Lunæ desinente et ipse in vivis esse desierit, quâ eâdem horâ ante LXVIII annos, sicuti à curiosis observabatur, in lucem editus fuerat; Pontifex autem arbitraretur, Ph. Segæ ordinarii sui Oratoris auctoritatem parùm antea apud Philippum Regem valuisse; placuit, ut Alexander Riarius Cardinalis lateralis legati titulo ad eum mitteretur. Huic in mandatis datum, ut si quâ ratione posset, Philippo deponendi arma, et se judicio S. S. submittendi consilium insinuaret; id si nequiret impetrari, Riario subsidiariè mandatum erat, ut sibi ad Portugalliæ Ordines proficiscendi necessitatem à Pontifice impositam significaret. Sic enim judicabat Pontifex, si Philippus acquiescere nollet, fore, ut saltem reverentiâ legati, quam-

quamdiu is in Lusitania esset, à bello gerendo abstineret; quò interea Antonius, novus Rex, turbatos suorum animos componere, & à vicinis Principibus Philippo ex æmulatione infestis auxiliares copias comparare posset, & sic Philippus æquatâ per eam moram æmuli potentiâ aleam prælii veritus S S. arbitrium postremò subire cogeretur. Hæc ita inter otiosos homines, & præcepta de prudentia propria opinione credulos Romæ actitata fuerant. Verùm Philippi prudentia Romanos hosce astus susq; deq; habuit, & Riario, quem in Hispania summis passim à civitatibus delatis honoribus distentum, & post multas adfectatas moras serò ad colloquium toties & tantopere expetitum admiserat, tale responsum, multis quidem honorificis officiorum testificationibus exornatum, quasi sacrosanctam summi Pastoris majestatem maximè omnium revereretur, sed animosum & verè regium reddidit; ut legatus satis intelligeret, nullo casu regem cordatum, neq; tam jure suo quàm viribus confisum arma depositurum esse. Quapropter Cardinalis, omissâ omni rei conficiundæ spe, contrarium mandatum à Pontifice caussatus, Romam mox reversus est. Veneti autem tam parum fidunt Pontificibus, ut ob id Sacerdotes, quantumvis cives & patritios, à comitiis procul arceant; quòd juratos credant nihil contra Romani Pontificis utilitatem facturos esse: contritumque est illud, quod ante suffragia cives in comitio acclamare solent: Fuora i Preti. Propterea Hermolaum Barbarum,

Jo. Bodin. de Rep. lib. 3. c. 1.

h. e. exite foras clerici.

rum, & Cardinalem Mulanum, exsilio damnârunt, quòd cum legationem apud Pontifices Romanos obirent, in collegium Cardinalium cooptari se paterentur injussi. Durabit quoque ad posteros atrox memoria vulnerum, quibus illi Pontificum causam per latus Pauli V nuper adflixerunt. Quot enim volumina per orbem dissipata excusserunt Papatus vires, & hanc imperandi vanitatem deriserunt? nec ab iis quidem sparsa, quos religio iniquiores fecit, sed ab illis, qui sacrorum participes, tamen docent graviora sceptra esse, quàm ut illa inanes Scholastici suis argutiis moveant. Quid dicam de Germanis nostris Principibus? Pii IV ad Protestantes in Numburgi conventu literas, quas brevia vocant, Concilii causâ missas, cum hac inscriptione; Dilecto filio Nobili viro Duci, aut Comiti; eas omnes minimè resignatas illi in hospitium deferentium Legatorum remiserunt, cum hoc responso: nullam se Pontificis jurisdictionem agnoscere; neque etiam opus esse, ut Pontifici, quid suæ voluntatis sit in Concilii negotio, cujus indicendi aut habendi potestatem ipse non habeat, aperiant. Quare cum Pius V Francisco Comendono, suo in Comitiis Imperialibus Augustanis Legato, enixè injunxisset, ut si religionis causa in comitia deduceretur, ipse suo nomine publicè protestaretur, & Pontificem in cunctos, qui aderant, tam seculares quàm ecclesiasticos Principes divinæ censuræ gladium districturum interminaretur, & contra Cæsarem inprimis, quem & imperio ac regnis & ditionibus, suc-

Joh. Barclajus in Satyr. part. 2.

Thuan. Histor. lib. 27.

Thuan. histor. lib. 39.

cessionibus, & juribus, quæ in Hispaniæ regnis ei competebant, privaturus esset: minister hero suo prudentior, qui veritus, ne eâ protestatione magis animi irritarentur, ne secundis quidem mandatis paruit. Si itaque jam è sepulchris, vel inferis, Auditores, veniat in nostram Germaniam aliquis Clemens V; qui Venetis ob occupatam Ferrariam infestus, Francisco Dandulo eorum Legato aditum concedere noluit; tandem verò, cum is quasi quadrupes catenâ collo appensâ ad pedes ipsius Pontificis cœnantis provolveretur, pacem dedit: aut potiùs aliquis Gregorius VII; qui Imp. Henrico IV. regio cultu abjecto nudisq́ pedibus asperrimâ hyeme Canusii sibi supplici facto, absolutionem & reconciliationem superbißimè tertiùm denegavit: aut etiam aliquis Paschalis II; qui Imp. Henrici IV. filium patri cognominem, & Imperii proceres, ad parricidalem rebellionem impulit; quâ factum, ut tandem miser ille pater insignibus Imperialibus orbatus, Leodium in custodiam missus, ac mœrore consumptus sit; odio etiam in defuncti cadaver jam sepultum grassante, quod effossum Leodii per totum quinquennium honore sepulturæ caruit: aut aliquis Alexander III; qui Imp. Friderici I. cervices Venetiis calcâsse fertur, illud Davidicum occinendo; Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem: aut si omnes illi, quibuscunque fuerint facinoribus famosi, fulminatores atq; pacis publicæ perturbatores Papæ simul in patriam nostram adveniant; fraudum, scelerum, atq; tyrannidis suæ

Th. Zvinger. Meth. Apod. lib. 1 cap. 1. Jo. Bod. de Rep. lib. 1, cap. 9.

Ph. Mornæus in Hist. Papat.

Jacobus M. B. Rex in confut. mendac. Torti. Autor. Torturæ Torti. P. Justinian rer. Venet. lib. 2. At falsum hoc esse docet Lehman. Chron. Spir. lib. 5, cap. 56.

suæ periculum facturi; An putatis nobis defuturos esse novos aliquot Dantes, Marsilios Patavinos, Petros de Vineis, Occamos, Venericos, Vvaltramos, Antonios à Rosellis, & Albericos Rosates, qui necessariis & invictis rationibus demonstrent, Imperium à Papa non pendere, Imperatorem ejus confirmatione non indigere, qui contra sentiant, læsæ majestatis reos esse & bona sua committere? An non existimatis, exorituros novos Ottones Vvitelspachios; qui, ut ille apud Vesontionem Hadriani IV. Legatum, Imperium Papæ beneficium esse stolidißimè contendentem, jam jam stricto gladio confossurus esset, nisi ab Imperatore Friderico I. fuisset retractus, ita nunc isti Romanorum alastorum injurias & fastum armis retundant? An verò non estis certißimi, serenißimis Imperii Ordinibus non minus animi aut auctoritatis hodie esse, in majestate augustißimi Imperatoris MATTHIÆ tuenda, quàm olim fuit in dignitate Imp. Ludovici Bavari, & totius Imperii, conservanda & stabilienda; cum in pomario vici Rhenosei, An. Chr. CIϽ CCCXXXVII, sexto die Julii, Electores hoc Senatusconsultum conderent, quod altero anno pòst Francofurti, octavo Augusti, admirando suffragiorum concentu Imperator & universa Principum reliquorumque procerum multitudo solemni edicto sanxerunt & comprobaverunt? Sacrosanctum Imperium summa in terris potestas, cœleste donum est. Imperator enim primus ante omnes, secundus post

Alb. de Rosate in l. bene à Zenone. col. 6. n. 18. C de Quadr. præscrip. Phil. Morn. in histor. Pap.

Naucler. vol. 2. generat. 39.

DEUM est; per quem leges, jura, regna, humanæ genti largitur æterna majestas : & tam grande nomen à solo DEO traditur; cui soli ille Reip. administrandæ rationem reddendam habet. A Curiatis igitur Heptarchis rebus impositus, continuò more majorum atque jure gentium rex est & vocatur. Ipsum contra majestatem Reipub. decus Imperii, legatos ad sacerdotem Romanum, ut autor fiat, copiam administrandi concedat, mittere; eidem jurejurando fidem astringere; atque petere ab eo usum regii diadematis, religio est: nullum harum rerum jus omninò est pastori, qui servus ovium est, & in consecrando domino gregi servit. Quippe jure suffragiorum, beneficio Electorum atque populi, quisque imperat. Hæc verissima esse convenit inter omnes annalium, rerum humanarum divinarumque peritos, atque jam sæpius utriusque juris Cæsarei atque Pontificii, cœlestis thesauri testimoniis comprobatum est. Nonnulli quidem sanctuli præter fas contra naturæ legem docere non erubescunt; Pastoris beneficiarium esse Dominum, neque ante Principem Principum esse, aut nominari oportere, quàm ille servus servorum autor fiat, & dignum judicârit, qui regnet : sed hæc cum maxima Reipub. Christianæ pernicie, intolerabili populi Christiani, Imperatoriæ majestatis jacturâ, nec sine gravissimo tetrarcharum, dynastarum, clientium Imperii detrimento, instigante Stygio Principe domino hujus mundi, commenta esse, eventus docet,

Avent. Annal. Bojor. lib. 7. Chr. Lehman Chron. Spir. lib. 7. cap. 17.

docet, exitus probat. Quare decernimus, & perpetuo sancimus edicto; nimirum ex solo electionis beneficio, omnem potestatem imperiumque proficisci : nec ullo pacto Pontificis Romani in hac re sanctimoniâ, flaminio, autoritate, consensu opus esse. Quicunque aliter docuerit, senserit, factitârit, crimine læsæ majestatis reus, hostis Reipub. atque proscriptus esto, capite pœnas solvito, bona ejus publica sunto, prædia infiscentur. *O sapientissimos & magnanimos majores nostros! O patriæ amantissimos! libertatis retinentissimos! Reipub. & Imperii observantissimos! Credite verò, nec dubitate, mei Auditores; etiam hodie in Imperatoribus nostris vivunt & vigent majestas, virtus, & potestas priscorum Cæsarum. Illi* Concilia *universalia indixerunt;* Constantinus magnus *Nicenum, Constantinopolitanum* Theodosius senior, *Ephesinum* Theodosius junior, Martianus *Chalcedonense; quæ quidem* quatuor Concilia *sunt* quasi quatuor Evangelia *vel* totidem Paradisi flumina: *et alii Imperatores indixerunt alia: sed & nostris Imperatoribus eadem cura jam commissa est. Illi* Papas instituerunt; *atq;* Henricus III. *Clementem II, Damasum II, Leonem IX, & Victorem II, creavit; alii alios: sed & hoc nostri jure suo jam facere possint, si velint. Illi contumaciam & impietatem Paparum non raro puniverunt; &* Otto I. *Joannem* (qui in amorem Diaboli vinum biberat) *& Benedictum;* Henricus III *Benedictum, Silvestrum, & Gre-*

c. canones cum c. seq. Dist. 15. Jacobus M.B. Rex in Apolog. pro Juram. fidelit. Gu. Vvhitakerus de Conciliis. Quæst. 2. D Gothofredus in not. ad l. 7. §. 4. Cod. de sum. Trinit.

Rahtschlag D. Sigism. Seldt wider Paul. IV. in dem 1. Punct. Hugo Grotius in Pietate Ord. Holland.

Hat auffs Teufels Gesundheit getruncken. Luitprand. Histor. lib. 6.

& Gregorium; Henricus V Paschalem; & alii alios, cum dedecore exautoraverunt: sed & nostris hodie licet idem. Prorsus uti Imperator Henricus IV Gregorium Hildebrandum, illum sanctum Satanam (sic enim vocabatur olim à Petro Damiano, monacho non vulgaris existimationis.) qui contra Apostolicam Petri & Pauli doctrinam abominabili scelere Deo & Regi honorem suffurabatur, ita compellat: Tu Hildebrande, non jam Apostolice, sed false monache, descende; vendicatam tibi sedem Apostolicam relinque: alius in solium beati Petri ascendat, qui nullâ violentiam religione palliet, sed beati Petri sanam doctrinam doceat: Ego Henricus Rex Dei gratiâ, cum omnibus Episcopis nostris, tibi dicimus, Descende, Descende; sic hodie, si Religionis & Reipub. salus per Paparum flagitia & artes periclitetur, idem remedium Imperator noster adhibere potest, & dicere: Ego Matthias Dei gratiâ Imperator Augustus, cum omnibus Imperii ordinibus, tibi Paule, aut Clemens, aut Leo, aut quicunque es, edico; quia boni Petri in te est nihil; quia tantùm prædicari vis, non verò prædicare; quia Christi gloriam impietate & illecebris mundi, religionem superstitione, Respublicas proditionibus ac rebellionibus polluis & conturbas; age de throno Pontificio descende ocyus, descende: sed tu, Balthasare Menzere, aut tu Matthia Hafenreffere, aut quicunque es orthodoxe, ascende quàm ocyssimè, & tandem Romanis purum sanctumque Christi Evangelium

Baron. ad An. 1064. num. 28.

Goldastus tom. 1. Constit. Imperial. p. 50.

lium, atque Apostolicam doctrinam sanam, nullis Papalibus sordibus inquinatam restitue, & interpretare.

Veruntamen non dicam crassus & intolerabilis error, sed fraus Canonistarum & totius illius adulatoriæ sectæ fuit Diabolica, quâ Germanos Religionis zelo in superstitionis decipulas jam prolapsos novis mendaciorum technis ac sutelis, de Papali Imperii in Germanos translatione, de juramento fidelitatis ab Imperatore Papæ præstando, de confirmatione, coronatione, & titulo Imperatoris, de administratione vacante Imperio; & hujus farinę pluribus; irretire conati sunt. Clarum enim & meridiano sole lucidius est, Carolum Magnum triplici expeditione Italiam occupavisse, eo ordine, ut primam susciperet rogatu Adriani Pontificis contra Desiderium Regem Langobardorum, quem Papiæ inclusum cepit, & totam Langobardiam sub jugum misit: alteram contra Argisum Ducem Beneventanum, quâ omnem ejus ditionem sibi subjecit, & propterea Advocatus S. Petri contra Langobardos, dein etiam Patritius Romanus electus est à Romanis: tertiam denique contra Romanos, ulturus injuriam Leoni III ab illis illatam, quâ, levi in Beneventanos excursione factâ, Romam venit; ubi ipso die Domini natali à Leone coronatus est, cuncto Romanorum populo acclamante: Carolo Augusto à Deo coronato, magno, & pacifico, Imperatori Romanorum, vita & victoria. Ut ita populus Romanus auxilio destitutus omni,

H. Arnisæus de Translat. Imp. n. 12. & 13.

omni, cum hinc seditionibus intestinis ac civilibus, illinc finitimorum populationibus atq; injuriis premeretur, Constantinopolitanorum Imperatorum ignaviâ desidiaq;, interim etiam hæresi, permotus, primò Exarchorum Vicariatum Imperialem, tum deniq; ipsa Imperatorum jura, in quos Lege Regiâ olim ea contulerat, tanquam commissa sibi asseruerit & vindicaverit, in Germanosq; eâdem Lege Regiâ transmiserit. Neque etiam juramentum, quod præstat Imperator Papæ, est fidelitatis: id quod Henricus Luzelburgicus, convocatis tabellionibus, publicè negavit se fecisse, testatus nulli mortalium ad fidelitatem se obligatum esse, nec in fidelitatem cujusquam jurâsse: sed jurat Imperator Pontifici & Ecclesiæ tantùm protectionem, procurationem, & defensionem: quemadmodum Domini vasallis, Principes subditis, jurejurando sæpe promittere solent. Sic Coronatio Pontificis non magis operatur quicquam ad amplitudinem Imperatori conciliandam, quàm Archiepiscopi Coloniensis, aut cujuslibet alterius Episcopi facta consecratio: ac licet antiquitus Imperatores non nisi à die coronationis Pontificiæ, annorum Imperii dinumerationem inciperent, singulari quâdam erga Sedem Apostolicam reverentiâ inducti: id tamen jamdudum in desuetudinem abiit; & uti ante introductam istam consuetudinem semper licuit Imperatoribus, ita & inductâ jam illâ licet, atq; in posterum semper licebit, post electionem & Germanicam coronationem se IMPERATORES nominare & scribere. Et quot

Goldast. in Rational. Const. tom. I.

Goldast. in Replic. pro Imp. contra Gretser. cap. 16.

Rathschlag D. Sigism. Selden cont. Paul. IV. H. Arnis. de Translat. Imp. num 34. & 35.

Seldius d. l. Gerl. Buxtorff. Disp. in Aur. Bull. th. 8. lit. c. & th. 29 lit g.

quot fuere Imperatores, quibus à Papa corona nulla est imposita? Quot fuere, qui solennes illas ceremonias penitus neglexerunt? Henricus Auceps, invitatus à Pontifice, ad coronam Imperii suscipiendam, respondit, Sibi sufficere, quòd ex gratiâ DEI sit Rex Romanorum, & quòd Germaniam ab infidelium incursione defendat. Et Rudolfus I. Principibus ad Italicum iter adhortantibus, Imperatoriè: Multos Alemannorum Reges Italia consumpsit: non ibo Romam. Rex sum, Imperator sum: nec minùs pro utilitate Reip. acturum me confido, quàm si Romæ fuissem coronatus. Sic etiam in eo Canonistas falsi arguimus, quòd per vacationem Imperii jus ad Papam devolvi vanissimè nugantur: cum longâ & approbatâ consuetudine, vacante Imperio jus administrandi Palatino & Saxoni Electoribus competat; & nuper Paulus IV. magis fuerit ridiculus, quàm formidolosus, cum Imperatori Ferdinando I. fatuum silicernium ineptissimis quæstiunculis obstreperet; Principibus & Ordinibus Imperii canones Carafficos, & purpuratos illos Canonistas par le droict du canon confutare tunc promptissimis, si Imperator nutu tantùm operam illorum postulâsset. Sed quemadmodum serpentes venenum suum retinent quocunque anni tempore, etsi non semper exserere possunt: ita Pontifices suam pravitatem: quæ tamen cum interitu ipsorum aliquando erumpet non aliter, quàm cum Joanni Baptistæ Concordiæ Episcopo, Pontificio ad Venetos legato, retentus in convivio Ducali

Archiadiaconus & Seldus d. l.

M. Cruf. Annal. Suev. p. 3. lib. 3. cap. 1. ex Trith.

Joan. Bodin. de Repub. lib. 1. cap. 9.

Th. Zvvinger. Meth. Apodem. lib. 3. cap. 19.

 ventris

ventris flatus lethalem contraxit morbum, & Ferrariæ posteà animam elisit. Quod si verò quis istâ Pontificum indignitate exacerbatus, accuset nimiam Principum indulgentiam, an dementiam; qui illos tantis, nec ab homine expetendis honoribus olim auxerunt, & paulò infra DEUM *adoraverunt; nihil aliud obtendere possum, quàm Religionis observantiam, cui majorum pietas tantum detulit, ut etiam sacrorum antistites ac interpretes post* DEUM *exquisitissimè colendos esse censuerit. Ita fit, ut Imperatore non Papa tantùm, sed quilibet loci Episcopus & parochus in fo*ro conscientiæ, *ut loquuntur, sit superior: sed & extra illius fori causas scimus, Monachos Capucinos maximis Principibus dexteros incedere: at qui inde velit argutari, Papam, Episcopum, parochum, & illos monachos potestate & auctoritate esse supra Principes, is nihil aceti in pectore habiturus, nec rationibus, sed baculis convincendus sit. Equidem Pontificii fastus proxenetæ, & qui illum osculandorum pedum ritum, quo non nisi perreptato de geniculis cubiculo, osculoque pedibus Papæ admoto, nemo ad illius colloquium admittitur, Religionis suæ faciunt characterem, etiam Ambrosium, divinum virum, in patrocinium trahere audent.* Sublimitas Episcopalis, *inquit sanctus Episcopus,* nullis poterit comparationibus adæquari. Si Regum fulgori compares, & Principum diademati, longè erit inferiùs, quàm si plumbi metallum ad auri fulgorem compares. Quippe cum videas Regum

Rathschlag D. Sigis. Seldii.

Vide Jacobum Cappellum de Sedis Rom. potest. lib. 1. c. 24.

Ambros. de dignit. Sacerdot. c. 2.

gum colla & Principum submitti genibus Sacerdotum, & exosculatis eorum dexteris, orationibus eorum credant se communiri. *Locus est illustris; sed quo turpiter abutuntur lupæ Romanæ lustra. Asserit aureus Doctor, Episcopatum vel regno esse potiorem. Quidni? Cum etiam Christianum esse majus sit, quàm Regem esse. Quis enim verè Christianus dignitatem suam cum Neronis diademate commutatam velit? Non tamen Ambrosius dixit, se potiorem esse Theodosio; neque certè dicere debuit. Nam Theodosius & Christianus fuit, & Pastor, & Sacerdos, ac insuper Imperator. Reges quippe Pastores dicuntur, & à sacris & ab exoticis scriptoribus. Imò quivis Christianus, quâ talis, etiam Sacerdos est, atque adeò Rex: cum omnes sint, divi Petri verbo,* regale Sacerdotium, gens Sancta, populus acquisitionis. *Rex autem verè Christianus etiam Episcoporum suorum Episcopus esse debet. At in Synaxin sacram non ingreditur Rex, quâ est Rex, sed quâ est Christianus; nec ut pastor, sed ut ovis: idque ut testetur, de geniculis adorat & inferiore loco, Pastor stans & de umbone. In hoc actu vel Diaconus, ut Rege, sic Episcopo major est: quia tum & Episcopus non Episcopum agit, sed ovem. Quamobrem tunc quoque ut Regis, sic Episcoporum colla genibus orantis Diaconi sunt inferiora. Ne tamen quid diffitear; ille Ambrosianus locus nec modestiam*

 nec,

nec seculum sapit magni Ambrosii; & illa inter Episcopum & Regem comparatio vitio non caret. Si enim Theodosius Ambrosium eo nomine culpare voluisset, quem vindicem laudare potuisset? quem Martyrem? quem Apostolum? quem Prophetam? quem Doctorem intra mille & octingentos annos, qui fluxerunt ab Aaronis obitu ad Ambrosium usq́? Contrà, tam Novi quàm Veteris Testamenti tabulæ Regiam dignitatem passim anteponunt Sacerdotali; postponunt nunquam. Et præclarè annotatum à Talmudicis est, quantò major omnibus & Prophetis & Pontificibus Rex fuerit. Nos id obiter ex Rabbi Mose Maimonide Ægyptio,(qui scriptor maximus fato quodam & sorte nascendi primus solusq́ in gente Talmudica rectè intellexit, quid hoc sit, non ineptire.) *referemus; cujus verba sententiam ferme habent ejusmodi, interprete eruditissimo Petro Cunæo:* Sancitum fuit, uti Pontifex maximus Regem veneraretur, & locum illi suum ad sedendum cederet, atque ipse staret, si quando veniret ad eum Rex. At econtra, Rex non stat præsente Pontifice, nisi cum consulit solenni ritu oraculum Vrim. Præterea tanta Regis dignitas est, uti vel ipse vates, quoties ei adest, in terram humiliter se summittat. Quippe scriptum est: Nathanem Prophetam venisse coram Rege, & specie honoris prono ore procubuisse in humum. *Sed quorsum me Canonistarum intemperies abripuit? Quorsum Vaticanus Jupiter me seduxit, Auditores? Regredior cum* Marcello II Pontifice,

Petr. Cunæus de Rep. Hebræor. lib. 1. c. 2. & cap. 14.

Rabbi Moses Ben-Maimon in Halacha Melachim. cap. 2.

tifice, Cardinalis Bellarmini avunculo, viro rarâ eruditione, prudentiâ, & sanctitate vitæ antiquis comparando; qui aliquando, cum ei anagnostes in memoriam revocâsset Hadriani IV. *verba, quibus miseram Pontificum Romanorum conditionem deplorabat, mensâ manu percussâ subjecit;* Non videre se, quomodo, qui fastigium hoc altissimum tenerent, saluti suæ consulere possent.

Onuphr. in Marcello II. Thuan. Hist. lib. 11.

Nunquid igitur, Laurenti, *Nobilitatem, & summum Italiæ decus in armis &* virtute bellica *jam quærere juvat? Sed ne sic quidem laurum invenies,* mi Laurenti. *Bene poëta, nescio quis:*

Roma fuit quondam terrę Regina marisque:
at nunc nec terras, nec mare Roma regit.

Th. Stapleton. Adm. R. E. lib. 1. cap. 5.

Laudem tamen militarem veteri Romæ *non subtraho: & tot scriptores pro illa loquuntur. Etsi, ut verum fatear, justitiam belli interdum frustra investigo; & felix scelus, non rarò virtutem, nec sine advocato fuisse, animadverto. Quomodo enim populus Romanus sociis defendendis terrarum omnium potitus sit, ut Cicero vult: nisi socios violatis fœderibus in subditorum conditionem dejecisset? Nonne Mithridates conqueritur,* Romanos arma in omnes habere, in eos acerrima, quibus victis spolia maxima sunt; atq; unam & veterem bellandi causam esse, cupidinem profundam imperii & divitiarum? *Nonne Galgacus etiam illos vocat* Orbis raptores, si locuples sit hostis, avaros; si pauper, ambitiosos; quos non Oriens, non Occidens satiave-

in Epistola ad Regem Arsacem.

Tacit. in Jul. Agricola.

satiaverit? Qui tamen universam bellorum Italiæ fortunam, & tot populos in eam effusos meminerit: facilè & hoc colliget, Italiam sæpius victam, quàm victricem fuisse: cum sustinuerit partim ut hospites & novos cives, partim ut hostes & victores, Oenotros, Aborigines, Lydos, Auruncos, Pelasgos, Ausones, Arcades, Græcos, Trojanos, Venetos, Ligures, Ardeates, Rutulos, Siculos, Japyges, Lacedæmonios, Salentinos, Gallos, Pœnos, Herulos, Gothos, Hunnos, Hungaros, Gepidas, Turingos, Avares, Langobardos, Sarracenos, Cimbros, Teutones, Francos, Suevos, Vascones, Helvetios, Germanos, Hispanos, *& quos non? Imò*

Leand. Alb. in descript. Ital. P. Merula Cosmograph. p. 2. lib. 4. cap. 1.

Ipsa caput mundi, bellorum maxima merces,
Roma capi facilis.

Lucan. lib. 2.

Et ostendit Historia; illam sexies à Visigothis, Ostrogothis, Herulis, Vandalis, Hunnis, Langobardis, intra centum & quadraginta annorum decursum, expugnatam, mœnia convulsa, castella dejecta, ædificia combusta, Nobiles captos, plebem spoliatam et relegatam, urbem denique ipsam longo tempore desertam fuisse. Quinetiam vetus illa Romanorum potentia, magna quidem sed alienis, non suis viribus suffulta, & nihil validum in Romanis exercitibus *fuit*, nisi externum. *Quod ne cui videatur falsi simile; unica* Britannia, *quantas copias totus Orbis suppeditârit Romanis, argumento sit. Nam præter eas, quas* Maximus *ille, Imperii invasor, & ultimus* Constantinus *abduxerunt, ex inscriptionibus antiquis &* Notitia provinciarum *patet,*

Tacitus.

tet, istas, quas dicam, militâsse Romanis dispersas per provincias, quæ continuò ex Britannia suppletæ: nempe Ala Britannica milliaria: Ala IIII. Britonum in Ægypto: Cohors Prima Aelia Britonum: Cohors III. Britonum: Cohors VII. Britonum: Cohors XXVI. Britonum in Armeniâ: Britanniciani sub Magistro peditum: Invicti juniores Britanniciani: Exculcatores juniores Britanniciani: Britones cum Magistro Equitum Galliarum: Invicti juniores Britones intra Hispanias: Britones seniores in Illyrico. *Hodie autem Italia est imbellis, effœminata, inermis, & violati orbis pœnas, necdum expiata, luit ut cum maximè: quam tanquam omnium avium cadaver, aut potius tanquam dubiæ possessionis in medio positum solum, prout quisque viribus invaluit, trahunt, vexant, lacerant, vastant Principes Europæi:* eique accidere solet, ut quicunque illam armatus fere attigerit, sine ullo certamine in potestatem suam redigat. *Quapropter Imperatori Carolo V.* Ferdinandus Gonzaga, *licet Italus, persuasit; ne ad obsidionem Metensem ex Italis militem conscriberet, quem sciret inquietum, et dicto minùs audientem esse, nec ad Gallorum alacritatem consistere. Ita cum in Senensi bello Cardinalis Ferrariensis* Petro Strozzio *offerret pecunias, ad colligendum exercitum Italicum, quo res afflictas Senensium & obsidione fractas suppetiarum solatio erigeret: Strozzius Italis militibus solis, quicunque & quantocunque tandem illi numero essent, fidere*

Vide Notitiam Imperii: & ibi G. Pancir. Guil. Cambdenum in descript. Britanniæ de Roman. pag. 60.

L. Tubero hist. lib. 7.

Gio. Batt. Adriani hist. lib. 4. & lib. 12.

fidere noluit. Et quicquid tu, Laurenti, *de fortitudine declames Italorum, & nominatim Hetruscorum:* Nicolaus Macchiavellus *Florentinus, experientiâ confirmatum esse ait,* Italos in defensione urbium violentos Germanorum illos insultus ferre non posse. *Sed videsis mihi quoque, non* copias Pontificias, *quæ trito vulgi proverbio* militiæ dedecus *sunt; non Romanos ipsos, in quos illam quadratarum literarum præscriptionem, quibus olim* Senatus Populus Que Romanus *indicabatur, nunc quidam sic efferunt satis aculeatè;* Sono Poltroni Questi Romani; *hoc est,* Romani hodierni sunt nequam & ignavi; *sed contuere* Venetos *illos sagatos,* quos Turcæ non hostem, sed prædam habent, *& quos* Bodinus *bestiis imbellibus, quibus natura bilem ademit, ut cervis & columbis, aut quas omninò exarmavit, ut leporibus, non illepidè comparat. In bello quidem, quod cum Imperatore Maximiliano, Ludovico XII. Gallorum Rege, et cæteris fœderatis gesserunt illi, cum ad Abduam à Gallis magnâ cæde profligati essent, Liviano eorum Imperatore capto, animadverterunt alii Itali, qui prælio interfuerant,* aciem Venetorum prorsus inermem & sine dextris, at neminem non Gallorum centimanum fuisse: *& Bajazethes Turcarum Princeps Gallos appellabat fortunatos,* quòd opificem hostem, ad fugam planè quàm ad pugnam aptiorem, nacti essent. *Equidem Patres illi, tantum tibi,* Laurenti, *& supra aliorum sapientiam longè altum sapere visi, in ea novercantis fortunæ tempestate nihil con-*

Nic. Macchiavell. Disp. lib. 2. cap. 17.

F. Guicciardin. Histor. lib. 8.

S. P. Q. R.

L. Tubero. Histor. lib. 9.

Johan Bodin. de Rep. lib. 5 cap. 5.

Tubero. d. l.

constantiæ, nihil animi, tunc habuisse deprehensi sunt; fatalique deteriorum consiliorum amore, *omnia mascula defensionis remedia spernendo, ignaviam, timorem, & rapinas suas apud Imperatorem Maximilianum turpissimâ legatione prodiderunt. Agite verò, tu Præses inclyte, vos Principes alii, vos mei collegæ, & Auditores omnes, audite quæso Legatum ipsum,* Antonium Justinianum, *Auditorio digna atque nationi nostræ perhonorifica locuturum. Ille verò ad Cæsaris conspectum in publico consessu admissus, miserè atque submissè admodum in hanc sententiam verba fecisse scribitur:* Veteres Philosophos, atque summos illis temporibus viros, invictissime Cæsar, cum eam gloriam, quæ ex sui ipsius victoria comparatur, veram, firmam, æternam, immortalemque esse affirmârunt, eamque supra omnia regna, trophæa, atque triumphos extulerunt, minimè errasse manifestum certumque est. Hæc Scipioni majori tot victoriis claro, majorem splendorem, quàm Africa devicta & Carthago domita dedit. Nonne hæc eadem res magnum illum Macedonem immortalitate donavit? cum Darius maximo prælio ab illo victus, deos immortales, ut regnum suum stabilirent, precatus est: quod si secus statuissent, se non alium successorem, quàm tam benignum hostem, tam mansuetum victorem ab illis petere. Cæsar ille Dictator, à quo Cæsaris cognomentum habes, & cujus fortunam, liberalitatem, magnificentiam, aliasque virtutes obtines;

F. Guicciard. Hist. lib. 8.

F. Guicciar. d. l.

tines; nonne concedendo, remittendo, condonando, qui in Deorum numerum referretur, dignus est judicatus? Denique Senatus populusque Romanus, ille mundi domitor, cujus imperium in te solo est, cujusque amplitudo & majestas in te conspicitur, nonne plures populos atque provincias, clementiâ, æquitate, & mansuetudine, quàm bello armisq; imperio suo subjecit? Quæ cum ita sint, minimè inter postremas laudes id tibi adscribetur, Cæsar; si cum victoriam adversus Venetos in potestate tua habeas, quàm humanæ res caducę sint memor, eâ moderatè uti noveris, magis ad pacis studia, quàm ad dubios belli eventus propensus. Quanta enim rerum humanarum inconstantia sit, quàm incerti casus, quàm dubius, varius, fallax, obnoxiusque periculis sit mortalium status, externis priscisque exemplis ostendere non est opus: satis superq; Veneta Respublica docet: quæ paulò antè florens, splendens, clara, atq; ita potens erat, ut ejus nomen & fama non jam Europæ finibus contineretur, sed egregiâ pompâ Africam, Asiamq; percurreret: atque in extremis orbis terræ terminis magno cum plausu resonaret: hæc eadem nunc unico eoque levi adverso prælio rerum gestarum gloriâ orbata, opibus spoliata, lacerata, conculcata, atq; eversa, omnium rerum, ac præsertim consilii egens, ita corruit, ut omnis pristinæ virtutis imago consenuerit, omnisque armorum ardor deferbuerit. Sed falluntur procul dubio, falluntur Galli, si hæc propriæ virtuti tribuunt. Ante-

Antehac enim Veneti gravioribus incommodis agitati, maximis detrimentis cladibusque perculsi atque attriti, nunquam animum abjecerunt, ne tum quidem, quum ingenti periculo cum sævissimo Turcarum tyranno multos annos bella gesserunt: imò semper ex victis victores facti sunt: idem & nunc sperassent, nisi majestatis tuæ tremendo nomine, copiarumque tuarum vividâ invictâque virtute auditâ, ita omnium animi concidissent, ut nulla non modò vincendi, sed ne obsistendi quidem nobis spes relicta fuerit. Quocirca armis abjectis, in majestatis tuæ incredibili clementia, vel potius divina pietate spem omnem locavimus; quam nos nostris rebus perditis inventuros minimè diffidimus. Itaque Principis, Senatus, populiq; Veneti nomine, humili devotione supplices oramus, obtestamur, atque obsecramus, ut clementiæ tuæ oculis res nostras afflictas respicere digneris, iisque salutarem medicinam afferre. Omnes pacis leges, quas tu nobis imposueris, amplectemur: omnes justas, honestas, & ab æquitate rationeque minimè alienas ducemus. Sed fortasse, qui nobis ipsis mulctam imponamus, digni sumus. Ad te verum & legitimum Principem omnia, quæcunq; majores nostri sacro Imperio & Austriæ Ducatui ademerunt, redeant: quibus, ut decentiùs veniant, omnia quæcunque in continenti possidemus adjungimus; quarum rerum juribus quocunque modo partis cedimus. Præterea quotannis tuæ majestati & legitimis imperii successo-

 ribus

ribus in perpetuum quingenta auri pondo tributi nomine pendemus: imperiis, decretis, legibus, præceptisq; tuis libenter obtemperabimus. Defende nos, quæso, ab illorum, cum quibus paulò antè arma nostra conjunximus, insolentia: quos nunc sævissimos hostes experimur: qui nihil aliud expetunt, quàm Veneti nominis interitum. Tuâ istâ clementiâ conservati, te urbis nostræ parentem, genitorem, conditoremq; appellabimus: ingentia beneficia tua in annales referemus: liberis nostris perpetuò memorabimus. Nec verò parva hæc erit ad tuas laudes accessio; te primum esse, ad cujus pedes Veneta Respubl. supplex se humi prosternat, cui cervices supponat, quem velut DEUM cœlo delapsum colat, revereatur, observet. Si DEUS Opt. Max. eam mentem majoribus nostris dedisset, ut res aliorum attingere non studuissent, jam nostra respublica gloriæ plena reliquas Europæ civitates longè superaret: quæ nunc in squalore, sordibus & fœtore languescens, ignominiâ, probroque deformis, ludibrio atque contumeliâ referta, unico momento omnium victoriarum laudem amisit. Sed ut unde incepit, eò mea revertatur oratio: in tua potestate est, Cæsar, Venetis tuis ignoscendo & condonando, nomen laudemq; comparare, quâ nemo unquam vincendo majorem splendidioremque adeptus est. Hoc monumentum nulla vetustas, nulla antiquitas, nullus temporum cursus ex mortalium mentibus delebit: sed omnia secula te pium, clementem, omnium Principum gloriosissimum appel-

appellabunt, prædicabunt, confitebuntur: nos tui Veneti, quòd vivemus, quòd auras cœlestes carpemus, quòd hominum commercio fruemur, id omne tuæ virtuti, felicitati, clementiæque tribuemus. *Ecquis unquam populus, Auditores, viliùs se abjecit? Ecquam gentem terror naturali constantiâ turpiùs exarmavit unquam? O Maximiliane, Maximiliane! Memoria tua mihi magna, augusta, & sancta est: sanctior tamen, augustior, & major futura, si illustri tot nobilium civitatum & terrarum ad Romanum Imperium lucrosâ accessione Venetis pacem dare voluisses. Sed præponderabat odium commune; quo urbs Veneta sic arsit, ut nemo fere Principum Christianorum tunc adeò mitis fuerit ingenii, quin illam æquè ac publicam Nobilitatis pestem, fraudum ac insidiarum nidum, exscindendam censuerit.* (Lud. Tubero. Histor lib. 9.) *Nam passim audiebantur deprædationes, invasiones, injustæque possessiones Venetorum,* (Proscriptio Imper. Max. in Venetos Vvormatiæ in Comitiis. An. Chr. 1509.)

queis summa laus sit, possidere de rapto;
peculium fecisse de malo, virtus: (Jos. Scaliger.)

ac si ideò Venetiæ in mari sitæ essent, ut undique magnas urbes piscarentur. (Stettfischer.) *Nec enim videbantur Veneti magnopere curare juris titulos; satis tuti ac justi, si possiderent. Qua de caussa cum Ludovici XII Galliarum Regis præco venisset Venetias, ut bellum Reip. denunciaret, admissus in curiam coram Duce totoq; Senatu in hæc verba locutus est:* Bellum, Lauredane Venetorum Dux, cæteriq; hujus urbis cives, Ludovicus Gallorum (Pet. Bembus histor. Venet. l. 7.)

lorum Rex indicere me vobis jussit tanquam infidis hominibus, Pontificisq; Max. & reliquorum Regum oppida per vim perq; injuriam capta possidentibus, omniumq; omnia dolo malo sub vestram ditionem rapere atq; redigere festinantibus: ipse ad vos armatus ea repetiturus venit. *Et* Hieronymus Donatus *Reip. Venetæ nomine apud* Alexandrum VI *legatus, incertum quâ sermonis occasione per jocum quæritanti Pontifici, quibus tandem titulis urbs Veneta possessionem maris Hadriatici tueretur? extemporali responso quæstionem solvit:* Ostendat mihi vestra Sanctitas, *ait,* instrumentum Donationis Constantinianæ; apparebit, id opistographum, & versâ paginâ Venetorum privilegium atq; jus in mare Hadriaticum exhibiturum esse. *Sed tam Constantini illa fabulosa donatio, (quam aliter referunt editiones Latinæ, aliter Græcæ: et inter Latinas aliter Gratianus, aliter Isidorus Mercator, aliter Conciliorum collectiones Colonienses; inter Græcas, aliter Balsamon, aliter Marquardus Freherus eam refert, aliter Julius Cæsar Bulengerus) quàm Venetorum in plerasque ditionis suæ provincias tituli sunt paleæ; quæ nihilominus multum grani, illa Ecclesiæ Romanæ, isti Venetis attulerunt.* Ferdinandi Davali Piscarii *judicium de Venetorum militia silentio involvere non possum. Cum enim ipso duce, superiori seculo Cæsariani in agro Vicentino profligâssent Venetos, qui vix primum impetum Germanorum & Hispanorum experti, fœdissimè projectis hastis, priusquam ad hostem*

Sebast. Monticulus de patr. potest. ad verba Jus autem. Marq. Freher. Commentar. ad Otton 3 Donat. in præfat.

Jac. Cappellus de Sed. Rom. por. lib. 1. c. 15.

An. Chr. 1513. die 7. Octob.

hostem pervenirent, in fugam & ad certam cædem se effundebant: ille in ipsa victoriæ gratulatione Veneti militiis ignaviam detestatus, palàm dixit; se plurimum dolere, quòd terræ Italiæ, quæ tam imbelles ferret milites, à majoribus suis esset insertus. *Iccirco Italos despiciens, cum illis, & uxore Victoria, non nisi* Hispanicè, *fastidito patrio sermone, loquebatur. Cæterùm Itali plerique, cum militari gloriâ aliis nationibus æquiparandi non sint;* vindictæ *tamen cupiditate, & barbarâ truculentiâ, omnibus hostibus multò sunt immaniores, & planè exsecrandi: & cum non possint fortiter, agunt saltem fraudulenter, perfidè, nequiter, crudelissimè.* Florentini *non milites, sed venefici; non viri, sed fœminæ; non homines, sed aspides sunt; non gladiis, sed veneno pugnant. Optimus Imp.* Henricus VII *proficiscitur in Italiam cum Germanis suis, requirit Florentinos, ut sibi & universo Comitatui Cæsareo in urbe hospitium parent: sed respondent perduelles,* Tantum Principem imprudenter agere, qui barbaros *(ecce insolentiam & typhum adversum nostros Germanos!)* in Italiam ducere conetur, quam ipse Imperii causâ à barbaris tueri deberet: *nec uno crimine contenti,* Bernardum *Dominicanum monachum subornant, qui hostiâ veneno illitâ Imperatorem ad Bonconventum nefariè interemit. O portenta! O scelera! O Cerbeream impietatem! Sed in* Ladislaum *Ungariæ & Neapolis Regem Florentini quales! Libidinosissimus ille urbem eorum obsidebat arctissimè; & jam*

Paul. Jovius in vit. F. Davali Piscar. lib. 1.

Platina in Clemente V.

Philipp. Mornæus in Hist. Papatus. Lehman Chron. Spir. lib. 7. cap. 10.

jam sic presserat, ut deditionis leges esset præscripturus; omni tamen eos metu, atq; obsidione etiam liberat, hâc conditione, ut sibi tradant virginem quandam, quam pulchritudine omnibus aliis superiorem esse acceperat. Non abnuunt Florentini, pudicitiæ hostes: sed non sine dolo malo. Virginis enim pater, Medicus illo tempore magni nominis, tam turpi necessitate expugnatus, dat filiæ sudariolum odore & artificio elaboratissimum, quo novum amantem in primo congressu demulceret. Et ita nova Venus ad Martem suum egreditur; cui amore deflagranti cum se permitteret, ex mandato domestico incalescentis carnes sudariolo perfricat; quâre venenum in utriusque corpus eâ penetravit vehementiâ, ut mox inter mutuos amplexus ambo expirârint. Etsi verò Florentini hoc strategemate se metu, & Italiam tyrannide liberavisse dicantur: quot tamen flagitiis & sceleribus parta est victoria? Vinci satius est, quàm malo more vincere; *dicebat Scaurus. Quare* Cosmus Medices, *ille sapiens, qui perspectum habebat popularium suorum veneficum ingenium, cum lividorum factionibus prævalescentibus, tanquam adfectati in libera civitate principatus reus, qui tamen innocens neminem nisi virtutis fulgore offenderat, & studiosè multos suis opibus ab egestate sublevarat, custodiæ traderetur; eo eventu, ut ab inusitata inimicorum acerbitate, qui tum erant in magistratu, crudelissimum Senatus decretum, atq; ipsum carnificem expectaret; veneni insidias veritus,*

Mich. Montan. lib. 2. cap. 33.

Alb. Gentil. de jure belli lib. 2. cap. 6.

P. Jovius in vita Cosmi Medicis.

ritus, ab omni fere cibo totum quatriduum abstinuit; quem Fridericus Malavolta custodiæ præfectus ut concepto veneni metu ac suspicione liberaret penitus, post plenissimas consolationis sententias, quibus captivum erigebat, etiam cœnam cum eo sumpsit, singulis dapibus prius à se delibatis. Quo verò in numero habeam Pistorium? *quæ urbs non quidem veneficio, nec tamen justo bello, sed crudelitate & rabie factiosorum usque adeò est labefactata, ut deserta nunc & colonis destituta videatur. Unde &* Maligna *quibusdam vocatur, et* factionum parens. *In ea siquidem primùm omnium audita sunt factionum nomina ad perniciem humani generis et exitium penè universæ Italiæ excogitata,* Cancellariorum *et* Panciaticorum: *qui cum immani vindictæ cupiditate & capitalibus odiis inflammati in mutuas carnificinas ingenti Hetruriæ malo præcipites ferrentur; ad eorum postea exemplum veluti peste tacti in Piceno Albi et Nigri, in Latio* Columnenses & Vrsini, *in Insubribus* Bracciani & Sfortiani, *pro partium nobilitate & potentia non minùs crudeliter grassabantur. Hæ furiæ in Italia nunquam penitus extingui potuerunt, neque posthac eradicabuntur facilè, propter gentis ingenium ac mores ad inferendam injuriam promptos, ad deponendam contumaces. Tanta est enim illic ultionum vis, & ambitiosa naturæ crudelitas, ut pueri etiam se aut harum aut illarum partium esse profiteantur, nec pietati parentum nec cognatorum sanguini parcant. Itaque in hanc diem cum alia*

Platina in Gregorio IX. Leand. Alb. in Hetruriæ Mediter. Laur. Schradæus Monumentor. Ital. lib. 1. in Pistorio P. Merulæ Cosm. p. 2. lib. 4. c. 21.

alia loca, tum Pistoriensis civitas maximè cædibus recentibus madet. Et verò tu, Roma, *quæ vidisti in tuis visceribus sanguinea* Gibellinorum *&* Guelforum *spectacula? Quæ illæ* Pontificum *carnificinæ,* Damasi *&* Vrsicini; Laurentii *&* Symmachi; Cadoli *&* Alexandri? *Prælia commissa in medio foro; cædes in clero & sanctimonialibus, latrocinia, denudatæ fœminæ; cadaveribus completa loca orationum. Et* Liberio *in urbem reverso ad dignitatem Pontificalem, fluxerunt templa sanguine. Et quis denarraverit omnes?* Theodorum, Agapetum, Damasum, Calistum, *omnes* secundos? Bonifacios *duos,* Joannes *quatuor,* Benedictos *plures? Quis ad funera* Formosi *non cohorrescat? Quis duos & viginti Papas cæsos fuisse; quis multò plures veneno (nam hâc arte necari illos tralatitium est) periisse putet? In omnibus tamen illis sævitiæ exemplis nulli decoris amantes & justi memorantur milites; sed pectora latronum, sicariorum, adulterorum, sacrilegorum, magorum, monstrorum. Nam quantumvis Itali sint aliàs ignavi, (quod dixi) imbelles, et molles: ex levissimis tamen caussis captant offensiones, lanienas, cædes: atque si causa sit gravior, ultionem odio alunt immortali. ne tutæ quidem amicitiæ, aut necessitudines periculo carent: jocus fortè, aut imprudens per fenestram aspectus, secretissimo scelere vindicatur. sæpe in ferrum tutos, venena sustulerunt, aut facis illitæ fumus, aut corrupta floris suavitas, aut fatalis cultelli acies, qui eodem tempore & intactam*

Alb. Gentil. de jure belli lib. 3. cap. 11.

J. Bodin. de Repub. lib. 6. c. 5.

Jo. Barclajus in Satyr. part. 1.

tactam liberis dapem dissecat, & adversario mortem. æterna sunt semel læsæ mentis vulnera, & plures reconciliatio, quàm professum odium extinxit. In familia Liminea, *inter Patavinas satis antiqua & illustri, aliquando duo fuerant fratres; qui per æstatem in rustico prædio commorati, cum noctu sereno cœlo innumeras stellarum cohortes contemplarentur, stolidum votorum certamen iniverunt; cum alter per jocum diceret subridens:* Vtinam mihi tantum esset boum, quantum in cœlo stellarum! *alter statim joco responderet;* Vtinam verò mihi pratum esset cœli amplitudine! *& ad fratrem conversus,* Vbi tuis bobus, *ait,* sis inventurus pascua? In tuo prato, *inquit prior. sed alter:* Quid si nollem? Etiam te invito pascerem; *infit ille. At iste:* Tune me invito? Te invito etiam; *denuò ille. Et ita altercando, joco & risu in iram, hinc in rixam, & in furorem usque progressi, denique sicis è vagina eductis, mutuis vulneribus se se crudelissimè interemerunt. Tantine sit jocus? O vanitatem! Tudernum autem civis sui* Altobelli *crudelitatem majori longè sævitiâ ita compensavit. Ille cum sociis quasi ducentis sicariis (quos* Banditos *vocant; ferale genus, licitatores capitum: qui in Italia tam latè regnant & grassantur, ut frequentissimum crimen penè sit sine infamia. & quidem sub Pontificatu Gregorii XIII, qui Kalendarii emendationem Imperatori & Principibus Christianis indignè præripuit, illi Romanæ Ecclesiæ ditiones, tot latrociniorum, homicidiorum, deprædationum, & ma-*

Berardin. Scardeonius lib. 3. class. 13. in descript. Patav. P. Camerar. Centur. 1. c. 92. Th. Zving. Met. Apod. lib. 3. c. 19.

Cicarella in vita Gregor. XIII. & Sixti V.

& maleficiorum exemplis funestaverunt, ut nec in pagis, nec in urbibus, & ne Romæ quidem vita & fortunæ bonorum tutæ essent) ille, inquam, Altobellus *patriam & vicinam ditionem excursionibus, rapinis, incendiis, cædibus, fœdè deformaverat: sed ab exercitu Pontificio captus, mox in publico loco nudus tabulæ affixus est, potestate omnibus, quos læsisset, factâ de eo supplicium sumendi. confestim accurrunt matres, quas liberis privaverat, rabie incitatæ, & nonnullæ dentibus corpus ejus dilaniant, aliæ aliis modis sauciant. patres quoq; & amici eorum, quos interfecerat, oculos, cor, & alia membra evellunt, nihilq; omittunt, quo cruciatus augeri possent. sed Altobellus obstinatè ferebat omnia; affirmans, nihil novi sibi accidere, quod jam pridem animo suo non conceperit. tandem mortui cadaver in minutas partes concisum, & ad pondus, sicut aliæ carnes in macello solent, divenditum est iis, qui nondum satis injurias ulti essent, ut quod reliquum esset devorarent. Res sanè auditu horrenda, multò magis visu nefanda; emptam esse carnem humanam, & voratam, tantùm ad animum vindictæ cupidum exaturandum. Nullus tamen Sulla, nullus Phalaris, Auditores, nullus tyrannus unquam ultionis immanitate par fuit, illi* Mediolanensi, *quem appellare nefas est: qui cum decennali odio furens sæpißime aucuparetur occasiones familiaris sui opprimendi; tandem humili gestu ac blanditiis amoris redintegrationem simulans, aggreditur inopinantem, prosternit, & sicâ faucibus ad-*

Leand. Alb. in Ducatu Spolet.

bus admotâ mortem minitatur; humiliter tamen veniam precanti, & pœnam deprecanti, hanc libertatis dicit legem, ut Deum immortalem ejuret. *ille miser ultimâ victus necesßitate morem gerit invitus, &* Deum *detestabilem in modum exsecratur; & quò minùs simularet, exsecrationes sæpius ex animo iterare ab adversario cogitur, & deinde statim confoditur: sicario postremò ita gloriari auso:* Et illa est generosa ultio, quæ & corpori vitam eripiat, & animo cruciatus sit allatura sempiternos. *Hominem, Auditores, arbitror esse neminem, qui facinus istud audiverit, quin toto animo in sicarii illius detestationem conspiret. Quid Satan ipse, capitalis, & æternus humani generis hostis, in perniciem alicujus hominis machinari poßit, quod Mediolanensis ille omiserit? Ubi in uno facinore tetrior scelerum audita est veluti conjuratio? Si ad conceptionem & consummationem omnium maximi criminis conferat* Caligula *suam impietatem; quâ cœlo commessationem ipsius fulminibus parùm certis terrenti iratus, ad pugnam vocaverat Jovem, & quidem* sine missione; *cum etiam machinam excogitâsset, quâ tonitribus obstreperet, ac contra fulmina fulminaret, lapides vicißim in cœlum ejaculando, cum hac voce,*

ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σε:

aut me tolle, aut ego te:

& si veteres Romani *huc addant* spectaculorum *insaniam; quibus non tantùm privatim in lætiori con-*

J. Bodin. de Repub. lib. 5. c. 6. P. Camerar. Med. Histor. Cent. 1. cap. 84.

id est, *ut alter eorum caderet.*

Seneca lib. 1. de Ira cap. ult. Dio Cass. histor. lib. 59.

J. Lips. Satur. Serm. l. 1. c. 6.

vivio solenne fuerat paria aliquot gladiatorum exhibere ad pugnam, qui cum applausu convivantium occidebant, occidebantur: verùm etiam publicè in funere, atque inprimis voluptatis causâ à magistratibus, sacerdotibus, Imperatoribus dati gladiatores sæpe ingenti numero; & scio nullum bellum tantam cladem vastitatemque generi humano intulisse, quàm hos ad voluptatem ludos; cum unus aliquis mensis Europæ steterit vicenis capitum millibus aut tricenis: & si insuper adjungant inimici & osores Cæsarum, Papæ, (quippe ajebat Carolus Lanojus Prorex Neapolitanus, proprium esse Pontificum, Cæsares timere & odisse) absolutissimum fraudum artificium; in quorum promissis est nulla fides, in contractibus nulla justitia: si quoque Gabrinus Fundulius, Cremonensium tyrannus, suggerat truculenti animi ab omni pœnitentia abhorrentis contumaciam; cum is Mediolani cervices securi subdere coactus, & à cucullatis sacerdotibus veniam criminum & delictorum à Deo precari monitus, contortis atrocibus oculis diceret; Desinite mihi molesti esse: nam tantum abest, ut me jure belli factorum pœniteat, ut maximè etiam doleam, quòd Sigismundum Cæsarem & Papam Joannem XXIII. simul hospites meos, è turri mea, quam studio peramœni prospectus ascenderant, in subjectum forum, ad immortalem clarissimi facinoris famam, non præcipitarim: si denique ad tanti flagitii diritatem cunctas perdendi & nocendi artes accumulent cæteri

cap.20.

Fr. Guicciard. lib.16.

Alb. Gentil. de Jur. bell. lib 3. cap.19.

P. Jovius in vita Philip. Mediolan. Duc.

cæteri

cæteri Italiæ tyranni omnes, qui exitio gentium clari, non minores fuêre pestes mortalium, quàm inundatio, quâ planum omne perfusum est; quàm conflagratio, quâ magna pars animantium exaruit; & in quorum corporibus non homines, sed

Cerberus & Furiæ, jam verò & lucis egenus
Tartarus, horriferos eructans faucibus æstus,

domicilium habuisse videntur: semper tamen abominabile illud ultionis à nefario illo Mediolanense perpetratum facinus, erit omnium nefandissimum, truculentissimum, summum.

Lucret lib. 3. de nat. rer.

Verùm dum illam Italorum imbelliam, & bellicæ virtutis incuriam perstrinxi leviter tantùm; quot crimina gentis unâ jam venerunt sub censuram, mi Laurenti: Fidem, quâ Respublicæ cohærent maximè, ubi terrarum vidisti rariorem? ubi Perfidiam immaniorem? Pudet me, ait, Æneas Silvius, plus hodie fidei trans montes, quam circa reperiri. plerosque ex nostris Principibus, quos Italia genuit, adeò parabolanos, ut ita loquar, invenias, ut certiora sint meretricum, quàm eorum promissa. Non ausim viro patriæ suæ amantissimo, atque censori ingeniorum acerrimo contradicere. Equidem Romæ fides est aroma, & res omninò peregrina: ut, qui ad hodiernos mores Romanorum respexerit, eosq́ cum tua, Laurenti, laudatione contulerit, dicturus sit, te arcem fecisse è cloaca, & lapidem è sepulchro veneratum fuisse pro Deo. Et Dominicus Trivisanus in Senatu Veneto liberâ voce

Aen. Silvius in Paral. Alfonsin. lib.1. cap. 58.

voce

voce testabatur, proprium esse Pontificum, posthabere fidem. *At qualis Rex, talis & grex: qualis pater, tales & liberi.* *Et Neapolitani*, semper Italorum omnium maximè cupidi rerum novarum, & mutationum appetentissimi, *an fidem colant? imò* ut cæteri quoque Itali fidem parvo momento mutant. *Cum Carolus VIII. Galliarum Rex Neapolim deditione cepisset, cives in nomen Gallicum quidem læti & summâ congratulatione jurabant; sed biennio vixdum exacto ipsi Gallos iterum pepulerunt, palam erga Alphonsum Regem fugitivum & Ferdinandum filium ejus studium suum professi. Quod posteaquam Carolo nunciatum esset, contractâ fronte*, Agnosco, *inquit*, Sirenis cantus & mellitas fraudes: sed brevi palinodiam ipsa canet. *Alludebat ingeniosus Princeps ad id, quod vulgo fertur*, Parthenopen tertiam Sirenum Neapoli sepultam esse: *unde & urbs illa* Parthenope *nuncupatur.* Mediolanenses *autem, quoties fuerunt perfidi? Quoties deceperunt Imperatorem Fridericum Barbarossam? Quoties sicarios in illud augustum caput subornârunt?* *Sanxerunt etiam pœnam* linguæ, *ne* Imperatoris Friderici *nomen quisquam in sermonibus usurparet: & accusati de perjurio, respondere ausi sunt*, Se juravisse quidem, sed juramentum servaturos non promisisse. *Sed uti* ἐς τὰ ἔσχατα νοσήματα αἱ ἔσχαται θεραπεῖαι, *extremis desperatisq́ morbis extrema remedia adhiberi solent: ita cum Mediolanenses scelera sceleribus tuerentur planè perditi, & cumulatis injuriis*

Fr. Guicciard. lib. 8.

Alb. Gentil. de jure belli lib. 3. cap. 8.

Lud. Tubero Histor. lib. 8.

St. Forcatulus de Gallor. Imper. lib. 2.

M. Cruf. in Orat. de Frid. Barbarossa & Annal. Suev. part. 2. lib. 10. cap. 18. & lib. 11. cap. 6. Chr. Lehman Chronici Spirens. lib. 5. c. 57.

Hippocrates in Aphorismis.

injuriis patientiam Augustalem evincerent clementiæ incapaces, necessariò Fridericus ad decretorium stylum accessit. Itaque urbs illorum deleta; mœnia, templa, basilicæ, domus civium, prostrata; aratrum per urbis aream decussatim tractum, & sal in ea disseminatum; atque omnes illi refractarii & rebelles patrium solum vertere jussi, & ultra centum stadiorum spatium relegati. Fertur & hoc de Mediolanensibus: Beatricem *Augustam Barbarossæ uxorem, videndi Mediolani cupidam, aliquando urbem ingressam esse, omninò nihil mali metuentem; cum tunc inter Imperatorem & civitatem aut pax, aut pax sequestra induciæ, coiissent: sed plebem incompositam, & tranquillitatis impatientem, Imperatricem mulæ imposuisse præposterè, ita ut illa caudam bestiæ tenuerit pro freno; & sic per urbem ignominiosè circumduxisse, & forâs eduxisse: Imperatorem verò, qui petulantiam enormem meritis pœnis cohercere voluerit, bene multos illius ludibrii & injuriæ autores ac sceleris participes mortis terrore coegisse, ut ficum de natura mulæ exemerint. Ex quo illud Italorum contumeliosum; ut pollice inter duos digitos exerto, aut medio ostenso digito, dicant*: Ecco la fico, Ecce ficus. *De Ligurum &* Genuensium *Punica fide dixi supra: & Genuensis quidem perfidiæ monumentum in omnem memoriam stabile est, transportatio Turcarum in Europam, Mahometis in Christianum orbem, hostis in patriam. Cum enim Amurates II*[dus] *Mustapham fugientem persequeretur, & omnes ad* Helle-

Paul. Jovius in Frid. I. lib. 2. Elogior.

Seb. Münster. Cosmogr. lib. 2. cap. 20. M. Cruf. Annal. Suev. part. 2. lib. 11. cap. 2. Felix Faber Hist. Suevor. lib. 1. cap. 12.

J. Leunclavius Pandect. Hist. Turc. cap. 89.

 spontum

ſpontum propter Calliopolitanum trajectum naves in terram inveniret ſubductas; Genuenſium opera opportuna fuit, & eorum navibus Interianâ & Squarciaficâ *LX millia Turcarum Helleſpontum trajecit, pro naulo in ſingula capita ſingulis aureis numis perſolutis. Iterum,* Laurenti, *aliud Italorum crimen conſpicio, veræ Nobilitati infeſtiſsimum. Ecce enim* avaritia *Italos ſic tenet in vinculis, ut pecuniæ amore cum Turcis conſueſcant, & totius Europæ libertatem conjiciant in diſcrimen, barbarisq́; prodant. Nec tamen ſoli Genuenſes ſic delirant. Cardinalis enim Beſſarion omnibus Italiæ Principibus graviter exprobrabat, quòd Conſtantinopolin quinquaginta millibus coronatorum juvare noluerint, cauſæq́; extiterint, ut poſtea urbs à Turcis occuparetur; qui inde victoriarum curſu Trapezuntem, Sinopen inſulam, Lesbum, Peloponneſum, Caramaniam cum regionibus vicinis Pamphiliæ, Boſniam, Bulgariam, inferiorem Hungariam, Epirum, maximam partem Dalmatiæ & Illyrici, tandem quoque Eubœam, imperio ſuo adjecerunt. Quapropter Hungari, Bohemi, Poloniq́, non minori fere odio inſectantur Italos, quàm* Judæos; *illorum maximè calliditatem & avaritiam animitus deteſtantes. Quod enim alibi pro pecunia Judæi faciunt; nec facere recuſabunt Itali: fraudes, veneficia, homicidia, ſunt illorum merces, quibus opes parant.* Gemes *certè Mahometis II. Imperatoris Turcici filius, vir adſpectu planè regio, magnanimus, Arabicis quoque literis non mediocriter*

M. Cruſ. Annal. part. 3. lib. 5. cap. 6.

Laz. Soranzus in Ottomanno. cap. 78.

Tubero hiſtor. lib. 1.

criter excultus, hiſce avaris artibus avorum ætate interiit in Italia. Ille mortuo patre, fretus populorum ac militum benevolentia Ciciliæque regulorum opibus, armis de imperio cum Bajaſite *fratre natu grandiore contenderat, victusque in Pruſiacis campis, & aliquantò pòſt in Lycaonia ad Iconium amiſſo exercitu, Rhodum profugerat; ibi carceri incluſus à Buſſonio Rhodio magiſtro; hinc in Provinciam Galliæ, ut tutiùs ſervaretur, delatus, & denique Innocentio Pontifici Romam miſſus. Fueratque Gemes magnum vectigal ipſis Pontificibus per aliquod tempus: cum Bajaſites alendo fratri* quotannis XL millia aureorum nummûm *exolveret. Ingruentibus autem in Italiam Gallis, cum Papa* Alexander VI *(qui homo punctum temporis nullum vacuum ſceleribus præterire paſſus eſt; adeò ut cum tribus ante mortem annis fulmine ictus, & mox præter plurimorum ſpem refocillatus eſſet, mirarentur dicaces,* Dæmonem à Dæmone concuti potuiſſe.) *Carolo VIII Regi Galliarum ex conventionis legibus Gemem traderet, priùs iſte profugo & extorri barbaro Principi,* ut ducenta aureorum millia à Bajaſite promiſſa lucraretur, *lethiferum poculum miſcuit, quo ad Cajetam paulò pòſt miſerè exanimatus eſt. Erat id venenum pulvis ad fallendum candore mirabili, nec injucundo admodum ſapore, qui non acriore vi protinus, ſicut præſentanea venena, ſpiritus vitales opprimeret; ſed ſenſim venis illabendo exitiabili tarditate graſſaretur: quo ipſo poſtea Alexander*

St. Forcatul. de Gall. Imperio lib. 4.

Vide P. Jovium Hiſtor. lib. 2. & F. Guicciardin. lib. 2. qui teſtantur, Scioppium vanitatis eſſe manifeſtum, dum *præfat. in ſacerrimum Eccleſiaſticum.* Alexandrum culpâ Gemis veneno interfecti liberare impudentiſſimè conatur.

xander opulentos aliquot Senatores, & postremò se ipsum, incautè mutatâ lagenâ, sustulisse fertur. Verùm Romæ non Gemes modò & illius vita salusq́ inter avaritiæ fuit promercalia: sed omninò, ut Baptista Mantuanus Carmelita, *raræ eruditionis vir, conqueritur, sunt*

Nantuan. lib. 3. Calamit.

> ———venalia Romæ
> templa, sacerdotes, altaria, sacra, coronæ,
> ignis, thura, preces; cœlum est venale, Deusque.

Jo. Ovven.

Unde facetè, sed non minùs verè, Martialis Britannicus;

> An Petrus fuerit Romæ, sub judice lis est;
> Simonem Romæ nemo fuisse negat.

Et Poeta alius:

Vide Gravamina Principum Germ. cont. Simon. Curiæ Rom.

> Si caput à capio, vel dixeris à capiendo:
> Tunc est Roma caput: omnia namque capit.

Quod ipsum quoque sensit Joannes Andreæ, *Juris Canonici interpres, cum diceret*, Romam fundatam à latronibus adhuc sapere primordia sua. *Et in eandem sententiam Alfonsus Aragonum Rex, salsè*: Harpyias non jam insulas, ut poetæ existimârunt, incolere; sed ex insulis migrâsse in Curiam Romanam, ibique domicilium constituisse. *Non enim ampliùs Romæ, Auditores*, de pastu ovium, sed de lana *est quæstio. Cumq́ Religio olim pepererit divitias, filia impiè degenerans devoravit matrem: nimiâ præsertim piorum Principum liberalitate & alicubi profusione, sacerdotum integritatem in nequitiam, humilitatem in fastum,*

Ant. Panormita de dict. & fact. Alf. lib. 1. cap. 8.

Aen Silv Epist. 25. Zu Rom ist kein grössere Sünde/dann kein Gelt haben.

stum, paupertatem Apostolicam in avaritiam Satanicam, cœlestemq́ gloriam in mundi pompam infelicißimè transformante. Nullum enim crimen abest, ex quo tenuitas illa prisca periit. Et Bonifacius *martyr aliquando interrogatus*, An liceret ligneis calicibus in sacris uti, *ita respondit*: Olim aurei sacerdotes ligneis vasis, nunc lignei aureis utuntur. *Scilicet*

Fr. Duaren. de sac. Eccl. minist. lib. 2. c. 4.

de consecrat. dist. 1. cap. vasa 44.

> excessêre modum magnorum munera regum.

Ahenobarbus apud Gunth. lib. 6.

Etsi Reipublicæ salus tam prodigas donationes & alienationes nulli hominum permittit:

> ———nec dare quisquam,
> quo caret ipse, potest.

Rex enim, quantum ad boni publici procurationem attinet, ferè idem est, qui pater cum uxore & liberis, tutor cum pupillo, curator cum adolescente, gubernator cum vectoribus onusta nave, pastor cum grege, imperator cum exercitu: quorum nemo fidei suæ concreditos ut vendere, donare, & alienare potest; sic nec Rex populum & provincias. Quare Imp. Carolus V. *qui Imperium Romanum in ipsius non esse marsupio, ut loquuntur, bene intellexerat*, Paulo III. *Pontifici candidè respondit de Parma & Placentia*; eas civitates, si ad Imperium pertinerent, non posse se in ditionis ac dignitatis Imperialis præjudicium alienare. *Quemadmodum igitur* Pius II. *dixisse scribitur*; fuisse aliquas causas, cur ademptum sit sacerdotibus conjugium, sed multò majores esse causas, ut reddi debeat: *sic jam argumentari licet; fuisse olim aliquas devotionis, etsi & super-*

Fr. Hotom. in Franco-Gallia. cap. 19.

Thuan. Hist. lib. 4.

vide Confess. Augustan. de Coniug. Sacerdot.

superstitionis plenissimas ratiunculas, ob quas Papatus tot provinciis & opibus fuerit ditatus; sed hodie causas esse multò gravissimas, cur donationes illæ ut inofficiosæ, illegitimæ, & injustæ, sint rescindendæ, abrogandæ, tollendæ; atque Papatus ad priscam pauperis Petri & Apostolorum egenorum conditionem redigendus. Hâc etenim viâ sint reditura sanctitas Religioni, quæ Româ jam per tot secula exulat; honor sacerdotibus, qui omnium magnorum malorum in Ecclesia habentur autores; *existimatio Pontifici, quem* Gabriel Povelus *Antichristum esse tam certò se scire affirmat, quàm* DEUM *ipsum esse creatorem visibilium & invisibilium, & Jesum Christum esse verum Messiam: hoc item modo triumfatura sit modestia, quæ* Vniversalis Episcopi *titulum abrogabit; regnatura justitia, quæ* Bonifacium VIII. *aliquem ista verba,* Ego sum Cæsar & Pontifex, *superbe usurpantem compescet, & Pontifices Imperatoribus subditos esse jubebit: hoc denique pacto Imperator noster tandem sit priscam illam Imperii sui sedem, illud augustissimum terrarum Capitolium, omnibus Reipub. hostibus exstirpatis, iterum feliciter occupaturus. O quando hoc fiet! O quando splendidissimus sol ille illucescet?* Leonem X. *Papam præ gaudio, quod ex nuncio victoriæ de Gallis extra Italiam pulsis reportatæ gratissimo conceperat, mortuum fuisse ajunt: & verò ego quoque, si voto illi meo felicitas seculi satisfaceret, tam læto & jucundissimo nuncio statim piè immori non modò nil detrectem, verum*

P. Morn. in Hist. Pap. ex Aenea Silvio.

Mart. Becan. in Refut. Apol. Jacobi M. B. Reg.

Cuspinian. in Alberto I.

Simon Goulart. en ses Histoires admirabl.

rùm

rùm etiam istam εὐθανασίαν *medullitus optem. Verùm enimverò avaritia Romanorum tam profundè radicatur; ut spei audaciam cum voto meo vix ausim committere. Et ingredere adhuc paulisper,* Laurenti, *Historiarum hortum; atque pauculas copiosissimæ* malorum radicis *fibras intuere propiùs.* Henricum VI. *Angliæ Regem, expressum Christianæ pietatis & patientiæ exemplum, commendabat* Henricus *VII. Rex* Julio II *Pontifici; ut iste illum referret in numerum Divorum: sed quo minus hoc fieret, in causa erat Papæ avaritia; qui pro Regis canonisatione, ut vocant, nimis magnam pecuniæ vim exegerat; ut videretur non Principis sanctitati, sed auro honores illos delaturus. Sed non tantùm in Principum, verùm etiam in privatorum fortunas invadendi modos cum excogitarent Papæ penè infinitos: hic sanè fuit inter pessimos, quòd in Galliis superioribus seculis, qui testamento nihil curionibus aut collegiis ecclesiasticis legâsset, honore sepulturæ carebat: si quis autem inopinato casu occubuisset, sacrificulus Pontificis jussu mortuo testamentum condere, & quæ vellet ecclesiæ arbitratu suo quasi testator legare solebat: quem morem tamen sustulit Curia Parisiorum. Quin æmulata est Pontificia habendi cupido aliquorum Imperatorum & Principum in pecuniis corradendis insaniam. Namque uti* Vespasianus urinæ vectigal *commentus est, & filio Tito id reprehendenti pecuniam ex prima pensione admovebat ad nares, sciscitans, num odore offenderetur;*

G. Camden. in Brit. Regnis pag. 212.

Jo. Bodin. de Rep. lib. 5. c. 2.

De illicitis vectigalib. vide Jacob. Bornitium de Aerario. lib. 8. cap. 1. & 2.

Sueton. in Vespas. cap. 23.

& illo

& illo negante; Atqui, inquit, è lotio est. cui vectigali origo & causa; quòd in publico amphoræ aut dolia stabant ad urinam reddendam: quam fullones, opinor, vertebant deinde in suum usum. & videtur hoc fuisse triste illud Chrysargyrum, historiis decantatum, sublatum ab Imperatore Anastasio; quæ pensio fuit talis; ut quisque mendicus aut pauper, meretrix sive jam emerita, omnis servus itemque libertus, inferrent in ærarium pro URINA & STERCORE, jumentorum etiam & canum; sive in agris, sive in opidis habitarent: & homines quidem utriusque sexus, nomisma argenteum; equus, mulus, bos, tantundem; asinus & canis folles sex. Phui, phui, spurca vectigalia! & nihilominus viri proceres & Reipubl. primi munus colligendi ambibant. atque isti pudendarum sordium lucriq; exercitores aut conductores sunt, quos Foricarios JCti appellant. Caligula etiam ex capturis prostitutarum vectigal instituit, quantum quæque uno concubitu mereret: & postea quoque sub Heliogabalo lenonum vectigal, & meretricum, & exoletorum fuit. Sic Romani Pontifices, non quidem foricis, quod ego sciam, sed, quod fœdius in religiosis est, lupanaribus locupletaverunt ærarium; nihil turpitudini adscribentes, quod ad æs exeat. Sixtus IV. Romæ nobile admodum extruxit lupanar, ut ex meretricio quæstu infame lucrum acciperet. Et Romana scorta in singulas hebdomadas Julium nummum pendunt Pontifici: qui census annuus nonnunquam XX millia ducatorum superat: adeoq;

J. Lips. Admir. lib. 2. cap. 6. ex Cedreno.

Sueton. in Calig. c. 40.

Henr. Cornel. Agrippa de vanit. scient. c. 64. de Lenonia. P. Morn. in Hist. Pap.

adeoque ecclesiæ procerum id munus est; ut unà cum ecclesiarum proventibus etiam lenociniorum numerent mercedem. Et sic Henr. Cornelius Agrippa audivisse se dicit aliquando, cum rationes suas ita inirent: Habet ille duo beneficia; unum Curatum aureorum viginti, alterum Prioratum ducatorum quadraginta; & tres putanas in burdello, quæ reddunt singulis hebdomadibus Iulios viginti. Magnum hoc, Auditores, crimen est Italicæ avaritiæ, & vix est in orbe terrarum provincia, ubi Roma flagitiosorum vectigalium & tributorum non reliquerit vestigia; ut propemodum cum S. Brigide credi posit, Papam decem DEI præcepta in unum commutavisse, DA PECUNIAM: sed accipite nunc libidinis, cujus jam mentionem feci, & improbißimæ luxuriæ crimen, in suo genere avaritiâ non levius. Nescio autem, antiqua illa rerum domina & dives Italia, an hodierna sit pejor, libidinosior, & in omnem luxum proclivior. Illa quidem prisca, & straminea Roma, infantiæ & cunis propior, haud dubiè fuit marmoreâ & aureâ melior; optimis institutis, purißimis moribus, & exemplis præclarissimis ditior. Illa enim ostendit terris C. Fabricium, Cn. Scipionem, M. Curium, quorum filiæ ob paupertatem de publico dotibus donatæ ad maritos ierunt, portantes gloriam domesticam, pecuniam publicam: illa educavit Publicolam regum exactorem, & Agrippam populi reconciliatorem, quorum funus ob tenues opes à populo Romano collatis sextantibus adornatum est: illa

P. Mornæus de Ecclesia cap. 6.

L. Apuleius Apolog. 1.

est: illa Attilium Regulum habuit, qui cum Pœnos in Africa funderet, ad Senatum scripsit, mercenarium suum discessisse, & amoto rustico instrumento, ab eo desertum esse rus, ideoq; petere, ut sibi successor mitteretur, ne deserto agro non esset, unde uxor & sui alerentur; sed Senatui placuit, ut dum Regulus abesset, colonus ejus populus Romanus esset: illa dedit Catonem, uno canterio, è cujus lateribus hippoperæ dependebant, contentum; & tot veteres prosapias Consulares, Censorias & triumphales parsimoniâ, frugalitate & temperantiâ illustres; quarum gloria omnibus seculis durabit. Sed postquam cum imperio creverunt opes, luxuria incubuit, & secum in urbem traxit Orbem, omnibus fere opulentum & oportunum vitiis locum quærentibus: cum plerique voluptatum causâ ex agris quoq; in urbem correperent, et mallent manus in theatro movere, quàm in aratro; Italiâ reliquâ paulatim fere ad solitudinem hominum sic redactâ. Servi verò, qui prægrandi multitudine in Imperio Romano erant, & quorum laboribus agricultura & omnia fere opera Romana constabant, cum crudelitatem dominorum pati cogerentur quamlibet atrocissimam, & vel ob crystallinum fractum tantùm à Vedio Pollione murænis objicerentur; tamen in libidinis & damnatarum voluptatum ministerio maximè illi erant servi, & abjectissima mancipia. Exercebantur lupanaria in multorum honestorum virorum prædiis; sed contumelia præcipuè pertinebat ad servos, utriusque Veneris injuriis expositos.

Seneca in Consol. ad Helviam. cap 12. Valerius Maxim. lib. 4. cap. 4.

Seneca Epist. 87.

Just Lips. Adm. lib. 3 cap. 3.

Seneca de Ira lib. 3 cap. 40.

l. ancillarum 27. §. 1. ff. de hæred. petit.

positos. Et ô nefandum hominum abusum! cum domini ad cœnandum discumberent, oportuit servorum alium sputa detergere, alium reliquias temulentorum colligere, alium pretiosas aves scindere, pectusq; et clunes certis ductibus circumferendo eruditam manum in frusta excutere; alium (ne omnes operas recenseam) noctem inter ebrietatem domini ac libidinem dividere, puerum in convivio, virum et fœminam in cubiculo. vah pudor! non persequor, nec ultrò retego Stygiis tenebris dignas fœditates. Tu, mi Laurenti, examina vitam M. Antonii, qui Cleopatræ ultimæ Ægypti reginæ, Phœniciam, Syriam, Cyprum, et Ciliciæ bonam partem, Judæam balsamiferam, & Nabathæorum Arabiam, in stupri mercedem dedit: imò ab illo aliquot seculorum historias retexe; videbis Italiam totam stupris, adulteriis, & infamibus libidinibus semper laborâsse. Numerantur ab Augusto ad Constantinum Magnum Imperatores quadraginta tres: ex quibus vix decem sunt, quos filius, aut frater, aut uxor, aut amicus, aut inimicus, ferro, veneno, laqueove non extinxerit: illi tamen propemodum omnes, etiam qui videbantur optimi, castitatem et sanctitatem matrimoniorum flagitiis libidinum variè deturpaverunt. Quare Severi ætate uxor Argetecoxi, qui apud Caledonios regnabat, cum à Julia Augusta convitiis ut adultera exagitaretur, liberè respondit: Nos Britannicæ cum optimis viris consuetudinem habemus; at vos Romanas perditissimus quisq; occultè constuprat. Et quis apud veteres Italos fuit gulæ luxus? Cajus

Seneca Epistolâ 47. & 95.

G Budæus lib. 3 de Asse.

Xiphilin. Guil. Cambden. in Scotia. p. 702.

Seneca consol. ad Helv. c. 9.

Caligula centies HS. (*sunt* 250000. *Philippicûm*) cœnavit uno die; *& invenit, quomodo mediocrium provinciarum tributum una cœna fieret. Sanè pro ingenio istius belluæ res non nimis est mira: quippe* qui non toto vertente anno vicies septies millies HS, *id est*, sexaginta sex milliones & quinquaginta millia Philippicûm, *ut Suetonius scriptum reliquit; sive ut*

J Lips. Admir. lib. 2. cap. 14.

Dio; ter & tricies millies HS, *id est*, octoginta & unum millionem Philippicûm *absumpserit. Quid* Vitellius, *ille helluonum omnium altissimus gurges? ille in principatu suo* decies HS (*sunt* 25000. *Philipp.*)

Sueton. in Vitellio. c. 13.

condiit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat; & quam ob immensam magnitudinem Clypeum Minervæ *dictitabat: in qua scarorum jocinora, phasianorum & pavonum cerebella, linguas phœnicopterûm, murænarum lactes à Carpathio usque fretoq; Hispaniæ per navarchas ac triremes petitarum commiscuit. Quid* Claudius Æsopus, *qui tamen non Princeps, sed histrio tragicus? hujus patina* sexcentis HS. (1500. *Philipp.*) *taxata est: in qua posuit aves*

Plin. histor. nat. lib. 10. cap. 51.

cantu aliquo aut sermone humano vocales, millibus sex singulas coëmptas, nullâ aliâ inductus voluptate, nisi ut in his imitatione hominem manderet. Luxuria, Auditores, tunc temporis invidiosi imperii fines transcenderat: atque delicati illi ac fluentes parùm se lautos putabant, nisi luxuria vertisset annum, nisi hibernæ poculis rosæ innatassent, nisi æstivâ in gemmis capacibus glacie falerna fregissent. Horum gulæ angustus

Latin. Pacat. in Theodos. Panegyr. & Seneca passim.

stus erat orbis Romanus: cum appositas dapes non amplius naturalibus desideriis, non sapore, sed censu & sumptu æstimarent, atq; ventrem improbum alerent tributo gentium; illisq; demum cibis acquiescerent, quos extremus oriens, aut positus extra Romanum Colchus imperium, aut famosa naufragiis maria misissent.

Columel. præf. lib. 10.

Omnia lurcones illi contra naturæ consuetudinem velle instituerant; & novissimè in totum ab illa desciverant; fortunâ pares Smindyridi *Sibaritæ, qui jactare solitus, quasi felicitatis insignem notam;* se à viginti annis solem nec orientem nec occidentem vidisse; *qui etiam, cum Sicyonem ad nuptias Agaristæ, Clisthenis filiæ, ambiendas, abiret, in itinere* aucupes, piscatores, & coquos mille secum duxit, ad domesticum luxum.

J. Lips. Comment. ad Senec. de Ira lib. 2. c 25.

Sequebatur Romanam illam gulæ superbiam, etiam fastus supellectilis *& vestium.* Nec mirtm est, *ait Celsus*, moribus civitatis, & usu rerum, appellationem supellectilis mutatam esse. nam fictili, aut ligneâ, aut vitreâ, aut æreâ denique supellectili utebantur: nunc ex ebore, atque testitudine, & argento; jam ex auro etiam atque gemmis supellectili utuntur. *Et quidem pelves argenteas, aquiminalia argentea, mensas & lectos inargentatos, inauratos, gemmatos, totos argenteos, totos aureos, pocula murrina & crystallina, Paulus JCtus refert. In* vestitu *quoque, quicquid boni moris fuit, perierat. Quis comptulorum tunc fuit, qui non maluisset rempublicam turbari, quàm vestem? qui inter pectinem speculumq; occupatus non solicitior*

I. Labeo. 7. §. 1. ff. de supellect. legat.

l. 3. ff de supell. leg.

fuerint de capitis sui decore, quàm de salute? Fœminæ etiam, quas scimus cum aliqua venia peccare, ubi viri gradum struunt, census nepotum induerant: neque satis muliebris insania viros subjecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis pependissent. Lolliam Paulinam, *ne serio quidem ac solenni ceremoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœnâ, vidit Plinius smaragdis margaritisque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, spiris, auribus, collo, manibus, digitisq́: quæ summa* quadringenties HS *colligebat; ipsâ confestim paratâ mancupationum tabulis probare. O monstrum! una mulier, in uno cultu, nec in magna festivitate,* decies centena millia Philippicûm *habeat? Fortaßis autem nobis proximior temporum series fuit incorruptior: & fortè hodiernis moribus vivitur castiùs & temperantiùs. Sed quis hoc persuaderi sibi patiatur facilè? Itali, Auditores, etiam hodie sunt impudicitiæ & omnis luxus patroni. Basileæ in ipso Rheni ponte foramen est, per quod in flumen præcipites noxii, impudicæ præsertim, deturbari consueverunt: quod Italus quidam non ita pridem cum cachinno suggillabat;* O bestias, *exclamans,* apud quos Amorem Deorum antiquissimum sequi flagitiosum habetur! *Et Æneas Silvius, cum procreasset spurium, ita se excusabat patri factum detestanti:* Nescio, *ait,* quam de me tibi finxeris opinionem, pater. non ego castratus sum, neque ex frigidorum numero: nec tu me lapideum, aut ferreum genuisti,

Senec. de Benefic. lib. 7. c. 9.

Plin. hist. nat. lib. 9. cap. 35.

J. Lipf. Adm. lib. 4. cap. 7.

Th. Zvvinger. Meth. Apod. lib. 3. cap 3.

Aen. Silvius Epist. 15.

genuisti, cum ipse esses carneus: & scis, qualis tu gallus fueris. *Et cum* Galeacius Sfortia *Mediolani Principatum obtineret, jam tum ea erat ex multo otio luxuriantis seculi in Italia conditio, in ipsis præcipuè nobilioribus matronis, ut totum pudicitiæ decus ab humanitate aulæ alienum prorsus & subagreste putaretur, ideoq́ Princeps ille ad licentiam libidinis proclinatus, & juventæ vigore venustateq́ oris suprà omnes spectatu dignissimus, procacibus fœminarum oculis & desideriis cupidissimè deserviret. Erat enim tum vulgatum inter fœminas,* nullam ex Principis concubitu fieri impudicam, earumq; maritos, qui ineptis hirci videri possent, ita excellere aureis cornibus, ut dignitate cunctas anteirent. *Et Papa* Alexander VI. *Sed pro me dicat Sanazarius, qui Alexandro, sub quo vixit, tale scripsit epitaphium.*

P. Jovius in Vita Galeacii Sfortiæ.

Fortassis nescis, cujus hic tumulus siet:
adsta viator, ni pœniteat.
Titulum quem Alexandri vides, haud illius
Magni est; sed hujus, qui modò
libidinosâ sanguinis captus siti
tot civitates inclytas,
tot regna vertit; tot duces letho dedit;
NATOS ut impleat suos.
Orbem rapinis, ferro, & igne funditus
vastavit, hausit, eruit:
humana jura, nec minus cœlestia,
ipsosque sustulit Deos;

ut sci-

ut ſcilicet liceret (heu ſcelus!) PATRI
NATÆ ſinum permingere;
nec ex ſecrandis abſtinere nuptiis,
timore ſublato ſemel.
Et tamen in urbe Roma hic vel undecim
præſidet annis Pontifex.
I nunc Nerones, vel Caligulas nomina,
turpes vel Heliogabalos.
Hoc ſat viator: reliqua non ſinit pudor:
Tu ſuſpicare, & ambula.

Quid utor circuitione? Itali, auditores, jam ſunt Lydi in meridie: Venerisq́ ergaſteria calent ubique tantâ ſcortationum licentiâ, ut etiam ſacrificuli ſint, qui profano more ſuum Ave Maria & Miſſas *ſuas in lupanari, quàm in templo dicant ſæpius. Et* Romæ *quidem Cardinali* Galeoto, *homini nihili,* arma, equi, canes, odores, ſcorta, pro bibliotheca erant. *Et cum* Pius V. *meretrices primò aut urbe excedere, aut nubere, & ſi non obtemperarent flagellis cædi juberet: poſtea verò monitionibus cedens non aliter pati vellet, quàm ut lupanari includerentur, nec, ut prius, liberè per totam urbem interdiu noctúve vagarentur, ratus pudore utrinque incuſſo, & illas priori vitæ renunciaturas, & viros infamiam veritos ad ea loca non ituros; quæ verò in meretricia profeſſione morerentur, in ſterquilinio defodi mandaret: interceſſit urbis Senatus, à ſacro Ordine clam inſtigatus, hoc decreto hoſpitiorum pretia vileſcere, & ad nihilum redigi, & libertatem antiquam tolli, dictitans;*

Jul. Scaliger. Exercit. 211. cap. 2.

Thuan. Hiſt. lib. 38.

dictitans; nec matronarum pudicitiam inter tot cœlibes integram & inconcuſſam ſervari poſſe, atque inſuper majoris vitii, quod Romanis jam olim B. Paulus exprobravit, periculum ſubeſſe, niſi meretricum gregibus priſtina libertas reſtituatur. De Leone I. *Pontifice Romano memoriæ proditum eſt: cum is die quâdam Reſurrectionis Dominicæ populo Euchariſtiam diſtribueret, accidiſſe, ut manui ejus matrona quædam fixerit oſculum, ſimulq́ue infixerit aculeos libidinis: ſed ut primùm concepti ignis impetus ſenſit ille, ſtatim manum veluti partem contagioſam, è qua lues in totum corpus irrepſerat, ultrò ſibi truncavit. At ſi eodem modo hodieq́ Romæ in ordine ſacro vagæ libidines retundendæ ac cohercendæ eſſent, quotuſquiſque Paparum, Cardinalium, Epiſcoporum, & reliquorum patrum, fratrumq́ raſorum, ſit futurus ſuperſtes integer? Nonne neceſſe foret, non tantùm manus illorum, ſed et pedes, & quicquid membrorum tegit cucullus vel ſtola omne demetere & capite minuere? Stupeo, cum criminis hujus frequentiam in hac populi Romani infrequentia expendo. Ecce enim hodierna urbs quàm abeſt ab illa veteri? quàm relinquitur? Paulus Jovius pro magno ſcripſit, Leonis X. temporibus, quibus omnia in felici ubertate & pace, cenſa Romæ* octoginta quinque millia *civium & inquilinorum fuiſſe: cum poſt cladem ſub Clemente VII. acceptam, iterum cenſu inito, vix ad* triginta duo millia *perventum eſſet. Unus penè veteris Romæ vicus fuerit tam frequens. Sed quantum-*

Sab. lib. 5 Petr. Rudolph. Hiſt. Seraph. Relig. lib. 1. pag. 22.

J. Lipſ. Adm. lib. 3. cap. 3.

 vis

vis Roma hodie populosa non sit, nihilominus tamen est libidinosa: quæ

Scaliger.

—quòd inverso delectaretur amore,
nomen ab inverso nomine cepit, AMOR.

Veneti *autem tot lupas alunt, ut in totam Italiam colonias mittere possint. An quæritis, Auditores,*

H. Kornm. in Linea Amoris.

Vrbe tot in Veneta scortorum millia cur sunt?
In promptu causa est: est Venus orta mari.

Statt jun- ckern.

Et verò quid possint domi Nobiles *Veneti in Veneris castris,* Emus, *Petri Emi fratris filius, intra hos triginta annos memorabili facinore testatus est. Cum enim Petrus (Thuanus* Gabrielem *vocat) in sinu Hadriatico tres Turcicas triremes, in quibus vidua* Ramadanis *Tripolitani purpurati cum filio, familia, mancipiis utriusq; sexus, & omni pretiosa supellectile, quæ credita est* IↃCCC *aureorum* CIↃ *excedere, vehebatur, in potestatem nullo jure redegisset; statim inaudito furore sævitum in captivos, tam mares, quàm fœminas. mares occisi CCL, filiusq; Ramadanis Bassæ matris in complexu & gremio confossus: fœminæ XL. priùs nefariis pollutæ stupris, uberibus mutilatæ, dissectæ tandem piscibus in escam projectæ. Sed Petri nepos in puellam quandam eximiæ pulchritudinis inciderat: ea cum ipsum pudicitiæ suæ vim illaturum conspiceret, mox Christianam se profiteri, & virginem, & in Cypro natam nobili familiâ Corneliâ, quæ suam originem ad Cornelios Venetos referret; captam ante XII. annos, cum Cyprus sub jugum Turcicum veniret; ex eo tem-*

eo tempore miseram apud barbaros servitutem servivisse: nunc quando post tot ærumnas in hominis Christiani, pudoris virginei vindicis, Nobilis deniq; Veneti manus incidisset; obtestari se per immortalem DEUM, *ne Christianæ faceret injuriam, ne virginem incestaret, ne Veneto sanguini fœdam labem aspergeret; sed potius in optatum hunc diem, quo Christianam ad rempub. postliminio rediret, divinâ quâdam providentiâ conservatam salvo pudore libertati restitueret. Sed nihil apud immitem animum, ac prodigiosè crudelem salacemq;, tam sanctæ preces valuêre, quò minùs violaretur, & suffocata cum aliis mancipiis Turcicis in mare projiceretur. Verùm Italicam libidinem in Anglia quoq; illustravit* Mannus *quidam Florentinus, scortator profligatissimus. In illo regno, quicunq; extra matrimonium commiscebantur mulieribus, deprehensi, sacerdotis imperio die festo in processu cleri ac populi adesse jubebantur, & retentis femoralibus nudi ecclesiam circumire, ardentemq; cereum manu gestare: si quis se illi pœnæ submittere nollet, auro noxam redimebat. Mannus itaq; cum sæpius pecuniâ se liberâsset, rursus deprehensus, pœnam subire, quàm argentum dare maluit. dieq; dictâ, prodit ad ecclesiam longo contectus pallio; quo in media turba virorum fœminarumq; deposito, omni ex parte nudus comparet. at indignante sacerdote, & femoralia resumere injungente:* Minimè gentium, *inquit Mannus:* nam pudenda hæc, quæ peccaverunt, ea potissimum dare pœnas decet. *Sed quis*

Jo. Leunclavius in supplem. Annal. Turcor. Thuan. Hist. lib. 80.

Aen. Silvius Paral. Alfon. lib. 1. cap. 2.

Hhhhh 2 *credat*

credat illud, Auditores? Etiam fœminæ Italæ aliquot, veteres illas Romanas, Messallinam & Faustinam, æmulatæ forsitan, ad extrema libidinum pervenerunt. Bona Sfortia certè, Sigismundi Augusti Poloniæ Regis parens, cum filii pertæsa, Sarmatiâ relictâ in patriam Italiam & Barium opidum illi hereditarium venisset; ibi dissentiente à priori vitæ ratione, consuetudine cujusdam Papacaudæ inhonestè usa, cui & omnia bona testamento præteritis liberis reliquerat, famâ & bonis decoctis in summa egestate & infamia decessit. Omnium tamen salacitatem supergressa est Joanna, Neapolitana Regina; quæ quatuor maritos habuerat: primum Andream Hungarum, quem tanquam ludo Veneris imparem post triennium strangulari, et de fenestra jusserat præcipitari; ipsâmet chordam aureis filis crassiusculam texente, & Andreæ, in quem usum texeret, familiariter quærenti, ut te suspendam, blando risu respondente: secundum, Ludovicum Tarentinum, cui illa nimietate noctium supremam noctem acceleraverat: tertium Jacobum Tarraconensem, quem alienæ mulieri familiariorem supplicio capitis affecerat: & quartum, Othonem Ducem Brunsuicensem, quem Carolus Dyrrachinus pugnâ victum cepit, & incolumem è regno dimisit, sed Joannam ipsam in eodem loco, ubi olim Andreas suspensus fuerat, suspendit. O bonum factum! Etsi, ut hoc quoque dicam, Itali uxores admodum serviliter includunt, & fere gentium jure, legitimoq; hominum commercio, excludunt:

Thuan. Histor. lib. 16.

M. Crus. Annal. Suev. part. 3. lib 4. cap. 14. ex Pandulfo, & aliis. De Joanna tamen multa præclara refert H. Meibomius ad Aur. Bull. Andronici Imper.

Joh. Coras. Miscel. Jur. civil. lib. 2. cap. 1. n 4.

dunt: quo rigore non tam arcent, quàm provocant adulteria: cum æquè difficile sit invitam custodire mulierem, quàm in ferventi sole pulicum gregem observâsse; & luxuria ipsis vinculis, sicuti fera bestia, irritetur. Ubi enim audiuntur plura thalami furta, quàm in Italia? Ubi visuntur Cornuti plures? Quod verbi convitium, opinor, promanavit ab Andronico Constantinopolitano Imperatore: qui cornua cervorum insignia, & rari aliquid habentia, in porticibus fori suspendebat, specie quidem ostentandæ magnitudinis ferarum, quas cepisset: cum reverâ civitatis mores, & uxorum, quas ipse corrumpebat, lasciviam notaret. Atqui illa, quæ contra naturæ leges furit libido, Italiam omninò facit Sodomam. Imò ut Sodomam scelere omnium turpissimo vinceret Italia; Joannes Casus Florentinus, Archiepiscopus Beneventanus, Apostolicæ Cameræ Decanus, repertus est, qui Sodomiæ laudes Italico carmine concelebraret: in quo nefarius cinædus illud flagitiorum postremum & spurcissimum ausus est appellare divinum opus, testatus præterea illo se maximè oblectari, nec aliam Venerem novisse. Liber, qui unà cum autore flammis debuisset aboleri, Venetiis est typis exscriptus à Trojano Navio. Propterea Franciscus I. Gallorum Rex post commissum prælium Papiense petiit à Borbonio et Lanojo, ne pueros Gallicos, qui capti erant, miles Italicus attrectaret: quod ut est concessum libentissimè, ita mox totis castris per tubicines, edicto proposito, plusquam sexcenti adolescen-

Aen. Silvius de Eurialo & Lucretia.

Nicetas lib. 2. de Imper. Andronico Comneno, St. Forcatul. de Gall. Imper. lib. 5.

Petr. Rebuff. Univ. privil. 11. num. 6. Henr. Kornmannus in Linea Amoris.

Jo. Sleid. Comment. lib. 21.

Arnold. Ferronus in vita Fr. I. Phil. Camerar. Cent. 3. cap. 41.

lescentes liberali egregiâque formâ Hispanorum fidei traditi, quorum pudicitiam deploratam, si apud Italos mansissent, omnes fatebantur. Abhorret animus à longiori libidinum memoria: & lingua eloquii operam in talibus locat invita. Vos itaque, Auditores, quæso date hoc & concedite pudori meo, ut reliquam Italicæ & brutæ Veneris obscœnitatem reticere possim. An verò etiam vultis aliquid de Italicæ gulæ fastu & pompa? Extat memorabilis liber artis Apicianæ, de culina & architriclini officio, di M. Bartholomeo Scappi, cuoco secreto di Papa Pio V. *qui nunc præfectus est (ait ille) nostris intimis coquis, non sine ejusdem privilegio, & approbatione inquisitorum hæreticæ pravitatis, Venetiis editus, M. D. L XXI. Sed & ante hunc Bartholomæum extant Platinæ, Suetonii Pontificii, de popinæ scientia libri X, ad Cardinalem Rovarellam: in quos falsè ita lusit Actius Sanazarius:*

Marquard. Freher. Comment. ad Constant. Donat.

> Ingenia & mores, vitasque obitusque notâsse
> Pontificum, argutæ lex fuit historiæ.
> Tu tamen hinc lautæ tractas pulmenta culinæ:
> Hoc, Platina, est ipsos pascere Pontifices.

Quidni verò ejusmodi libri præscriptum secutus sit Augustinus Chiesius, *Romanus trapezites? qui Leoni X. Pontifici Max. totiq; purpurati Senatus cœtui, exterorumq; Regum Legatis, ob filium ab illo Baptismi lavacro tinctum, splendidissima, ut ita dicam, repotia constituit: in quibus non satis fuerat, eduliorum omnis gene-*

generis missuumq; exquisitissimorum apparatui modum omnem ademisse; nisi etiam lances, pinaces, cæteraque cùm escaria vasa, tum potus instrumenta ex argento affabrè facta omnia in Tiberis præterlabentis alveum, inani luxus ostento præcipitarentur: idq; non unâ modò, sed pluribus quoque vicibus, quotiescunque scenicum illud ferculorum & mensarum choragium mutandum foret; atque ista parvo constitisse, æstimandum erat, nisi & alieno ex orbe petitarum immani pretio avium, *quas* psittacos *nominamus,* solæ linguæ variis in patinis conditæ *ultimo ferculo omnem luxus ostentationem longè superassent. Quis delicatulorum supra hunc Augustini Chiesii luxum possit comminisci aliquid? Quis gulæ ambitionem proferre ulterius? Quis verò sobriorum in illis voluptatum mancipiis non extimescat genera mortis terribilia? Quis naturam injurias sibi illatas neglecturam arbitretur? Benigna & munifica est parens; sed à corpore & animo requirit temperantiam: in luxuriam ingluviemq; morbos immittit, lorarios & tortores crudelissimos; præ quibus carnificum equulei, rotæ, cruces, & reliqua tormentorum supellex, sæpe doloris habeant minus.* Dominicus Silvius *Venetorum Dux duxerat uxorem Nicephori Imperatoris Constantinopolitani filiam, aut sororem: ea tam erat prodigiosè mollis & delicata; ut manus aliasq; corporis partes non aquâ communi purâ, sed rore cœlesti ablueret; cibos nudis digitis non attingeret, sed minutissimè concisos, aureis furculis aut fistulis absorbe-*

Hadrian. Junius Animadversor. lib. 4 cap. 8.

Marc. Guazzus. Leand. Albert. in Venet. M. Cruf. Annal. Suev. part. 2. lib. 7. cap. 3. Phil. Camerar. Cent. 2. cap. 38.

absorberet; cubiculum autem & vestes pretiosissimis odoribus sic impleret, ut fragor eorum non assuetos efficeret stupidos atque attonitos. veruntamen illam odorum vim postea fœtor multò vehementior totam hausit, & cubiculum aulamq́ ita infecit, ut servos ancillasq́ fere omnes fugaverit; cum mollicella illa computresceret, & ex toto corpore saniem & corruptissimos stillaret humores; & sic denique luxuriosam animam inter consanguineos vermes miserrimè exhalaret.

Quid verò jam censes, mi Laurenti, *de* Nobilitate *Italica? Nunquid adhuc tibi magna & incomparabilis est? Quid putas me dicturum, si gentis injustitiam, imprudentiam, & cætera vitia compendiosè tantùm jam exponere velim? Quando oratio mea ita sit inventura portum. Olim cum Græci nomen* Romanorum *sibi proprium facerent, & in cæteras nationes essent insolentiores: illæ contra adeò dedignabantur, ut inimicis suis nihil aliud contumeliarum objicerent, nisi,* Romanus es; *eo nomine quicquid convitiorum est reprehendentes: qui verò hodie hominem omnium flagitiorum & criminum sordibus contaminatum sic appellaverit,* Tu Italus es, *non plus erraverit, quàm si avarum dixerit* Euclionem, *aut gulonem* Apicium. *Ad* religionem *tamen Italorum, mi* Laurenti Wensini, *paulum adhuc attende.* Omnem æquitatem, omnemq́; religionem proculcare, morem esse Italicum, *ait* Æneas Silvius. *An sic credis Historico, Theologo, & Pontifici Italo?* Nuspiam minus vel pietatis vel religionis, quàm

Luithprandus Cremon. Episc. in legat. ad Nicephorum Phocam. Fr. Juret. in Not. ad Symmach. libro. 2. Epist. 9.

Aen. Silvius Paral. Alfon. lib. 1. cap. 53.

quàm in Italia, & hominibus Romæ vicinis esse, *adfirmat* Nicolaus Macchiavellus. *An ita tu credis Secretario Florentino, & Politico Italo? Ego certè neutrum hîc rejicere possum: & heu! infelix experientia jamdudum utrique fidem fecit. Et nonne in intimos mentis recessus admisisti illa proverbia, à tuis, ab aliis, tanquam veritatis oracula, tibi in futuros vitæ prudenter transigendæ usus procul dubio sæpissime iterata?* Qui semel it Romam, videre scelestum. qui secundò it, cognoscere. qui tertiò it, in patriam referre. *&*: Quò Romæ propior; eò Christianus pejor. *item*: In nomine Dei *(hoc bullarum Papalium exordium est)* incipit omne malum. *Nonne avidis auribus aut oculis hausisti aliquando,* Ægidium Assisiatem, *sodalem Franciscanum, cuidam olim Romam petenti precatum fuisse eam eligendi dexteritatem; quâ ibi bonam monetam ab adulterina, & aurum à scoriis; hoc est, ut interpretari fas est, veram pietatem & virtutem à fanatica superstitione & personatis sceleribus distinguere possit? Religio sua Romana bene multis Italis est risus, jocus, nihil.* Deus *ipse est multis neglectus, contemptus, nullus: Inferi sunt illis fabula. Quid fecit* Cardinalis Caraffa *in Galliis? Ille Lutetiam regni metropolim, tanquam Pontificis Legatus solitâ pompâ ingressus, cum signum crucis, ut fit, ederet, verborum quæ proferri mos est loco ferunt eum, ut erat securo de numine animo & summus religionis derisor, occursante passim populo & in genua ad*

Nicol Macchiavell. Disputat. lib. 1. cap. 12.

P. Mornæus in Histor. Pap.

Je näher Rom/ je grösser Schalck.

Petr. Rodulph. Histor. Seraph. Relig. lib. 1. p. 63.

Fran. Petrarcha in Epistolis.

An. Chr. 1556.

Thuan. Histor. lib. 17.

ipsius conspectum procumbente, sæpius secretâ murmuratione hæc verba ingeminâsse: Quandoquidem populus iste vult decipi, decipiatur. Quomodo verò religiosi fuêre Macchiavelli? Nicolaus pater moriturus, & monitus, suscipere sacram illam extremam unctionem, respondit; Ocreas imò ungendas iter facturo. Nicolai autem filius, hæreseos accusatus; dicebat; Credere se, quod Ecclesia crederet, & adhuc amplius; scilicet, illum suum accusatorem nebulonem esse, quod non crederet Ecclesia tamen, quæ hominem ei muneri accusandi præfecisset. An Lucianus in religionem suam jocari potuisset acerbiùs? an irrisisset petulantiùs? Sed Joannes Medices impietatis præcepta illis Caraffis, Macchiavellis, & Lucianis, componere potuisset: qui cum esset rei militaris non imperitus, ingentibus tamen vitiis illam laudem prorsus extinxit: quippe solitus & in addito jurejurando variè DEUM divosq́ lacessere, & fœdis puerorum amoribus flagrare. Quin à Divinæ majestatis contemptore auditas has voces memorant: Florentinis se velle imperare, sed tamen invitis Diis; si vellent Dii, nolle imperare. Cum qua impietate horribile civium & præsidiariorum Montis Draconis scelus meritò connecto. Id enim oppidum cum Ferdinandus Alfonsi spurius, Rex Neapolitanus, obsideret; obsessi penè siti enecti, in ultima aquarum penuria ad magicas præstigias concurrerunt; & nocturnis in tenebris, deceptis castrorum vigiliis, per asperrimas rupes furtim profecti ad litus, traxe-

Alb. Gentil. de Actoribus Fabular. cap. 22.

Arnold. Ferronus in vita Fr. I. Gall. Reg. P. Camerar. Cent. 2. cap. 6.

Jo. Jov. Pontan. Hist. lib. 5.

traxerunt secum imaginem adfixi ad crucem Christi, quam maledictis prius ac diro persecuti carmine, pòst in mare execrabundi immerserunt, cœlo, mari, terrisq́ tempestatem imprecati. quo etiam tempore sacerdotes quidam mortalium omnium sacerrimi, dum profano militum desiderio satisfacere student, ritum nefarium secuti, quo in hujusmodi necessitatibus elici imbres putantur, asino pro ædis foribus constituto, tanquam agenti animam cecinêre funestum carmen: pòst hostiâ consecratâ (ignosce ô mitissime JESU abominabilem impietatem recitanti) in illius os palatumq́ injectâ, conclamatum asinum funereis cantibus vivum tandem ibidem pro templi foribus humavêre. Hîc verò vixdum perfecto immemorabili sacro, obnubescere aër, mare ventis agitari, dies medius offundi nocte, nunc cœlum micare ignibus, & nunc lux omnino eripi, omniaque tonitribus, fragoribus, fulminibus, remugire, concuti, misceri; & tandem, tam validi prorumpere imbres, ut aquarum undique abundè, atque Rex Ferdinandus, qui in siti potiundi oppidi spem collocaverat, frustra fuerit.

Ego verò, mi Laurenti, si hîc dicendi finem faciam, non videor frustra fuisse, & spero, me opinionem tuam, quam de Italiæ Nobilitate conceperas summam, non tantùm arctè obsedisse, verùm etiam validissimis rationibus oppugnavisse, expugnavisse, & delevisse. Et quia propediem, uti conjecturam capio, iter facturus es in Italiam: breve quoque monitum

 ex

ex Alexandro Pontamario *Gallo, magni & candidi judicii viro, referam tibi; ut quæ studia, quas artes, quas disciplinas ac scientias sis illic inventurus, compendio scire, & proinde prudentiam fronte apertâ, linguâ parcâ, mente clausâ, cautiùs ibi locorum dispensare possis.* Nous allons en Italie, *ait ille*, achepter avec une despense incroyable la seule ombre de la civilité, & nous en rapportons la masse entiere du vice. Ceux de Milan nous apprennent la tromperie: le Boulognois nous enseigne le mensonge: le Venitien nous rend hypocrite: le Romain nous plonge en un Ocean d'atheisme & d'impieté: & le Neapolitain nous change en un Satyre, ou plustot nous fait un esgout & un cloaque de toute lasciveté, mollesse, & paillardise. I'avois oublié les Florentins ennemis jurez de bonnes meurs, &c. *Si Gallicè non omninò intelligis; dicam, si potero, Latinè.* In Italiam proficiscimur, & incredibilibus sumptibus comparamus nobis solummodò umbram alicujus civilitatis; sed nobiscum simul domum portamus immanem & integram vitiorum alienigenarum massam. Mediolanenses instruunt in fraudibus: Bononienses docent mendacia: Veneti nos faciunt hypocritas: Romani nos demergunt in Oceanum atheismi atque impietatis: Neapolitani nos transformant in Satyros, sive potius mutant in latrinam & cloacam omnis lasciviæ, luxuriæ, & libidinis. Oblitus eram Florentinorum, qui sunt bonorum morum jurati hostes. *Hoc,* mi Laurenti, *habe*

Alexand. de Pont-aymery de la Noblesse Françoise.

habe amoris in te mei, & amicitiæ nostræ non fallax monumentum; cui, ex vetere formula, dolus certè malus abest. *Et, quod in principio statim orationis dicere debui; ego, Optime Maxime Præses, illustrissimo Principi* Francisco Carolo, *Duci Saxoniæ, adsentior.*

PRINCEPS

FRIDERICUS ACHILLES, &c.

DICTU

JOANNES WILHELME RHETWIZI.

ORATIO JOANNIS VVILHELMI von Retwitz/ FRANCI,

contra

GERMANIAM.

PAtriam, illustrissime Præses, diligunt boni omnes: & quidam sic amant, ut supremum adfectum consequatur par laudatio; quibusvis aliis locis aut regionibus, quâcunque sint præstantiâ, dignitate, honore, viliùs æstimatis, frigidiùs laudatis.

Ovid. lib. 1. de Ponto.

Non dubia est Ithaci prudentia: sed tamen optat,
fumum de patriis posse videre focis.
Nescio, quâ natale solum dulcedine cunctos
ducit, & immemores non sinit esse sui.
Quid melius Româ? Scythico quid frigore pejus?
Huc tamen ex illa barbarus urbe fugit.

Equidem, ut de me quoque loquar aliquid, tantum abest, ut patriæ charitatem omnibus aliis charitatibus non antehabeam, ut etiam sim paratus, si Reipublicæ intersit, quicquid spiritus, & vocis, & virium à DEO *datum est mihi, omne id in illius salute, incolumitate, & laudibus non occupare modò, sed, si res poscat,* etiam

etiam absumere. Verùm aliud negotium hoc loco agitur: & patriæ prærogativam jam non adfectu nostro, sed illius meritis metiri decet. Iste sæpius aufert, aut inflat judicium; hæc multoties requirunt. Ne itaque nobis aut ex nostri ignorantia blandiamur nimis, aut cum aliarum nationum depressione gloriemur effusiùs, & fortè ante victoriam agamus triumfum; id manticæ, quod in tergo nos gestamus Germani, molli tantùm brachio excutere nunc lubet; & cum tua bona gratia, præclarissime Princeps, FRANCISCE CAROLE, Dux Saxoniæ, *in malos quoque patriæ nostræ mores inquirere est animus. Nisi autem me omnia fallunt; audies, quod factum, aut etiamnum fieri nolis; & denuò in consilium quæstionis venturus, aut abjudices Germaniæ jam decretum principatum, aut dicas saltem,* NON LIQUET.

Mihi verò, Auditores, liquent Germaniæ vitia quàm plurima. Et quemadmodum Papistæ vanâ superstitione decepti somniant, tantam esse Papæ amplitudinem atque majestatem, ut perquam difficile sit illum definire: *ita ego, sed luculentâ rei veritate eruditus, audacter asseverare possum, tantam vitiorum Germaniæ undique regnare immanitatem, ut verba satis horrida & aspera non inveniam, quibus illam describere queam. Et ubi in hac infelici materiæ copia exordiar? Quid dicam primum? Prima cura esto* Reipublicæ. *At qualis nostra? quàm languet? quàm deficit, & in omnibus fere membris labascit? Videtur,*

R. Bellarm in resp. ad Gerson. Considerat.

tur, Auditores, non uno, sed omnibus simul sonticis morbis adflicta, non decumbere, sed curriculo properare ad sepulchrum. Et quae facta jam est Imperii imminutio? Quot provincias, quot civitates, rebellio, perfidia, profusio, venditio, privilegium, jam distraxêre? Veneti, Mediolanenses, Florentini, Genuenses, Senenses, Lucenses, Ferrarienses, & Italia propè omnis, nullam Imperii Romani jurisdictionem adgnoscunt: atque Romani etiam ipsi sunt fugitivi: ut Imp. Fridericus I. cum Hadrianus Pontifex Cæsareum jus in urbe sibi adscriberet omne, & se inscio Imperatorem ad urbem legatos mittere nollet, rem acu tetigerit, hisce verbis ad Hadrianum scriptis; Cum Divinâ ordinatione ego Romanus Imperator & dicar, & sim, speciem tantùm dominantis effingo, & inane utique porto nomen ac sine re, si urbis Romæ de manu nostra potestas fuerit excussa. Quanquam & Imp. Carolum IV. omne jus Pontificibus transcripsisse dici potest: cum illum Hostiensis Cardinalis non aliâ, nisi hâc conditione in urbem admittere voluerit, ut neque Romæ, neque in Italia diutius moraretur. Quin omnis adeò Romani Imperii evanuit potestas in Italia: ut Imperator hodie non possit Pontificis subditum restituere natalibus in ditione Pontificia, absque illius consensu; qui si absit, defectu potestatis legitimatio reddatur nulla. Eandem libertatem præ se ferunt Burgundiones, Lotharingi, Belgæ confœderati: & hi quidem, cum armorum vindicus se se in libertatem contra Hispanos adseruisse existi-

And. Knichen. in Velit. Apologet. Chr. Besold. de Appell. cap. 2.

Radev. lib. 2. c. 30.

Jo. Naucler. volum. 2. generat. 46.

Jo. Vincentius Hondedeus volum. 1. p. 4. de ultim Volunt. Conf. 64. num. 26. 27. 28.

D. Baudius lib. 1. de Induc. Belgic. adde Schleidan Comment. lib. 1. in Oratio. Trevirensis.

existiment, causam putant esse nullam, quamobrem se subditos & vasallos Imperii ampliùs confiteantur. Ita & Helvetii, qui suâ opinione plaga mundi, & prudentum judicio flagellum Principum ac Nobilium sunt: homines naturâ superbi, qui ipsam sibi justitiam famulari volunt, justumque id putant, quod eorum phantasticis est conforme capitibus: illi non modò non parent Imperio; verùm etiam, cum aliquando crebrioribus mandatis ad Cameræ judicium tanquam subditi vocarentur, miserunt Legatos Spiram, viros primarios, qui admissi in publicum Senatorum consessum, Camerales hunc in modum rusticis & penè contumeliosis verbis allocuti dicuntur: Domini confœderati Helvetii vos vicinos suos salvere jubent. mirantur verò, quòd tam crebris citationibus vestris placuerit vobis diu eos vexavisse: orant, & hortantur, ne ampliùs eos exagitetis. Ita ad Septentrionem amplissimæ provinciæ avulsæ sunt à corpore Imperii: ex quibus Rigenses iram Imperatoris Carolus V, proscriptionem minitantis, non ita pridem tam parvi faciebant, ut verterint ludibrio, vulgo dictitantes; priusquam in Livoniam advenisset, equitatum ejus lassum ac fatigatum fore; ac si magno cum exercitu veniret, eum fame & inediâ consumptum iri; si cum exiguis viribus, facilè vinci posse. Et in quamcunque fere orbis partem circumspiciam; cum dolore video foris Imperii expilati spolia, et implumis Aquilæ exuvias; domi autem miserabiles augustissimi olim corporis reliquias intueor, aliquam emacia-

Der Welt Plag. Felix Faber Hist. lib. 1. c. 13. Aen. Silv. Epist 94.

Ch. Vvarsevic. de Legat. Hen. Kirchn. de Legat. lib. 2. cap. 8. n. 69. &c. Christoph. Besoldus de Appell. cap. 2. num. 6.

Man solle sie hinfüro ungehewt lassen.

Thuan. Histor. lib. 21.

Kkkkk ti &

ti et omninò attenuati corpusculi speciem, imò penè exsuccum aridumque cadaver. Video, Auditores, à tempore Cæsaris Rudolfi I. ad nostram usque memoriam, supra ducentos Status atque Ordines, Archiepiscopatuum, Episcopatuum, Ducatuum, Principatuum, Abbatiarum, dynastiarum, civitatum, & aliis titulis illustres, qui omnes Sedi Regiæ Aquensi & Imperio Germanico jurisjurandi religione devincti erant, & ad Comitia evocabantur, ab Imperii obsequio discessisse, vel defecisse. Quare in hac Imperii Romani angustia et tenuitate Imperatoribus jam semper-Augustis esse vix licet: præsertim cum etiam nervi illius, quod restat Imperioli, vectigalia & tributa, ad subditos Principes transierint: & præterea omnium Ordinum res tam sint accisæ & fractæ, ut Imperator Carolus V. Hadriano VI Papæ scripserit; Germaniam ad eam egestatem & inopiam redactam esse, ut non solùm contra Turcas nullam insignem expeditionem suscipere, sed & domi justitiam ac pacem tueri, & sceleratorum audaciam cohibere non possit: Gaspare Scioppio insuper affirmare nuper auso, hodieque è Protestantium Principum numero illustrissimos, imò Regiis familiis editos inveniri; quorum annuus census CC. aut CCC. aureorum summam non excedat; quà quidem ex re usu venire eis nonnunquam soleat, ut Poëticè potiùs quàm Regiè vestiantur: quod tamen omne merè Scioppianum, id est, prægrandem ac turpissimam calumniam, in odium Protestantium Principum

Goldastus in Reichshandlungen. in præf. ad Duc. Vvürtemberg. Jo. Fr.

Goldastus in Constit. Imperialib.

G. Sciopp. in Ecclesiastico. c. 82.

cipum nequiter confictam esse, (uti certè post homines natos sol nihil illuxit maledicentius isto Scioppio, jamdudum collare à restione promerito.) nemo bonus dubitare debet. Quæ autem Imperii jugulum petit, est toties facta animorum, Imperatoris ab Ordinibus, & Ordinum quoque inter se se dissentientium, periculosa distractio: quæ subinde fœderum, societatum, ligarum, & aliis nominibus robur & autoritatem nacta, non rarò in sævissima bella erupit, & vix civili sanguine potuit interdum sopiri; aliquibus tamen discordiarum seminibus semper remanentibus: ita ut quantæcunque Germaniæ vires jugi dissensu Ordinum, dum in commune non consulunt, facilè dissolvantur. Ibrahimus, Solimanni Turcarum Imperatoris legatus, aderat Francofurti in conventu electioni Maximiliani II. Cæsaris indicto: cui cum Saxo, Bavarus, & Juliacensis, qui in solenni comitatu, euntes equo, Ferdinandum & Maximilianum deducebant, monstrarentur; cum moniuncula, Principes potentissimos esse, & singulos justum exercitum contra Turcas educere posse; atque Germaniam habere ejusmodi plures; quid putaret fore, si conjunctis viribus omnes Solimannum simul aggrederentur? subrisisse ferunt barbarum, & dixisse; de potentia Germaniæ se nihil dubitare, & ex præsentium apparatu vires absentium facilè colligere posse; sed sibi videri Germanorum animos, consilia & actiones, similes esse belluæ multorum capitum & plurium caudarum, quæ agitata sepem transire conaretur; quia

Phil. Camerar. Cent. 2. cap. 23.

verò capita diversa, foramina quoque diversa quærerent, ita fieri, ut simul & corpus & caudæ manerent immotæ, & impediri, quò minùs ulteriùs progrederentur: contra Solimannum suum Imperatorem belluæ unicipiti, & plures caudas habenti, per esse similem; quæ ubi semel capite transitum patefecisset statim corpore toto, atque caudis omnibus, sine ullo impedimento penetraret. Verissimè dixit Ibrahimus: & utinam vel tandem icti piscatores saperent! Verùm in Comitiis, quæ sarciendæ paci publicæ, & communi patriæ bono stabiliendo augendoq́ sacra esse debebant, quæ consiliorum ibi sunt scissuræ & factiones; imò quæ communium consiliorum sunt effugia? quæ ibi gliscunt ultra modum de subselliorum jure certamina? Unde scomma Joannes Zamoiscii, *magni Poloniæ Cancellarii, dicere soliti;* Germanos in suis Comitiis fere nihil aliud agere, quàm ut sessionibus digladientur. *Propterea in uno conventu causæ ad deliberandum propositæ rarissimè expediuntur omnes, sed plerunque in nova Comitia rejiciuntur: quod* Æneas Silvius *salso isto dicterio arguere consueverat;* Omnes Germanorum dietas esse fœcundas; & quamlibet in ventre habere alteram; ac credibile esse, quia fœmineum sit nomen, libenter imprægnari dietas, ac parturire. *Quid dicam de sententiarum & decretorum vacillationibus, & mutationibus? Quis non audiit illud facetum Imperatoris* Caroli V, *Germanorum conventus viperis assimilantis:* quia (*ajebat*) ut istæ matres suas tollunt; sic illorum posteriora

Cuspinian. in Constantino VIII.

H. Kirch. de Legat. lib. 2. cap. 5. n. 78. & 79.

Aen. Silv. Epist. 72. & 92.

J. Lips. in not. ad lib. 3. Polit. cap. 5.

riora decreta, priora. *Quod verò in tali sensuum Euripo, in illis ingeniorum fluctuationibus, in hoc fere immortali Ordinum dissidio, Imperatori præstetur obsequium, quam ille obtineat auctoritatem & potestatem: ecquis vestrûm, Auditores, non intelligit? Quis ad commiserationem pereuntis Reipublicæ commotus, animum, linguam, vocem, & omnes sensus non componit in vota* status melioris? *Quis in illis domi forisque vulgatis vocibus,* Cæsaris nomen quidem hodie extare, sed potestatem mutâsse: &, Imperatores antiquæ majestatis umbram retinere, rem verò penitus amisisse: *quis nostrûm summum dulcissimæ patriæ comtemptum non advertit?*

vide & Chytræum in Chronic. Saxon. lib. 19. f. 509.

Pont. Heuter. de Belg. lib. 1. cap. 1.
Joh. Bodin. de Rep. l. 1. c. 9.

JURIS erat quondam & RECTI Germania regnum:
At nunc JUS REGNI regnat ubique novum.

Ragion. di Stato

O infausta tempora! O degeneres mores! Olim maximi quique reges Imperatoribus ad omnia officia se submittebant humiliter: sed hodie vix illis Comites caput inclinant. *Olim* Carolis & Ottonibus *venerationem & devotum obsequium exhibebant subditi omnes: sed postera secula, in contumaciam & rebelliones licenter proclivia, non totis trecentis annis novem Imperatores civili clade absorpserunt; præter eos, qui imperio abdicare coacti sunt. Et quàm contumeliosè in Augustalem dignitatem Germani multoties sint grassati: tot annalium & historiarum monumenta satis superq́ attestantur. Pungit animum meum etiamnum improba* Gerhardi *Moguntini*

Aen. Silv. Epist. 81.

J. Bodin. de Rep. lib. 6. cap. 5.

 Archie-

Archiepiscopi vox, procul dubio magnarum turbarum genitrix. Cum enim tres Electores Ecclesiastici, Gerhardus ille, Henricus Coloniensis, Dietherus Treverensis; & præterea Rudolfus Palatinus Septemvir, aliiq; Principes, conjuràssent in Albertum I. Cæsarem: Moguntinus præfracti animi vir, & Cæsareæ dignitatis propola, temerarium juxta & insolens eructaverat verbum, cornu venatorium è collo dependens ostentando: In hoc, ajebat, complures gesto Cæsares. tanquam is Episcopus arbitratu suo Cæsarem de fastigio dejicere, & alios novos quoscunque substituere posset. Sed omnes feroculos illos postea habuit supplices Albertus, & aliquot tantùm oppidis captis, nihil in eos præterea statuit inclementius, meritos tamen pœnas gravissimas, & minimùm eam, ut canes portarent. Fuit enim, Auditores, veteri Francorum & Suevorum consuetudine, præter alias pœnas, etiam hæc rebellibus atque refractariis irrogata ignominia: ut reus Nobilis canem, plebejus autem in proximum usque Comitatum sellam gestaret: quemadmodum Imp. Fridericus Barbarossa Hermannum Comitem Palatinum Rheni, & decem socios Comites alios, quòd se in Italia absente prædationibus & incendiis pacem publicam turbassent, per integrum milliare Germanicum canem portare coëgit. Sed illa puniendi severitas pessimo more abiit in desuetudinem; quæ si constanter sine adspectu & adfectu in omnes Imperialium sanctionum transgressores semper fuisset exercita, non sustinuisset patria nostra

M. Crus. Annal. part. 3. lib. 3. cap. 16.

Otto. Frising. de Frid. 1. l. 2. cap. 28.

nostra tot proditiones, tot lanienas, tot devastationes, tot latrocinia, tot alias calamitates: & hodie, mei Auditores, pax publica sit sine discrimine, Ordinum devinctio sine suspicione, moneta sine detrimento; & totius Reip. salus, Imperatoris majestas, & omnium Principum atque Statuum auctoritas & privilegia; nec non diva justitia, quæ prodigiosâ immortalium litium multitudine, & aliquando necessariæ executionis defectu, aut etiam illegitimâ alicubi administratione, penè destruitur, sint in tuto. Atenim Imperii Romani jam ab aliquot seculis diversicolor & mutabilis facies sæpe in varias me abripit cogitationes, & subinde facit dubitare, annon Fides & Constantia juri civitatis in Germania renunciaverint? & annon majorum perfidia & crudelitas commigrârint in posteros? Nam si aquæ quædam gutturosos efficiunt, ut in Norico supra Juvaviam, sive Salzburgum; atq; in duobus vallibus inalpinis Cillera, & Sundera, non longè à Curia Rhetiæ; ubi præterea fons est, cujus aquæ potæ adeò lædunt cerebrum, ut stolidos faciant: cur non & liberi quoq; qui spiritum & sanguinem ducunt à parentibus, simul eorum virtutes & vitia jure hæreditario imbibant? Omninò successio hîc est in stirpes. At qui sunt majores nostri? Olim Germani Vellejo Paterculo fuêre homines, qui nihil præter vocem membraque haberent hominum, in summa feritate versutissimi, natumque mendacio genus. Mei autem Franci Salviano sunt mendaces, qui perjurium genus sermonis putant, non

G. Agricola lib. 2. de nat. eorum, quæ effluunt ex terra.

Patercul. hist. lib. 2.

Salvianus. adde J. Bodin. Meth. Histor. cap. 5.

non criminis. Saxones *verò cum ipsa Britannia, tum omnis ora maritima Britanniæ & Galliæ, usque ad Hispaniam, accusat fluxæ fidei & immanis truculentiæ: ad quorum deprædationes cohercendas necesse fuit disponere ad litora duces & milites; qui inde dicti* Comites litoris Saxonici per Britanniam, & Duces tractus Armoricani. *Hinc Sidonius*: Quot remiges videris Saxones, totidem te cernere putes archipiratas. Ita simul omnes imperant, parent, docent, discunt latrocinari. Vnde nunc etiam, ut quamplurimùm caveas, causa successit maxima monendi. Hostis est omni hoste truculentior. Improvisus aggreditur, provisus elabitur: spernit objectos, sternit incautos: si sequatur, intercipit; si fugiat, evadit. Ad hoc, exercent illos naufragia, non terrent. Est eis quædam cum discriminibus pelagi non notitia solùm, sed familiaritas. Præterea priusquam de continenti in patriam vela laxantes hostico mordaces anchoras vado vellant, mos est remeaturis decimum quemque captorum per aquales & cruciarias pœnas, plus ob hoc tristi quòd superstitioso ritu, necare, superque collectam turbam periturorum mortis iniquitatem sortis æquitate dispergere. Talibus se ligant votis, victimis solvunt: & per hujusmodi non tam sacrificia purgati, quàm sacrilegia polluti, religiosum putant cædis infaustæ perpetratores, de capite captivo magis exigere tormenta quàm pretia. *Et ut semel dicam omnia: in universum Septentrionales nostri Germani audiunt,*

Vide Notitiam Imp. Occident. & ibi Guid. Pancirol.

Sidon. lib. 8. Ep. ad Nammantium. Ep. 6.

Vide G. Camd. in Brit. de Anglo-Sax. & Norman.

diunt, carnifices mortalium. Nam ut terrores, *ait Nicephorus*, de cœlo sæpe hominibus à DEO incutiuntur, ut fulmina, incendia, & imbres procellosi; sæpe à terra, ut telluris hiatus, & quassationes; sæpe ex aëre, ut typhones & nimbi: ita hi à DEO asservantur Septentrionales ac Hyperborei terrores, ut pro pœna quadam, quando, & quibus providentiæ Divinæ visum fuerit, immittantur. *Sed nullane posterioribus seculis & ætatibus incubuit barbaries talis? Nullane perfidiæ & sævitiæ exempla famam flagellant avorum? Nullane in memoriam nostram incidit infamiæ macula? Respublica nostra, Auditores, foret sanctior, robustior, & durabilior; si nihil opponere possem. Franconia mea, ut aliæ provinciæ dolorem suum ex tot nefariis facinorosorum flagitiis contractum celent, quod factu est difficile; quomodo* Hattonem *Archiepiscopum Moguntinum perpetuis imprecationum diris lacessere cessabit? Nam cum civile bellum in Germania inter Rudolfum Episcopum VVirceburgensem, & Bambergenses Comites*, de claritate generis opumque magnitudine (*ô stultam belli causam!*) *exarsisset*; & Albertus Bambergensis *Conradum Ludovici Imperatoris fratrem interfecisset; Imperator nece fratris in vindictam exasperatus, illum in castello Therassa obsedit. Ibi Hatto, veluti reconciliator, Alberto persuadet, ut Imperatorem coram ipse compellet, & veniam poscat; interpositâque fidem, si nihil ab Imperatore obtineri possit, se incolumem illum statim in arcem reductu-*

 rum

rum. Credit Albertus, et cum Hattone exit: sed non longè progreßi, autore Hattone redeunt, & priùs prandent; quasi mora justo longior in futura pacis actione interventura esset. Ita pransi ad Imperatorem descendunt: ibique confestim Albertus comprehensus, & manibus post tergum revinctis (nequicquam fidem implorans Archiepiscopi; qui dicebat, se in arcem ipsum, unde eduxisset, reduxisse, nec promisisse amplius) *securi percussus est. Quis Cretensium unquam sic fuit mendax? Quis Pœnus sic perfidus? Unus Hatto Cretenses & Pœnos omnes in mendaciis & perfidia instruere potuisset. Quod si verò Hattonis scelus à nostra memoria cui videatur remotius, quàm ut ad nationis nostræ dedecus hodie referri poßit: quantum fidei igitur & honestatis tribuemus illis famosis præmiatoribus & latronibus, qui mox à morte Imperatoris Friderici II. per bene multos annos totas provincias perfidè deprædati sunt; & quorum arces circiter* sexaginta in una Thuringia *Cæsar Rudolfus I. solo æquavit? Quid integritatis adscribemus* Moraviæ, patriæ latronum: ubi *proavorum adhuc ætate*, tantò quisque nobilior ducebatur, quantò spolia majora commisisset? *Quid de illo* Alberto Brandenburgico, *ad cujus, tanquam Hæmi Thracii nomen, in Herbipolensi bello, sive potius* latrocinio publico, *non ita pridem tota Germania cohorruit; cui nullo respectu, ut exteri quoque judicant, nullà juris æquive, aut denique honesti habitâ ratione, omnia miscere ludus erat: quid de* Guilielmo Grombachio;

Otto Fisingens. lib. 6. cap 44. Alb. Cranz. lib. 2 Metropol. c. 25. M. Crusius Annal. Suevor. part. 2 lib. 3. c. 6. Chr. Lehman. Chron Spirensis. lib. 3. cap. 50.

Naucler. vol. 2. gener. 43. J. Carion. Chronic. lib. 3. Chr. Lehman. Chronic. Spir. lib. 5. cap. 104.

Aen. Silv. Epist. 155. & 162.

Thuan. Histor. lib. 11. & 36.

bachio; *quid de consimilibus aliis quamplurimis patriæ nostræ facibus, dicemus? Aut, si parùm adhuc illi à fide discesserint; agite, Auditores*, Adolfum Ecmondanum *aspicite, qui veteres & novas perfidiæ artes superavit, & cum immani impietate conjunxit. Ille patrem suum (ô nefas!) senem, in ipsius Adolfi filii gratiam præter vires & morem tum lætiorem, Graviæ, noctu, acerrimâ hyeme, jam in lecto quiescentem capit*; pater, *inquit*, necessitati parendum est; age, sequere: *nec tantillum exspectat, ut tuniculam interiorem aptet atque induat, ne tibialia quidem sumat: sed pater equitantem filium, absque calceis, nudis pedibus & corpore, per quinque milliaria Buram usque sequi cogitur: ibi in squalidum et obscurißimum carcerem detruditur, & totos sex annos detinetur. post multas Pontificis, Imperatoris, & vicinorum Principum minas & intercesßiones*, tandem Carolus Pugnax, *Burgundiæ Dux, utrumque coram se sistere jubet Dorlani, & sententiam dicit* : Arnoldus pater solus titulo Ducis utatur; sed filio oppida arcesque totius Geldriæ cedat, solâ Graviâ sibi exceptâ: accipiat in alimoniam de manu filii tria quotannis aureorum millia. *Sed quid Adolfus? Ille non tantùm conditiones, quantumvis in patrem iniquas, non acceptat, sed etiam respondet*; Malle se præcipitem dare parentem in puteum, se deinde superinjicere, quàm ut sic paciscatur: patrem jam præfuisse per totos quadraginta quatuor annos; æquum esse, ut tandem & ad se quoq;

Phil. Cominæus Coment. lib. 5. J. Lips. Monit. Polit. l. 2 cap. 5. Em. Meteran. Belg. Hist. lib. 1.

 redeat

redeat principatus, ferre se posse, ut quotannis ille habeat pensionem trium millium, sic tamen, ut ex Geldria discedat, nec unquam in eam pedem referat. *En præclaram Germaniæ fidem! En constans Belgarum obsequium! En insignem pietatem in patrem! At verò jam facilius ego credam Morvillerio, qui dixit,* Belgarum levitatem ex annalium fide perspectam esse: *ut & illis adstipulabor; qui testati sunt,* Gandavensibus *insitum esse,* turbare; *adeóq; non solùm priscis temporibus, sed & ultimis bellis, ex quo illi per turbas libertatem à Carolo V. olim sublatam, & robur pristinum reciperârunt, nullos toto Belgio rerum novarum cupidiores, nullos violentiùs mutâsse, & in utraque fortuna ad rerum inclinationem majora momenta attulisse: atque justè* Brugensibus *commercium ademptum, & Antuerpiam translatum fuisse adfirmabo; quòd illi Maximilianum I. tunc Romanorum Regem, præcipuis ministris in conspectu illius occisis captum, ignominioso carceri incluserint: imò & illa vulgaria dicteria, quibus Brabanti* hilares, festivi, ridiculi, in ludicris immodici; *Flandri* mulierosi & intemperantes; *Batavi* simplices, incauti, inertes, segnes, ac stolidi; *Zelandi* callidi, vafri, subdoli, dicaces, captiosi, *appellantur, hodie pro morum corruptela & improbitate nimis mitia & lenia esse existimabo. Quod enim crimen aut flagitium post illud* Adolfi *scelus jam sit incredibile? Obstupuit, & ad diritatem facinorum ingemuit Europa: cum superiori seculo* Selimes I. *Turcarum Sultanus, patrem*

Thuan. hist. lib. 51. & lib. 77. adde P. Matth. in hist. Henr IV. lib 6. nat. 3. Apolog. Pr. Auraici ad proscrip. Hisp. R. Diete Gent is geboren/ en t' Utrecht ligt ter Scholen: en te Luyck leert Zyn Wals; is een Muntmaker door syn Hals: en comdy dan noch wat te kort/ So moech de ansprekey die van Dort.

Thuan. histor. lib. 60.

patrem, Bajasitem II. *imperio spoliâsset, & veneno peremisset; Achmeti Corcutiq; fratribus natu majoribus, & quinque fratrum filiis laqueo fauces elisisset; procerum deinde maximorum cædes, Mustaphæ bassæ Vezirazemis, Cheudeni bassæ, Ducaginoglis Vezirazemis bassæ generi sui, Ischenderis itidem bassæ generi, Tazisadis Cadilescheri, Balis Gemis Seguanis bassæ, Chuseinis bassæ Veziris, & Jonuzis bassæ, nefariè accumulâsset: sed ille Selimes fuit barbarus, fuit Turca, & hereditariis quasi domus suæ laniemis ferox: non fuit Christianus, non Germanus. Sed abite in malam rem, abite perfidi, rebelles, impii, & ingrati omnes, quicunq; estis. Et ô bellam* Pugnacis *illius* Caroli *justitiam, qui ultimo hominum* Adolfo *contra patrem favit! Quo enim honesti prætextu monstro isti, quod culeo erat insuendum, adversus omnem æquitatem & Divini humaniq; juris regulas tantum concedi potuit? Cum* Carolus Borbonius *patriæ suæ proditor & hostis, deserto Francisco I. Galliarum Rege, venisset ad Cæsarem Carolum V. in Hispaniam, adeò Hispani proceres ab illo, ut infami perfidoq; abhorruerunt, ut ex istis unus, cum Cæsaris nomine rogaretur, ut Borbonium ad tempus aliquod in domum reciperet, Castellanâ magnanimitate internuncio responderit:* Se Cæsari, quod vellet, denegare non posse: cæterùm sciret, se domum illam, quamprimum Borbonius discesserit, quasi ejus infamiâ contaminatam, & quæ posthac ab honoratis viris inhabitetur indignam, flammis aboliturum esse:

Joan. Leunclavius Pand. Hist. Turc. c. 206. & Hist. Musulm. Turc. lib. 16. & 17.

Fr. Guicci. Hist. lib. 16.

LIIII 3 *verùm*

verùm Pugnax ille Hispano illo haberetur major & laudatior, si flammis quoq; non contra domum, in qua Adolfus hospitabatur, sed contra ipsummet hospitem fortiter pugnavisset. Quantò autem Carolo melior & justior ille haudquaquam barbarus Mauritaniæ Rex? qui cum audisset hostem suum Alfonsum, Castellæ Regem, armis filii divexari, ingentem auri vim mittebat ad Alfonsum, & ipse etiam in Hispaniam cum magna militum manu trajiciebat, rem indignissimam esse judicans, ut filius patrem regno pellat; addens autem, Victoriâ partâ, se Alfonso iterum hostem futurum. *Atenim ille Pugnax Carolus, ille sceleratissimus Adolfus faciunt, Auditores, ut in Germaniæ* injustitiam *rursus aliquid edisseram. Sicut enim Treverensis ditionis aër frequenter est nubilus ac pluviosus, ut quidam huc accommodent* cloacam planetarum: *ita in Germania justitiæ cœlum frequentissimis injuriarum, crudelitatis, & omnis improbitatis nubibus est obductum, ut non rarò hinc depluat sentina omnium malorum. Et, uti in multis Hollandiæ ac Zeelandiæ partibus terra penitus aquis imbuta permaduit, ut non solùm, quâ manifestè palustris est, cedat ad nixum, & hauriat pressa vestigium; sed etiam, ubi paulò videtur firmior, pedum pulsu tentata quatiatur, & sentire se procul mota pondus testetur; imò & ob illam causam Oceani violentiam experiatur maximè, qui ruptis & dissipatis aggeribus patrum memoriâ* centum amplius millia jugerum *abrasit, &* Nordbevelandiam *omnium Mattiacarum*

Alb. Gentil. de Jure belli lib. 1. cap. 15.

Eumen. in Panegyrico Constantii.

Jo. Bodin. Theat. nat lib. 2 C. Ens. Hist. Belg. l. 1. Lemnius de occ. nat. mir. lib. 4. cap. 2. ad-

carum insularum hortulum ita absorpsit, ut præter turrium cacumina, aquis passim exstantia, nullum reliquum sit vestigium: ita quoq; patriæ nostræ, vitiosis humoribus maceratæ, insidiatur injustitiæ Oceanus, & majorem partem inundavit, bene magnam jam hausit. Quis verò Imperatoris Othonis II. *consilium probet, quo convivium specie justitiæ cruentare voluit? Etenim invitaverat is Romæ in Vaticanum Episcopos, Principes, & civitatum legatos, ad epulum apparatissimum; qui cum ordine cuncti accubuissent, statim ille præconis voce pœnam capitis denunciat, si quis ad ea, quæ videret audiretve, aut vocem mitteret, aut sede sua se moveret: & cum dicto convivæ armatorum catervis circundati. ibi omnibus trepidantibus, Cancellarius Imperatoris in violatores pacis invectus, nomina eorum ex charta recitat: & mox horribili de eis pronunciatâ sententiâ, in conspectu totius multitudinis supplicium sumptum est. cum reliquis deinde convivium, omnes ad lætitiam cohortatus, Imperator jucundè celebravit ac peregit. Olim* Flaminius *prætor, Auditores, inter cœnam à meretrice rogatus, quæ ajebat, se nunquam decollari hominem vidisse, unum ex damnatis occiderat: feceratque imprudentissimus homo, ut Bruti, Horatii, Decii, & cæterorum decorum Imperii, fasces & secures in dedecus versæ, & in jocos obscœnæ puellæ reciderint; atque majestas populi Romani, per omnes nationes, per omnes diffusa provincias, in sinu meretricio jacuerit.*

Sed

de Chrysostomum Sanctium, qui scribit, Anno Christi 1421 Oceanum *LXXII* pagos absumpsisse, & unicum tantùm infantem & cum eo felem evasisse.

Viterbiensis M. Crus. Annal. Suev. part. 2. lib. 5. cap. 2. Carol. Sigon. de Regno Ital. lib. 7.

Sen. lib. 9. Controv. 2.

Sed quot modis Flaminio fuit noster ille Otto immanior, qui non unius, sed plurium damnatorum sanguini pavimenta immergebat; qui non rogantibus convivis, sed exhorrescentibus, atque spectare & vultum componere coactis, tragœdiam exhibebat? Ottonem tamen, qui illâ intempestivâ animadversione ordinem & gravitatem judiciorum nonnihil corrupit: quanquam & illa Imperii civitas *parùm servans decori fuit; quæ Senatori novissimo cuique munus onusq; imponebat* carnificis, *ita ut ipsum facinorosis capita amputare oportuerit;* gladio *rubigine propemodum exeso etiamnum superstite: & ille* pagus *apud* Francos *meos; in quo veteri consuetudine maritus nuperrimus furi cruciario laqueum innectit, & signo dato confestim omnes loci cives, & imprimis quatuor* Sculteti, *operas conferunt, (hoc vocant* Huyen*) furemq; de annosa & mutilata (cui nomen* Knüpflesbaum*) quercu suspendunt; fere ad exemplum* Balduini XII. *Flandriæ Comitis, qui XI Nobilibus, quòd tres mercatores spoliâssent atq; contrucidâssent, in palatium vocatis, & in tabulam collocatis, laqueos singulis injici mandaverat, & postea ipsemet suis manibus subtractâ tabulâ illis gulam fregerat: sed quò excurro? Ottonem, inquam, ineptâ & incivili justitiæ administratione vincunt* Gandavenses; *qui patrem & filium ejusdem sceleris convictos ac damnatos sortem ducere jusserunt, uter utrius carnifex esset. pater, cui sors obtigerat, cum ætate senex esset, precibus eblanditus gratiam eam obtinuit, ut filius robustior*

Phil. Camer. Cent. 1. c. 76.

Jo. Bodin. de Rep. lib. 3. cap. 8.

bustior eo munere fungeretur: & filius postea parentis caput intrepidè decussit. Cujus impietatis ac sceleris memoriam æreis statuis in urbe media, & quidem publico ac patenti loco, Gandavenses etiam hodie exstare patiuntur. Sed nihil iniquius aut magis barbarum illo more esse potuit; quo Klagenfurti *suspectus furti in furcam agebatur, et postridie de mortuo quæstio habebatur; qui si reus inventus esset, manebat pendulus, sin innocens, funere publico in cœmeterium deferebatur. Ubi ergo, per* Deum *immortalem, tandem latitat justitia Germanorum! An fortè & illa patibulo tanquam suspecta est affixa, & jam præposterè rea peragitur? Quod si, Auditores, ad superiora facinora accedant,* lex Moravorum, *quâ cautum, ut accusator furem suis manibus ipse suspendat in furca; aut, si ad manus carnificem suum non habeat, ipse à fure suspendatur: si* lex Lucernatium, *quâ, qui civem Lucernatem occiderit, etiamsi legitimè vim vi repulerit, nihilominus capite pœnas luit: si pessimæ* consuetudines, *quibus bona naufragio adflictis, res furtivæ dominis, à magistratibus eripiuntur: si* judicia VVestphalica *clandestina; si pœnarum quoque atrocitas; & si quæ hujus notæ sunt alia plurima, jungantur: quotâ parte Germania nostra erit justa? quotâ æquitati, & quæ inde maximè dependet, concordiæ publicæ, operabitur?*

Jo. Bodin. Method. Hist. cap. 5. Joh. Boëmus de Europa lib. 3. c. 17. Felix Faber Hist. Suev. lib. 1. cap. 18.

Dubrav. Histor. Bojem. lib. 32.

Jos. Simler de Rep. Helv. lib. 2.

Joh. Damhoud. prax. crim. cap. 112. num. 67.

Aen Silvius. Epist. 164.

Verum, illustrissime Princeps, Francisce Carole, *Dux Saxoniæ,* Religio *quoq; contra quàm tu putas, Reipublicæ nostræ vulnus inflixit longè inhonestissimum.*

stißimum. Non persequar illorum impietatem, qui cum DEO ipsam Religionem omninò abjecerunt; aut licet professionem retinuerint, tamen fidem vitâ suâ profligaverunt. Facessat enim hinc, vetus ille Radbodus, Frisius Princeps: qui sacrum baptisma recepturus, cum audisset, majores suos tanquam gentiles et à Christiana religione alienos apud inferos torqueri, mutatâ sententiâ, pedem alterum jam aquæ immersum retraxit; causatus, Sanctius esse, sequi plures, quàm pauciores; & honestius, sequi divites & potentes, quàm pauperes & leprosos. Facessat hinc Fridericus Ciliæ Comes; qui religionis causâ ad Apostolorum limina profectus, sed nihilo melior reversus, hoc ipsum reprehendentibus objicere solitus est: Etiam sutor meus Româ redux ad sutrinam rediit. Non veniat in hunc conventum Leopoldus Austrius, cætera insignis bellator; qui excessu quodam amoris erga Imperatorem Fridericum Pulchrum fratrem, captivum, impiè officiosus Dæmonem evocavit in auxilium, ut illum liberaret. et si Fridericus præsentem bajulum & portitorem suum aversatus, cum sedere jam, nec sciscitari quis esset iste, juberetur, crucis signo fugavit. Procul procul esto profanus ille Abbas Spanheimensis Trithemius, qui Imperatori Maximiliano I. conjugem Mariam Burgundam, jampridem antea mortuam, ostendit tanquam redivivam: quo spectaculo ita territus est Maximilianus, ut plurium mortuorum formas, quas ille monstraturus erat, videre noluerit. Sed aliud malum longè periculosius

Naucler. vol. 2. gener. 24.

Th. Zvingerus Meth. Apod. lib. 1. cap. 6. ex Aen. Silvio.

Trithem. in Hirsaug. & Sponh. Chron. Gerard. de Roo. lib. 3. Cuspin. in Frider. Pulchro M. Cruſ. Annal. part. 3. lib. 4. cap. 5. Lehm. Chron. Spirensis. lib. 7. cap. 15. p. 746.

M. Cruſ. Annal. part. 3. lib. 8. c. 17.

sius Rempub. nostram arrodit; quod serpit prorsus & sævit, ut cancer. Religio enim peperit religiones; tranquillitatis mater, dedit filias seditionum & dissensionum nutrices. Nec provinciæ solùm, sed etiam civitates, & in singulis fere civitatibus civium parœciæ, interdum & singulæ domus opinionum discidiis inter se conflictantur. Et quæ gentis nostræ est inconstantia? quæ mutatio? Vix sincera Divi Lutheri doctrina per tenebras Papales penetravit in apricum: & paulo momento nostrates huc illuc distracti infinitam dogmatum varietatem susceperunt; factiq; ex Papistis jam Lutherani, jam Calviniani, Anabaptistæ, Schwenckfeldiani, Osiandriani, Hussitæ, Huberiani, jam alii. Quot capita fere, tot sectæ. Ac licet Pace Religionis præter duas, Pontificiam, & Augustanâ Confessione comprehensam doctrinam, nullas alias in Imperio admittendas esse, constitutum sit: uti propterea contra Calvinianos, & præcipuè Palatinos, cùm Imperatores Ferdinandus & Maximilianus, tum cæteri Principes Protestantes infestis animis ferebantur: nihilominus ut eodem pacis beneficio fruantur, asserunt Calviniani, se Augustanæ Confessioni verè addictos esse: idcirco fraternitatem cum Lutheranis Theologis inire magno molimine nuper conati sunt, sed sine successu; Lutheranis spurios fratres pro legitimis agnoscere recusantibus. Quid autem sic fiet tandem? Quid si Calviniani, facti potentiores, & Lutheranos referant inter spurios fratres, & Pacem

J. Bod. de Repub. lib. 5 c. 1. & in Meth. Hist. cap. 5.

Thuan. hist. lib. 39. Vide Symphorema suppl. tom. 1. part. 1. tit. 3 de Const. Pacif. Relig. & L. Hutterum in Calvinista Aulico Politico utroque.

Religionis torqueant contra illos, & mutent in bellum? Quid si etiam Pontificii tot opulenta monasteria & tot pingues Episcopatus ab aliis in fiscum & ad mensam Domini *versos, armatis precibus repetant? Absit, ut hæc voveam, timeo tamen in hac feracissima sectarum ætate, & hâc ambulatoriâ Principum & subditorum fide. Vitio enim seculi ferme religionibus, ut vestibus utimur: quæ nisi quotidie aliquid habeant novi, non placent. Multa quidem passim amicitia, etiam adfinitatum & novorum fœderum vinculis adstricta: quid tum? non perennabit. Sicuti in Vvestphalia & vicinis locis campi sunt fallaces, in quibus, cum cespes ille ustibilis offoditur, aqua restagnat, & succrescente herbâ solidum extrorsum solum apparet, ut qui illac iter faciunt, nisi locorum gnaros duces habeant, priùs in lutosas voragines inextricabili lapsu impingant, quàm periculum adgnoscere queant: ita vereor, ne nos alicubi multarum religionum ferruminatio aut plumbatura pernitioso errore in vortices inexuperabiles cum certa Reipub. & civium pernicie seducat. Heu religionum infelicitatem!*

Thuan. Hist. lib. 43.

Quid verò vitiorum in nostra mantica est ampliùs? Permultum, Auditores. Quemadmodum enim ædes in superbam altitudinem exurgentes raros in suprema parte habent inquilinos: ita nos Germani, aliis gentibus plerumque proceriores, parum rationis in capite gestamus, & hac de causa imperium nostrum in adfectus est debilius. Longi homines sunt rarò sapientes:

Bartol. ad l. 1. ff. de jurisdict.

pientes: dictum est Bartoli. Atque ut Helvetia sterilis est, quæ nec sufficit alendo populo suo; Hassia infœcundis montibus deformis; Marchia Brandenburgensis, & Vvestphalia, multis in locis arenæ, non frumenti divites, & paludibus sunt inhonoræ; & multæ aliæ provinciæ egestate laborant: & tamen in illis regionibus non minus est lolii & zizanii, quàm in fœcundissimis: sic licet apud Germanos minus sit virtutum, non propterea minus est vitiorum. Civiles *certè non sumus: ut* Fr. Lanovius *dicat, adolescentes Gallos, qui ad nos in Germaniam mittuntur, si quando domum revocentur, rusticulos eos & incultos redire, atque ideò politiorum morum gratiâ aliò ablegari solere: ut ita nobiscum habita conversatio illis magno constet, duplici labore, duplici tempore & impensâ.* Voluptatibus *autem servimus omnibus: & in media patria Davos, Phormiones, Gnathones, Parides, Apicios, Laides, Thaides, Medeas, colimus & veneramur. Et ubi est pudicitia majorum? Quotusquisque nunc intelligit nomen* castitatis? *Sæpius miratus sum, ferri adhuc multis in locis* balnea *& lavacra promiscua, nullâ sexus aut ætatis habitâ consideratione: cum olim Romuli lege, criminis capitalis reus haberetur, qui se nudum à fœmina videri passus fuerit: & Turcæ promiscui sexus lavacra ita aversentur, ut capitale sit viro interesse, vel conspici in loco, ubi fœminæ lavant.* Mulier *enim* cum tunica verecundiam ponit: Ἅμα δὲ κιθῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. *Et*

Jos. Simler. de Rep. Helvet. lib. 1.

Fr. Lanovius Discursu 5.

P. Camerar. Cent. 1. c. 34.

Plutarch. in vita Rom.

Herodot. lib. 1.

hanc ob causam fuerit ridiculus, an stolidus, Fr. Aretinus, qui satis prolixo Consilio probare conatus est; Fr. Sfortiam Ducem Mediolanensem jure petiisse, ut Dorotheam filiam Ludovici Marchionis Mantuæ, Galeatio ejus filio desponsatam eâ expressâ conventionis conditione, si puella intra decimum quartum ætatis annum gibbo aut alio deerrantis naturæ vitio deformata non fuerit, Medici quidam priùs inspicerent nudam in certis locis, atq; etiam tangerent, quò ita constaret, si quæ puellæ occulta deformitas esset; sed Ludovicum Marchionem hoc ipsum injustè recusasse. Itali autem illam promiscuè lavandi consuetudinem in thermis Badensibus apud Helvetios servatam ita detestantur, ut Poggius Florentinus, qui licentiam eam describebat Leonardo Aretino, epistolæ titulum hisce verbis conceperit: Poggius de Schola Epicureæ factionis, quæ regnat in Theutonia dominorum de Baden. & inter alias Floralium istorum ludorum festivitates recitat ille: nulla in orbe terrarum balnea ad fœcunditatem mulierum magis accommodata esse: innumerabilem multitudinem Nobilium & ignobilium, ducenta millia passuum eò venire; non tam valetudinis, quàm voluptatis causâ: omnes amatores, omnes procos, quibus in deliciis vita est posita, eò concurrere, ut fruantur rebus concupitis: multas fœminas corporum simulare ęgritudines: cum animo laborent: omnibus unam mentem esse, tristitiam fugare, quęrere hilaritatem; non de communi dividundo agere, sed de communi-

Fr. Aretinus Consil. 142.

Vide Aeneæ Silvii Epist.

municando divisa. Quæro, Auditores, an Poggius Badenæ rectè expenderit lavantium morbos? & annon in aliis etiam aquis ac thermis, Epicuri scholas quis hodie invenire possit? Olim in Italia, Bajas vidisse, à severioribus dicebatur specie adagii, pro signo libidinum; cum ille locus esset vitiorum diversorium: in cujus aquis

——————quicunque natavit, amavit:

& propterea Martialis falsè ludebat in Lævinam castam mulierem, quæ dum Bajas venisset incidit in flammas amatorias, et relicto conjuge abiit Helene, quæ venerat Penelope: verùm eheu! Bajas hodie multis locis habemus in Germania; ubi inter lavantium greges videre est frequentissima Veneris Amorumq; gymnasia, commessantium tripudia, & symphoniarum cantibus perstrepentes cœtus, et alia, quæ velut soluta legibus luxuria non tantùm peccat, sed publicat. Tolerabile tamen sit, si in thermas tantùm illa libidinum se se exoneraret tempestas; sed longè lateq; (proh dolor!) inundat Germaniam omnem. Quid de Vienna Æneas Silvius, qui diu Viennæ vixit, eo tempore, quo Nobilium filiæ virgines appellatæ, honoris adgnoscebant titulum; cum hodie illud nomen infra Nobilitatem esse à multis existimetur? Meretricum, ait, ibi est maximus numerus, rarò mulier est uno contenta viro. Nobiles ubi ad cives veniunt, uxores eorum ad colloquium secretum trahunt; viri, allato vino, domo abeunt, ceduntq; Nobilibus. constat sepe à Nobilibus cęsos esse cives, qui uxores suas verbo terruerunt; quibus amatores in curia fuerunt.

F. Juret. in not. ad Symmach. l. 7. Epist. 24.

Sen. Epist. 51.

Regilianus.

Martial. lib. 1. Epigram. 63.

Aen. Silv. Epist. 156. in Descript. Viennæ.

fuerunt. *Quid verò de* Suevia *Felix Faber, monachus Ulmensis?* Fœminarum genus, *ait*, apud Suevos delicatum & formosum adeò multiplicatur, quòd penè in omnibus regionibus evagantur mulieres de Suevia, servientes hominibus in cura domestica, & maximè in cultu Veneris; cui adeò affectæ sunt, ut præpositæ reliquis primum locum in sacris Veneris habeant. aliæ tanquam cum Venere Adonidem quæsituræ per mundum discurrunt: quem cum diu in publicis lasciviis quæsitum non invenerint, mox abdita petunt, & Adonidem desideratum apud Minervam, Dianam, Vestamque, castissimas Deas, quærunt; quæ eas dirigunt ad suos sacerdotes, responsis eorum certificandas. *& iterum.* Sicut, ut comparationem improportionatam faciam, omnia aliarum regionum lupanaria habent fœminas de Suevia: sic omnia penè monasteria procul existentia habent virgines Suevigenas; & dilectæ ac utiles monasteriis sunt plus quàm aliæ, propter bonam naturæ dispositionem. *Quin & magnatum familias conspurcavit infamis illa lascivia, cœlumq; cum Tartaro jam miscuit creberrimè. Quis enim unquam homo illâ* Barbarâ, *Hermanni Ciliæ Comitis filiâ, Imperatoris Sigismundi uxore, fuit libidinosior? quis ab omni honestate & pudore alienior? Illa cum superos ac inferos esse negaret, interitumque animi & corporis statueret: vitam omnem censebat inanem, quæ non coitu, luxu, ac libidine contineretur. Itaque indomitæ libidinis, & robustissimi cujusque viri domitrix*

Felix Faber Histor. Suev. lib. 1. cap. 10.

trix mulier; cum defuncto Sigismundo Cæsare à sacerdote moneretur, ut pudicè jam viveret, & turturis exemplo viduitatem exornaret castitate: Si Pater, *inquit*, exemplum afferre ex avibus cupis; cur non laudas passeres? quarum cupidiùs vitam sequerer, quàm turturum. quoniam illæ semper lætæ atque hilares cantant; hæ tristes ac mæstæ semper silent atque mœrent. *Sed nullum fere speculum hominis imaginem refert tam exactè, quàm* Fridericus *Ciliæ Comes Barbaræ, frater sororis, expreßit mores. Hunc enim, cum ob execrabiles concubinæ amores interfecisset uxorem, & deinde inter scorta turpißimam vitam degeret, unus ex amicis piâ adhortatione ad salutis & animæ curam ita excitaverat:* Annum, *inquit*, jam supra nonagesimum agis, nec minùs voluptati servis, quàm si sis adolescens: resipisce, & jam tandem de morte atque sepulchro cogita: *cui Fridericus:* Hoc ago. nam sepulchrali marmori hoc epigramma insculpendum statui: HÆC MIHI PORTA EST AD INFEROS. QUID ILLIC REPERIAM, NESCIO. SCIO, QUÆ RELIQUI: ABUNDAVI BONIS OMNIBUS; EX QUIBUS NIHIL FERO MECUM, NEC QUOD BIBI ATQUE EDI, QUODQUE INEXHAUSTA VOLUPTAS EXHAUSIT. *Non puto, Auditores, similiores Diabolo bestias ad inferos fata transmisisse. Ita enim abominabilis illa Barbara, & nefarius ille Fridericus, omnes vitæ rationes instituisse videntur, ut quasi de industria libidinis atque omnis impietatis infamiam colligere, & in* DEI *odium atq; hominum offen-*

Ant. Bonfinius rer. Ungar. decad. 3. lib. 7. Aen. Silv. in Paral. Alfons. lib. 3. cap. 55. Cuspin. in Sigismundo.

Aen. Silv. in Paral. Alfons. lib. 1. cap. 19.

offensionem irruere voluerint. Festivum verò Henrici Ducis Brunsuicensis, dignum poëtarum fabulis facinus, cur hîc omittam? Deperibat ille puellam in Gynæceo uxoris Mariæ, *Vlrici Ducis Wirtembergiæ sororis,* Evam Trottinam: *quâ ut frueretur diutius, & suspicandi occasionem daret nemini; ex composito jubet eam simulare reditum ad parentes, & abire in quandam ipsius arcem. paucis post diebus, quàm Eva eò venit, in lectulum illa sese componit, & de invalitudine quiritatur. sed ex mulierculis, stupri sequestris, cum istæ simulacrum ligneum, jam antea dolo huic paratum, humi repositum, linteo, ut in mortuis fieri consuevit, priùs obvolvissent, altera denunciat arcis præfecto, Evam esse mortuam: & iste mox thecam ad reponendum corpus confici mandat: atque deterrendi causâ, ne quis propiùs accederet, fingunt lenæ, Evam interiisse pestilentiâ; & juniperi granis aliisque rebus odoratis faciunt suffitum. posteà funus effertur, & cum pompa deducitur ad Franciscanos: qui totum deinceps annum pro concione populum hortantur, ut pro mortua* DEUM *deprecentur. fit quoque mandatu Ducis funus cum alibi, tum in arce primaria VVolfebutelo; quibus exequiis aderat etiam Maria uxor, cum pedissequis & cœtu virginum, omnes cultu lugubri. Interim tot funeribus suis superstes Eva rectè valet in arce Stauffeburgo, & ab eo tempore septies fit mater. O utinam jam sit Tubingæ iterum* Frischlinus *aliquis;* qui Trottinam redivivam, *& novi Jovis furta*

Joan. Sleidanus Comment. lib. 15.

furta transferat in comœdiam! qui istius Plautinissimi argumenti varietatem et admirabiles strophas condiat sermonis elegantiâ! Scio, spectatores et auditores, atque etiam lectores, animo defœcatissimo discessuros esse. Optandum autem sit, ut Henricus à vicino & victore suo, Philippo *Hassiæ Landgravio, castè vivere didicisset: qui, cum esset triorches et inexhausti ad Venereos usus succi, ac propterea uxori gravis; negotio cum pastoribus communicato, concubinam unam superinducere, cujus consuetudine ardore aliquantum perdomito parciùs ac moderatiùs cum uxore versaretur, quàm vagis libidinibus se committere, satius duxit.*

Thuan. Histor. lib. 41

Quid verò de cæteris voluptatibus habeo dicere? De omnibus habeo immania, & digna, in quorum turpitudinem prorsa & vorsa facundia fulmina ejaculetur: sed jam hoc tantùm: in vestitu, in cibo, in potu deliciamur Auditores; & degeneres, & stolidi sumus. Ubi enim est prisca majorum in laneis indumentis ac vestibus singulos propè artus exprimentibus frugalitas? Planè deperiit ea: nisi ubi adhuc à virtutum alumna Paupertate defenditur. Ditiores enim fere omnes & præsertim illi, qui stemma jactitant, et fumosis imaginibus caput habent repletum, offenduntur ad panni vulgaris attactum: quorum cutis non fert, nisi sericum, aut Milesium aliquod vellus, aut si qua sunt Milesiis adhuc teneriora. Præstabat nos adhuc barbaros *et dici & haberi in illis etiam, ut tunc, sordibus, quàm in hac luxuria, in hoc dedecore vestimentorum palmam*

*aucupari. Quid dicat Magnus Carolus, si ad nos re-
deat, & illos videat byssinâ uti summâ veste Principes
& magnates nostros; cum ipse loricâ vestiretur interu-
lâ? Quid inclyti Ottones illi, qui in pulvere & luto vir-
tutem factis extendebant; cum nostrates unguenta sibi
illinant exquisitissimè apparata? At verò ubi hodie
est illa vetus* prandiorum ac cœnarum *tenuitas? illa
valetudinis & patrimoniorum tutrix parsimonia? O-
raculum Medicum est:* Homini cibus utilissimus
simplex: acervatio saporum pestifera, & condimenta
perniciosiora. *Quâ ratione barbarus Anacharsis vi-
tæ suæ institutum deprædicabat;* Mihi pulpamentum,
inquit, fames; cubile, solum; vestis, Scythicum teg-
men. *Et Germanis olim nostris pultes non nisi ex ave-
na cibus erant. Hodie autem mores eò venêre, ut cibo-
rum copiis & deliciis jam maximè pereamus. Sunt in-
ter nos non pauci, sed oppidò multi, & potior pars,
quibus*

Plin. Nat. Hist. lib. 11. cap. 53.

Plin. Hist. Nat. lib. 18. cap. 17.

——summa boni est, unctâ vixisse patellâ:

*qui, nisi digitos habeant croco infectos, nisi cinamomum
ructent, ac caryophyllon spirent, nisi*

Pers. Sat. 4.

——gustus elementa per omnia quærant
nunquam animo pretiis obstantibus,

Juvenal. Sat. 1.

*parùm lauti aut & honesti sibi videntur. Itaque licet
affatim hæc patria nostra producat vitæ necessaria: illi
tamen quasi à natura derelicti ad externa confugiunt,
vestes, cibos, medicinam ab Herculis columnis, à Ta-
probanæ insula, à Gange fluvio, à Nili ortu, aut quæ
loca*

*loca istis adhuc magis longinqua sunt, petentes. Et
ubi hâc vivendi intemperie, hisce peregrinis gulæ ir-
ritamentis, famis ad stata horarum intervalla redeun-
tis necessariam vicissitudinem prostraverunt, demum
infelicitatem suam & miseriam graphicè depingere,
naturæ quoque convicium dicere, non erubescunt.
Quibus si Medicum, quem aliquando* Abbas *quidam
ventricosus & obesus feliciter fuerat expertus, opta-
vero: fecero pro morbi epidemii magnitudine & peri-
culo prudenter & in populares benignè. Ille Abbas
ad thermas cum veheretur, obviam habebat Nobi-
lem quendam: cui causam balnearum, &* An aliquo
laboraret morbo *percunctanti, respondebat*, Morbi
quidem esse sibi nihil, nisi quòd appetentiam edendi
nuper deperditam eat reparatum in aquis calidis, quas
sciret in hoc remedium esse salubres. *Cui statim in-
stat Nobilis*: At in hanc rem, *inquit*, ego tibi sim fu-
turus multò melior Medicus. *Et cum dicto abducit
secum Abbatem, quem domi suæ in profundum ac te-
nebricosum abdit carcerem, & aliquot dies ibi inediâ
maceratum pòst interrogat*, An nondum cibi appeten-
tia redierit? *cui rediisse adnuenti*, Aequum est igitur,
ait, ut mihi pro medicina mercedem solvas: *Et ita
Abbatem* ducentis aureis nummis *mulctatum dimi-
sit, sanum jam, & ὀρέξει tam alacri, ut fabis etiam &
vulgaribus oleribus vesci posset, cum priùs delicatissi-
ma quæque respueret. Bellum facinus in eum, qui non
esuriendo cibum, sed satur esuriem quærebat.* Vlrici

Ulric. Huttenus de Morbo Gallico. cap. 18.

 Hutteni

Hutteni, Equitis Franci doctiſsimi, in hanc ventris ingluviem & gulæ oblectamenta olim dictam querimoniam non poſſum non Auditorio hîc repetere: ne ſi meis verbis rem eandem arguerem, alii objectorum forſitan vitiorum & criminum conſcientiâ convicti ab invidia & calumnia in nos maledicentiæ arma mutuentur. Avi mei Laurentii Hutteni, *inquit*, in literas referenda frugalitas magno nobis ad gloriæ ambitum incitamento eſſe debet. Is cum locuplete eſſet cenſu, ac in magnis etiam Principum noſtrorum negotiis domi pariter ac militiæ verſaretur, in ſuam domum piper, crocum, zinziber, & id genus peregrina condimenta nunquam admiſit; nec alio ipſe, quàm ex noſtra lana veſtimento uti ſolitus eſt, cum ob bene geſtam rem pretioſæ illi quandoque veſtes donarentur. Et majores quidem noſtri, ac illi, quos adhuc vidimus pueri ſenes, cum ſic cœnarent, ſic veſtirentur, bene conſtitutis corporibus fuerunt, & contra famem ac ſitim, frigus & æſtum, per laboris patientiam induratis; nos autem hodie ad primas ſtatim pruinas manus ac pedes contrahimus, & vix incipiente hyeme triplicibus munimur pellibus, aut intra illa nos recondimus tepidaria, unde non eximus, niſi ad mediam jam æſtatem, torrente & caloribus omnia adurente ſole: nos, qui ut jucunditatis affectationem impleamus, venena quoque cibi vice uſurpamus, cænamus etiam tranſmarina tantâ neceſſitatis opinione

De morbo Gallico cap. 20.

nione, ut decretum omnibus paſſim patribusfamilias ſit, quæ hîc proveniunt vendere, ut illa emantur; quibusdam redditis adeò delicatis, ut hîc viventes Corſicum bibant, & ab Italis petita cibaria inſumant; contra Romæ quando ſunt, eo quod apud Rhenum naſcitur, aut quod Neccarus gignit, vino utantur. Quæ res una locupletavit Fuccheros: qui, donec nos ſic curamus corpora, ſoli pecunias habent in Germania, ſoli magnificas ædes ac ſpecioſa ædificia. Quippe in tantum creverunt, illi voluptatis noſtræ miniſtri; ut eorum opes ante cujuslibet ex his Principibus cenſum habeantur. Dii mortuis iraſcantur: qui hoc in Germaniam malum admiſerunt primi. Rem fecerunt enim indignam Germanâ gravitate. Inde ea retulimus, quæ neceſſariò hoc vitæ genus ſequuntur, innumeras ſcilicet morborum ſpecies: cum vix decimus quiſque nunc reperiatur in Germania Nobilium, qui non aut podagrâ laboret, aut articulari morbo crucietur, aut hydropiſi infeſtetur, iſchiade, leprâ, aut illo maxima ſecum mala invehente morbo Gallico divexetur. Meum ſummum votum eſt: ne unquam podagrâ, nunquam morbo Gallico careant, qui pipere carere non poſſunt: & ut aliquando miſerè famem ferre cogantur, qui nunc undique non cibum quo vivant, ſed quibus gulam irritent ac appetitum invitent, illecebras quærunt. *Et quidem* Auſtriaci *ſic exceſ-*

excesserunt gulæ modum, ut ab aliis convitio nominentur Paschales:

Paschaler.

Austriacos fertur Paschales nomine dici;
Paschata quòd celebrant semper, jejunia nun-(quam.

In hac Suevia *quoq; nullæ sunt esuriales feriæ: gulâ semper in conficiundis & expugnandis popinæ ferculis occupatâ. Et videtur malum hoc esse inveteratum, nec unius seculi. Iam olim enim* Domina quædam Pfullendorffensis arcem & oppidum abligurivisse fertur meris trutarum jocinoribus. *Et* quidam Werdenbergensis Comes libis dulciariis, (*lebetas vocat F. Faber,* Lebkuchen) *quæ accipiebat ab Ulmensibus,* Albeccensem Comitatum insumpsisse scribitur. *Et quò non impellit luxuria?* Berchtoldus V. *Dux Zæringensis carnium humanarum ita fuit avidus*, ut etiam servos suos occidi, & sibi coqui mandaverit. *Atqui* EBRIETAS *videtur Germaniæ esse propria: nisi quòd magna hæc regio multas alias nationes & gentes quodam veluti noxiæ vicinitatis afflavit contagio, & jamdudum in istam largiter bibendi disciplinam accepit. Et quidem* Belgæ, *cum universim nescirent vinum, nec quisquam ad potum iret, nisi impellente siti, quam plurimùm aquâ restinguebant, conqueruntur, ex Germania superiori ad se defluxisse largiorem vini usum, tanquam ab Alpibus nivem, ubi juga incaluerunt. Inde &* Angli, *gens omnium Septentrionalium antea minimè bibax, ex nuperis Belgicis bellis didicerunt immodico potu se*

M. Cruf. Annal part. 2. lib. 9. cap. 14. ex G. Bruschio.

F. Faber Hist. Suevor. lib. 2. cap. 4.

& lib. 1. cap. 12.

Carol. Scribanius in Antuerpia cap. 19.

G. Camden in Annal. Anglic. ad A. Ch. 1581.

tu se proluere, & saluti propinando suam adfligere salutem, malo ebrietatis per universum regnum tantâ contumaciâ grassante, ut illud legum severitate cohibere nostro tempore primùm fuerit necesse. Verùm enimverò in Germania *nullum vitium regnat latiùs & potentiùs.* Nemo censetur bellicosus, nisi sit & ebriosus. *Nemo stomachi sui novit mensuram. Pleriq; plus sæpe ingerunt sibi, quàm capiunt: imò gloria est, capere multum: quasi non alio fine, quàm ad perdenda vina cerevisiamq; sint geniti; & tanquam hæc effundi non possint, nisi per humanum corpus. Piperatum panem, & alia quædam salsiuscula inexpugnabilem sitim acuentia, comedunt strenui potores, quò fiat molestus ardor: quem dum extinguit potatio, fit delectatio. Multi sunt, qui nisi collegia compotationum quotidie frequentent, & inter vini tormenta novas fraternitates amicitiasque veteribus jungant; nisi redeuntem jentaculi cibum ructibus prænuncient, nisi vinum omne vomitu remetiantur, & odore turpissimo inficiant locum; nisi in eâdem urbe facti antipodes, sordidissimo funere in vicinos lectulos efferantur; parùm hilariter bibisse se putant. Etiam* præmia *interdum dantur largiùs bibentibus. Ante annos enim aliquot in Nariscis nuptiæ fuerunt viri Nobilis: ibi ad convivas hilarandos certamen potionis propositum editumq; inter eorum ministros, bibones plerosque exercitatissimos: sed unus forticulus* paullo minus sex congiis (octodecim pocula, achtzehen Maß) *paucis horis ebibit, &*

Cuspinianus in Constant. VIII.

Ph. Camerarius Cent. 1. c. 94. J. Lipf. in Epistol.

simul præmium meruit. Sed hoc Nariscorum forte factum vilescere potest præ illo, quod ante hos sexaginta annos duo equites Juliacenses *Reitlingæ patrabant: cum indicto potandi duello & sponsione factâ, quâ victus victori decem florenos solvere tenebatur,* alter hauserit congios novem, sive nostras mensuras XXVII, & alter congios fere sex sive urnas Atticas duas, aut nostras mensuras XXIII. *Sic enim in codice quodam manuscripto, qui Suevicas res istius ætatis maximè notabiles continet, legi:* **Anno 1551. lagen 400. Gülchische Reitter zu Reitlingen/darunder zween mit einander vmb ein Wett 10. fl. getruncken: Da der Eine 27. der Ander 23. Maß gesoffen.** *Et parum abest, quin propediem habeamus* Alexandros, *qui talenti præmia proponant iis, qui pocula vini ampliora siccent: sicuti in ejusmodi certamine, quadraginta, effusis visceribus, propemodum spectante Alexandro, olim crepuerunt ac perierunt. Quare* Vlricus de Nova Domo *Bohemus, liberis suis, vix dum à lacte depulsis, Creticum, Tergestinum, et Traminium, generosissima vina dari jussit, ut postea hôc securiùs leviora bibere, & potando minùs vinci possent.* Henricus *autem* Goritiæ Comes, *cum filios suos, dum intra pueritiæ annos erant, apud se haberet in thalamo suo, eos inter dormiendum mediâ nocte sæpius vocare, &* An sitirent? *interrogare solebat; quibus somno sepultis & tacentibus ipse surgens vinum ingerebat; illisque recusantibus ac evomentibus vinum, interpellans uxorem;* Ex alio, *ajebat,* concepisti meretrix. neque enim filii mei sunt, qui noctem integram nil sitientes dormiunt. Deus *bone! quid non designat ebrietas? quod scelus & vitium est, quod non secum ducat illa venefica? Turbatio capitis, subversio sensuum, ignominiosus* languor *corporis, tempestas linguæ, naufragium castitatis, blasphemiæ, latrocinia, honoris & vitæ læsio aut diminutio: hæc omnia sunt in ebrietatis satellitio. Illudunt nobis Itali; & sunt versus, poetæ nescio cujus:*

Joh. Bodin. de Rep. lib. 4. c. 6.

Aen. Silvius Alfons. Paral. lib. 2. cap. 41.

> Germani possunt cunctos tolerare labores:
> O utinam possent tam bene ferre sitim!

Galli etiam in nostram pronunciationem nimis asperam dicterium à temulentia nostra petierunt; Per theum ferum nos pibimus ponum finum. *Quinetiam Rex Galliæ* Henricus IV, *paulò ante mortem, quoddam sacellum Lutetiæ nuper perlustrans, quod quidam ex Bassompetræ familia extruxerat, animadverso isto symbolo;* Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi; *dixit, Bassompetram, tanquam Germanum addere debuisse,* Calicem accipiam. *Sed quascunque illusiones, quæcunque scommata, vini amor negligit; & surdas aures obvertit. Imò nefaria perpotandi consuetudo multoties Constitutionibus Imperii severè inhibita est, & Principibus atque Ordinibus Imperii graviter injunctum, ut calicum remiges fugiant, aulis suis exturbent, puniant; & exemplo suo aliis obsequii facilitatem demonstrent: tamen sanctissimæ illæ leges apud ebriosam gentem non plus vigoris habuerunt,*

Joh. Bodin. de Rep. et in Meth. Histor.

Petr. Matth. in Histor. mortis Henr. IV.

Reichs Abschied de An. 1500. An. 1512. An. 1530. An. 1548. Anno 1577.

buerunt, quàm nix in tectis adversus rectos solis radios: quin in cunis, seu cum nascerentur in ipsis comitiis plerumque sunt contrariis factis oppressæ. Et quemadmodum Suevi & Helvetii plerique suam indecoram vestium formam pertinacissimè retinent, quâ illas corporis partes, quas honestas jubet occultas esse, obscœnis priaporum simulacris, sive ut vocant Laziis, veluti caligarum præsidibus, gloriosulè exprimunt, & iis oculorum pudicitiam tentant: sic tota Germania hæreditariam illam ebrietatis pestem constanter servat, amat etiam, atque colit. Nemo tamen Imperatore VVenceslao amavit & coluit dementiùs: & spero, sic amabit & colet hominum nemo. Is inter purpuratos suos crebro sermone usurpabat: Ego, si me diripiendis urbibus Italiæ fors præsentem dederit, cæterarum rerum prædam militibus impertiar: vini tantùm apud me spolia reservabo. si quis autem in cellam vinariam injussu meo fuerit ingressus, gladio ferietur. Ille etiam væcors & iners, de fastigio Imperiali dejectus, deficientibus passim Ordinibus, cum Norinbergenses religionem fidei datæ veriti ab eo solutionem juramenti peterent, & XX millia nummûm offerrent; homo ebrius auditis legatis liberos Norimbergenses dicit, si currus quatuor Baccharacensi vino onustos tradant. Suspicor autem, & fere credo, ebrietatis vitium, non tam à natura Germanorum, quàm magistratuum avaritia vires hactenus accepisse. Sicuti enim Judæi alicubi receptantur, tantùm ut fortunis & sanguine Christianorum

Schwäbische Läz.

Aen. Silvius Alfons. Paral. lib. 2. cap. 15.

Matth. Hafenreffer. in Templo Ezech. pag. 313.

norum pasti rursus emungantur argento: ita ebrietati indulgetur, ut vini atq; cerevisiæ vectigal pœnarumq; lucrum tantò sit majus.

Verùm iterum ad manticam nostram. Etiam militaris gloria, Auditores, nos deserit: undique fere contemnimur. Et scripsêre Rhodienses Imp. Friderico IV, atque Electorum Collegio; Turcicum Imperatorem, cum consiliarii & duces ei autores essent, ne Christianos, imprimis Germanos armis lacesseret, respondisse; se nequaquam Christianorum, præsertim verò Germanorum arma exhorrescere, & quidem quatuor de causis: quia sint discordes, & quemadmodum sui quinque digiti, ita illi nunquam in unum coalescant: quia laborum sint impatientes, & præ aliis Germani sint helluones, potatores, qui in castris scortorum turbam foveant, ducesque belli plumis potius, quàm armis militaribus gaudeant: quia temere cœco impetu, citra ordinem ad res gerendas ruant: quia legum & justitiæ sint negligentes, nullos virtutum præmiis ornent, nec etiam meritis pœnis scelera afficiant; atque erga eos, qui veniam & misericordiam mereantur, sint asperi & crudeles, erga alios lenes & misericordes. Quid verò Turca hîc dixit, quod probationem & testimonia requirat? Nonne rerum gestarum meridies nos omnium illorum peccatorum reos facit? Milites enim nostri venales sunt animæ qui Principibus ad animi libidinem plerunque bellum gerentibus operam suam fœdâ nundinatione addicunt, & sicuti olim

Nicol. Henel. Silesiograph. cap. 5.

Ph. Camerar. Cent. 1. cap. 5.

Thuan. Histor. lib. 61.

olim gladiatores, quasi ad necem turpi pretio se auctorari patiuntur. Ita cuivis stipendia numeranti militant; & militant sæpe contrariis in exercitibus: paucula pecunia inescati quaquaversum cum suis uxoribus aut concubinis, (parum observantes Fridericianæ legis istius:

Gunther. Ligurin. lib. 7. & ibi Cunradus Rittershus. in notis. adde Radevic. de reb. gest. Frider. I. Imp. lib. 1. c. 26. & Lipsium de Mil. Rom. lib. 5. dial. 18.

Non erit in nostris nobiscum fœmina castris;
qui reus extiterit, spoliis nudatus abibit
turpiter; & naso mutilabitur illa resecto)

quas in ferundis impedimentis mularum loco habent, ad diribitorium contendunt. Omnia hæc leviter: sed illam levitatem plerunque comitantur disciplinæ conculcatio, avaræ direptiones, sævitia & perfidia, in patronos, socios, hospites, amicos; signorum desertio, fuga, clades. Prudenter itaque & piè Frater Nicolaus *(hic uxore, ex qua decem liberos genuerat, relictâ, in Underwaldina silva cellulam tres passus longam, sesquipassum latam, ad mensuram corporis sui altam ædificaverat: in ea vivebat fere aëre tantùm) &* Huldericus Zuinglius *fecêre: qui populares suos à venali & mercenaria militia, atq; stipendiis externorum Principum dehortati, & ad mores majorum imitandos adhortati sunt. Et Galli ipsi testantur, confœderationem Helvetiorum cum Rege Galliarum magis commercium, quàm amicitiam sapere: cum illi fœdera sua tantùm argentea privatæ utilitatis ulnâ admetiantur. Sed & extra illas causas fortitudo Germaniæ jamdudum cessim ire cæpit. Quoties enim nostri pulsi, fugati,*

M. Crus. Annal part. 3. lib. 8. cap. 16. Jos. Simler. de Repub. Helvet. lib. 1.

P. Matthæus in Hist. Henrici IV. lib. 5. narr. 6

gati, & cæsi sunt à cœco Zisca *Bohemo? Non Francorum, non Saxonum, non Bojorum, non Suevorum, non Austriacorum, non totius Germaniæ vires, illius virtutem æquare potuerunt. Et ut sui terrorem etiam ultra vitæ periodum extenderet, morti proximus hoc consilium Thaboritis dedit:* Postquam, *inquit*, animus à me fugerit, excoriate corpus meum, & carnes date volucribus: ex corio verò tympanum facite, atq; hoc in prælio ducem habete. nam ubicunq; locorum Teutones sonum ejus audierint, mox terga dabunt, Ziscam in tympano reformidantes. *Videtur, Auditores, Zisca nostros Germanos non in virorum, sed galeatorum leporum habuisse numero, quos ita corii sui crepitaculo terrere voluerit. Aut num fortè tunc cuncti Germani* Austriacis *fuêre similes;* quos terrore plenos & leporino corde præditos, *scripsit Æneas Silvius?* Suevis *quidem ob veterem belli gloriam hoc prærogativæ olim concessum est, ut in bellicis expeditionibus ipsi primos ordines ducerent, & primi hostem adorirentur. nam, ut Poëta Italus dicit,*

Cuspinian. in Sigismundo.

Aen Silvius. in Epist. 130. & in Histor. Boiemica. cap. 46.

Silvius. Epist. 130.

Henr. Bebelius in laudib. Suevor. Chr. Lehman. in Chron. Spir. lib. 5. cap. 29.

Judicio cœli dominantur in orbe Suevi. &c.
Nunc ubicunque geri Respublica prælia quærit:
ordine primus erit, gladio vult primus haberi,
moreque signiferi primus in hoste ferit.

Gotfridus Viterbiensis.

Num verò primatus Suevorum non in cædendo, sed cedendo; non in feriendo, sed feriando; non in fugando, sed fugiendo tunc fuit? Suevus autem ille, qui in Hardensi pugna, quâ Helvetii quadringenti cum decem millibus

millibus Cæsarianorum congressi, eorum ad quinq; millia occiderant, fugâ salutem quærens sub tecto se occultavit, Ziscano tympano omninò dignus fuisset. Hic enim protractus, ad pedes Helvetiorum accidit, & Ah proba vaccina ora (Ihr frommen Kühmäuler) *inquit,* parcite mihi per DEUM. *Illis autem ad hanc appellationem mussitantibus, atque convitium interpretantibus,* DEUM *testabatur Suevus, nunquam audivisse se aliter illos appellari, quàm* vaccina ora. *quæ simplicitas audientium cachinnis excepta, ipsi supplici libertatem abeundi conciliavit. Sed quid imbelliam nostram scrutor longiùs? Eò jam prolapsi animi sunt, ut ex aliis gentibus* minor numerus nostrum cædat majorem: & nisi aliæ gentes subveniant, præda simus. *Et ô maculam! Nuper Turcarum Princeps Imperatorem Germanorum se tributarium habere gloriabatur. Neque tamen militaris gloria abit & deficit sola, Auditores: sed &* Nobilitatis *honor, qui est illius pullus, unà conflaccescit. Nam obstupescentibus paulatim virtutis stimulis, sic remiserunt nepotes de paterna contentione ad gloriam, ut multæ antiquæ & illustres familiæ vix aliud ad commendationem jam habeant, quàm inanem propè fugitivam autorum suorum memoriam. Et cum multi infimæ sortis suis meritis humo se se tollere, & è luto obscuritatis eluctari non possint; nummis, blanditiis, & quibus possunt artibus emendicant codicillos Nobilitatis; nihil veriti, ambitioso convitio virtuti illudere, dum illius majestati pellem vitulinam atra-*

M. Cruf. Annal. part. 3. lib. 9. cap. 9.

J. Lipf. in Epist.

J. Bodin. de Repub. lib. 5. c. 6.

atramento & cerâ superbam æquiparare audent. Non est opus, amice Kœlderere, *ut in Italia novorum hominum greges & copiosissimum eorum fœtum admireris: in vicinam* Austriam *ex Norico tuo descende, invenies ibi* Comitum & Baronum familias fere centum; Nobilium, & eorum tantùm, quibus ad conventus provinciales venire, & sententiam dicere jus est, familias supra centum octoginta; *& præter hos* galeatorum infinitam penè multitudinem; *bene magnam partem à recenti partione ita calentes, ut veluti tenelluli infantes liberiorem aërem ferre vix possint. Non credo, esse regionem sub cœlo, quæ Nobilitatis sit fertilior, præsertim si cultura* Chrysostomo *alicui sit commissa: adeò ut etiam alibi fex hominum & nonnunquam rejiculi vanissimiq; Austriaco assueti cœlo, mox (dicam cum verbi periculo)* Nobilituriant, *& sumptâ illâ amplitudinis ac dignationis larvâ interdum ad procerum usq; fortunam & culmen ambitiosissimè grassentur. Et quid obstat, quò minùs etiam rustici illic propediem in Nobilium censum referantur? O confusionem! O honorum profanationem! Dies me deficeret, Auditores, si denarrarem Austriæ Ordinum certamina, quæ vertuntur ibi vel inter Barones ipsos in subtilibus distinctiunculis,* dominorum, & liberorum dominorum; *cum horum cottidie succrescens copia & novitatis vilitas conditionem nonnihil mutet in deterius: vel inter* Barones *ac* Nobiles; *cum illi titulum* Gratiosi (Gnadentitel. *vanitatem disputationis*

non satis capit Latina lingua; & ad ceremoniarum magistrum sit eundum, qui ista ambitionis novos semper titulos parturientis arcana explicet.) ab istis veluti inferioribus postulent; isti autem hanc submissionem negent, & non tantum consuetudinem allegent contrariam, verum etiam indignum arbitrentur, virum Nobilem, præsertim majorum imaginibus clarum, Baroni, vel cognatione & adfinitate sibi juncto; vel nupero & empto diplomate duntaxat magno, tam humilem cultum exhibere. Veruntamen illud novorum hominum mercimonium interior & reliqua fere omnis Germania vilipendit, & requirit natales Nobilitatis splendidiores.

Nobilitas pretium virtutem habet unicum & (unum:
Est pretiosa minus, quæ pretiosa nimis.

Rursus manticæ nostræ inhio, Auditores: & deprehendo adfectum in literas *quoque non prorsus benevolum. Ante centum annos, & paulò amplius*, pro monstro habebatur Magister, vel Baccalarius; & inter mille clericos non reperiebatur unus, qui saltem vidisset Vniversitatis alicujus locum. *Et adhuc Philippi Melanchthonis ætate, in Septentrionali & maritima Germania Jurisconsultum reperiri, miraculum fuit. Etiam inclytos majores tuos, excelsissime* Præses, *à Musarum consuetudine abstraxit barbara familiarium & procerum ignorantia: cum* Eberardo VVürtembergiæ Duci I. *aulici morum præfecti linguæ Latinæ studium*

Felix Faber histor Suev. lib. 1. cap. 8.

Fr. Tilemannus in Disc. Philol. de hist. delectu.

studium permittere nollent, & dicerent, maternam ei linguam sufficere: *&* Vlrico *Optimates Ducatus* ἄμουσοι *oggannirent*, satis esse, si sciat Germanicè scribere & legere, ac præesse ditioni ex veteribus legibus & Alemannicis institutis. *Quamvis autem postea literarum culturæ fere in omnibus Germaniæ locis meliora ingenia sese consecrârint, & certamen fere sit inter omnes enatum, quinam plus conferre operæ & diligentiæ possint: tamen observatum est, ut facilitas quædam insita ad doctrinam nunquam defuerit, at defuisse nostris acre & politum judicium, quod Italis est quasi peculiare, & populis iis, qui pertinent ad Meridiem aut Ortum. Et quem hodie paulò videas literatiorem, imò quem literatorem, (quod & in Gallis suis graviter vituperat Joan. Passeratius, vir eruditissimus) qui non libros parturiat amplos, tumidos, & omnium etiam maximè diversorum argumentorum congerie prægnantes? quibus si absurda detraxeris & expunxeris aliena; parum succi & genuini sanguinis relinquetur. Scilicet ut Echo aut psittacus tantum aliorum voces accipit redditq; neq; quidquam ulterius suo ingenio loqui potest: ita illa scripturiens turba solùm aliena garrit scribitq; aliquid autem amplius atq; exactius aut facere aut velle vix potest. Itaq; Caligulam, facem alioqui & Phaetontem Orbis terrarum, non possum in eo non laudare, quòd id genus* Aquinos, Cæsios, Volusios, *spongiâ linguâve delere scripta sua jubebat, et interdum scripta ipsa ferulis objurgari, aut in profluentem*

M. Crus. Annal. part. 3. lib. 7. cap. 9.

Lib. 8 cap. 21.

J. Lips. Epist Quæst. lib. 5. Epist. 12.

Hubert. Giphanius in præf. ad Ritershus. Partit. Feudal.

Iohan. Passeratius Præfat. in Cic. Orat. pro Cæcinna.

abjici mergiq́; imperabat. Nullus enim illis scriptorum quisquiliis neq; modus, neq; modestia: vix natum hoc examen evolat, nequitq́; suis alvearibus contineri. Ut corpore pusilli veste se dilatant; ita illi sapientiæ inopes verborum & sententiarum inanibus se diffundunt. Et quemadmodum vulgo videmus tenuißimum quemque de plebe abundare liberis, qui adjunctâ ad paternam egestatem inertiâ ostiatim mendicantes annonam reddunt cariorem: sic certi homines in summa tenuitate ingenii longè plurimos deformes animi fœtus edunt, quos cum fovere & educare domi non poßint, Typographis tradunt, à quibus excepti magno chartæ dispendio per varias ditiones dimittuntur; ubiq; prostant, prætereuntibus paßim obtruduntur, nec ulli ferè aliarum mercium præcones exaudiuntur; melioribus interim et primæ claßis autoribus carie situq́; squallentibus, & quasi ad tineas blattasq́; damnatis. Scilicet ut in sagitta mittenda non minùs aberrat, qui citra scopum, quàm qui ultra jaculatur: sic in scribendo quisquis pauciora quàm pro re, aut plura dicit; aut nec ad rem dicit. Sed nullibi major gliscit literarum intemperantia, quàm apud Graduum institores; *qui pueros etiam admittunt ad seria, & nucum putamina miscent cum* laureis baccis, & Magisterio: *titulorum pretiis doctrinam (quæ sæpe nulla aut admodum rara est) emptorum non rarò enormiter & immanequantum vincentibus. Addo etiam* Poëtas: *quorum ingens est copia, ut apum; & plus eorum in Germania, quàm muscarum in Ar-*

J. Lips. in Instit. Epist. cap. 7.

in Armenia. Multi jam laurigeri, sed pauci Phœbi: *& faciliùs quis* Poeta Laureatus *hodie fieri poßit, quàm sartor, aut nescio quis fartor: ut parum absit, quin* Laurus *olim insigne & nota bonorum poetarum, hodie degeneret in signum malorum poetarum; & paßim* non-Laureatus *poeta habeatur melior* Laureato.

Frid. Taubman. in Differtat. de Lingua Latina.

Aliud ex alio, Auditores, occurrit mihi: sed quia mantica nostra est plenior, quàm ut hoc tempore omninò excuti poßit; faciam, compendio quidem orationis meæ, sed damno voluntatis, quod huic loco maximè congruit: & omnibus aliis superseßis, tantùm de Bombardis & Typographia, *inventione, ut tua, Princeps* Francisce Carole, *est opinio, Germanorum, aliquid dicam. Et ut* Typographiæ *operæ ubivis locorum fervent, ambiguo tamen beneficio; cum illa non minus ad perniciem, quàm utilitatem mortalibus ancilletur: ita quoque &* Bombardæ *minimum, imò nihil laudis habent; cum vix homo nominari poßit, qui ferale illud tormentorum genus ad exitium hominum excogitavit: dignus, qui ut Perillus taurum æneum, ita ipsemet tormenti vim in corpore suo experiri debuisset.*

H. Salmuth. ad G. Pancirol. de Torment. tit. 18.

O maledetto, ô abominoso ordigno:
che fabricato nel Tartareo fondo
fosti, per man di Belzebu maligno,
che roinar per te disegnò il mondo.

Ariosto Cantic. 10.

Qui verò militiæ peritiores sunt existimant, in pugna plus tormenta illa parere strepitus, quàm utilitatis.

J. Lips. de Milit. Rom. lib. 5. cap. 20.

Joan. Sturm. in 3. Orat. de bell. adverſ. Turc. P. Camerar. Centur. 2. cap. 29.

Julianus *Caroli Cæſaris, atque etiam Philippi filii, præfectus peditum, Duci Sabaudiæ confeſſus eſt; ſe ſæpe ad ſpeciem ſolere uti ſclopetariis, non ad neceſſitatem: ſed poſt primum impetum aciem hoſtium ſubire celeriter, & abjectis fulminalibus, gladiis parare victoriam; neque unquam hâc ratione fruſtra pugnâſſe. Id ipſum* Henricus IV. *Galliarum Rex in conflictibus acerrimis ſæpius expertus eſt feliciter, & gladiis celeberrimas contra pugnaciſſimos hoſtes victorias conſecutus eſt. Verum ſunto utraque*, Bombardæ & Typographia, *opera omnium nobiliſſima, utiliſſima, perfectiſſima. Quid tamen hæc ad Germanos? Quid alienam laudem criſtis noſtris aptamus? Non enim, optime Princeps* Francisce Carole, *nos* Bombardas *aut* Typographiam *invenimus*: Chinenſes *ſunt, qui invenerunt; & hæc gloria illorum eſt propria. Quod ne ſtudio arrodendi aſſertionem tuam dixiſſe videar; audi, quid ſentiant alii.* Joannis Petri Maffeji, *in Hiſtoria Indica verba hæc ſunt*: Ænea tormenta conflare, literas imagineſque ſubjectis prælo typis excudere (quibus commentis Europa recentibus adeò gloriatur) vetuſtiſſimo in uſu apud Sinas eſſe compertum eſt. accedit ad artificium tormentorum, quòd ex iis quædam ſolutilia faciunt, perque partes impoſita bajulis aut jumentis, quocunque opus eſt, ſine vectatione circumferunt. ad ſcribendum autem arctas & oblongas adhibent è levi admodum

Joan. Petr. Maffeius hiſt. Indic. lib. 6.

modum ac tenui papyro pagellas: neque verſus ab læva ad dextram, ut Græci; neque ab dextera ab lævam ut Hebræi; ſed ad imum ab ſummo perducunt. cujus generis impreſſum volumen, atque inde tranſmiſſum, Romæ in Vaticano, itemque in Laurentiana Philippi Regis bibliotheca videre me memini. Joannes Boterus *autem in Chinæ deſcriptione ſcribit ita*: Sono piu di mille anni, che i Chineſi uſano la ſtampa. *hoc eſt*: Anni mille ſunt, & amplius, ex quo Chinenſes Typographiâ utuntur. *Et* Paulus Jovius *in Hiſtoria hæc verba poſuit*: Maximè mirandum videtur, apud Sinas eſſe typographos artifices, qui libros, hiſtorias, & ſacrorum ceremonias, more noſtro imprimant, quorum longiſſima folia introrſus quadratâ ſerie complicentur. cujus generis volumen à rege Luſitaniæ cum elephante dono miſſum Leo Pontifex humaniter nobis oſtendit; ut hinc facilè credamus, ejus artis exempla, antequam Luſitani in Indiam penetrârint, per Scythas & Moſcos ad incomparabile literarum præſidium ad nos perveniſſe. *Et in hanc ſententiam concedunt alii plures: quâ primaria Germaniæ ab inventionum acumine & felicitate deſumpta laus penitus evaneſcit.*

Joh. Boter nell. Relat. p. 1. lib. 2. della China.

Paul. Iovius hiſtor. lib. 14.

Quare ut ſuprema cum extremis connectam: quia id manticæ, quod in tergo geſtamus, tot tantisq; vitiis eſt infarctum, ut quantæcunqe virtutum moli umbram facere poſſit: cenſeo, Germaniæ decerni principatum nondum poſſe; ſed ob veterem Romanæ

majeſta-

majestatis honorem, & hodiernam Pontificiæ dignitatis apud multos Reges, Principes, & Respublicas amplitudinem, tutiùs Italiæ tribui posse.

PRINCEPS

FRIDERICUS ACHILLES, &c.

DIC TU

NICOLAE BUVVINCKHAUSEN.

ORA-

ORATIO

NICOLAI BUWINCKHAUSEN

von Walmerod/rc.

pro

GERMANIA.

HActenus, optime maxime Princeps, in hoc illustrissimo consessu bene multi dixêre: sed plerique contrariis adfectibus excitati tantâ contentione in sensuum divortia abierunt, ut dubitem, an in ullo Consistorio unquam à singulis Senatoribus in tam discrepantes opiniones fuerit itum. Video, non paucos, dum aliquam Europæ provinciam deprædicare, & laudum buccinâ cœlo inferre conati sunt; in aliarum vitiis denarrandis, non rarò singulorum hominum peccata universis, aut communia singulis objiciendo, admodum negotiosos fuisse. Meâ sententiâ, parùm justè. Ad conditionem enim rerum humanarum respiciendum est, ut omnium accidentium æqui judices simus. Iniquus autem est, qui ex unius hominis singulari vel virtute, vel vitio peculiari, de tota gente judicium fert: & imprudens est, qui in uno fœdum judicat, quod genti suæ publicum est. Omnes sumus incerti, queruli, ambitiosi. & quid leniori-

arg. l. 3. 4. 5. 6. ff. de legib.

 bus

Seneca lib. 3. de Ira. cap. 26.

bus verbis hulcus publicum abscondo? Omnes mali sumus. *Quicquid in alio populo reprehenditur, id unusquisque domi, & fortè in sinu suo inveniet.*

Frid. Taubm. sacror. lib. 1. in novantiq. hom. mores.

Crescit amor sceleris, quantum decrescit hic orbis.
Ecquando uberior nebulonum copia? quando
major avaritiæ patuit sinus? Omnia numi-
basius iste triparcus habet; vel habere laborans
usurâ socios & fœneris ære trucidat.
Quando voracior ætas, quando bibacior unquam
scribitur in terris, quæ sunt à Gadibus usque
auroram & Gangem? ecquando protervius iste
ant-amor, impuræ Veneris impura propago,
cum mœchis solita est, castosq; impœdiit hortos?
Nil solidum crepat humano sub pectore: nemo est,
quod simulat, pictæ passim tectoria linguæ:
personata fides: frons spem facit obvia: mellis
os dulcore litum est, sed fellis acore cor intus, &c.
Quem mihi flagitio contentum ostenderis uno?
Cùm scelus admittunt, superest constantia vultus.

Plin. Hist. nat. lib. 11. cap. 3.

Quemadmodum igitur omnia animalia plumas aut pilos habentia infestantur pediculis; præter asinos & boves, qui sunt immunes: ita nulla natio vitiis omninò caret, nisi sit planè asinina & bovina, in quam nec boni nec mali vis aliquid possit. Et ut nullum magnum sine venia placuit ingenium: sic nullus unquam populus, Respublica, aut Imperium, sine mixtura fuit dementiæ. Perpetua in rerum natura & hominum moribus est quædam quasi mellis & fellis conjugatio, ubi

ubi uber, ibi tuber. Casparum Schlickium *in simulatores & hypocritas contumeliosè multa loquentem, & affirmantem, abiturum se se aliquando in loca, quæ illis hominum monstris vacua essent; sapienter coarguit Imperator* Fridericus IV. Vltra Sauromatas ergo, *inquit*, & glacialem Oceanum tibi eundum est. sed cum eò veneris, non omninò carebit hypocrisi locus: si modò & tu homo, non DEUS es. Inter mortales enim nemo est, qui non ex aliqua parte fictus fucatusque sit. & VITIA ERUNT, *dixit Cerialis*, DONEC HOMINES. *Quare, ne dum vitia odimus, etiam homines oderimus; fragilitatis humanæ & nostri memores, aliorum errores ne petulanter exagitemus: dum inter homines sumus, mutuæ facilitatis conventione humanitatem colamus: non timore cuiquam, non periculo simus: detrimenta, injurias, convitia, vellicationes contemnamus, & magno animo brevia feramus incommoda. vix respicimus, quod ajunt, versamusque nos; jam adest mortalitas.*

Aen. Silv. Parallel. Alfons. lib. 1. cap. 38.

Tacit. Hist. lib. 4.

Seneca lib. 3. de Ira cap. 43.

Cæterùm in nationes aliquot (terrarum enim bona malave à nationum commendatione aut vituperio segrego: cum & equo, si virtutibus suis polleat, sit vector æquabilis, & cursor pernix, nemo penuriam pabuli exprobret; sin calcitrosus, cespitator, mordax, sternax, statarius; nemo pabuli abundantiam laudi adscribat) nimis acerbè & hostiliter dictum fuisse, prolixè & ordine demonstrare nunc possem, si vacaret; & orationi meæ neque hic dies totus, neque proximus, neque por-

rò cæteri plures satis forent: sed quoniam tot dies jam abstulit hæc Consultatio, ut religio mihi sit, benignissimum hoc Auditorium longis sermonum tractibus delassare amplius; me ipsum, quod decoro est propius, potius dicendi brevitate fallam: & magis per saturam quasi paucula effundam, quàm ornatè et separatè multa dicam.

In Gallos gravissima fuit accusatio, & illi oratione tuâ, illustrissime Princeps RUDOLPHE MAXIMILIANE, Furiis omninò cesserunt. Atqui jam convaluerunt Galli: quorum virtus nunquam sic deliquit, ut post quascunque regni turbas ad se non redierit major & generosior. Neque oblivioni tradere nos Germani debemus sanctissimum fœdus inter Imperatorem Fridericum II. & Ludovicum VIII. Franciæ Regem initum, in quo antiquissimum fraternum nomen inter Germanos Francosq; renovatum est: ut proinde de Gallis non aliter quàm de fratribus nostris loqui & judicare fas sit. Quinetiam Imperator Maximilianus I, ut veterum injuriarum memoria prorsus deleretur, librum, qui Spiræ asservabatur, in quo omnes injuriæ ante id tempus à Galliæ Regibus Imperio & Germanorum genti illatæ continebantur, cremandum mandasse scribitur.

Paul. Aemilius lib. 7. de reb. gest. Francor. M. Cruf. Annal. p. 3. lib. 1. cap. 4.

Fr. Guicciardin. Hist. lib. 8.

Hispaniæ autem non minus horribilis dica abs te, illustris Georgi Friderice Limpurgi Baro, scripta est: cum variè flexis persuasiunculis fidem facere satageres, quasi

quasi illa esset plerorumq; Europæ, imò Orbis totius malorum officina, &

Dom. Baudius Cent. 2. Epist. 5.

Nido di tradimento, ove si cova
Quanto mal per lo mond' hoggi si spande.

Scilicet ut pictores quidam in facie exprimenda nævum facilè imitantur, indolem negligunt & ipsum vultum: sic tu nobis expressisti mores Hispanorum. Nec ambigo, & tibi, & multis aliis, summam gentis illius ad fastigium rerum adspirantis, & omni nisu contendentis, felicitatem, variè suspicandi causam præbere: Hispani tamen propterea alieno livore nec vilescunt, nec sunt census minoris. Sicuti mel & saccarum non ideò est insuave, quia ægris sic videtur; aut vinum insipidum, quia abstemiis non sapit: sic Hispani non ideò improbi, quia tibi, aut aliis improbantur. Non enim Hispani omnes Ducis Albani, lictoris immanissimi, & veluti invitâ humanitate & clementiâ prognati, gerunt animum: nec quibus sceleribus quidam seculi patientiam excarnificârunt, iisdem contaminantur cæteri omnes. Non laudo, nec diffiteor, in Belgio plus sanguinis profusum esse, quàm fere tam angustæ provinciæ flumina capiant: sed paucorum tyrannis & culpa cur oneret & infamet totam nationem? Non defendo, in Indiis magnos Reges per summum cruciatum lento igne & laqueo sublatos; totas provincias, totas insulas, & regna tota, fidiculis & omnis generis crudelissimis, & partim inauditis quæstionibus avarè subjecta, & tot hominum milliones truculentissimè enectos fuisse:

sed cur ob aliquot furum, sicariorum, & generis humani perduellium manipulos, amplissimo & maximo Imperio, in quo melior pars illorum scelera abominatur, honor & existimatio imminuatur? Et certè, si absit nefaria quorundam immanitas, quam suasit omnium malorum genitrix avaritia; justitiam belli Indici facilè invenerim: cum Hispani contra illos homines bella susceperint & gesserint, qui concubitus nefandos & cum bestiis exercebant; & qui carnes humanas, hominibus ad id mactatis, comedebant: cujusmodi portenta, & humani generis lupos, non minus persequi licet, quàm bestias alias noxias quascunque. Ubi autem barbara regio talis in provinciæ formam semel est redacta; nullo jure impediri potest magistratus, quò minus propter singulares rationes commercium omnibus & passim non permittat liberum; ut ideò nec Hollandis, aut etiam aliis concedatur appulsus & contrahendi libertas in Indiis quibusdam Hispanicis. Et quæ necessitas, quæ charitas, nos aliàs ducit in Americam? Pietas quidem passim obtenditur: atq utinam vera pietas nos duceret in Americam! Et rem profectò fastigio suo dignam facerent Principes, si classeis ad verbi Dominici promulgationem inter illos populos adhuc veri luce destitutos, missis ad hoc Theologis propagandam instruerent; si quid inde utilitatis postea ex commercii libertate in publicum rediret, in lucro ponentes & accessionis loco accipientes. Nam ex eo esset, ut Dei gratia, sine qua nihil possumus, expeditionibus illis

Alb. Gentil. de jure belli. lib. 1. cap. 25.

Thuan. Hist. lib. 64.

illis adspiraret, & adspirante illà citra sanguinem & indigenarum vexationem res in his regionibus, quantum ad religionem et civilem administrationem felicissimis auspiciis constituerentur. Ita olim majores nostri nequaquam sibi, tanquam si mercatores essent, ea loca duxerunt quærenda, ubi auri plurimum, sed ubi virtutis officiiq exercendi major facultas offerebatur: laboris et periculorum et longinquæ expeditionis præmium non utilitas erat, sed honor. Iam conversi mores sunt. Et quidem si avaritiam, quam in Hispanis insectamur, nos non sectaremur; nullus Æolus tam sit potens, qui vela nostra impleat. Reipublicæ autem interest, modum commerciorum præscribere subditis, et interdum aliquantulum à jure gentium recedere, cui jus civile per omnia non servit. *Quò pertinet, quod Impp. Honorius & Theodosius Augusti Anthemio PP. rescripserunt:* Mercatores tam Imperio nostro, quàm Persarum Regi subjectos, ultra ea loca, in quibus fœderis tempore cum memorata natione nobis convenit, nundinas exercere minimè oportet: ne alieni regni (quod non convenit) scrutentur arcana. Nullus igitur posthac imperio nostro subjectus ultra Nisibin, Callinicum, & Artaxaten, emendi seu vendendi species causâ proficisci audeat: nec præter memoratas civitates cum Persa merces existimet commutandas. sciente utroque, qui contrahit, & species, quæ præter hæc loca fuerint venundatæ, vel comparatæ, ærario nostro vindicandas: & præter earum rerum ac pretii amissionem, quod fuerit

Auger. Busbeq. Epist. Turc. 1.

l. 6. ff. just. & jure.

l. Mercatores. 4. C. de commerciis. vide Alb. Gentil. de jure belli. lib. 1. c. 19.

fuerit numeratum vel commutatum, exilii se pœnæ sempiternæ subdendum. *Verùm de* Jesuitis, *illustris* Baro Limpurgi, *moneo: non esse ultima promiscuè in omnes expediunda remedia. Sicuti* Deus *delicta potentium non statim fulminibus persequitur: ita æquum est, homines hominibus præpositos miti animo exercere imperium, & cogitare, utrum mundi status gratior oculis pulchriorque sit sereno & puro die, an cum fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant. Non me latet, quid in Galliis, & alibi in Societatem illorum multoties sit dictum, scriptum, constitutum; quasi colluvione illâ non vivat detestabilius hominum genus, nec efficacius instrumentum Hispanicæ dominationis: uti nec illud me fugit, quomodo postea causam suam Regi Galliæ Henrico IV illi probaverint: quæ omnia, ut hîc sub censuram non voco; ita planè mihi polliceor, Socios illos, sià defensione* doctrinæ Hildebrandicæ & Bonifacianæ, *animique rigore illo præfracto, ad æquitatem, lenitatem, & illam, quam pii Patres Græci appellant* συγκατάβασιν, *Latini* condescensionem, *animitus traducerentur; magnum haud dubiè ad communem Christianorum concordiam & re & exemplo momentum afferre posse. Quòd autem illi hactenus in Respublicas tam multa delinquunt, & Hildebrandicis cuniculis summa Imperiorum decora toties oppugnant: nescio, illi magis peccent, an Principes, qui supinâ publicæ disciplinæ incuriâ omnia in pejus ruere patiuntur. Sed nimius sum.*

Dom. Baudius Cent. 2. Ep. 5.

Louys Richeôme en la Plainte Apologetiq;

Jsac. Casaubon. in Ep. ad Front. Ducæum.

Pariter

Pariter & tu, mi Daniel VVensini, *in* Britannos; *tu* Erneste Schafelizki, *in* Hungaros; *tu* Acaci Axeli, *in* Polonos; *peccâsse, & nimis multa invidiæ tela jecisse mihi videmini: cum benevolentiæ & amoris argumentis cum populis illis præclarissimis decertavisse fuisset honorificum, & tam victoribus, quàm victis gloriosum. Sed non nova res est invidia, neq; nunc primùm in Europam ex alio orbe delata. omnis locus, & omnis ætas fert illam, & feret. Verùm* ut capras sanas, *inquit Varro*, nemo sanus in lege venditionis promittit, quòd nunquam sint sine febri: ideoque dentem earum, & salivam, & arboribus esse venenum tradunt, ac inde nomen invenisse, quòd carpant omnia: *quâ ratione moti astrologi ita eas receperunt in cœlum, ut excluderent extra limbum duodecim signorum, veriti opinor, ne aliquod signum arroderent: sic et inter invidos sunt capræ bipedes interdum, sive potius hirci, qui perpetuâ febri laborant carpendi omnia; cum interea se meros Chironas & Podalirios esse credant, neq; minùs gloriosè de se loquantur, quàm ille in Plauti Menæchmis medicus, qui se ait* obligâsse crus fractum Æsculapio & Apollini brachium. *Et tu, mi charissime* Acaci, *apertè prodidisti, Suecis cum Polonis nondum convenire; atque scintillas offensarum etiamnum aliquas superesse. Ut ulcera ad levem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus condolescunt: ita animus affectus minimis offenditur. Quid? An* Hannibalis *es æmulus? qui puerulus, utpote non amplius novem annos*

Varro.

Joan. Passeratius Orat. in lib. Histor. Sallustii.

 nos

nos natus, ad aram jubente patre Hamilcare juravit, Nunquam se in amicitia cum Romanis fore: *& qui significare cupiens, quanto inter se odio Carthago & Roma dissiderent; inflicto in terram pede, suscitatoq́; pulvere*, Tunc inter eas fore finem belli, *dixit*, cum alterutra pars in habitum pulveris esset redacta.

Æmilius Probus in vita Hannibalis.

Valer. Maxim. lib. 9. cap. 9.

Sic & tu, Kœlderere, *in* Italiam *longè infestissimis verborum ac sententiarum aculeis es usus. Scitum vetus est*, Raram familiam aut genus esse, in quo non fur aut meretrix sit: *an tu putas ergo totam aliquam & magnam nationem fore immunem? Meretur equidem laudem Italia summam, ob veterem & novam rerum gestarum gloriam, domi militiæq́;, in toga & in sago. Imò ipsum* Pontificem Romanum *quoq́;, si ad primorum Paparum exemplum conformaretur; (nam Fr. Guicciardini judicio* hodie depravatis moribus tunc in Pontifice laudatur probitas, cum cæterorum hominum nequitiam non excedit) *supra omnes Ecclesiæ ordines efferrem; & eidem cum sapientissimo magnæ Britanniæ Rege* JACOBO *primum locum inter omnes Episcopos libens deferrem; & ita* facerem Episcoporum principem eo sensu, quo Petrus Apostolorum princeps fuit. *Neque etiam opes & ditiones Romanæ Ecclesiæ, quas Imperatores, Reges, & Principes, cum consensu eorum, quorum interest, donaverunt, & quarum excessum tot seculorum possessio jam mitigavit; aut quas illa aliis legitimis titulis* Petrino patrimonio *adjecit; sine selere adimi possunt: cum potiùs majorum*

Confutatio fabulæ Burdonum.

Fr Guicciard. Hist. lib. 16.

P. Melanchth. M. Bucer. G. Hedio de Pace Eccles. Goldast. in Replic. pro Imp. c. 8.

Jacobus Rex in Præf. monitor.

rum pietas posteros inflammare debeat, ut quod illi religionis contemplatione Ecclesiæ elargiti sunt, isti procurent, ne in voluptates, luxum, & alios profanos usus disperdatur, sed totum ædificationi Ecclesiæ & Christianæ Religionis propagationi permaneat consecratum.

Petrum de Vineis, *Secretarium suum, Imperator* Fridericus II. *exoculaverat: quem tamen facti pœnitens postea revocavit in Consilium sanctius. Cum autem Imperator, Papæ hostis, angustiâ rei pecuniariæ premeretur: Petrus consuluit, vires Ecclesiæ suismet opibus esse conterendas, conflanda aurea & argentea ornamenta; & omninò bona Ecclesiæ conferenda esse ad usum belli. Obsequitur Imperator, & Pisis ornamenta & bona Ecclesiarum rapit; inter quæ Zona memorabilis erat, quæ templum cingebat: & sic exercitum parat. Tum Petrus*: Imperator, *inquit*, injuriam mihi abs te injustè illatam ultus sum. tu tibi hominum odia comparâsti: ego tibi Deum ex sacrilegio reddidi inimicum. omnia tibi deinceps in deterius cadent. *At verò Italia & Itali*, mi Kœlderere, *plerunq́; apud alias gentes magis calumniâ & detractorum convitiis, quàm veris culpis laborant: non aliter atque* Nursinus lacus *in Piceno, in quo cacodæmones innatare vulgus imperitum dictitat: quoniam aquæ perpetuis motibus salire, & vicissim subsidere cernuntur. Equidem fama hinc per Italiam & alias quoq́; mundi partes ab idiotis sparsa est, malignos spiritus in isto loco habitare, petentibusq́; dare responsa. Et superioribus seculis*, inquit

Poggius Florentin. M. Crus. Annal. part. 3. lib. 2. cap. 5.

Leand. Albert. in Italiæ Piceno. P. Merula Cosmogr. p. 2. lib. 4. c. 12.

 Rassanus

Rassanus, *quidam ex longinquis regionibus, levitate exciti suâ, huc veniebant, sceleratorum ac detestabilium voluminum cacodæmoni dedicandorum gratiâ: quô certis quibusdam flagitiosis optatis, ut pote* Divitiarum, Honorum, Voluptatum, *aliorumve id genus potirentur: qui cum illusum sibi, falsamq; vulgi famam cognovissent, pudorem ut averterent, neve itineris labores sumptusq; perdidisse viderentur, apud alios expleta sua desideria erant mentiti. Addit idem* Rassanus; *se, cum harum rerum fidem exactiùs inquirere niteretur, ab* Teutonis *quibusdam doctis viris gnarisq;, qui ipsi hunc locum vulgi famâ commoti adierant, ut cum cacodæmone carminibus impiis, voti impetrandi gratiâ, magicè operarentur, accepisse, ipsos, omnibus superstitionis legibus impletis, orbeq; descripto cum signis peculiaribus, nec ullo quæ requiruntur exsecrabilium ceremoniarum genere prætermisso, nihil toto triduo audivisse quicquam, aut vidisse; quamobrem, cum imposturam intelligerent, & indignarentur, quòd volumina, quibus pravæ artis præcepta, characteres, & signa magica continebantur, in stagnum dejecta non fuissent reddita, voto maximo nunquam deinceps in hujusmodi rebus quicquam fiduciæ habendi nuncupato, et temeritatem gravissimè accusasse suam, & nugarum de loco auctores ob mendacia detestatos, simul omnes, qui cacodæmonum itemq; magicorum voluminum ullâ ducerentur fide, diris exsecrationibus devovisse.*

Tu autem, Joannes VVilhelme Redvvizi, *quid ita iracundè in* Germanos? *Quid tam inimicè in populares tuos? Non sic factum oportuit: & quæso, posthac parciùs. Meminisse poteras: etiam Germanos in hominum numero esse, & perinde atque alias nationes jure gentium omnium communi aliquam stultitiæ partem habere. Verùm quicquid dixisti in Germanos contumeliosum aut injurium, id scio tuum non esse; (ingenium enim tibi est felicius, quàm ut tot pariat calumnias & tot monstra opinionum) sed id omne ex nescio quibus exterorum et hominum de schola lacunis collegisti: & vindicamus nos Germani à talibus, ut ille ex Albania canis Alexandro donatus, solo contemptu. Et sicuti* Tiberio *de licentia dicteriorum conquerenti respondit* Augustus: *id nos contra hostium nostrorum insolentiam usurpabimus:* Non indignari nos, aliquos esse, qui de nobis malè loquantur; satis esse, si hoc habemus, ne quis nobis malè facere possit. *Et ut muscas importunè circumstrepentes sine ira levi manu fugamus: ita Germanorum magnanimitas abigit culices calumniæ. Ne tamen præter mentem tibi,* Retvvizi, *aliquid de alienigena errore irrepserit profundiùs: per amicitiam nostram facere aliter non possum, quin in aliquibus capitibus, quàm possum brevissimè, te instruam rectiùs. Sollicitus es,* Retvvizi, *de Germaniæ salute; atque times, ne propediem penitus corruat patria;* quia limes Imperii, *inquis,* contrahitur & cogitur in angustias; Imperatoris majestas merum nomen est sine viribus, sine potestate, sine autoritate; Ordines

Sueton. in Augusto. c. 51.

dines factionibus scisi tendunt in contraria: Comitia sunt sesionum disidia, & decretorum Euripi: Fides & Religio sunt mutabiles: & id genus. Verùm, mi Retwizi, nullum est Regnum, nulla Respublica, nullus Principatus, in quo non ejusmodi audias querelas. Nam ut in hominis corpore cottidie fere aliquid mutat; ita fit in illis magnis Imperiorum corporibus. adfectus tamen semper est loquax, & garrulus, & querulus. Imperium Germanorum quidem alicubi est imminutum: sed non ita, uti à sciolis asseritur. Et cum jura majestatis (quæ sunt sancta sanctorum) alienari non possint: atque etiam alienæ majestatis subditus, ne si regiam ipse potestatem adipiscatur, se ipsum eximere nequeat: semper licuit Imperatoribus, & licebit, suos cives desertores, aut illegitimè exemptos, in ordinem cogere; non alter, quàm domino in servum fugitivum perpetua manus injectio est. Et quid objicis de Italia? Italia, rescribit Imperator Fridericus II. Papæ, hereditas est mea, & hoc notum est toti orbi. Quamobrem Pius IV. Pontifex Romanus Cosmum Florentinorum Principem Regem efficere cum maximè vellet, non tamen potuit: & Imp. Maximilianus II. non incongruè his verbis intercessit: Non habet Italia Regem, nisi Cæsarem. Et cum Pius V. eundem Cosmum postea magnum Etruriæ Ducem creasset, Cæsar per oratores suos protestatus est, additis minis, si Pontifex ulterius in Imperii jura invaderet. Ideoque cum de dignitatis prærogativa inter Ferrariensem & Floren-

M. Ant. Peregrin. de J. Fisci. lib. 1. Bodin. de Rep. lib. 1. c. 6. & 9. 10.

Goldast. Tomo 3. Constit. p. 658.

Jo. Bodin. de Rep. lib. 1. c. 9.

Thuan. Hist. lib. 46.

Thuan. Hist. lib. 44.

Florentinum diu antè causa agitata esset: Cæsar non solùm mortuo Pio à novo Pontifice Gregorio XIII. contendit, ut decessoris sui decretum induceret, & negotium ipsi, in cujus fide Etruria est, liberum relinqueret: verùm etiam, instante Ferrariense, Cosmum tanquam Imperii beneficiarium citavit; qui prolatis instrumentis & rationibus in medium propositis se defendere coactus est. Etsi tandem Francisco Cosmi filio, Magni Ducis titulus, tanquam Imperii beneficiario, amplissimo ea de re diplomate dato, fuit confirmatus. Et quicquid alibi, Retwizi, audiveris, legeris: hoc seriò disce, omnes Italiæ civitates aut Duces ab Imperatore & Imperiali curia judicium accipere & judicata facere obligatos esse; quoties de republica, de finibus, de statu inter ipsos agitur. Nam tametsi Genuenses minus quàm cæteræ civitates Italicæ Imperatorum jussa antea fecerint; cum tamen à Marchione Finaliensi, quem domo expulerant, ac bonis omnibus spoliatum ejecerant, ad Imperatoris Ferdinandi tribunal vocarentur, eos Imperator post edicta peremptoria cum abessent, vadimonium deseruisse pronunciavit; hoc addito, Nisi fetiali suo parerent, urbem & agrum Genuensem se proscripturum. Sed paruerunt judicato Genuenses. Et ne multus sim, nullâ habitâ ratione futilium objectionum: Cæsar in omnes Italiæ Principes et civitates jurisdictionem suam tuetur: quod cum alia documenta, tum infinita præjudicia causarum, sententiæq; à Cæsareo Aulico Consistorio, sive delegatis, datæ & executioni demandatæ osten-

Thuan. Hist. lib. 54.

An. Ch. 1575. Thuan. Hist. lib. 60.

Joh. Bodin. de Rep. lib. 1. cap. 9.

Thuan. Hist. lib. 36.

Joh. Bodin. de Rep. lib. 1 c. 9.

Tob. Paurmeister. de Jurisdict. lib. 2. cap. 4. num. 73. & passim.

ostendunt: ut propterea Italiæ Jurisconsulti unanimi consensu verissimè scripserint, nullis Italiæ civitatibus leges condere jus esse, quæ Romanorum legibus, quas Fridericus promulgari jussit, contrariæ sint. Hinc quid & de ipsa Roma judicandum sit, cognoscere potes; & intelligere, etiam Pontifices Imperatorum vasallos & subditos esse, atque ab illis Urbis præfecturam, & tot ditiones accepisse; quo nomine ab electis Imperatoribus hodieque solennem beneficiorum confirmationem petere solent: Imperatores autem proprietate suâ omni propterea non excidisse. Nec tamen necesse est, Imperatorem Romanum Romæ degere, aut etiam ipsam urbem possidere, quasi aliàs nomen nulla res sequeretur: cum ibi sit Roma, ubi est Imperator; & Imperatores Græci, qui Constantinopoli sedem fixerunt, non eò minus Imperatores Romanos se dixerint. Quemadmodum olim Athenienses urbe derelictâ civitatem conservabant in navibus: ita Romanum Imperium, Romæ urbis mœnia deserens, in Germaniam cum Imperatore sedem transtulit: adeóq; Roma hodie est Viennæ, Pragæ, Norimbergæ, aut ubi sacratissimo Imperatori MATTHIÆ libuerit. Ita Sabaudia, ita Lotharingia, ita Burgundia, membra adhuc sunt Imperii. Ita Belgium quoque: & hoc tam est clarum, ut Imp. Carolus V. qui priùs fratri Ferdinando persuadere conatus, ut Imperium acceptâ idoneâ compensatione in Philippum transferret, & id impetrare non poterat, cum postremò peteret, ut saltem eum Imperii

J. Bodin. de Rep. lib. 1. cap. 9.

Goldast. in Rational. Constit. Tom. 1. p. 64. Et in præfat. der Reichshandlungen / ad Ducem W. J. F.

Herodian. lib. 1. in Commodo. Alb. Gentil. de jur. Belli lib. 1. c. 23. vide l. 1. §. 10. C. de vet. iur. Procem. Instit. & passim in legib.

Reichs Abschied / Anno 1544. A. 1522. A. 1548. Paurmeister de jurisdict. libr. 2. cap. 1.

perii per Italiam & Belgium cum plena potestate Vicarium constitueret, etiam hìc repulsam tulerit; dictitante Ferdinando, Tantum de Cæsarea dignitate ac majestate, quam integram & illibatam tueri recepisset, decessurum, quantum ex ea alteri concessisset. Quare cum fœderati Belgæ missâ splendidâ legatione Elisabethæ Anglorum Reginæ Hollandiam & Zelandiam vel possidendas vel protegendas obtulissent, insignis illa & supra sexum prudentissima fœmina primum omnium animo deliberandum esse censuit, An cum alterius Principis subditis protectionis fœdus inire liceret; & An Belgæ fœderati tantum offerre jure possent sine Cæsaris consensu, qui supremus Feudi dominus: & deniq; postquam Arausionensi & Ordinibus pro præclara benevolentiæ testificatione gratias egisset, respondit; Nihil sibi antiquius esse, quàm fidem cum honore conjunctam & Principe dignam tueri, necdum sibi liquere, quomodo salvo honore & conscientiâ integrâ provincias illas oblatas in protectionem, multò minùs in possessionem accipere posset. Ut ita, quantamcunque una aut altera, aut plures fugitivarum provinciarum sive civitatum libertatem jactent, semper Imperatori & Imperio sua majestas & auctoritas constet in suos. De Helvetiis ridicula dixisti, & quæ splenem agitent vel non petulantem. Et an putas, tam inciviles & rusticos esse Helvetios, & ita cerebrum omne expuisse, ut eâ verborum insolentiâ & intemperie in Augustalem Cameram fuerint debacchati?

Thuan. hist. lib. 16.

Camden in Annal. Angl. An. Chr. 1575.

Vide Jo. Meursium de Induc. Belgic.

chati? Non persuadebis hoc mihi. Mirum tamen est, quod unus Warsevicius, *homo Polonus, forsitan in tonstrina exceptum chartis illevit; id etiam à Germanis aliquibus statim tanquam oraculum acceptari. Quasi quid Spiræ agatur, extra Germaniam requirere, & à Polonis discere debeamus. Privilegia quidem Helvetios amplißima ab Imperio habere nemo negare potest: uti & omnium Helvetiorum nomine legati è Tiguro, Lucerna, Uria, Glarona, confirmationem suorum privilegiorum in Comitiis Augustanis petierunt ab Imp. Ferdinando: sed privilegiorum concessio in eo, qui confert, majestatem & imperium; in eo, cui conferuntur, subjectionem arguit; cum juris tam universalis quàm singularis condendi potestas tantùm penes eos sit, qui summam Reip. obtinent potestatem. Ac licet Helvetii, viri certè probi, singulari indultu Imperatorum insignes illas prærogativas acceperint,* exemptionem à Iudicio Aulico, Camerali, & Rotvilensi, libertatem fœderationum, & immunitatem ab omnibus oneribus realibus Imperio debitis: attamen Constitutione fractæ pacis publicæ tenentur, & pacem Imperii publicam violantes in Camera accusari possunt; imò etiam contra omnes Imperii hostes exteros suppetias ferre sunt obstricti. *Sed nemo de Helvetiis, te* Retwizi, *edoceat accuratiùs, nemo meliùs, quàm* Melchior Goldastus, *Helvetius doctißimus; qui ad serenißimum nostrum Principem* JOANNEM FRIDERICUM, *VVürtembergiæ Ducem, in volumine, cui titulum fecit,* Reichs-

Jos. Simler. de Repub. Helvet. lib. 2. Bodin. de Repub. lib. 1. cap. 9.

Carol. Tapia de Constit. Princip. cap. 4.

§. sed & quod Principi. Inst. de I. N. G. & C.

handlung / Tractaten / rc. *ita præfatur.* Es werden gantze Lastwägen voll Bücher geschriben de processibus juris, de jurisdictione, de appellationibus, de exactionibus, de immunitatibus & exemptionibus, vnnd was dergleichen. Hie müssen die Schweitzer vnnd Eydtgnossen allenthalben herhalten / vnnd als Meineidige / Abtrünnige / vnnd vom Heiligen Reich abgefallene Ständ durchgezogen werden. Aber die guten Herrn vnnd Eydtgenossen wöllen das nicht gestehen / vnnd widersprechen es auff das höchst / erkennen den Keyser für jhren einigen / ordenlichen / natürlichen Herrn / bekennen sich zu dem Heiligen Reich Teutscher Nation / geben sich für desselbigen freye Stände auß / wöllen auch deß Lob / Ehr / Rhum / vnd Namen haben / rc. *Tu lege cætera: & quæ contra Jesuitam* Gretserum *in* Replicatione pro Imperio, *capite ultimo, scripsit* Goldastus, *adde: abibis doctior. Ego verò in* Barbarios Philippos, *ut noster* Axelius *loquitur, nihil dico hic ampliùs.*

Gold. Reichshandlung. in præfat ad Ducem VVürtemb. J. F.

Goldast. in Replic. pro Imperio. capite 41.

Atqui & Imperatoris dignitatem, Retvvizi, *alicubi vilescere, Ordinumque obsequium fere in contemptum degenerare doles. Atque ut dem tibi aliquid; credo, aliquando inter Germanos fuisse viles, & contumaces, & refractarios tales. Namque patitur majestas Imperatoria interdum platani, aut nucis arboris fortunam: sub quam pluvio cœlo multi se recipiant, qui tamen eidem postea cœlo sereno ramos decutiant, & securim admoliantur. Sed confide,* Retvvizi;

inclytis Imperii Ordinibus hodie mens tam læva non est. Et licet, ut inter multos fratres nonnunquam aliquid jurgii, aut ut inter conjuges aliquid fribusculi intercedat inter ipsos: tamen quia ex illis non pauci sanguine sunt conjuncti, & quod omni consanguinitate certius est, omnes sunt virtute fratres, & ordinis atq; νόμων studiosissimi; hinc omnes quoque in dissidio quocunque salutem publicam respiciunt; omnes Imperii gloriam, Imperatorisq; majestatem pro virili tueri & amplificare annituntur; multiq; officii præstandi celeritate, occupant tempus optandi. Et quemadmodum luscinia, carduelis, citrinella, alauda, regulus, curruca, & ceteræ canoræ aves, concentum inter se se non vitiant, quamvis diversissimis modulationum formulis & intervallis unà canant omnes: aut sicuti in Principis Odéo plurimi musici & symphoniaci pueri diversis modulis concinunt, atque rapidis vocibus per omnes gradus discurrunt; & tamen nec à se ipsi, nec à Basso, qui spondæum canit, discrepare percipiuntur: ita evenit in nostra Germania, ut in suavissimo Reipublicæ Ordinum concentu interdum per tonorum etiam peregrinas discrepantias hinc inde divagentur quidam, nec tamen propterea basis ac fundamentum Reipublicæ conquassetur. Et quis hoc præsertim Imperatore MATTHIA, *non polliceatur sibi augusta & magna omnia? Quis aurea secula mox reditura esse non speret? Ille enim noster Imperator scit, incolumitatem rerum & pacem gentium sanctissimis Imperii Constitutionibus unicè*

unicè firmari: ille novit, omnes Augustales sanctiones à decessoribus Augustis Ordinum consilio & assensu factas, etiam suas esse, atq; æternas esse debere; ab earumq; auctoritate Imperatoriam auctoritatem pendere: ille intelligit, in hac Palladii Germanici custodia promptissimum Ordinum obsequium, in obsequio Cæsareum ærarium supra omnes Peruviæ & Indiarum divitias opulentissimum situm esse: ille denique adgnoscit, unâ legum sacrarum morumq; antiquorum reverentiâ concordiam Ordinum sarciri, justitiam reparari, lites minui, & Reipublicæ felicitatem stabiliri augeriq; posse. O divinas cogitationes! O pias curas! Quis tanto taliq; Principi non comprecetur prosperos etiam ultra vota successus? Quis pro incolumitate illius se non provolvat ad aram venerabundus? Honor sanè meritò maximus habetur illis; qui Christiani orbis fata suscipiunt; qui perpetuis maximorum operum actionibus occupati de tot nationibus & provinciis cogitant, noctes omnes diesq; perpeti sollicitudine pro omnium salute transigunt, atq; obliti quodammodo sui gentibus vivunt. Sed ebullit animus Auditores, & nequeo linguam continere amplius. Accipe sacratissime Imperator Auguste, MATTHIA, nostrorum sensuum confessionem: Filius es MAXIMILIANI II. Imperatoris, Principis omni laude digni, sed omni laude majoris; & qui cum Imperii Ordinibus quasi cum liberis parens vixit: tu autem patris pietatem, justitiam, ac humanitatem sic imitaris & sequeris, ut omnibus ad te confugientibus, diversamq;

l. digna vox C. de legib.

ſamque opem aut contra aliorum injurias, aut pro ſuis commodis poſtulantibus, quaſi legata patris videaris exolvere; idque ipſum gaudeas prædicari, Quicquid MATTHIAS piè, juſtè, liberaliter, fecerit, filium MAXIMILIANI patris neceſſariò præſtitiſſe. Ita fit, optime & benigniſſime Cæſar, ut nec dies, nec quies ulla, ac ne momentum quidem tenue, tuis tranſcurrat beneficiis otioſum. At ego referendis laudibus tuis exiguus ingenio: nec mihi vocis ubertas ad dicenda, quæ de tua Majeſtate ſentio, ſufficit; nec vel indefeſſi ſermonis ſeries. Ergo quod ſolum poteſt religioſus quidem, ſed tenuis alioquin efficere, curabo: Majeſtatem & numen tuum intra pectoris mei ſecreta conditum perpetuò cuſtodiens imaginabor. *At* Seſſionum *certamina*, RETVVIZI, *quæ ſubinde in Comitiis Imperialibus inter Ordines enaſcuntur, nihil te conturbent: ſunt leves controverſiæ præ illis, quæ Hiſpano & Gallo, Hiſpano item & Anglo, Ferrarienſi & Florentino, multoties fuerunt. Et quidem cum Imp.* Carolus V. *coronaretur Bononiæ, atque Legati Senenſium & Genuenſium inter ſeſe de ſeſſionis primatu verbis verberibusq; acriter diſputarent, utriq; Imperatoris juſſu templo expulſi ſunt. Cætera item, quæ tu attuliſti contra Comitia, eorum Decreta, & Juſtitiam; pleraque ſunt joci, ſcommata, convitia, nugæ: & illud de* Klagenfurto, *eſt*

P. Jov. Hiſt. lib. 27.

fabula, ſed nugis vanior illa meris:

quæ ab Ænea Silvio *pro vera hiſtoria credita & primùm*

Hier. Megiſer. in Annal. Carinthiæ lib. 11. cap. 12.

mùm ſcripta, poſtea à pluribus repetita fuit. Nec rarum eſt, ut quod unus ſcriptorum in trivio hauſit; ſtatim alii tanquam Senatuſconſultum Romanum laudent & ſectentur. Sæpe ſine omni rubore mentiuntur: & XX propè ſcripſerunt, Carolum Ducem Aureliorum *ob læſæ majeſtatis crimen ſupplicio adfectum, idque Lutetiæ; quem tamen anno poſt trigeſimo, quàm ab Anglis captus fuerat, in Galliam rediiſſe, ac feliciter obiiſſe conſtat.* Adeò maxima quæque ambigua ſunt: dum alii quoquo modo audita pro compertis habent; alii vera in contrarium vertunt: & gliſcit utrumq; poſteritate. *De inconſtantia Germanorum, aut* perfidia, *omitte. Nam licet nemo adhuc extiterit, cujus virtutes nullo vitiorum confinio læderentur: nullus tamen populus Fidem & Conſtantiam fortiùs & ſinceriùs ſervavit, quàm Germani*: apud quos ſolos morum integritas, *Macchiavelli Itali judicio*, noſtrâ ætate ſupereſſe videtur. *Imò morum rectitudo & conſtantia inter Germanos eſt etiam juventutis peregrinæ ſaluberrima rectrix. Quemadmodum enim verum balſamum coagulat lac, & in veſte nullas relinquit maculas: hiſce enim notis dignoſcitur illud ab adulterino: ita Germanorum converſatio & convictus lacteam & diffluentem exteræ juventutis virtutem ſiſtit & firmat, nec illam vitiorum ſordibus facilè polluit ullis. Si quid autem rigoris ſive aſperitatis fuit in priſcis majoribus: id cultura poſteritatis eradicavit: non aliter, quàm loca multa aliam induêre faciem: ubi*

J. Bodin. Meth. Hiſt. c. 4.

Tacit. Annal. lib. 3.

Nicol. Macchiavell. Diſput. de Rep. lib. 1. c. 55.

H. Salmuth. Comment. in G. Pancirol. de Myrrha, Stacte, Bdellio, & Balſamo.

ubi silvæ fuère, jam seges est; ut metendo ac vindemiando aliquando deficiamus. Alioquin in artificiosis manuum pedumq́ gesticulationibus, imò verò in scenica ista totius corporis compositione, quam hodie plurimi verarum virtutum aut non intelligentes, aut negligentes, præcipuæ morum elegantiæ adscribere solent, Germani nostri nunquam quæsiverunt aliquam palmam: ut mirum haut sit, si Gallis liberi sui, quos aliquandiu Germanorum consuetudini tradiderunt, non satis pro nationis suæ ingenio civiles domum redire videntur.

Religionem verò unam, Retwizi, faciliùs in uno regno vel provincia optaveris, quàm inveneris: sectarum licentiâ eô usque jam progressâ, ut Deus non solùm assiduis sollicitandus precibus, ut Fidem nostram adaugere, verùm etiam rogandus sit, ut Fides nostras diminuere velit; cum nullo ab hominibus conditis natisq́ tempore plus Fidei Perfidiæq́ fuerit. Et ô quando inter nos illæ notæ, Catholici Pontificii, Catholici Lutherani, Protestantes, Calviniani: ô quando cessabunt; & fiet unus Christi grex, & unum ovile? En erit unquam ille dies, cum Doctores & coryphæos scriptores, penes quos in Religione fere summa rerum est, hæc pia occupabit cogitatio? Enimverò satis, ah! plus satis studio partium undique hactenus est datum: satis turbarum in Europa excitatum. Et ignoscant mihi, rogo, Theologi, etiam qui nostrarum partium, quos omnes omni culpâ liberare non possum; ignoscant, aut magis agnoscant, quod nunc dicam. Ut rabulæ quidam & la-

Isac. Casaubon. in Epistol. ad Front. Ducæum.

tratores

tratores inter Jurisconsultos sunt, homines clamosi, turbulenti, & quibus omne cerebrum in lingua est: sic inter illos Theologos reperire est aliquos, qui caninam facundiam exercent, & nocent potiùs, quàm docent; incurrunt, perdunt, dissipant; mali discipuli illius, qui omnia factus omnibus, ut servaret omnes; calumniam pro charitate usurpant, dentem pro lingua; & toti in eo, ut litem ex lite serant, ne coëat unquam & conspiret Christianum hoc corpus; iidem, quod mirere, in re sua accusatores, judices, testes. Et iterum: sicuti eadem amplissima Jurisconsultorum natio fere nunquam destituitur præferocibus & importunis novatoribus, qui criticam ingenii sui securim etiam ipsis Imperatorum legibus confidentissimè admoliri audent; quorum immaturas correctiones sæpenumero non levia sententiarum divortia inter Doctores, cum non parvo veritatis ac justitiæ præjudicio, consequuntur: ita quoq; & sanctissimus Theologorum ordo nonnunquam suos habet præfervidos & imperiosos Aristarchos; quibus palmarium & veluti Theologiæ caput est, mysteria Religionis & Fidei articulos legibus humanæ rationis ac scientiæ aptare, simplices & piscatores Apostolos ad Aristotelis, Scoti, Thomæ, & id genus Disputatorii regni magistrorum scholas deducere; demum hoc agere, ut potius perenni Theologico-Philosophicarum argutiarum diluvio discipulorum atq; auditorum animos inundavisse, aut & Rhetoricâ suaviloquentiæ copiâ obstupefecisse, quàm illustribus vitæ inculpatæ exem-

J. Lips. in Epist. ad Joan. Esychium.

plis veram pietatem & Mundi hujus contemptum docere voluisse videantur: cui peracri Disputationum & Declamationum plusquam Theologicarum studio si privatorum adfectuum & præsertim ambitionis accesserit fermentum, plerunque contumacissimæ inde oriri solent de religione dissensiones, quæ non minus Reipubl. & populo inferunt vastitatis, quàm externa bella, quàm fames, morbive, quæq; alia terris incumbunt tanquam pestes quædam. Scilicet

P Cunæus de Rep Hebr.

Joh. Owen.

Reges belligerant, faciunt & fœdera Reges,
est aliquid serâ denique pace frui;
Presbyteri certant, atque immortalia nectunt
jurgia; litigiis non posuêre modum;
unde venenatæ levis inclementia Linguæ;
&, quàm sit *Calamus* sævior *Ense*, patet.

Etsi & inter Politicos nonnunquam reperiuntur, qui officii sui terminos gratiâ Principali prævecti Dictaturam Religionis sibi sumunt, & faciles Principes nullo negotio ad opiniones suas verborum diarrhæâ movent; quasi illi Theologiam è cœlo cum Jovis diphthera accepissent. Interim autem, dum illa religionum discidia vigent, de Republica minimè desperandum est. Laudatur Constantini edictum, per quod poterat quisque vacare Deo secundum suam sectam; etiam, ut ad alteram religionem transire posset. Et melior est Religionum multitudo, quàm carnificina conscientiarum: illa habet superstitiosos, hæc atheos; illa plures Divini numinis habet cultus, hæc nullum. Præte-

Alb. Gentil. de jure belli. lib. 1. cap. 10.

Præterea, noli timere Retwizi, *ne* altitudo corporum *ingenio & virtuti Germanorum aliquid deroget. Ut plerunque arces & palatia excelso loco posita incolunt summates viri: in Pragensi enim & Lincensi arce habitat Imperator: in Vaticana Pontifex: in Heidelbergensi Elector Palatinus: in Tubingensi Dux VVürtembergicus: in Marpurgensi Landgravius Hassiæ: sic natura ipsa magnis Germanorum mentibus domicilia corporum digna plerunque metatur; & ex eorum vultu & decore membrorum colligi potest, quantus illos cœlestis spiritus intrârit habitator. Nec moramur dicterium* Bartoli; *viri quidem magni, sed nisi quam in humanioribus literis, in Historiis, & publico jure toties prodidit infantiam, accuratissimo in privatarum rerum legibus judicio emendasset, ne inter doctos quidem, nedum magnos referendi. Scilicet qui morbus plerisque hominibus de Schola solet esse familiaris, etiam incesserat Bartolum; unde curiosè quærebat, Eccur Ulpianus* in l. 1. de jurisdictione *dixerit,* jus dicentis officium latissimum est, *& non potius* longissimum? *& mox inter caussas referebat,* quia longi homines sunt rarò sapientes. *Ratio profectò vix Mopso aliquo, nedum tanto viro digna: quâ tamen illa* in l. hostes. ff. de captiv. & postlim. reversf. *nihilo est melior; ubi scribit Bartolus;* fortasse esse hæreticum, dicere Imperatorem non esse dominum totius mundi, propter Evangelii verba, Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis.

Vide Joannis Barclaii vindicias. in exam. prolegom. Roberti Bellarm. n. 19. de Bartolo.

At voluptatum esse sectatores in Germania, verum est, Retvvizi: *sed non illâ insaniâ, ut tu opinaris: & alibi, mi amice, est ejusmodi mancipiorum plus. Populus*

__________ optimus ille est,
qui minimis urgetur.

Multa quoque nobis vitia consuetudo exterorum adspersit: ut morbus Gallicus, pestis, oculorumq́ dolor vicina corpora adficere solent.

dum spectant oculi læsos, læduntur & ipsi:
multaque corporibus transitione nocent.

Ebrietatem *tamen Germanis impropriè fecisti propriam; & dabo tibi totas familias, quæ temperatissimè bibunt. Quis videt temulentum & madidum inter* Austriæ Archiduces? *Et quantum jam procerum agmen trahit laudatissimum tantorum Principum exemplum? Olim* Novellius Torquatus *Mediolanensis (Gallus hic fuit) inter celebres potores hoc encomium meritus est*, quòd tres congios biberit uno impetu, ἀπνευσὶ, spectante miraculi gratiâ Tiberio Principe. *Et fuit in eo hæc gloria rara, (quando & hæc ars suis legibus constat.)* non labâsse sermone, nec levatum vomitione, non alterâ corporis parte, dum biberet: matutinas obisse vigilias: plurimum hausisse uno potu, plurimum præterea aliis minoribus addidisse: optimâ fide non respirâsse in hauriendo, neque expuisse; nihilq́; ad elidendum in pavimentis sonum ex vino reliquisse, diligenti scito legum contra bibendi fallacias. *O potorem*

Plin. Histor. Natur lib. 14. cap. 22.

rem numeris omnibus perfectum! Quis contendet? Non tu Cicero fili, *magni patris degener soboles, qui* duos congios simul haurire solitus es. *Contendere tamen ausurus fuisset famosus ille* Bonosus, *Hispaniensis, origine Britannus, sed Gallâ matre, rhetoris, aut pædagogi literarii filius, qui etiam imperium cum Proculo invasit, omnesq́ Britannias, Hispaniam, & Braccatam Galliam sibi vindicavit; ille infelix licet in Martis militiâ, sed hâc Bacchi mirificus, & juxta vel supra Torquatum istum Tricongium ponendus*, bibit, *ut Flavii Vopisci Syracusii verba sunt*, quantum hominum nemo. De hoc Aurelianus sæpe dicebat, Non ut vivat natus est, sed ut bibat. Quem quidem diu in honore habuit, causâ militiæ. Nam si quando legati barbarorum, undecunq; gentium, venissent, ipsis propinabat, ut eos inebriaret, atque ab his per vinum cuncta cognosceret. Ipse quantumlibet bibisset, semper securus & sobrius, &c, ut Onesimus dicit scriptor vitæ Probi, adhuc in vino prudentior. Habuit præterea rem mirabilem, ut quantum bibisset, tantum mingeret, neque unquam aut ejus pectus, aut venter, aut vesica gravaretur. *Is ipse Bonosus, cum victus à Probo laqueo vitam finisset, joco locum dedit*, amphoram pendere, non hominem. *Hominum quoque memoriâ* Shanus O-Neal, *potens Vltoniæ in Hibernia regulus, crudeli quod in Anglos conceperat odio clarissimus; quippe qui & castrum, quod in lacu* Eaugh *construxerat*, Feoghnegall, *id est*, odium Anglorum *nominavit;*

Fl. Vopiscus in Bonoso. Cuspinianus in Probo. Lipsius in Epistola de Potorib. & Edonibus.

Guil. Camden. in Annal. Anglic. ad An. 1567.

vit; quosdam è suis strangulavit, quòd Anglico pane vescerentur: *ille verò, qui patrem dominatu, fratrem nothum vitâ spoliaverat, homicidiis & adulteriis contaminatissimus, helluo maximus, tantâ contentione & studio ebrietati famulabatur, ut ad corpus vino &* aquâ vitæ *immodicè haustâ inflammatum refrigerandum sæpius mento tenus terrâ conderetur: sicuti & inter pocula postea fuit contrucidatus. Sed quis unius Shani flagitia toti Hiberniæ nisi iniquus, quis omnibus Hibernis nisi demens impegerit? Quis item ob amphoram Bonosum omnes Britannos aut Hispanos* amphoras; *ob bicongium Ciceronem omnes Italos* bicongios; *ob Torquatum tricongium omnes Gallos* tricongios *sine ingenti calumnia dixerit, scripserit? Ita minimè abnuerim, immemorabilem illum* Wenceslaum, *qui pessimis infantiæ suæ ominibus (matrem enim in partu exanimavit; fontem S. baptismatis, ut & aram, in qua secundo ætatis anno Bohemiæ Rex coronabatur, ventris purgamentis fœdavit) omnem futuræ vitæ fabulam prodiderat, nimis quàm madidum & ebriosum fuisse: cum & tot aliis sceleribus fuerit obsessus, ut ei nullum vulnus nisi per cicatricem infamiæ fere imprimi potuerit: de quo etiam fertur, adeò naturâ ferum & sanguinarium fuisse, ut assiduum penes se carnificem haberet, quem* Compatrem *familiariter appellabat, quia filium ejus de fonte sacro levârat; & tam familiariter eo utebatur, ut aliquoties uno eodemque equo secum vehi illum passus fuerit: sed quis tam sit*

J. Cuspinian. in WVenceslao. H. Megiserus in Chron. Carinth. lib. 9. cap. 34.

Dubravius lib. 23.

sit effrons, ut delicta unius Wenceslai propria faciat communia omnium Germanorum? Et ubi terrarum hodie Wenceslai sunt? Vivitur & bibitur apud Germanos modestiùs; neque ita immoderatè, ut, Jacobi Menochii *judicio & verbo* palmam ferant bibaces Germani; *neq; ita spurcè, quod* Henricus Stephanus *falsò refert*, ut quot illi calices super mensam, tot matulas sub mensa habeant, aut omnia vicem matularum præstent. *Bibitur quidem à multis liberaliùs; sed sine gravi Reipublicæ damno. Poëta quidam Germanus Italis Germanorum sitim vehementiorem carpentibus argutè respondit:*

Jac. Menoch. lib. 4. præsump. 152. n. 32.

Henric. Stephanus in Apol. pro Herodoto.

> Vt nos dulce merum, sic vos Venus improba vexat:
> Lex lata est Veneri Iulia; nulla mero.

Et si suus cuiq; populo adhærescit error; maneat, maneat istud vitium nostris, dum graviora absint, levitas, fraus, dolus, perfidia, perjurium, blasphemia, immodica sed & inconcessa Venus in nuptas, in virgines, in puellas, in pueros, in bruta animalia; quibus maximè urgentur exprobratores nostri. Sed alienis vitiis non tego nostrum; si modò nostrum est, quod commune est: cum habeam certum, hodie nulla in parte mundi cessare ebrietatem. *Quinetiam suadent viri prudentes, nonnunquam & usque ad ebrietatem veniendum esse; non ut mergat nos, sed ut abducat nonnihil animos in altiores curas defixos. Ut enim morbis quibusdam, ita & tristitiæ*

Phil. Cluverius German. antiq. lib. 1. cap. 19.

Plin. histor nat. lib. 14. cap. 22.

Seneca de Tranq. animi cap. ult.

tiæ medetur; nec rarò consilia non liberiora tantùm, sed & meliora cudit, in quibusdam præsertim ingeniis. Ita

Horatius.

narratur & prisci Catonis
sæpe mero caluisse virtus.

Seneca d.l.

at quisquis objecerit Catoni ebrietatem, faciliùs hoc crimen efficiet honestum, quàm turpem Catonem.

De fortitudine *Germanorum,* Retwizi, *omnia bella, quæ fere in toto orbe geruntur, testantur. Disciplina quidem militaris deficit alicubi; ut apud nationes omnes: imperterriti tamen & formidabiles nihilominus sunt* Germani: *in quorum virtutem si pericula inciderint, non magis ullam portionem habent, quàm in marinimbus. Sed excelsus Princeps,* Franciscus Carolus Dux Saxoniæ, *te, antequam diceres, solidißimè confutavit: & Turca (cui nullo timoris aut imbelliæ argumento, sed temporis causâ, ut Hungari brevi pace perennes bellorum molestias concoquerent, aliquid argenti, non tributum, datum est) multoties suo detrimento expertus est; etiam multitudinem ipsius nostræ paucitati imparem esse. Galli, Itali, Hungari, & alii, nostros* Reiteros & Landsknechtos *(hoc posterius militis genus Imperator Maximilianus I. in orbem introduxit primus: & habent hi Landsknechti more* (a) *Romano non quidem antiquißimo* (b) *illo, quo habere non licebat, suas conjuges comites) laudibus fortitudinis cumulant summis: & nuper* Belgium *Hispanis specimen dedit, quantum virtus Germanorum in armis poßit;*

(a) Tot tit. C. de uxorib. milit. F. Balduin. Comment. de legib. Constantini M. lib. 2.
(b) Lipſ. Comment. ad lib. 14. Annal. Taciti. & lib. 5. de Mil. Rom. dial. 18. Th. Dempster in Paralipom. ad Jo. Rosin. Antiq. R. lib. 10 cap. 12.

poßit; quibus tandem eò ventum est, ut maximus ille dominator Philippus, tot populis ac regnis latè imperans, ut vix eorum titulis recensendis memoria ipsius suffecerit, flore sui patrimonii devolveretur, sine spe recuperandi, utq; jam cum suis olim-subditis æquo jure pacisci non adspernetur; adeò ut si pro coronis aureis *illis Hispanorum domitoribus, & cumprimis magno illi* Mauritio Nassovio, *nemini veterum ducum animi magnitudine, consilii solertiâ, bellicis virtutibus, ac rerum gestarum gloriâ secundo, sint dandæ* laureæ, *nec speciosißima Zelandiæ laureta satis sint futura. Quid etiam dicendum esset de nostris* Helvetiis, *Gallorum quasi Diis tutelaribus, viris fortißimis; quos Julius II. Pontifex* Defensores Ecclesiæ *vocavit?*

Dom. Baudius de induciis belli Belgici.

I. Simler. de Rep. Helvet. lib. 1. P. Jov. Hist. lib. 11. & 15.

Facilis autem fuit tibi transitus Retwizi, *à militia neglecta ad* Nobilitatis decrementum. *Sequor te ducem. Olim Nobilis erat, qui vel ipse splendorem & prærogativam illam intulerat in familiam, vel majorum imagines novis meritis exornaverat: nemo facilè Nobilitatis nomen sine virtutum satellitio gerebat. Ita Nobilis simul erat fortis, prudens, temperans, mansuetus, affabilis, humanus. Sed hodie da hominem majorum virtute & dignitate celebrem, cætera bucconem, blennum, fastuosum, bardum, asinum; & tamen eundem* Strenuum & Nobilissimum *appellitari audies. Ut loca sordida repercussu solis illustrantur: ita inertes majorum suorum*

Seneca de Benefic. libro 4. cap. 30.

luce resplendent. Sed ô vivamus, mei Germani, moribus antiquis, Virtutemq́ cum Nobilitate stabili & æterno conjugio jungamus; planeq́ ad leges Torneamentorum *Equestres* Henrici Aucupis, *Imperatoris laudatissimi, nos componamus! Nemo ita Nobilitati nostræ convitium facere audebit, nemo extraneus se se æquiparare nobis poterit. Verùm enimverò,* Retwizi, *uti illustres & antiquas familias publica plerumq́ sequitur veneratio: ita & novæ virtuti portæ Nobilitatis meritò patent: ut illis deficientibus sint aliæ, quæ Reipublicæ immortale decus sustineant. In literis cujusdam magni Baronis nuper legi;* intra sexcentos annos in Austria mille & quingentas, atq; amplius, familias Nobiles extinctas esse: *ut ita res sit non adeò mira, si novorum hominum, ut tu loqueris, sit plus illic quàm in aliis provinciis. Etsi & vetustæ & perillustres familiæ non paucæ etiamnum ibi supersunt: & quidem ex Comitum & Baronum classe,* Liechtenstenii, Losenstenii, Polhemii, Puchemii, Starhembergii, Streinii, Stubenbergii, Traunii, Volkerstorfii, Zelckingi, Zinzendorfii, Rappachii, Scherpfenbergii, Eizingi, Hardeccii, Hofkirchii, Rogendorffii, Tschernemblii, Vngnadii; *alii: nec, qui sunt in Equestri Ordine antiquissimæ stirpis, nunc enumero. Novos etiam, tuo sensu, Retwizi, non possum facere illos, qui virtutum gloriâ sunt veterani. Quamvis enim in novis familiis promercalem originem nemo non contemnat, & abominetur: quis tamen ita sit in virtutem injurius, si quem videat rebus præclarè gestis admirabilem, quin veram nobilitatem agnoscat, & dilaudet?* Vdalricus Ciliæ Comes, *cum* Joannem Hunniadem *regni Hungariæ Gubernatorem alloqui cuperet, neq́ ille recusaret, si apud se in castra convenirent:* Non ego, *inquit,* Princeps ex Principe, altâq; familiâ natus ad te veniam novum hominem, & nostrâ demum ætate nobilitatum. *cui Joannes:* Non, *inquit,* tuis majoribus, sed tibi me comparo. Quanquam neq; illis cedam: qui pugnando pro Christiana religione nobilitatus, majus lumen posteritati meæ comparavi, quàm illi, qui ad te detulerunt. Atque ut in te Ciliensis Comitatus turpiter extinguitur: ita in me gloriosè Bistricensis exoritur.

J. U. B. S.

Aen. Silvius Paral. Alfons. lib. 2. cap. 29. adde Gerardum de Roo Annal. Austriac. lib. 6. p. 221.

In literis *autem, quæso* Retwizi, *ne confunde vetera & hodierna tempora. Hodie cum aliis gentibus collati (absit jactantia) nulli cedimus. Et ille sanctissimus in literas amor in omnibus ætatibus ita passim prævaluit, ut non tantùm, tuo verbo, nucum putamina interdum laureis baccis, quod non valdè probo; verùm etiam discendi desiderio virilis ætas tyrocinio misceantur.* Augustus *Septemvir certè, præcipuæ auctoritatis Princeps, serenissimi* Ioannis Georgii *Saxoniæ Electoris avus, exemplo Othonum Imperatorum gentilium suorum jam corroboratâ ætate linguam Latinam didicit. Et quod ad prægrandes illas librorum moles, quas popularibus nostris cum aliqua crassioris ingenii nota objicis, pertinet: nec ego quidem ex eorum sum numero, qui libros,*

Thuan. histor. lib. 41.

Ioan. Passeratius præfat. in Orat. Cicer. pro A. Licin.

bros, ut agros, decempedâ metiuntur. Qualis fortè prisci seculis fuit Colophonius Antimachus: *vel literator ille* Didymus; *qui, ut ab autore gravissimo Seneca*

Seneca Epist. 88.

memoriæ proditum est, quatuor millia voluminum *conscripsit, anilibus referta nugis, & his puerilibus quæstiunculis*; quænam Homeri fuerit patria? quæ vera mater Aeneæ? ebrietati an libidini magis indulserit Anacreon? an Sappho corpore quæstum fecerit? *aliaque id genus congessit, in quibus miseros Grammaticos Cæsar exercebat Tiberius.*

Sueton in Tiberio, c. 70.

Absterret me ab iis ineptiis nescio quis apud Suidam Callimachus, *& cantilenam suam insusurrat*, τὸ μέγα βίβλιον ἶσον εἶναι τῷ μεγάλῳ κακῷ.

Suidas.

Verùm rationibus objectionis tuæ bene pensiculatis, deprehendere est, illam calumniæ perquam affinem esse; mirariq; subit, quòd non & tritam istam de magno libro Tubingensi *fabulam novo aliquo emblemate & commentario illustratam nobis denarraveris.*

Das grosse Buch von Tübingen.

Quod si tamen ex tua opinione omnes magni libri indicium sunt magni quidem laboris, sed judicii ingeniiq; non valde magni: age vel doctissimos Italorum, Gallorum, & Hispanorum, è bonæ famæ, æternis literarum monumentis partæ, tabulis expunge statim; & eâdem operâ præ M. Luthero, J. Brentio, & Ægidio Hunnio *nostris*, Rob. Bellarminum, Cæs. Baronium, Jo. Calvinum, Th. Bezam, B. Ar. Montanum, *&* Gr. de Valentia, *dic rudes indoctosq; : præ* Vdalrico Zasio, Jo. Oldendorpio, *&* H. Rosenthallio, *nostris*, Cardinalem Tuscum, Jac. Menochium, Jos. Mascardum, And.

And. Tiraquellum, Jac. Cujacium, Did. Covaruviam, & L. Molinam, *dic illiteratos inconsultosq; : præ* L. Fuchsio, A. Vesalio, *&* Th. Erasto, *nostris, dic* H. Mercurialem, G. Fallopium, J. Fernelium, A. Laurentium, Amatum Lusitanum, *et* Rod. à Castro, *ignaros atq; germanæ Medicinæ vacuos: præ* Iac. Schegkio, G. Agricola, *&* Justo Lipsio, *nostris, dic* Iac. Zabarellam, Fr. Picolomineum, Jos. Scaligerum, Had. Turnebum, Æl. Antonium Nebrissensem, *&* L. Vivem, *imperitos barbarosq; : aut si tantos viros talibus appellationibus sine summa temeritate incessere non potes, aut nec audes; vel tandem animadverte meliùs edoctus, extrariam illam, quam odium & malignitas genuerunt, & turpem esse calumniam hominum rabiosæ eloquentiæ, qui quoscunq; Germanorum magnos libros argumentum esse putant doctrinæ exiguæ, aut non satis subactæ. Quæ tibi sic exputanda propono, non quòd sine discrimine quosvis prægrandium librorum consarcinatores, qui plura fere quàm legerint scribunt, excusare cupiam; sed quia prudentis censoris esse existimem, moles chartarum futilium ab utilibus licet grandiusculis voluminibus discernere, nec malitiæ suspicione absolvere possim, qui tot gentium communem multa perscribendi morem unis Germanis proprium facere ac contumeliosè adscribere velit. Quid? quòd jam olim* Plinius junior *asserebat*, ut aliam bonam rem, ita bonum librum meliorem esse quemque, quô majorem.

Plin. lib. 1. Epist. 20.

Cui cum quidam brevitatis admirator

 autori-

autoritates obverteret, & quidem ex Græcis ostentaret Orationes Lysiæ, *ex Latinis* Gracchorum Catonisque, *quorum sanè plurimæ fuerunt circumcisæ & breves: ille Lysiæ* Demosthenem, Aeschinem, Hyperidem, *multosque præterea; Gracchis & Catoni* Pollionem, Cæsarem, Cælium, *inprimis* Marcum Tullium *opponebat*, cujus Oratio optima fertur esse, quæ maxima. *Plerisque enim orationibus longiore tractu vis quædam & pondus accedit. Utque corpori ferrum; sic oratio animo non ictu magis quàm morâ inprimitur. Videmus, ut statuas, signa, picturas, hominum denique multorumq; animalium formas, arborum etiam, si modò sint decoræ, nihil magis quàm amplitudo commendet; idem Orationibus evenit: quinetiam voluminibus ipsis autoritatem quandam & pulchritudinem adjicit magnitudo. Nec nos præterit, summum Oratorem* Periclem *sic à Comicis laudari; quòd Suadela quædam insideret labris ejus; quòd cum delectatione aculeos etiam relinqueret in animis auditorum; quòd fulguraret, tonaret, perturbaret Græciam. Verùm delectare, persuadere, copiam dicendi spatiumque desiderant: relinquere autem aculeum in audientium animis is demum potest, qui non pungit, sed infigit. Neque etiam amputata oratio & abscissa, sed lata & magnifica & excelsa tonat, fulgurat, omnia denique perturbat ac miscet. Optimus tamen modus est: quis negat? sed non minùs non servat modum, qui infra rem, quàm qui supra; qui adstrictiùs, quàm qui effusiùs dicit. Alius excessisse materiam, alius dicitur non implesse: æquè uterque, sed ille imbecillitate, hic viribus peccat: quod certè etsi non limatioris, majoris tamen ingenii indicium est. Atque ut Germanorum nostrorum solidam eruditionem in parvi quoque moduli libellis, systemata scientiarum artiumq; elegantissimâ methodo tradentibus, tibi ante oculos statuam; inspicè quæso, Theologica Compendia incomparabilis nostri* M. Hafenrefferi, Jac. Heerbrandi, Cunr. Dieterici, L. Hutteri; *evolve* Herm. Vulteii *Jurisprudentiam*, & Matth. VVesenbeccii *Paratitla; lege* Ioh. Heurnii *Institutionem Medicam; examina Grammaticam & Poeticam* Giessensium, Melch. Laubani *Etymologiam Græcorum verborum*, *Logicam* Jo. Hauberi & Petri Bertii, *Rhetoricam* Mart. Crusii & Hieron. Treutleri, *Metaphysicam* Cornelii & Jacobi Martiniorum, *Physicam* Dan. Sennerti, *Ethicam* Sam. Hailandi, *Astronomiam* Mich. Mæstlini, Joh. Keppleri, Hadr. Metii; *Geometriam* Simonis Stevini, *Opticam* Ambrosii Rhodii, *Arithmeticam* Gemmæ Frisij & Christophori Clavii, *Musicam* J. Hippii & Sethi Calvisii, *atque omnem fere Philosophiam* H. Alstedii & Barthol. Keckermanni: & *dic liberè, quantopere sint iniqui illi Germano-mastyges, qui invidiâ suggerente vanè perstrepunt, alios quidem populos meliùs scire, sed Germanos plura posse.*

Addam

Addam hic insuper miraculum Nicasii *Brabanti; qui tertio ætatis anno oculis captus cum desiderium scientias cognoscendi ipsâ cæcitate cresceret, animum ad quæcunque obstantia impedimenta invictum Scholis consecravit; & sic literas, quas nunquam viderat, auditu felicissimè didicit, quas nunquam legerat, postea gloriosè docuit. Lovanii* Magister Artium & Theologiæ Licentiatus *creatus, etiam singulari ex indultu Pontificis* Sacerdos *ordinatus est: ibiq; Confessiones audiebat, ad altare ministrabat, Evangelium mente utens pro libro è suggestu recitabat & exponebat: Mechliniæ aliquandiu Scholis regendis laudabilem operam navabat: Coloniæ postremò* Doctoralibus Juris Canonici insignibus *ac titulis omnium cum applausu ornatus*, Legum Imperialium Professor *extra ordinem factus est: ubi scripsit & edidit in Institutiones ac Sententias libros commentarios; aliorumq; argumentorum sermones varios, Quæstiones diversas.*

mortuus Coloniæ 17. Calend. Septemb. A. C. 1491.

Vide Joan. Trithemium de scriptorib. Ecclesiast. Thom. Bozium lib. 22. de signis Ecclesiæ Iac. Middendorp. de Academ. lib. 5. p. 153. & 280.

Apage illam quoque opinationem de Bombardis & Typographia: *inventio nostra est, non Chinensium. Autoritatibus certas* Maffeii, Boteri, Jovii, & *cur non addis etiam* Ioannem Consalvum Mendozam, *qui affirmabat*, artem Typographicam unà cum ipso regno Chinæ habuisse principium, & inventam à quodam, quem incolæ instar numinis venerentur, adeòque quingentis plus minus annis Chinensibus in usu fuisse, antequam à Germanis usurpari cœperit? *Olim* Scaurus *cum accusaretur corruptelæ, in concionem progressus, hoc tantum effatus dicitur*: Varius Sucronensis Aemilium Scaurum mercede regiâ corruptum ait; Aemilius Scaurus negat. utri creditis? *At nos Germani*, Retvvizi, *majori longè fiduciâ, & fidei gloriâ, possumus dicere*: Maffejus, Boterus, Jovius, etiam Mendoza, & alii hujus sectæ, ajunt Germanos Bombardarum & Typographiæ inventores non esse: Germani negant: utris credit orbis? *Et quid respondebit Maffejus* Valignano *sui ordinis socio; & qui in Indiis Orientalibus magna cum laude, ut* Joannes Hajus *de eo scripsit, Socius præpositus Provincialis, tandemq; ad Taicosamam Legatus Proregis Indiæ, & Sociorum Visitator fuit? cujus in* Admirandis regni Chinensis *hæc verba sunt*: Præterea Chinenses à Lusitanis usum Scloppetorum acceperunt, & magna hujusmodi sulfureorum tormentorum vis in China reperitur: neque dubitandum, exercitatione peritiam iis utendi adepturos. *Videsne*, Retvvizi, *Lusitanos Chinensibus usum tormentorum sive scloppetorum monstravisse? An verò ignoras Germanos omnibus Europæis illam formidabilem machinam communicavisse? Et, ut Maffejum omittam: quomodo* Boterus & Jovius *contradictione se liberabunt, qui alibi dissertis verbis scripserunt; ille quidem*, I Tedeschi sono stati inventori della stampa, & dell' Artigliaria: *hic autem*, Germani inusitatæ & portentosæ inventionis æreas formas excudendis libris, & formidanda bello ænea tormenta nobis attulerunt? *In Mendozæ verbis hanc*

H. Salmuth. in G. Panciroli N. R. cap. 12. de Typogr.

Alex. Valignanus. in Admirand. regni Chinensis.

Bot. Cosmogra. p. 1. lib. 1. de German.

Jov. in Elog. Doct. vir.

video pugnam. Si enim Typographia cum Regno Chinæ habuit initium, & illa quingentis plus minus annis in usu fuit Chinensibus, antequam à Germanis usurparetur: hoc erit consequens, Regnum Chinensium, quos Seres nominavit antiquitas, *supra sexcentos aut septingentos annos non stetisse: quod tamen scriptores omni exceptione majores refellunt, qui Seres inter populos satis vetustos recensent. Audi Senecam, Apostoli Pauli familiarem & amicum:* Possumus nos habitare sine marmorario fabro; possumus vestiti esse sine commercio Serum; possumus habere usibus nostris necessaria, si contenti fuerimus his, quæ terra posuit in summo. *Audi etiam Virgilium, Senecâ paulò priorem.*

G. Pancirol. in N. R. tit. 24. de text. Sericis.

B. Hieronymus de script. Ecclesiastic.

Seneca Epistola 90.

Virgil. 2. Georgic.

> Quid tibi odorato referam sudantia ligno
> Balsamaq;, & baccas semper frondentis achanti?
> Quid nemora Æthiopum molli canentia lanâ?
> Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?

Jam ad calculum revoca tempora, Retwizi; *non semel, sed bis, & amplius, numerabis sexcentos annos. Addo insuper, ingens discrimen inter Typographiam Germanorum & Chinensium esse, quod tam libri utrorumq; inter se comparati, quàm auctores fide digni attestantur; & alio loco explicari poterit commodiùs. In inventoribus autem nostris sine maxima admiratione hoc nunquam considero: quòd monachus, homo literatus,* Berchtoldus Schvvarzius, *scloppetorum machinas;* Iohannes Guttembergius, *vir Equestris dignitatis, Typographiæ artem excogitârit: quasi toti terrarum*

rum orbi significare & denunciare voluerint; neq; Germanum literatum à militia abhorrere, neque Germanum militem à literis refugere, atq; ita utriusq; militiæ, togatæ & armatæ, gloriam sub Germanorum tutela & imperio quàm optimè & laudatissimè vigere, florere, ac crescere. Alia minutula relinquo: & te, Retvvizi, *salvere jubeo; ut in posterum de Germanis judices honorificentiùs & rectiùs.*

Jam verò, illustrissime Princeps, FRIDERICE ACHILLES, *Dux Vvürtembergiæ, ad* Relationem *tuam venio propiùs: Quoniam cum quibuslibet mundi regionibus ita comparatum est; ut singulæ singularem aliquam dotem & prærogativam habeant, quæ cæteris sit denegata: nam*

Virgil. Georg. lib. 1.

> hîc segetes, illic veniunt feliciùs uvæ:
> arborei fœtus alibi, atque injussa virescunt
> gramina. nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
> India mittit ebur, molles sua thura Sabæi?
> at Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
> castorea, Eliadum palmas Epeirus aquarum?

atq; in præsenti de Europæ principatu disquisitione & Galli, & Hispani, & Britanni, & Hungari, & Poloni, & Itali, & aliæ nationes singulæ aliquid proprium laudare possunt, ob quod reliquis omnibus jure anteferantur: quia tamen laudum verarum copiâ, & augustissimâ Imperatoriâ dignitate, alios omnes populos longè exuperant Germani, quod generosissimus Princeps, Franciscus Carolus Dux Saxoniæ, *demonstravit*

pulcherrimè; ego illi omnimodò adstipulor, & meâ quoque sententiâ Germaniæ nostræ, cum bona tamen aliarum gentium gratia, & sine ullius injuria, tribuo principatum.

PRINCEPS

FRIDERICVS ACHILLES, &c.

DIC TU

FRIDERICE PLIENINGI;
& deinde, vos cæteri.

FRIDERICUS, von Plieningen/ Würtembergicus, dixit:

EGo, illustrissime Princeps, hanc Germaniæ laudem puto esse præcipuam, quòd dignè laudari possit à nullo. Quemadmodum tamen eximii Principis, Francisci Caroli, Ducis Saxoniæ, qui quàm ornatissimè pro Germania verba fecit, orationem exosculor animitus: ita suavissimo contubernali & amico meo Nicolao Buwinckhausen, qui summâ moderatione singulas Europæ provincias, quarum quidem antea facta erat mentio, inter se contulit, & principatum attribuit Germaniæ, penitus adsentior.

HENRICUS GULIELMUS von Panowitz/ Silesius, dixit:

ET ego, inclyte Princeps, cum audivi libenter Büvvinckhausium; tum etiam prudentiam ejus in sententiæ dictione sic amplector, ut planè admirer.

JOACHIMUS von Jaxheim/ Francus, dixit:

SEntentiam Buvvinckhausii non tantùm assensu approbo meo, sed etiam dignam censeo, quam Germani omnes & calamo & hastâ, ubi ubi opus fuerit, masculè contra omnes tueantur.

JOHANNES CHRISTOPHORUS von Welward/ Francus, dixit:

DIcturienti mihi, optime & excelse Princeps, Büvvinckhausius orationis suæ virtute linguam & animum meum hausit omnem: & hoc tantùm nunc habeo dicere, ADSENTIOR.

FRIDERICI ACHILLIS,

DUCIS WüRTEMBERGIÆ ET Tecciæ, Comitis Mompelgardiæ, Heidenhæmii Dynastæ,

CONCLUSIO.

NEMO, illustrissimi Principes, cognati suavissimi, frater jucundissime; vosq; alii, Barones & Nobiles perdilecti; nemo, inquam, tantâ felicitate unquam meliorem Europæ partem itineribus emensus est, quàm ego sum his paucis diebus: quibus nullis viarum difficultatibus involutus, nullis latronum incursibus impetitus, nullis equorum lapsibus eversus, nullis hospitiorum incommodis exercitus, nullis aliis molestiis fractus aut fatigatus, sed ubiq; locorum bene habitus; tot animo meo collegi memorabilia, ut aliis peregrinatoribus suas narratiunculas lubens relinquam. Video autem vos omnes in eam spem jam erectos, ut quid de hoc prærogativæ certamine, & de vestro tot sensuum dissensu judicem, nunc edisseram. Sed quomodo hoc tempore id possim? Qui enim omnia velit complecti necessaria: non horas, sed dies: dies autem? imò menses sibi optare debeat. Interim hîc testificor; me omnes Europæos amare, æstimare, colere: nullam nationem contemnere, criminari, odisse. Prædico Hungaros, quia sunt Christiani orbis vigiles: laudo Polonos, quia sunt animosi: magnifacio Suecos,

Suecos, quia candidi, & recti amantes: honoro Danos, quia libertatis studiosi: suspicio Britannos, quia magnifici: diligo Gallos, quia humani: extollo Hispanos, quia fortes: Italos miror, quia elegantes: sed Germanos veneror supra alios populos omnes, quia sunt tales omninò, quales tu, mi charissime cognate Princeps, FRANCISCE CAROLE, Dux Saxoniæ; & tu, mi Buvvinckhausen, eos nobis descripsistis. Votum meum vestris jungo: Deumq; precor, ut invictissimi nostri Imperatoris MATTHIÆ, & inclytorum sacri Romani Ordinum consilia & actiones dirigat ad Divini sui nominis gloriam, patriæq; nostræ salutem, atque ita Germaniæ felicitati addat perpetuitatem.

Sed quibus tandem verbis, ô mei omnes, pro hoc vestro erga me animo gratias habituri estis commemoratu meo? Quâ dignâ ratione tam honorificam benignitatem vestram celebrabo? Nondum sanè reperio modum. Et ne quid diffitear: nunc impræsentiarum lætitia facundiæ obstrepit, & cogitatio voluptate impeditur, ac mens occupata delectatione ex Orationibus vestris concepta mavult jam gaudere, quàm prædicare. Quid faciam? Cupio gratus videri: sed præ gaudio nondum vacat mihi gratias agere. Animum tamen vobis, cognati & frater, devinctum devotumq; intereà offero; & vos, Barones & Nobiles, me semper habebitis promptum volentemq;.

Præscri-

Præſcriptio pro Erratorum correctione,

AD LECTOREM.

Cenſurâ *Sapiens*, & *Doctus* acumine gaudet:
Stultus at inſano carpere dente ſolet.
Ex tribus his titulis, quem vis, tibi delige LECTOR:
Sic *Sapiens*, *Doctus*, *Stultus* & eſſe potes.

FINIS.